

Jogtudományi Monográfiák 14.

KOVÁCS PÉTER

BEVEZETÉS
A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG
JOGGYAKORLATÁBA

PÁZMÁNY PRESS

KOVÁCS PÉTER

Bevezetés a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlatába

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK
KÖNYVEI

JOGTUDOMÁNYI MONOGRÁFIÁK 14.

Sorozatszerkesztő: *Schanda Balázs*

KOVÁCS PÉTER

**BEVEZETÉS
A NEMZETKÖZI
BÜNTETŐBÍRÓSÁG
JOGGYAKORLATÁBA**

PÁZMÁNY PRESS
Budapest
2020

A kiadvány a Pázmány Péter Katolikus Egyetem támogatása keretében valósult meg:
Központi Alapok Program KAP19-11005-1.1-JÁK azonosítószámon.

A kötetet lektorálta:
Dr. Kirs Eszter

© Szerző, 2020
© PPKE JÁK, 2020

ISSN 2061-5191

ISBN 978-963-308-394-9

Kiadja:
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kara
1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30.
www.jak.ppke.hu

Felelős kiadó: Dr. Szabó István dékán

Korrektúra: Csizner Ildikó
Nyomdai előkészítés: Szakalné Szeder Andrea

Készült a PPKE Egyetemi Nyomdában
Felelős vezető: Ulrich-Hesz Margit

TARTALOM

Előszó	11

1. fejezet: A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozása és helye	
a nemzetközi büntetőbíráskodás rendszerében	17
1. Az általános hatáskörű büntetőbíróság és felállításának története	17
1.1. <i>A hosszú út</i>	17
1.2. <i>A második világháborús nemzetközi bűncselekmények meghatározása és megtorlása</i>	18
1.3. <i>A nemzetközi bűncselekmények kérdése a Nemzetközi Jogi Bizottság előtt</i>	23
1.4. <i>A nemzetközi bűncselekmények kemény magja az ad hoc bíróságok statútumában és a Római Statútumban</i>	26
1.5. <i>A büntető joghatóság utólagos kiszélesítésének lehetősége</i>	29
2. A Nemzetközi Büntetőbíróság eljárása	31
3. Az exjugoszláv és a ruandai törvényszékek	36
3.1. <i>A Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszéke</i>	36
3.2. <i>A Ruandai Nemzetközi Törvényszék</i>	39
3.3. <i>A Nemzetközi Büntető Ügyek Mechanizmusa</i>	39
4. A vegyes büntető törvényszékek	40
4.1. <i>A Sierra Leone-i Különleges Törvényszék</i>	40
4.2. <i>A Kambodzsai Bíróságok Különleges Kamarái</i>	41
4.3. <i>A Libanoni Különleges Törvényszék</i>	42
4.4. <i>A Koszovói Különleges Törvényszék</i>	43
4.5. <i>A Hisszeín Habré és társai ügyben eljáró Rendkívüli Afrikai Kamarák</i>	45
4.6. <i>A vegyes törvényszékek létrehozásának indokai az ICC felállítása óta eltelt időben</i>	46
5. Nemzetközi bűncselekmények állami üldözésének megkönnyítése nemzetközi együttműködéssel, de nemzetközi büntetőbíráskodás nélkül	48
6. Nemzetközi bűncselekmények és a nemzetközi együttműködés egyéb intézményei	50

2. fejezet: A komplementaritás feltételeinek ellenőrzése a Simone Gbagbo ügyet és a Szaif Kadhafi ügyet alapul véve	53
1. A szuverenitás és komplementaritás	53
2. A komplementaritás főbb római statútumbeli paraméterei	57
3. A komplementaritás ellenőrzése a gyakorlatban	
a Simone Gbagbo ügy alapján	61
3.1. Komplementaritás és tettazonosság?	61
3.2. A Tárgyalás-előkészítő Kamara és a Simone Gbagbo ügyben a kormány által benyújtott kifogás	63
3.3. Simone Gbagbo elítélése Elefántcsontparton	67
3.4. A Fellebbviteli Kamara és a kormányzati fellebbezés a Simone Gbagbo ügyben	68
4. A komplementaritás és a Szaif Kadhafi ügy	72
5. A komplementaritás elvi fogódzótól a gyakorlati, pozitív komplementaritásig	76
3. fejezet: Az „ügy súlya” mint elfogadhatósági kritérium a Comoros, az Al Mahdi és az Al Hassan ügy tükrében	79
1. Az „ügy súlya” és a „súlyosság” a Római Statútumban	79
2. Az „ügy súlya” és a Comoros-ügy	82
2.1. A Comoros-ügy háttere	82
2.2. A Comoros-ügy első fordulóját: a 2015. évi főügyészi jelentés	85
2.3. A Comoros-ügy második fordulóját: a Tárgyalás-előkészítő Kamara első határozata (2015)	88
2.4. A harmadik forduló: a Fellebbviteli Kamara első állásfoglalása	91
2.5. A negyedik forduló: a Főügyész második jelentése	92
2.6. Az ötödik forduló: a Tárgyalás-előkészítő Kamara második határozata	93
2.7. A hatodik forduló: a Fellebbviteli Kamara második állásfoglalása: az ítélet	95
2.8. A hetedik forduló: a Főügyész harmadik jelentése	96
2.9. A nyolcadik forduló: a Tárgyalás-előkészítő Kamara harmadik határozata	98
3. A súlyosság a Timbuktu városában és annak környékén elkövetett bűncselekmények megítélésekor	100
3.1. A timbuktui cselekmények háttere és összefüggései	100
3.2. A súlyosság megítélése az Al Mahdi ügyben	102
3.3. A súlyosság megítélése az Al Hassan ügyben	104

4. fejezet: A vádhoz kötöttség és a vád pontosságának fontossága	
– a Bemba és az Al Hassan ügyek fényében	109
1. Balsikerek a főügyészi bizonyítási eljárásokban	109
2. A Bemba-ügy	111
2.1. <i>Puccsok és polgárháborúk a Közép-afrikai Köztársaságban</i>	<i>111</i>
2.2. <i>A vád megfogalmazásának nehézségei és változásai</i>	
<i>a Bemba-ügyben</i>	<i>112</i>
2.3. <i>A Tárgyaló Kamara ítélete</i>	<i>118</i>
2.4. <i>A Fellebbviteli Kamara ítélete: felmentés a vádpontok alól</i>	<i>119</i>
3. A vád és annak megerősítése az Al Hassan ügyben	124
3.1. <i>Eljárási lépések a megerősítésig</i>	<i>124</i>
3.2. <i>A DCC és a vádat megerősítő határozat</i>	
<i>az Al Hassan ügyben</i>	<i>127</i>
3.3. <i>A Fellebbviteli Kamara az Al Hassan elleni vádakat</i>	
<i>megerősítő határozatról</i>	<i>135</i>
5. fejezet: A bűnszervezeti felelősség a Bosco Ntaganda ügyben	139
1. A Bosco Ntaganda ügy háttere	139
2. A Bosco Ntaganda terhére rótt, megerősített vádak	141
3. A közvetett társtetteség indoklása az ítéletben	142
3.1. <i>A közvetett társtetteség in abstracto</i>	<i>142</i>
3.2. <i>A közvetett társtetteség in concreto</i>	<i>144</i>
4. <i>A Bosco Ntaganda ügy további fejleményei</i>	<i>146</i>
6. fejezet: Az ideiglenes intézkedések a Nemzetközi Büntetőbíróság	
gyakorlatában	149
1. Az ideiglenes intézkedések célja	151
2. Előfeltételek	154
3. Az ideiglenes intézkedések jogi természete	158
4. Nyilvános és zárt formák	160
5. Az ideiglenes intézkedések viszonya az indítványozottakhoz	161
6. Címzettek	163
7. Az intézkedések megszűnése	165
8. Hatékonyság	165
7. fejezet: A sértettek és a tanúk védelmének legfontosabb eszközei	169
1. A megoldások általános, elvi indokoltsága	169
2. Az írott anyagokhoz kapcsolódó megoldások	173
3. A szóbeliséghez kapcsolódó megoldások	177

8. fejezet: A sértettek részvétele a Nemzetközi Büntetőbíróság eljárásában	181
1. A sértetti részvétel fontosságának elismerése a nemzetközi joggyakorlatban	181
2. A sértetti részvétel elhelyezése a Római Statútum egyes rendelkezéseiben	182
3. A sértetti részvétel az előzetes adatgyűjtés és a nyomozás eljárási szakaszában	186
4. A sértetti részvétel a vád megerősítésének eljárási szakaszában	188
5. A sértetti részvétel a tárgyalási eljárásban	189
6. A sértetti részvétel a büntetőjogi felelősség kérdésével összefüggő másodfokú eljárásban	190
7. A sértetti részvétel a kárpótlási eljárásban	191
8. A sértetti részvétel értékelése	193
9. fejezet: Kártérítés és kárpótlás a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt	195
1. Kártérítés és kárpótlás – a Katanga-ügy fényében	195
1.1. <i>A Nemzetközi Büntetőbíróság és a kártérítési/kárpótlási eljárás alapelemei</i>	195
1.2. <i>A Katanga-ügy háttere</i>	196
1.3. <i>A Katanga-ügy kárpótlási határozatának előmunkálatai és tartalma</i>	197
2. Thomas Lubanga gyermekkatonáinak kárpótlási ügye a Nemzetközi Büntetőbíróságon	206
2.1. <i>A Lubanga-ügy és háttere</i>	206
2.2. <i>A Lubanga-ügyben született kárpótlási ítéletek és fontosabb döntések</i>	208
10. fejezet: A Nemzetközi Büntetőbíróság hivatkozásai más nemzetközi bíróságok joggyakorlatára	221
1. A Nemzetközi Büntetőbíróság hivatkozásai a Nemzetközi Bíróság és a nemzetközi büntetőtörvényszékek joggyakorlatára	221
2. A Lubanga büntetőjogi felelősségről szóló ítélet hivatkozásai más bíróságok joggyakorlatára	222
2.1. <i>Hivatkozások a Nemzetközi Bíróság joggyakorlatára</i>	222
2.2. <i>Hivatkozások az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára</i>	224
2.3. <i>Hivatkozások a Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszékének (ICTY) joggyakorlatára</i>	225

2.4. Hivatkozások a Ruandai Népiirtás Nemzetközi Törvényszékének (ICTR) a joggyakorlatára	230
2.5. Hivatkozások a Sierra Leone-i Különleges Törvényszék (SCSL) joggyakorlatára	231
2.6. Néhány olyan bíróság, ami nem került be a Lubanga büntetőjogi felelősségéről szóló ítéletbe referenciaként	236
3. A Lubanga büntetésének hosszáról szóló ítélet hivatkozásai a nemzetközi bíróságok és törvényszékek joggyakorlatára	237
3.1. Hivatkozások a Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszékének (ICTY) joggyakorlatára	237
3.2. Hivatkozások a Sierra Leone-i Különleges Törvényszék (SCSL) joggyakorlatára	237
4. Hogyan tovább?	239
5. A Nemzetközi Büntetőbíróság hivatkozásai az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságainak joggyakorlatára	241
5.1. A bírósági kölcsönhatások kutatásának fontossága	241
5.2. A hivatkozások indokoltsága melletti és elleni érvek és hipotézisek	244
5.3. Példák a Nemzetközi Büntetőbíróság gyakorlatából	245
5.4. A hivatkozások stílusa és típusai	250
11. fejezet: A Nemzetközi Büntetőbíróság és az államok együttműködése: szabályok, sikerek, nehézségek, kihívások és realitások	253
1. Az „együttműködés” elve és szabályai a Római Statútumban	253
2. Az együttműködés a gyakorlatban: néhány példa	257
3. A statútumbeli együttműködés hatékonysága a nagy és a kis kérdésekben	265
12. fejezet: Nyelvek és nyelvi kérdések a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt	267
1. Nyelvek és nemzetközi szervezetek	267
2. A Római Statútum nyelvi rezsimje	268
3. Nyelvi kérdések a gyakorlatban	271
3.1. Az angol nyelv mint a common law angol szakzsargonja	271
3.2. Az ICC és a Kongói Demokratikus Köztársaság Ituri tartományában beszélt helyi nyelvek	274
3.3. Az acholi és néhány többi észak-ugandai nyelv az ICC előtt	276
3.4. Az arab és a többi Maliban beszélt nyelv az ICC előtt	279

4. Egyéb ügyek, egyéb nyelvek.....	282
13. fejezet: Kisebbségi léthelyzetek a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlata mögött	285
14. fejezet: A Nemzetközi Büntetőbíróság jogi személyiségének sajátosságai.....	303
1. Kihívások a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt	303
2. A klasszikus kiindulópont: a Bernadotte-ügy	304
3. Az államok álláspontja 1998-ban és az akörüli években egy (illetve a) nemzetközi büntetőbíróság létrehozásának szükségességét illetően....	307
4. Az ENSZ és az ICC alapokmányainak, valamint kapcsolódó dokumentumainak hasonlósága és ennek jelentősége	316
5. A Biztonsági Tanács vonatkozó gyakorlata és az ottani szavazatok magyarázata	321
6. Az ICC ítéleteinek joghatása <i>a ne bis in idem re</i> szemszögéből	323
7. A Római Statútum hibrid természetű	324
8. A Főügyész előzetes elemző, analitikai tevékenysége.....	325
9. Következtetések	328
10. Addendum	329
Zárszó gyanánt.....	331
Felhasznált irodalom	335

ELŐSZÓ

Kilenc éves alkotmánybírói szolgálatom 2014. szeptember 26-i lejártával, a Nemzetközi Választottbíróság magyar nemzeti csoportjának jelöltjeként, a magyar kormány támogatásával és a külügyminisztériumi apparátus által összehangolt, sok szakember¹ odaadó munkáján alapuló választási kampány eredményeként 2014. december 16-án a hágai Nemzetközi Büntetőbíróság (*International Criminal Court, Cour Pénale Internationale*) első magyar tagjának választottak.

2015 márciusában tettem le az esküt Hágában a velem együtt megválasztott dél-koreai, francia, kongói, lengyel és német kollégámmal együtt, és amikor 2019. szeptemberében a jelen előszót írom, éppen mandátumom felénél tartok. Négy és fél éves bírói tevékenységgel a hátam mögött talán elmondhatom, hogy mostanra mintha valóban érteném a Nemzetközi Büntetőbíróság bonyolult belső intézményi rendszerét, a mozgató rugókat, a sikerek és a félsikerek okait, a balsikerek belső és külső okait és eredőit.

A hatalmas eddigi joggyakorlati anyag, a „precedensek” ismerete kapcsán azonban jóval nagyobb szerénység indokolt.

Ha valaki komolyan foglalkozik a Nemzetközi Büntetőbíróság több ezerre rúgó jogesetével – tudniillik bár viszonylag kevés elmarasztaló ítélettel befejezett ügy van, ugyanakkor hatalmas mennyiségben születtek a „helyzetek” vizsgálata tekintetében hozott, majd nyomozást engedélyező (vagy éppen megtagadó) határozatok, perelőkészítő, pervezető végzések, mindezek ügyében fellebbezés nyomán történt másodfokú döntések és ítéletek, ideértve a kárpótlási ügyekben hozott ügyintéző és lezáró döntések óriási tömegét is –, akkor tudja, hogy a joganyag megismerésére és átlátására törekedni lehet, sőt kell, de

¹ Hadd említsem meg közülük Prandler Árpádot (†), Pákozdy Csabát, Sümeghy Gyulát, az akkori hágai nagykövetet és kollégáját, Csonka Dánielt, valamint a választási forduló idején emberfeletti munkát végző New York-i magyar ENSZ misszió munkatársait, Körösi Csaba akkori nagykövetet és helyettesét, Hetesy Zsoltot, valamint Reich Annát és Silek Ritát.

a reális cél az, hogy az éppen vizsgált vagy tárgyalt ügyben minél hamarabb találja meg Ariadné fonalát, amelyre felfűződnek a fontos „precedensek”, és nincsenek rajta a jelentéktelen vagy az egykor talán fontos, de mára túlhaladott döntések és formulák.

Ennek megfelelően a könyv, amelyet az olvasó a kezében tart, nem átfogó elemzés, és nem is egy precedens index. Ilyenek könnyen elérhetőek a nemzetközi könyvpiacra, sőt a friss könyv kiadványok² mellett létezik egy ilyen ambíciókat tápláló internet alapú, rendszeresen aktualizált adatbázis, a *Case-Matrix*.³

E könyvvel a célom az, hogy érthetővé tegyem az olvasó számára a Nemzetközi Büntetőbíróság működésének lényegét: ezekhez alapvetően azokat az ügyeket használom, amelyek egészében vagy egyes fázisaiban részt vettem.

Egyből hozzá kell azonban tennem, hogy ezek nem csupán három (illetve a másodfokon) öt bíró alkotásai, hanem az állandó munkatársak és a különböző szakmai gyakorlatra érkezett fiatalabb kollégák önzetlen, intenzív és nem ritkán akár heti szabadidejük feláldozásával is járó munkáján alapulnak, hiszen az ítélet-, illetve határozathozatalt megelőzően igen széleskörű és alapos kutatómunkára van szükség, és akkor még nem is szóltam bizonyos imperatív eljárási határidők szorításáról.

Értelemszerűen a bírókat holtig terhelő deontológiai szabályokat szem előtt tartva mutatok be egyes ügyeket, de főleg egyes problémaköröket. Alapvetően probléma- és eljárás orientált tehát ez a szerény mű, nem dolgozza fel az összes ügyet, de láthatóan egyes ügyek gyakran visszaköszönnek.

Ahol szükséges, a precedensek mögötti ügyeket, a döntések megértéséhez szükséges tényállásokat vázolom, és igyekeztem az elkerülhetetlen minimumra csökkenteni az ismétlődéseket, átfedéseket. Ezek azonban nemcsak annyiban elkerülhetetlenek, amennyiben különböző időpontokban írott tanulmányokat fűztem egybe, de azért is, mivel adott újabb problémakörben többnyire a konkrét ügy egy másik vetülete bukkan elő, amelynek az adott nyomozás, vádemelés és az esetleges büntetőper egyéb fázisainak tárgyalásakor felemlítése nemcsak idő előtti, de értelemzavaró is lett volna.

Az ügyek problémakörökhöz csatolásakor, illetve a bemutatásra szánt ügyek kiválasztásakor tekintetbe vettem nemcsak az érdekességet, hanem kényszerűen azt is, hogy a nyilvánosság számára hozzáférhető-e már abban valamelyik

² Ld. még pl. TRIFFTERER—AMBOS i. m.; KLAMBERG (2017) i. m.; FERNANDEZ—PACREAU—SAILLARD i. m.

³ Ld. <https://cilrap-lexsisus.org/clicc>; <https://www.legal-tools.org/what-are-the-icc-legal-tools/>

érdemi, fontos döntés. Le nem zárt ügyekben érdemi nagy kérdésekről nem lehet nyilatkozni vagy írni. Ugyanakkor esetenként előfordulhat, hogy bizonyos eljárási kérdésekben, egy apróbb részkérdésben már ott is született fontos, hivatkozható, idézhető döntés.

Könyvemhez felhasználtam azokat a magyar nyelvű tanulmányokat is, amelyeket különböző hazai kiadványok, emlékkötetek felkérésére készítettem, valamint magyarra fordítottam angolul vagy franciául írott, e tárgykörben megjelent szakcikkeimet, és egységesítettem a jegyzetek formáját. Ezek mellett természetesen írtam újabb fejezeteket vagy kibővítettem, tovább írtam korábbiakat.

Mindez alkalmanként természetesen rövidítéseket is jelentett, ahol viszont szükségesnek tűnt, aktualizálásokat is végrehajtottam, kiegészítettem a korábbiakat.

A maguk helyén a tanulmányok természetesen továbbra is olvashatóak, de úgy gondolom, hogy nemcsak megkönnyítem az érdeklődő olvasó dolgát az egybeszerkesztéssel, hanem egymás mögé helyezve a tanulmányok, ha nem is adnak teljes képet, de legalább megközelítően tükrözik azt az érdekes jogi világot, ahol van szerencsém jelenleg dolgozni, és amelynek különböző posztjaira érdemes pályázni nyelveket beszélő olyan jogászoknak, rendőröknek, informatikai és egyéb technikai szakembereknek, akik elkötelezettek a nemzetközi jog érvényesülésének fontossága és a „büntetlenség kultúrájának” fokozatos megszüntetése mellett.

Köszönöm e kiadványok szerkesztőinek az újraközléshez adott hozzájárulásukat.

Mivel számos fejezet eredetileg önálló mű volt, így előfordulhat, hogy ugyanazt a római statútumbeli cikket esetleg újra idézem valamelyik másik fejezetben. Ezt ugyan elkerülhettem volna, ha az első előfordulást követően a többi fejezetben a „lásd x fejezet y lábjegyzetét” formulát alkalmazom, de attól tartok, hogy ezzel a gyakori keresztlapozgatásra való kényszerítéssel elvettem volna az olvasó kedvét, és nem kívántam növelni a könyv terjedelmét azzal sem, hogy mellékletként a Római Statútum teljes szövegét becsatolom.

Tekintettel arra, hogy jelen sorok írásakor a Római Statútum még mindig nincs kihirdetve,⁴ ezért hivatalos magyar fordítása nincs. A későbbiekben hivatkozott cikkek magyar szövegeként az Országgyűléshez 2016 májusában

⁴ A kihirdetés érthetetlen elmaradásával, illetve a 2016-os javaslat leállítással összefüggésben ld. Kovács (2019a) i. m.

benyújtott kihirdetési törvényjavaslatban⁵ szereplő magyar fordítást használok. Ettől a főszövegben csak annyiban térek el, hogy ott az ICC különböző intézményeinek nevét nagy kezdőbetűvel írom az itt szokásos szabályoknak megfelelően.

A dokumentum neveket, szövegeket és referenciákat illetően nem lehetett mindig az egységes angol címhez, szöveghez ragaszkodni. Előfordul, hogy az eredetileg esetleg franciául megfogalmazott dokumentumoknak nem volt még meg a hiteles angol fordításuk az eredeti tanulmány megírásásakor, sőt esetleg még ma, a fejezetté való átalakítás idején sincs.

Amennyiben az ICC valamely döntését, határozatát, ítéletét eredetileg a törzsszövegben és nem lábjegyzetben idéztem, úgy most azt lefordítottam, de a lábjegyzetbe helyeztem az angol szöveget.

Ezeket azért is őriztem meg eredeti, esetenként tagadhatatlanul hosszas formájukban, mivel bizonyos segítséget nyújthatnak a Nemzetközi Büntetőbíróság jogesetmegoldó versenyekre immár rendszeresen érkező magyar joghallgatók felkészüléséhez, „beadványaik” elkészítéséhez, „perbeszédek” szerkesztéséhez. A többi olvasónak pedig megértését és türelmét kérem ezért a megoldásért, ami a követhetőséget talán nem fogja túlzottan nehezíteni. (Az ítéleti, határozati hivatkozásokban a paragrafus számot követő szám az ICC honlapjára pdf formában felkerült kérdéses dokumentum oldalszáma.)

Ha valaki a teljes döntést el kívánja olvasni, úgy a figyelmébe ajánlom – bár sokan nyilvánvalóan már találkoztak vele – a Nemzetközi Büntetőbíróság honlapján működő *viszonylag* felhasználóbarát keresőprogramot,⁶ de az olvasó az ügyreferencia alapján egy egyszerű Google kereséssel is többnyire megtalálhatja a dokumentumot.

A könyvben nagyszámú URL linket adtam meg a tudományos szakmunkákhoz, illetve a joggyakorlati vagy dokumentációs forrásokhoz. Ezek a linkek 2019 decemberében még mind működőképesek voltak, azaz az *utolsó letöltés* dátumának ez tekinthető, mivel nem kívántam a nagyszámú lábjegyzetek terjedelmét külön-külön növelni a letöltési dátumok pontosításával.

Köszönettel tartozom Feleségemnek, aki a kézirat első olvasója volt, számotlan stilisztikai, kritikai és újragondolásra inspiráló megjegyzéseicért, valamint

⁵ 10722. számú törvényjavaslat a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának és a Statútum 8. cikkére vonatkozó kampaljai módosításának kihirdetéséről. Átiktatva: T/383. <http://www.parlament.hu/irom41/00383/00383.pdf>

⁶ Általánosságban: <https://www.icc-cpi.int/about#>; az előzetes információgyűjtés és elemzés tekintetében: <https://www.icc-cpi.int/pages/pe.aspx>; a nyomozás alatt álló helyzetek tekintetében: <https://www.icc-cpi.int/pages/situation.aspx>; a konkrét személyek elleni indított eljárások tekintetében: <https://www.icc-cpi.int/Pages/cases.aspx>

Szakaliné Szeder Andreának és Csizner Ildikónak, akik a szöveg tördelésében, újra ellenőrzésében végeztek gondos munkát.

Köszönöm a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának, hogy munkámat megjelentette.

Végezetül pedig hangsúlyozni szeretném, hogy a kötetben szereplő írások az én nézeteimet és megállapításaimat tükrözik, amelyeket, mint a PPKE JÁK kutatóprofesszora írtam, és nem tekinthetők a Nemzetközi Büntetőbíróság hivatalos álláspontjának.

Hága, 2019–2020.

Kovács Péter

1. FEJEZET

A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG LÉTREHOZÁSA ÉS HELYE A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÁSKODÁS RENDSZERÉBEN⁷

1. Az általános hatáskörű büntetőbíróság és felállításának története

1.1. A hosszú út

Az emberiség a nemzetközi jog erényeit és gyengeségeit már mintegy ötezer év óta ismeri. Az elmúlt évezredek számtalan kegyetlen háborút, a népeket és az ártatlan lakosságot sújtó rengeteg brutalitást láttak, de a nemzetközi jog mindig is késelemben volt, úgy a különböző, túlzottan kegyetlen hadviselési módok vagy fegyverek betiltását, mind a tilalmak megsértőinek a felelősségre vonását szabályozó mechanizmusok felállítását illetően. Mindennek következménye a büntetlenség „kultúrája” lett, az elkövetők legfeljebb csak attól tarthattak, hogy a csatamezőn, a várostromok során, földi vagy (utóbb már) légi párviadalokban veszti életüket.

Az igaz, hogy a XIX-XX. században a nemzetközi közösség államai felismerték, hogy igenis érdekükben áll bizonyos fegyverfajták betiltása (Szentpétervári nyilatkozat, 1868), valamint bizonyos hadviselési szabályok rögzítése (1864. évi genfi egyezmény, 1899. és 1907. évi hágai egyezmények), egyes hadviselési módok – mint például a kalózkodás – betiltása (1856), a rabszolgaság és a rabszolgakereskedelem tilalma (1885, 1890, 1926). Azt is felismerték, hogy mindegyikük érdekében áll, hogy közösen lépjenek fel bizonyos bűncselekményekkel szemben, mint például az ópium és egyes egyéb kábítószeres keres-

⁷ E fejezet lényegében azonos a *Nemzetközi büntetőbíráskodás* című, az Internetes Jogtudományi Enciklopédiában megjelent szócikkemmel, ld. Kovács (2018b) i. m. Eredetileg franciául ld. Kovács (2017d) i. m. 298–302.

kedelme, a nemzetközi terrorizmus, a pénzhamisítás, a műkincs-csempészet stb. és elfogadták, hogy évégett hazai büntető törvénykönyveikbe azonos vagy lényegüket illetően egyeztetett klauzulákat iktassanak be.

De kérdés maradt, hogy az így tilalom alá helyezett cselekmények büntetése az állami igazságszolgáltatás keretei között történjék-e vagy pedig szükséges és főleg az államok által elfogadható-e, hogy erre a célra nemzetközi fórumot is létrehozzanak. A történelmi példák amúgy is csekély számúak voltak [például Merész Károly burgundiai fejedelem breisachi helytartójának, Peter von Hagenbachnak az elítélése (1474), a bécsi udvar által elrendelt vizsgálatok a Buda felszabadítása (1686) során a Szent Liga csapatai által a lakosság soraiban elkövetett mészárlásért, valamint az ottani zsidók, török asszonyok és gyerekek elhurcolásáért való felelősség megállapításáért, a versailles-i béke végre nem hajtott rendelkezése a lemondott II. Vilmos császár nemzetközi törvényszék elé állításáról, majd az ún. lipcsei törvényszékek gyakorlata, továbbá a Nemzetek Szövetsége égisze alatt a terrorizmust illetően hatáskörrel bíró nemzetközi büntetőbíróóság létrehozásáról rendelkező egyezmény (1937) ratifikációjának elmaradása] vegyes emlékeket hagytak maguk után.

A nemzetközi közösség azonban 1998-ban mégis úgy döntött, hogy itt az ideje egy állandó és széles hatáskörű törvényszék létrehozásának: ez lett a Nemzetközi Büntetőbíróóság (*International Criminal Court / Cour Pénale Internationale*; közhasználatú rövidítéssel: ICC, illetve a frankofón és általában a latin világban: CPI), amelynek felállítását különböző, bár a véglegesre tulajdonképpen hasonlító név alatt már számos XX. századi nemzetközi szerződés előírányozta. Az alábbiakban mindenekelőtt annak a bemutatására kerül sor, hogyan is jutottak el az államok oda, hogy meghatározzák azoknak a bűncselekményeknek a körét, amelyek tekintetében el tudják fogadni az ICC joghatóságát.

1.2. A második világháborús nemzetközi bűncselekmények meghatározása és megtorlása

Churchill, Rooseveltt és Sztálin 1943. október 19–30. között Moszkvában tartott értekezletének egyik dokumentuma, az ún. *Háromhatalmi nyilatkozat a kegyetlenkedésekről*⁸ történelmi mérföldkő. Aláírói, miután felidézték a nácizmus által elkövetett kegyetlenkedéseket, mészárlásokat, a hidegvérrel történt töme-

⁸ The Moscow Conference; October 1943, Joint Four Nation Declaration, <http://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp>

ges gyilkosságokat, a túsok kivégzését és minden egyéb brutalitást, híres és azóta számtalanszor idézett figyelmeztetést és egyszersmind fogadalmat tettek:

„Figyelmeztetjük azokat, akik még nem szennyezték be kezüket ártatlanok vérével, hogy tartózkodjanak is attól, hogy a bűnösök sorába lépjenek, mivel kétség sem férhet hozzá, hogy a három szövetséges hatalom a világ végéig is üldözni fogja azokat, hogy átadja őket vádlóiknak, avégett, hogy igazság tétessék.”

Erre figyelemmel a nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék felállításáról rendelkező londoni megállapodás⁹ (1945) a Törvényszék Statútumának 6. cikkében az alábbi cselekményeket sorolta fel:

„(a) Béke elleni bűncselekmények: a nemzetközi szerződéseket, egyezményeket, vagy garanciákat sértő agresszív háború tervezése, előkészítése, kezdeményezése, vagy folytatása, illetve az olyan közös tervben vagy összeesküvésben való részvétel, amely az előzőek megvalósítására jött létre;

(b) Háborús bűncselekmények: a háború jogának vagy szokásainak a megsértése, különösen a megszállt területen élő vagy tartózkodó polgári lakosság tagjainak megölése, bántalmazása, rabszolgamunkára fogás vagy bármilyen más célból történő áttelepítése; a hadifoglyok vagy tengeren tartózkodó személyek megölése vagy bántalmazása; túsok kivégzése, köz-, vagy magántulajdon fosztogatása, illetve városok, falvak katonai szükséglet által nem indokolt önkényes elpusztítása vagy lerombolása;

(c) Emberiesség¹⁰ elleni bűncselekmény: bármely polgári lakosság tagja ellen a háború előtt vagy alatt, elkövetett emberölés, kiirtás, rab-

⁹ AGREEMENT by the Government of the United States of America, the Provisional Government of the French Republic, the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the Union of Soviet Socialist Republic for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminal of the European Axis, London Agreement of August 8th 1945, <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>

¹⁰ A londoni statútum a *crimes against humanity* elnevezést használta az olyan bűncselekménysorozatra, amit 1948 óta javarészt a népirtás (*genocídium*) fogalma fed le. Az ENSZ-beli szóhasználat is többször változott. Az angol szövegekben jó ideig a *crimes against mankind*-ot használta, majd áttért a *crimes against humanity*-re. Több dokumentum pedig olyan konstrukciót alkalmazott, ahol a *crimes against mankind* mintegy szélesebb kategóriaként több *crimes against humanity*-t foglalt magába. A francia nyelvű megfogalmazás nem változott, maradt a *crimes contre l'humanité*. A *crimes against humanity* bűncselekmény

szolgaságba taszítás, áttelepítés és embertelen cselekedetek, valamint a Törvényszék hatáskörébe tartozó más bűncselekmény végrehajtása során vagy azzal összefüggésben politikai, faji, vagy vallási alapon történő üldözés, függetlenül attól, hogy sérti-e az elkövetés országának jogát.”¹¹

Mivel a londoni megállapodás csak a náci rendszer főbűnösének¹² a megbüntetésére vonatkozott, a hierarchia alsóbb fokán levők tekintetében ugyanerről egy külön dokumentum rendelkezett, amelyet a megszálló hatalmak katonai parancsnokai fogadtak el, és amely mint a *Szövetséges Ellenőrző Bizottság 10. törvénye*¹³ vált ismertté. Ez a fenti hármaskonstrukciót csaknem szó szerint

kategóriát hagyományosan *emberiség* elleni bűncselekmények gyanánt fordította a jogi és a politikai szaknyelv. Az 1990-es évektől vita bontakozott ki arról, hogy a *crimes against humanity* / *crimes against mankind* / *crimes contre l'humanité*-nek a magyar fordítását, az 1961. évi V. törvényben és az 1978. évi IV. törvényben használt „emberiség elleni bűncselekmények” helyett helyesebb lenne „emberiesség elleni bűncselekmények” gyanánt fordítani és az utóbbi évek jogalkotása (2011. évi CCX. törvény az emberiesség elleni bűncselekmények büntetendőségéről és elévülésének kizárásáról, valamint a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözéséről; 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről) ez utóbbit kezdte használni. Ez a vita nem volt független az ún. igazságtételi jogalkotás gyakorlati érvényesülésének megbicsaklásaitól. A fordítási kérdés felvetését és a nemzetközi dokumentumok, köztük a nemzetközi szerződéseket kihirdető jogszabályi átigazításokat – a magam részéről – erőltetettnek tartom, és nem a korábbi fordításban látom a kialakult, felemás helyzet igazi okát. Ráadásul a korábbi évtizedekben született szakirodalmi elemzések használatát mindez jelentősen nehezíti. A magyar fordítás milyensége csak az angol nyelvű megfogalmazások megváltozásának koncepcionális jelleget tulajdonítva vetődik fel. Arra tekintettel, hogy a hazai szakmai többségi álláspont ma az „emberiesség elleni bűncselekmények” kifejezést használja, e mű további részében az emberiség elleni bűncselekmények alatt – mint majd a lábjegyzetes forma is tanúsítja – ugyanazt értem, amit az „emberiesség elleni bűncselekmények” kifejezést használók. Ld. azonban erről a kérdésről: ÁDÁNY (2010) i. m., különösen 14.; GELLÉRT i. m., HOFFMANN i. m., különösen 47.; SÁNTHA i. m., különösen 50; VARGA (2014b) i. m., különösen 19.

¹¹ A magyar szöveg az emberiesség elleni bűncselekmények büntetendőségéről és elévülésének kizárásáról, valamint a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözéséről szóló 2011. évi CCX. törvény 2. § (1) bekezdésében megadott szöveg. („A nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék alapokmányának 6. cikkében foglalt tényállások hivatalos magyar nyelvű fordítása a következő.”)

¹² Halálos ítéletet kapott Hermann Göring (aki ez elől öngyilkosságba menekült), Joachim von Ribbentrop, Wilhelm Keitel, Alfred Jodl, Hans Frank, Arthur Seyss-Inquart, Alfred Rosenberg, Wilhelm Frick, Fritz Sauckel, Julius Streicher és (távollétében) Martin Borman, életfogytiglani szabadságvesztést Rudolf Hess, Walther Funk, Erich Raeder, a többiek (Albert Speer, Baldur von Schirach, Konstantin von Neurath különböző időtartamú szabadságvesztést kaptak és három vádlottat (Hjalmar Schachr, Franz von Papen, Hans Fritzsche) felmentettek.

¹³ *Control Council Law*, No. 10, Punishment of persons guilty of war crimes, crimes against peace and against humanity, <http://avalon.law.yale.edu/imt/imt10.asp>

megismételve¹⁴ azt egy negyedikkel egészítette ki, ami a nürnbergi katonai törvényszék által bűnös szervezetnek¹⁵ minősített szervezetben viselt tagságot is büntetni rendelte.

A japán háborús bűnösökről a Tokiói Nemzetközi Törvényszék volt hivatott dönteni,¹⁶ amelyet MacArthur amerikai főparancsnok 1946. január 16-i rendelete¹⁷ állított fel. Ez a dokumentum a londoni megállapodást és a nürnbergi törvényszéki statútumot szintén meglehetősen szorosan követte: a háborús bűncselekményeknél azonban nem adott még példálózó felsorolást sem, hanem megelégedett a háború törvényeinek és szokásainak a megsértésére való utalással. Az emberiség elleni bűncselekményből¹⁸ elhagyta a vallási motívumra való utalást.

Az Olaszországgal, valamint Bulgáriával, Finnországgal, Magyarországgal és Romániával külön-külön kötött egyes fegyverszüneti megállapodások¹⁹ nyomán kötött békeszerződések hasonló, hármas struktúrájú, de az azon belüli felsorolást mellőző rendelkezéseket tartalmaztak, amelyek viszont alapvetően a

¹⁴ A béke elleni bűncselekmények közé bekerült az előzőnlés (*invasion*); a háborús bűncselekmények felvezetése az „atrocitásokkal” és „bűncselekményekkel” bővült; az emberiség elleni bűncselekményekbe bekerült a bebörtönzés, a kínzás és a nemi erőszak.

¹⁵ SS, SA, SD, Gestapo, a birodalmi kormány, a Wehrmacht Főparancsnokság valamint a náci párt (NSDAP) vezetősége.

¹⁶ Halálra ítélték Doihara Kendzsit, Hirota Kókit, Itagaki Szeisirót, Kimura Heitarót, Macui Ivanet, Mutó Akirit és Tódzsó Hidekit. A vádlottak közül tizennyolcan szabadságvesztés büntetést kaptak.

¹⁷ Charter of the International Military Tribunal for the Far East, [http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.3_1946 Tokyo Charter.pdf](http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.3_1946%20Tokyo%20Charter.pdf)

¹⁸ „Emberiség elleni bűncselekmények”.

¹⁹ 1945. évi V. törvénycikk a Moszkvában az 1945. évi január hó 20. napján kötött fegyverszüneti egyezmény becikkelyezéséről: „14. Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélkezésben e személyek felett”.

letartóztatásra és kiadatásra fókuszáltak.²⁰ (A kiadni nem kért állampolgárokat illetően nemzeti jogszabályok²¹ rendezték a hazai felelősségre vonást.)

A szövetségesek által elkövetett háborús bűncselekmények²² tekintetében nemzetközi felelősségre vonásról szó sem lehetett, és nem sokat lehetett – sőt, ma sem igazán lehet – tudni arról sem, hogy saját katonai törvényszékeik folytattak-e le eljárásokat.²³

A „*Soha többé!*” filozófiájával az azonban összekapcsolható volt, hogy a jövőre nézve próbálják meg a legsúlyosabb bűncselekményeket büntetni és a nemzetközi közösség által üldözendővé tenni.

²⁰ Ld. pl. az 1947. évi XVIII. törvény a Párizsban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában:

6. cikk 1. Magyarország meg fogja tenni a szükséges lépéseket az iránt, hogy biztosítsa az alább említett személyeknek letartóztatását és bírósági eljárás végett kiadását:

a) a háborús bűnök, valamint a béke vagy az emberiség ellen elkövetett bűnök elkövetésével, elrendelésével, avagy az ilyenekben való részességgel vádolt személyek;
b) bármely Szövetséges vagy Társult Hatalomnak oly állampolgárai, akik azzal vannak vádolva, hogy nemzeti törvényeiket árulás, vagy a háború alatt az ellenséggel való együttműködés által megszegték.

Nota bene: a 6. cikk 1. pont szövegének fordítását 2011. után a hivatalos elektronikus jogszabálytárakban átigazították. Eredeti szövege a következő volt:

6. cikk 1. Magyarország meg fogja tenni a szükséges lépéseket az iránt, hogy biztosítsa az alább említett személyeknek letartóztatását és bírósági eljárás végett kiadását:

a) a háborús bűnök, valamint a béke vagy az emberiség ellen elkövetett bűnök elkövetésével, elrendelésével,

avagy az ilyenekben való részességgel vádolt személyek;

A régi szöveg elérhető például: <http://www.komarom.org/dok/PB.pdf>

²¹ Magyarországon: Az ideiglenes nemzeti kormány 81/1945. M. E. számú rendelete a népbíráskodásról; 1945. évi VII. törvénycikk a népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendelet törvényerőre emeléséről.

²² Éppen ezért azonban bizonyos vádpontok alól a vádlottakat Nürnbergben kénytelenek voltak felmenteni: ld. pl. a katyni mészárlás ügyét, amelyet a vád eredetileg a németek által elkövetett tettként kívánt bemutatni, de a betérjesztett bizonyítékokat csak a szovjet bíró tartotta hitelesnek és elegendőnek. Dönitz tengernagy esetében pedig a korlátlan tengeralattjáró háború megítélése tekintetében figyelembe vette, hogy Anglia ugyanolyan tartalmú jogszabályt bocsátott ki 1940-ben (és az USA is a Csendes óceánon azután, hogy Japán megtámadta), és a védelem *Tu quoque* elvét (szabad fordításban: „Ugyanazt tetted!” vagy „Te sem vagy külön!”) elfogadta. Dönitzet azonban a terhére rótt többi bűncselekmény vonatkozásában a Nemzetközi Katonai Törvényszék tíz év börtönbüntetésre ítélte.

²³ Az alacsonyabb szintű bűnelkövetők esetén az *oral history* megőrzött történeteket a parancsnokuk által végrehajtott megtorlásról ugyanúgy, mint a saját csapatok által elkövetett bűncselekmények iránt tanúsított közönyről, a feljelentést tenni próbálókkal vagy a védekezőkkel szembeni retorziókról. A budapesti, bécsi és berlini tömeges nemi erőszakra vonatkozó információkat és az azokra vonatkozó szakirodalmi feldolgozásokat összegezi: PETŐ i. m.

1.3. A nemzetközi bűncselekmények kérdése a Nemzetközi Jogi Bizottság előtt

A kitűzött célra irányuló nemzetközi jogalkotás első lépése az ENSZ Közgyűlés 95(I) sz. határozata volt, amelynek a címe: „*A Nürnbergi Törvényszék statútumában elismert nemzetközi jogi elvek megerősítése*”²⁴ volt. A nemzetközi jogtudomány és a joggyakorlat úgy tekinti, hogy ebben ezeknek az elveknek a nemzetközi szokásjogi jellegét ismerték el. E határozatban a Közgyűlés felhívta „a szokásjog kodifikációjára és fokozatos fejlesztésére” hivatott Nemzetközi Jogi Bizottságot, hogy ezeket az elveket a béke és a nemzetközi biztonság elleni bűncselekmények általános kodifikációjának keretei között vagy pedig egy nemzetközi büntetőtörvénykönyvön belül bontsa ki. Egy évvel később, meglehetősen hasonló formában ismételte meg a feladatot a 177(II) számú határozat,²⁵ ebben azonban az alternatíva eltűnt, és világosabb lett, hogy a cél a béke és az emberiség²⁶ elleni bűncselekmények törvénykönyvtervezetének a megalkotása.

Az ezt követő évtizedeket azonban többnyire a lassú, hol az államok által blokkolt, hol újrakezdett munka jellemezte.

Igaz, kezdetben még egyértelmű sikerként lehetett felmutatni az 1948. évi ún. genocídium egyezményt,²⁷ amelyet viszont még nem a Nemzetközi Jogi Bizottság, hanem az ENSZ titkársága és egy *ad hoc* bizottság dolgozott ki. Ennek I. cikkében

²⁴ Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nurnberg Tribunal, G.A. Res. 95, 55th plen. mtg., 11 December 1946 95 (I), U.N. Doc. A/RES/1/95, <http://www.un-documents.net/alr95.htm>

²⁵ „The General Assembly [...] Directs the Commission (a) to formulate the principles of international law recognized in the Charter of the Nuremberg Tribunal and in the judgment of the Tribunal, and (b) prepare a draft code of offences against the peace and security of mankind, indicating clearly the place to be accorded to the principles mentioned in sub-paragraph (a) above.” Formulation of the principles recognised in the London Charter of the Nuremberg Tribunal and in the judgement of the tribunal, G.A. Res. 177, 123th plen. mtg, 21 November 1947, U.N. Doc. A/RES/2/177, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/84/IMG/NR003884.pdf?OpenElement>

²⁶ A rendszerváltozás után, részben az ún. igazságtételi törvények végrehajtása kapcsán a parlamenti munkában, valamint az alkotmánybíróági és a rendes bírósági joggyakorlatban tapasztalt nehézségek láttán, mint a 10. lábjegyzetben már utaltam rá, az 1990-es évektől egyre erőteljesebb kampány indult annak érdekében, hogy a *crimes against humanity / crimes against mankind / crimes contre l'humanité*-nek a magyar fordítását helyesebb lenne nem emberiség elleni, hanem emberiség elleni bűncselekménynek fordítani. Ugyanakkor – mint e fejezetben is látható – az addig eltelt évtizedekben készült dokumentumokban nem lehetséges (illetve értelemzavaró lenne) e kifejezés fordításának átigazítása.

²⁷ 1955. évi 16. törvényerejű rendelet a népiirtás büntetvényének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

„a Szerződő Felek megerősítik, hogy a népirtás függetlenül attól, hogy békében vagy háborúban követik el, a nemzetközi jogba ütköző bűncselekmény és kötelezik magukat arra, hogy ellene megelőző rendszabályokat fogantossanak, elkövetését pedig megbüntetik”.

A genocídium, azaz a népirtás elkövetési formái – amelyeket a II. cikk sorol fel – lényegében azonosak voltak azokkal,²⁸ amelyeket Londonban és Nürnbergben „emberiség elleni bűncselekményeknek”²⁹ hívtak, és amelyek alatt ott és akkor tulajdonképpen a holokauszt bűnös politikája miatti felelősségre vonást értették.

Ezzel szemben, jóllehet a londoni és a nürnbergi megfogalmazásokat szorosan követte, a béke és az emberiség elleni bűncselekmények törvénykönyvtervezete – amelyet a Nemzetközi Jogi Bizottság 1954-ben tett le az ENSZ Közgyűlés asztalára –³⁰ érdemben nem került megvitatásra. Igaz ugyan, hogy a Közgyűlés éves ülésszakai közül az 1954., az 1968. és az 1974. évinek a napirendjén is szerepeltették, de a kormányok képviselői rövid, formális vitát lefolytatva csak további részletes tanulmányozásra tettek ígéretet.

Az államok többnyire az agresszió jogilag kötelező meghatározásának hiányára hivatkoztak – okként vagy inkább ürügyként –, hogy ne kelljen érdemben tárgyalniuk a tervezetet. Ezentúl azonban megosztottak voltak abban a tekintetben is, hogy célszerű-e a klasszikus nürnbergi elveket az újabb kihívásokat büntetni rendelő klauzulákkal kiegészíteni. Nézetkülönbségek voltak arra nézve is, hogy lehetséges-e a feladatok megvalósítása úgy, hogy egyszersmind nem hívnak életre egy joghatósággal rendelkező nemzetközi törvényszéket.

A tervezetnek a Csipkerózsika álomból való felébredése az 1980-as években történt, és a Nemzetközi Jogi Bizottságban újrakezdődött munka két dokumentum elkészültét eredményezte: az egyik egy nemzetközi büntetőbíróság

²⁸ II. cikk: A jelen egyezmény népirtás alatt a következő cselekmények bármelyikének, valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával való elkövetését érti:

- a) a csoport tagjainak megölése;
- b) a csoport tagjainak súlyos testi vagy lelki sérelem okozása;
- c) a csoportra megfontolva oly életfeltételek ráerőszakolása, melyeknek célja a csoport teljes vagy részleges fizikai elpusztulásának előidézése;
- d) oly intézkedések tétele, amelyek célja a csoporton belül a születések meggátolása;
- e) a csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átvitele.

²⁹ „Emberiség elleni bűncselekmények”.

³⁰ Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind 1954, http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_3_1954.pdf&lang=EF

statútumának tervezete³¹ (1994), míg a másik és a béke és az emberiség elleni bűncselekmények törvénykönyvtervezete³² (1996) volt.

A törvénykönyvtervezet az agressziót³³ magától értetődő fogalomként (*res ipsa loquitur*) használta (16. cikk), a népirtást az 1948-as egyezmény szerint, de önálló bűncselekményként említette (17. cikk), míg az emberiség elleni bűncselekmények³⁴ (18. cikk) felsorolása az egykori londoni megállapodás mellékletében foglaltakra sokban emlékeztet, kiegészítve azt a kínzással, eltüntetéssel, a prostitúcióra kényszerítéssel, nemi erőszakkal és a nemi erőszak bizonyos más formáival. Az ENSZ személyzet sérelmére elkövetett bűncselekmények önálló cikket kaptak (19. cikk) és végül a háborús bűncselekményekkel fejeződött be a lista: utóbbiak nagyjából megfeleltek annak, amit a hágai és a genfi hadijogi egyezményekben az ottani szabályok súlyos megsértéseként nevesítenek. A törvénykönyvtervezet ezek mellett a fegyveres összeütközésekre vonatkozó szokásjogi szabályok és a nem-nemzetközi fegyveres összeütközésekre, azaz a polgárháborúkra vonatkozó szabályok megsértését is büntetendővé kívánta tenni (a fegyveres összeütközések joga, humanitárius nemzetközi jog).

Tagadhatatlan, hogy a Nemzetközi Jogi Bizottság ezzel és a nemzetközi büntetőbírósági statútum megfogalmazásával jó lépést tett, ráadásul a jó időpontban. Igaz, hogy a nemzetközi büntetőbíróság létrehozását már a genocídium egyezmény VI. cikke is előírányozta, de az államok négy évtizeden át nem igazán ösztöklétké a Nemzetközi Jogi Bizottságot, hogy ennek alapokmányát fogalmazza meg.

A nemzetközi büntetőbírósági statútum tervezetében a Nemzetközi Jogi Bizottság a 20. cikkben négy bűncselekménytípust nevesített: *a)* a népirtást, *b)* az agressziót, *c)* a fegyveres összeütközések törvényeinek és szokásainak durva megsértését, *d)* az emberiség elleni bűncselekményeket,³⁵ valamint *e)* a mellékletben felsorolt nemzetközi szerződések rendelkezéseiben meghatározott vagy azok által célzott bűncselekményeket, amelyek a büntetni rendelt magatartásra

³¹ Draft Statute for an International Criminal Court, 1994, http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1994.pdf&lang=EF

³² Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf&lang=EF

³³ Az ENSZ Közgyűlés ugyanis 1974-ben elfogadta a 3314 (XXIX) sz. határozatát az agresszió tilalmáról (erőszak alkalmazásának tilalma), (Definition of Aggression, G.A. Res. 3314, 2319th plen. mtg, 14 December 1974, U.N. Doc. A/3314 (XXIX), Annex), ugyanakkor az ENSZ Közgyűlés határozatai – szűk kivételeket leszámítva – nem rendelkeznek kötelező erővel.

³⁴ „Emberiség elleni bűncselekmények”.

³⁵ „Emberiség elleni bűncselekmények”.

tekintettel kivételes súlyosságú és nemzetközi kihatású bűncselekményeket valósítanak meg.

Az ott hivatkozott mellékletben felsorolt egyezmények a következők: az 1949. évi négy genfi egyezmény és azok két, 1977. évi kiegészítő jegyzőkönyvei; az apartheid egyezmény (1973); a túszszedés tilalmáról szóló egyezmény (1979); a nemzetközi védelemre jogosult személyek és a diplomata sérelmére elkövetett cselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény (1973); a légiközlekedés biztonságáról szóló egyezmények (1970, 1971); a tengeri közlekedés és a tengeri mesterséges bázisok biztonságáról szóló egyezmény (1988); a kínzás tilalmáról szóló egyezmény (1984) és a kábítószerkereskedelem elleni fellépésről szóló egyezmény (1988).

1.4. A nemzetközi bűncselekmények kemény magja az *ad hoc* bíróságok statútumában és a Római Statútumban

Az államok a Nemzetközi Jogi Bizottság tervezetét korábbiakhoz képest sokkal pozitívabb fogadtatásban részesítették, és ez, úgy tűnik, mindenekelőtt a Biztonsági Tanács által 1993-ban, illetve 1994-ben létrehozott, a volt jugoszláv területeken elkövetett bűncselekmények nemzetközi törvényszékének (ICTY) és ruandai népirtás felelőseinek megbüntetésére létrehozott nemzetközi törvényszéknek (ICTR) a tapasztalataival is magyarázható.

Az exjugoszláv nemzetközi törvényszék biztonsági tanácsi statútumában a háborús bűncselekményeket két cikkben helyezték el: a 2. cikk az 1949. évi genfi egyezmények súlyos megsértését (*a*-tól *h*-ig tartó felsorolással), 3. cikke pedig a háború törvényeinek és szokásainak a megsértését (*a*-tól *e*-ig tartó, de példálózó felsorolással) nevesítette. A 4. cikkben helyezték el a népirtás bűncselekményét, az 1948. évi egyezmény öt fő elkövetési formájával. Az 5. cikkben kaptak helyet az emberiség elleni bűncselekmények,³⁶ szintén példálózó felsorolással, ideértve a gyilkosságot, kiirtást, rabszolgasorba hajtást, elűzetést, bebörtönzést, kínzást, nemi erőszakot, politikai, faji vagy vallási okból elkövetett üldözést és egyéb embertelen cselekményeket.

A ruandai nemzetközi törvényszék biztonsági tanácsi statútumában e cselekményeket más sorrendben, de részben azonos tartalommal sorolták fel: a 2. cikk (2. §) tartalmazza a népirtást, a 3. cikk pedig ugyanazokat az emberiség elleni

³⁶ „Emberiség elleni bűncselekmények”.

bűncselekményeket³⁷ sorolja fel, mint az exjugoszláv törvényszék. A háborús bűncselekményeket itt az 1949. évi „genfi egyezmények közös 3. cikkének és a II. kiegészítő jegyzőkönyvnek a megsértései” cím alá vonták, lényegében a közös 3. cikkből inspirálódva, de hozzájuk illesztve a terrorista cselekményeket.

A két biztonsági tanácsi határozat bűncselekményeket felsoroló rendelkezései azért is különböztek, mivel az exjugoszláv fegyveres konfliktusnak a nemzetközi vagy nem-nemzetközi jellegűnek minősítése erősen megosztotta az államokat, míg a ruandai polgárháborúnak polgárháborús jellegét nem vitatták. Az ICTY esetében így tulajdonképpen azokat a háborús bűncselekményeket sorolták fel, amelyek nemzetközi, illetve polgárháborús összefüggésekben egyaránt értelmezhetők voltak.

A Nemzetközi Büntetőbíróság végleges, ún. Római Statútumában³⁸ egyaránt felfedezhetők a Nemzetközi Jogi Bizottság előkészítő munkássága, valamint a Biztonsági Tanács által létrehozott büntető törvényszékek tapasztalatai, amelyeket a római diplomáciai konferencia és ennek az előkészítő anyagai feldolgozni törekedtek. Fennmaradt mindenesetre az államok közötti megosztottság a tekintetben, hogy – akár definícióval, akár anélkül – van-e egyáltalán szándék az agresszió büntetendővé nyilvánítására és hogy a nürnbergi klasszikus bűncselekményekhez csatoljanak-e „modernebbeket” is. Ezen túl különböző bűncselekmények megfogalmazásának pontosságát illetően, valamint a nemzetközi és nem-nemzetközi fegyveres összeütközések során elkövetésre kerülő háborús bűncselekmények azonosságára és különbségei tekintetében korábbi és újabb viták is felszínre törtek.

Ami az agressziót illeti, Rómában az államok egy diplomatikus-pragmatikus megoldással egyeztek ki: a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósággal rendelkezik az agresszió tekintetében, de csak azután, hogy az államok meg tudnak állapodni az agresszió jogilag kötelező definíciójában. Ez a megoldás, a szkeptikusokra rációfalva, helyesnek bizonyult, mivel az ugandai Kampalában 2010-ben megtartott első felülvizsgálati konferencia szinte szó szerint átvette az ENSZ Közgyűlés 3314 (XXIX) sz. határozatának a szövegét.³⁹ A kampalai

³⁷ „Emberiesség elleni bűncselekmények”.

³⁸ Rome Statute of the International Criminal Court (a továbbiakban: Római Statútum), <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/RS-Eng.pdf>

³⁹ A szinte szó szerint az angol szövegre vonatkozik. A francia szöveg – alapvető tartalmi azonossággal – kb. harminc szövegszerű eltérést mutat. A 3314 (XXIX). sz. határozathoz képest az érdemi eltérés annyi, hogy nem tartalmazza ennek utalását arra, hogy a Biztonsági Tanács ott fel nem sorolt cselekményeket is agresszióknak nyilváníthat, illetve a felsorolt formák megvalósulása esetén is felmentést adhat az agresszió alól. (Ugyanakkor azonban az agresszió

megállapodás új cikkeket⁴⁰ iktatott be a Római Statútumba, amelyek hatályba lépéséről, mivel a kellő számú ratifikáció már megtörtént, 2017. január 1. után kellett döntenük az államoknak. Ez végül a Részes Államok Közgyűlésének 2017. decemberi ülésén történt meg, ahol 2018. július 17-ei hatállyal aktiválták az agresszió megbüntetésére az ICC joghatóságát.⁴¹

A népirtás a Római Statútum 6. cikkébe került be, az 1948. évi egyezmény szerinti öt elkövetési formával. Az emberiség elleni bűncselekmények⁴² fogalmát kibontó 7. cikk 1. és 2. §-ában több definíciót is tartalmaz. A bűncselekmények felsorolása meglehetősen hasonlít az ICTY és az ICTR statútumában foglaltakra, de hozzátették az apartheid bűncselekményt, elhagyták viszont a terrorizmust.⁴³

A háborús bűncselekményeket igen-igen precíz módon, ráadásul két részre bontva iktatták be. A 8. cikk 2. § *a)* és *b)* alpontjában foglaltak a nemzetközi fegyveres összeütközések során elkövetett háborús bűncselekmények. Az *a)* alpont az 1949. évi genfi egyezmények súlyos megsértésének nyolc formáját nevesíti, míg a *b)* alpont a háború törvényeinek és szokásainak durva megsértéseit sorolja fel, éspedig összesen huszonhat formát. A *c)* és az *e)* alpont a nem-nemzetközi fegyveres összeütközésekre, azaz a polgárháborúkra utal. A *c)* alpont az 1949. évi genfi egyezmények közös 3. cikkének négy súlyos megsértési formáját sorolja fel, míg az *e)* alpont a polgárháborúban alkalmazandó törvények és szokások tizenöt súlyos megsértését foglalja magában.

Az érintett háborús bűncselekmények olyan pontossággal kerültek felsorolásra, ami a tagállamok katonai büntetőtörvénykönyveire emlékeztetnek. Ebben jelentősen el is térnek az előkészítő bizottság (*PrepCom*) eredeti, 1995–1998-as javaslataitól, amelyek a legfontosabb három-négy bűncselekmény leírására koncentráltak. A római diplomáciai konferencia elnöksége a konferencia legvégén nyújtotta be a végül elfogadott megoldás tervezetét, arra hivatkozva,

miatt történő ICC eljárásában a Biztonsági Tanácsnak elismertek bizonyos – részben az eljárás beindításának rövid időre történő elhalasztását eredményező – jogköröket.

⁴⁰ Római Statútum, 8/bis, 15/bis és 15/ter cikke.

⁴¹ Ld. <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1350>

⁴² „Emberiség elleni bűncselekmények”.

⁴³ Így ebben a formában – és amennyiben a terrorizmus vagy a kábítószercsempészet és hasonló modern bűncselekmények – utólagos bevitelére irányuló törekvések nem vezetnek sikerre, az *emberiség elleni bűncselekményként történő fordítás* nagyjából tényleg lefedi a tényleges tartalmat, igaz, azzal a fenntartással, hogy igazán a háborús bűncselekmények azok, amelyeknél az emberiségi megfontolásokat nem tartották tiszteletben. (Az emberölés, az apartheid esetében azonban kérdés, hogy a magyar fordításban az „emberiség elleni” jelző logikailag helytálló-e).

hogy ebben tudta szintetizálni a tagállami javaslatokat, amelyek vagy a háború törvényeinek és szokásainak durva megsértéseit írták le, vagy pedig valamelyik egyetemlegesen, vagy legalábbis az államok túlnyomó része által elfogadott, valamilyen fegyverfajta használatának vagy egy-egy bizonyos hadviselési módnak a tilalmára irányuló nemzetközi szerződés kötelezettség megsértését jelentik.

Így a háború áldozatainak védelmére irányuló ún. genfi jog durva megsértésén túl a hadviselés módjáról kötött különböző egyezmények,⁴⁴ azaz az ún. hágai jog durva megsértésének minősülő cselekményeket nyilvánították az ICC joghatósága alá tartozó bűncselekménynek. Ezáltal a háborús bűncselekmények listája jóval hosszabb lett, mint amit az 1949. évi genfi egyezmények vagy azok 1977. évi kiegészítő jegyzőkönyvei az azokban foglalt kötelezettségek „súlyos megsértésének” minősítenek. Az elfogadott formulák így jóval pontosabbak lettek annál, mint amit egykor a Nemzetközi Jogi Bizottság javasolt, ráadásul a Római Statútum Résztes Államainak Gyűlése még külön elfogadott egy, „*A bűncselekmények tényállási elemei*” című értelmező dokumentumot, ami az egyes bűncselekmények vonatkozásában külön-külön mutatja be azok tényállási elemeit.

1.5. A büntető joghatóság utólagos kiszélesítésének lehetősége

A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatóságának a kábítószerkereskedelem⁴⁵ vagy a nemzetközi terrorizmus elkövetőinek megbüntetésére való kiterjesztése olyan heves ellenállásba ütközött, hogy az államok ezeket inkább beáldozták, és csak a konferencia záróokmányában utaltak arra, hogy a Római Statútum hatálybalépése után a Résztes Államok Közgyűlése utóbb megvizsgálhatja, hogy nem lenne-e célszerű kiterjeszteni ezekre a bűncselekményekre is az ICC joghatóságát.

⁴⁴ Ezek közé tartozik például a kulturális javaknak a fegyveres összeütközések során alkalmazandó védelméről szóló 1954. évi egyezmény, a mérgező és főjtő gázfegyverek használatának tilalmáról szóló egyezmény vagy az emberi testben ellapuló vagy szétnyíló lövedékek alkalmazásának tilalmáról szóló egyezmény.

⁴⁵ A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezetének a „Csipkerózsika álomból való felébresztése” tulajdonképpen az apró Trinidad és Tobago államnak köszönhető, aki a kábítószerkereskedelem elleni harcában hasznos eszközt látott egy nemzetközi büntető törvényszék felállításában, és ehhez kézenfekvőnek tartotta az eddig elvégzett munka ügyében az érdemi állásfoglalást és 1989-ben az ENSZ Közgyűléséhez ilyen értelmű határozattervezetet nyújtott be. Ld. Coalition for the International Criminal Court: History of the ICC; <http://www.iccnw.org/?mod=icchistory>

Ma tehát a nemzetközi bűncselekmények fogalmát két koncentrikus, ugyanakkor a területet illetően szélesülő körrel szemléltethetjük. A nemzetközi bűncselekmények java részét lefedi a Római Statútum. A nemzetközi büntető igazságszolgáltatás eljárási jogosultsága érvényesül úgy az államok, mint a Nemzetközi Büntetőbíróság javára. A kiegészítő joghatóság, az ún. komplementaritás elve az, amelynek alapján a Nemzetközi Büntetőbíróság részes államai esetében el lehet dönteni, hogy ki jogosult egy adott bűncselekmény tekintetében eljárni, az ICC vagy az államok.

Bizonyos bűncselekmények (mint például a kábítószerkereskedelem, a nemzetközi terrorizmus) nem kerültek be a Római Statútumba, de ez semmiben sem csökkenti az államok jogait, hogy büntető joghatóságukat gyakorolva fellépjenek ezek megtorlása érdekében, az általuk e tárgyban elfogadott nemzetközi egyezmények alapján. Vannak továbbá már most is példák arra, hogy a Római Statútumból kimaradt bűncselekmények tekintetében más nemzetközi bíróságok vagy az úgynevezett vegyes („hibrid”) bíróságok járjanak el, mint például az egykori libanoni miniszterelnök, Rafik Hariri terroristák által történt meggyilkolása miatt a Libanoni Különleges Törvényszék (lásd lejjebb).

A nemzetközi bűncselekmények köre tehát bizonyosan és nyilvánvalóan szélesebb annál, mint ami a Római Statútum hatálya alá került. Azt azonban aligha lehet tagadni, hogy a nemzetközi bűncselekmények túlnyomó többsége – ráadásul a legfontosabbak is – oda kerültek. Listájuk szélesíthető, ugyanakkor a Római Statútum ebben az eljárási kérdésekre összpontosítva nem tartalmaz anyagi jogi előfeltételt az újabb bűncselekmények beiktatásához. A realitásokat és nemzetközi diplomáciai gyakorlat szokásait figyelembe véve, erre vélhetően az adott cselekmény jelentősége és a megtorlás iránti igény kvázi egyöntetűsége esetén van esély.

Eleddig három ilyen természetű módosítást fogadtak el az államok.

Az első a már említett 2010. évi kampalai találkozón, de ez – a már tárgyalt agresszió definíción túl – olyan kérdést érintett, ami aligha ütötte át a nemzetközi média ingerküszöbét, bár önmagában nagyon fontos: nemcsak nemzetközi, hanem nem-nemzetközi fegyveres összeütközés során is büntetendő legyen a mérgező, fojtó gázfegyverek alkalmazása, továbbá az olyan lövedékeké is, amelyek az emberi testben ellapulnak vagy szétnyílnak.

A második kiegészítéscsomagot 2017-ben fogadták el, amikor megegyeztek arról, hogy mikrobiológiai és biológiai fegyverek és mérgek alkalmazását mind nemzetközi, mind nem-nemzetközi összeütközésekben háborús bűncselekménynek nyilvánítják. Ehhez hasonlóan nemzetközi és nem-nemzetközi összeütközésekben egyaránt háborús bűncselekménynek nyilvánították az olyan

fegyverek alkalmazását, amelyeknek elsődleges célja, hogy az emberi testben röntgensugarakkal nem azonosítható (azaz tkp. műanyag) szilánkokat szórjon szét, és azzal roncsoljon. A kifejezetten az emberi szemre, illetve a látásra célzó, vakító (ti. állandó vakságot vagy tartós látáscsökkenést kiváltó) lézerfegyverek alkalmazását – nemzetközi és nem-nemzetközi összeütközésekben – is háborús bűncselekménynek minősítették.

2019-ben pedig a Részes Államok Közgyűlése elfogadta azt a svájci javaslatot, hogy a kiéheztetés, mint hadműveleti mód, a polgárháborúban is háborús bűncselekménynek minősüljön.

E kiegészítéseket az államoknak meg kell erősíteniük ahhoz, hogy rájuk nézve hatályba lépjenek.⁴⁶

2. A Nemzetközi Büntetőbíróság eljárása

Azt sem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága a Római Statútumba beleillesztett előfeltételek teljesülésétől függ.

A hágai Nemzetközi Büntetőbíróság nem bármilyen, a fenti négy bűncselekménykörbe tartozó cselekmény tekintetében rendelkezik joghatósággal: a Római Statútum a legsúlyosabb bűncselekmények tekintetében és a kiegészítő joghatóság (*komplementaritás*) elve alapján jár el. A „legsúlyosabb” jelzőt talán azok az egyes cikkeket felvezető fordulatok teszik megfoghatóbbá, amelyek rögzítik, hogy az emberiség elleni bűncselekmények esetén az is kritérium, hogy azokat „a polgári lakosság elleni általános vagy rendszeres támadás keretei között”,⁴⁷ míg a háborús bűncselekményeket „egy terv vagy politika elemeként vagy pedig igen széleskörűen követik el”.⁴⁸

A már említett komplementaritás azt jelenti, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság akkor jár el, ha az állam *nem tudja vagy nem akarja* a felelősségre vonást elvégezni: ha megtörtént vagy ha folyamatban van a kivizsgálás és annak eredményei alapján a felelősségre vonás, ami a jogállamiság elveit betartva, az elkövetett cselekménnyel adekvát szankció kiszabására vezet, (vagy pedig ha ezen elvek betartásával, jogszerű felmentésre került sor), akkor

⁴⁶ Szövegüket és a ratifikáló államokra vonatkozó tájékoztatást ld. az ICC honlapján a Részes Államok Közgyűlése (ASP) alkönyvtárban, https://asp.icc-cpi.int/en_menus/asp/RomeStatute/Pages/default.aspx

⁴⁷ Római Statútum 7. cikk.

⁴⁸ Uo. 8. cikk.

az ICC nem jár el, hiszen érvényes a kétszeres eljárás tilalma, az ún. *ne bis in idem re* elv.

Ha azonban az állam tudatosan nem jár el (vagy az eljárás ugyan megállapította a bűnösséget, de indokolatlanul enyhe büntetést szabott ki), vagy pedig nem is képes eljárni (például az elhúzódó polgárháború szétverte a hazai bírósági rendszert vagy egyéb olyan körülményeket teremtett, hogy a bíróságok nem tudnak pártatlanul, függetlenül ezekben az ügyekben eljárni), akkor az ICC joghatósága megáll.

A Nemzetközi Büntetőbíróság legfontosabb szervei a következők: (i) a bírói kamarák, (ii) a Főügyész, (iii) a Jegyzői Hivatal, (iv) a Részes Államok Közgyűlése és (v) az Áldozatok Kárpótlási Alapja.

A bírók a vizsgálóbírói/nyomozati bírói funkciókat ellátó háromfős ún. *Tárgyalás-előkészítő Kamarákban* vagy a szintén háromfős *Tárgyaló Kamarákban* vagy az ötfős *Fellebbviteli Kamarában* tevékenykednek. Elnököket maguk közül választják. A Főügyész hivatala a nyomozati, vádemelési és vádképviselési funkciókat látja el. A *Jegyzői Hivatalhoz* tartozik az áldozatok képviselője, a vádlottak őrizetének, ellátásának és esetleges orvosi kezelésének megszervezése, a védelem szakmai támogatása és a külkapcsolati teendők. A *Részes Államok Közgyűlése* választja nem megújítható kilenc évre a tizennyolc bírót, a főügyészt és helyettesét, dönt a költségvetésről és elfogadja, illetve módosítja a Római Statútum felhatalmazása alapján a perrendtartás funkcióját betöltő ún. eljárási és bizonyítási szabályzatot, valamint a többi hasonló szabályzatot és rendtartást. Az *Áldozatok Kárpótlási Alapja* sajátos autonómiát élvez, részben (egyelőre inkább elvben) az elítéltektől elkobzott vagyonból, ám nagyobb részben az államoktól, természetes és jogi személyektől származó adományokat kezeli és támogatási, illetve kárpótlási programok keretében próbálja a helyzetek, illetve a konkrét esetek áldozatait segíteni, eddigi gyakorlata szerint mindenekelőtt egészségügyi, rehabilitációs és képzési programok révén.

Az ICC elé ügyek mindenekelőtt akkor kerülhetnek, ha a Római Statútum részes államának területén vagy azok állampolgárai által valósultak meg az említett bűncselekmények. Ilyenre bármely részes állam felhívhatja az ICC figyelmét, akár területi, akár személyi alapon érintett ebben, de akár közvetlen kapcsolat nélkül is. Az államok azonban nem egy konkrét ügyet vihetnek a Nemzetközi Büntetőbíróság elé, hanem egy több vagy éppen sok-sok ügyből összeálló *helyzetet*, amelyből a Főügyész határozza meg a cselekmények jellegét, súlyát, az áldozatok számát és a cselekmények kihatását figyelembe véve a feldolgozandó ügyeket. Arra is lehetőség van, hogy a főügyész saját hatáskörben (*proprio motu*) válasszon ki részes államokbeli helyzetet, figyelemmel a Római

Statútum hatálya alá eső bűncselekmények súlyára, volumenére, kihatásaira és az áldozatok számára. Ez a hatáskör az adatgyűjtés tekintetében eleve adott, azonban a *proprio motu* eljárás nyomozati fázisba csak akkor léphet át, ha arra az ICC ún. tárgyalás előkészítő kamarája engedélyt ad, amennyiben elégségesnek találja az eljárás folytatásának megalapozottságát alátámasztó főügyési bizonyítékokat. A Biztonsági Tanács is küldhet helyzeteket a Nemzetközi Büntetőbíróság elé, függetlenül attól, hogy a területi vagy állampolgári alapon érintett állam részese-e a Római Statútumnak.

Az ICC előtt a „*helyzet*” általánosabb köréből úgy választódik ki a konkrét „ *eset*”, hogy az sokban emlékeztet arra, ahogyan az államok nemzeti büntetőeljárása zajlik. Az államok gyakorlatában ugyanis (i) ha bűncselekmény elkövetésének tényét vagy gyanúját észleli a hazai bűnüldöző szerv, akkor – hacsak nem egyértelmű „tettenérés” történt –, (ii) az adatgyűjtés és adatok elemzése alapján nyomozás indítása mellett dönt, (iii) de egyelőre gyakran csak ismeretlen tettes ellen. (iv) Utóbb, ha a nyomozás során konkrét személyek kerülnek látótérbe, akkor dönt a nyomozó hatóság arról, hogy van-e közöttük egy (vagy több) olyan, aki eleve vagy a nyomozás folytatása eredményeként az elkövetéssel alaposan gyanúsítható.

A Főügyész lényegében ugyanezen logika mentén halad az elemzés, az előzetes vizsgálódás, a nyomozás, a vádemelés szakaszaiban. A vádemelés megalapozottságát az ICC Tárgyalás-előkészítő Kamarája ellenőrzi, amikor dönt a vád befogadásáról. Ez a szerep itt már a nyomozati bírói/vizsgálóbírói funkcióra emlékeztet. E vizsgálati lépéssorozatban a fent említett komplementaritást folyamatosan vizsgálja a Főügyész, valamint, ha ti. az ügy adott fázisa immár előtte van, akkor a Tárgyalás-előkészítő Kamara. Ha az állam lebonyolította vagy beindította, vagy – menet közben – beindítja a hazai eljárást, és az a jogállamisági kritériumoknak megfelel, úgy a kiegészítő joghatóság elve értelmében az ICC nem rendelkezik joghatósággal. Ennek a tényét hivatalból és az érintett kormányok együttműködése alapján vizsgálja. A komplementaritás – ha van ténybeli alapja – kifogásként is felvethető az egyén, illetve a kormány által.

Az ICC fontos szabálya, hogy a Római Statútumban foglalt bűncselekmények: (i) nem évülnek el,⁴⁹ (ii) a hazai alkotmány szerint bizonyos közméltóságokat megillető immunitások nem jelentik akadályát az ICC előtti eljárásnak.⁵⁰ (A részes államok többsége úgy tekinti, hogy a statútumbeli komplementaritás elvét nemzeti alkotmányuknak a megkötött nemzetközi szerződések végrehajtásának

⁴⁹ ICC Statútum 26. cikk.

⁵⁰ Uo. 27. cikk.

kötelezettségéről, illetve az ún. *impeachment* eljárásokról szóló rendelkezéseivel szinkronban értelmezve, a jogállami keretek között nem fog felmerülni valós akadály a Római Statútum nemzeti végrehajtása során. A részes államok egy másik része az ehhez hasonló érvelés mellett biztos, ami biztos alapon beiktatott egy alkotmányos felhatalmazást⁵¹ tartalmazó alkotmánymódosítást, de időben még a Római Statútum ratifikálása előtt.)

A Nemzetközi Büntetőbíróság a bűnösség megállapítása esetén a cselekmény súlyának megfelelően harminc évig terjedő vagy rendkívüli esetben életfogytiglani szabadságvesztést büntetést, valamint kapcsolódó vagyoni büntetést szabhat ki és kártalanítási kötelezettséget állapíthat meg. Az ICC Hága scheveningeni városrészében található börtönében bérel egy épületszárnyat, ahol az előzetes letartóztatásba helyezetteket őrzi. A kiszabott börtönbüntetés, illetve annak az előzetes letartóztatás beszámítása után fennmaradó részének letöltésére olyan államban kerül sor, amelyik erről megállapodást köt az ICC elnökségével.

2020-ig a következő ügyekben születtek elmarasztaló ítéletek: (i) a kongói polgárháború során gyermekkatonák toborzása és bevetése ügyében (Lubanga-ügy)⁵²; (ii) gyermekkatonák felhasználásával, civil lakosság elleni támadással vádolt kongói milícia parancsnok ügyében (Bosco Ntaganda ügy)⁵³; (iii) a kongói Bogoro faluban elkövetett mészárlás ügyében (Katanga-ügy)⁵⁴; (iv) a Maliban levő Timbuktu városában az UNESCO világörökséghez tartozó mauzóleumok elpusztítása miatt (Al Mahdi ügy)⁵⁵ indított eljárásokban, valamint (v) elsőfokon, a közép-afrikai köztársaságbeli polgárháborúban elkövetett tömeges nemi erőszakkal és fosztogatással összefüggő Bemba-ügyben⁵⁶.

E sorok írásakor folyamatban van az ugandai polgárháborúban gyerekek tömeges elrablásával, nemi erőszakkal, szexrabszolgasággal és a polgári lakos-

⁵¹ „A Köztársaság elismerheti a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatóságát, az 1998. július 18-án aláírt szerződés által előírt feltételekkel.” Article 53-2 „*La République peut reconnaître la juridiction de la Cour pénale internationale dans les conditions prévues par le traité signé le 18 juillet 1998.*” Ez a fordulat a francia alkotmány 67–68. cikkeihez kötődik, amelyek az *impeachment* eljárást szabályozzák, ahol a parlament két házának tagjaiból megalakuló külön-bíróság, az *Haute Cour de la Justice* folytatja le a pert. A kiegészítés az ICC komplementaritási elvét az *impeachment* eljárás fényében nézi.

⁵² *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC-01/04-01/06.

⁵³ *The Prosecutor v. Bosco Ntaganda*, ICC-01/04-02/06.

⁵⁴ *The Prosecutor v. Germain Katanga*, ICC-01/04-01/07.

⁵⁵ *The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*, ICC-01/12-01/15.

⁵⁶ *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, ICC-01/05-01/08.

ság elleni támadással vádolt felkelők egyik vezető tisztjének (Ongwen-ügy)⁵⁷ a büntető pere. A timbuktui ún. iszlám rendőrség parancsnokhelyettesének (Al Hassan ügy)⁵⁸ és két, a Közép-Afrikai Köztársaságban tevékenykedett milícia parancsnoknak (Yekatom és Ngaïssona ügy)⁵⁹ a büntetőpere pedig – a vádakat megerősítő, azaz befogadó eljárás 2019 szeptemberében⁶⁰ és decemberében⁶¹ történt lezárultával – előkészítés alatt áll. A szudáni Darfur tartományban elkövetett mészárlások egyik gyanúsítottját, Ali Kushaybot 2020. júniusában tartóztatták le és adták át az ICC-nek.⁶²

A Nemzetközi Büntetőbíróság több felmentést is kimondott vagy azzal egyenértékű döntést hozott, így (i) a fent említett Bamba-ügyben másodfokon, a fellebbezési eljárás eredményeként; (ii) a Bogoro falu elleni támadás egy másik vádlottja ügyében (Ngudjulo-ügy)⁶³; (iii) a választási zavargások brutális megtorlása miatt a kenyai államfő és helyettese ellen indított perben (Kenyatta-ügy⁶⁴ és Ruto-ügy⁶⁵), valamint (iv) a korábbi elefántcsontparti államfő és egyik munkatársa (Laurent Gbagbo és Charles Blé-Goudé ügy)⁶⁶ büntetőperében. Ezek mellett bizonyos ügyekben haláleset vagy egyéb ok miatti eljárásmegszüntetésre is sor került.

Ebben az időszakban több, nem afrikai országban is folytatott előzetes anyaggyűjtési vizsgálatot vagy nyomozást a Főügyész Hivatal, így többek között Ukrajnában, Grúziában, Irakban, Afganisztánban, Palesztinában volt aktív. 2017 novemberében a Főügyész az Afganisztánban elkövetett bűncselek-

⁵⁷ *The Prosecutor v. Dominic Ongwen*, ICC-02/04-01/15.

⁵⁸ *The Prosecutor v. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud*, ICC-01/12-01/18.

⁵⁹ *The Prosecutor v. Alfred Yekatom and Patrice-Edouard Ngaïssona*, ICC-01/14-01/18.

⁶⁰ Az Al Hassan ügyet a könyv 3. és 4. fejezetében tárgyalom részletesebben.

⁶¹ Press Release: 11 December 2019, Yekatom and Ngaïssona case: ICC Pre-Trial Chamber II confirms part of the charges of war crimes and crimes against humanity and commits suspects to trial, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=PR1506>; Public redacted version of the decision on the confirmation of charges against Yekatom and Ngaïssona, ICC-01/14-01/18-403-Red 20 December 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/14-01/18-403-Red>

⁶² Public redacted version of „Second warrant of arrest for Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman („Ali Kushayb”)”, 16 January 2018, ICC-02/05-01/07-74-Secret-Exp, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/05-01/07-74-Red>; Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, following the surrender and transfer of alleged militia leader, Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman, also known as Ali Kushayb, to the Court, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=200609-otp-statement-ali-kushayb>

⁶³ *The Prosecutor v. Mathieu Ngudjolo Chui*, ICC-01/04-02/12.

⁶⁴ *The Prosecutor v. Uhuru Muigai Kenyatta*, ICC-01/09-02/11.

⁶⁵ *The Prosecutor v. William Samoei Ruto and Joshua Arap Sang*, ICC-01/09-01/11.

⁶⁶ *The Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé*, ICC-02/11-01/15.

mények tekintetében, a kormányerők, a hatalmukat fegyverrel visszaszerezni akaró, ún. tálib erők és az országban jelenlevő külföldi katonai alakulatok tagjai ellen kért nyomozati felhatalmazást, amelyet az illetékes Tárgyalás-előkészítő Kamara elutasított 2019-ben.⁶⁷

3. Az exjugoszláv és a ruandai törvényszékek

Az ICC előzményei között említettem a volt jugoszláv területeken elkövetett bűncselekmények nemzetközi törvényszékét (ICTY) és ruandai népirtás felelőseinek megbüntetésére létrehozott nemzetközi törvényszékét (ICTR). Ezeket a testületeket a Biztonsági Tanács hozta létre, előbbi 827 (1993) sz. határozatával,⁶⁸ utóbbit pedig 955 (1994) sz. határozatával.⁶⁹ A Biztonsági Tanács ezeket a határozatait az ENSZ Alapokmány VII. fejezete értelmében eljárva⁷⁰ hozta: ez az ENSZ-zsargonban a kötelező érvényű döntéseket takarja, amire csak a nemzetközi béke és biztonság érdekében van Alapokmány szerinti hatásköre. Ezzel a megoldással az idő szorításában is levő ENSZ el tudta kerülni azt, hogy a bíróságok státútumát éppen az elkövetett cselekményekért felelősségre vonható állampolgáraik miatt leginkább érintett államok ne fogadják el, megtagadva a szerződés aláírását vagy utána annak a megerősítését.

3.1. A Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszéke

A hágai székhelyű ICTY az egykori Jugoszlávia területén 1991. január 1. után elkövetett háborús bűncselekmények (a humanitárius nemzetközi jog

⁶⁷ Ld. <https://www.icc-cpi.int/afghanistan>

⁶⁸ Statute of the International Tribunal, S. C. Res. 827, 3217th mtg, 25 May 1993, U.N. Doc. S/RES/827 (1993), Annex. Kihirdette: 1996. évi XXXIX. törvény a volt Jugoszlávia területén elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról.

⁶⁹ Statute of the International Tribunal for Rwanda, S. C. Res. 955, 3453rd mtg., 8 November 1994, U.N. Doc. S/RES/955 (1994), Annex. Kihirdette: 1999. évi CI. törvény az 1994. január 1. és 1994. december 31. között Ruanda területén elkövetett népirtásért és a nemzetközi humanitárius jog egyéb súlyos megsértéséért felelős személyek, valamint a szomszédos államok területén elkövetett népirtásért és egyéb hasonló jogsértésekért felelős ruandai állampolgárok megbüntetésére létrejött Nemzetközi Büntetőtörvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról.

⁷⁰ „The Security Council [...] Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations,
1. Approves the report of the Secretary-General;
2. Decides hereby to establish an international tribunal [...]”.

durva megsértése), a népirtás, illetve az emberiség elleni bűncselekmények tekintetében rendelkezett joghatósággal, azaz tulajdonképpen a Jugoszlávia szétesésekor függetlenné váltó országokban, mindenekelőtt Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában kirobbant, és az akkori Szerbia-Montenegró által különböző formákban támogatott polgárháborúk során elkövetett cselekmények tekintetében.

Joghatósága a statútumában felsorolt bűncselekményeket illetően kizárólagos volt.⁷¹ Ugyanakkor azonban figyelembe kellett vennie a kétszeres eljárás tilalmát, a *ne bis in idem re* elvet, amennyiben a terhelttel szemben ugyanazért a cselekményért, a jogállami elvek betartásával már folytattak le büntetőeljárást, és ha a bűnösség megállapítása esetén a kiszabott büntetés az elkövetett bűncselekmény súlyával arányban állt.

Az ICTY előtt nemcsak a horvátországi és bosznia-hercegovinai szerb szakadárk politikai, katonai vezetői és alacsonyabb beosztású parancsnokai,⁷² hanem az ellenük védekező horvát,⁷³ bosnyák⁷⁴ és koszovói⁷⁵ katonai erők több, magasabb vagy alacsonyabb beosztású parancsnoka is a vádlottak padjára került. A vádlottak között a legmagasabb rangú személy az események idején Szerbia-Montenegró köztársasági elnöki posztját betöltő és az elkövetett bűncselekmények mögöttes irányítójának vélt és ezért, valamint a koszovói albán lakosság kiűzésére tett kísérlet miatt vád alá helyezett Szlobodan Milošević⁷⁶ volt.

2017-ig a 161 vádlottból 83-at ítélték el hosszabb-rövidebb tartamú szabadságvesztés büntetésre. (Az előzetes letartóztatás esetén az őrizet a már említett scheveningeni börtönnek az ICTY által bérelt egyik épületszárnyában történt. Ha elítélték őket, ott maradtak ezután is addig, amíg az ICTY nem talált olyan államot, amelyik a büntetés végrehajtását átvette volna.)

Az ICTY tizennégy bíróját a Biztonsági Tanács listájáról az ENSZ Közgyűlés választotta négy évre, megújítható mandátummal, a méltányos földrajzi megoszlás elvét figyelembe véve. A nagy ügyteher miatt arra is volt lehetőség, hogy a Biztonsági Tanács előterjesztésében ún. *ad litem* bírói listákat is jóváhagyjon

⁷¹ Azaz az ICC-étől eltérően nem komplementer jellegű volt.

⁷² Ld. pl. *The Prosecutor v. Radovan Karadžić*, IT-95-5/18.; *The Prosecutor v. Biljana Plavšić*, IT-00-39 & 40/1.; *The Prosecutor v. Momčilo Krajišnik*, IT-00-39.; *The Prosecutor v. Ratko Mladić*, IT-09-92.; *The Prosecutor v. Radislav Krstić*, IT-98-33.

⁷³ Ld. pl. *The Prosecutor v. Ante Gotovina et al.*, IT-06-90.

⁷⁴ Ld. pl. *The Prosecutor v. Sefer Halilović*, IT-01-48.

⁷⁵ Ld. pl. *The Prosecutor v. Ramush Haradinaj, Idriz Balaj & Lahi Brahimaj*, IT-04-84.

⁷⁶ *The Prosecutor v. Slobodan Milošević*, IT-02-54. Miloševićet a hágai őrizet idején cellájában holtan találták. A halál oka szívroham volt.

az ENSZ Közgyűlés, és az ENSZ főtitkára az ICTY elnökének kérésére erről aktiválhatott bírót. Így a kamarákban tulajdonképpen állandó és *ad litem* bírók együtt jártak el. (Az ICTY tevékenységében magyar *ad litem* bíróként rövid ideig Szénási György, majd az ő lemondása után Prandler Árpád tevékenykedett.)

Az ICTY tárgyaló kamarákból és fellebbviteli kamarából állt, utóbbi érdemi ítéletek és bizonyos pervezető végzések tekintetében bírálta el a fellebbezéseket. A szakmai közvélemény, összhangban az átlagos hírolvasó polgárokkal, a hadviselési szabályok durva megsértését szankcionáló mechanizmus gyors kiépítését és tényleges alkalmazását tekintette az igazi eredménynek.

A megérdemelt büntetések kiszabásához az ICTY egy sajátos konstrukciót hívott segítségül, mindenekelőtt az amerikai-angolszás joggyakorlatra alapozva, de annak szokásjogi alapon történő elfogadottságát posztulálva: ez az ún. *Joint Criminal Enterprise* (JCE) intézményének *bírói döntéssel* történt kimondását jelentette. (Ezt a felelősségi formát⁷⁷ az ICTY-t létrehozó biztonsági tanácsi határozat ugyanis nem tartalmazta.) A hivatkozott példák részben a második világháború után, a megszállt Németországban és Japánban működő, amerikai és angol katonai bíróságoknak a német és japán háborús bűnösöknek, illetve emberiség elleni bűncselekményeket elkövetőknek, a nürnbergi és a tokiói Nemzetközi Katonai Törvényszékek által elítéltek után következő, második és harmadik vonalát felelősségre vonó joggyakorlatára mutattak vissza. A konstrukció komoly, csaknem általános jogtudományi méltatásra lehetett kezdetben büszke, de az ezt követő többszöri igazítása, kiegészítése egyre több szakmai bírálatot váltott ki. A bírálók másik része a JCE alkalmazásának következetességét vonta kétségbe egyes konkrét ügyekben. A JCE több, nem vitatott, hasznosítható elemét viszont az ICC Római Statútumának a felelősségi formákat összefoglaló részében immár írott, pontos szabályokban rögzítve felismerhetjük.

⁷⁷ Ez az utóbb egyre bonyolultabbá (JCE-1, JCE-2, JCE-3) vált konstrukció arra emlékeztet, amit a magyar büntetőjog a bünszervezetben történt elkövetésként ismer: a JCE különböző változatai alapvetően aszerint különböznek, hogy a bűnös tervre, illetve annak elemeire a bünszervezet adott tagjának a tudata mint közvetlen szándék irányul vagy ahhoz mint az eshetőleges szándék bizonyos formája kapcsolódik. Ezen túl a bűnös tett fizikai végrehajtásában közvetlenül részt nem vevő, ott jelen sem levő, „kezét be nem szennyező” és nem feltétlenül parancsnoki pozícióban levő tettestárs felelősségre vonását is előirányozta annak függvényében, hogy számolhatott-e az illető a közvetlen célul ugyan ki nem tűzött, de az eseménysorozatban okszerűen és nem váratlanul előállott eredmény bekövetkezésével (eventuális szándék, parancsnoki felelősség, társtettség).

3.2. A Ruandai Nemzetközi Törvényszék

Az ICTR az 1994. január 1. és december 31. között Ruandában elkövetett népirtás, emberiség elleni bűncselekmények és háborús bűncselekmények (ideértve azokat is, amelyeket ezzel összefüggésben a szomszédos országokban követtek el) tekintetében rendelkezett joghatósággal. E cselekmények áldozatai túlnyomórészt a kisebbségi tutszi etnikumhoz tartoztak, elkövetői döntően a többségi hutu népcsoportához.

Az ICTR tizenegy állandó bírója és *ad litem* bírói az ICTY-nál említett formában kerültek posztjukra. Az ICTR tárgyalókamarái a Ruandával szomszédos Tanzánia fővárosában, Arushában működtek, fellebbviteli kamarájának funkcióit az ICTY hágai fellebbviteli kamarája látta el. A 93 vád alá helyezett személyből 62-t ítélték különböző időtartamú szabadságvesztésre.⁷⁸

3.3. A Nemzetközi Büntető Ügyek Mechanizmusa

Az ICTY-t és az ICTR-t abban a reményben hívta életre a Biztonsági Tanács, hogy azok feladatukat nagyjából egy évtized alatt el tudják majd végezni. Ez végül is mintegy húsz év alatt valósult meg. Feladatukat betöltve ezeknek a bíróságoknak tulajdonképpen meg kellene szünniük, ugyanakkor mindkettőnél, de főleg az ICTY-nál maradtak még függőben levő fellebbezési eljárások, illetve egyéb eljárási cselekmények (például az előzetes letartóztatásban levők fegyelmi ügyei és ezzel összefüggésben a családdal való kapcsolattartás módzataiban való döntés).

A Biztonsági Tanács ezért úgy döntött, hogy tartja magát ahhoz, hogy az ICTY és az ICTR mandátumát nem hosszabbítja meg, de a maradék ügyek kezelésére egy különleges intézményes mechanizmust hoz létre, amely bíróival az ICTY/ICTR funkcióit gyakorolja a függő ügyek lezártaig.⁷⁹ Ennek alapján az ICTR formálisan is megszűnt 2015. december 31-én, míg az ICTY 2017. december 31-én szűnt meg hivatalosan.

⁷⁸ Ld. pl. *The Prosecutor v. Jean Kambanda*, ICTR-97-23.; *The Prosecutor v. Jean Paul Akayesu*, ICTR-96-4.; *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze*, ICTR-99-52.

⁷⁹ Statute of the Mechanism for International Criminal Tribunals, S.C. Res. 1966 (2010) 6463rd mtg., on 22 December 2010, U.N. Doc. S/RES/1966 (2010), Annex 1.

A Nemzetközi Büntető Ügyek Mechanizmusa legfontosabb feladata a bosznia-hercegovinai polgárháború szerb politikai vezetője, Radovan Karadzics és katonai parancsnoka, Ratko Mladics elleni eljárások jogerős befejezése.

4. A vegyes büntető törvényszékek

A nemzetközi közösség, illetve az általuk létrehozott nemzetközi büntető törvényszékek esetenként azzal az igénnyel is szembesülnek, hogy az elkövetett súlyos bűncselekmények áldozatai államának bírói is vehessenek részt a felelősségre vonás folyamatában. Ez a gondolat tulajdonképpen már a nürnbergi per összefüggéseiben is felmerült (például az utóbb kancellárrá választott Willy Brandt részéről), és a magyarázatul felhozott érvek azóta is hasonlóak: *(i)* ne csak „idegenek” bíraskodjanak; *(ii)* a hazai jog és a hazai történelem ismerete segít a helyzet feltárásában és gyorsíthatja is azt; *(iii)* mindez éppen, hogy nem a felelősség elmismásolásához vezet, és ezt intézményes biztosítékok (például a részvételi arányok a kamarákban) is eleve kizárhatják; *(iv)* egy ilyen megoldás az ítéletek és a tanulságok hazai befogadását nagyban megkönnyítheti.

Ilyen intézmények létrehozására az ICC felállítása előtt és azóta is sor került. Tapasztalataik az ICC joggyakorlatába is beépültek.

4.1. A Sierra Leone-i Különleges Törvényszék

A *Sierra Leone-i Különleges Törvényszék* joghatósága a nyugat-afrikai államban az 1990-es évtizedben dúló – az illegális gyémántkereskedelem feletti uralommal is összefüggő – polgárháború során elkövetett háborús bűncselekmények, emberiség elleni bűncselekmények⁸⁰ és a Sierra Leone-i büntető törvénykönyvben tiltott bizonyos bűncselekmények tekintetében állt fenn, amelyeket 1996. november 30. után követtek el. (A dátum egy megíúsult békemegállapodással függ össze.)

Felállítására az ENSZ-szel 2002-ben kötött megállapodás⁸¹ alapján került sor. Freetowni székhellyel működött, de esetenként hágai üléseket is tartott. A tíz vád alá helyezett személyből kilencet, köztük Charles Taylort, a volt köztár-

⁸⁰ „Emberiesség elleni bűncselekmények”.

⁸¹ Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of the Special Court for Sierra Leone, signed on 16 January 2002; <http://rscsl.org/Documents/scsl-agreement.pdf>

sasági elnököt ítélték hosszabb szabadságvesztés büntetésre. A Sierra Leone-i Különleges Törvényszék többek között a gyermekkatonák toborzásának és alkalmazásának bűncselekménye tekintetében bontakoztatott ki utóbb az ICC által is figyelembe vett joggyakorlatot.

A testület⁸² két fokozatú eljárásban ítélezett, tárgyaló kamaráinak bíróit 2:1 arányban a hazai kormány, illetve az ENSZ főtitkára nevezte ki (az ECOWAS és a Commonwealth tagállamok jelöltjeiből), ez az arány a fellebbviteli kamarában fordított, azaz 2:3 volt.

Feladatának betöltése után az ICTY/ICTR kapcsán már említett okokból egy újabb megállapodással⁸³ a maradék ügyek tekintetében csökkentett létszámmal a még szükséges ideig való tevékenységre feljogosították.

4.2. A Kambodzsai Bíróságok Különleges Kamarái

A *Kambodzsai Bíróságok Különleges Kamarái* 2006-ban kezdték meg tevékenységüket Phnom Penhben, Kambodzsában és az ENSZ 2003-as megállapodása⁸⁴ alapján. Feladatuk, hogy az amerikai haderőnek a Dél-Vietnámból és Kambodzsából 1975-ben történt – az ún. Indokínai háborút lezáró – kivonulása után az utóbbi országban hatalomra került, maoista-marxista orientációjú Vörös Khmereknek az uralma – az ún. Pol Pot rendszer – alatt elkövetett, a lakosság kb. ¼-ét, 1,7 millió embert elpusztító terror még élő felelőseit büntessék meg. Joghatóságuk a népirtás, az emberiség elleni bűncselekmények,⁸⁵ a háborús bűncselekmények, a kulturális javak elpusztítása, a diplomáciai mentességet élvező személyek elleni bűncselekmények miatti felelősségre vonásra terjed ki, szabadságvesztés büntetéseket kiszabva.

A tárgyaló kamarákban a kambodzsai és a nemzetközi bírók 3:2, a fellebbviteli fórumként eljáró ún. Legfelső Bíróság Kamarában 4:3 arányban vannak

⁸² Statute of the Special Court, annexed to the Agreement (16 January 2002), <http://rscsl.org/Documents/scsl-statute.pdf>

⁸³ Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Residual Special Court for Sierra Leone, signed on 29 July 2010 and 11 August 2010, http://rscsl.org/Documents/RSCSL_Agreement_and_Statute.pdf

⁸⁴ Agreement between the United Nations and the Royal Government of Cambodia concerning the prosecution under Cambodian law of crimes committed during the period of Democratic Kampuchea, https://eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/Agreement_between_UN_and_RGC.pdf

⁸⁵ „Emberiség elleni bűncselekmények”.

jelen: a bírókat a kambodzsai igazságszolgáltatási tanács nevezi ki, de a nemzetközi bírókat az ENSZ főtitkára által beterjesztett listáról választja.

A bírók az egykori államfőt, Khieu Samphânt és parlamenti elnökét, Nuon Cheát életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték,⁸⁶ a többi elítélt, illetve még tárgyalás alatt álló vádlott egykori katonai-politikai vezető, tábor- vagy börtönparancsnok volt.

4.3. A Libanoni Különleges Törvényszék

A *Libanoni Különleges Törvényszék* egy konkrét terrorcselekmény, Rafik Hariri libanoni miniszterelnök és vele együtt huszonegy másik áldozatnak egy terroristák által végrehajtott robbantással 2005. február 14-én történt meggyilkolása ügyében jött létre, a libanoni kormány és az ENSZ megállapodása alapján. A libanoni kormány gyanúja szerint az elkövetéssel gyanúsított személyek libanoni állampolgárok, akik utána Szíriába menekültek és valószínűleg onnan is érkeztek, éppen ezzel a megbízatással.

A hágai székhelyű testület 2007-ben a libanoni kormány kérésére jött létre, a Biztonsági Tanács határozata⁸⁷ alapján, amelyik becikkelyezte a kormány és az ENSZ között létrejött megállapodást.⁸⁸

A jelenleg tizenegy tagú⁸⁹ testületben van tárgyalás-előkészítő kamara (egy nemzetközi bíróra bízva ezt a feladatot), tárgyaló kamara, amelyben egy libanoni és két nemzetközi bíró van, valamint az *ad litem* megoldásra emlékeztetően egy libanoni és egy nemzetközi helyettesítő bíró, akik – mivel követniük kell az eseményeket – bármikor beléptethetők. A fellebbviteli kamarában két libanoni és három nemzetközi bíró van. A libanoni bírókat az ENSZ főtitkára nevezte ki a libanoni igazságszolgáltatási tanács által összeállított listáról választva, míg a nemzetközi bírókra az ENSZ tagállamok tettek javaslatot. Mandátumuk három évre szól, ami megújítható.

⁸⁶ No 002/19-09-2007-ECCC/SC.

⁸⁷ S.C. Res. 1757, 5685th mtg, 30 May 2007, S/RES/1757 (2007), Annex.

⁸⁸ Agreement between the United Nations and the Lebanese Republic on the establishment of a Special Tribunal for Lebanon (2006), <https://www.stl-tsl.org/en/documents/un-documents/un-security-council-resolutions/225-security-council-resolution-1757>

⁸⁹ A Biztonsági Tanács határozata szerint minimum tizenegy, maximum tizennégy bíró lehet a törvényszéken.

A kiszabható büntetés életfogytiglani vagy határozott ideig tartó szabadságvesztés, amelynek során figyelembe kell venni a libanoni büntetőtörvénykönyvet és az irányadó libanoni bírói joggyakorlatot.

Mivel a szíriai kormány nem működik együtt a testülettel, így az eljárás egyelőre – e sorok írásakor – a vádlottak távollétében folyik.

A 2020. augusztus 18-án kihirdetett elsőfokú ítéletben az elsőrendű vádlottat, Salim Ayyash-t bűnösnek találták, míg Hassam Habib Merhi, Hussein Hassan Oneissi és Assad Hassan Sabra vádlottakat felmentették.⁹⁰

4.4. A Koszovói Különleges Törvényszék

A Koszovói Különleges Törvényszék feladata, hogy azoknak a bűncselekményeknek az ügyében hajtsa végre a felelősségre vonást, amelyeket az egykori Jugoszlávia szétbomlási folyamatának második szakaszában, 1998–1999-ben követtek el. Ekkor a Szerbiában a második világháború óta (majd az 1974-es alkotmányban meghatározott struktúrákban kiszélesített) autonómiával rendelkező Koszovó tartományban, részben az akkori „etnikailag tiszta” nagyszerb államot vizionáló politikusok és általuk támogatott paramilitáris alakulatok akcióra válaszul, egyre erőteljesebb fegyveres mozgalom bontakozott ki, amely katonai akciókat is végrehajtott ezekkel, továbbá a szerb államhatalmi erőkkal és a velük szimpatizáló személyekkel szemben.

Az UÇK rövidítésű koszovói albán ellenállási mozgalom kilengéseiről, bűncselekményeiről azonban szintén jöttek hírek, és ezek alátámasztottságát és az ijesztő méreteket az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének egy, Dick Marty svájci képviselő által készített jelentése valószínűsítette.⁹¹

Az Európai Unió a maga részéről a közben függetlenné váló Koszovóval kiépítendő kapcsolatok során hangsúlyt helyezett arra, hogy a bűnösök feleljenek, hiszen a Marty-jelentés után született több, független szakértő által készített elemzés is arra mutatott rá, hogy az ott feltárt cselekmények megtörténtek és a hazai felelősségre vonás elmaradt. Az Európai Unió és Koszovó így 2014-

⁹⁰ <https://www.stl-tsl.org/crs/assets/Uploads/20200818-F3840-PUBLIC-COR-TC-Summary-of-Judgment-EN-Web.pdf>

⁹¹ Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo, Report, Doc. 12462, 07 January 2011, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=12608&lang=en>

ben megállapodott egy különleges intézmény felállításáról,⁹² ami a koszovói bírói struktúra minden szintjéhez hozzákapcsolna egy nemzetközi struktúrát. Ezt a megoldást a koszovói törvényhozás 2015-ben jóváhagyta és a tartalmát törvényként⁹³ kihirdette.

A Koszovói Különleges Törvényszéknek hatáskörébe az 1998. január 1. és 2000. december 31. között Koszovó területén elkövetett emberiség elleni bűncselekmények,⁹⁴ háborús bűncselekmények (ezeket az ICC Római Statútumával kvázi szószerinti azonossággal sorolja fel), valamint bizonyos olyan, a törvényben megjelölt bűncselekmények, amelyek az elkövetéskor hatályos 1976. évi jugoszláv büntetőtörvénykönyv és a koszovói autonómia 1977. évi büntetőtörvénykönyv bizonyos, tételesen felsorolt paragrafusai szerint büntetendők voltak. (Ezek közé tartozik a Marty-jelentésben is hangsúlyozottan említett emberi szervkereskedelem.)

A Koszovói Különleges Törvényszéknek primátussal kiegészített konkuráló joghatósága van a koszovói bíróságokkal, és ezért a hatáskörébe tartozó ügyeket elvonhatja a rendes bíróságoktól.

A testületnek állandó elnöke, alelnöke van, továbbá egy olyan véglegesített – egyelőre – tizenhét fő nemzetközi bírói listája, amelyről aktiválni lehet a bírókat, akik dolgozhatnak mint tárgyalás előkészítő bírók vagy a három fő tárgyaló kamarák, a három fő fellebbviteli kamarák, a három fő legfelső bírósági kamara, és a három fő alkotmánybírósági kamarák bírái. (A tagokat az EU közös kül- és biztonságpolitikájának koszovói missziója nevezi ki egy nemzetközi szakértői panel javaslata alapján.) Apparátusuk és saját különleges ügyészük is van.

A hágai székhelyű Koszovói Különleges Törvényszék kamarái csak nemzetközi bírókkal dolgoznak, ugyanakkor eljárásukban mintegy beépülnek az adott fokú, illetve jellegű koszovói igazságszolgáltatási struktúrába és azok gyakorlatát is figyelembe kell venniük.

A kiszabható büntetések életfogytiglani vagy határozott tartamú szabadságvesztés büntetések lehetnek, amelyek időtartamának megállapítása során az Emberi Jogok Európai Egyezményére, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára, valamint a koszovói büntető jogszabályokra is kellő figyelmet kell fordítani.

⁹² Kosovo Law on ratification of Exchange of Letters, <https://www.scp-ks.org/en/documents/kosovo-law-ratification-exchange-letters>

⁹³ Law on Specialist Chambers and Specialist Prosecutor's Office, Law No. 05/L-053, <https://www.scp-ks.org/en/documents/law-specialist-chambers-and-specialist-prosecutors-office>

⁹⁴ „Emberiség elleni bűncselekmények”.

4.5. A Hisszein Habré és társai ügyben eljáró Rendkívüli Afrikai Kamarák

A korábban miniszterelnökként is szolgáló Hisszein Habré⁹⁵ egy sikeres katonai akcióval államfővé vált, és köztársasági elnökként az észak-afrikai Csádot 1982 és 1990 között igen kemény, kegyetlen eszközökkel, egypártrendszerű formában igazgatta. Uralma idején a kivégzések és a kínzások – emberi jogi szervezetek szerint – tízezres, illetve több tízezres számban történtek. Hatalmának Idriss Déby katonai akciója vetett végett, aki utóda lett az elnöki székben.

A Csádból elmenekült Habré Szenegálban talált menedékre, bár ez azért házi őrizetet jelentett. Hazájában vitatott körülmények között távollétében halálra ítélték, de Belgiumban is büntetőeljárást indítottak ellene az egyetemes büntető joghatóság szellemében. A több fórumot, többek között a hágai Nemzetközi Bíróságot is megjárt ügy⁹⁶ végül azzal indult el a végkifejlet irányába, hogy Szenegál kötelezte magát, hogy lefolytatja a büntetőeljárást. Erre az Afrikai Unióval 2012-ben kötött megállapodás⁹⁷ alapján került sor. A Rendkívüli Afrikai Kamarák statútuma⁹⁸ a megállapodás melléklete volt.

A Statútum a szenegáli igazságszolgáltatási rendszerhez illeszkedve, a főváros, Dakar bíróságához telepítve (i) egy vizsgálóbírói kamarát, (ii) egy vádemelési kamarát, (iii) egy tárgyalókamarát és (iv) egy fellebbviteli kamarát állított fel. Ezekben a bírók – a tárgyaló kamara és a fellebbviteli kamara elnökét kivéve – mind szenegáli bírók voltak, állandó, illetve az *ad litem* bírókra emlékeztetően helyettesítő bíróként beosztva: előbbieik kinevezése a szenegáli igazságügyi igazgatásra tartozott, utóbbiaké pedig a szenegáli igazságügyminiszter előterjesztése alapján az Afrikai Unió Bizottságának elnökére.⁹⁹

⁹⁵ Nevét a nemzetközi sajtó értelemszerűen rendszerint francia írásmóddal Hisszein Habré gyanánt írja.

⁹⁶ ICJ: Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite, *Belgium v. Senegal*, Judgment of 20 July 2012, <http://www.icj-cij.org/files/case-related/144/144-20120720-JUD-01-00-EN.pdf>

⁹⁷ „Accord entre le Gouvernement de la République du Sénégal et l'Union Africaine sur la création de chambres africaines extraordinaires au sein des juridictions sénégalaises” [Agreement between the Government of the Republic of Senegal and the African Union on the creation of the Extraordinary African Chambers in the Senegalese Courts], <http://ordredesavocats.sn/accord-entre-le-gouvernement-de-la-republique-du-senegal-et-lunion-africaine-sur-la-creation-de-chambres-africaines-extraordinaires-au-sein-des-juridictions-senegalaises/>

⁹⁸ Statute of the Extraordinary African Chambers, <https://www.hrw.org/news/2013/09/02/statute-extraordinary-african-chambers>

⁹⁹ A vizsgálóbírói kamarában négy állandó és két helyettesítő bíró, a többi kamarában két-két állandó és két-két helyettesítő bíró volt, ezekhez járult még a tárgyalókamarában és a

A Rendkívüli Afrikai Kamarák joghatósága az 1982. június 7. és 1990. december 1. között Csádban elkövetett népirtásra, emberiség elleni bűncselekményekre,¹⁰⁰ háborús bűncselekményekre és kínzásra terjedt ki.

A népirtás bűncselekményét az 1948. évi egyezmény szerint, az emberiség elleni és a háborús bűncselekményeket nagyjából azzal a részletességgel sorolták fel, amit az ICTR esetében láttunk. A kínzás önálló bűncselekményként és mint az emberiség elleni bűncselekmények egyike is szerepelt. A cselekményeket el nem évülőnek minősítette a Statútum, és rögzítette, hogy az ezek miatti felelősségre vonás során az államfői, kormányfői vagy egyéb magas rangú funkcióhoz kötődő immunitás jogi akadályt nem jelent.

A Kamarák eljárásukban a Statútumot, valamint az ott nem szabályozott kérdésekben a szenegáli büntetőjogszabályokat kellett alkalmazniuk, életfogytiglani vagy szabadságvesztés büntetés kiszabására feljogosítva.

Mindezek alapján Hisszein Habrét 2016-ban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték,¹⁰¹ az emberiség elleni bűncselekmény és a háborús bűncselekmény körében tömegesen elkövetett nemi erőszak, szexuális rabszolgaság és negyvenezer ember megöletése miatt. Bűnösnek találták tovább a kínzás¹⁰² bűncselekményében, de felmentették a kitelepítés (elűzetés) bűncselekménye alól.

Habrén kívül még huszonkilenc személlyel szemben emeltek vádat, akik az akkori belbiztonsági erők magas beosztású vezetői voltak.

4.6. A vegyes törvényszékek létrehozásának indokai az ICC felállítása óta eltelt időben

Az ICC létrehozásának okai között szerepelt az is, hogy nem lehet újabb és újabb nemzetközi törvényszéket létrehozni, valahányszor a nemzetközi közösség tömeges háborús bűncselekményekkel, emberiség elleni bűncselekményekkel¹⁰³ szembesül. Költségvetési, időtartami, személyügyi szempontú érveket

fellebbviteli kamarában a másik, afrikai uniós tagállamból kinevezett elnök. (Ha a helyettesítő bíró aktiválására szükség volt, akkor ő utána benne maradt az eljáró kamarában).

¹⁰⁰ „Emberiség elleni bűncselekmények”.

¹⁰¹ Ministère Public c. Hisssein Habré, le 30 mai 2016, <https://www.legal-tools.org/doc/98c00a/pdf/>

¹⁰² Ennek háborús bűncselekményi, emberiség elleni bűncselekményi, illetve autonóm bűncselekményi formájában.

¹⁰³ „Emberiség elleni bűncselekmények”.

is felhoztak, nagy hangsúlyt fektetve természetesen az egységes joggyakorlat biztosításának fontosságára.

Ám kiderült, hogy egyes országokban 1998 óta felmerült az igény a korábban elkövetett, de el nem évülő bűncselekmények elkövetőinek megbüntetésére, viszont a hazai igazságszolgáltatási rendszer valamilyen, az államon belüli ok miatt erre nem volt alkalmas, személyügyi vagy költségvetési akadályok miatt.

Ugyanakkor az érintett állam nem biztos, hogy részes állama a Római Statútumnak. (Koszovó és Libanon egyelőre nem részes állam.) Nem részes állam is elfogadhatja ugyan az ICC joghatóságát, de a Római Statútum szabályainak keresztutalásai miatt¹⁰⁴ ez sem mutat vissza az ICC hatályba lépése előtti időszakra, azaz 2002 előttre. (Sierra Leone és Kambodzsza esetében az ICC tagság a 2002-es hatálybalépéssel egybeesik, de az ICC *ratione temporis* joghatósági szabálya¹⁰⁵ e mögé nem enged visszanyúlni.) Később taggá váló ország saját akaratnyilatkozata elfogadhatja ugyan a visszamenőleges hatályt, de hasonlóképpen csak 2002-ig visszamutatva.¹⁰⁶ (Csád 2007 óta részes állam.) Ráadásul a nemzeti büntetőigény önmagában vagy abban a formában, ahogyan azt a nemzetközi közösség által erőteljesen sugalmazza, az adott ügy összefüggéseiben olyan bűncselekményekre (is) irányulhat, amely viszont nincs a Római Statútum által lefedve. (Libanon esetében ez a terrorizmus, Koszovó esetében a szervkereskedelem.)

Így tulajdonképpen az összes, a vegyes törvényszékek ügyében érintett állam esetében lehet látni olyan okot, amelyek miatt a Római Szerződés módosítása nélkül a potenciális ügyek nem lehetnének az ICC elé vihetők. Némelyik pedig olyan mérvű módosítást jelentene – mindenekelőtt a visszamenőleges időbeli hatályt illetően –, amely a Rómában kialakult alapkoncepció átfogó módosítását igényelné. Az államok meghatározó többsége nemcsak ettől, de még a kisebb horderejű módosítási igényektől is elzárkózik. A koszovói ügy – ha a szervkereskedelem ügye nem merült volna fel hangsúlyosan – ettől még talán az ICTY hatálya alá eshetett volna, de mire a különböző európai intézmények vizsgálódásai és az általuk kezdeményezett tényfeltárás abba a stádiumba jutott, hogy a nemzetközi közösség igényelte ennek a büntetőjogi kivizsgálását, mivel nem volt megelégedve a gyanúk és az ügyek koszovói kezelésével, addigra a Biztonsági Tanácsban már megszületett a döntés az ICTY fokozatos megszüntetéséről, illetve átalakításáról a Nemzetközi Büntető Ügyek Mechanizmusává,

¹⁰⁴ Római Statútum 12. cikk (2), (3).

¹⁰⁵ Uo. 11. cikk (1).

¹⁰⁶ Uo. 11. cikk (2).

és egyes állandó biztonsági tanácsi tagok jelezték, hogy ezt kérdést nem hajlandók újra tárgyalni.

5. Nemzetközi bűncselekmények állami üldözésének megkönnyítése nemzetközi együttműködéssel, de nemzetközi büntetőbíráskodás nélkül

Az államok a nemzetközi bűncselekmények javarészának üldözését és megbüntetését a nemzeti büntetőhatóságok előtti felelősségre vonás révén elegendőnek tartják. Azért, hogy az esetleg szökésben levő illető ne kerülhesse el a felelősségre vonást, az államok büntető joghatóságukat különböző egyezményekkel kiterjesztették a nem saját területen elkövetett cselekményekre is.

A nemzetközi terrorizmus elleni fellépés kulcseleme az *aut dedere, aut judicare* elv („vagy átadod, vagy megbünteted”). Az idevágó legfontosabb, egyetemes (ENSZ) egyezmények a következők: Egyezmény a légi jármű fedélzetén elkövetett egyes bűncselekményekről (1963),¹⁰⁷ Egyezmény a légi jármű jogellenes hatalomba kerítéséről (1970),¹⁰⁸ Egyezmény a légi közlekedés biztonsága ellen elkövetett jogellenes cselekményekről (1971),¹⁰⁹ Egyezmény a nemzetközileg védett személyek, például diplomaták ellen elkövetett cselekményekről (1973),¹¹⁰ Egyezmény a túszszedés ellen (1979),¹¹¹ Egyezmény a hasadó anyagok fizikai védelméről (1980),¹¹² Jegyzőkönyv a polgári légi kikötőkben elkövetett jogsértő erőszakos cselekményekről (1988),¹¹³ Egyezmény a tengeri hajózás biztonsága elleni jogsértő cselekmények megakadályozásáról (1988),

¹⁰⁷ 1971. évi 24. törvényerejű rendelet a légijárművek fedélzetén elkövetett bűncselekményekről és egyéb cselekményekről szóló Tokióban, az 1963. évi szeptember hó 14. napján kelt egyezmény kihirdetéséről.

¹⁰⁸ 1972. évi 8. törvényerejű rendelet a légi járművek jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről Hágában, 1970. december 16-án aláírt egyezmény kihirdetéséről.

¹⁰⁹ 1973. évi 17. törvényerejű rendelet a polgári repülés biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről Montrealban, az 1971. évi szeptember hó 23. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről.

¹¹⁰ 1977. évi 22. törvényerejű rendelet. a nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXVIII. ülészakán, az 1973. évi december hó 14. napján elfogadott egyezmény kihirdetéséről.

¹¹¹ 1987. évi 24. törvényerejű rendelet a túszszedés elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

¹¹² 1987. évi 8. törvényerejű rendelet a nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló egyezmény kihirdetéséről.

¹¹³ 2004. évi XXXVII. törvény a polgári repülés biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről szóló, 1971. szeptember 23-án, Montrealban elfogadott Egyezményt kiegészítő, a

Egyezmény a kontinentális talapzaton létesített állandó mesterséges szigetek biztonsága elleni jogsértő cselekmények megtorlásáról (1988), Egyezmény a műanyag robbanószerek felismerési célzatú megjelöléséről (1991),¹¹⁴ Egyezmény az Egyesült Nemzetek munkatársainak és más hasonló személyzetnek a biztonságáról (1994),¹¹⁵ Robbanóanyagokkal megvalósított terrorista támadások leküzdéséről kötött nemzetközi egyezmény (1997),¹¹⁶ a terrorizmus pénzügyi támogatásának megakadályozásáról kötött nemzetközi egyezmény (1999)¹¹⁷ és a nukleáris anyagokkal elkövetett terrorista támadások megtorlásáról szóló egyezmény (2005).¹¹⁸

Regionális szinten (például az Európa Tanácsban) e tárgyban szintén születtek szorosabb együttműködést is előíró egyezmények.¹¹⁹

Úgy univerzális, mint regionális szinten van továbbá számos olyan egyezmény, ami az alternatívaként megfogalmazott kiadatási/átadási kötelezettség előírása nélkül rögzíti a nemzetközi bűncselekményt elkövető személlyel szemben az őt akár tettenéréssel, akár másként elfogó állam büntető joghatóságát.

nemzetközi polgári repülést szolgáló repülőterek elleni jogellenes és erőszakos cselekmények visszaszorításáról szóló, 1988. február 24-én, Montrealban aláírt Jegyzőkönyv kihirdetéséről.

¹¹⁴ 2003. évi LXVI. törvény a plasztikus robbanóanyagok megjelöléséről, azok felderítése céljából Montrealban, 1991. március 1. napján létrehozott Egyezmény kihirdetéséről.

¹¹⁵ 2001. évi XIII. törvény az Egyesült Nemzetek saját és kisegítő személyzetének biztonságáról New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének XLIX. ülészakán, 1994. december 9-én elfogadott Egyezmény kihirdetéséről

¹¹⁶ 2002. évi XXV. törvény a robbantásos terrorizmus visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 52. ülészakán, 1997. december 15-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

¹¹⁷ 2002. évi LIX. törvény a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

¹¹⁸ 2007. évi XX. törvény a nukleáris terrorcselekmények visszaszorításáról szóló nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

¹¹⁹ European Convention on the Suppression of Terrorism (ETS No.090) 1997. évi XCIII. törvény a terrorizmus visszaszorításáról szóló, Strasbourgban, 1977. január 27-én kelt Egyezmény kihirdetéséről; Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism (CETS No. 196). 2011. évi II. törvény az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló, Varsóban, 2005. május 16-án kelt Egyezménye kihirdetéséről; Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism (ETS 198), 2008. évi LXIII. törvény az Európa Tanács pénzmosásról, a bűncselekményből származó jövedelmek felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról, valamint a terrorizmus finanszírozásáról szóló, Varsóban, 2005. május 16-án kelt Egyezménye kihirdetéséről, valamint a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2007. évi CXXXVI. törvény módosításáról.

Ilyenek például a pénzhamisítás,¹²⁰ az emberkereskedelem,¹²¹ a kábítószer-csempészet,¹²² a műkincscsempészet, amelyek alapján az államok lényegében azonos bűncselekményi tényállásokat iktattak be hazai büntető törvénykönyveikbe. Ugyanezt írta elő a környezetvédelem keretei között az az angol címszavainak kezdőbetűiből igen gyakran CITES-egyezményként emlegetett, 1973. évi washingtoni egyezmény a kihalással fenyegetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelmének tilalmáról.¹²³ Ugyanebbe a kategóriába tartozik a nemzetközi korrupció, illetve az EU tagállamok esetében az Európai Unió pénzügyi érdekei ellen irányuló bűncselekmények nemzeti szinten is büntetendővé nyilvánítása.

6. Nemzetközi bűncselekmények és a nemzetközi együttműködés egyéb intézményei

A nemzetközi bűncselekmények vonatkozásában különböző területeken tehát jelen van az állandó nemzetközi büntetőbírászkodás, az *ad hoc* nemzetközi intézményekre, valamint az egymással harmonizált nemzeti megoldásokra bízott megoldás. Ugyanakkor az ezeket a megoldásokat tartalmazó nemzetközi egyezményekbe való belépés alapvetően az állam szabad akaratán alapul. Ezért bár szinte az összes fontos kérdéstről van nemzetközi egyezmény, nem lehet azt állítani, hogy az összes állam az összes ENSZ-egyezményben részt venne.

A regionális egyezmények az adott földrész nemzetközi bűnügyi együttműködését segítik.

A nemzetközi bűncselekmények üldözésében a rendőrségi együttműködés (INTERPOL, EUROPOL), illetve az Európai Unióban az ügyészégi együtt-

¹²⁰ 1933. évi XI. törvény a pénzhamisítás elnyomásáról szóló nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában.

¹²¹ 2013. évi XVIII. törvény az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépéséről szóló Egyezményének kihirdetéséről; 2006. évi CII. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről.

¹²² 1998. évi L. törvény az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény kihirdetéséről.

¹²³ 2003. évi XXXII. törvény a Washingtonban, 1973. március 3. napján elfogadott, a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény kihirdetéséről.

működés (EUROJUST) és az EU érdekeit sértő pénzügyi visszaélések feltárását segítő szakintézmény (OLAF) is nélkülözhetetlen szerepet játszik.

Az Európai Unión belüli bel- és igazságügyi együttműködésben nagy gyakorlati jelentősége van – a kiadatásra (*extradition*) sokban emlékeztető – átadás (*surrender*) fogalmát használó ún. európai letartóztatási parancs¹²⁴ intézményének, ami egyszerűsíti és meggyorsítja, hogy a bűnelkövetés helyéről elmenekült elkövetővel szemben a hazai büntetőeljárás immár a terhelt/vádlott jelenlétében lefolytatható legyen. Míg korábban kétoldalú kiadatási egyezményeken alapult az együttműködés, immár ennek az európai uniós államok viszonylatában közös, egységes jogszabályi alapja lett.

¹²⁴ A Tanács kerethatározata (2002. június 13.) az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról (2002/584/IB), Hivatalos Lap L 190, 18/07/2002 0001 – 0020. o., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32002F0584&from=HU>

2. FEJEZET

A KOMPLEMENTARITÁS FELTÉTELEINEK ELLENŐRZÉSE A SIMONE GBAGBO ÜGYET ÉS A SZAIF KADHAFI ÜGYET ALAPUL VÉVE¹²⁵

1. A szuverenitás és komplementaritás

Nem meglepő, hogy amennyire fontos volt a kiegészítő joghatóság, a komplementaritás visszatérő megemlézése a Római Statútum különböző pontjaiban, annyira fontos a jogi fogalom feltételei teljesülésének ellenőrzése is a gyakorlatban.

Kezdjük azonban – az ICC-nél engem első négy évem alatt tanácsadóként segítő – Mohamed M. El Zeidy szarkasztikus megjegyzésével: „a kiegészítő joghatóság egy intellektuálisan egyszerű koncepció, amely jótékonyan elfedi azokat a mély filozófiai és politikai nehézségeket, amelyeket az ICC-nek le kell győznie [...]”.¹²⁶

A kiegészítő joghatóság, a komplementaritás az ICC legalapvetőbb elve, mondhatnánk ez az a mögöttes elv, amely az államokat vezérelte, amikor hozzájárultak az ICC létrehozásához. Összekapcsolja „a büntetlenség kultúrája” megszüntetésének általános követelését¹²⁷ a szuverenitás elvével, miközben figyel az észszerűsége és a hatékonyságra.

¹²⁵ A fejezet közel háromnegyede lényegében a *The International Criminal Court as an International Judicial Control of the National Public Power? The ICC's Standpoint on the Complementarity Principle in the Prosecutor V. Simone Gbagbo Case* című tanulmányom magyar fordítása. Ld. Kovács (2017c) i. m.

¹²⁶ EL ZEIDY (2008) i. m. 323.

¹²⁷ Római Statútum, Preambulum: [...] Megerősítve azt, hogy a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűncselekmények nem maradhatnak büntetlenül, és a hatékony felelősségre vonást nemzeti intézkedésekkel és a nemzetközi együttműködés erősítése révén kell biztosítani, Elhatározva, hogy véget vetnek ezen bűncselekmények elkövetői büntetlenségének, hogy ezzel elősegítsék a bűncselekmények megelőzését,

Emlékeztetve arra, hogy minden Államnak kötelessége a nemzetközi bűncselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelőssége vonása, [...]

A szuverenitás jelentőségére fordított figyelmet tükrözi többek között a Római Statútum számos rendelkezése, s közöttük különösen is azok, amelyek az eljárás beindításának mechanizmusát írják le.

A Rómában elfogadott szabályozás szerint az ICC-nek bizonyos bűncselekmények (népirtás, emberiség elleni bűncselekmények, háborús bűncselekmények és agresszió) esetében mindenekelőtt akkor van joghatósága, ha ezeket a bűncselekményeket a részes államok állampolgára követte el, vagy ha az elkövetés egy részes állam területén történt. Mint már említettem, az agresszió bűncselekménye jóval bonyolultabb, a világ vezető hatalmai érdekeiket jelentős mértékben figyelembe vevő megoldással került be a Római Statútumba.¹²⁸

A részes államok utalhatnak ügyeket az ICC elé,¹²⁹ illetve bizonyos esetekben a Főügyész saját hatáskörében, *proprio motu*, azaz a magyar jogi szakzsargonban jóval inkább bevett kifejezéssel *élve*, *ex officio* eljárva is beindíthatja egy helyzet vizsgálatát.¹³⁰ Megjegyzendő, hogy nem részes államok területén

Hangsúlyozva, hogy a jelen Statútummal létrehozott Nemzetközi Büntetőbíróság a nemzeti büntető joghatóságokhoz képest kiegészítő jellegű, [...].

¹²⁸ Ld. a Római Statútumban a 15bis és ter cikkeket.

¹²⁹ Római Statútum 13. cikk A joghatóság gyakorlása

A Bíróság joghatóságát egy, az 5. cikkben meghatározott bűncselekmény tekintetében a jelen Statútum rendelkezései szerint akkor gyakorolhatja, ha:

(a) a Részes Állam a 14. cikknek megfelelően a főügyész elé utalja azt az esetet, amellyel kapcsolatban feltehető, hogy egy vagy több ilyen bűncselekményt elkövettek; [...]

14. cikk A Részes Állam által a Bíróság elé terjesztett esetek

(1) Bármely Részes Állam a főügyész elé terjeszthet olyan esetet, amelyben vélhetően a Bíróság joghatósága alá tartozó egy vagy több bűncselekményt követtek el, arra kérve a főügyészt, hogy vizsgálja ki az ügyet annak eldöntésére, hogy egy vagy több meghatározott személy ellen kell-e vádat emelni ezen bűncselekmények elkövetése miatt. [...].

¹³⁰ Római Statútum 13. cikk A joghatóság gyakorlása

A Bíróság joghatóságát egy, az 5. cikkben meghatározott bűncselekmény tekintetében a jelen Statútum rendelkezései szerint akkor gyakorolhatja, ha: [...]

(c) a főügyész indított nyomozást ilyen bűncselekmény miatt a 15. cikk értelmében.

15. cikk A főügyész

(1) A főügyész hivatalból indíthat nyomozást a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményekre vonatkozó információ alapján.

(2) A főügyész megvizsgálja a kapott információ komolyságát. Ennek érdekében kiegészítő információt kérhet Államoktól, az Egyesült Nemzetek Szervezetének szerveitől, kormányközi vagy nem-kormányzati szervezetektől, vagy más, olyan megbízható forrásokból, amelyeket megfelelőnek ítél, valamint a Bíróság székhelyén írásbeli vagy szóbeli tanúvallomásokat vehet fel.

(3) Ha a főügyész megállapítja, hogy a nyomozás megindítása megalapozott, ilyen értelmű, a nyomozás engedélyezése iránti kérelmet nyújt be a tárgyalás-előkészítő tanácshoz a kérelem alátámasztására összegyűjtött anyagokkal együtt. A sértettek indítványokat nyújthatnak be a tárgyalás-előkészítő tanácshoz az Eljárási és Bizonyítási Szabályoknak megfelelően. [...].

elkövetett bűncselekményekből összeálló helyzetek is az ICC elé kerülhetnek, de csak az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata alapján,¹³¹ vagy pedig ha az érintett állam *ad hoc* alapon maga fogadja el a Bíróság joghatóságát egy adott helyzet kivizsgálására.¹³²

Így tehát a büntetőeljárás ICC általi elvégzése az adott állam szerződéses vagy *ad hoc* alapon megadott hozzájárulására mutat vissza, kivéve a biztonsági tanácsi odautalást. Ott azonban az állami akarat az ENSZ Alapokmányának aláírásával valósult meg, ahol az alapító vagy utóbb csatlakozó állam tudomásul vette, hogy a Biztonsági Tanács – a nemzetközi béke és biztonság érdekében eljárva – *bármit* megtehet.

Ezek a szabályok azonban a *ratione temporis* elvvel együtt értendők, azaz az ICC hatásköre a Római Statútum 2002. július 1-jén történt hatálybalépése után elkövetett cselekmények tekintetében áll fenn, sőt, ha a hatálybalépést követően vált egy ország részes állammá, akkor csak kötelezettségvállalásának beállta után elkövetett cselekmények esetében rendelkezik az ICC joghatósággal.¹³³

¹³¹ Római Statútum 13. cikk A joghatóság gyakorlása

A Bíróság joghatóságát egy, az 5. cikkben meghatározott bűncselekmény tekintetében a jelen Statútum rendelkezései szerint akkor gyakorolhatja, ha:

(b) a Biztonsági Tanács az Egyesült Nemzetek Alapokmánya VII. Fejezetének megfelelően eljárva a főügyész elé utalja azt az esetet, amellyel kapcsolatban feltehető, hogy egy vagy több ilyen bűncselekményt elkövettek; vagy [...].

¹³² Római Statútum 12. cikk A joghatóság gyakorlásának előfeltételei

(1) Az az Állam, amelyik a jelen Statútum Részesévé válik, egyúttal elfogadja a Bíróság joghatóságát az 5. cikkben írt bűncselekmények tekintetében.

(2) A 13. cikk (a) vagy (c) pontja szerinti esetekben a Bíróság akkor gyakorolhatja joghatóságát, ha a következő Államok közül egy vagy több Részes a jelen Statútumnak, vagy elfogadta a Bíróság joghatóságát a 3. bekezdésnek megfelelően:

(a) Az az Állam, amelynek a területén a kérdéses cselekmény történt, vagy ha a bűncselekményt hajó vagy légi jármű fedélzetén követték el, a hajó lobogója vagy a légi jármű lajstromozása szerinti Állam;

(b) Az az Állam, amelynek a bűncselekmény elkövetésével vádolt személy az állampolgára.

(3) Ha Bíróság joghatóságának olyan Állam általi elfogadása szükséges a 2. bekezdés szerinti célból, amely a jelen Statútumban nem Részes Állam, az adott Állam a hivatalvezetőhöz benyújtott nyilatkozattal elfogadhatja az adott bűncselekmény tekintetében a Bíróság joghatóságát. Az elfogadó Állam késedelem és kivétel nélkül a IX. Fejezetben meghatározottak szerint együttműködik a Bírósággal.

¹³³ Római Statútum 11. cikk Időbeli hatály

(1) A Bíróság joghatósága csak a jelen Statútum hatálybalépése után elkövetett bűncselekményekre terjed ki.

(2) Ha egy Állam a jelen Statútum hatálybalépése után válik annak Részesévé, a Bíróság joghatósága csak a Statútumnak az Állam vonatkozásában történő hatálybalépése után elkövetett bűncselekményekre terjed ki, kivéve, ha az adott Állam a Statútum 12. cikkének 3. bekezdése szerinti nyilatkozatot tett.

Egy külön megoldást dolgoztak ki arra, hogy mindez az agresszió tekintetében, az erre vonatkozó definíció kampaljai elfogadása után hogyan érvényesüljön.¹³⁴

Az államok még Rómában megállapodtak egy ránézésre ideiglenes időbeli hatályúnak tűnő – de értelemszerűen inkább politikai természetű – eljárásjogi akadályról, amikor a Biztonsági Tanácsot feljogosították, hogy nyomozati vagy egyéb hasonló eljárást felfüggeszthessen.¹³⁵

A szuverenitás elvét a Nemzetközi Büntetőbíróság tevékenységének egésze során szem előtt tartja, és a mindennapokban ennek egyik eszköze a komplementaritás elvének figyelembe vétele.

A komplementaritás elvét mint egy olyan intézményi megközelítést kell elképzelnünk, amelynek célja (1) a részes államok igazságszolgáltatási szuverenitásának tiszteletben tartása, (2) a büntetőjog általános elveinek, és közülük is mindenekelőtt a kétszeres eljárás tilalma elvének (*ne bis in idem re*) követése és (3) az ICC munkaterhének csökkentése, úgy a konkrét, mint a potenciálisan lehetséges ügyekben.

¹³⁴ 15 *bis* cikk (3): The Court shall exercise jurisdiction over the crime of aggression in accordance with this article, subject to a decision to be taken after 1 January 2017 by the same majority of States Parties as is required for the adoption of an amendment to the Statute. (A Bíróság, a jelen cikknek megfelelően, joghatóságot gyakorol az agresszió bűncselekménye tekintetében, amennyiben 2017. január 1. után a részes államok így döntenek, ugyanazzal a többséggel, mint ami a Statútum kiegészítéséhez kell.)

Nota bene: Mivel a kormány a kampaljai módosításokat nem erősítette meg, ezért a kihirdetési törvényjavaslatot is a régi szöveggel nyújtotta be, azaz a 15 *bis* és a 15 *ter* cikkek nélkül, ennek megfelelően e cikkeknek egyelőre nincs se hivatalos, se félhivatalos magyar szövege.

A 15 *bis* cikk (3) bekezdésével azonos szövegű a 15 *ter* cikk (3) bekezdése. A 15 *bis* cikk az állami előterjesztéssel, illetve a főügyési *proprio motu* kezdeményezéssel, a 15 *ter* cikk a biztonsági tanácsi előterjesztéssel indított eljárás kapcsolódó joghatósági kérdéseit és előfeltételeit tartalmazza.

¹³⁵ Római Statútum 16. cikk A nyomozás vagy a büntetőeljárás felfüggesztése

A jelen Statútum szerint, miután a Biztonsági Tanács az Egyesült Nemzetek Alapokmánya VII. fejezetének értelmében hozott határozatában erre kéri a Bíróságot, 12 hónapig nem indítható vagy folytatható nyomozás vagy büntetőeljárás. A kérelmet a Biztonsági Tanács ugyanazon feltételekkel megújíthatja.

Nota bene: A Biztonsági Tanács hamar profitált is ebből, elfogadva 1422 (2002) és 1487 (2003) sz. határozatait, amelyekben azt kérte az ICC-től, hogy ne indítson eljárást az ENSZ békefenntartó erőiben szolgáló személyekkel szemben, akik egyébként nem szükségképpen Részes Államok állampolgárai. Ezt a statútumbeli előjogot és ennek ideiglenes alkalmazását, amit a nemzetközi szakajtóban többnyire az Amerikai Egyesült Államoknak tett gesztusként, és a béketeremtő és békefenntartó műveletekben való amerikai részvétel megőrzése érdekében tett lépésnek minősítettek, a szakirodalomban számos kritika érte. Ld. pl. STAHN i. m.; MOKHTAR i. m.; EL ZEIDY (2002) i. m.

Schabas és El Zeidy ezt úgy fogalmazzák meg, hogy „a komplementaritás elve jelenti a mérleg nyelvét a szuverenitás és egy hatékony, hiteles ICC között”.¹³⁶

2. A komplementaritás főbb római statútumbeli paraméterei

Hogyan szabályozza ezeket a kérdéseket a Római Statútum? A komplementaritást *expressis verbis* a preambulumban¹³⁷ és az 1. cikkben¹³⁸ találjuk meg, de kapcsolódó intézményi rendelkezéseket találunk másutt is, különösen az elfogadhatóság¹³⁹ szabályainál, amelyeket „a nemzetközi büntetőjog által eddig megtapasztalt legkomplexebb és legfejlettebb elfogadhatóság”¹⁴⁰ -nak is lehet minősíteni.

¹³⁶ SCHABAS–EL ZEIDY i. m. 796.

¹³⁷ Római Statútum, Preambulum
[...] Hangsúlyozva, hogy a jelen Statútummal létrehozott Nemzetközi Büntetőbíróság a nemzeti büntető joghatóságokhoz képest kiegészítő jellegű, [...].

¹³⁸ Római Statútum 1. cikk A Bíróság
Ezennel létrehozzák a Nemzetközi Büntetőbíróságot (a továbbiakban: „Bíróság”), amely állandó intézmény, és a legsúlyosabb nemzetközi bűncselekményeket elkövető személyek fölött gyakorol joghatóságot a jelen Statútum szerint, és a nemzeti büntető joghatóságokhoz képest kiegészítő jellegű. A Bíróság joghatóságát és működését a jelen Statútum rendelkezései szabályozzák.

¹³⁹ Ld. a 17–20. cikkeket.

¹⁴⁰ SCHABAS–EL ZEIDY i. m. 788.

Átfogja a *ne bis in idem re* szabály önmagukban is részletes tanulmányokat¹⁴¹ érdemlő különböző vetületeit, amelyek a függő ügyektől (*litis pendentes*)¹⁴² az eljárás közbeni megszüntetésének különböző fajtáihoz,¹⁴³ valamint az eljárást lezáró elítéléshez vagy felmentéshez kötődnek.¹⁴⁴ Érdemes azonban arra is rámutatni, hogy „[...] az elfogadhatóság vizsgálata ügyspecifikus, és az ügyazonosság a Bíróság által vizsgált ügy és a hazai szinten történt kivizsgálás közötti átfedés mértékétől függ”.¹⁴⁵ Amit fentebb ügyazonosságnak (*sameness of cases*) fordítottam, az gyakorlatilag azonos azzal, amit a németes magyar jogi szakzsargon tettazonossággént ismer.

Fontos hangsúlyozni, hogy csak a jogállamisági kritériumokat teljesítő hazai lépések képesek a komplementaritás szabályainak érvényesítésére.

¹⁴¹ Római Statútum 20. cikk A többszöri eljárás tilalma (*Ne bis in idem*)

- (1) Ha a jelen Statútum másképpen nem rendelkezik, a Bíróság senkit sem ítélhet el olyan bűncselekménynek minősülő cselekmény miatt, amely miatt a Bíróság már bűnösségét megállapította, vagy amely alól felmentette.
- (2) Senkit sem ítélhet el más bíróság az 5. cikkben írt olyan bűncselekmény miatt, amelyben a Bíróság az érintett személy bűnösségét már megállapította, vagy amely alól felmentette.
- (3) Akit másik bíróság a 6., 7. és 8. cikk vagy 8 bis cikk értelmében tiltott cselekmény miatt már elítélt, a Bíróság ugyanazon cselekményért csak akkor ítélheti el, ha a másik bíróság eljárása:
 - (a) Azt a célt szolgálta, hogy megvédjék az érintett személyt a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmény miatti büntetőjogi felelősségre vonás alól; vagy
 - (b) Egyébként nem volt a nemzetközi jog által elismert tisztességes eljárás szabályainak megfelelő, független vagy pártatlan eljárás, és úgy folyt le, hogy az adott körülmények között nem felelt meg az érintett személy bíróság elé állítása szándékának.

Nota bene: a fentebb kurzívval szedett „vagy 8 bis cikk” betétele szintén a kampalai módosítások következménye: ez tartalmazza az agresszió bűncselekményének fogalmát: a Római Statútumban csak a „bis” van kurzíválva.

¹⁴² Római Statútum 17. cikk Az elfogadhatóság kérdései

- (1) A Preambulum 10. bekezdésére és az 1. cikkre tekintettel a Bíróság az ügyet elfogadhatatlannak minősíti, ha:
 - (a) Az ügyben joghatósággal rendelkező Állam nyomozást vagy büntetőeljárást indított, kivéve, ha az Állam nem hajlandó vagy nem képes a nyomozás vagy a büntetőeljárás megfelelő lefolytatására.

¹⁴³ Római Statútum 17. cikk (1) [...]

- (b) Az ügyben joghatósággal rendelkező Állam nyomozást indított, és az Állam úgy határozott, hogy nem indít büntetőeljárást az érintett személy ellen, kivéve, ha a határozatot azért hozták, mert az Állam nem hajlandó vagy nem képes a megfelelő büntetőeljárás lefolytatására.

¹⁴⁴ Római Statútum 17. cikk (1) [...]

- (c) Az érintett személyt a feljelentés tárgyául szolgáló magatartás miatt már felelősségre vonták, és a Bíróság a 20. cikk 3. bekezdése szerint nem járhat el.

¹⁴⁵ SCHABAS–EL ZEIDY i. m. 804.

Nem lehet sikerrel hivatkozni az elvre, ha az elkövetővel szemben végeláthatatlan vagy igen lassú eljárást indítottak,¹⁴⁶ vagy ha a cselekmények súlyával aránytalan, *cirógató* eljárás zajlik le, vagy ha indokolatlan a kegyelem,¹⁴⁷ vagy ha az alapvető emberi jogokat és különösen a büntetőeljárás garanciákat nem tartották tiszteletben az eljárás során. Ezért hivatkoznak visszatérően, bár nem mindig azonos formában a Római Statútum rendelkezései arra, hogy az ICC hatásköre a komplementaritás szempontjából akkor áll fenn, ha az állam *nem akar* vagy *nem képes* eljárni.¹⁴⁸

Nyilvánvaló, hogy a Római Statútum a fékek és ellensúlyok elvének megtartásával egy átfogó intézményközi együttműködést vízionál, amelynek fontos pontja a nemzeti eljárások vizsgálata. Az államnak kell tájékoztatnia a Bíróságot az ugyanazon személlyel szemben ugyanazon bűncselekmény miatt korábban lefolytatott vagy folyamatban levő vizsgálatáról.¹⁴⁹ Egyébként a terhelt/vádolt

¹⁴⁶ „[...] the complementarity test is satisfied by inactivity, rather than by an overt manifestation of a State’s unwillingness or inability to proceed. [...] A delay in conducting national proceedings in such a manner which reveals intent not to bring the person to justice is actually a form of shielding that person from criminal responsibility.” SCHABAS–EL ZEIDY i. m. 800., 824.

¹⁴⁷ Ld. a kegyelem és az amnesztia intézményeinek a komplementaritással való összefüggéseit: JURDI i. m. 73–133.

¹⁴⁸ A Római Statútum fent idézett 17. cikk 1. (a) és (b) pontjai mellett ld. még különösen a 17. cikk 2. és 3. bekezdéseit:

- (2) Adott ügyben az Állam hajlandósága hiányának megállapítása során a Bíróság, tekintettel a nemzetközi jog által elismert tisztességes eljárás alapelveire, mérlegeli, hogy a következő feltételek közül egy vagy több fennáll-e:
 - (a) Az Állam az eljárást azért folytatta vagy folytatja le, illetőleg a határozatot azért hozta, hogy az érintett személyt kivonja a Bíróság joghatósága alá tartozó, az 5. cikk szerinti bűncselekményekért való büntetőjogi felelősségre vonás alól;
 - (b) Az eljárás folyamán indokolatlan késedelem következett be, amely az adott körülmények között összeegyeztethetetlen az érintett személy bíróság elé állításának szándékával;
 - (c) Az eljárást nem függetlenül és pártatlanul folytatták vagy folytatják le, hanem oly módon, hogy adott körülmények között az összeegyeztethetetlen az érintett személy bíróság elé állításának szándékával.
- (3) Annak megállapítása érdekében, hogy adott ügyben az Állam nem képes az eljárás lefolytatására, a Bíróság megvizsgálja, hogy az Állam, saját nemzeti igazságszolgáltatásának teljes vagy súlyos összeomlása vagy hiánya miatt képtelen arra, hogy a vádlottat elfogja, vagy a szükséges bizonyítékokhoz és tanúvallomásokhoz hozzájusson, vagy egyébként az eljárást lefolytassa.

¹⁴⁹ Római Statútum 18. cikk Előzetes döntés az elfogadhatóságról

- (1) Ha egy esetet a 13. cikk (a) bekezdése alapján a Bíróság elé terjesztettek, és a főügyész úgy döntött, hogy a nyomozás megindítása indokolt, vagy a főügyész kezdeményezi a nyomozás megindítását a 13. cikk (c) bekezdése és a 15. cikk szerint, a főügyész értesíti az összes Részes Államot és azon Államokat, amelyek, a rendelkezésre álló adatokra figyelemmel, az adott bűncselekmények fölött általában joghatósággal rendelkeznének. A főügyész ezeket az Államokat titkosan értesítheti, és amikor úgy véli, hogy bizonyos személyek védelme, bizonyítékok megsemmisítésének vagy bizonyos

egyaránt kifogásolhatja¹⁵⁰ az ICC előtti eljárást, hivatkozva a hazai büntetőeljáráásra, mint az ICC előtti eljárás akadályára.

Ezen szabályok összjátéka azt bizonyítja, hogy a nemzeti igazságszolgáltatási eljárás nemzetközi bírói kontrollja sem nem automatikus, sem nem lehetetlen.

A jelen fejezet keretei között csak a *ne bis in idem re* kérdésének bemutatására van lehetőség, így itt nem kerül sor annak vizsgálatára, hogy az elfogadhatóság akadályaként lehet a *súlyosság* hiánya¹⁵¹ vagy az *igazságszolgáltatás érdeke*.¹⁵² A *ne bis in idem re* szabályának érvényesülését pedig a Simone Gbagbo és a Szaif Kadhafi ügyekben hozott döntéseken keresztül fogom bemutatni.

személyek szökésének megakadályozása miatt szükséges, korlátozhatja az Államok számára nyújtott információ terjedelmét.

- (2) Az értesítés átvételétől számított egy hónapon belül az Állam értesítheti a Bíróságot, hogy állampolgárai vagy a joghatósága alá tartozó más személyek ügyében megindítja vagy megindította a nyomozást az 5. cikkben írt bármely bűncselekménynek minősíthető azon bűncselekmények miatt, amelyek összefüggésben állnak az Államoknak küldött értesítésben közölt információval. Ezen Állam kérésére a főügyész átengedi az adott személyek elleni nyomozás lefolytatását az Államnak, kivéve, ha a tárgyalás-előkészítő tanács, a főügyész megkeresésére, a nyomozást engedélyezi. [...].

¹⁵⁰ Római Statútum 19. cikk A Bíróság joghatóságának és az ügy elfogadhatóságának megtámadása

- (1) A Bíróság meggyőződik arról, hogy fennáll-e joghatósága a Bíróság elé terjesztett ügyben. A Bíróság hivatalból határozhat az ügy elfogadhatóságáról a 17. cikknek megfelelően.
- (2) Az ügy elfogadhatóságát a 17. cikkben meghatározott indokkal vagy a Bíróság joghatóságát kifogással megtámadhatja:
 - (a) A vádlott, vagy az a személy, akivel szemben elfogatóparancsot, illetve az 58. cikk szerint idézést bocsátottak ki;
 - (b) Az ügyben joghatósággal rendelkező Állam, azzal az indokkal, hogy az ügyben nyomozást folytat vagy folytatott, illetőleg az ügyben a büntetőeljárás lefolytatása folyamatban van, vagy azt lefolytatták; vagy
 - (c) Az az Állam, amelytől a 12. cikk értelmében a joghatóság elfogadását be kell szerezni.
- (3) A főügyész kérheti, hogy a Bíróság határozzon a joghatóság vagy az elfogadhatóság kérdéséről. A joghatóság vagy az elfogadhatóság kérdése miatt indult eljárásban azok, akik a 13. cikk szerint az ügyet a Bíróság elé utalták, továbbá a sértettek szintén a Bíróság elé terjeszthetik észrevételeiket. [...].

¹⁵¹ Római Statútum 17. cikk Az elfogadhatóság kérdései

- (1) A Preambulum 10. bekezdésére és az 1. cikkre tekintettel a Bíróság az ügyet elfogadhatatlannak minősíti, ha: [...] (d) Az ügy súlya nem indokolja a Bíróság további eljárását.

¹⁵² 53. cikk A nyomozás megindítása

- (1) A főügyész a hozzá eljuttatott információ értékelése után megindítja a nyomozást, kivéve, ha úgy dönt, hogy a jelen Statútum szerint az eljárás megindítása nem megalapozott. A határozathozatal során a főügyész figyelembe veszi, hogy: [...]
 - (b) Az ügy a 17. cikk szerint elfogadható-e, vagy az lenne-e; és
 - (c) A cselekmény súlyát és a sértettek érdekeit figyelembe véve, mindezek ellenére alapos okkal feltehető-e, hogy a nyomozás nem szolgálná az igazságszolgáltatás érdekét.

3. A komplementaritás ellenőrzése a gyakorlatban a Simone Gbagbo ügy alapján

Magától értetődik, hogy az említett státútumbeli kötelezettségek tényleges tartalmának megértéséhez ezeket a joggyakorlat összefüggéseiben kell szemlélni. Lássuk tehát *in concreto*, hogyan is lehet ellenőrizni egy nemzeti büntetőeljárást.

3.1. Komplementaritás és tettazonosság?

A kérdés markánsan merült fel a Simone Gbagbo ügyben, ahol a terhelt, Elefántcsontpart korábbi, 2000–2011 között hivatalban levő köztársasági elnökének felesége – a férje ellen folyó eljárással összefüggésben – szintén a Főügyész vizsgálatának célkeresztjébe került.¹⁵³

A Tárgyalás-előkészítő Kamara, helyt adva a Főügyész indítványának,¹⁵⁴ le tartóztatási parancsot bocsátott ki Simone Gbagbo ellen arra hivatkozva, hogy az ő felelőssége nem közjogi státuszán, hanem tényleges pozícióján alapul, amelyet férje mellett mint az állam első asszonya töltött be.¹⁵⁵

¹⁵³ “Laurent Gbagbo is accused of having engaged his individual criminal responsibility for four counts of crimes against humanity, in Abidjan, Côte d’Ivoire, jointly with members of his inner circle and through members of the pro-Gbagbo forces (article 25(3)(a) of the Rome Statute) or, in the alternative, for ordering soliciting and inducing the commission of these crimes (article 25(3)(b) of the Rome Statute) or, in the alternative, for contributing in any other way to the commission of these crimes (article 25(3)(d) of the Rome Statute): murder, rape, other inhumane acts or – in the alternative – attempted murder, and persecution.

These crimes were allegedly committed between 16 and 19 December 2010 during and after a pro-Ouattara march on the RTI headquarters, on 3 March 2011 at a women’s demonstration in Abobo, on 17 March 2011 by shelling a densely populated area in Abobo, and on or around 12 April 2011 in Yopougon.” Case Information Sheet, Situation in Côte d’Ivoire, *The Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé*, ICC-02/11-01/15., <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/PIDS/publications/Gbagbo-and-BleGoudeEng.pdf>

¹⁵⁴ “On 7 February 2012, the Prosecutor filed an application for a warrant of arrest against Simone Gbagbo (‘Ms Gbagbo’) for her individual criminal responsibility as regards the crimes against humanity of murder, rape and other forms of sexual violence, persecution and other inhumane acts committed during the post-election crisis from 28 November 2010 onwards by the Ivorian Defence and Security Forces (‘FDS’), which were reinforced by youth militias and mercenaries loyal to President Gbagbo (‘pro-Gbagbo forces’), in Abidjan, including around the Golf Hotel and elsewhere in the country.” Situation in the Republic of Côte d’Ivoire, in the case of *the Prosecutor v. Simone Gbagbo*, *Warrant of Arrest for Simone Gbagbo*, ICC-02/11-01/12., 29 February 2012, § 2.

¹⁵⁵ “The Chamber finds, on the basis of the evidence provided by the Prosecutor, that there are reasonable grounds to believe that the plan (and the policy) existed and that Mr Gbagbo’s inner circle, to which Ms Gbagbo belonged, met frequently to discuss the implementation and coordination of the plan. Ms Gbagbo was ideologically and professionally very close

Jóllehet férjét az ICC-nek 2011 novemberében már átadta az őt váltó új köztársasági elnök által kinevezett kormány,¹⁵⁶ Madame Gbagbo átadása nem történt meg. Az elefántcsontparti hatóságok a komplementaritás elvére hivatkoztak, utalva a már megindított hazai eljárásokra,¹⁵⁷ amelyeket úgy tekintettek, hogy azok egyszerre bizonyítják a büntetőfelelősségre vonási *készség*¹⁵⁸ és *képesség*¹⁵⁹ meglétét.

to her husband, Mr Gbagbo. She participated in all the meetings during the relevant period. Although not elected, Ms Gbagbo acted as an alter ego for her husband, exercising the power to make State decisions. Ms Gbagbo was also close to other members of Mr Gbagbo's inner circle who were involved in the implementation of the Common Plan. Moreover, at meetings or public gatherings during the post-election crisis, Ms Gbagbo expressed her support for the Common Plan, and instructed the pro-Gbagbo forces to commit crimes against individuals who posed a threat to her husband's power". *Warrant of Arrest for Simone Gbagbo*, § 10.

¹⁵⁶ A vádak megerősítéséről a döntést 2014. december 11-én fogadta el az eljáró Tárgyalás-előkészítő Kamara. Maga a tárgyalás 2016. január 28-án kezdődött, és első fokon 2019. január 15-én fejeződött be, amikor bizonyítékok hiányában felmentették Laurent Gbagbot és a vele együtt vád alá helyezett Charles Blé Goudét.

¹⁵⁷ "Côte d'Ivoire challenges the admissibility of the case against Simone Gbagbo before the Court on the grounds that the same case is being investigated or prosecuted by its domestic authorities, within the meaning of article 17(1)(a) of the Statute.

Côte d'Ivoire submits that domestic proceedings were instituted against Simone Gbagbo on 6 February 2012 and that these proceedings cover allegations similar to those brought before the Court as they relate to the same crimes committed in Côte d'Ivoire after the second round of the presidential election of 28 November 2010. According to Côte d'Ivoire, the judicial investigation is complex due to the broad nature and diversity of the alleged crimes as well as the extension of the area in which they were committed. However, it is currently pursued in an efficient and regular manner." Situation in the République of Côte d'Ivoire, in the case of *the Prosecutor v. Simone Gbagbo, Decision on Côte d'Ivoire's challenge to the admissibility of the case against, Simone Gbagbo*, ICC-02/11-01/12, 11 December 2014, §§ 12–13.

¹⁵⁸ "With respect to the criterion of 'unwillingness' within the meaning of article 17(2) of the Statute, Côte d'Ivoire essentially argues that the documents provided show the gravity of the charges brought against Simone Gbagbo, and emphasises that the proceedings are not being undertaken for the purpose of shielding Simone Gbagbo from her criminal responsibility. Also, Côte d'Ivoire submits that there has not been an unjustified delay in the investigations against Simone Gbagbo as constant investigative steps have been taken since the three *réquisitoires introductifs* of 6 February 2012 and that the length of the whole procedure is owed to the complexity and gravity of the case." Situation in the République of Côte d'Ivoire, in the case of *the Prosecutor v. Simone Gbagbo, Decision on Côte d'Ivoire's challenge to the admissibility of the case against Simone Gbagbo*, ICC-02/11-01/12, 11 December 2014, <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=1882718> (a továbbiakban: Simone Gbagbo, 2014-es döntés).

¹⁵⁹ "In relation to the criterion of 'inability' within the meaning of article 17(3) of the Statute, Côte d'Ivoire argues that although the functioning of the judicial system was seriously affected by the political crisis unfolding in Côte d'Ivoire since 2002 and, in particular, during the post-electoral crisis of 2010–2011 there has been a substantial improvement since that time. Indeed, on 30 January 2012 the national courts and judicial institutions were reopened throughout Côte d'Ivoire and the judges resumed their work. Côte d'Ivoire also states that exceptional measures have been taken to ensure prosecution for the crimes committed during the post-electoral crisis. In particular, a special investigative unit, 'Cellule spéciale d'En-

Az ügyben 2014-ben a Tárgyalás-előkészítő Kamara,¹⁶⁰ 2015-ben pedig a Fellebbviteli Kamara¹⁶¹ foglalkozott az elfogadhatóság kérdésével.

3.2. A Tárgyalás-előkészítő Kamara és a Simone Gbagbo ügyben a kormány által benyújtott kifogás

Döntésében a Tárgyalás-előkészítő Kamara a Katanga-ügyben hozott döntések és ítéletek egyikében¹⁶² kimondottakra hivatkozott és hangsúlyozta, hogy „a Statútum 17. cikk (1)(a) értelmében benyújtott elfogadhatósági kifogás vizsgálata során két kérdésre kell választ adni: (i) a elfogadhatósági kifogás vizsgálatának idején van-e nemzeti szinten folyamatban levő nyomozás vagy büntetőeljárás, és amennyiben erre a válasz igenlő, úgy (ii) az állam »kész-e« vagy »képes-e« arra, hogy a nyomozást vagy a büntetőeljárást a Statútum 17. cikk (2) bekezdésében és 17. cikk (3) bekezdésében részletezett követelményeknek megfelelően lefolytassa.”¹⁶³ Egy másik fontos szabály szerint, amelyet a kenyai helyzet tárgyában hozott döntések egyikéből¹⁶⁴ idéz a döntés:

„a kifogást tevő államot terheli annak bizonyítási terhe, hogy az ügy nem fogadható el” és hogy eleget tegyen ennek a tehernek, az államnak

quêtes’, was established in July 2011.²⁷ In Côte d’Ivoire’s submission, the activities of this unit permitted the institution of the proceedings against Simone Gbagbo.” Simone Gbagbo, 2014-es döntés, § 15, 7.

¹⁶⁰ Ez a fent említett “Situation in the Republique of Côte d’Ivoire, in the case of the Prosecutor v. Simone Gbagbo, Decision on Côte d’Ivoire’s challenge to the admissibility of the case against Simone Gbagbo, ICC-02/11-01/12, 11 December 2014”.

¹⁶¹ Situation in the Republique of Côte d’Ivoire, in the case of the Prosecutor v. Simone Gbagbo, Judgment on the appeal of Côte d’Ivoire against the decision of Pre-Trial Chamber I of 11 December 2014 entitled “Decision on Côte d’Ivoire’s challenge to the admissibility of the case against Simone Gbagbo”, ICC-02/11-01/12 OA, 27 May 2015, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/11-01/12-75-Red> (a továbbiakban: Simone Gbagbo, 2015-ös döntés, másodfok).

¹⁶² Appeals Chamber, “Judgment on the Appeal of Mr. Germain Katanga against the Oral Decision of Trial Chamber II of 12 June 2009 on the Admissibility of the Case”, 25 September 2009, ICC-01/04-01/07-1497, § 1, 75–79.

¹⁶³ Simone Gbagbo, 2014-es döntés, § 27, 11.

¹⁶⁴ Appeals Chamber, Situation in the Republic of Kenya, in the case of the Prosecutor v. Francis Kwi Muthaura, Uhuru Mugai Kenyatta and Mohammed Hussein Ali, “Judgment on the appeal of the Republic of Kenya against the decision of Pre-Trial Chamber II of 30 May 2011 entitled ‘Decision on the Application by the Government of Kenya Challenging the Admissibility of the Case Pursuant to Article 19(2)(b) of the Statute’”, 30 August 2011, ICC-01/09-02/11-274, §§ 2, 61.

kell ellátnia a Bíróságot „kellően specifikus és meggyőző erejű bizonyítékkal”, amelyek tanúsítják, hogy nyomozás vagy büntetőeljárás folyik a kérdésben”.¹⁶⁵

A Tárgyalás-előkészítő Kamara a Simone Gbagbo ügyben idézett azokból a döntésekből, amelyek Szaif Kadhafi ügyében születtek, mivel ott szintén megtagadták az átadást és kifogást nyújtottak be a komplementaritás elvére hivatkozva. (A Szaif Kadhafi ügy legfontosabb elemeit e fejezet harmadik pontjában mutatom be.)

Szaif Kadhafi ügyében hozott döntések¹⁶⁶ felidézése után így folytatta a Tárgyalás-előkészítő Kamara:

„a nemzeti nyomozás tárgyának és a Bíróság előtti eljárás tárgyát képező a cselekménynek az összehasonlításakor a Fellebbviteli Kamara világossá tette, hogy „az elfogadhatóság vizsgálatakor az képezi bírói megítélés tárgyát, hogy az ügy, amelyet az állam otthon vizsgál, elegendő mértékben tükrözi-e azt [ami a Bíróság előtt van]” és aminek a megítéléséhez „az adott Kamarának ismernie kell a Főügyész és az állam által végzett nyomozások kontúrjait és paramétereit”.

A Kamara csak akkor tud eljutni annak a megállapításához, hogy van-e elegendő átfedés ahhoz, hogy a hazai ügyet úgy lehessen tekinteni, hogy az azonos

¹⁶⁵ “[I]n considering an admissibility challenge brought under article 17(1)(a) of the Statute two questions shall be addressed: (i) whether, at the time of the proceedings in respect of an admissibility challenge, there is an ongoing investigation or prosecution of the case at the national level; and, in case the answer to the first question is in the affirmative, (ii) whether the State is ‘unwilling’ or ‘unable’ to genuinely carry out such investigation or prosecution within the terms further elaborated in articles 17(2) and 17(3) of the Statute. Another important rule – cited from one of the decisions in the Kenya situation is ‘that a State challenging the admissibility of a case bears the burden of proof to show that the case is inadmissible’ and that, to discharge this burden, the State must provide the Court with ‘evidence with a sufficient degree of specificity and probative value’ that demonstrates that it is investigating or prosecuting the case.” (Az angol szövegből elhagytam a lábjegyzetekre való hivatkozási számokat.) Simone Gbagbo, 2014-es döntés, § 27, 11–12.

¹⁶⁶ Pre-Trial Chamber I, “Decision requesting further submissions on issues related to the admissibility of the case against Saif Al-Islam Gaddafi”, 7 December 2012, ICC-01/11-01/11-239, § 122.; Appeals Chamber, “Judgment on the appeal of Libya against the decision of Pre-Trial Chamber I of 31 May 2013 entitled Decision on the admissibility of the case against Saif Al-Islam Gaddafi”, 21 May 2014, ICC-01/11-01/11-547-Red, § 2.

a Bíróság előtt levővel, „ha az érdemi összevetéshez szükséges tényezőket már kielégítően azonosította”.¹⁶⁷

E megfontolások alapján és utalva arra, hogy Simone Gbagbo ellen Elefántcsontparton más bűncselekmények alapján folyik nyomozás, mint amelyek miatt az ICC Főügyésze a magáét indította (ti. emberölés, nemi erőszak és szexuális kényszerítés egyéb fajtái, embertelen cselekmények és üldözés),¹⁶⁸ a kormány kifogását az ICC elutasította.

A Tárgyalás-előkészítő Kamara rámutatott arra, hogy Simone Gbagbo ellen a hazai hatóságoktól kapott információk szerint gazdasági természetű bűncselekmények,¹⁶⁹ valamint az állam biztonsága és a közrend elleni bűncselekmények miatt folyik nyomozás.¹⁷⁰

„Emberölés, nemi erőszak, az egyéneknek jelentős szenvedést vagy súlyos sérelmet okozó bűncselekmények, amelyek megtörténtét a Bíróság elé vitt ügyben állítják, nem szerepelnek ezek között. Ennek megfelelően, ezek az eljárások – amelyek tekintetében csak Simone Gbagbo cselekvőségét illetően lehet nyilatkozni – láthatóan nem ugyanarra a cselekményre utalnak, mint amelyről a Bíróság elé terjesztett ügyben

¹⁶⁷ “[I]n relation to the comparison of the conduct allegedly forming the subject of national investigation and the conduct which forms the subject of proceedings before the Court, the Appeals Chamber clarified that ‘[i]n assessing admissibility, what is required is a judicial assessment of whether the case that the State is investigating sufficiently mirrors the one that [is before the Court]’ and that for this assessment ‘it will be necessary for a Chamber to know the contours or parameters of the investigation being carried out both by the Prosecutor and by the State’. Only when the terms of reference for the relevant comparison are satisfactorily identified, can the Chamber proceed to the determination of whether there is sufficient overlap such that the domestic case can be said to be the same as the case before the Court”. Simone Gbagbo, 2014-es döntés, § 32, 14–15.

¹⁶⁸ “As already clarified in the Decision of 28 August 2014, the conduct alleged in the case against Simone Gbagbo before the Court is set out in the Warrant of Arrest [...] More specifically, the present case concerns the individual criminal responsibility of Simone Gbagbo for the commission, jointly with Laurent Gbagbo and his inner circle and through the Ivorian Defence and Security Forces (FDS), who were reinforced by youth militias and mercenaries, of the crimes of murder, rape and other forms of sexual violence, inhumane acts and persecution committed: (i) in the context of the march on the Radiodiffusion Télévision Ivoirienne (RTI) building on 16 December 2010; (ii) in the context of the women’s march in Abobo on 3 March 2011; (iii) in the context of the Abobo market shelling on 17 March 2011; and (iv) in relation to the Yopougon massacre on 12 April 2011.” Simone Gbagbo, 2014-es döntés, § 44, 20.

¹⁶⁹ Uo. § 47, 21–22.

¹⁷⁰ Uo. 22.

Nota bene: A döntésnek ez a része a nyilvános változatban, a feketével kitakart részek miatt, pont a hivatkozott vádpontokat illetően nem igazán érthető.

szó van, és ezért nem gerjesztenek a Statútum 17. cikk (1)(a) értelmében vett konfliktust a Bíróság és Elefántcsontpart között.”¹⁷¹

A vizsgálat tárgyát képező cselekmények harmadik csoportját illetően a Tárgyalás-előkészítő Kamara hangsúlyozta, hogy a komplementaritás elvére ott sem lehet alappal hivatkozni.¹⁷²

Az olvasó dolgát nem könnyíti meg, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara e döntésének a közönség számára kiadott nyilvános változata nagyon sok átfedéssel olvashatatlan¹⁷³ tett sort tartalmaz, döntően ott, ahol áldozatokról vagy tanúkról szóló szenzitív egyéni adatok vagy olyan információk vannak, amelyeknek a nyilvánosságra hozatala az ICC előtti eljárás lefolytatásának sikerét nehezítené. Az elefántcsontparti hatóságok eljárási lépéseit illetően a döntés úgy indokolt, hogy

„ahogy lejjebb bemutatásra kerül, a Kamara nincs meggyőződve arról, hogy az elefántcsontparti hazai hatóságok kézzelfogható, konkrét és előremutató nyomozati lépéseket tesznek Simone Gbagbo büntetőjogi felelősségének megállapítása tekintetében azon bűncselekmények kapcsán, amelyekről a Bíróság előtti eljárásban szó van, vagy pedig, hogy ezen állítólagos bűncselekmények tekintetében büntetőeljárást indítottak volna. Ennek megfelelően nem szükséges a 17. cikk (1)(a) vett és 17. cikk (2) és (3) pontokban részletezett, »nem kész« és »nem képes« fogalmaknak a Kamara általi értelmezését kibontani”,¹⁷⁴

¹⁷¹ “[K]illings, rapes or acts causing great suffering or serious injury to individuals, as alleged in the case before the Court, are not covered by these proceedings. Accordingly, these proceedings – in which a determination could only be made on whether Simone Gbagbo’s actions – do not cover the same conduct that is alleged in the case before the Court and, as such, do not give rise to a conflict of jurisdictions between the Court and Côte d’Ivoire under article 17(1)(a) of the Statute.” Simone Gbagbo, 2014-es döntés, § 49, 39–40.

¹⁷² Uo. §§ 51, 53, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64.

¹⁷³ Az ICC belső szabályai szerint az ICC bírái és munkatársai által oktatási célból vagy tudományos fórumok számára készített műveikben mindaddig, amíg az ICC nem tesz *in extenso* olvashatónak egy, az ügyben releváns dokumentumot, csak annak a nyilvánosság számára elérhetővé tett változatából idézhetnek.

¹⁷⁴ “As explained below, the Chamber is not satisfied that Côte d’Ivoire’s domestic authorities are currently taking tangible, concrete and progressive investigative steps into Simone Gbagbo’s criminal responsibility for the crimes alleged in the proceedings before the Court or that they are prosecuting her for these alleged crimes. Accordingly, it is unnecessary to set out the Chamber’s understanding of the criteria of unwillingness and inability within the meaning of article 17(1)(a) and as detailed in article 17(2) and (3) of the Statute.” Simone Gbagbo, 2014-es döntés, § 36, 16.

mivel az nem változtat azon, hogy az elefántcsontparti hatóságok inaktivitást tanúsítottak az ICC által vizsgált kérdésekben.

Ehhez némileg hasonlóan¹⁷⁵ a bírák azt is kimondták, hogy

„a fentiek fényében, a Kamara arra a következtetésre jutott, hogy Elefántcsontpart nem bizonyította, hogy a Simone Gbagbo ellen a Bíróság előtt indított eljárás jelenleg tárgya egy, a Statútum 17. cikk (1)(a) szerinti értelemben vett hazai eljárásnak. Ennek megfelelően a Kamara megállapítja, hogy a Bíróság előtti jelen ügy elfogadásának nincs akadálya”.¹⁷⁶

3.3. Simone Gbagbo elítélése Elefántcsontparton

2015. március 15-én azonban Simone Gbagbot otthon húsz év börtönbüntetésre ítélték. A nemzetközi sajtó – várva az ítélet teljes szövegének a megjelenésére – jobb híján az abidjani bíróság elnökének sajtótájékoztatóján elhangzottakra hivatkozott, az angol¹⁷⁷ és a francia¹⁷⁸ tudósítások szerint a felforgatás, a köz-

¹⁷⁵ “The available documentation shows that national proceedings in which Simone Gbagbo is accused of crimes against individuals have been initiated in Côte d’Ivoire in 2012 and, to date, remain before the competent juge d’instruction, who is yet to make a determination on whether to dismiss the case or refer it to the Procureur Général for seizing the Chambre d’Accusation. However, the initiation of these proceedings, still formally opened, and the fact that Simone Gbagbo was placed and maintained in detention and informed of the accusations against her are not sufficient per se to demonstrate that the case against her ‘is being investigated’ within the meaning of article 17(1)(a) of the Statute. Indeed, for the Admissibility Challenge to succeed, it must be established that tangible, concrete and progressive investigative steps are being undertaken in order to ascertain whether Simone Gbagbo is criminally responsible for the conduct alleged in the proceedings before the Court. Yet, from the documentation provided by Côte d’Ivoire, it appears that the investigative activities undertaken by the domestic authorities are not tangible, concrete and progressive, but, on the contrary, sparse and disparate.” Simone Gbagbo, 2014-es döntés, § 65, 30.

¹⁷⁶ “[I]n light of the above, the Chamber concludes that Côte d’Ivoire has not demonstrated that the case against Simone Gbagbo alleged in the proceedings before the Court is currently subject to domestic proceedings within the meaning of article 17(1)(a) of the Statute. Accordingly, the Chamber finds that the present case is admissible before the Court”. Uo. § 79, 38.

¹⁷⁷ “[U]ndermining state security, disturbing public order and organising armed gangs”, <http://www.independent.co.uk/news/world/africa/simone-gbagbo-former-ivory-coast-first-lady-sentenced-to-20-years-in-prison-10097881.html>; <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2987419/Ivory-Coasts-Iron-Lady-Gbagbo-jailed-20-years.html>

¹⁷⁸ “[A]ttentat contre l’autorité de l’Etat, participation à un mouvement insurrectionnel et trouble à l’ordre public”, http://www.lemonde.fr/afrique/article/2015/03/10/cote-d-ivoire-l-ex-premiere-dame-simone-gbagbo-condamnee-a-vingt-ans-de-prison_4590293_3212.html; <http://www.jeuneafrique.com/226286/politique/c-te-d-ivoire-simone-gbagbo-condamn-e-20->

rend megzavarása és bűnbandák szervezése voltak azok a bűncselekmények, amelyek elkövetésében a vádlottat bűnösnek találták.

3.4. A Fellebbviteli Kamara és a kormányzati fellebbezés a Simone Gbagbo ügyben

A Fellebbviteli Kamara ítéletben¹⁷⁹ döntött a Tárgyalás-előkészítő Kamara által hozott döntésről. Jóllehet az ítéletet viszonylag rövid időn belül hozták meg, az érdeklődő közönség leginkább arra volt kíváncsi, hogy Hágában a bírák figyelembe veszik-e a Simone Gbagbora kimért, igen szigorúnak tűnő abidjani ítéletet.

A Fellebbviteli Kamara úgy tekintette Simone Gbagbo elítélését, hogy az – dacára a *clausula rebus sic stantibus* elvének hasonlóságára – nincs kihatással a 2014-es döntés hatályosságára.

Egyes korábbi döntéseire hivatkozva¹⁸⁰ a Fellebbviteli Kamara arra mutatott rá, hogy időben későbbi tényeket nem lehet figyelembe venni egy támadott, korábbi döntés megítélésekor:

„azok a tények, amelyek időben későbbiek [mint a támadott elfogadhatósági döntés], kívül esnek a Tárgyalás-előkészítő Kamara előtt egykor folyó eljárás hatályán, és ezért kívül esnek a fellebbviteli eljárás hatályán is”.¹⁸¹ „A Fellebbviteli Kamara tudatában van annak, hogy a támadott döntés utáni tényeknek a felülvizsgálat keretei alóli kizárásával korlátozza a támadott döntés – amely eredetileg és meghozatalának időpontjára tekintettel az ügy elfogadhatóságáról szólt – szabályossága kérdésének vizsgálatát is.”¹⁸²

ans-de-prison/; <http://www.liberation.fr/planete/2015/03/09/cote-d-ivoire-simone-gbagbo-condamnee-a-20-ans-de-f>

¹⁷⁹ Judgment on the appeal of Côte d'Ivoire against the decision of Pre-Trial Chamber I of 11 December 2014 entitled “Decision on Côte d'Ivoire’s challenge to the admissibility of the case against Simone Gbagbo”, ICC-02/11-01/12 OA, 27 May 2015, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/11-01/12-75-Red>, Simone Gbagbo, 2015-ös döntés, másodfok.

¹⁸⁰ Ruto Appeals Chamber Decision of 28 July 2011, §. 13. Ld. még: Gaddafi Admissibility Judgment, § 43; Al-Senussi Admissibility Judgment, § 57.

¹⁸¹ “[F]acts which postdate the [impugned decision on admissibility] fall beyond the possible scope of the proceedings before the Pre-Trial Chamber and therefore beyond the scope of the proceedings on appeal,” Simone Gbagbo, 2015-ös döntés, másodfok, § 43.

¹⁸² “The Appeals Chamber is aware that by excluding facts postdating the Impugned Decision from the scope of its review, it limits the review to the issue of the correctness of the Impugned

Mivel a jelen fejezet témája szempontjából az ICC a fellebbezés eljárási és érdemi részletkérdései irrelevánsak, ezért igyekszem csak a komplementaritás kérdésére szorítkozni.

A fontos kérdések következőek: (i) Levezethetünk-e a komplementaritás elvéből egy vélelmet a hazai eljárások javára, és ha igen, úgy milyen ennek a természete és melyek ennek a határai? (ii) Milyen a tettazonosság (*same person / same conduct test*) elve alkalmazásának terjedelme és melyek a részletszabályai?

3.4.1. *Levezethetünk-e a komplementaritás elvéből egy vélelmet a hazai eljárások javára, és ha igen, úgy milyen ennek a természete és melyek ennek a határai?*

Miután felidézett néhány releváns *dictumot*,¹⁸³ a Fellebbviteli Kamara rámutatott arra, hogy

„[...] a hazai bíróságok javára szóló vélelem csak akkor nyer alkalmazást, amikor bizonyítottan vannak (vagy voltak) nyomozások és/vagy büntetőeljárások nemzeti szinten. Mivel a Tárgyalás-előkészítő Kamara úgy találta, hogy nem folytattak érdemi nyomozásokat és/vagy büntetőeljárásokat nemzeti szinten, ezért nem követett el tévedést, amikor nem alkalmazta az említett vélelmet. Ezért elutasításra kerül Elefántcsontpartnak a komplementaritás elve állítólagos megsértésére vonatkozó érvelése.”¹⁸⁴

3.4.2. *A tettazonosság tesztjének (the same person / same conduct test) alkalmazása*

A Fellebbviteli Kamara rámutatott, hogy

Decision, which determined the admissibility of the case as of the date of its issuance.” Uo. § 45, 17.

¹⁸³ Ruto Admissibility Judgment, §. 44; Kenyatta Admissibility Judgment, §. 43, 16–17.

¹⁸⁴ “[...] the presumption in favour of domestic jurisdictions only applies where it has been shown that there are (or have been) investigations and/or prosecutions at the national level. As the Pre-Trial Chamber found that no relevant investigations and/or prosecutions were ongoing at the national level, it was not an error for it not to follow the above-mentioned presumption. Côte d’Ivoire’s argument regarding the alleged violation of the principle of complementarity is therefore rejected.” Simone Gbagbo, 2015-ös döntés, másodfok, § 58, 21.

„a Tárgyalás-előkészítő Kamara, annak érdekében, hogy eldöntse, az adott magatartást érintő állítólagos elefántcsontparti hazai eljárások irrelevánsak-e a Bíróság eljárásának szempontjából, figyelembe vette az állításoknak úgy ténybeli, mint jogi minősítését. A Kamara megállapításait így elsődlegesen a bűncselekmények mögötti állítólagos magatartásra alapozta, és azok jogi minősítését mint a hazai eljárások tényleges tárgyát jelző további tényezőt vette figyelembe.”¹⁸⁵

Mivel az elfogadhatósági kifogás és az annak ügyében hozott döntés elleni fellebbezés során a bizonyítás terhe a kifogást benyújtón, azaz az államon vagy a terhelten van, a Fellebbviteli Kamara azt mondta ki, hogy „Elefántcsontpart nem tudott tévedést bizonyítani abban, ahogyan a Tárgyalás-előkészítő Kamara a gazdasági bűncselekmények és az állam elleni bűncselekmények mögötti magatartást értékelte”.¹⁸⁶

A bizonyos egyéb bűncselekmények miatti hazai büntetőeljárást illetően a Fellebbviteli Kamara emlékeztetett arra, hogy az államnak magának kell alátámasztania az elfogadhatósági kifogás megalapozottságát. Azt is megjegyezte, hogy

„az elfogadhatósági kifogás alapjának tekintett a nyomozati eljárások tárgyának beazonosítása, a Tárgyalás-előkészítő Kamara figyelembe vette az összes dokumentumot, amelyeket Elefántcsontpart becsatolt azon álláspontja alátámasztásaként, hogy a hazai nyomozások paraméterei »specifikusak és világosak«. Mint ahogyan fentebb jeleztük, a Tárgyalás-előkészítő Kamara úgy találta, hogy a hazai nyomozati eljárásokra vonatkozó információk semmitmondóak.”¹⁸⁷

¹⁸⁵ “[T]he Pre-Trial Chamber considered both the factual description and legal characterisation of the allegations, in order to determine that the conduct covered by the purported domestic proceedings in Côte d’Ivoire was irrelevant to the Court’s proceedings. Indeed, the Chamber primarily based its findings on the alleged conduct underlying the crimes and considered their legal characterisation as an added indicator of the actual subject matter of the domestic proceedings.” Uo. § 58, 21.

¹⁸⁶ [...] “has not demonstrated an error in the Pre-Trial Chamber’s assessment of the conduct underlying the economic crimes and the crimes against the State.” Uo. § 71, 25.

¹⁸⁷ “[I]n order to determine the subject matter of the investigative activities on which the Admissibility Challenge relied, the Pre-Trial Chamber considered all of the documents presented by Côte d’Ivoire in support of its argument that the parameters of the domestic investigations are ‘specific and clear’. As indicated earlier, the Pre-Trial Chamber found the information regarding the domestic investigations vague.” Uo. § 89, 31.

„[...] Ráadásul a Tárgyalás-előkészítő Kamarának a hazai eljárások tárgyának meghatározására irányuló munkáját, nemcsak a rendelkezésre álló dokumentumokban levő információ szűkössége nehezítette. A Tárgyalás-előkészítő Kamara rámutatott arra is, hogy nem tudta megállapítani, hogy a korábbi dokumentumokban említett bűncselekmények közül melyek azok, amelyek esetében még mindig folyik nyomozás, mivel közülük több már nem jelent meg a későbbi dokumentumokban. E tekintetben a Fellebbviteli Kamara megjegyezte, hogy Elefántcsontpart nem hivatkozott olyan információra, amely lehetővé tette volna a Tárgyalás-előkészítő Kamara számára, hogy világosan eldönthesse, melyek azok a bűncselekmények, amelyek jelenleg nyomozás alatt állnak.”¹⁸⁸

A tettazonosság tesztjének alkalmazásakor, a Fellebbviteli Kamara megfogalmazásában

„a 17. cikk (1)(a) [...] értelmében a kérdés nem pusztán a ‘nyomozás’ kérdése *in abstracto*, hanem az, hogy ugyanazt az ügyet vizsgálja-e a Bíróság és a hazai igazságszolgáltatás. Az nem elegendő, hogy néhány vagy egy ügyben otthon folyik nyomozás; a hazai nyomozati vizsgálat ugyanarra az ügyre (azaz ugyanazon személy lényegileg ugyanazon cselekményére) kell, hogy irányuljon.”¹⁸⁹

Az igaz, hogy a komplementaritás nyomozati eljárások tekintetében is megállható, de itt is az államot terheli a bizonyítás terhe, különösen ami a hazai nyomozások hatékonyságát illeti.

Ezeket illetően a Fellebbviteli Kamara megjegyezte, hogy

¹⁸⁸ [...] „Furthermore, the Pre-Trial Chamber’s difficulty in determining the subject matter of domestic proceedings was not only as a result of the scarcity of information in the available documents. The Pre-Trial Chamber also noted that it was unable to establish which of the crimes mentioned in earlier documents were still under investigation, as some of them did not appear in the documents that were issued later. In this regard, the Appeals Chamber noted that Côte d’Ivoire [did] not point to any information that could have enabled the Pre-Trial Chamber to determine with clarity which crimes were actually being investigated.” Uo. § 91, 31–32.

¹⁸⁹ “[U]nder article 17 (1) (a), [...] the question is not merely a question of ‘investigation’ in the abstract, but is whether the same case is being investigated by both the Court and a national jurisdiction. It does not suffice that some or any case is being investigated domestically; it must be the same case (same person and substantially the same conduct) that is being investigated domestically.” Uo. § 98, 33. (Itt a hivatkozások a kenyai Ruto, Kenyatta és a líbiai Gaddafi ügyekben hozott elfogadhatósági ítéleteket érintik: Ruto Admissibility Judgment, § 37; Kenyatta Admissibility Judgment, § 36, Gaddafi Admissibility Judgment, § 83).

„Elefántcsontpart mindössze azokat a nehézségeket magyarázza, amelyekkel állítólag találkozott nyomozásai során, anélkül, hogy kitérne arra, mennyiben releváns ez a Tárgyalás-előkészítő Kamara arra irányuló elemzése tekintetében, hogy »konkrét és előremutató nyomozati lépéseket« tettek-e”.

A Fellebbviteli Kamara külön is hangsúlyozza, hogy Elefántcsontpart nem bizonyította, hogy az állítólagos nehézségeknek bármilyen kihatása lett volna a Tárgyalás-előkészítő Kamara azon megállapítására, hogy ‘mennyiségileg kevés és nem igazán előre mutató’ nyomozati lépéseket tettek. Ennek megfelelően Elefántcsontpart érvei e tekintetben elutasításra kerültek.¹⁹⁰ A Fellebbviteli Kamara hozzátette, hogy

„nem volt észszerűtlen a Tárgyalás-előkészítő Kamara következtetése, miszerint a nyomozati lépések száma és gyakorisága szerény és szerteágazó volt. Ennek megfelelően a Fellebbviteli Kamara úgy tekinti, hogy Elefántcsontpart nem bizonyította, hogy Tárgyalás-előkészítő Kamara egyértelmű tévedést követett volna el, akár úgy, hogy félreértelmezte volna a tényeket, avagy irreleváns tényeket vett volna figyelembe, vagy nem vett volna figyelembe releváns tényeket.”¹⁹¹

4. A komplementaritás és a Szaif Kadhafi ügy

A líbiai helyzetet a Biztonsági Tanács vitte a Nemzetközi Büntetőbíróság elé¹⁹² egyhangúan elfogadott 1970 (2011) sz. határozatával, amikor Muammar

¹⁹⁰ “Côte d’Ivoire merely explains difficulties allegedly encountered in its investigations, without explaining the relevance of these submissions to the Pre-Trial Chamber’s analysis of whether ‘concrete and progressive investigative steps’ were being undertaken. The Appeals Chamber notes in particular that Côte d’Ivoire fails to demonstrate that the alleged difficulties had any impact on the Pre-Trial Chamber’s conclusion that the investigative steps were ‘scarce in quantity and lacking in progression’. Accordingly, Côte d’Ivoire’s arguments in this regard are rejected. Uo. § 122, 41.

¹⁹¹ “[I]t was not unreasonable for the Pre-Trial Chamber to conclude that the investigative steps, in view of their number and frequency, were ‘sparse and disparate’. Furthermore, the Appeals Chamber finds that Côte d’Ivoire does not demonstrate that the Pre-Trial Chamber committed a clear error by either misappreciating the facts, or taking into account irrelevant facts or by failing to take into account relevant facts.” Uo. § 131, 43.

¹⁹² Az akkori líbiai helyzetről, az ICC bevonásának okairól és értelméről, valamint az akkori prognózisokról ld. részletesebben: LEANOS i. m.

Kadhafi rezsimjével szembeni sporadikus tiltakozásokból egy általános felkelés formálódott, amelyet Muammar Kadhafi a legvéresebb eszközökkel próbált letörni. Mint ismeretes, ennek során ő maga is meghalt. Televíziós híryanagok szerint az biztos, hogy sebesülten fogságba esett, és vagy elfogói verték agyon, vagy hagyták, hogy meglincseljék.

Szaif Kadhafi (angol írásmóddal Saif Gaddafi vagy Saif Gadafi) pedig az egykori líbiai vezető, Muammar Kadhafi egyik fia, aki apja rendszerének végén – mint *de facto* utód – kvázi miniszterelnöki pozíciót töltött be a Főügyész szerint, és ezért úgymond felelősség terheli a líbiai tavasz letörésének kísérlete során történt, részben a belső biztonsági szolgálatokra visszamutató brutalitásokért.¹⁹³

Apja megölése után őt is elfogták, de az új líbiai kormány nem adta őt át az ICC-nek: az addigra számos, egymással harcoló milícia által uralt, szétszabdálódott országban a Szaif Kadhafit – akkor még – ténylegesen börtönben tartó formáció az ENSZ által elismert kormányt a maga részéről nem ismerte el, és közben egy harmadik – akkor a Tripoli kormánnyal éppen együttműködő – formáció által uralt területben levő bíróság előtt emeltek vádat ellene. Erre a folyamatban levő, a vádlott távollétében zajló büntetőperre hivatkozott úgy a líbiai kormány, mint e fejezetnek az előző oldalain tárgyalt Simone Gbagbo ügyben az elefántcsontparti kormány, azaz úgymond a komplementaritás szempontjából figyelembe veendő „precedens” gyanánt.

Az események később még összetettebb, sőt gyakorlatilag összekuszálódott, nehezen átlátható helyzetet eredményeztek, amelyről csak azt lehet csalhatatlan bizonyossággal leírni, hogy Líbia jelenleg (ti. 2019-ben, amikor e sorokat írom) több tucat kisebb-nagyobb milícia által uralt területet jelent, ahol ez a szétforgácsoltság a főváros, Tripoli különböző kerületei feletti hatalomban is megnyilvánul. Egyedüli konstans elem Líbia kőolajgazdagsága és a kitermelő kutak és az olajszállítási infrastruktúra működőképessége, amitől nem függetlenül a különböző milicista formációk is minél több kőolajbázis felett igyekeznek hatalmat szerezni. A legjelentősebb hatalmi formációk: (i) a Tripoliban székelő, ún. Nemzeti Egység Kormánya, amelyet egy *elnöki tanács* irányít (ez az ENSZ-ben hivatalosnak tekintett líbiai kormány), (ii) elvben ezzel együttműködik a Tobruk városában székelő Képviselőház, de (iii) van egy szintén Tripoli bázisú ellenkormány továbbá (iv) az Al-Bayda városára támaszkodó hatalmi formáció, amelynek erős embere a nemzetközi sajtóban gyakran emlegetett, időnként

¹⁹³ Case Information Sheet, Situation in Libya, The Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi, ICC-01/11-01/11, ICC-PIDS-CIS-LIB-01-013/18_Eng

Tripolit is lövető Haftar tábornok, (v) továbbá Zintan városában is van egy önálló regionális hatalmi központ, és (vi) még van vagy két tucat egyéb formáció.

E koordináták között kell megértenie az olvasónak az alábbiakat: (i) Szaif Kadhafit a zintani bázisú hatóságok (Abu–Bakr al–Siddiq Battalion) fogták el, és a zintani börtönben őrizték, (ii) de a tripoli esküdszéken folyt a per a vádlott távollétében, mivel a zintani hatóságok nem adták át foglyukat, és e per 2015-ben halálos ítélet kimondására vezetett; (iii) 2015-ben a tobruki Képviselőház elfogadott egy amnesztia törvényt (2015. évi 6. sz. törvény), amelyben voltak kizáró okok (nem vonatkozott többek között emberölésre, emberrablásra, terrorizmussal, kábítószerekkel összefüggő cselekményekre), voltak benne eljárási előfeltételek (a) az áldozatok megkövetése és az ő megbocsátásuk, b) hűségeskü a nemzeti egység hatóságainak), és nem is végleges mentesülést jelentett, hanem a büntetés végrehajtásának néhány évre történő felfüggesztését, amelynek problémamentes letelte után szűnik meg véglegesen a végrehajthatóság; (iv) a zintani hatóságok, állítólag az Al-Bayda városában székelő formáció kérésére és az amnesztia törvényre hivatkozással szabadlábra helyezték Szaif Kadhafit, (v) akire a tripoli – az ENSZ által elismert – kormány szerint a fenti kizáró okok miatt az amnesztia törvény eleve nem vonatkoztatható.

2018-ban Szaif Kadhafi ügyvédje nyújtott be az eljárás megszüntetésére irányuló újabb elfogadhatósági kifogást. Míg 2013-ban és 2014-ben a kormány elfogadhatósági kifogásai a folyamatban levő ügy értelmében hivatkoztak a *ne bis in idem re* összefüggéseiben a komplementaritásra, a védelem indítványa arra irányult, hogy az eljárás a 2015. évi halálos ítélettel és a 2015. évi amnesztia törvény alapján 2017 után beállt helyzettel egy olyan *fait accompli* jelent, amit a *ne bis in idem re* elv tükrében kell figyelembe venni.

Így került az ügy az egyik Tárgyalás-előkészítő Kamara¹⁹⁴ elé, ami 2019-ben hozta meg a döntését.¹⁹⁵ Mint mindig, itt is több beadvány és ellenbeadvány, valamint ezekre reflektáló eljárási végzés született, melyek ismertetését mellőzöm. Az alapvető jogi kérdés az volt, hogy egy elsőfokú ítélet esetében, amely az érintett állam saját joga szerint sem végleges (ti. *in absentia* hozták, és halálos ítéletet mondott ki, de a líbiai büntető törvénykönyv szerint első esetben

¹⁹⁴ Tagjai: Kovács Péter, Marc Perrin de Brichambaut, Reine Adelaïde Sophie Alapini Gansou.

¹⁹⁵ Decision on the ‘Admissibility Challenge by Dr. Saif Al-Islam Gadafi pursuant to Articles 17(1)(c), 19 and 20(3) of the Rome Statute’, ICC-01/11-01/11-662, 5 April 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/11-01/11-662>, (a továbbiakban: Kadhafi, 2019-es döntés a kifogásról).

kötelező az újratárgyalás, második esetében kötelező a másodfokú eljárás),¹⁹⁶ lehet-e hivatkozni a komplementaritásra.

A Kamara erre elutasítóan válaszolt:

„Az a fordulat, hogy ‘a Bíróság a 20. cikk 3. bekezdése szerint nem járhat el’ azt sugallja, hogy az adott személy egy befejezett eljárásnak volt az alanya, ami *végleges* elítéléssel vagy felmentéssel zárult, és nem pusztán egy olyan pernek ‘amelyben az ügy érdeméről ítéletet hoztak’ vagy amelyben ‘egy bíróság elítélésről vagy felmentésről döntött’. Más szóval – ahogyan az áldozati képviselők helyesen mutattak rá, az kell, hogy az ítélet már *res judicata* legyen.”¹⁹⁷

A Kamara nem fogadta el, hogy az amnesztia törvény mechanikusan véglegessé tette volna az elsőfokú ítéletet, bár végrehajtását persze megakadályozta, mivel

„függetlenül a kibocsátó hatóságtól és a jogi aktus érvényességétől, a Kamara előtt levő dokumentációból az derül ki, hogy a 2015. évi 6. sz. törvény minimum azon cselekmények természete miatt, amiért otthon vád alá helyezték, nem is vonatkoztatható Kadhafira”.¹⁹⁸ „[...] Ráadásul maga a 2015. évi 6. sz. törvény is a hatáskörrel rendelkező igazságszolgáltatási hatóság végleges, indoklással ellátott döntésére utal.”¹⁹⁹

A döntéssel szemben a védelem fellebbezést nyújtott be, de ezt a Fellebbviteli Kamara alaptalannak találta.²⁰⁰ Megerősítette, hogy a *ne bis in idem re* alapon

¹⁹⁶ Ld. a líbiai kormány jogi álláspontjának beidézését: Kadhafi, 2019-es döntés a kifogásról, § 48, 17.

¹⁹⁷ “The formulation ‘a trial by the Court is not permitted under article 20, paragraph 3’ suggests that the person has been the subject of a completed trial with a *final* conviction or acquittal and not merely a trial ‘with a verdict on the merits’ or a mere ‘decision on conviction or acquittal by a trial court’ as the Defence suggests. In other words, what is required, as the OPCV correctly pointed out, is a judgment which acquired a *res judicata* effect.” Uo. § 36, 13.

¹⁹⁸ Uo. § 56, 20.

¹⁹⁹ Uo. § 57, 20.

²⁰⁰ Judgment on the appeal of Mr Saif Al-Islam Gaddafi against the decision of Pre-Trial Chamber I entitled ‘Decision on the “Admissibility Challenge by Dr. Saif Al-Islam Gaddafi pursuant to Articles 17(1)(c), 19 and 20(3) of the Rome Statute”’ of 5 April 2019, ICC-01/11-01/11-695, 09 March 2020, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/11-01/11-695>

benyújtott kifogásnak végleges bírói döntésre kell épülnie, ha a Római Statútum 17. cikk (1)(c)-re akarják alapítani.²⁰¹

5. A komplementaritás elvi fogódzótól a gyakorlati, pozitív komplementaritásig

E fejezetben a komplementaritásra koncentráltam, így mellőztem azokat az elemeket, ahol egyéb szempontból vannak fontos fejtegetések, így például a Kadhafi-ügyben *per tangentem* jelleggel, de hosszasan és széles nemzetközi joggyakorlati áttekintéssel mutatja be a Kamara azt a tendenciát, ami a Római Statútum mögöttes alapjául szolgáló számos humanitárius nemzetközi egyezményben benne van, és megjelent az emberi jogi nemzetközi bíróságok, mindenekelőtt az Emberi Jogok Amerikaközi Bíróságának a gyakorlatában is, miszerint az amnesztia nem vonatkozhat a háborús vagy emberiesség ellenes bűncselekményekre.²⁰²

Mivel ez azonban *explicit* módon nincs benne a Római Statútumban, így ezen a téren a Kamara nem kívánt a jogfejlesztés irányába határozott lépést tenni, és csupán arra az utalásra szorítkozott, hogy

„[e]bből az következik, hogy amnesztiák és kegyelmek adása olyan súlyos bűncselekményekért, mint amilyen az emberölés, ha az az emberiesség elleni bűncselekmények közé esik, összeegyeztethetetlen a nemzetközileg elismert emberi jogokkal. Amnesztiák és kegyelmek ütköznek az államok pozitív nyomozási, bűnüldözési és büntetési kötelezettségeivel. Ráadásul megtagadják az áldozatoktól az igazság megismeréséhez, a bírósághoz forduláshoz és a kárpótlás igényléséhez fűződő jogot.”²⁰³

Ugyanakkor ezeket a tételeket annak függvényében is lehet nézni, hogy a Római Statútum az alkalmazandó jogról szóló, korábban idézett 21. cikke úgy fejeződik be, hogy „3. A jog jelen cikknek megfelelő alkalmazásának és értelmezésének összhangban kell állnia a nemzetközileg elismert emberi jogokkal [...]”. A Tárgyalás-előkészítő Kamarának az amnesztiák megítélésére

²⁰¹ Kadhafi, 2020. évi fellebbviteli ítélet, § 63, p. 25.

²⁰² Uo. 61–77, 21–29.

²⁰³ Uo. § 77, 29.

vonatkozó óvatos, és csak egy erősödő tendenciát bemutató tételével szemben benyújtott fellebbezési részt is elutasította a Fellebbviteli Kamara, rámutatva arra, hogy egyrészt ezek a tézisek *obiter dicta* jellegűek voltak, és az amnesztia-ák elfogadhatóságának kérdésében a nemzetközi jog még a fejlődés állapotában van.²⁰⁴

A másik fontos tény, amit az olvasónak tudnia kell: a határozatok és fentebb bemutatott elméleti és elvi szempontból is jelentős téziseik dacára sem Szaif Kadhafi, sem Simone Gbagbo nem került átadásra az ICC számára jelen sorok 2019–2020-as írásáig.

Sőt, a Simone Gbagbo férje, Laurent Gbagbo és közeli munkatársa, Charles Blé Goudé elleni eljárás – mint egy lábjegyzetben fentebb utaltam rá – az érintettek bizonyíték hiányában történő felmentését kimondó elsőfokú ítéletet eredményezett. Ezzel szemben a Főügyész nyújtott be fellebbezést,²⁰⁵ amelynek ügyében jelen sorok írásakor még nem született meg a Fellebbviteli Kamara ítélete. Maga Simone Gbagbo az otthoni húsz éves börtönbüntetéséből három évet töltött le, majd – egy elefántcsontparti amnesztia hatálya alá kerülve – viszszanyerte szabadságát.

Visszatérve azonban a komplementaritás kérdésére, e fejezet összegzéseként azt lehet mondani, hogy amennyiben egy konkrét ügyben az ICC joghatósága *ratione personae*, *ratione materiae* és *ratione temporis* alapon egyaránt fennáll, és amennyiben nem ütközik az ügy a „súlyosság hiányának”²⁰⁶ vagy „az igazságszolgáltatás érdekének”²⁰⁷ (ezekről a 3. fejezetben lesz szó) a szakirodalomban sokat vitatott, de a Római Statútumban rögzített eljárási akadályai, akkor

²⁰⁴ Kadhafi, 2020. évi fellebbviteli ítélet, § 96, p. 40.

²⁰⁵ Corrected version of “Prosecution Notice of Appeal”, 16 September 2019, ICC-02/11-01/15-1270, ICC-02/11-01/15-1270-Corr, 17 September 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/11-01/15-1270-Corr>

²⁰⁶ Római Statútum, 17. cikk Az elfogadhatóság kérdései

(1) A Preambulum 10. bekezdésére és az 1. cikkre tekintettel a Bíróság az ügyet elfogadhatatlannak minősíti, ha: [...] (d) Az ügy súlya nem indokolja a Bíróság további eljárását.

²⁰⁷ Római Statútum, 53. cikk A nyomozás megindítása

(1) A főügyész a hozzá eljuttatott információ értékelése után megindítja a nyomozást, kivéve, ha úgy dönt, hogy a jelen Statútum szerint az eljárás megindítása nem megalapozott. A határozathozatal során a főügyész figyelembe veszi, hogy: (a) a birtokában lévő adatok alapján alaposan feltehető-e, hogy a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményt követtek vagy követnek el; (b) Az ügy a 17. cikk szerint elfogadható-e, vagy az lenne-e; és (c) A cselekmény súlyát és a sértettek érdekeit figyelembe véve, mindezek ellenére alapos okkal feltehető-e, hogy a nyomozás nem szolgálná az igazságszolgáltatás érdekét.

Ha a főügyész megállapítja, hogy nincs alapos ok az eljárás megindítására és a megállapítás kizárólag a (c) ponton alapul, tájékoztatja a tárgyalás-előkészítő tanácsot. [...].

az eljárás következő fázisába léphet, feltéve, hogy a komplementaritás elve *in concreto* nem ezzel ellentétes döntést indokol.

De mint láttuk, a komplementaritás egy igen összetett jogelv, ahol a tettezonosság vizsgálata mellett még az is kell, hogy a hazai konkrét büntetőeljárás feleljen meg a jogállamisági normáknak.

Ha mindezek a feltételek együttállnak, az ICC hátralép, és nem gyakorolja büntető joghatóságát. Mindez úgy értendő, hogy a nemzeti igazságszolgáltatási hatóságok elvégezték vagy elvégzik a maguk feladatát.

Az államra hárul annak a terhe, hogy ez megvalósuljon, és hogy erről a Nemzetközi Büntetőbíróság megkapja a megfelelő tájékoztatást.

Az kell tehát, hogy működjön jól a nemzeti bűnüldöző hatóság és a büntető igazságszolgáltatás, és adja át a megfelelő dokumentációt, ha fel kívánja hívni a komplementaritás elvét elfogadhatósági kifogás gyanánt. Kétség esetén pedig „a komplementaritás korrekt értelmezése szoros és gyümölcsöző együttműködésre vezet az ICC és a hazai hatóságok között, ami arra irányul, hogy a »nem képes« fogalom különböző vetületeivel összefüggő kényes problémákat megoldja”.²⁰⁸ Ez a gyakorlatban nemritkán azt is jelenti, hogy az államnak sikerül beindítania, felgyorsítania, leghatékosabb esetben megfelelően le is zárnia azokat az ügyeket, amelyekben az elkövetők megbüntetését egyébként számos hatályos nemzetközi szerződési kötelezettsége eleve előírja. Ez is az egyik formája annak, amit „pozitív komplementaritás” gyanánt említ a szakirodalom.²⁰⁹

²⁰⁸ GREPPI i. m. 69.

²⁰⁹ ORIOLO i. m. 216–218.; STAHN (2014) i. m. 260.; ZAWATI i. m. 213–214.; JURDI i. m. 200., 218.

3. FEJEZET

AZ „ÜGY SÚLYA” MINT ELFOGADHATÓSÁGI KRITÉRIUM A COMOROS, AZ AL MAHDI ÉS AZ AL HASSAN ÜGY TÜKRÉBEN

1. Az „*ügy súly*” és a „*súlyosság*” a Római Statútumban

Az ICC létrehozását és a komplementaritást tárgyaló fejezetekben már említettem, hogy a részes államok a Nemzetközi Büntetőbíróságot nem minden bűncselekmény, sőt nem is minden emberiesség elleni vagy háborús bűncselekmény tekintetében ruházták fel joghatósággal. Túl azon, hogy az ilyen természetű bűncselekmények elkövetésének megelőzése és megtorlása eleve feladata az államoknak, már a különböző humanitárius jogi és egyéb nemzetközi szerződések értelmében is, ráadásul az is nyilvánvaló, hogy sem személyi apparátus, sem annak költségvetési háttere nem áll, és soha nem is fog rendelkezésre állni ahhoz, hogy az ICC *minden* ilyen bűncselekmény tekintetében eljárjon.

Mindezt átlátva döntöttek úgy az államok, hogy a realitások szellemében bizonyos megszorításokat be kell iktatni a Római Statútumba. Az egyik legfontosabb ilyen a »súlyosság« kritériuma, ami több alkalommal is felbukkan a szövegben.

Megjelenik ez már a Római Statútum preambulumban²¹⁰ is, és az érdemi rendelkezések között az 1. cikkben,²¹¹ az 5. cikkben,²¹² az emberiség elleni bűncselekmények és a háborús bűncselekmények számos tényállásában (ott többnyire azért is, mert a Római Statútum olyan egyezményekre épített, amelyek maguk is tartalmazták a „súlyos” jelzőt).²¹³ Áttételesen benne van az emberiség elleni bűncselekményeket és a háborús bűncselekményeket felsoroló 7. és 8. cikkeknek az elkövetett cselekmények volumenét körvonalazó bevezető fordulatában,²¹⁴ a két ún. *chapeau*-ban.

²¹⁰ Római Statútum, Preambulum:

[...] Felismerve azt, hogy ezek a *súlyos* bűncselekmények veszélyeztetik a világ békéjét, biztonságát és jólétét,

Megerősítve azt, hogy a nemzetközi közösség egészét érintő *legsúlyosabb* bűncselekmények nem maradhatnak büntetlenül, és a hatékony felelősségre vonást nemzeti intézkedésekkel és a nemzetközi együttműködés erősítése révén kell biztosítani,

[...] a jelen és jövő generációk érdekében, hogy létrehoznak egy, az Egyesült Nemzetek rendszeréhez kapcsolódó független, állandó Nemzetközi Büntetőbíróságot a nemzetközi közösség egészét sértő, *legsúlyosabb* bűncselekmények fölötti joghatósággal [...] (*Kiemelés tőlem*).

²¹¹ Római Statútum 1. cikk A Bírószág

Ezennel létrehozzák a Nemzetközi Büntetőbíróságot (a továbbiakban: „Bírószág”), amely állandó intézmény, és a *legsúlyosabb* nemzetközi bűncselekményeket elkövető személyek fölött gyakorol joghatóságot a jelen Statútum szerint, és a nemzeti büntető joghatóságokhoz képest kiegészítő jellegű. A Bírószág joghatóságát és működését a jelen Statútum rendelkezései szabályozzák. (*Kiemelés tőlem*).

²¹² Római Statútum 5. cikk A Bírószág joghatósága alá tartozó bűncselekmények

(1) A Bírószág joghatósága a nemzetközi közösség egészét érintő *legsúlyosabb* bűncselekményekre korlátozódik. A Bírószág joghatósága a jelen Statútum szerint a következő bűncselekményekre terjed ki:

- (a) a népirtás;
- (b) az emberiség elleni bűncselekmények;
- (c) a háborús bűncselekmények;
- (d) az agresszió. [...] (*Kiemelés tőlem*).

²¹³ Ld. Római Statútum 6. cikk(b), 7. cikk (1)(e),(g),(k), (2)(e),(f), (g); 8. cikk (a) és (a)(iii), (b) és (b)(iv), (vii), (x), (xxi), (xxii), (c), (e) és (e)(vii), (xi).

²¹⁴ Római Statútum 7. cikk Az emberiség elleni bűncselekmények

(1) A jelen Statútum alkalmazásában az emberiség elleni bűncselekmények alatt az alábbi cselekmények bármelyike értendő, amelyet a polgári lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás részeként, a támadásról tudva követnek el: [...]

8. cikk Háborús bűncselekmények

(1) A Bírószág joghatósággal rendelkezik a háborús bűncselekmények vonatkozásában, *különösen akkor, amikor ezeket a bűncselekményeket tervszerűen vagy politika részeként követik el*, vagy ilyen bűncselekmények tömeges elkövetésének részei. (*Kiemelés tőlem*).

Megjelenik a 17. cikkben²¹⁵ az elfogadhatóság elleni esetleges kifogások között, a komplementaritás szabályai után, ti. amennyiben „*az ügy súlya nem indokolja a Bíróság további eljárását*”, és a keresztutalások miatt visszaköszön az 53. cikkben, ami a nyomozás megindításának feltételeit²¹⁶ és az azzal összefüggésben esetleg kialakuló intézményközi eljárási és jogviták rendezését²¹⁷ rögzíti.

²¹⁵ Római Statútum 17. cikk Az elfogadhatóság kérdései

- (1) A Preambulum 10. bekezdésére és az 1. cikkre tekintettel a Bíróság az ügyet elfogadhatatlannak minősíti, ha:
 - (a) Az ügyben joghatósággal rendelkező Állam nyomozást vagy büntetőeljárást indított, kivéve, ha az Állam nem hajlandó vagy nem képes a nyomozás vagy a büntetőeljárás megfelelő lefolytatására;
 - (b) Az ügyben joghatósággal rendelkező Állam nyomozást indított, és az Állam úgy határozott, hogy nem indít büntetőeljárást az érintett személy ellen, kivéve, ha a határozatot azért hozták, mert az Állam nem hajlandó vagy nem képes a megfelelő büntetőeljárás lefolytatására;
 - (c) Az érintett személyt a feljelentés tárgyául szolgáló magatartás miatt már felelősségre vonták, és a Bíróság a 20. cikk 3. bekezdése szerint nem járhat el;
 - (d) Az ügy súlya nem indokolja a Bíróság további eljárását.

²¹⁶ Római Statútum 53. cikk A nyomozás megindítása

- (1) A főügyész a hozzá eljuttatott információ értékelése után megindítja a nyomozást, kivéve, ha úgy dönt, hogy a jelen Statútum szerint az eljárás megindítása nem megalapozott. A határozathozatal során a főügyész figyelembe veszi, hogy:
 - (a) A birtokában lévő adatok alapján alaposan feltehető-e, hogy a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményt követtek vagy követnek el;
 - (b) Az ügy a 17. cikk szerint elfogadható-e, vagy az lenne-e; és
 - (c) A cselekmény *súlyát* és a sértettek érdekeit figyelembe véve, mindezek ellenére alapos okkal feltehető-e, hogy a nyomozás nem szolgálná az igazságszolgáltatás érdekét.

Ha a főügyész megállapítja, hogy nincs alapos ok az eljárás megindítására és a megállapítás kizárólag a (c) ponton alapul, tájékoztatja a tárgyalás-előkészítő tanácsot.

- (2) Ha a nyomozás után a főügyész arra a megállapításra jut, hogy nincs alapos ok a büntetőeljárás megindítására, mert:
 - (a) Az 58. cikk alkalmazásával nincs megfelelő jogi vagy ténybeli alapja a parancsok és idézések kibocsátására irányuló kérelemnek;
 - (b) Az ügy nem fogadható el a 17. cikk szerint; vagy
 - (c) Az összes körülményre, köztük a bűncselekmény *súlyára*, a sértettek érdekeire és az feltételezett elkövető életkorára és betegségére, valamint a feltételezett bűncselekmény elkövetésében játszott szerepére tekintettel, a büntetőeljárás lefolytatása nem szolgálná az igazságszolgáltatás érdekét;

A főügyész határozatáról és a határozat indokolásáról tájékoztatja a tárgyalás-előkészítő tanácsot, az ügyet a 14. cikk szerint a Bíróság elé terjesztő Államot, vagy a 13. cikk (b) pontjának alkalmazása esetén a Biztonsági Tanácsot.

²¹⁷ Római Statútum 53. cikk (3)(a) Az ügyet a 14. cikk szerint a Bíróság elé terjesztő Állam, vagy a 13. cikk (b) pontja szerinti esetben a Biztonsági Tanács kérésére a tárgyalás-előkészítő tanács felülvizsgálhatja a főügyésznek az 1. és 2. bekezdés szerint az eljárás megindításának megtagadásáról hozott határozatát, és kérheti a főügyészt annak újbóli megvizsgálására.

- (b) A tárgyalás-előkészítő tanács hivatalból is felülvizsgálhatja a főügyésznek az eljárás megtagadásáról hozott határozatát, ha az kizárólag az 1. bekezdés

Az „ügy súlya” mint fogalom és kritérium, minden ügyben visszaköszön, de hogy milyen bonyolult formában kapcsolódik össze az intézmények egymás közötti hatásköri viszonyaival, azt ebben a fejezetben mutatom be, mindenekelőtt az ún. Comoros-ügy (más néven Mavi Marmara ügy) példáján. Emellett azonban a Mali északi, szaharai részén 2012-ben történt események és a régió UNESCO kulturális világörökségéhez tartozó Timbuktu városában elkövetett bűncselekmények miatt megindított, eddig két személyt érintő büntetőeljárásokban hozott ítélet, illetve vádmege erősítési határozat is jó példát szolgáltat az ügy súlya fogalom tartalmának szemléltetésére.

2. Az „ügy súlya” és a Comoros-ügy

2.1. A Comoros-ügy²¹⁸ háttere

A tengeri kigyóként húzódó ügy eljárási tekervényei mögött ott van az ún. izraeli–palesztin viszony a maga bonyolult mivoltában. Ezért mértéktelenül leegyszerűsítve a közel-keleti kérdést, arra emlékeztetem az olvasót, hogy (i) az izraeli–palesztin békefolyamat egyik legfontosabb eredménye az ún. 1993., 1995. évi oslói megállapodások nyomán elfogadott palesztin autonómia intézményi strukturáinak elfogadása volt; (ii) az egymástól földrajzilag elkülönült gázai és ciszjordániai területeken tartott választások az előbbi területen a *Hamasz* szervezetének, utóbbin a néhai Jasszer Arafathoz kötődő, ma már Mahmud Abbasz által vezetett Palesztin Felszabadási Szervezetnek (*Palestinian Liberation Organization*) a győzelmét hozták az ún. Palesztin Hatóságban; (iii) míg utóbbi számtalan feszültség és akadály közepette, de az izraeli hatóságokkal való együttműködés politikáját hirdeti, addig előbbi sem az izraeli hatóságokkal, sem a Palesztin Hatósággal nem működik együtt; (iv) a *Hamasz* által ellenőrzött területekről terrorista támadások indultak izraeli települések ellen; (v) a gázai földszáv természeti adottságait kihasználva rendszeresen alagutakat ásnak és erősítenek meg, amelyeken keresztül fegyver és támadó egyaránt át tud jutni; (vi) az izraeli védelmi erők vezetése arra a döntésre jutott, hogy az önvédelmi

(c) pontján és a 2. bekezdés (c) pontján alapul. Ebben az esetben a főügyész határozata csak akkor érvényes, ha azt a tárgyalás-előkészítő tanács megerősíti.

4. A főügyész új tényekre vagy információkra alapozva bármikor felülvizsgálhatja a nyomozás vagy a büntetőeljárás megindításáról vagy a megindítás megtagadásáról hozott határozatát.

²¹⁸ Ld. <https://www.icc-cpi.int/comoros>

és a megtorló akciók mellett megpróbálja megakadályozni fegyverek, lőszer, robbanóanyag és az alagutak megerősítéséhez szükséges anyagok bejuttatását a gázai övezetbe; (vii) ezért egy tengeri blokád létesítését határozta el, és valószínűsítette meg; (viii) amelynek jogszerűségét, földrajzi dimenzióit, a zárlat alá tartozó, a senki által nem vitatott fegyvereken, lőszeren, robbanóanyagokon túli tárgyak, áruk, anyagok meghatározását számos bíráló érte több állam és több humanitárius nem-kormányközi szervezet részéről is; (ix) Izrael ragaszkodott és ragaszkodik biztonsági és önvédelmi megfontolásokból a zárathoz, és több NGO-t is azzal vádolt, hogy humanitárius segély címen (amelyet a haditengerészet ellenőrzés után átengedne), a nem humanitárius segélyek közé tartozó, sőt fegyveres támadásra alkalmas anyagok, eszközök bejuttatásával próbálkoznak.

Ebben az eleve több mint feszült helyzetben jelentette be több NGO,²¹⁹ hogy márpedig ők a blokádát áttörik. Hét hajó készült erre Törökország isztambuli kikötőiben, a török tulajdonú, de akkor éppen egy afrikai kis szigetország, Comoros zászlaja alatt hajózó Mavi Marmara, a kambodzai lobogó alatti Rachel Corrie és még öt másik.²²⁰

²¹⁹ A “Free Gaza Movement” és a török “Foundation for Human Rights and Freedoms and Humanitarian Relief”.

²²⁰ Lajstromozásuk szerint: Sfondoni (Togo); Challenger I (USA); Gazze I (Törökország); Eleftheri Mesogeio (Görögország); Defne-Y (Kiribati).

A térkép forrása: https://en.wikipedia.org/wiki/Gaza_flotilla_raid

Már az indulás előtt, majd a blokádzónához közeledve több formális figyelmeztetést kaptak az izraeli hatóságok részéről, hogy az ellenőrzés nélküli behajózást meg fogják akadályozni.

2010. május 31-én hajnalban az izraeli haditengerészet az izraeli parti tengeren kívül és tulajdonképpen még a blokádzónán kívül – a figyelmeztetések ellenére tovább haladó – Mavi Marmara hajót naszádok, gyors mozgású kishajók és helikopteres desszantosok bevetésével megállásra kényszerítette. (A többi hajó ekkor még messze járt az övezettől.)

A fedélzetre hajóikról felmászó, illetve oda a helikopterekről leereszkedő izraeli katonák és a Mavi Marmarán levő aktivisták egy része között közelharc bontakozott ki, amelynek során kilenc török állampolgár életét vesztette, nagyszámú aktivista és sok izraeli katona megsebesült. Utóbb sebesüléseibe belehalt egy amerikai–török kettős állampolgár. Tény, hogy az izraeli desszantosok hanggránátok, gumilövedékek mellett éles lőfegyvert is használtak. Az izraeli védelmi minisztérium szerint az aktivisták is használtak éles lőfegyvert, egyes információk szerint ezeket a támadó izraeli desszantosoktól ragadták el, az izraeli álláspont szerint viszont a hajón levő „kemény mag” több tagja eleve rendelkezett lőfegyverrel. A kommandósok az ellenállás megtörése után számos kézi ütő- és szűrőfegyvert, motorkerékpáros páncélt is begyűjtöttek.

A Mavi Marmarát és a többi, közben beérkező hajót az izraeli haditengerészet egy izraeli kikötőbe, Ashdodba kényszerítette. Az ezt követő héten a több mint hatszázhusz, jelentős részben török személyt kihallgatták, majd kiutasították

őket az országból. A Mavi Marmarán levők biztonsági őrizetüket, a velük való bánásmódot és főleg magát a katonai akciót sérelmezték, azt az általuk továbbra is humanitáriusnak tekintett blokádtörési kísérlettel szemben aránytalannak tartották.

Az események nagy visszhangot keltettek, az ENSZ-ben,²²¹ Izraelben²²² és Törökországban²²³ külön-külön jelentések készültek, és bár az akció megkezdéséig tartó időszakot egymáshoz viszonylag hasonlóan írták le, jelentős különbségek voltak az események részletezésében, különösen arra tekintettel, hogy *(i)* mi volt az akcióban résztvevők szándéka; *(ii)* milyen volt az izraeli alakulatok megjelenése és milyen magatartást tanúsítottak a hajón levők; *(iii)* ahhoz képest arányos vagy aránytalan volt-e a katonai erőszak alkalmazása; *(iv)* az események után volt-e vizsgálat, az mire irányult, és adekvátnak tekinthető-e?

2.2. A Comoros-ügy első fordulója: a 2015. évi főügyészi jelentés

Sem Törökország, sem Izrael nem részes állama a Római Statútumnak. A Mavi Marmara hajó ügye azonban az ICC elé került, mivel Comoros mint lobogó szerinti állam az eseményeket a Főügyész elé terjesztette²²⁴ a Római Statútum

²²¹ Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident, September 2011, (Palmer Report), <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/report-secretary-general%E2%80%99s-panel-inquiry-31-may-2010-flotilla>

²²² The Public Commission to Examine the Maritime Incident of 31 May 2010, The Turkel Commission Report, Part one, https://www.gov.il/generallpage/alternatefiles/turkel_eng_a_0; https://www.globalsecurity.org/military/library/report/2011/turkel_israel_flotilla_pl_1101.htm; The Public Commission to Examine the Maritime Incident of 31 May 2010 Second Report – The Turkel Commission, <http://humanrightsvoices.org/site/documents/?d=13397>; http://www.turkel-committee.gov.il/files/newDoc3/The_Turkel_Report_for_website.pdf

²²³ Report on the Israeli attack on the humanitarian aid convoy to Gaza on 31 May 2010, http://www.mfa.gov.tr/data/Turkish_Report_Final-UN_Copy.pdf

²²⁴ Referral under Articles 14 and 12(2)(a) of the Rome Statute arising from the 31 May 2010, Gaza Freedom Flotilla situation, <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/Referral-from-Comoros.pdf>

12. cikk (2)(a) pontja²²⁵ és a 13. cikk (a) pontjának²²⁶ és 14. cikkének²²⁷ együttes olvasata alapján. A Comoros-szigetcsoporth (másként írva: a Comore-szigetek) részes állam, így a formális feltétel a betérjesztéshez teljesült, függetlenül attól, hogy gyakorlatilag szívességi lobogóhasználatról és annak a kereskedelemi politikáját folytató államról van szó, ahol a hajó tulajdonosa egy törökországi hajózási társaság, a sérelmet szenvedettek döntően török állampolgárok, és a problémakör a palesztin kérdéshez kötődik. (A Rachel Corrie és az Eleftheri Mesogeio szintén részes államok lobogója alatt hajóztak, de sem Kambodzsa, sem Görögország nem terjesztette fel hajóik ügyét a Főügyészhez: e jóval kisebb hajók a Mavi Marmarán történtek után követték az izraeli védelmi erők utasításait, fedélzetükön fegyveres, erőszakos konfliktusra már nem került sor.)

²²⁵ Római Statútum 12. cikk A joghatóság gyakorlásának előfeltételei [...]

(2) A 13. cikk (a) vagy (c) pontja szerinti esetekben a Bíróság akkor gyakorolhatja joghatóságát, ha a következő Államok közül egy vagy több Része a jelen Statútumnak, vagy elfogadta a Bíróság joghatóságát a 3. bekezdésnek megfelelően:

(a) Az az Állam, amelynek a területén a kérdéses cselekmény történt, vagy ha a bűncselekményt hajó vagy légi jármű fedélzetén követték el, a hajó lobogója vagy a légi jármű lajstromozása szerinti Állam.

²²⁶ Római Statútum 13. cikk A joghatóság gyakorlása

A Bíróság joghatóságát egy, az 5. cikkben meghatározott bűncselekmény tekintetében a jelen Statútum rendelkezései szerint akkor gyakorolhatja, ha:

(a). a Részes Állam a 14. cikknek megfelelően a főügyész elé utalja azt az esetet, amellyel kapcsolatban feltehető, hogy egy vagy több ilyen bűncselekményt elkövettek;

Nota bene: A Római Statútum angol és francia szövege a 13. cikk (a) pontban a *situation*, azaz *helyzet* kifejezést használja. Erre azért is hívom fel a figyelmet, mivel az ICC rendszerének az a logikája, hogy „helyzetet” lehet csak a Főügyész elé terjeszteni. A helyzet pedig több konkrét esetből áll össze, amelyben egy vagy tipikusan több bűncselekmény valósult meg a gyanú szerint, és a Főügyész dönti el, hogy az adott helyzetből melyik cselekményt/cselekményeket választja ki, hogy ügyként feldolgozza, abban/azokban nyomozást indítson. A Római Statútumról szóló kommentárok egybevágyóan hangsúlyozzák, hogy az államok így kívánták a Főügyész függetlenségét biztosítani, azaz, hogy se az államok, se más (azaz a Biztonsági Tanács se) tudja eszközként felhasználni, őt eleve lépésre kényszeríteni.

A gond a magyar fordítással egyrészt az, hogy az „eset” sokkal inkább szinonimája a bűncselekménynek, és a „helyzet” érezhetően szélesebb kategória, másrészt pedig az ICC szakszargonja újabb *terminus technicus*okat alkotott belőle, így például a helyzet-állapot (*situation country*), amelyet furcsa és megtévesztő lenne eset-államként fordítani.

²²⁷ Római Statútum 14. cikk A Részes Állam által a Bíróság elé terjesztett esetek

(1) Bármely Részes Állam a főügyész elé terjeszthet olyan esetet, amelyben vélhetően a Bíróság joghatósága alá tartozó egy vagy több bűncselekményt követtek el, arra kérve a főügyészt, hogy vizsgálja ki az ügyet annak eldöntésére, hogy egy vagy több meghatározott személy ellen kell-e vádat emelni ezen bűncselekmények elkövetése miatt.

(2) Az előterjesztő Állam, amennyire csak lehetséges, megjelöli az ügy lényeges körülményeit, és csatolja a rendelkezésére álló bizonyító dokumentumokat.

A Főügyész viszont 2014. november 6-án nyilvánosságra hozott jelentésében²²⁸ arra a következtetésre jutott, hogy bár „ésszerű alapja van annak, hogy háborús bűncselekmények megtörténte következtesen”,²²⁹ nem indít eljárást, és ennek okaként a súlyosság hiányát jelölte meg.²³⁰ Indoklásában arra hivatkozott, hogy csak a hajó elleni akciót vizsgálhatja, és nincs joghatósága „Izrael és a Hamasz közötti konfliktust, illetve szélesebb összefüggésekben az Izrael és Palesztina közötti konfliktust tekintetbe venni”.²³¹ Ezután arra utalt, hogy a legnagyobb hajón, a Mavi Marmarán levő mintegy ötszáz főből a sajnálatos halálesetek száma tíz, a sebesülteké mintegy ötven, ám az ellenállást nem tanúsító hajókon levő aktivisták komolyabb sérülést nem szenvedtek.²³² Bár sokan panaszkodtak őrizetbe vételük során zaklatásra, rossz vagy megalázó bánásmódra, ám kínzásra, embertelen bánásmódra viszont nem.²³³ A Főügyész ezután arra utalt, hogy a tíz haláleset az aránytalan erőszak alkalmazását veti fel, de nincs jele annak, hogy „tervszerűen vagy politika részeként” követték volna el.²³⁴ A flotta feltartóztatásának nem volt kihatása Gázára, illetve az ottani eseményekre, ráadásul a szállítmánynak a humanitárius célokat szolgáló részét az izraeli hatóságok utóbb hagyták oda eljuttatni.²³⁵ Ezek után a Főügyész, figyelemmel az ICC „precedenseire” azt magyarázta, hogy a „súlyosság” nem egyszerűen mennyiségi, hanem egyszersmind minőségi jellemzőktől is függ.²³⁶

Ezzel szemben azonban Comoros állam a Tárgyalás-előkészítő Kamarához fordult és a jelentés felülvizsgálatát kérte.²³⁷ (Ekkor Comoros-t már nem az

²²⁸ Article 53(1) Report on the Situation on Registered Vessels of Comoros, Greece and Cambodia, (a továbbiakban: 1. főügyési jelentés a Mavi Marmara hajó ügyéről), <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=a-53-report-comoros-2014>; <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=otp-statement-06-11-2014>

²²⁹ Ld. főügyési jelentés a Mavi Marmara hajó ügyéről, § 132. A Főügyész a háborús bűncselekmények keretei között civil lakosság sérelmére elkövetett emberölésre [8. cikk (2) (a)(i)], súlyos testi vagy lelki sérelem okozására [8. cikk (2)(a)(iii)] és az emberi méltóság súlyos megsértésére utalt [8. cikk (2)(b)(xxi)], valamint a polgári javak elleni támadásra [8. cikk (2)(b)(ii)], utóbbit annak függvényében, amennyiben a gázai tengeri blokád eleve sértené a nemzetközi jogot. (Hogy sérti-e vagy sem, ebben a főügyési jelentés nem foglalt állást, hanem csak utalt az ekőrlő vitára).

²³⁰ Ld. főügyési jelentés a Mavi Marmara hajó ügyéről, § 137.

²³¹ Uo.

²³² Uo. § 138.

²³³ Uo. § 139.

²³⁴ Uo. § 140.

²³⁵ Uo. § 141.

²³⁶ Uo. §§ 141–148.

²³⁷ “Application for Review pursuant to Article 53(3)(a) of the Prosecutor’s Decision of 6 November 2014 not to initiate an investigation in the Situation”, <https://www.legal-tools.org/>

eredeti beadványt készítő török ügyvédi iroda képviselte, hanem egy angol ügyvéd, sajátos módon ugyanaz, aki az áldozatok képviselőjét is ellátta.)

2.3. A Comoros-ügy második fordulója: a Tárgyalás-előkészítő Kamara első határozata²³⁸ (2015)

Az elmúlt években ezek után akörül forgott a kérdés, hogy egyáltalán milyen érvek alapján lehet eljutni „*az ügy súlya nem indokolja*” tétel kimondásához, a megállapítást ki mondhatja ki végleges hatállyal, azt megelőzően van-e jogorvoslati lehetőség. Mint majd az alábbiakban az olvasó látja, itt alapvetően a Főügyész és a Tárgyalás-előkészítő Kamara hatásköreinek problémájáról van szó.

Így azonban e fejezet nem bocsátkozik bele abba, hogy a Főügyész elméletileg építhette-e volna más jogi alapra negatív álláspontját, és abba sem, hogy szükségképpen pozitív döntést kellett volna-e hoznia vagy sem. Mint fentebb jeleztem, a Mavi Marmara hajóval történeteket e fejezetben csak abból a szempontból vizsgálom, hogy az az ügy súlyossága mint fogalom, hogyan értelmezhető, ki az, aki értelmezi, és ki az, aki végleges hatállyal értelmezi.

Az ügyben eljáró Tárgyalás-előkészítő Kamarának²³⁹ mindenekelőtt abban kellett döntenie, hogy rendelkezik-e hatáskörrel a főügyészi jelentéssel szembeni beadvány elbírálására. A Római Statútum tartalmaz olyan rendelkezéseket,²⁴⁰ amelyek erre lehetőséget nyújtanak. Igen érdekes azonban, hogy itt nem egy szokványos „felülvizsgáló” instancia a Tárgyalás-előkészítő Kamara, hanem

doc/b60981

²³⁸ Decision on the request of the Union of the Comoros to review the Prosecutor's decision not to initiate an investigation, ICC-01/13-34 16-07-2015, (a továbbiakban: A Tárgyalás-előkészítő Kamara 1. Comoros határozata), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2015_13139.PDF

²³⁹ Tagjai ekkor: Joyce Aluoch, Cuno Tarfusser, Kovács Péter.

²⁴⁰ Római Statútum 53. cikk [...]

- (3) (a) Az ügyet a 14. cikk szerint a Bíróság elé terjesztő Állam, vagy a 13. cikk (b) pontja szerinti esetben a Biztonsági Tanács kérésére a tárgyalás-előkészítő tanács felülvizsgálhatja a főügyésznek az 1. és 2. bekezdés szerint az eljárás megindításának megtagadásáról hozott határozatát, és kérheti a főügyészt annak újbóli megvizsgálására.
- (b) A tárgyalás-előkészítő tanács hivatalból is felülvizsgálhatja a főügyésznek az eljárás megtagadásáról hozott határozatát, ha az kizárólag az 1. bekezdés (c) pontján és a 2. bekezdés (c) pontján alapul. Ebben az esetben a főügyész határozata csak akkor érvényes, ha azt a tárgyalás-előkészítő tanács megerősíti.
- (4) A főügyész új tényekre vagy információkra alapozva bármikor felülvizsgálhatja a nyomozás vagy a büntetőeljárás megindításáról vagy a megindítás megtagadásáról hozott határozatát.

„felülvizsgálhatja [...] a főügyésznek [...] az eljárás megindításának megtagadásáról hozott határozatát, és kérheti a főügyészt annak újbóli megvizsgálására”.

Azaz itt a Római Statútum a bírakat illetően nyelvtani értelemben egyértelműen csak „lehetőséget” körvonalaz – éspedig kétszer –, ami az újbóli vizsgálat elvégzésére való – utasítás értékű – kérésre futhat ki,²⁴¹ amelynek végrehajtása során a végeredmény esetleg ugyanaz is lehet.²⁴²

Akárcsak a többi fejezetben, itt is mellőzöm a kisebb jelentőségű eljárási végzések sorozatának ismertetését.

Az ellenszavazatommal és különvéleményemmel elfogadott többségi határozat arra helyezte a hangsúlyt,²⁴³ hogy a Római Statútum állami beadvány esetében főszabályként a nyomozás elindításának kötelezettségét írja elő,²⁴⁴ és ez mintegy a nyomozás megindításának vélelmezése.²⁴⁵ A többségi határozat megítélése szerint a Főügyésznek mérlegelési jogköre itt csak akkor van, amikor az igazságosság²⁴⁶ érdekeit (*interest of justice / intérêts de la justice*) kell figyelembe vennie az 53. cikk (3)(c) értelmében.²⁴⁷ Amennyiben a Főügyésznek kétségei vannak, azokat is csak a nyomozás révén lehet eldönteni: a nehezen megállapítható vagy homályos tények, az ellentmondó beszámolók nem a nyomozás megindítása ellen, hanem – a többségi határozat szerint – éppen hogy mellette szólnak.²⁴⁸ A Főügyész függetlenségének elvéből nem következik,

²⁴¹ Angolul: “may request the Prosecutor to reconsider that decision”, franciául: „demander au Procureur de la reconsidérer”.

²⁴² Ld. BERGSMO–KRUGER–BEKOU i. m. 1378., DE MEESTER i. m.

²⁴³ A Tárgyalás-előkészítő Kamara 1. Comoros határozata, § 13, 8.

²⁴⁴ Római Statútum 53. cikk A nyomozás megindítása

(1) A főügyész a hozzá eljuttatott információ értékelése után megindítja a nyomozást, kivéve, ha úgy dönt, hogy a jelen Statútum szerint az eljárás megindítása nem megalapozott. [...]

Az angol szöveg a “shall [...] initiate the investigation”, a francia az „ouvre une enquête” fordulatokat használja.

²⁴⁵ A Tárgyalás-előkészítő Kamara 1. Comoros határozata, § 13, 8.

²⁴⁶ A könyv másutt még fogja érinteni, hogy az “*interest of justice / intérêts de la justice*” fordulatban szereplő angolul és franciául egyformán fordítható igazságnak, igazságosságnak és igazságszolgáltatásnak. (A különböző kommentárokban és a kérdéssel foglalkozó szaktanulmányokban ezt a kivételt gyakran annak megfelelően értékelik vagy bírálják, hogy melyik értelemben vélik szerepelni látni a *justice*-t. A Római Statútum kihirdetési törvényjavasalataiban az igazságügyminisztérium – mint az egyik fenti idézetben láthattuk – *igazságszolgáltatás* gyanánt fordította.

²⁴⁷ A Tárgyalás-előkészítő Kamara 1. Comoros határozata, § 14, 8.

²⁴⁸ Uo. § 13, 8.

hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamarának tudatosan tolerálnia kellene téves döntéseket.²⁴⁹

Az ezt követő oldalakon a határozat részletesen áttekinti a főügyészi jelentést, és számos pont tekintetében kifejezi egyet nem értését úgy, hogy esetenként egyértelműen leszögezi, mi is lenne szerinte a helyes álláspont. Így például:

„A Kamara álláspontja szerint a tíz halott, ötven sebesült és valószínűleg több száz esetben történt megsértése az emberi méltóságnak, kínzás [...] éppen hogy az elegendő és nem pedig a nem elegendő súlyosság kényszerítő mutatója. Ezt a tényezőt a Főügyésznek éppen hogy az elegendő súlyosság mellett, és nem pedig annak ellenében kellett volna figyelembe vennie, és mivel nem így tett, azzal a Főügyész anyagi tévedést követett el.”²⁵⁰

Szükségesnek tartotta a nyomozást abban a tekintetben is, hogy megállapítható legyen, használtak-e az izraeli desszantosok élet kioltására alkalmas löszereket már a Mavi Marmara hatalomba kerítése előtt is, és nem fogadta el azt a főügyészi érvet, hogy e tekintetben a beszámolók igen ellentmondásosak.²⁵¹ Úgy vélte továbbá, hogy az aktivistáknak már izraeli földön történt fogvatartásának körülményeit is kellett volna vizsgálni.²⁵²

Mindezek alapján – miután pontokba szedve megismételte, hogy szerinte hol és milyen anyagi tévedést követett el a Főügyész – utasította őt, hogy újból vizsgálja meg azt a döntését, hogy nem indít nyomozást.²⁵³

Mint említettem, a határozattal nem értettem egyet. A különvéleményem²⁵⁴ egyrészt a főügyészi döntési autonómia értelmezésével foglalkozott, és azt hangsúlyozta, hogy az 53. cikk (3)(a) szóhasználata²⁵⁵ eleve óvatosságra és a mérlegelési szabadság tiszteletben tartására kell hogy intsen. Utaltam arra, hogy a szándékos blokád törésre készülő Mavi Marmara aktivistáinak számolniuk kellett az izraeli védelmi erők fellépésével, és bármennyire is sajnálatos, hogy halálos áldozatok is voltak, de ami történt, azt nem lehet a blokád törési

²⁴⁹ Uo. § 15, 9.

²⁵⁰ Uo. § 26, 13.

²⁵¹ Uo. § 34, 17.

²⁵² Uo. §§ 37–38, 19.

²⁵³ Uo. §§ 49–50, 25.

²⁵⁴ Ld. https://www.icc-cpi.int/RelatedRecords/CR2018_05368.PDF

²⁵⁵ Ti. „tárgyalás-előkészítő tanács felülvizsgálhatja a főügyésznek [...] az eljárás megindításának megtagadásáról hozott határozatát, és kérheti a főügyészt annak újbóli megvizsgálására”.

kísérlettől és az ellenállástól elvonatkoztatva értelmezni. Utaltam arra is, hogy megítélésem szerint az eset körülményei nem támasztják alá a *polgári lakosság* sérelmére elkövetett szándékos emberölés büntetőjogi tényállását. Így álláspon-
tom szerint a főügyészi jelentést tudomásul kellett volna venni, és Comoros
beadványát el kellett volna utasítani.

2.4. A harmadik forduló: a Fellebbviteli Kamara első állásfoglalása²⁵⁶

A Főügyész fellebbezést nyújtott be a Tárgyalás-előkészítő Kamara említett ha-
tározatával szemben. A Fellebbviteli Kamara²⁵⁷ azonban érdemi vizsgálat nél-
kül visszautasította a fellebbezést, mivel azt a 82. cikk (1)(a) pontra²⁵⁸ alapozva
nyújtották be, de az a végleges döntésekre vonatkozik, a Comoros esetben pedig
új vizsgálatra utasította a Tárgyalás-előkészítő Kamara a Főügyészt, ahol a
végleges döntést majd ő, a Főügyész annak végén hozza meg.²⁵⁹ A Fellebbviteli
Kamara ugyanakkor utalt arra, hogy a Főügyészé a döntés abban is, hogyan
járjon el.²⁶⁰

Ez az állásfoglalás is többségi alapon született, két bíró együttes különvé-
leményében utalt arra, hogy összefüggéseiben nézve arról van szó, hogy a

²⁵⁶ Decision on the admissibility of the Prosecutor’s appeal against the “Decision on the request of the Union of the Comoros to review the Prosecutor’s decision not to initiate an investigation”, ICC-01/13-51 06-11-2015, § 66, 31., (a továbbiakban: A Fellebbviteli Kamara 1. Comoros határozata), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-51>

²⁵⁷ Christine Van den Wyngaert, Silvia Fernández de Gurmendi, Sanji Mmasenono Monageng, Howard Morrison Piotr Hofmański.

²⁵⁸ Római Statútum 82. cikk Fellebbezés más határozatok ellen

(1) Bármelyik fél fellebbezhet a következő határozatok ellen az Eljárási és Bizonyítási Szabályok szerint:

(a) A joghatóságra vagy elfogadhatóságra vonatkozó határozat; [...].

²⁵⁹ “What is clear from the above statutory scheme, as well as the drafting history of article 53 (3) (a) of the Statute, is that the Pre-Trial Chamber’s review under this provision cannot lead to a determination of admissibility that would have the effect of obliging the Prosecutor to initiate an investigation, the final decision in this regard being reserved for the Prosecutor. Contrary to the arguments of the Prosecutor, reviews and requests by the Pre-Trial Chamber under article 53 (3) (a) of the Statute are not, by their nature, either final decisions on, or determinations of, admissibility – in the sense of being freestanding decisions on admissibility – at the time that they are issued. The Impugned Decision in the present case is a request to the Prosecutor to reconsider her decision not to initiate an investigation. That request remains to be acted upon by the Prosecutor in the present case.” A Fellebbviteli Kamara 1. Comoros határozata, § 64, 30.

²⁶⁰ “Indeed, under article 53 (3) (a) of the Statute, the Prosecutor is obliged to reconsider her decision not to investigate, but retains ultimate discretion over how to proceed.” Uo. § 59, 28.

Tárgyalás-előkészítő Kamara előírta, hogy a Főügyész mit és hogyan tegyen, és végső soron kimondta, hogy az indítvánnyal érintett helyzetben van több elfogadható ügy,²⁶¹ a fellebbezési kérelem pedig valójában ez ellen irányul.²⁶²

2.5. A negyedik forduló: a Főügyész második jelentése²⁶³

A 2017. november 29-én benyújtott, három főrészből és több mellékletből álló második jelentés első része meglehetősen hosszasan és élesen foglalkozott azzal, hogy tévesnek, státútum-ellenesnek, és határkörtúllépésnek tekinti a Tárgyalás-előkészítő Kamara 2015-ös határozatának számos megállapítását, mivel azok úgymond nem tartották tiszteletben a főügyészi autonómiát. Ezzel összefüggésben visszatérően utalt arra, hogy e pontokon egykori különvéleménnyel ért egyet.

Fejtegetéseinek ezt a részét azzal zárta, hogy mivel nem ért egyet vele, ezért nem is tudja követni a Tárgyalás-előkészítő Kamara érvrendszerét,²⁶⁴ de újra megvizsgálja azokat a tényállási és ténybeli elemeket, amelyeket a 2015-ös határozat megvizsgálni kért (ti. az éles fegyver használatot, az izraeli államterületen történeteket, a Mavi Marmarán történeteket, az ottani cselekmények természetét és az elkövetők kilétét).²⁶⁵

²⁶¹ “We agree with the majority of the Appeals Chamber that, in the present case, the Pre-Trial Chamber did not specifically rule that the potential case(s) arising in this situation were admissible. However, it clearly found fault with all of the main reasons that the Prosecutor had advanced in her determination that there were no admissible cases in the situation; and it provided reasons to indicate that the contrary conclusion would be true, namely that there would indeed be admissible cases in the situation.” Joint dissenting opinion of Christine Van den Wyngaert, Silvia Fernández de Gurmendi, ICC-01/13-51-Anx 06-11-2015, § 20.

²⁶² “As such, and for the reasons further developed below, we consider that the Impugned Decision, taken in the context of review proceedings under article 53 (3) (a), is ‘[a] decision with respect to [...] admissibility’ within the meaning of article 82 (1) (a) of the Statute.” Joint dissenting opinion of Christine Van den Wyngaert, Silvia Fernández de Gurmendi, ICC-01/13-51-Anx 06-11-2015, § 21.

²⁶³ Notice of Prosecutor’s Final Decision under Rule 108(3), ICC-01/13-57 30-11-2017, ICC-01/13-57-Anx1, (a továbbiakban: A Főügyész 2. Comoros jelentése), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-57>

²⁶⁴ A Főügyész 2. Comoros jelentése: § 95, 48.

²⁶⁵ “In this context, the Prosecution has given fresh consideration to the following seven issues raised before the Pre-Trial Chamber, based on the information available at the time of publication of the Report: Relevance of allegations of live fire, prior to the boarding, to analysis concerning any plan or policy; Considerations related to the victims of the identified crimes; Relevance of allegations of mistreatment of detainees on Israeli territory; Relevance of alleged damage to CCTV cameras aboard the Mavi Marmara; Considerations related to the occurrence of the identified crimes uniquely aboard the Mavi Marmara; Nature of the

A vizsgálathoz régi anyagait, valamint bizonyos azóta kapott vagy készített dokumentumokat is felhasznált, és a részletes elemzés végén arra a következtetésre jutott, hogy akárcsak a 2014. évi jelentésében írta, nem tudja úgy tekinteni az ügyet, hogy az teljesítené a súlyosság kritériumait, érdemben tehát nem lát okot arra, hogy végkövetkeztetését felülvizsgálja.²⁶⁶

A jelentéssel szemben a Comoros képviselőjeként eljáró ügyvéd, valamint az áldozatok egy részének képviselőjében eljárva ugyanez az ügyvéd, továbbá az áldozatok egy másik csoportját képviselő szakosított szerve az ICC-nek (*Office of Public Counsel for Victims*) nyújtott be felülvizsgálati kérelmet, mondván, hogy a Főügyész második jelentése elfogadhatatlan, mivel nem teljesíti a Tárgyalás-előkészítő Kamara által rögzített feltételeket, nem azok alapján hajtott végre a másodszori vizsgálatot. E beadványok érvei és hivatkozásai mind arra konkludáltak, hogy a súlyossági kritérium szerintük teljesül.

A Főügyész ezen beadványok elutasítását és a jelentés tudomásul vételét kérte.

2.6. Az ötödik forduló: a Tárgyalás-előkészítő Kamara második határozata²⁶⁷

Az eljárás ezen szakasza azért is volt számomra sajátos, mivel ekkor már én elnökköltem a Tárgyalás-előkészítő Kamarát,²⁶⁸ amelynek azt kellett megvizsgálnia, hogy az egykori különvéleményem főbb pontjaival egyetértő Főügyész, részben éppen az én – értelemszerűen kisebbségi – jogi álláspontomra hivatkozva jogszerűen hagyhatja-e figyelmen kívül a 2015-ben vitathatatlanul szabályos többségi határozattal megállapított szempontokat.

A Tárgyalás-előkészítő Kamara erről szintén többségi határozatot hozott, amellyel szemben ismét különvéleményen voltam. A határozat, azon túl, hogy nem megfelelőnek (értsd: udvariatlannak és sértőnek) minősítette²⁶⁹ a Főügyész

identified crimes aboard the Mavi Marmara; Considerations related to the perpetrators of the identified crimes.” Uo. § 97, 49–50.

²⁶⁶ Uo. §§ 333–334, 144.

²⁶⁷ Decision on the “Application for Judicial Review by the Government of the Union of the Comoros”, ICC-01/13-68 15-11-2018, (a továbbiakban: A Tárgyalás-előkészítő Kamara 2. Comoros határozata), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-68>

²⁶⁸ Kovács Péter, Marc Perrin de Brichambaut, Reine Adelaïde Alapini Gansou.

²⁶⁹ A Tárgyalás-előkészítő Kamara 2. Comoros határozata, § 82, 27–28.

második jelentése említett első részének szóhasználatát,²⁷⁰ ahol az a Tárgyalás-előkészítő Kamara első Comoros-határozata és a Római Statútum kompatibilitását vitatta, valljuk be, valóban érdes módon, arra helyezte a hangsúlyt, hogy (i) köteles-e végrehajtani a Főügyész ezt a határozatot, és (ii) ha köteles, úgy ez a kötelezettség a határozat egészét és összes pontját érinti-e.

A Tárgyalás-előkészítő Kamara második határozata az első kérdésre²⁷¹ is, és a másodikra is igennel²⁷² válaszolt. Az első kérdésre adott válaszában arra is utalt, hogy ha a Tárgyalás-előkészítő Kamara első Comoros-határozatával szemben a Főügyész nem a 82. cikk (1)(a) alapján, hanem a 82. cikk (1)(d) alapján²⁷³ nyújtott volna be fellebbezést, talán sikerült volna időben tisztázni, kinek van igaza, így azonban a 2015. évi első Comoros-határozat *res judicata*.²⁷⁴ A második kérdésre adott igen válaszból az is következik, hogy mivel az újbóli vizsgálat nem a 2015. évi első Comoros-határozat szempontjai szerint történt, ezért azt nem tudja véglegesnek tekinteni,²⁷⁵ és azt 2019. május 15-ei határidővel továbbra is várja.²⁷⁶

Különlévéleményem²⁷⁷ azon alapult, hogy a Római Statútum sehol sem említi, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara kétszer is felülvizsgálhatná a Főügyész tárgyban megfogalmazott álláspontját. Az első megtörtént 2015-ben, és attól függetlenül, hogy azzal nem értettem egyet, ezzel megtörtént a Római Statútumban lehetővé tett felülvizsgálat. Így viszont a 2018-as felülvizsgálatnak nincs statútumbeli alapja. Ha viszont mégis belemegy a Tárgyalás-előkészítő Kamara a vizsgálatba, akkor arra kell konkludálnia, hogy a Főügyész eleget tett feladatának, figyelemmel a Római Statútumból fakadó kötelezettségeire és

²⁷⁰ A stílusra nem magyarázat az sem, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara 1. Comoros határozatában is voltak talán túl kioktatónak érezhető megjegyzések, mint szerintem pl. §§ 34, 36, 38, 44, 45, 47.

²⁷¹ A Tárgyalás-előkészítő Kamara 2. Comoros határozata, §§ 88–94, 29–31.

²⁷² Uo. § 110, 40.

²⁷³ Római Statútum 82. cikk Fellebbezés más határozatok ellen

(1) Bármelyik fél fellebbezhet a következő határozatok ellen az Eljárási és Bizonyítási Szabályok szerint: [...]

d) Olyan kérdésben hozott határozat, amely lényegesen befolyásolja az eljárás tisztességes és gyors lefolytatását vagy a tárgyalás kimenetelét, és amelyben a tárgyalás-előkészítő tanács vagy az elsőfokú tanács véleménye szerint a fellebbezési tanács azonnali döntése jelentősen előrevinné az eljárást.

²⁷⁴ A Tárgyalás-előkészítő Kamara 2. Comoros határozata, § 94, 31.

²⁷⁵ Uo. §§ 114–116, 41–42

²⁷⁶ Uo. § 121, 44, 45.

²⁷⁷ ICC-01/13-68-Anx.

az ott biztosított mozgásszabadságára, hiszen – mint a Fellebbviteli Kamara is megerősítette – a végső döntés a Főügyészé.

2.7. A hatodik forduló: a Fellebbviteli Kamara második állásfoglalása: az ítélet²⁷⁸

A Főügyész fellebbezést nyújtott be ezzel a határozattal szemben, és ezúttal a Fellebbviteli Kamara²⁷⁹ részben már igazat adott neki, így hatáskörei tekintetében egy részét elérte annak, amit valójában akart.

Bár az eljárásban a Comoros-t is és a sértettek egy részét is képviselő ügyvéd, valamint az OPCV a fellebbezés *in limine* elutasítását kérte, a Fellebbviteli Kamara többségi határozatában²⁸⁰ érdemben foglalkozott a hatáskörök tekintetében a felvetődött kérdésekkel, és megerősítette, hogy a végső döntés joga a Főügyészé.²⁸¹

Kimondta, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara által hozott, újbóli megvizsgálásra utasító határozatot a Főügyésznek tiszteletben kell tartania, kötve van annak jog- és ténybeli megállapításaihoz is.²⁸² A jogi tévedésekre való rámutatás is összeegyeztethető ezzel,²⁸³ és a bírák rámutathatnak bizonyos irányokra is, miszerint egyes egyéb tényezőket vagy információkat vegyen a Főügyész még figyelembe.²⁸⁴ Ugyanakkor a Tárgyalás-előkészítő Kamara nem adhat utasítást a Főügyésznek arra, hogy a rendelkezésre álló információt hogyan elemezze, abból milyen ténybeli következtetésekre jusson, hogyan alkalmazza a jogot a rendelkezésre álló információra és milyen súlyt tulajdonítson a súlyosság megítélése során a különböző tényezőknek.²⁸⁵

²⁷⁸ Judgment on the appeal of the Prosecutor against Pre-Trial Chamber I's "Decision on the »Application for Judicial Review by the Government of the Union of the Comoros«, ICC-01/13-98 02-09-2019, (a továbbiakban: A Fellebbviteli Kamara 2. Comoros határozata), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-98>

²⁷⁹ Solomy Balungi Bossa, Chile Eboe-Osuji, Howard Morrison, Piotr Hofmański, Luz del Carmen Ibáñez Carranza.

²⁸⁰ Ellene szavazott és különvéleményt írt: Chile Eboe-Osuji, Luz del Carmen Ibáñez Carranza.

²⁸¹ A Fellebbviteli Kamara 2. Comoros határozata § 76, 27–28.

²⁸² Uo. § 78, 28.

²⁸³ Uo. § 79, 29.

²⁸⁴ Uo. § 82, 30.

²⁸⁵ Uo. § 82, 30.

Ezután az ítélet néhány példát hoz arra, ahol a Tárgyalás-előkészítő Kamara helyes álláspontra jutott és amit a Főügyész félreértett,²⁸⁶ de olyanra is hoz példát, ahol a Tárgyalás-előkészítő Kamara olyat mondott és olyanra utasított, amivel a Fellebbviteli Kamara maga sem tud egyetérteni.²⁸⁷

A Fellebbviteli Kamara arra utasította a Főügyészt – módosítva a Tárgyalás-előkészítő Kamara által szabott határidőt –, hogy 2019. december 2-áig végezze el ismét a vizsgálatot, figyelemmel a Tárgyalás-előkészítő Kamara döntésében foglaltakra, leszámítva azokat, ahol arra utasította egykor a Tárgyalás-előkészítő Kamara a Főügyészt, hogy hogyan alkalmazza az észszerű alaptesztjét, milyen ténybeli megállapításokra jusson és milyen tényezőknek milyen súlyt tulajdonítson a súlyosság megítélésében.²⁸⁸

Zárásul pedig utalt arra, hogy nem szerencsés nyelvet és hangot ütött meg a második főügyési jelentés, voltaképpen tiszteletlen volt, és a jövőben visszafogottabbnak kell lennie.²⁸⁹

2.8. A hetedik forduló: a Főügyész harmadik jelentése²⁹⁰

A Nemzetközi Büntetőbíróság előtt már hosszú évek óta húzódó, ott sok embert lekötő és a tudományos világban számos tanulmány²⁹¹ írását ösztönző ügy lezárására törekedve a Főügyész e viszonylag rövid, 44 oldalas jelentésében mellőzött minden kritikai felhangot és stílselemet a Tárgyalás-előkészítő Kamara 2015. évi határozatát illetően. Pontosította azt, hogy szerinte melyek voltak az abban megjelölt, elvégzendő feladatok,²⁹² és emellé tette azokat a példákat; amelyeket

²⁸⁶ Uo. §§ 89-90, 33.

²⁸⁷ Uo. §§ 91-93, 34-35.

²⁸⁸ Uo. § 94, 35.

²⁸⁹ Uo. § 95, 35-36.

²⁹⁰ Notice of Prosecutor's Final Decision under rule 108(3), as revised and refiled in accordance with the Pre-Trial Chamber's request of 15 November 2018 and the Appeals Chamber's judgment of 2 September 2019, ICC-01/13-99, 02 December 2019, [https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-99 Final decision of the Prosecutor concerning the "Article 53\(1\) Report" \(ICC-01/13-6-AnxA\)](https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-99%20Final%20decision%20of%20the%20Prosecutor%20concerning%20the%20%22Article%2053(1)%20Report%22%20(ICC-01/13-6-AnxA),%20dated%206%20November%202014,%20as%20revised%20and%20refiled%20in%20accordance%20with%20the%20Pre-Trial%20Chamber's%20request%20of%2015%20November%202018%20and%20the%20Appeals%20Chamber's%20judgment%20of%202%20September%202019,%202%20December%202019,ICC-01/13-99-Anx1%2002-12-2019), dated 6 November 2014, as revised and refiled in accordance with the Pre-Trial Chamber's request of 15 November 2018 and the Appeals Chamber's judgment of 2 September 2019, 2 December 2019, ICC-01/13-99-Anx1 02-12-2019 (a továbbiakban: A Főügyész 3. Comoros jelentése).

²⁹¹ Ld. HELLER (2013) i. m.; BUCHAN i. m.; AVIRAM i. m.; HELLER (2015) i. m.; PECORELLA i. m.; KNOOPS-ZWART i. m.; LEVY-ROZENZWEIG i. m.; LONGOBARDO i. m.; MELONI i. m.; BARUCH-ZUR i. m.; FORD i. m.; PUES i. m.; BOZBAYINDIR i. m.; RASHID i. m.; SHERESHEVSKY i. m. stb.

²⁹² A Főügyész 3. Comoros jelentése, § 14, 8-9.

a Fellebbviteli Kamara hatáskörtúllépésnek minősített (ti. a tények bizonyos természetű értékelésének elvárását és bizonyos meghatározott részkövetkeztések levonásának kötelezettségét).²⁹³ Az előbbiből az utóbbit mintegy kivonva, a maradék tekintetében elvégezte az újraértékelést: néhány helyen jelezte, hogy egyes megjegyzéseit a Tárgyalás-előkészítő Kamara félreértette, ugyanakkor azt is pontosította, hogy egy ponton (ti. az éles lőfegyverhasználat tekintetében) felülvizsgálta álláspontját, és kész elismerni, hogy az valóban figyelembe veendő tényező a súlyosság megítélésében.²⁹⁴ Mivel azonban arra csak az első, gumilövedékes akció sikertelensége után került sor, és mivel a sebesülteket a hajó elfoglalása után rövidesen szakszerű orvosi ellátásban részesítették,²⁹⁵ úgy tekintette, hogy nem lehet arról beszélni, hogy a 8. cikk *chapeau*-jában levő kritérium (ti. a „bűncselekményeket tervszerűen vagy politika részeként követik el”) megvalósult volna.²⁹⁶

A jelentésben a korábbiaknál nagyobb hangsúlyt kapott az is, hogy az izraeli desszantos akció által alkalmazott erőszak a parancsnak való nem engedelmeskedésnek és az erőszakos ellenállásnak is a következménye volt,²⁹⁷ ahol az áldozatok nem békefenntartók vagy humanitárius segítségnyújtó szervezetek alkalmazottai voltak, hanem egy kifejezett és elsődleges politikai célokat követő misszió résztvevői.²⁹⁸

Utalt a Főügyész továbbá arra a 2016. évi izraeli-török megállapodásra is, amelynek értelmében Izrael 20 millió dollár *ex gratia* kárpótlást fizetett a Mavi Marmara áldozatai számára.²⁹⁹ (A *Procedural agreement on compensation between the State of Israel and the Republic of Turkey* címet viselő dokumentumot egyébként egy izraeli NGO eljuttatta a Tárgyalás-előkészítő Kamarához is,³⁰⁰ de csak két és fél hónappal azután, hogy az meghozta második határozatát, és két héttel azt követően, hogy a Főügyész fellebbezési kérelmének benyújtására engedélyt kapott.)

Mindezek alapján a Főügyésznek ez a jelentése is arra a következtetésre jutott, hogy a súlyosság tekintetében nem tartja indokoltnak korábbi álláspontjának

²⁹³ Uo. §§ 11–13, 6–8.

²⁹⁴ Uo. § 63, 28.

²⁹⁵ Uo. § 65, 30.

²⁹⁶ Uo. §§ 69, 77, 85, 94, 30–31., 34–35., 37., 43.

²⁹⁷ Uo. § 65, 29.

²⁹⁸ Uo. § 36, 17.

²⁹⁹ Uo. § 52, 22–23.

³⁰⁰ Transmission of Three Documents received from the Shurat Ha-Din – Israel Law Center, ICC-01/13-82, 01 February 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-82>

felülvizsgálatát, és továbbra is úgy tekinti, hogy a cselekmény nem teljesíti a súlyosság követelményét.³⁰¹ Comoros képviselője ennek a felülvizsgálatára és elutasítására irányuló indítványt nyújtott be.³⁰²

2.9. A nyolcadik forduló: a Tárgyalás-előkészítő Kamara harmadik határozata

Erről az indítványról a Tárgyalás-előkészítő Kamara 2020. szeptember 16-án döntött. A határozat a főügyészi autonómia tételét elismerve³⁰³ megállapította, hogy számos ponton a Főügyész harmadik Comoros jelentése sem tekinthető olyannak, hogy az a „súlyosságot” *érdemben (genuinely)* a Tárgyalás-előkészítő Kamara határozatának megfelelően vizsgálta volna újra meg,³⁰⁴ figyelemmel azonban arra is, hogy a 2015-ös határozatnak az *ultra vires* természetű tételeit valóban nem kellett követnie.

³⁰¹ A Főügyész 3. Comoros jelentése, §§ 4, 97., 4., 44.

³⁰² ICC-01/13-100 02-03-2020, Application for Judicial Review by the Government of the Comoros, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-100>

³⁰³ A Tárgyalás-előkészítő Kamara 3. Comoros határozata: §§ 15, 105, 108.

³⁰⁴ A Tárgyalás-előkészítő Kamara 3. Comoros határozata: §§ 102, 104, 109.

A személyi kör,³⁰⁵ az elkövetett cselekmények mértéke,³⁰⁶ természete,³⁰⁷ kihatásai³⁰⁸ és elkövetési módja³⁰⁹ tekintetében tett megjegyzései után a határozat azt is megállapítja, hogy a Fellebbviteli Kamara pedig nem volt konkrét abban, hogy ilyen esetben van-e szerinte a Tárgyalás-előkészítő Kamarának újabb, újra megfontolásra kötelező hatásköre.³¹⁰ Ráadásul a harmadik Comoros jelentésében a Főügyész már nem vitatta az irányelveket, ám mégsem teljesen követte azokat. A Tárgyalás-előkészítő Kamara jogosítványa azonban csak a ‘hogyan vizsgálódjon’ jellegű megállapításokra terjed ki, de arra nem, hogy ‘mit állapítson meg’.³¹¹ Abban pedig nem volt egyértelmű a Fellebbviteli Kamara, hogy a súlyossági faktorok tekintetében tett megállapítások alapján utasíthatja-e a Tárgyalás-előkészítő Kamara egy észlelt hiba kijavítására a Főügyészt.³¹²

Ezek rögzítése után a Tárgyalás-előkészítő Kamara határozata elutasította Comoros beadványát.

A főügyészi jelentések áttanulmányozása és az azokkal szemben megfogalmazott kritikai megjegyzések átolvasása után az olvasó persze juthat arra a következtetésre is, hogy az újabb vizsgálat során megjelent eredményekkel,

³⁰⁵ A Tárgyalás-előkészítő Kamara szerint az elkövetett cselekményekért a legnagyobb felelősséget viselők körének beazonosítása során a *vélhetően feldolgozható konkrét esetek* figyelembevételre, azaz a személyi kör a közvetlen elkövetőkre történt szűkítése helytelen volt. A Tárgyalás-előkészítő Kamara 3. Comoros határozata, §§ 19, 29, 38, 39, 45.

³⁰⁶ A Tárgyalás-előkészítő Kamara szerint az elkövetett cselekmények mértéke tekintetében a Főügyész nem volt köteles követni a 2015-ös határozatban a Fellebbviteli Kamara szerint helytelenül kimondott iránymutatásokat. A Tárgyalás-előkészítő Kamara 3. Comoros határozata, § 50.

³⁰⁷ Az elkövetett cselekmények természete tekintetében, figyelemmel a Fellebbviteli Kamara által tett megállapításokra, a Főügyész csak részben volt köteles követni a 2015-ös határozatban kimondott iránymutatásokat, így kötötte „az ésszerű alap van annak a feltételezésére [...]” elnevezésű bizonyítási standard értelmezése, de nem kötötte például az, hogy a vizsgálat végén kínzásnak vagy embertelen bánásmódnak minősítsen cselekményeket. Ld. a Tárgyalás-előkészítő Kamara 3. Comoros határozata, §§ 56, 59.

³⁰⁸ A cselekmények kihatása tekintetében (az előzőekhez hasonlóan) a 2015-ös határozatnak csak az újra vizsgálatot előíró része kötelezte a Főügyészt, az az utasítás már nem, hogy ebből a súlyosságra következtessen. A kihatás tekintetében pedig nem helyeselte annak figyelembevételét, hogy az ilyen-olyan alapon a Comoros-ügyben egyes államok nemzeti hatóságai előtt kezdeményezett eljárások vádemelés nélkül vagy vádejtéssel zárultak. A Tárgyalás-előkészítő Kamara 3. Comoros határozata, §§ 76, 83.

³⁰⁹ Az elkövetés módja tekintetében (különös tekintettel a fegyver- és lőszerhasználati kérdésekre, ti. éles vagy gumi lövedék, hanggránát stb.) és arra, hogy alátámasztja-e, hogy „egy terv vagy politika elemeként” követték-e el a cselekményeket, a 2015-ös határozatnak is csak az újra vizsgálatot előíró része kötelezte a Főügyészt, az már nem, hogy ebből a súlyosságra következtessen. A Tárgyalás-előkészítő Kamara 3. Comoros határozata, § 88.

³¹⁰ A Tárgyalás-előkészítő Kamara 3. Comoros határozata, §§ 107, 110, 111.

³¹¹ A Tárgyalás-előkészítő Kamara 3. Comoros határozata: § 108.

³¹² A Tárgyalás-előkészítő Kamara 3. Comoros határozata: § 110.

ténymegállapításokkal nem önmagukban van gond, hanem inkább azzal, hogy ezek az érdekes és fontos elemek, ténymegállapítások az ügynek nem a „súlyossági” faktorához kötődtek, hanem az eredeti első jelentésében található egyéb megállapításokat próbálta volna árnyalni, utólag javítani a Főügyész, figyelembe véve az azóta eltelt időben tudomására jutott információkat, illetve az ügyben relevánsnak érzett újabb fejleményeket³¹³ is.

Mivel erre a Statútum szabályai szerint nincs lehetőség, nézetem szerint ezért törekedhetett arra a Főügyész, hogy a „súlyosság” fogalmi körébe csomagoljon bele olyan tényezőket, amelyek fontosak és érdemiek, ám helyük dogmatikai szempontból nem ott van.

3. A súlyosság a Timbuktu városában és annak környékén elkövetett bűncselekmények megítélésekor

3.1. A timbuktui cselekmények háttere és összefüggései

2012-ben az észak-afrikai Maliban, annak hatalmas szaharai részén egy elszakadási mozgalom bontakozott ki, és az országot vezető Amadou Toumani Toure ellen az őt erélytelenséggel vádoló katonai csoportok márciusban puccsot hajtottak végre. Az ECOWAS, a térség államait összefogó regionális szervezet közvetítésével sikerült helyreállítani a polgári közigazgatást, és ideiglenes államfőként a parlament elnöke, Dioncounda Traoré vezette az országot egy közvetlen elnökválasztás lebonyolításáig, amit Ibrahim Boubacar Keita nyert meg.

A puccs és az azt követő hónapok bizonytalansága azonban tovább gyengítette a kormány hadererejének ütőképességét, és így került sor arra, hogy Mali szaharai területein (ez kb. az ország 2/3-a) Azawad néven önálló államot kiáltanak ki helyi, döntően tuareg formációk. A hadsereg elhagyta a terület jelentős városait, így Timbukut is, ahol először a tuareg szakadárok (MNLA)³¹⁴

³¹³ A Tárgyalás-előkészítő Kamara 3. Comoros határozata: §§ 68, 70–71, 81–82. (Itt a határozat megemlíti a főügyési érvek közül az áldozatok státuszának újranyitását, a fegyvert is használó aktivistákkal szembeni ‘önvédelem’ elvét, az Izrael által a tíz halálos áldozat családjának juttatott *ex gratia* kárpótlást is tartalmazó izraeli–török megállapodással összefüggő török ‘nemzeti büntető eljárások leállítását’.)

³¹⁴ Mouvement National pour la Libération de l’Azawad.

vették át a hatalmat, majd rövidesen át kényszerültek azt adni az AQMI³¹⁵ és az Ansar Dine³¹⁶ nevet viselő, de az Al Kaida szervezethez kötődő formációknak.

Az AQMI és az Ansar Dine 2012 áprilisától 2013 januárjáig uralta a várost, amikor francia különleges erők segítségével a megerősített mali hadsereg ellentámadást indított, és ők ezelől menekülve elhagyták Timbuktut, részben szaharai, részben külföldi bázisaikra visszavonulva.

Ezalatt a mintegy kilenc hónap alatt azonban az UNESCO kulturális örökség listáján szereplő helyi mauzóleumokat és bizonyos más műemlékeket³¹⁷ tudatosan elpusztítottak, és az iszlám törvénykezés, a *sharia* elvét saját fundamentalista felfogásukat egyedül helyesnek hirdetve, a helyi, az iszlámnak egy másik, toleráns, világra nyitott felfogásához szokott muzulmán lakossággal szemben igen kegyetlen módon alkalmazták, ideértve a korbácsolást „erkölcstelenségért”, nem megfelelő ruhaviseletért, dohányzásért stb.

Míg az UNESCO anyagi áldozatvállalásával az elpusztított épületeket azóta újjáépítették, a korbácsolás nyomai az érintettek testén gyakran ma is láthatók.

Az AQMI és az Ansar Dine uralma alatt egy emirátus irányította a várost és a hatalom biztosításában és gyakorlásában egy ún. erkölcsrendőrség (*Hisbah*), egy „iszlám rendőrség” és a „biztonsági zászlóalj” játszottak fontos szerepet az ún. iszlám bíróság és egy iszlám vallási tanács mellett. Ezeket az emirátus részben a Mali egyéb részeiről vagy idegen államokból származó magukkal hozottakból, részben helyi együttműködőkből állította fel.

Eddig két személy került a Nemzetközi Büntetőbíróság elé, Ahmad Al Faqi Al Mahdi és Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud.

Al Mahdi az erkölcsrendőrségnek volt egy időben a parancsnoka, Al Hassan pedig az iszlám rendőrségen belül töltött be fontosabb pozíciót, lényegében a többször változó parancsnokok mögötti második ember volt.

³¹⁵ Al-Qaida au Maghreb Islamique.

³¹⁶ Ansar Dine vagy Ansar Eddine. Jelentése: a hit védői.

³¹⁷ Részben földrajzi helyzetének köszönhetően a középkori arany, só és egyéb áruk kereskedelemben játszott szerepe miatt a történelmi Timbuktu gazdag volt, már évszázadok óta egyetemet tartott fenn és az észak-afrikai régió egyik kulturális központjának számított.

3.2. A súlyosság megítélése az Al Mahdi ügyben

Al Mahdi esetében igen hamar sikerült a Nemzetközi Büntetőbíróság egyik Tárgyaló Kamarájának³¹⁸ ítéletet³¹⁹ hoznia, mivel az illető elismerte bűnösségét, és vádalkut kötött a Főügyessel.³²⁰ Neki így csak az egykori akció parancsnokaként a műemlékek elpusztításáért³²¹ kellett felelnie.

³¹⁸ Raul C. Pangalangan, Antoine Kesia-Mbe Mindua, Bertram Schmitt.

³¹⁹ *The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*, Judgment and Sentence, ICC-01/12-01/15-171, (a továbbiakban: Al Mahdi ítélet), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?doc-No=ICC-01/12-01/15-171>

³²⁰ Római Statútum 64. cikk Az elsőfokú tanács feladatai és jogosítványai [...]

8. (a) A tárgyalás megkezdésekor az elsőfokú tanács felolvastatja a vádlottnak a tárgyalás-előkészítő tanács által előzetesen megerősített vádat. Az elsőfokú tanács meggyőződik arról, hogy a vádlott érti a vád lényegét. Megadja neki a lehetőséget arra, hogy a 65. cikk szerint beismerje bűnösségét, vagy ártatlannak vallja magát.

65. cikk Eljárás a bűnösség beismerése esetén

(1) Ha a vádlott a 64. cikk 8. bekezdésének (a) pontja szerint beismeri bűnösségét, az elsőfokú tanács megállapítja, hogy:

- (a) A vádlott érti-e a bűnösség beismerésének lényegét és következményeit;
- (b) A vádlott bűnösségét önként, a védőjével folytatott megfelelő tanácskozás után ismerte-e be; és
- (c) A bűnösség beismerését az ügy olyan körülményei is alátámasztják-e, amelyek szerepelnek:
 - (i) A főügyész által előterjesztett vádiratban és a vádlott beismerésében is;
 - (ii) A főügyész által a vád bizonyítására előterjesztett bármely anyagban, amelyet a vádlott elfogad; és
 - (iii) Bármilyen, akár a főügyész, akár pedig a vádlott által előterjesztett egyéb bizonyítékban, például tanúvallomásokban.

(2) Ha az elsőfokú tanács meggyőződött arról, hogy az 1. bekezdés szerinti feltételek fennállnak, megvizsgálja a bűnösség beismerését az előterjesztett más bizonyítékokkal együtt, annak megállapítására, hogy az összes olyan lényeges körülmény fennáll-e, amely azon bűncselekmény bizonyításához szükséges, amelyre a beismerés vonatkozik, és megállapíthatja a vádlott bűnösségét a bűncselekmény elkövetése miatt.

(3) Ha az elsőfokú tanács nem győződött meg arról, hogy az 1. bekezdésben meghatározott feltételek fennállnak, úgy tekinti, mintha a bűnösség beismerése nem történt volna meg, és elrendeli a tárgyalásnak a jelen Statútumban meghatározott rendes tárgyalási rend szerinti folytatását, és átteheti az ügyet az Elsőfokú Kollégium másik tanácsához.

(4) Ha az elsőfokú tanács úgy véli, hogy az igazság megállapítása érdekében az ügy tényeinek teljesebb feltárása szükséges, különösen a sértettek érdekében, az elsőfokú tanács:

- (a) Felkérheti a főügyészt további bizonyítékok előterjesztésére, ideértve a tanúvallomásokat is; vagy
- (b) Elrendelheti a tárgyalás folytatását a jelen Statútumban meghatározott rendes tárgyalási rend szerint rendeli el, és ekkor úgy tekinti, mintha a bűnösség beismerése nem történt volna meg, és átteheti az ügyet az Elsőfokú Kollégium másik tanácsához.

(5) A főügyész és a védelem között a vádpontok módosításáról, a bűnösség beismeréséről vagy a kiszabandó büntetésről folytatott tárgyalások a Bíróságot nem kötik.

³²¹ Római Statútum 8. cikk (2)(e)(iv): Támadások szándékos indítása vallási, oktatási, művészeti, tudományos vagy karitatív célú épületek, történelmi műemlékek, kórházak vagy olyan helyek

Al Mahdit a Tárgyaló Kamara kilenc év szabadságvesztésre ítélte.³²²

Az ítélet – amelynek itt csak a súlyosság összefüggéseiben kimondott tételeit ismertetem – először azt hangsúlyozta, hogy nem minden bűncselekmény azonos súlyú, és a Kamarának egyenként kell mérlegelnie ezeket, ideértve a személyek elleni és a tulajdon elleni bűncselekményeket.³²³ Figyelmet kell fordítani az okozott kárra, a jogsértő magatartás természetére és bizonyos mértékig az elkövetés idejére, helyére és módjára.³²⁴ Elviekben a tulajdon elleni bűncselekmények általában kevésbé súlyosak, mint a személyek ellen elkövetettek.³²⁵ Itt azonban nagyjából tíz nap alatt tíz szenthelyet pusztítottak el,³²⁶ olyanokat, amelyek a legszorosabban kötődtek Timbuktu történetéhez és az iszlám terjesztésében játszott szerepéhez.³²⁷ A Tárgyaló Kamara a tettek súlyosságának megállapításában figyelembe vette szimbólikus és érzelmi jelentőségüket,³²⁸ valamint azt is, hogy vallási diszkriminációs motívum van jelen a pusztítás-

ellen, ahol a betegeket és sebesülteket gyűjtik össze, feltéve, hogy azok nem katonai célpontok.

³²² Al Mahdi ítélet, § 109, 48., 49.

³²³ “In this respect, the Chamber emphasises that the present decision must be read while bearing in mind that the Court has jurisdiction for the most serious crimes of concern to the international community as a whole and that, as a consequence, the sentences should reflect that seriousness. That being said, not all crimes forming the grounds for a criminal conviction are necessarily of equivalent gravity and the Chamber has the duty to weigh each by distinguishing, for example, between those against persons and those targeting property.” Uo. § 72, 35.

³²⁴ “In addressing the gravity of the crime committed, the Chamber considered, in particular, the extent of damage caused, the nature of the unlawful behaviour and, to a certain extent, the circumstances of the time, place and manner.” Uo. § 76., 36.

³²⁵ “The Chamber first notes that, unlike other accused convicted by this Court, Mr Al Mahdi is not charged with crimes against persons but with a crime against property. In the view of the Chamber, even if inherently grave, crimes against property are generally of lesser gravity than crimes against persons.” Uo. § 77, 36–37.

³²⁶ Ld. ezek felsorolását a vádat összegező részben: “Mr Al Mahdi is charged with intentionally directing attacks against 10 buildings of a religious and historical character in Timbuktu, Mali, between around 30 June 2012 and 11 July 2012: i) the Sidi Mahamoud Ben Omar Mohamed Aquit Mausoleum; (ii) the Sheikh Mohamed Mahmoud Al Arawani Mausoleum; (iii) the Sheikh Sidi El Mokhtar Ben Sidi Mouhammad Al Kabir Al Kounti Mausoleum; (iv) the Alpha Moya Mausoleum; (v) the Sheikh Mouhamad El Mikki Mausoleum; (vi) the Sheikh Abdoul Kassim Attouaty Mausoleum; (vii) the Sheikh Sidi Ahmed Ben Amar Arragadi Mausoleum; (viii) the Sidi Yahia Mosque door and the two mausoleums adjoining the Djingareyber Mosque, namely (ix) the Ahmed Fulane Mausoleum and (x) the Bahaber Babadié Mausoleum.” Uo. § 10, 6–7.

³²⁷ Uo. § 78, 37.

³²⁸ “Thus, the Chamber considers that the fact that the targeted buildings were not only religious buildings but had also a symbolic and emotional value for the inhabitants of Timbuktu is relevant in assessing the gravity of the crime committed.” Uo. § 79, 38.

ban.³²⁹ (Ez úgy értendő, hogy az iszlám helyi, tradicionális felfogását kívánta az új hatalom megtörni és azt sajátjával helyettesíteni, azaz az iszlám helyben bevett, hagyományos ágazatát követőket sújtotta hátrányos megkülönböztetés.) A Tárgyaló Kamara mindezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a vád és az ítélet tárgyát képező bűncselekmény szignifikánsan súlyos.³³⁰

3.3. A súlyosság megítélése az Al Hassan ügyben

Az Al Hassan ügyben jelen sorok 2019 októberi írásakor a tárgyalás előkészítése zajlik, azután, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara³³¹ megerősítette, azaz befogadta a vádat.

Al Hassan ügyében a Főügyész jóval több bűncselekmény tekintetében emelt vádat. Az emberiség elleni bűncselekmények közé tartozó bűncselekmények közül kínzás,³³² egyéb embertelen cselekmények,³³³ kényszerházasság mint egyéb embertelen cselekmény,³³⁴ szexuális rabszolgaságban tartás,³³⁵ erőszakos közöszlész,³³⁶ üldözés³³⁷ szerepelt a vádpontokban. A háborús bűncselekmények közé tartozók közül pedig a kínzás,³³⁸ a kegyetlen bánásmód,³³⁹ az emberi méltóság megsértése,³⁴⁰ a szabályszerűen megalakított és általánosan elengedhetetlennek tekintett igazságszolgáltatási biztosítékok alapján működő bíróság által előzetesen meghozott ítélet nélküli büntetések kiszabása,³⁴¹ a védett

³²⁹ “The Chamber considers that the discriminatory religious motive invoked for the destruction of the sites is undoubtedly relevant to its assessment of the gravity of the crime.” Uo. § 81, 39.

³³⁰ “The Chamber concludes that the crime for which Mr Al Mahdi is convicted is of significant gravity.” Uo. § 82, 39.

³³¹ Kovács Péter, Marc Perrin de Brichambaut, Reine Adélaïde Sophie Alapini-Gansou.

³³² Római Statútum 7. cikk (1)(f).

³³³ Uo. 7. cikk (1)(k).

³³⁴ Uo. 7. cikk (1)(k).

³³⁵ Uo. 7. cikk (1)(g).

³³⁶ Uo. 7. cikk (1)(g).

³³⁷ Uo. 7. cikk (1)(h).

³³⁸ Uo. 8. cikk (2)(c)(i).

³³⁹ Uo. 8. cikk (2)(c)(i).

³⁴⁰ Uo. 8. cikk (2)(c)(ii).

³⁴¹ Uo. 8. cikk (2)(c)(iv).

javak elleni támadás,³⁴² a szexuális rabszolgaságban tartás³⁴³ és az erőszakos közösülés.³⁴⁴

A Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlata – az ICTY által kidolgozott ún. Kupreškić-tesztnek megfelelően – bizonyos feltételek között elfogadja ugyanazon cselekmény kettős minősítését, azaz egy tett (pl. kínzás) egyszerre valósíthat meg a *ne bis in idem re* elv sérelme nélkül emberiesség elleni bűncselekményt és háborús bűncselekményt, ha legalább egy tényál-lási elem különbözik.

Az ezt kimondó 467 oldalas határozat³⁴⁵ csak röviden érinti a súlyosság problémakörét, megállapítva: meggyőződött arról, hogy az ügy kellően súlyos, de mivel arról külön határozat született, arra utal tovább.³⁴⁶

A vád megerősítésének kérdéséről szóló szóbeli tárgyaláson a védelem ugyanis kifogást nyújtott be, amelyben kétségbe vonta a vád tárgyába tett cselekmény súlyát, ezért a Tárgyaló Kamara ebben a kérdésben külön hozott határozatot.³⁴⁷ A védelem kifogásában³⁴⁸ arra hivatkozott, hogy (i) a 7. cikk és a 8. cikk alkalmazhatóságának alátámasztására benyújtott bizonyítékokat (azaz az emberiesség elleni bűncselekmények és a háborús bűncselekményeket felve-zető két *chapeau* feltételeit)³⁴⁹ az egyén vonatkozásában nem lehet figyelembe venni a súlyosság megítélésékor; (ii) ennek megfelelően csak csekély számú timbuktuai incidensről lehet szó; (iii) Al Hassan alacsony rangú beosztott volt, (iv) a Főügyész szerint nem bizonyította sem súlyosság megállapításához szükséges súlyosbító, illetve minőségi tényezők meglétét és (v) az Al Mahdi

³⁴² Uo. 8. cikk (2)(e)(iv).

³⁴³ Uo. 8. cikk (2)(e)(vi).

³⁴⁴ Uo. 8. cikk (2)(e)(vi).

³⁴⁵ Rectificatif à la Décision relative à la confirmation des charges portées contre Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud, ICC-01/12-01/18-461-Corr-Red 13-11-2019, (a továbbiakban: Al Hassan határozat a vád megerősítéséről), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-461-Corr-Red>

³⁴⁶ Al Hassan határozat a vád megerősítéséről: § 39, 15–16.

³⁴⁷ Decision on the Admissibility Challenge raised by the Defence for Insufficient Gravity of the Case, ICC-01/12-01/18-459-tENG, 27 September 2019, (a továbbiakban: Al Hassan határozat a súlyossági kifogásról), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-459-tENG>

³⁴⁸ Public redacted version of “Submissions for the confirmation of charges”, ICC-01/12-01/18-394-Red 10-07-2019, (a továbbiakban: Al Hassan – a védelem kifogása), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-394-Red>

³⁴⁹ „A polgári lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás” és „ezeket a bűncselekményeket tervszerűen vagy politika részeként követik el, vagy ilyen bűncselekmények tömeges elkövetésének részei” (Kiemelés tőlem).

ügyet sem lehet figyelembe venni, mivel ott nem is hajtották végre a súlyossági vizsgálatot.³⁵⁰

A súlyosság ügyében benyújtott kifogásnak az alacsony rangra, alacsony beosztásra utaló eleméről a Tárgyalás-előkészítő Kamara, az ICC vonatkozó joggyakorlatának áttekintése után azt mondta, hogy ha bizonyos elkövetőket ki kellene zárni a felelősségre vonhatók köréből csak azért, mert nem tartoznak a legmagasabb rangúak közé, „az a Bíróság megelőző, illetve elrettentő szerepét kompromittálná, pedig annak éppen ez az alapköve”.³⁵¹ „Ha a Statútum megalakítói annak alkalmazását a legnagyobb felelősséget viselő, legmagasabb vezetőkre akarták volna korlátozni, azt egyértelműen rögzítették volna.”³⁵² A Római „Statútum 17. cikk(1)(d) pontjának nem az a célja, hogy kötelezze a Bíróságot arra, hogy csak a legsúlyosabb ügyeket válogassa ki, hanem mindössze az, hogy ne járjon el a csak marginális súlyú ügyekben”.³⁵³

A 7. cikk és a 8. cikk *chapeau*-jával összefüggő ún. kontextuális elemek tekintetében benyújtott bizonyítékokat a Tárgyalás-előkészítő Kamara szerint nem kell szükségképpen figyelembe venni az Al Hassanak felrótt egyedi bűncselekményeket illetően, de annyiban felhasználhatók, amennyiben bemutatják azt a környezetet, amelyben a kérdéses bűncselekményeket elkövették. Nem értett egyet a védelemmel abban, hogy üldözés bűncselekménye tekintetében csak azokat az áldozatokat lehetne figyelembe venni a súlyosság szempontjából, akiknek a személyazonosságát már pontosan megállapították.³⁵⁴

Végezetül a határozat azt hangsúlyozza, hogy a kérdéses cselekmények természete és volumene, az, hogy ezek Timbuktu városát és annak régióját tíz hónapra keresztül érintették, az iszlám rendőrség ott játszott szerepe, a tény, hogy sok elkövetett bűncselekménynek – és köztük az erőszakos közönségeseknek, kényszerházasságoknak és szexuális rabszolgaságnak – máig ható következményei vannak, hogy nemi és vallási alapon álló diszkrimináció is történt, hogy a különböző bűncselekmények vonatkozásában az ICC előtti eljárásban 882 személy kérte mint sértett részvételének engedélyezését, ez mind alátámasztja, hogy ezeket összességükben figyelembe véve, arra következtessen, hogy az ügy eléggé súlyos ahhoz, hogy a Bíróság utat engedjen a Főügyész indítványának.³⁵⁵

³⁵⁰ Al Hassan – a védelem kifogása § 258, 93.

³⁵¹ Al Hassan határozat a súlyossági kifogásról, § 50, 18.

³⁵² Uo. § 50, 18.

³⁵³ Uo. § 50, 18–19.

³⁵⁴ Uo. §§ 55–56, 20–21.

³⁵⁵ Uo. §§ 57–58, 21–22.

A védelem a súlyosság minősítését megfellebbezte (a védelemnek a meghallgatáson elhangzott, a védelem és különösen az áldozatok képviselői által felháborodva visszautasított cinikus megjegyzése szerint „*Al Hassan nem kis hal, hanem mindössze plankton...*”³⁵⁶), de a Fellebbviteli Kamara 2020. februárjában helybenhagyta a Tárgyalás-előkészítő Kamara álláspontját, elutasítva a fellebbezést.³⁵⁷

³⁵⁶ “The fourth impediment concerns the Prosecution’s failure to demarcate and establish any culpable conduct on the part of Mr. Al Hassan. Mr. Al Hassan is not just a ‘little fish’ – he is plankton within the Timbuktu eco-system. He was part of the civilian population in Timbuktu, and had no role in the decision making apparatus of Ansar Dine: he neither influenced nor controlled the charged crimes.” Public redacted version of “Submissions for the confirmation of charges”, ICC-01/12-01/18-394-Red, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-394-Red>, § 6, p. 7.

³⁵⁷ Judgment on the appeal of Mr Al Hassan against the decision of Pre-Trial Chamber I entitled ‘Décision relative à l’exception d’irrecevabilité pour insuffisance de gravité de l’affaire soulevée par la défense’ ICC-01/12-01/18-601-Red, 19 February 2020, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-601-Red>

“The Appeals Chamber considers that, at this stage of the proceedings – where an appeal is brought against the final decision of the Trial Chamber – it is immaterial whether the approach of the Pre-Trial Chamber was correct or not. » Bemba: felmentés, 2. fok: § 113, p. 40.

4. FEJEZET

A VÁDHOZ KÖTÖTTSÉG ÉS A VÁD PONTOSSÁGÁNAK FONTOSSÁGA – A BEMBA ÉS AZ AL HASSAN ÜGYEK FÉNYÉBEN

1. Balsikerek a főügyési bizonyítási eljárásokban

A Római Statútum 74. cikke³⁵⁸ szól a vádhoz kötöttség elvéről. A vádat illetően fontos rendelkezések találhatók még a Római Statútumnak a vád elfogadhatóságáról szóló 19. cikkében, a Főügyészség feladatait leíró 42. cikkében, a vád megerősítésének eljárási szabályait részletező 61. cikkében, az elsőfokú kamara feladatait felsoroló 64. cikkében, az ártatlanság védelmének szentelt 66. cikkében és a vádlott jogait részletező 67. cikkében. Ezekre e fejezet megfelelő részein majd visszatérek.

A vádhoz kötöttség elve a nemzeti jogrendszerekben a *fair trial* szabályainak lényegi eleme, és a Római Diplomáciai Konferencián is evidensnek tekintették, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróságon is ehhez az elvhez kötődve kell büntetőpereket lefolytatni. Mint annyi mindenről, erről az elvről is kiderült, hogy jóval bonyolultabb konstellációban lehet és kell érvényre juttatni, mint ahogyan azt 1998-ban gondolhatták.

A nehézségek legmarkánsabban az ún. Bemba-ügyben mutatkoztak meg, ahol a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlatát sértetti vagy tudományos

³⁵⁸ Római Statútum 74. cikk A határozathozatal követelményei

- (1) Az elsőfokú tanács minden bírója jelen kell, hogy legyen a tárgyalás minden szakaszában és a határozathozatalkor. Az Elnökség eseti alapon egy vagy több helyettesítő bírót jelölhet ki, ha rendelkezésre áll, a tárgyalás minden szakaszában való jelenlét és avégett, hogy helyettesítse az elsőfokú tanács valamelyik tagját, ha az a tárgyaláson már nem tud részt venni.
- (2) Az elsőfokú tanács határozata a bizonyítékok és az egész eljárás értékelésén alapul. *A határozat nem léphet túl a vádban vagy a vád módosításaiban meghatározott tényeken és körülményeken.* A Bíróság határozatát kizárólag a tárgyaláson előterjesztett és általa megvizsgált bizonyítékokra alapozhatja. (Kiemelés tőlem).

pozíciókból figyelők először egy meglepően hosszú ideig tartó eljárást és ahhoz kapcsolódva hosszú (2008-tól tartó) előzetes letartóztatást láttak, és amelyben egy elítélést és tizennyolc éves börtönbüntetést kimondó elsőfokú ítélet (2016) után benyújtott fellebbezés nyomán lefolytatott másodfokú eljárás viszont 2018-ban a vádlott felmentéséhez vezetett.

Elsőfokon elítélés és másodfokon felmentés természetesen a nemzeti jogrendszerekben is előfordul, ha úgy tetszik, nincs ebben semmi rendkívüli. Ami miatt ez a felmentés nagy hullámokat vert, az összefüggött azzal, hogy nem sokkal korábban az ún. kenyai ügyekben (Kenyatta,³⁵⁹ Ruto és Sang ügyek³⁶⁰) indult eljárások az adott Tárgyaló Kamara előtt elmarasztaló ítélet nélkül fejeződtek be.

A kontinentális és értelemszerűen az ide tartozó magyar jogfelfogás képviselői utóbbi mondatomra valószínűleg azonnal rákérdeznének, hogy a Főügyész ejtette-e a vádat, vagy enélkül mentették-e fel a vádlottat, és ha utóbbiról van szó, úgy bűncselekmény vagy bizonyíték hiányában történt-e a felmentés?

Bármilyen furcsa, erre egyértelmű választ abban az értelemben nem lehet adni, hogy e fenti kettő valamelyikének a meghozott döntés egyértelműen megfelelné. Leginkább a bizonyíték hiányában történő felmentésre emlékeztet az az angolszász gyakorlatban élő és az ICC rendszerével összeegyeztethetőnek minősített megoldás, amit a *no case to answer* elnevezés takar. (E *common law* szakkifejezés tartalmát a 12. fejezetben érintem.)

A jelen fejezet problémaköre szempontjából azt érdemes most csak hangsúlyozni, hogy a Főügyésznek sikert nem hozó kenyai ügyek végkimenetele után egy újabb ügy fejeződött be úgy, hogy nemcsak elmarasztalás nem történt, de a főügyési és a bírói munkára is árnyék vetült azon kritikai megjegyzések hordereje miatt, amelyekkel a Fellebbviteli Kamara mindenekelőtt a Tárgyaló Kamara elvégzett munkáját illette, de amelyek – bizonyos olvasatban – a korábbi Tárgyalás-előkészítő Kamara tevékenységét is érintették.

Mi volt a kifogásolt probléma? Ezt csak akkor értjük meg, ha a Bemba-ügyet és ahhoz kapcsolódva az ezredforduló Közép-afrikai Köztársaságában zajló egyik polgárháborút legalább nagyvonalakban megpróbáljuk megérteni.

³⁵⁹ Ld. <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/KenyattaEng.pdf>

³⁶⁰ Ld. <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/RutoSangEng.pdf>

2. A Bemba-ügy

2.1. Puccsok és polgárháborúk a Közép-afrikai Köztársaságban

Ez a polgárháború – amelynek mögöttes etnikai összefüggéseit és még hosszú éveken át tartó folyamányait a 13. fejezetben érintem – több puccsra és puccskísérletre mutat vissza, amelyek a magát államcsínnyel köztársági elnöki székbe juttató (1966–1976), majd még feljebb lépve, önmagát császárra koronázó és három évig (1976–1979) uralkodó egykori tábornok, a Napoléont utánzó Jean-Bédél Bokassa bukása utáni két évtized alkotmányos életének zavaraitól sem választhatók el.

A 2002–2003. évi polgárháborúhoz kötődő két legfontosabb személy már jelentős pozíciókat töltött be a Bokassa-korszakban is. Ekkor Ange-Félix Patassé különböző miniszteri tárcák birtokosa volt, míg François Bozizé katonai vonalon lépett egyre feljebb.

Bokassát 1979-ben egy francia intervenció távolította el, de egykori elődje, majd utódja, az ismét hatalomba helyezett David Dacko rövidesen (1981) az André-Dieudonné Kolingba által vezetett puccs nyomán elmenekült az országból. Az új hatalom az alkotmányt felfüggesztette, de 1993-ban mégis kénytelen volt választásokat kiírni, amelyet az akkori ellenzéki vezető, Ange-Félix Patassé nyert meg. Őellene második elnöki ciklusa alatt vezérkari főnöke, François Bozizé kísérelt meg egy akkor még sikertelen puccsot 2001-ben. Az ennek nyomán kirobbant polgárháborúban viszont Bozizé győzött, aki hatalmát 2005-ben és 2011-ben választásokon is megerősítette. Ő egy 2013-as katonai hatalomátvétel után menekült el.

A Bemba-ügy ehhez úgy kapcsolódott, hogy az országgal délről szomszédos Kongóban élő Jean-Pierre Bemba Gombo, kongói politikus és üzletember szükségét érezte, hogy a 2001 után kibontakozott polgárháborúba Patassé elnök oldalán egy magánhadsereggel 2002-ben beavatkozzon.

Bemba 2003-tól a szintén hányatott sorsú Kongó akkor átmeneti kormányának egyik alelnöke lett, majd 2006-ban sikertelenül indult Kabila elnökkel szemben az elnökválasztásokon. Bemba az egyébként szintén polgárháború sújtotta Kongóban az egyik politikai formáció (*Mouvement de Libération de Congo, MLC*) elnöke és a mozgalom katonai szárnyának (*Armée de Libération de Congo, ALC*) parancsnoka volt, és annak anyagi hátterét is biztosította. Patassé hozzá fordult segítségért, és Bemba három zászlóalj, mintegy ezeröt-száz főt küldött neki.

Az expedíciós magánhadsereg döntően a Közép-Afrikai Köztársaság déli tartományaiban tevékenykedett, és vonulását tömeges nemi erőszak, emberölés és fosztogatás tette hírhedtté. A Nemzetközi Büntetőbíróság előtti eljárás alapkérdése az volt, hogy az átengedett haderő felett megőrzött-e Bemba olyan ellenőrzési hatásköröket, amelyek nyomán ő maga is felelősséggel tartozik az elkövetett cselekményekért. Ugyanakkor a mintegy ötezer regisztrált áldozatot érintő cselekmények időpontjának és helyszínének meghatározhatósága és a meghatározás technikai megoldása is olyan kérdés volt, ami folyamatos vitát generált az eljárás során.

2.2. A vád megfogalmazásának nehézségei és változásai a Bemba-ügyben

A Főügyész – akárcsak a nemzeti jogrendszerek ügyészei és nyomozati szervei – nem először és nem is utoljára találkozott azzal, hogy az évek múlása nagymértékben nehezíti az ügyek feltárását. A polgárháborús kontextus ezeket a nehézségeket hatványozza, különösen, ha a polgárháború időben is túlmutat a nyomozás és a vád tárgyát jelentő cselekménysorozaton.

A Római Statútum által kialakított rendszerben – 42. cikk értelmében – a Főügyészség végzi a nyomozást és valósítja meg a vádképviselést.³⁶¹ Amennyiben úgy ítéli meg, hogy elegendő információval rendelkezik ahhoz, hogy a nyomozás célszemélyével (célszemélyeivel) szemben megalapozottan emeljen vádat, elkészíti a vádindítványt. Ennek angol elnevezése az ICC rendszerében a *Document Containing the Charges* (DCC).

Ez szerkezetében, vonalvezetésében, tényanyagában többnyire logikusan kapcsolódik a letartóztatási parancs kiállítására irányuló előterjesztéshez, de annál jóval részletesebb: nemcsak azért, mert azután is folytatódott a nyomozás, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara kiállította a letartóztatási parancsot, hanem azért is, mivel eltérő az a bizonyossági meggyőződés, amellyel a Tárgyalás-előkészítő Kamara e két különböző természetű döntését meghozza.

³⁶¹ Római Statútum 42. cikk A Főügyészség

(1) A Főügyészség a Bíróság külön szerveként függetlenül jár el. Felelős az átadott ügyekre és a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményekre vonatkozó minden megalapozott információ fogadásáért, megvizsgálásáért és a nyomozás lefolytatásáért, továbbá a Bíróság előtt a vád képviseléseért. A Főügyészség tagjai nem kérhetnek, és nem fogadhatnak el külső utasításokat.

A letartóztatási parancs kiállításához az „észszerű alap van annak feltételezésére”³⁶² (a félhivatalos magyar fordítás szerint „alapos a gyanú”),³⁶³ míg a vádindítvány elfogadásához ennél magasabb, „lényegi alapú”³⁶⁴ meggyőződés kell. (Az említett magyar fordítás ezt sajnos nem tükrözi.)³⁶⁵

A Bamba-ügy egyik alapproblémája az volt, hogy a Főügyész az általa benyújtott DCC-n többször módosított – amihez egyébként joga van³⁶⁶ –, de a módosítások lényegbeli változtatásokat is jelentettek.

³⁶² Rome Statute Article 58 Issuance by the Pre-Trial Chamber of a warrant of arrest or a summons to appear (1) [...] (a) There are reasonable grounds to believe that the person has committed a crime within the jurisdiction of the Court; [...].

³⁶³ Római Statútum 58. cikk Elfogatóparancs vagy idézés tárgyalás-előkészítő tanács általi kibocsátása

(1) A tárgyalás-előkészítő tanács a főügyész megkeresésére, a nyomozás megkezdése után bármikor kibocsáthat elfogatóparancsot, ha a főügyész által benyújtott kérelem és bizonyítékok vagy más információk megvizsgálása után meggyőződött arról, hogy:

(a) Alapos gyanú áll fenn arra nézve, hogy az adott személy a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményt követett el; és
(b) A személy letartóztatása szükségesnek látszik annak biztosítása érdekében, hogy:
(i) A személy a tárgyaláson megjelenjen,
(ii) A személy ne akadályozza vagy veszélyeztesse a nyomozást vagy a bírósági eljárást, vagy
(iii) Ha helyzet úgy kívánja, megakadályozzák, hogy az adott személy folytassa a bűncselekmény, vagy olyan kapcsolódó bűncselekmény elkövetését, amely a Bíróság joghatósága alá tartozik, és ugyanazon körülményekből származik.

³⁶⁴ Rome Statute Article 61 Confirmation of the charges before trial [...]

(7) The Pre-Trial Chamber shall, on the basis of the hearing, determine whether there is sufficient evidence to establish substantial grounds to believe that the person committed each of the crimes charged.

³⁶⁵ Római Statútum 61. cikk A vád megerősítése a tárgyalás előtt [...]

(7) A tárgyalás-előkészítő tanács a meghallgatás alapján dönt arról, hogy elegendő bizonyíték áll-e rendelkezésre az arra irányuló alapos gyanú igazolására, hogy az adott személy a vádban szereplő minden bűncselekményt elkövette.

³⁶⁶ Római Statútum 61. cikk A vád megerősítése a tárgyalás előtt [...]

(4) A meghallgatás előtt a főügyész a nyomozást folytathatja, továbbá a meghallgatás előtti ésszerű időben módosíthatja vagy megszüntetheti a vádat. Az érintett személyt megfelelően értesítik a vádpontok módosításáról vagy megszüntetéséről. A vádpontok megszüntetése esetén a főügyész tájékoztatja a tárgyalás-előkészítő tanácsot a megszüntetés indokairól.

Eredetileg a Főügyész az első, 2008. október 1-jei DCC-ben³⁶⁷ Bembát még Patasséval együtt, társtetteségben³⁶⁸ elkövetett háborús és emberiség elleni bűncselekményekkel vádolta, és ezek a bűncselekmények a DCC-ben a nemi erőszak, emberölés és fosztogatás mellett kínzás, emberi méltóság megsértésére is kiterjedtek.³⁶⁹ Mintegy két hét múlva, 2008. október 17-én ezt kiegészítette,³⁷⁰ majd egy hónappal később ismét,³⁷¹ de itt a Patasséval együtt társtetteségben fordulat mellett megjelent az „anélkül, hogy kizárnánk bármilyen egyéb felelősségi módozatot” félmondat is.³⁷²

Az ennek alapján megkezdett meghallgatás során a Tárgyalás-előkészítő Kamara³⁷³ élt a Római Statútumban biztosított jogával,³⁷⁴ és arra tekintettel, hogy a felek kifejezetten vagy áttételesen utaltak arra, hogy a parancsnoki mulasztás miatti felelősség³⁷⁵ közelebb áll a bizonyítékok alapján kirajzolódó

³⁶⁷ Prosecution's Submission of Public Redacted Version of the Document Containing the Charges against Jean-Pierre Bemba Gombo, ICC-01/05-01/08-136 03-10-2008, (a továbbiakban: Bemba: DCC - n°1), <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=571839>

³⁶⁸ Római Statútum 25. cikk Az egyén büntetőjogi felelőssége [...]

(3) A jelen Statútum értelmében személyes büntetőjogi felelősséggel tartozik a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmény miatt és büntethető az, aki:

(a) Ilyen bűncselekményt követ el akár egyedül, akár mással együtt, vagy másik személy útján, tekintet nélkül arra, hogy a másik személy büntethető-e; [...]

³⁶⁹ Ld. Bemba: DCC - n°1, 26., 27., 28., 29., 30.

³⁷⁰ Prosecution's Submission of Amended Document Containing the Charges, Amended List of Evidence, ICC-01/05-01/08-169-Anx3A, (a továbbiakban: Bemba: DCC - n°2).

³⁷¹ Prosecution's Communication of Amended Document Containing the Charges and Amended List of Evidence pursuant to the Third Decision on the Prosecutor's Requests for Redactions and Related Request for the Regulation of Contacts of Jean-Pierre Bemba Gombo, ICC-01/05-01/08-264 20-11-2008, (a továbbiakban: Bemba: DCC - n°3), <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=589983>

³⁷² Bemba: DCC - n°3, § 57.

³⁷³ Ekaterina Trendafilova, Hans-Peter Kaul, Mauro Politi.

³⁷⁴ Római Statútum 61. cikk A vád megerősítése a tárgyalás előtt [...]

(7) A tárgyalás-előkészítő tanács a meghallgatás alapján dönt arról, hogy elegendő bizonyíték áll-e rendelkezésre az arra irányuló alapos gyanú igazolására, hogy az adott személy a vádban szereplő minden bűncselekményt elkövette. Határozatában a tárgyalás-előkészítő tanács:

[...]

(c) Elnapolja a meghallgatást, és felhívja a főügyészt, hogy vizsgálja meg:

(i) Az adott vádponttal kapcsolatos újabb bizonyítékok előterjesztésének, vagy pótnyomozás lefolytatásának lehetőségét; vagy

(ii) A vád módosításának lehetőségét, mert az előterjesztett bizonyítékok vélhetően a Bíróság joghatósága alá tartozó más bűncselekmény elkövetését igazolják.

³⁷⁵ Római Statútum 28. cikk A parancsnokok és más előljárók felelőssége

A büntetőjogi felelősség egyéb alapjain kívül, a jelen Statútum szerint a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményekért:

képhez, utasította a Főügyészt, hogy e tárgyban világosan fogalmazza meg álláspontját, a védelmet pedig arra, hogy erre reflektáljon.³⁷⁶

A Főügyész ennek alapján ismét átdolgozta a DCC-t.³⁷⁷ Ebben kitartott a társtettség mellett, Patassénak a kérést, a logisztika biztosítását, az ételmezést és a zsoldfizetést felróva,³⁷⁸ míg Bembának a felfegyverzést, a telepítést, a mozgatót, a kommunikációt és szintén a logisztikát a terhére írva.³⁷⁹ Emellett a parancsnoki mulasztásos felelősségnek mindkét, ti. katonai³⁸⁰ és civil változatát³⁸¹ is megállapítani kérte, és pedig azon az alapon, hogy Bemba „tudta,

-
- (a) A katonai parancsnokot vagy a katonai parancsnokként ténylegesen eljáró személyt büntetőjogi felelősség terheli a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmények miatt, ha azokat a tényleges parancsnoksága és ellenőrzése vagy tényleges hatalma és ellenőrzése alatt álló erők követik el, feltéve, hogy ezen erők fölött nem gyakorolt megfelelő ellenőrzést, ha:
 - (i) A katonai parancsnok vagy személy tudta, vagy az akkori körülmények között tudnia kellett volna, hogy erői ilyen bűncselekményt követnek el vagy szándékoznak elkövetni; és
 - (ii) Az a katonai parancsnok vagy személy hatáskörében nem tett meg minden szükséges és indokolt intézkedést annak érdekében, hogy megakadályozza vagy megfékezze a bűncselekmény elkövetését, vagy hogy átadja az ügyet a hatáskörrel rendelkező hatóságoknak vizsgálat és büntetőeljárás lefolytatása céljából;
 - (b) Az (a) pontban nem említett felettes és alárendelt közötti viszonyok tekintetében a felettes büntetőjogilag felelős a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmények miatt, ha azokat a tényleges hatalma és ellenőrzése alatt álló alárendeltjei követik el, annak következtében, hogy az alárendeltjei fölött nem gyakorolt megfelelő ellenőrzést, ha:
 - (i) A felettes tudta, hogy alárendeltjei ilyen bűncselekményeket követtek el vagy szándékoztak elkövetni, vagy tudatosan figyelmen kívül hagyta az egyértelműen erre utaló információt;
 - (ii) A bűncselekmények az előljáró tényleges felelősségébe és ellenőrzése alá tartozó tevékenységeket érintettek; és
 - (iii) A felettes hatáskörében nem tette meg az összes szükséges és indokolt intézkedést annak érdekében, hogy megakadályozza vagy megfékezze elkövetésüket, illetve átadja az ügyet a hatáskörrel rendelkező hatóságoknak vizsgálat és büntetőeljárás lefolytatása céljából.

³⁷⁶ Decision Adjourning the Hearing pursuant to Article 61(7)(c)(ii) of the Rome Statute, icc-01/05-01/08-388 04-03-2009, § 49, 19., <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=638848>

³⁷⁷ Public Redacted Version of the Amended Document containing the charges filed on 30 March 2009, ICC-01/05-01/08-395-Anx3 30-03-2009, (a továbbiakban: Bemba: DCC - n°4), https://www.icc-cpi.int/RelatedRecords/CR2009_02181.PDF

³⁷⁸ Bemba: DCC - n°4, § 65, 18.

³⁷⁹ Uo. § 64, p. 18.

³⁸⁰ Római Statútum 28. cikk (a) (ld. az előző lábjegyzetekben).

³⁸¹ Uo. 28. cikk (b) (ld. az előző lábjegyzetekben).

vagy az akkori körülmények között tudnia kellett volna”, hogy beosztottai mit tesznek.³⁸²

A Tárgyalás-előkészítő Kamara³⁸³ végül megerősítette a vádat,³⁸⁴ de csak a nemi erőszak, az emberölés és a fosztogatás miatt, és ezeket is csak a 28. cikk (a) pont, azaz a katonai parancsnoki mulasztás miatt.³⁸⁵ A döntés – aminek több eleme is kapott bizonyos kritikát a szakirodalomban³⁸⁶ – hangsúlyozta, hogy a betérjesztett bizonyítékok szerint Bemba tudott az elkövetett atrocitásokról.³⁸⁷ Elutasította a 25. cikk (3)(a) pont szerinti társtettesi felelősségi forma alkalmazását, és nem erősítette meg a kínzás, az emberi méltóság megsértése bűncselekményei tekintetében sem a vádindítványt.³⁸⁸

Mivel a vádindítvány fontos elemeit a Tárgyalás-előkészítő Kamara nem erősítette meg, ezért az ügyet megkapó Tárgyaló Kamara³⁸⁹ kérésére a Főügyész aktualizálta a DCC-t.³⁹⁰ A védelem ezzel szemben beadványt intézett a Tárgyaló Kamarához, mondván, hogy a DCC új változata nem mindent húzott ki, amit ki kellett volna, és nem szöveghűen vezette át a szükséges módosításokat. E kifogások java részét a Tárgyaló Kamara alaptalannak találta, azonban mintegy tizedüket indokoltak.³⁹¹ Ennek nyomán a DCC ismét több ponton változott,³⁹² a

³⁸² Bemba: DCC - n°4, §§ 86, 105–106, 131–134, 22., 27., 32–33.

³⁸³ Ekaterina Trendafilova, Hans-Peter Kaul, Cuno Tarfusser. (Mauto Politi bírónak lejárt a mandátuma, az ő helyébe lépett Tarfusser).

³⁸⁴ Decision Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute on the Charges of the Prosecutor Against Jean-Pierre Bemba Gombo, ICC-01/05-01/08-424 15-06-2009, (a továbbiakban: Bemba: Határozat a vád megerősítéséről), <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=699541>

³⁸⁵ Bemba: Határozat a vád megerősítéséről: 184.

³⁸⁶ Ld. AMBOS (2009) i. m. A szerző tagadhatatlanul az egyik legismertebb ICC szakértő, de tudnunk kell, hogy egyszersmind Bemba védői csapatának is tagja volt.

³⁸⁷ Bemba: Határozat a vád megerősítéséről: § 489, 177.

³⁸⁸ Uo. 184

³⁸⁹ Sylvia Steiner, Joyce Aluoch, Kuniko Ozaki.

³⁹⁰ Prosecution's submission of the document containing the charges as confirmed by the Pre-Trial Chamber filed in accordance with the Chamber's order of 7 October 2009, 4 November 2009, ICC-01/05-01/08-593-Anx-Red, <https://www.legal-tools.org/doc/ee980a>; Second Amended DCC, (a továbbiakban: Bemba: DCC - n°5).

³⁹¹ Decision on the defence application for corrections to the Document Containing the Charges and for the prosecution to file a Second Amended Document Containing the Charges, ICC-01/05-01/08-836 20 07 2010, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?doc-No=ICC-01/05-01/08-836>

³⁹² Prosecution's Submission of the Revised Second Amended Document Containing the Charges, 18 August 2010, ICC-01/05/01/08-856 and Conf-Annexes A and B and public redacted version of Annex A, ICC-01/05-01/08-856-Red-AnxA. Revised Second Amended DCC, (a továbbiakban: Bemba: DCC - n°6), <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=924730>

kifogásolt helyeken a szövegben a vádat megerősítő tárgyalás-előkészítő kamara-határozat szóhasználata jelent meg. A védelem ez ellen ismét észrevételezést nyújtott be, amit a Tárgyaló Kamara elutasított, de hivatalból eljárva kötelezte a Főügyészt a dokumentumban benne maradt hibák kijavítására.³⁹³ A Főügyész ennek eleget tett és a DCC-nek ez a változata³⁹⁴ szolgált a későbbiekben a tárgyalás alapjául.

A DCC pontossága és a Tárgyalás-előkészítő Kamara által a vádat megerősítő határozathoz való illeszkedése az elsőfokú tárgyalás idején is számtalanszor felvetődött, értelemszerűen mindenekelőtt a védelem részéről.

A vád tárgyává tett bűncselekmények és az azokkal kapcsolatban benyújtott bizonyítékok valamint a meghallgatott tanúk tekintetében a védelem azt kifogásolta, hogy a Főügyész visszatérően a Bembának „tudnia kellett róla” típusú bizonyítékokkal és tanúkkal érkezett, mintegy ezzel növelve azok számát, akik, illetve amelyek a Bemba „tudott róla” fordulathoz illeszkedtek. A „tudott róla” értelemszerűen nehezebben bizonyítható, mint a „tudnia kellett róla”, és kevesebb incidenst ölel fel. A mulasztás kérdése is másként vetődik fel, ha a ténylegesen „tudott róla” kategóriában keressük az elmulasztott tettet, mintha a szélesebb körű „tudnia kellett róla” formulában. (Utóbbit azonban a Tárgyalás-előkészítő Kamara határozatának szóhasználata kizárta.)

Mindehhez kapcsolódott még egy *ratione temporis* és egy *ratione loci* fordulat a DCC különböző változataiban.

Az időpontot illetően a Bemba által küldött csapatok által elkövetett bűncselekmények „a 2002. október 26-ától vagy akörül kezdődően 2003 március 15-éig”³⁹⁵ terjedő időszakra estek. A bűncselekmények helyszínét illetően pedig „beleértve a felsorolt településeket, de nem kizárólagosan ott”, „a felsorolt településeken, nevezetesen [...] vagy azok környékén”³⁹⁶ fordulatot használta.³⁹⁷ A DCC ezen fordulatait a vádmegerősítés során alkalmazandó, említett standard-

³⁹³ ICC-01/05-01/08-935 08-10-2010, Decision on the defence application to obtain a ruling to correct the revised Second Amended Document containing the Charges, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/05-01/08-935>

³⁹⁴ Prosecution's Submission of its Corrected Revised Second Amended Document Containing the Charges, ICC-01/05-01/08-950-Red-AnxA. Corrected Revised Second Amended DCC, (a továbbiakban: Bemba: DCC - n°7), <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=951617>

³⁹⁵ “From on or about 26 October 2002 to 15 March 2003”.

³⁹⁶ “Include, but [...] not limited to”, illetve “including in and around”.

³⁹⁷ “These locations include but are not limited to Bangui - PK 12, Boy-Rabé, Fou (also written as Fouh) - Mongoumba, Bossangoa, Damara, Bossembélé, Sibut, Bozoum and Bossemptélé.” Bemba: DCC - n°4 §§ 38–40, ld. még Bemba: Határozat a vád megerősítéséről, § 116, 40.

ra figyelemmel a Tárgyalás-előkészítő Kamara határozata jóváhagyta, úgy a földrajzi,³⁹⁸ mint az időbeli dimenziót³⁹⁹ illetően.

2.3. A Tárgyaló Kamara ítélete

A Tárgyaló Kamara négy évig tartó tárgyalás után, 2016. március 16-án hozta meg 401 oldalas ítéletét,⁴⁰⁰ amelyben a Jean-Pierre Bemba Gombo ellen emelt vádakat bizonyítottnak találta,⁴⁰¹ és ennek alapján összbüntetésül az ezután meghozott büntetéskiszabási ítéletben tizennyolc év szabadságvesztés büntetésre ítélte.⁴⁰² (Az emberiség elleni bűncselekményként és háborús bűncselekményként is figyelembe vett nemi erőszakért és emberölésért tizennyolc évet, illetve tizenhat évet, a fosztogatás háborús bűncselekményéért tizenhat év szabadságvesztést, mindösszesen tizennyolc év szabadságvesztést szabott ki, amelybe az előzetes letartóztatásban eltöltött nyolc év beszámítandó.)⁴⁰³

³⁹⁸ “65. The Chamber notes that the Defence challenges the substantiation of the counts set out by the Prosecutor in the Amended DCC in which he uses the expression ‘include, but [...]not limited to’ when listing the pertinent incidents.

66. The Chamber takes the view that the Defence’s challenge cannot be upheld. The Chamber finds that, at the pre-trial stage, the Prosecutor needs to provide not all but only sufficient evidence which allows the Chamber to determine whether there are substantial grounds to believe that the suspect committed each of the crimes charged. Therefore, the Chamber is of the view that the expression ‘include, but [...] not limited to’ does not infringe the rights of the Defence at this stage.” Bemba: Határozat a vád megerősítéséről: §§ 65–66, 23.

³⁹⁹ “67. The Chamber further notes that in paragraphs 32, 33 and 35 of its written submission responding to the Amended DCC the Defence alleges that the terms ‘from on or about 26 October 2002 to 15 March 2003’ used by the Prosecutor in reference to each count are imprecise and confusing, and that a precise date should be specified for each specific crime.

68. The Chamber agrees that, in accordance with regulation 52 of the Regulations, each specific incident should be dated as precisely as possible. However, the Chamber notes that the Prosecutor did provide the Defence with specific dates for each specific incident under each count. Therefore, the Chamber finds the Defence’s argument irrelevant in the present case.” Uo. §§ 67–68, 23.

⁴⁰⁰ *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, Judgment pursuant to Article 74 of the Statute, ICC-01/05-01/08-3343 21-03-2016, (a továbbiakban: Bemba: ítélet, elsőfok), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_02238.PDF

⁴⁰¹ “The Chamber finds beyond reasonable doubt that Mr Bemba is criminally responsible under Article 28(a) for the crimes against humanity of murder and rape, and the war crimes of murder, rape, and pillaging committed by his forces in the course of the 2002-2003 CAR Operation.” Bemba: ítélet, elsőfok, § 742, 359.

⁴⁰² *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, Decision on Sentence pursuant to Article 76 of the Statute, ICC-01/05-01/08-3399 21-06-2016, (a továbbiakban: Bemba: büntetés-kiszabási ítélet, elsőfok), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/05-01/08-3399>

⁴⁰³ Uo. 4.

2.4. A Fellebbviteli Kamara ítélete: felmentés a vádpontok alól

A másodfokú ítélet⁴⁰⁴ meghozatalára a védelem által benyújtott fellebbezés alapján került sor: a fellebbezés mindkét 2016-os ítéletet támadta, azaz a büntetőjogi felelősséget megállapítót és a büntetési tételt kiszabót is. A Fellebbviteli Kamara⁴⁰⁵ felmentette a Jean-Pierre Bemba Gombot az ellene emelt vádak alól, ami a szakmai közvélemény jelentős részében megütközést, a sértettekben és hozzátartozóikban elkeseredést váltott ki.

Milyen jogi érveléssel mentették fel másodfokon Bembát?

Az olvasó figyelmét mindenekelőtt ismét fel kell hívnom azokra a hivatalban levő bírót terhelő deontológiai kötelezettségekre, amelyek a tudományos jellegűnek tekinthető írásművekre is kihatnak annyiban, hogy az ítéleteket, határozatokat, az azokhoz csatolt különvéleményeket, párhuzamos indoklásokat ismertetni lehet, de tartózkodni kell a saját állásfoglalásoktól vagy bírálattól.

A Fellebbviteli Kamara többségi döntést hozott, annak sajátos, a kontinentális jogban minimum szokatlan, az angolszász jogban viszont ismert és gyakorolt formájában.⁴⁰⁶

A Fellebbviteli Kamara, miután ismertette a másodfokú eljárás során alkalmazandó szempontokat, ti. a Római Statútum alapján milyen mértékben jogosult felülvizsgálni az elsőfokon tett megállapításokat és döntéseket, utalt arra, hogy a védelem az elsőfokú eljárás során következetesen törekedett arra, hogy a bűncselekményeket a DCC-ben nevesített településeken csak az „ideértve” (*include, including*) előtag nélkül vizsgálják, ám ezt a Tárgyaló Kamara elutasította, hangsúlyozva, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara nem kívánta csak a nevesített négy településre korlátozni a fosztogatás bűncselekményének a vizsgálatát, és ennek alapján a DCC-ben nem említett települések is megjelentek az elsőfokú eljárásban.⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Judgment on the appeal of Mr Jean-Pierre Bemba Gombo against Trial Chamber III's "Judgment pursuant to Article 74 of the Statute", ICC-01/05-01/08-3636-Red 08-06-2018, (a továbbiakban: Bemba: felmentés, másodfok), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?doc-No=ICC-01/05-01/08-3636-Red>

⁴⁰⁵ Christine Van den Wyngaert, Chile Eboe-Osuji, Sanji Mmasenono Monageng, Howard Morrison, Piotr Hofmański.

⁴⁰⁶ A többséget Van den Wyngaert, Eboe-Osuji és Morrison képezte, de úgy, hogy Van den Wyngaert és Morrison közös, Eboe-Osuji önálló párhuzamos indoklást csatolt. Monageng és Hofmański a többségi ítélettel szemben közös különvéleményt írt.

⁴⁰⁷ Bemba: felmentés, másodfok: § 78, 25.

A Tárgyaló Kamara ezt azután mindhárom kérdéses bűncselekményre vonatkoztatta,⁴⁰⁸ és úgy tekintette, hogy a vádlott számára világos, hogy mi képezi a vád tárgyát, „a vádra vonatkozó összes dokumentum alapján, ideértve a [Tárgyalás-előkészítő Kamara] megerősítő határozatát és a »segédanyagokat«”.⁴⁰⁹ Ehhez hozzátette, hogy az olyan ügyekben, amikor a vádlott földrajzilag távol van a bűncselekmények helyszínétől, „nem is lehet pontos bizonyítéki elemeket felmutatni az áldozatok személyazonosságára vagy számára vonatkozóan, pontos dátumokat vagy egyedi helyszíneket illetően” és „a tömeges bűncselekmények esetében előfordulhat, hogy nem lehetséges a pontosság magas foka alapján érvelni”.⁴¹⁰

A Fellebbviteli Kamara idézte az elsőfokú ítéletnek az átengedett csapatok által elkövetett bűncselekményekre vonatkozó megállapítását, ti. „a Kamara minden észszerű gyanún felül megállapítja, hogy az MLC katonák az emberölés emberiesség elleni és az emberölés háborús bűncselekményét követték el a Közép-Afrikai Köztársaságban a 2002. október 26-ától vagy akörül kezdődően 2003. március 15-éig.”⁴¹¹ Miután emlékeztetett arra, hogy ehhez hasonló volt a megfogalmazás a fosztogatás és a nemi erőszak bűncselekménye tekintetében is, arra mutatott rá, hogy

„bizonyos információk azonban hiányoznak. Jelesül nincs a Tárgyaló Kamara által megállapított még csak hozzávetőleges szám sem az emberölések, erőszakos közöszlések és fosztogatások egyedi elkövetéséről vagy bármi egyéb, az elítéléshez a méreteket jelölő tényező, amelyek potenciálisan felölelnék az MLC katonák által egy több mint 600 000

⁴⁰⁸ “[T]he Pre-Trial Chamber ‘in particular, [drew] attention to’ certain events and evidence, but did not limit the charges to those particular events or that particular evidence. Rather, the Pre-Trial Chamber broadly defined the temporal and geographical scope of the alleged attack on the civilian population and the alleged armed conflict on CAR territory from on or about 26 October 2002 to 15 March 2003. In Decision 836, the Chamber affirmed that the charges as drafted in the Second Amended DCC conformed to the Confirmation Decision, insofar as they used inclusive language, for example, the phrases ‘include’ and ‘include, but are not limited to’. Further, the Chamber affirmed that the confirmed charges included acts of murder, rape, and pillaging committed on CAR territory, including in Bangui, PK12, Mongoumba, Bossangoa, Damara, Sibut, and PK22, from on or about 26 October 2002 to 15 March 2003.” Idézi: Uo. § 81, 26–27.

⁴⁰⁹ Idézi uo. § 82, 27.

⁴¹⁰ Idézi uo. § 82, 27.

⁴¹¹ Idézi uo. § 102, 36.

km²-es területen, és ott több, mint négy és fél hónapon át elkövetett összes bűncselekményt.”⁴¹²

Ehhez hozzá kell tenni, hogy konkrét példák, egyedi áldozatok viszonylag pontos dátumokkal természetesen voltak az ítéletben, de csak mintegy példalózó jelleggel.

Ezután tért rá a Fellebbviteli Kamara az „ideértve a felsorolt településeket, de nem kizárólagosan ott” jellegű fordulatokra. Ezeket úgy tekintette, hogy a Római Statútum idézett 74. cikkének (2) pont követelménye szempontjából túlságosan tágak.⁴¹³

Tizenegy, áldozat/hely/időpont szempontjából konkrét cselekményt úgy talált, hogy azok egyaránt szerepelnek a DCC-ben, a Tárgyalás-előkészítő Kamara megerősítő határozatában, valamint az elsőfokú ítéletben.⁴¹⁴ (Ez nyolc erőszakos közöszlést, egy emberölést és négy esetbeni fosztogatást jelentett, összesen nyolc ember sérelmére, mivel többük több bűncselekmény sértettje is volt.) A Fellebbviteli Kamara arra a következtetésre jutott, hogy ezeken túl tizenhét olyan eset is az elítélés tárgyát képezte (nyolc erőszakos közöszlés, két emberölés és fosztogatás mintegy húsz ember, illetve közösség sérelmére), ahol az ítélet és a DCC között – ahogyan azt ti. a Tárgyalás-előkészítő Kamara megerősítette – ez a kapcsolat nem áll fenn.⁴¹⁵ Az ilyen új – és észszerű gyanún felül bizonyított – példákat egyébként a Tárgyaló Kamara a bűncselekmények kontextuális elemeinek bizonyítása szempontjából is felhasználta, és ezzel nem követett el hibát,⁴¹⁶ de más a helyzet a vádlott elítélése alapjául szolgáló vád tekintetében.

A Fellebbviteli Kamara annyiban érintette külön a Tárgyalás-előkészítő Kamarának a munkáját, hogy mintegy *per tangentem* megjegyezte, az

„láthatóan nem tekintette úgy, hogy neki meg kellene ‘erősítenie’ az összes (vagy akárcsak egyetlen) egyedi bűnös tettet. A Fellebbviteli Kamara úgy tekinti, hogy az eljárás jelen szakaszában – amikor már a Tárgyaló Kamara végleges döntésével szemben van benyújtva a

⁴¹² Idézi uo. § 103, 36.

⁴¹³ Uo. § 110, 38–39.

⁴¹⁴ Uo. § 112, 39–40.

⁴¹⁵ Uo. § 116, 42–43.

⁴¹⁶ Uo. § 117, 43.

fellebbezés – nem releváns az, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara megközelítése helyes volt-e vagy sem.”⁴¹⁷

A Fellebbviteli Kamara az ezt követő negyven oldalon át már azzal foglalkozik, hogy helyesen ítélte-e meg a Tárgyaló Kamara, hogy Bemba nem tett eleget parancsnoki pozíciójából fakadó kötelezettségeinek. Az elsőfoktól eltérően arra a következtetésre jut, hogy szerinte igenis eleget tett ezeknek. Itt hivatkozik Bembának a csapatokhoz intézett parancsára és figyelmeztetéseire, általa elrendelt vizsgálatokra, a Közép-Afrikai Köztársaság hatóságaihoz intézett levelére.⁴¹⁸ Ezeket megítélése szerint az elsőfok nem vette kellően figyelembe, és e ponton visszatér arra, hogy az ítélet nem tartalmaz egy hozzávetőleges bűncselekményszámot sem, pedig ennek alapján lehet jobban megítélni, hogy szükséges és észszerű lépések történtek-e vagy sem.⁴¹⁹

Ezzel összefügg az a pár oldallal korábbi megjegyzés, miszerint

„[a]nnak a megállapítása, hogy egy parancsnok által meghozott intézkedések elégtelenek egy széleskörű (például ötszáz egyedi tettetől álló) bűncselekményhullám megelőzéséhez vagy megtorlásához, nem jelenti azt, hogy ugyanezek az intézkedések elégtelenek egy csekélyebb számú, például húsz bűncselekményből álló bűncselekménysorozat, mint amiért a parancsnokot végül is elítélték, megelőzéséhez vagy megtorlásához.”⁴²⁰

„Ha voltak is nehézségek a bűnös magatartás tényleges mértékének megállapításában, mind az egyedi tettek számát, mind időbeliségüket illetően, a Tárgyaló Kamarának legalábbis figyelembe kellett volna vennie ezt a kihívást, és meg kellett volna állapítania, hogy ezek mennyiben befolyásolják annak a kérdését, hogy Bemba megtette-e az összes szükséges és észszerű lépést.”⁴²¹

E két tényezőt, azaz a vádon való túlterjeszkedést és parancsnoki tettek értékelésében figyelembe nem vett (vagy nem kellően figyelembe vett) elemeket

⁴¹⁷ Uo. § 113, 40.

⁴¹⁸ Uo. § 189, 77.

⁴¹⁹ Uo. § 189, 77.

⁴²⁰ Uo. § 183, 75.

⁴²¹ Uo. § 184, 75.

tekintette olyannak a Fellebbviteli Kamara, amit csak az eljárás leállításával és a felmentés kimondásával lehet orvosolni.⁴²²

Mint említettem, a felmentés jelentős vitát váltott ki a szakirodalomban,⁴²³ döntően arra koncentrálva, hogy mi a fellebbviteli felülvizsgálat standardja, mikor és mennyiben bírálhatja felül a másodfok az első fok ténymegállapításait, és van-e mozgásszabadság a lehetséges jogorvoslati következmények megállapításában.

Az is tény, hogy a Bemba-ügyben a DCC módosítása, kiegészítése, kijavítása, ami a végsősoron hetedik változatban nyerte el végleges formáját, valóban okoz fejtörést annak, aki csak egyetlen döntést olvas el, ti. a Fellebbviteli Kamaráét.

Az viszont magától értetődik, hogy hiába volt „megértőbb” egy korábbi összetételű Fellebbviteli Kamara a bűncselekmények időpontjának, helyszínének és áldozati számának meghatározását illetően,⁴²⁴ a szigorúbbakká vált (vagy annak tűnő) szempontokat az új ügyekben is minimum célszerű figyelembe venni, úgy a Főügyésznek, mint a Tárgyalás-előkészítő és a Tárgyaló Kamaráknak. A Tárgyalás-előkészítő Kamarákban tevékenykedő bírókat értelemszerűen külön is elgondolkodtatta a Bembát felmentő ítélet talányos, burkoltan egy kérdést feltevő, de meg nem válaszoló mondata, ti. immár „nem releváns az, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara megközelítése helyes volt-e vagy sem”.⁴²⁵

Jean-Pierre Bemba-Gombo a Római Statútum 85. cikke (3) alapján⁴²⁶ kártérítést kért az ICC-től. A kijelölt eljáró kamara⁴²⁷ ezt elutasította, hangsúlyozva,

⁴²² Uo. §§ 197–198, 79

⁴²³ Ld. pl. ALHADI i. m., CARLSON i. m., MBOKANI i. m., STREIFF i. m., GOLDSTONE i. m., SADAT (2019) i. m., SÁCOUTO–VISEUR SELLERS i. m., WEIGEND i. m.

⁴²⁴ Így Kongónak Ituri tartománybeli polgárháborújában a gyermekkatonák toborzása és bevetése miatt elítélt Thomas Lubanga Dyilo esetében sem mondott ki sem az elsőfok, sem a másodfok annál pontosabb számot, mint hogy „széleskörben” (*widespread*) gyakorolták, és az „jelentős számú” (*a significant number*) gyermeket érintett. Ld. a Lubanga-ügy áldozatainak kárpótlásáról szóló 9. fejezetben írottakat.

⁴²⁵ “The Appeals Chamber considers that, at this stage of the proceedings – where an appeal is brought against the final decision of the Trial Chamber – it is immaterial whether the approach of the Pre-Trial Chamber was correct or not.” Bemba: felmentés, másodfok: § 113, 40.

⁴²⁶ 85. cikk A letartóztatott vagy elítélt személy kártalanítása

3. Kivételes körülmények esetén, ha a Bíróság olyan meggyőző tényeket állapít meg, amelyek azt bizonyítják, hogy súlyos és nyilvánvaló bírói tévedés történt, belátása szerint kártalanítást ítélhet meg az Eljárási és Bizonyítási Szabályokban meghatározott követelmények szerint annak a személynek, akit a jogerős felmentő ítéletet követően vagy az eljárás emiatt való megszüntetése után szabadon bocsátottak.

⁴²⁷ Antoine Kesia-Mbe Mindua, Tomoko Akane, Rosario Salvatore Aitala.

hogy a beadvány nem azonosított be „súlyos és nyilvánvaló bírói tévedést”⁴²⁸. A tízéves fogvatartást – a felmentésre is tekintettel – ugyan valóban hosszúnak tartotta,⁴²⁹ de úgy tekintette, hogy a részes államok feladata, hogy adott esetben megfelelően módosítva a Római Statútumot, az ilyen helyzetek figyelembe vehetőek és kezelhetőek legyenek, mivel a jelenlegi jogi koordináták szigorúbbaknak tűnnek azoknál, mint amelyeket az államok nemzeti jogrendszereikben jelenleg megállapítottak.⁴³⁰

3. A vád és annak megerősítése az Al Hassan ügyben

3.1. Eljárási lépések a megerősítésig

Ebben a joggyakorlati konstellációban került sor az Al Hassan ügyben a vádindítvány benyújtására és annak az egyik Tárgyalás-előkészítő Kamara⁴³¹ általi megerősítéséről szóló, azt vizsgáló eljárásra.

A Timbuktu városához kapcsolódó Al Hassan ügy lényegét a 3. fejezetben érintettem, így az ott írottakat itt nem ismétlem meg.

Az Al Hassan ügyben a Főügyész a DCC-t 2019. május 8-án nyújtotta be,⁴³² majd pár nap múlva egy helyesbített változatot adott be.⁴³³ (A helyesbítés most technikai szempontú volt, mivel nem minden utalás interaktív *linkje* működött.)⁴³⁴ Ennek a nyilvánosság számára is elérhető, de nem interaktív, és számos védett tanú személynevét vagy azonosítására alkalmas információt kitakaró változata van fenn az ICC honlapján.⁴³⁵

⁴²⁸ Decision on Mr Bemba's claim for compensation and damages, ICC-01/05-01/08-3694 18-05-2020, Decision on Mr Bemba's claim for compensation and damages, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2020_01979.PDF [a továbbiakban: Bemba, kárpótlási ítélet, 1. fok] § 52.

⁴²⁹ Bemba, kárpótlási ítélet, 1. fok § 68.

⁴³⁰ Bemba, kárpótlási ítélet, 1. fok §§ 68–69.

⁴³¹ Kovács Péter, Marc Perrin de Brichambaut, Reine Adelaïde Alapini-Gansou.

⁴³² Document contenant les charges contre M. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud, ICC-01/12-01/18-335-Conf 08-05-2019.

⁴³³ Version publique expurgée de la “Version amendée et corrigée du Document contenant les charges contre M. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud”, ICC-01/12-01/18-335-Conf-Corr, 11 mai 2019.

⁴³⁴ Tudniillik az ICC belső rendszerén az adott ügygel foglalkozó bírók és munkatársaik így a hivatkozott link alapján az adott bizonyítékot is ki tudják nyitni számítógépükön.

⁴³⁵ Version publique expurgée de la «Version amendée et corrigée du Document contenant les charges contre M. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud», ICC-01/12-01/18-335-Conf-Corr, 11 mai 2019, ICC-01/12-01/18-335-Corr-Red 02-07-2019, (a továbbiakban:

Ismét mellőzöm a menet közben meghozott nagyszámú eljárési végzés ismertetését. Ezek jelentős része a védett tanúk vallomásának kezelésével, pontosabban az illető személyi adatainak, valamint az ő beazonosítására alkalmas elemek kitakarásával függött össze. Közben a Főügyész folyamatosan terjesztette a Tárgyaló Kamara és a védelem elé a beszerzett tanúvallomásokat, tárgyi és egyéb bizonyítékokat,⁴³⁶ ideértve az ún. PEXO⁴³⁷ kategóriába tartozókat, azaz a mentő jellegűeket is.

A DCC alapján zajlott a felek meghallgatása 2019. július 8–17. között, ahol a Főügyésznek a DCC olvasása után a Tárgyalás-előkészítő Kamara tagjai által a DCC bizonyos megállapításainak értelmezésére vonatkozó, előzetesen megküldött kérdéseire is válaszolnia kellett, értelemszerűen a védelem is kifejtette álláspontját, ezt követően írásbeli zárókövetkeztetéseket adott be a vád,⁴³⁸ majd utána a védelem.⁴³⁹

Al Hassan DCC), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-335-Corr-Red>

⁴³⁶ Elektronikus úton 41 ún. inkriminatív bizonyítékcsomagban, számításaim szerint 8890 elem érkezett. Volt továbbá 31 ún. egyéb, Mali és az iszlamista hatalom jellege szempontjából fontos, de az Al Hassannal szembeni eljárásban közvetlenül nem releváns, de az Főügyész birtokába került, így kötelezően átadandó anyagokból összeállított csomag is.

⁴³⁷ A PEXO-t *potentially exculpatory evidence* vagy *potentially exculpatory materials* gyanánt használják. (A PEXO „o” betűje viszont vélhetően a *common law* szóhasználatának megfelelően az *exoneration*, illetve az *exonerating* alapján ragadt meg.) Az Al Hassan ügyben hét ütemben, egyenként egy-két ilyen elemet tartalmazó csomagot nyújtott be a Főügyész.

⁴³⁸ Public redacted version of the “Prosecution’s final written observations regarding confirmation of the charges”, 24 July 2019, ICC-01/12-01/18-430-Conf”, ICC-01/12-01/18-430-Red, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-430-Red>

⁴³⁹ Public redacted version of the Defence’s final submissions regarding the confirmation of charges, ICC-01/12-01/18-442-Red3, 18 October 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-442-Red3>

A védelem először az egyik,⁴⁴⁰ majd a tárgyaláson a másik,⁴⁴¹ végül az elnöklő harmadik bíró,⁴⁴² illetve a Tárgyalás-előkészítő Kamara mint egész⁴⁴³ tekintetében is kizárási indítványt nyújtott be,⁴⁴⁴ ezeket az ICC összbírói értekezlete, amelyen az érintett bírók természetesen nem vehettek részt, elutasította.⁴⁴⁵

Ezután hatvan napon belül kellett a Tárgyalás-előkészítő Kamarának a megerősítés tekintetében határozatát meghoznia. Ezt maradéktalanul kihasználta, és 2019. szeptember 30-án hozta meg határozatát,⁴⁴⁶ amely a vádat megerősítette, azonban nem egy az egyben: míg a bűncselekmények tekintetében követte

⁴⁴⁰ Ld. Brichambaut bírót illetően: Public redacted version of the Request for the disqualification of Judge Marc Perrin de Brichambaut, ICC-01/12-01/18-376-Red, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-376-Red>; Ld. az összbírói értekezlet döntését: Notification concerning the 'Request for disqualification of Judge Marc Perrin de Brichambaut' dated 14 June 2019, ICC-01/12-01/18-393, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-393> (Az elfogultsági kifogást egyrészt arra építették, hogy Brichambaut számos nyugdíjas francia diplomatával együtt tagja volt egy olyan politikai klubnak, amely aktuális külpolitikai eseményeket is tárgyal, és esetenként moderátori szerepet is vállalt ilyen természetű rendezvényeken, másrészt pedig, hogy mint a közigazgatási legfelső bíróság (Conseil d'Etat) egykori tagjaként megőrzött *ancien conseiller d'Etat* címet állami vezetésnek tanácsot adó aktív funkcióként értelmezték).

⁴⁴¹ Alapini Gansou bírót illetően ld. Public redacted version of Urgent Request for the Disqualification of Pre-Trial Chamber I, ICC-01/12-01/18-406-Red, §§ 8–45, 5–18, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-406-Red> (Az elfogultsági kifogást arra építették, hogy Alapini Gansou, aki korábban az Emberek és Népek Jogai Afrikai Bizottságának volt a tagja, még ebben a minőségében részt vett a Bizottságnak a 2012-es események után az áldozatok helyzetét vizsgáló egyik helyszíni missziójában. Kifogásolták azt is, hogy a Brichambaut elleni korábbi elfogultsági kifogás elbírálásról döntő korábbi összbírói értekezleten részt vett).

⁴⁴² Ld. Kovács Pétert – azaz személyemet – illetően: Public redacted version of Urgent Request for the Disqualification of Pre-Trial Chamber I, ICC-01/12-01/18-406-Red, § 46, 18, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-406-Red> (Esetemben azt kifogásolták, hogy a Brichambaut elleni korábbi elfogultsági kifogás elbírálásról döntő korábbi összbírói értekezleten részt vettem).

⁴⁴³ Public redacted version of Urgent Request for the Disqualification of Pre-Trial Chamber I, ICC-01/12-01/18-406-Red, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-406-Red>

⁴⁴⁴ Public redacted version of Urgent Request for the Disqualification of Pre-Trial Chamber I, ICC-01/12-01/18-406-Red, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-406-Red>

⁴⁴⁵ Notification concerning the 'Urgent Request for the Disqualification of Pre-Trial Chamber I' dated 11 July 2019, ICC-01/12-01/18-455 20-08-2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-455>

⁴⁴⁶ Rectificatif à la Décision relative à la confirmation des charges portées contre Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud, ICC-01/12-01/18-461-Corr-Red 13-11-2019, (a továbbiakban: Al Hassan: határozat a vád megerősítéséről), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-461-Corr-Red>. A határozat francia nyelven készült, angol fordítása jelen sorok írásakor nincs.

a Főügyész indítványát, a felelősségi forma tekintetében jóval szűkebb körben hagyta jóvá azt.

3.2. A DCC és a vádat megerősítő határozat az Al Hassan ügyben

A DCC követte a letartóztatási parancs iránt benyújtott kérelmének⁴⁴⁷ struktúráját, de jóval részletesebb volt, különös tekintettel a beazonosítható sértettekre, a cselekmény időpontjára. A helyszín tekintetében Timbuktu város és környéke⁴⁴⁸ (*Tombouctou et sa région*) volt megjelölve, itt értelemszerűen a „környéke” földrajzi dimenzióját kellett pontosítani, arra is figyelemmel, hogy a *région* kettős jelentésű szó, jelent vidéket, környéket, de jelent közjogi értelemben vett területi egységet is.

Tudni kell, hogy Timbuktu város Timbuktu tartományban található, ami a Szahara Mali területére eső részének nagyjából a fele. Timbuktu városán kívül, tőle délkeletre és délnyugatra mintegy 13 város vagy falu található, a hatalmas szaharai rész nem igazán lakott.

A határozat a közjogi értelemben vett *régiont* fogadta el, azaz a vád tárgyát képező események területi hatálya „Timbuktu és az ugyanezt a nevet viselő régió”,⁴⁴⁹ ez egyébként a DCC megérkezése után feltett kérdésre adott főügyészi válasszal⁴⁵⁰ egybevág. Az idődimenzió tekintetében Timbuktu város megszállása és a francia és mali csapatok általi felszabadítása közötti időszak (2002. április 1. és 2013. január 28.) egészét jelölte meg a DCC, és a Tárgyalás-előkészítő Kamara is ezt fogadta el.⁴⁵¹ Ezen belül az egyes bűncselekmények

⁴⁴⁷ Version publique expurgée de la "Requête urgente du Bureau du Procureur aux fins de délivrance d'un mandat d'arrêt et de demande d'arrestation provisoire à l'encontre de M. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud", 20 mars 2018, ICC-01/12-54-, ICC-01/12-01/18-1-Red, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-1-Red>. (A határozat francia nyelven készült, angol fordítása jelen sorok írásakor nincs.) Az erről szóló döntést angol fordításban ld. Decision on the Prosecutor's Application for the Issuance of a Warrant of Arrest for Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud, ICC-01/12-01/18-35-Red2-tENG 22 May 2018, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-35-Red2-tENG>

⁴⁴⁸ Al Hassan DCC §§ 117, 415, 1012, 54., 162., 413.

⁴⁴⁹ Al Hassan: határozat a vád megerősítéséről, § 71, 30.

⁴⁵⁰ Observations du Bureau du Procureur suivant l'Ordonnance sollicitant des observations du Procureur sur l'étendue géographique de la présente affaire, ICC-01/12-01/18-249, 19 February 2019, § 3, 3–4., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-249>

⁴⁵¹ Al Hassan: határozat a vád megerősítéséről, § 71, 30.

vonatkozásában, ahol lehetett, a DCC alapján pontos naptári időpontot vagy hozzávetőleges időszakot⁴⁵² rögzített.

Az Al Hassan ügyben a Főügyész az alábbi bűncselekményeket sorolta fel a vádindítványban: az emberiesség elleni bűncselekmények közé tartozó bűncselekmények közül a kínzás,⁴⁵³ az egyéb embertelen cselekmények,⁴⁵⁴ a kényszerházasság mint egyéb embertelen cselekmény,⁴⁵⁵ a szexuális rabszolgaságban tartás,⁴⁵⁶ az erőszakos közöszlés,⁴⁵⁷ az üldözés⁴⁵⁸ szerepelt a vádpontokban. A háborús bűncselekmények közé tartozók közül pedig a kínzás,⁴⁵⁹ a kegyetlen bánásmód,⁴⁶⁰ az emberi méltóság megsértése,⁴⁶¹ a szabályszerűen megalakított és általánosan elengedhetetlennek tekintett igazságszolgáltatási biztosítékok alapján működő bíróság által előzetesen meghozott ítélet nélkül büntetések kiszabása,⁴⁶² a védett javak elleni támadás,⁴⁶³ a szexuális rabszolgaságban tartás⁴⁶⁴ és az erőszakos közöszlés.⁴⁶⁵

A sértetteket illetően a vádindítvány törekedett arra, hogy az egyes bűncselekmények elkövetéséhez hozzá tudjon kapcsolni konkrét személyt mint sértettet, és a bűncselekmények jellegétől és a rendelkezésre álló információk függvényében az elkövetői oldalt is nevesíteni próbálta. Ennek következményeként jóval kevesebb áldozatot nevezett meg, mint amennyiről a bírácaknak és a védelemnek átadott említett inkriminatív bizonyítéksomagok szóltak, de a kínzás tizenkilenc, az erőszakos közöszlés tíz, a szexuális rabszolgaság tíz, a vallási alapon üldözés nyolc, a nemi alapon üldözés tíz, az egyéb embertelen cselekmények huszonegy, és ha az kényszerházasság formájában történt, akkor még tíz, a kegyetlen bánásmód tizennyolc, az emberi méltóság megsértése hu-

⁴⁵² „Aux alentours des mois de juillet ou août 2012”, „aux environs des mois de juillet et août 2012”, „aux environs de mai-juin 2012”, „aux environs du 29 novembre 2012”. Uo. §§ 282, 337, 678, 775, 910, 137., 166., 311., 356., 410.

⁴⁵³ Római Statútum 7. cikk(1)(f).

⁴⁵⁴ Uo. 7. cikk (1)(k).

⁴⁵⁵ Uo. 7. cikk (1)(k).

⁴⁵⁶ Uo. 7. cikk (1)(g).

⁴⁵⁷ Uo. 7. cikk (1)(g).

⁴⁵⁸ Uo. 7. cikk (1)(h).

⁴⁵⁹ Uo. 8. cikk (2)(c)(i).

⁴⁶⁰ Uo. 8. cikk (2)(c)(i).

⁴⁶¹ Uo. 8. cikk (2)(c)(ii).

⁴⁶² Uo. 8. cikk (2)(c)(iv).

⁴⁶³ Uo. 8. cikk (2)(e)(iv).

⁴⁶⁴ Uo. 8. cikk (2)(e)(vi).

⁴⁶⁵ Uo. 8. cikk (2)(e)(vi).

szonhárom, a nem *fair* bírói eljárással kiszabott büntetések ötven, a bírói eljárás nélkül kiszabott büntetések tizenegy konkrét esettel voltak szemléltetve. A védett javak elleni támadás ugyanazt a tíz szenthelyet érintette, mint amelyekről az Al Mahdi ügyben is szó volt.

A Főügyész a jól felderített ügyek sértettjeit több bűncselekményhez is tudta kapcsolni, így a szexuális jellegű bűncselekmények fenti felsorolásában említett tíz-tíz eset ugyanazon tíz személyhez kapcsolódik. Hasonlóképpen van bizonyos átfedés a kínzás, a nem *fair* bírói eljárással vagy bírói eljárás nélkül kiszabott büntetések sértettjei között, amennyiben a büntetés korbácsolással történt.

A sértettek egy részének személyazonosságát a védelem is ismerte: a megszálló hatalom által felállított ún. „Iszlám Bíróság” által hozott ítéletek ugyanis megmaradtak, és a nem *fair* bírói eljárással kiszabott büntetések bűncselekményének bizonyítékai lettek. A sértettek egy részét kvázi mindenki ismerte, ti. számos korbácsolás elrettentő példaként a tömeg előtt, a piactéren történt, esetenként filmfelvétel is készült róla, ami utána bejárta a mali és a külföldi televíziókat. Néhány sértettnek pedig azért lehetett megadni a nevét, mivel mint különlegesen védett tanút, már kimentették a biztonság szempontjából nagyon sok kívánnivalót hagyó és még sok tennivalót igénylő Timbuktaból.

A sértettek egy részének az identitását pedig nem fedték fel a védelem számára, és csak kódszámmal jelölték őket. Hasonlóképpen a bemutatott tanúvallomások egy jelentős része a név törlésével és a személy beazonosítására alkalmas elemek kitakarásával került a védelemhez. A védelem túlzottnak tartotta az anonimizálással, illetve kitakarással érintett tanúvallomások arányát. (Az áldozat- és tanúvédelemről lásd a 7. fejezetet.)

Mint a fejezet elején említettem, a vádindítvány megerősítéséhez, „lényegi alapú” meggyőződés kell, ez magasabb, mint ami a letartóztatási parancs kiállításához követelmény, de alacsonyabb, mint ami az elfogadott vád alapján történő elítéléshez kell, ahol a bírói meggyőződés már „minden észszerű gyanún felül álló”.

A Tárgyalás-előkészítő Kamara, áttekintve a beterjesztett bizonyítékokat, azok tekintetében a „lényegi alapú” meggyőződés kritériumait figyelembe véve az áldozatok/sértettek személyét (azaz magát a bűnös incidenst) kevés kivételtől eltekintve megerősítette. Egy-két eset nélkülözte a szükséges konkrétságot, illetve a nem *fair* eljárásos büntetések esetei között volt olyan, ahol a sértett maga is az iszlamista alakulatok saját katonája vagy rendőre volt, azaz nem a polgári lakossághoz tartozott, így esetükben háborús bűncselekmények a

polgári lakosság sérelmére elkövetett változatai fogalmi kritériumainak egyike nem teljesült.

A vádindítványban a Főügyésznek nyilatkoznia kell a vád alá helyezni kért terhelt tekintetében a büntetőjogi felelősségi módozatról.

Mint a bevezető fejezetben említettem, az ICC létrehozásakor az államok képviselői inspirálódtak az ICTY joggyakorlatából és különösen az ún. *Joint Criminal Enterprise* ott bírói döntéssel kimondott, a magyar szakirodalomban⁴⁶⁶ a bűnszervezettel azonosított intézményének tapasztalataiból. Előnyeit és hátrányait, a gyakorlati tapasztalatokat mérlegelve úgy döntöttek, hogy egyes, hasznosnak bizonyult elemeit tételesen be kell vinni a Római Statútumba, a későbbi vitáknak elejét veendő (ti. mi szokásjogi benne és mi nem, vannak-e, és ha igen, milyen alformái stb.).

Ennek nyomán a Római Statútumban az egyéni büntetőjogi felelősség konstrukciója a 25. cikkben és mindenekelőtt annak (3) bekezdésében⁴⁶⁷ ta-

⁴⁶⁶ Részletesen ld. KIRS (2018) i. m.

⁴⁶⁷ Római Statútum 25. cikk Az egyén büntetőjogi felelőssége

- (1) A Bíróság a jelen Statútum szerint természetes személyek fölött rendelkezik joghatósággal.
- (2) Aki a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményt követ el, egyénileg felelős és a jelen Statútum szerint büntetendő.
- (3) A jelen Statútum értelmében személyes büntetőjogi felelősséggel tartozik a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmény miatt és büntethető az, aki:
 - (a) Ilyen bűncselekményt követ el akár egyedül, akár mással együtt, vagy másik személy útján, tekintet nélkül arra, hogy a másik személy büntethető-e;
 - (b) Utasít, felbújt, vagy ösztönöz ilyen bűncselekmény elkövetésére, és a bűncselekmény elkövetése vagy kísérlete megvalósul;
 - (c) A bűncselekmény elkövetéséhez, megkönnyítéséhez segítséget, támogatást nyújt, vagy bármilyen más formában segíti az elkövetést, illetőleg az elkövetés kísérletét, ideértve az elkövetéshez szükséges eszközök biztosítását;
 - (d) Bármilyen más módon hozzájárul ahhoz, hogy ilyen bűncselekményt egy közös cél érdekében tevékenykedő csoporthoz tartozó személyek elkövessenek, vagy azt megkíséreljék. Ilyenkor a hozzájárulásnak szándékosnak kell lennie, és: (i) A csoport bűnöző tevékenysége vagy célja elősegítésének szándékával kell történnie, ha az adott tevékenység vagy cél magában foglalja a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmény elkövetését; vagy (ii) Annak ismeretében kell történnie, hogy a csoport ilyen bűncselekményt szándékozik elkövetni;
 - (e) A népirtás tekintetében a népirtásra közvetlenül és nyilvánosan másokat felhív;
 - (f) A bűncselekmény elkövetését olyan cselekménnyel kísérli meg, amely lényegét tekintve az elkövetés megkezdését jelenti, de az elkövetés az elkövető szándékától független körülmények miatt nem fejeződött be. Nem büntethető azonban a jelen Statútum szerint a bűncselekmény kísérletéért az, aki eláll a bűncselekmény elkövetésétől, vagy a bűncselekmény elkövetését egyébként megakadályozza, ha a szándékától teljesen és önként elállt.
- (4) A jelen Statútumnak az egyén büntetőjogi felelősségére vonatkozó rendelkezései nem érintik az Államok nemzetközi jogi felelősségét.

lálható, valamint a parancsnoki mulasztási felelősség a Bemba-ügy kapcsán már idézett 28. cikkben. [A szakirodalomban pedig vita van arról, hogy a nem parancsnoknak, hanem ilyen minőséggel nem bíró más személynek az esetleges mulasztását a Római Statútumban azért nem szerepeltetik-e, mert tudatosan nem kívánták ezzel a felelősséggel az ICC-t terhelni vagy azért, mert a 25. cikk (3) valamelyik alesetébe beleértették, beleérthették és a joggyakorlatra bízták annak kibontását.]⁴⁶⁸

Mint a szövegből látható, a 25. cikk (3)(a) önmagában is több felelősségi alakzatot tartalmaz, (i) az önálló tettesét, (ii) a társtettesét, (iii) a Claus Roxin német jogtudós által jegyzett koncepció alapján a *Täter hinter dem Täter* formát. Az ICC joggyakorlatában pedig megjelent egy újabb aleset: (iv) a közvetett társtetteség (*indirect co-perpetration*), először a kongói Ituri tartományban található Bogoro falu felpredálásával összefüggő Katanga és Ngudjulo ügyben.⁴⁶⁹ (Ezt lásd a 9. fejezetben.)

Ezt a konstrukciót alkalmazva (azaz, hogy a 25. cikk (3)(a) négy⁴⁷⁰ különböző felelősségi alakzatból áll, ehhez jön még 25. cikk (3)(b), azaz a bűnös parancs és a felbújtás, és a 25. cikk (3)(c) és (d) szerinti különböző bűnsegélyi formák) a Főügyész újabb (de már szintén több éves) gyakorlatának megfelelően az egyes timbuktui bűncselekményekhez több felelősségi alakzatot kapcsolt alternatív formában. Éreztetve, hogy a 25. cikk (3)(a) szerinti felelősség megállapítását látná legszívesebben, de hol a 25. cikk (3)(b)-t, (c)-t vagy esetleg (d)-t is még

⁴⁶⁸ ZAPPALA i. m. 526., AMBOS (2016b) i. m. 1027., SLIEDREGT i. m. 738.

⁴⁶⁹ “The Chamber notes that article 25(3)(a) uses the connective ‘or’, a disjunction (or alternation). Two meanings can be attributed to the word ‘or’ – one known as weak or inclusive and the other strong or exclusive. An inclusive disjunction has the sense of ‘either one or the other, and possibly both’ whereas an exclusive disjunction has the sense of ‘either one or the other, but not both’. Therefore, to interpret the disjunction in article 25(3)(a) of the Statute as either ‘inclusive’ or ‘exclusive’ is possible from a strict textualist interpretation. In the view of the Chamber, basing a person’s criminal responsibility upon the joint commission of a crime through one or more persons is therefore a mode of liability ‘in accordance with the Statute.’”

“The Chamber finds that there are no legal grounds for limiting the joint commission of the crime solely to cases in which the perpetrators execute a portion of the crime by exercising direct control over it. Rather, through a combination of individual responsibility for committing crimes through other persons together with the mutual attribution among the co-perpetrators at the senior level, a mode of liability arises which allows the Court to assess the blame worthiness of ‘senior leaders’ adequately.” Situation in the Democratic Republic of Congo in the case of the Prosecution v Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui, Decision on the Confirmation of Charges, ICC-01/04-01/0, 30 September 2008, §§ 491–492, 165., <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=571253>

⁴⁷⁰ Kai Ambos hangsúlyozza, hogy ez nem egy *ex nihilo* megteremtett, önálló negyedik módozat, hanem a második és harmadik módozat sajátos egybeesése, az adott eset körülményei szerint. AMBOS (2017) i. m. 679.

el tudja fogadni, hol a 25. cikk (3)(a) vagy legalább a 25. cikk (3)(d) szerinti felelősség megnevezését vetette fel. (A DCC két elemből álló alternatívát csak a szexuális természetű bűncselekményekre vonatkoztatva állított fel.) Két áldozat vonatkozásában nem volt viszont alternatíva: ott csak a 25. cikk (3)(a)-t terjesztette elő a Főügyész, de az ő esetükben filmfelvétel tanúsítja, hogy Al Hassan személyesen mutatja meg, hogyan is kell szabályosan korbácsolni.

Mindezek a bűncselekmények és az azokhoz kapcsolt sértettek és a felelősségi alakzatok összefüggései csak egy, ezeket egyaránt feltüntető táblázatban láthatók át igazán.

A megerősítő határozat figyelemmel volt Al Hassannak mint a timbuktui iszlám rendőrség mindenkori „második emberének” valós pozíciójára. Ő a testület mindennapi működésért és a helyi lakosokkal való kapcsolattartásáért volt – többek között – felelős, írástudására és nyelvtudására tekintettel. Ti. érettségizett volt, bizonyos gyógyszerészi és felcseri tanulmányokat is végzett, helyben is ismert volt, nemcsak arabul és franciául tudott, de a helyi nem arab lakosság saját (Songhay, Bambara) nyelvein is értett, ám a helyi iszlám csúcsvezetésnek, az emirátusnak nem tagja, hanem csak fontos alárendeltje volt – a Főügyész által beadott anyagokból a Tárgyalás-előkészítő Kamara által a „lényegi alapú” meggyőződés követelményei alapján levont következtetések szerint.⁴⁷¹

Ennek alapján, leszámítva a videofelvétel által két esetben tanúsított sajátkezű korbácsolást [ami miatt megerősítést nyert a 25. cikk (3)(a) szerinti felelősségi előterjesztés], a Tárgyalás-előkészítő Kamara többnyire a 25. cikk (3)(c) és (d) szerinti felelősség vizsgálatát tartotta csak indokoltnak, egyes esetekben alternatív módon, másutt – döntően a szexuális természetű bűncselekmények esetében – csak a 25. cikk (3)(d)-t. Igaz, ott az indítvány a 25. cikk (3)(a) alpontjának csak a (d) pontját jelölte meg alternatívának.

A Tárgyalás-előkészítő Kamara döntésekor azt vette figyelembe, hogy (i) az adott bűncselekmény (ii) adott sértettje (iii) adott elkövetője háromszögében az ún. iszlám rendőrség milyen szerepet játszott, annak mennyire volt közvetlen vagy csak közvetett hozzájárulása a kérdéses bűncselekményhez. Ezen belül Al Hassan személyében közvetlenül érintettnek tűnik-e a bizonyítékok fényében (pl. megvan az általa aláírt feljelentés, amelynek alapján a kérdéses ítélet megszületett), vagy csak az a bizonyos, hogy az alárendeltségébe tartozó rendőrök a kérdéses esetben, annak jellegétől függően valamilyen, de fontosnak minősíthető szerepet játszottak.

⁴⁷¹ Al Hassan: határozat a vád megerősítéséről, § 170, 73.

Mindezek alapján döntően a 25. cikk (3)(d) szerinti felelősségi forma jelent meg a vádat megerősítő határozatban, de esetenként és bizonyos áldozatokhoz kapcsolódva annál magasabb is.

Nevezetesen a kínzás esetében 18 sértettre vonatkozóan a 25. cikk (3)(d), de közülük 10 esetében a 25. cikk (3)(c) és 2 esetben 25. cikk (3)(a). Egyéb embertelen cselekmények esetében 19 esetben 25. cikk (3)(d), közülük 10 esetében a 25. cikk (3)(c) és 2 esetben 25. cikk (3)(a). Kegyetlen bánásmód esetében csaknem ugyanez: 19 esetben a 25. cikk (3)(d), közülük 9 esetében a 25. cikk (3)(c) és 2 esetben a 25. cikk (3)(a). Az emberi méltóság megsértését illetően 22 esetben a 25. cikk (3)(d), közülük 10 esetében a 25. cikk (3)(c) és 2 esetben a 25. cikk (3)(a).

Bírói ítélet nélkül vagy nem *fair* bírói eljárással kiszabott büntetések esetében 62 áldozat sérelmére a 25. cikk (3)(d) szerint, 9 sértett esetében a 25. cikk (3)(c) szerint erősítette meg a vádindítványt.

A műemlékek elpusztítása tekintetében csak a 25. cikk (3)(d), a szexuális természetű bűncselekményeknél (erőszakos közösülés, szexuális rabszolgaság, kényszerházasság) ugyanazon 8 sértett esetében a 25. cikk (3)(d) szerinti a felelősség, míg az üldözés esetében a határozat bizonyos paragrafusaira utalva a 25. cikk (3)(d) szerinti felelősség alapján erősítette meg a vádat. Utóbbi megoldás azt jelentette, hogy – leszámítva az iszlám rendőrség egy-két saját személyével szemben kiszabott büntetéseket, tulajdonképpen a Főügyész által beterjesztett valamennyi áldozat minimum ennek a bűncselekménynek a sértettjeként el lett ismervé.⁴⁷²

A 25. cikk (3)(a) szerinti felelősség minden esetben a közvetlen, tettesi felelősség formájában lett befogadva, nem pedig a mögöttes felelősség gyanánt.

Nem vitatom, hogy az egyedi ügyek ismerete és az áldozatok táblázatba rendezése nélkül az olvasó által ez így nem könnyen látható át. Ráadásul azt is figyelembe kell venni, hogy egy személy nemritkán több bűncselekménynek is sértettje volt, azaz a fenti sértetti számokat nem lehet lineárisan összeadni. A megerősített vádban 65 sértettéről van szó.

A Bemba-ügy tanulságai alapján a Tárgyalás-előkészítő Kamara arra törekedett, hogy a vád megerősítése nyomán a lehető legpontosabb vád álljon rendelkezésre. Nyilvánvalóan a Főügyész is levonta a következtetéseket, úgy a Bemba-ügyből, mint a vád megerősítésének tapasztalataiból.

⁴⁷² Uo. 451–467.

A Főügyész azonban élt azzal a lehetőséggel, ami a Római Statútum biztosít számára,⁴⁷³ és arra tekintettel, hogy a vád megerősítése után sikerült újabb fontosnak tekintett terhelő tanúkat biztonságra helyezni, indítványt nyújtott be a sértettek számának kiegészítéséről. Ez nem újabb bűncselekmények megállapítására, hanem csak a már megerősített vád újabb incidensekkel való kiegészítéséről szólt, azaz az adott bűncselekmény tekintetében a többrendbeliség pontos számának módosítására irányult.⁴⁷⁴

Erről a Tárgyalás-előkészítő Kamara a szükséges ellenőrzést és elemzést lefolytatva 2020. április 22-én döntött: elutasította a beadványnak azokat az elemeit, amelyeket a megerősítés során már tárgyalta, ott elutasított elemeket ismételték vagy aminek a dokumentációs anyaga már a DCC benyújtásakor is a vád birtokában volt, de akkor nem terjesztette be.

Ugyanakkor a DCC benyújtása óta elvégzett nyomozási cselekmények eredményeként beazonosított tizenkét újabb áldozatot és a velük történtek leírását elfogadta, és ezekkel a vádat kiegészítette. Ezek döntően a szexuális háttérű bűncselekmények (kegyetlen bánásmód, erőszakos közöszlés, szexuális rabszolgaság, kényszerházasság) valamint a bírói ítélet nélkül vagy nem fair bírói eljárással kiszabott büntetések) közé tartoztak, és a befogadott sértettek többségével szemben elkövetett cselekmények több bűncselekményt is megvalósítottak.

Néhányukat azonban nem a Főügyész által indítványozott összes bűncselekményben ismerte el sértettnek a Tárgyalás-előkészítő Kamara, öt személy esetében pedig egyáltalán nem tartotta elégségesnek a beterjesztett bizonyítékokat.

Az így elismert sértettekkel szemben elkövetett cselekményeket tekintetében Al Hassan felelősségét a 25. cikk (3)(d) szerinti felelősségi forma szerint erősítette meg.⁴⁷⁵

⁴⁷³ Római Statútum 61. cikk A vád megerősítése a tárgyalás előtt [...]

(9) A vád megerősítése után és a tárgyalás megnyitása előtt a főügyész a tárgyalás-előkészítő tanács engedélyével és a vádlott értesítése után módosíthatja a vádpontokat. Ha a főügyész újabb vádpontokkal kívánja a vádat kiegészíteni, vagy súlyosabb vádpontokra kívánja módosítani a korábban megerősített vádat, a jelen cikk szerinti meghallgatást tartanak az új vádpontok megerősítése céljából. A tárgyalás megkezdése után a főügyész a tárgyalás-előkészítő tanács engedélyével szüntetheti meg a vádat.

⁴⁷⁴ <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-569>

⁴⁷⁵ <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1522>, (Press Release: 23 April 2020, Al Hassan case: ICC Pre-Trial Chamber I accepts amendments to the charges.) Version publique expurgée du Rectificatif de la Décision portant modification des charges confirmées le 30 septembre 2019 à l'encontre d'Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud, 23 avril 2020, ICC-01/12-01/18-767-Conf, ICC-01/12-01/18-767-Corr-Red 08 May 2020 | Pre-Trial Chamber I, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-767-Corr-Red> (A dokumentumnak e sorok írásakor nincs még angol fordítása.)

3.3. A Fellebbviteli Kamara az Al Hassan elleni vádakat megerősítő határozatról

A védelem nagyjából mindent meg akart fellebbezni, amit lehetett.

A Római Statútum bizonyos kérdésekben megengedi a közvetlen fellebbezést⁴⁷⁶ (ilyen például a vád megerősítésének összefüggésében a cselekmények súlyosságáról való döntés), más esetekben, így az ún. eljárásközi fellebbezések (*interlocutory appeal*) felterjesztésére irányuló beadványok továbbítását a döntést meghozó kamara döntésétől teszi függővé, amelyet viszont értelemszerűen kötnek a statútumbeli szabályok,⁴⁷⁷ és irányadó azok joggyakorlati értelmezése⁴⁷⁸ is.

⁴⁷⁶ Római Statútum 18. cikk Előzetes döntés az elfogadhatóságról

4. Az érintett Állam vagy a főügyész a 82. cikk szerint fellebbezhet a fellebbviteli tanácshoz a tárgyalás-előkészítő tanács döntése ellen. A fellebbezés gyorsított eljárásban is eldönthető.

82. cikk Fellebbezés más határozatok ellen

(1) Bármelyik fél fellebbezhet a következő határozatok ellen az Eljárási és Bizonyítási Szabályok szerint:

- (a) A joghatóságra vagy elfogadhatóságra vonatkozó határozat;
- (b) A gyanúsított vagy vádlott szabadon bocsátási kérelmének helyt adó vagy elutasító határozat;
- (c) A tárgyalás-előkészítő tanácsnak az 56. cikk 3. bekezdése alkalmazásával a hivatalból való eljárásról hozott határozata;
- (d) Olyan kérdésben hozott határozat, amely lényegesen befolyásolja az eljárás tisztességes és gyors lefolytatását vagy a tárgyalás kimenetelét, és amelyben a tárgyalás-előkészítő tanács vagy az elsőfokú tanács véleménye szerint a fellebbviteli tanács azonnali döntése jelentősen előrevinné az eljárást.

(2) A tárgyalás-előkészítő tanácsnak az 57. cikk 3. bekezdésének (d) pontja szerinti határozata ellen az érintett Állam vagy a főügyész nyújthat be fellebbezést a tárgyalás-előkészítő tanács engedélyével. A fellebbezést ilyenkor gyorsított eljárásban kell elbírálni.

(3) A fellebbezés önmagában csak akkor felfüggesztő hatályú, ha a fellebbviteli tanács kérelemre – az Eljárási és Bizonyítási Szabályok szerint – azt elrendeli.

(4) A 75. cikk értelmében hozott határozat által hátrányosan érintett sértettek jogi képviselője, az elítélt vagy a vagyontárgy jóhiszemű tulajdonosa fellebbezhet a jóvátételi döntés ellen az Eljárási és Bizonyítási Szabályok szerint.

⁴⁷⁷ Ld. erről a Római Statútum 82. cikk (1)(d) pontját a 114. lábjegyzetben.

⁴⁷⁸ A visszatérő fordulat a következő:

“Only an ‘issue’ may form the subject-matter of an appealable decision. An issue is an identifiable subject or topic requiring a decision for its resolution, not merely a question over which there is disagreement or conflicting opinion. [...] the issue must be such that its immediate resolution by the Appeals Chamber will settle the matter posing for decision through its authoritative determination, ridding thereby the judicial process of possible mistakes that might taint either the fairness of the proceedings or mar the outcome of the trial. [...] Put in a nutshell, the object of paragraph (d) of article 82 (1) of the Statute is to pre-empt the repercussions of erroneous decisions on the fairness of the proceedings or the outcome of the trial.” Situation in the Democratic Republic of the Congo, Judgement on the

A kamarák hagyományosan visszafogottan állnak hozzá az ilyen beadványokhoz, és joguk van azokat nemcsak elutasítani, de azokat bizonyos pontjaik tekintetében átengedni, sőt arra is jogosultak, hogy bizonyos feltenni akart kérdéseket átigazítsanak, és úgy engedjenek át, ha az eredeti kérdés nagyvonalúan, illetve nem szöveghűen kezelné a válasza érdemes problémakört.

Valószínűleg senkit sem ért váratlanul, hogy a saját döntésétől függő fellebbezési beadványokat a Tárgyalás-előkészítő Kamara nem engedte át, alapvetően azért, mivel az *interlocutory appeal* intézményével szembeni követelményeknek nem feleltek meg, hiszen csak újabb érvek nélkül, a korábban már döntéssel lezárt vitákat akartak újraindítani,⁴⁷⁹ illetve ténybelileg nem tudtak felmutatni olyan eljárási hibát (különös tekintettel a védelem jogainak tiszteletben tartására), amely az eljárás egészére kihatással lehetne.⁴⁸⁰

A Fellebbviteli Kamara elé így csak a súlyossági kritérium vitatása került (a védelemnek a meghallgatáson elhangzott, és a vád és az áldozatok képviselői által felháborodva visszautasított megjegyzése szerint „*Al Hassan nem kis hal, hanem mindössze plankton*”),⁴⁸¹ amelyről a döntés 2020 februárjában született meg, és mint említettem, az helybenhagyta a Tárgyalás-előkészítő Kamara álláspontját, elutasítva a fellebbezést.⁴⁸²

Prosecutor's Application for Extraordinary Review of Pre-Trial Chamber I's 31 March 2006 Decision Denying Leave to Appeal, ICC-01/04-168 13-07-2006, §§ 9, 14, 19, 5., 7., 8., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-168>

⁴⁷⁹ Décision relative à la requête de la défense aux fins d'autorisation d'interjeter appel de la Décision relative à la confirmation des charges et transmission du dossier à la présidence en vertu de la règle 129 du Règlement de procédure et de preuve, ICC-01/12-01/18-498-Red2, 18 November 2019, § 36, 17. (E határozat francia nyelven készült el, angol fordítása e sorok írásakor még nincs.) <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC01/12-01/18-498-Red2>

⁴⁸⁰ Décision relative aux observations de la défense en vertu de la règle 122-3 du Règlement de procédure et de preuve, ICC-01/12-01/18-460-Red2, 18 November 2019, (E határozat francia nyelven készült el, angol fordítása e sorok írásakor még nincs.) <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-460-Red2>

⁴⁸¹ “The fourth impediment concerns the Prosecution's failure to demarcate and establish any culpable conduct on the part of Mr. Al Hassan. Mr. Al Hassan is not just a ‘little fish’ – he is plankton within the Timbuktu eco-system. He was part of the civilian population in Timbuktu, and had no role in the decision making apparatus of Ansar Dine: he neither influenced nor controlled the charged crimes.” Public redacted version of “Submissions for the confirmation of charges”, ICC-01/12-01/18-394-Red, § 6, 7., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-394-Red>

⁴⁸² Judgment on the appeal of Mr Al Hassan against the decision of Pre-Trial Chamber I entitled ‘Décision relative à l'exception d'irrecevabilité pour insuffisance de gravité de l'affaire soulevée par la défense’ ICC-01/12-01/18-601-Red, 19 February 2020, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-601-Red>

Mindennek alapján az ICC elnöksége kijelölte azt a három bírót,⁴⁸³ akik Tárgyaló Kamaraként az Al Hassan ügyet a beterjesztett bizonyítékok és a tanúk számából következően elvben két évre becsülhetően tárgyalni fogják.

Hangsúlyozni kell, hogy minél pontosabb vádat várnak el tőle, annál inkább ösztönözve van a Főügyész minél több bizonyítéknak és minél több tanú meghallgatásának az előterjesztésére, és ennek ellentételezéséül a védelem ugyanannyi tanút kíván felvonultatni, attól sem függetlenül, hogy a költségek az ICC büdzsáját terhelik. Minél több a vádpont (ami persze a konkrét ügy függvénye), annál több a tanú. A tanúk meghallgatásának ütemét pedig a hallatlanul nehéz munkát professzionálisan végző szinkrontolmácsok teljesítő képessége is befolyásolja, ami a gyakorlat szerint napi hat óra tanúmeghallgatást tesz lehetővé.

A tárgyalás nyitónapjaként a Tárgyaló Kamara, a felekkel való egyeztetés után, 2020. július 14-et jelölte ki.⁴⁸⁴ Ezt az ütemezést az ICC a COVID-19 járvány miatti bevezetett intézkedések között is tartani tudta, és e napon a Főügyész megkezdte a vád ismertetését.⁴⁸⁵

⁴⁸³ Antoine Kesia-Mbe Mindua, Tomoko Akane, Kimberly Prost. (Decision constituting Trial Chamber X and referring to it the case of The Prosecutor v. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud, ICC-01/12-01/18-501 21-11-2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-501>

⁴⁸⁴ Decision Setting the Commencement Date of the Trial , ICC-01/12-01/18-548, 06 January 2020, § 24, 9., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-548>

⁴⁸⁵ <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=200714-otp-statement-al-hassan> ; <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1531>

5. FEJEZET

A BŰNSZERVEZETI FELELŐSSÉG A BOSCO NTAGANDA ÜGYBEN

1. A Bosco Ntaganda ügy háttere

2019. július 8-án hozta meg ítéletét⁴⁸⁶ az ICC egyik Tárgyaló Kamarája⁴⁸⁷ a Bosco Ntaganda ellen emelt vád ügyében. E fejezetben a bűnösség megállapításáról szóló elsőfokú ítéletnek⁴⁸⁸ csak egy szegmensét mutatom be, nevezetesen a bűnszervezeti felelősség megállapításának alapjául felhozott érveket.

Az ügy a Kongói Demokratikus Köztársaság észak-keleti sarkában levő Ituri tartományban a 2000-es évek elején zajló, döntően a hema és a lendu/ngiti népcsoportok közötti polgárháborúhoz kapcsolódott. (A hema erők főparancsnokának, a gyermekkatonaság bűncselekményéért elítélt Thomas Lubanga Dyilonak az ügyét részben az ICC-nek más nemzetközi bíróságok joggyakorlatából való kölcsönzéseit tárgyaló 10. fejezetben, részben az áldozatok kárpótlásáról szóló 9. fejezetben érintem majd részletesebben, és ez utóbbiban kerül sor a Bogoro falu felprédálásért elítélt ngiti parancsnok, Germain Katanga ügyének bemutatására is.)

Az ituri polgárháború kapcsolódott az ásványkincsekben roppant gazdag Kongó önmagában sem irigylésre méltó közelmúltbeli hányattatásaihoz, amely-

⁴⁸⁶ *The Prosecutor v. Bosco Ntaganda*, Judgment, ICC-01/04-02/06-2359, 08 July 2019, (a továbbiakban: Bosco Ntaganda ítélet, elsőfok), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-02/06-2359>

⁴⁸⁷ Robert Fremr, Kuniko Ozaki, Chang-ho Chung.

⁴⁸⁸ Az ítélettel szemben fellebbezést nyújtottak be, és a másodfokú eljárás jelen sorok 2019. decemberi írásakor még folyamatban van.

ben kevés olyan év volt, amelyet ne diktatúra, puccs, háború vagy polgárháború fémjelzett volna.⁴⁸⁹

A Ntaganda-ügy áttételesen kötődött még a ruandai népirtáshoz is, ahol a többségben levő hutuk a kisebbségi tutszik ellen számos alkalommal rendeztek pogromot, és azok egyike csapott át utóbb abba a népirtásba, amelyet a Biztonsági Tanács felhatalmazása alapján bevetett francia csapatok állítottak le, és amelynek számos felelősét a Biztonsági Tanács által a ruandai népirtás felelőseinek megbüntetésére létrehozott nemzetközi törvényszék (ICTR) ítélte el.

A Ruandában született, de Kongó Észak-Kiwu nevű tartományában felnevelt Bosco Ntaganda maga is tutszi volt, és szülőföldjén, a többségi hutu hatalommal szembeni ellenállási mozgalomban 1990-től részt vett, majd 1994-ben már jelentősebbnek tekinthető szerepet játszott a tutszi falvak védelmében. De nemcsak gyermekként élt, hanem harcolt is a kongói Észak-Kiwu és Dél-Kiwu tartományokban, ahol az oda a hutuk elől átmenekült tutszik és a tutszik elől átmenekült hutuk helyi rokon etnikumaik segítségével támadták egymást. Ezután az ituri polgárháborúban Bosco Ntaganda a hema szervezetekhez és milíciákhoz csatlakozott.⁴⁹⁰ (A hema és a tutszi közösség ti. nyelvi, etnikai szempontból igen közelállónak tekinthető.) A képességeit kiképzőtisztként is, valamint nagyobb harci manőverekben is már bizonyító Ntaganda a Lubanga vezette UPC/FPLC politikai és katonai formációban⁴⁹¹ fontos beosztást kapott: ő lett vezérkari főnök egyik helyettese.⁴⁹²

Bosco Ntaganda, némi meglepetésre, az amerikai diplomácia segítségével került Hágába, azután, hogy feladta magát Ruandában, az USA kigali nagykö-

⁴⁸⁹ Az egykori belga gyarmat függetlenné válása utáni első nagy kihívás a katangai szeparatizmus volt, majd az 1961-ben megölt Lumumba miniszterelnök helyébe került Mobutu mintegy négy évtizedes korrupt diktatúrája következett. Őt 1997-ben fosztották meg hatalmától, az ún. első kongói háborúba (1996–1997) történt ruandai-ugandai katonai beavatkozást is kihasználva, de ezután volt még egy ún. második kongói háború (1998–2003) is. E második háborúval függ össze az ugandai polgárháború, ahol az ugandai kormánycsapatok a Lord Resistance Army nevű fegyveres mozgalom (lásd a 12. és 13. fejezetekben érintett Ongwen-ügyet) határokön átnyúló támogatásának megakadályozására hivatkozva Ituri egy részét, a buniai repülőterrel együtt megszállták. Szintén ekkor kezdett el jelentős szerepet játszani Kongóban az a Jean-Pierre Bemba Gombo, aki a saját fegyveres erőiből három zászlóaljat adott kölcsön a közép-afrikai köztársasági elnöknek, Patassénak, ahol azután ezek az alakulatok számtalan atrocitást követtek ott el. (Ld. ezzel összefüggésben a Bemba-ügyről szóló 4. fejezetet).

⁴⁹⁰ Ld. Bosco Ntaganda ítélet, elsőfok, §§ 1–32, 10–18.

⁴⁹¹ Az *Union des Patriotes Congolais* (UPC) katonai szárnya volt a *Force patriotique pour la libération du Congo* (FPLC).

⁴⁹² Ld. Bosco Ntaganda ítélet, elsőfok, § 32, 18.

vetségére 2013 tavaszán besétálva.⁴⁹³ Vélhetően egyéb veszélyektől tartva még mindig ezt találta a legkevésbé rossz megoldásnak. (2006-tól volt hatályban az ICC által kiállított, öt nevesítő letartóztatási parancs, ami 2008-tól már nyilvános is volt, így Bosco Ntaganda egyaránt tarthatott az áldozatok hozzátartozóinak bosszújától, valamint az érdemeket szerezni óhajtó felettesek, egyenrangú bajtársak és beosztottak akcióitól is.)

2. A Bosco Ntaganda terhére rótt, megerősített vádak

Az ügyében eljáró Tárgyalás-előkészítő Kamara⁴⁹⁴ 2014-ben tizennyolc vádpontot erősített meg, köztük több, ugyanannak a bűncselekménynek volt az emberiesség elleni bűncselekmény szerinti, illetve a háborús bűncselekmények szerinti változata. Így emberölés és annak kísérlete, nemi erőszak, szexuális rabszolgaság, üldözés, lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása, gyermekkatonaság, a polgári lakosság és a védett javak elleni támadás, a vagyontárgyak katonai szükséglet által nem indokolt, tömeges, jogellenes és önkényes elpusztítása és eltulajdonítása került megerősítésre számos konkrét incidens említésével, amelyek döntően két, külön-külön több települést érintő hadművelethez kötődtek.⁴⁹⁵ Az érintett települések felsorolásával a *ratione loci* követelmény teljesült, a *ratione temporis* kritérium pedig a „2002. augusztus 6-án vagy akörül kezdődően, 2003. december 31-éig vagy akörüli időpontig terjedően” formulával került meghatározásra.⁴⁹⁶

Mindezek tekintetében az egyes incidensek összefüggésében és aszerint specifikálva, a Tárgyalás-előkészítő Kamara a 25. cikk (3) szerinti felelősségi formák közül alapvetően a 25. cikk (3)(a) pont szerinti felelősséget erősítette meg (úgy a közvetlen tettesi, mint a társtettesi és a közvetett társtettesi formában), de egyes incidensek tekintetében a 25. cikk (3)(c) és a 25. cikk (3)(d) (ezek a magyar jogi fogalmak szerint a bűnsegély különböző formái), valamint

⁴⁹³ Ld. <https://www.bbc.com/news/av/world-africa-21839970/dr-congo-war-crimes-suspect-bosco-ntaganda-in-us-embassy>

⁴⁹⁴ Ekaterina Trendafilova, Hans-Peter Kaul, Cuno Tarfusser.

⁴⁹⁵ Decision Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute on the Charges of the Prosecutor Against Bosco Ntaganda, ICC-01/04-02/06-309 09-06-2014, (a továbbiakban: Bosco Ntaganda: Határozat a vád megerősítéséről), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2014_04750.PDF

⁴⁹⁶ Ld. Bosco Ntaganda ítélet, elsőfok, § 33, 19.

a 25. cikk (3)(f), azaz a kísérlet⁴⁹⁷ is megerősítésre került. Egyes cselekmények tekintetében a 25. cikk (3)(b) szerinti felelősségi forma szerinti vádat is megerősítette, azaz a bűnös parancsot, illetve a felbújtást.⁴⁹⁸ Itt most nem megyek bele ezek elhatárolásába, azt a 4. fejezetben megtettem.

3. A közvetett társtettség indoklása az ítéletben

A Bosco Ntagandát elmarasztaló 2019-es ítélet ezeket megalapozottnak találta, és – ha egyes incidenseket bizonyíték hiányában ki is vont a felelősség alól –, elegendő bűncselekményt talált a 25. cikk (3)(a) szerinti felelősség megállapításához. Néhány esetben a 25. cikk (3)(a)-t a közvetlen tettesi formában állapította meg, de az esetek java részében a közvetett társtettség (*indirect co-perpetration*) formájában.⁴⁹⁹

Az alábbiakban ennek a jogi érvrendszerét mutatom be, eltekintve annak az egyes támadott települések szerinti lebontásától, ahol értelemszerűen a vád tárgyát képező bűncselekmény és annak bizonyítottsága, a hitelesnek, meggyőzőnek minősített tanúvallomások és egyéb bizonyítóeszközök egymás mellé helyezése képezi az ítélet gerincét.

3.1. A közvetett társtettség *in abstracto*

Az ítélet vonatkozó része először áttekintette az ICC-nek a bünszervezet kapcsán kialakult gyakorlatát,⁵⁰⁰ és azt abban összegezte, hogy két objektív eleme van: (i) a *közös bűnös terv* az elkövetők között, ami bűncselekmények elkövetésére vagy olyan cselekmények elkövetésére irányul, amelyek az események szokásos menetében bűncselekmények elkövetését eredményezik, és (ii) a közös bűnös

⁴⁹⁷ Római Statútum 25. cikk (3) [...] (f) A bűncselekmény elkövetését olyan cselekménnyel kíséri meg, amely lényegét tekintve az elkövetés megkezdését jelenti, de az elkövetés az elkövető szándékától független körülmények miatt nem fejeződött be. Nem büntethető azonban a jelen Statútum szerint a bűncselekmény kísérletéért az, aki eláll a bűncselekmény elkövetésétől, vagy a bűncselekmény elkövetését egyébként megakadályozza, ha a szándékától teljesen és önként elállt.

⁴⁹⁸ Bosco Ntaganda: Határozat a vád megerősítéséről, § 97, 35–37.

⁴⁹⁹ Ld. Bosco Ntaganda ítélet, elsőfok, 535–539.

⁵⁰⁰ Az alapelemeket az ICC a Lubanga-ügy másodfokú eljárásában mondta ki. Ld. Public redacted Judgment on the appeal of Mr Thomas Lubanga Dyilo against his conviction, ICC-01/04-01/06-3121-Red, 01 December 2014, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/06-3121-Red>

terv résztvevői ellenőrzést gyakorolnak az abból folyó bűncselekményeket elkövetők felett.⁵⁰¹ Ez az ellenőrzés a bűncselekmény tekintetében akkor áll fenn, ha az illető lényegi közreműködést nyújt és megvan az a lehetősége, hogy az elkövetést megzavarja.⁵⁰²

A szakirodalomban nem egyöntetűen helyeselt⁵⁰³ közvetett társtetteség fogalmi elemeként a „megzavarás képessége” (*to frustrate the commission*) az ICC joggyakorlatában – úgy vélem – nagyjából úgy ragadható meg, hogy az illető olyan helyzetben van, hierarchikusan vagy egyéb körülmények (például a bűncselekmények elkövetéséhez szükséges különleges ismeretek, különleges szakmai képességek) okán, hogy ha megtagadná a közreműködést vagy ha egyéb okból (sebesülés, halál stb.) nem venne abban részt, akkor a bűncselekmény egyáltalán nem vagy csak lényegesen másként valósulna meg. Végsősoron nagyjából arról van szó, hogy az illető nem kisebb, nagyobb, bármikor cserélhető, helyettesíthető fogaskereke a rendszernek, hanem olyan eleme, amely nem pótolható vagy messze nem ugyanazzal a hatékonysággal helyettesíthető.

A bűnszervezet vezetői uralják a közvetlen elkövetők akaratát.⁵⁰⁴ A bűnös terv, amelyre a megállapodás irányul, nem korlátozódik szükségképpen csak bűncselekmények elkövetésére: annál tágabb is lehet, és elegendő, ha a bűnözés

⁵⁰¹ “The existence of an agreement or common plan, between the accused and one of more other persons, to commit the crimes or to engage in a conduct which, in the ordinary course of events, would result in the commission of the crimes;” Ld. Bosco Ntaganda ítélet, elsőfok, § 774, 366.

⁵⁰² “The control of the members of the common plan over a person or persons who execute the material elements of the crimes by subjugating the will of the direct perpetrators. The accused, though not required to carry out the criminal conduct directly and personally, must have a control over the crime, by virtue of his or her essential contribution to it and the resulting power to frustrate its commission.” Ld. uo. § 774, 366.

⁵⁰³ Az *indirect co-perpetration* intézményének felismerését helyesli pl. ELDAR i. m. 2., 5., 18.; GRANIK i. m. 990.; AMBOS (2016b) i. m. 999.; AMBOS (2017) i. m. 679–680. Kritikai megjegyzéseket illetően ld. WIRTH i. m. 987., 995.; MORÃO i. m. 7., 10–13.; STAHN (2019) i. m. 136. A *capacity to frustrate* mércéjét, annak függvényében, hogy a *direct* vagy az *indirect co-perpetration* szemszögéből nézi, hiányosan kidolgozottnak vagy nehezen alkalmazhatónak tartja például YANEV–KOOJIMANS i. m. 822., 825.; AKSENOVA i. m. 660.; KAFEDŽIĆ i. m. 169.

⁵⁰⁴ “The requirement of the existence of an organisation used to subjugate the will of the direct perpetrators refers to one of the forms in which commission through another person, within the meaning of Article 25(3)(a) of the Statute may take place. In such case, while the potential physical perpetrators are interchangeable within the organisation, the criterion of control means that the indirect perpetrator used »at least part of the apparatus of power subordinate to him or her, so as to steer it intentionally towards the commission of the crime, without leaving one of the subordinates at liberty to decide whether the crime is to be executed«.” Ld. Bosco Ntaganda ítélet, elsőfok, § 778, 368.

kritikus elemét magában hordja, amennyiben bizonyos, hogy végrehajtása bűncselekmények elkövetésére vezet.⁵⁰⁵

A bűnszervezeti elkövetés jogi és eljárástechnikai következménye, hogy a lényegi közreműködő számára a 25. cikk (3)(a) szerinti felelősség átfogja a közvetlen elkövetők által elkövetett összes bűncselekményt, azok neki betudhatók, felróhatók.⁵⁰⁶

Az először a Katanga ügyben leírt *indirect co-perpetration* esetében a közvetett tettes (A) felelősségének megállapításához elegendő az, ha a bűnszervezet egy másik vezetője (B) gyakorol ellenőrzést egy konkrét bűncselekmény közvetlen elkövetője (C) felett: ha (A) a bűnszervezetben lényegi közreműködést valósít meg, úgy (A) a bűnös tervet végrehajtó közvetlen elkövetők közül nemcsak azoknak a bűncselekményeiért felel, akik az ő, azaz (A) közvetlen ellenőrzése alatt állnak, mint például (D), de azokéért is, akik a bűnszervezet másik vezetőjének, (B)-nek az ellenőrzése alá tartoznak, mint az említett (C).⁵⁰⁷

3.2. A közvetett társtetteség *in concreto*

A közös bűnös tervet a Tárgyaló Kamara úgy definiálta, hogy bár a kiindulópont az Ituri tartományban levő hema etnikum védelme és állítólagos diszkrimináltságuk megszüntetése volt,⁵⁰⁸ a per tárgyat képező két hadművelet célja azonban már a lendu lakosság dezintegrációja és kiűzése lett,⁵⁰⁹ ahol sérelmükre mindezt szabad volt elkövetni, emberölést, nemi erőszakot, fosztogatást, szexuális rabszolgaságot, védett javak támadását és mindezek mellett gyermekkatónák

⁵⁰⁵ “It is not required that the common plan between individuals was specifically directed at the commission of a crime; it suffices that the common plan contained a critical element of criminality, and that it was virtually certain that the implementation of the common plan would lead to the commission of the crimes at issue.” Ld. uo. § 776, 367.

⁵⁰⁶ “If it is found that the accused provided an essential contribution to the crime pursuant to an agreement or common plan, this justifies the normative imputation to each co-perpetrator of the totality of the crime committed jointly by the co-perpetrators.” Ld. uo. § 780, 368.

⁵⁰⁷ “An individual who has no control over the person through whom the crime would be committed cannot be said to commit the crime by means of that other person. However, if he acts jointly with another individual - one who controls the person used as an instrument - these crimes can be attributed to him on the basis of mutual attribution.” Decision on the confirmation of charges, 14 October 2008, ICC-01/04-01/07-717, § 493, 165–166., <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=571253>

⁵⁰⁸ Ld. Bosco Ntaganda ítélet, elsőfok, § 782, 369.

⁵⁰⁹ Ld. uo. § 808, 378.

felhasználását is.⁵¹⁰ Ennek érdekében hozták létre katonai formációjukat, adták ki a bűnös parancsokat és nem vonták felelősségre a bűncselekményeket elkövetőket.⁵¹¹

Thomas Lubanga egyik⁵¹² alvezéréként Bosco Ntaganda *lényegi hozzájárulása* a terv megvalósításához a fegyverzetileg jól felszerelt és jól szervezett, hagyományos hadseregre emlékeztető UPC/FPLC formáción belül élvezett, a vezérkari főnök – hadműveleti⁵¹³ – helyetteseként betöltött pozíciójából fakadt.⁵¹⁴ Beosztott alegységei⁵¹⁵ mellett eszközként tudta felhasználni a helyi hema közösségeket⁵¹⁶ a fosztogatásban és egyéb bűncselekmények elkövetésében. A kulcspozícióban levő vezetők egyike volt,⁵¹⁷ parancsait végrehajtották.⁵¹⁸ A vezetők egyikeként személyesen felelt a harcosok utánpótlásáért, toborzásáért.⁵¹⁹ Ő dolgozta ki a vádban említett két támadás katonai terveit,⁵²⁰ eligazításokat tartott, beszámoltatta az alparancsnokokat, támadási és egyéb parancsokat adott ki.⁵²¹ Bűncselekmények elkövetésére irányuló parancsot is kiadott, például menekült civilekre lövetett és beosztottai előtt személyesen lőtt le egy plébánost.⁵²²

A fentiek alapján a Tárgyaló Kamara szerint Ntagandának egyedi és központi szerepe volt, képességeit elismerték, parancsait végrehajtották. Operatív irányító volt, a célokat ő választotta ki.⁵²³ Így megállapítható nála a *megzavarás képessége*, a fenti cselekmények és körülmények pedig együttesen lényegi közreműködést jelentenek.⁵²⁴

Az 539 oldalas ítélet részletesen felsorolja a különböző helyszíneken történt bűncselekményeket alátámasztó bizonyítékokat, és csak néhány olyan incidenst

⁵¹⁰ Ld. uo. § 809, 378–379.

⁵¹¹ Ld. uo. §§ 782–807, 369–378.

⁵¹² A másik helyettes Floribert Kisembo volt. Ld. uo. § 814, 380.

⁵¹³ Ld. uo. § 829, 384–385.

⁵¹⁴ Ld. uo. § 814, 380.

⁵¹⁵ Ld. uo. § 819, 382.

⁵¹⁶ Ld. uo. § 824, 384.

⁵¹⁷ Ld. uo. § 827, 384–385.

⁵¹⁸ Ld. uo. §§ 816, 828, 381., 385.

⁵¹⁹ Ld. uo. §§ 830–832, 385–386.

⁵²⁰ Ld. uo. § 834, 386–387.

⁵²¹ Ld. uo. §§ 834–846, 385–391.

⁵²² Ld. uo. §§ 847–851, 391–392.

⁵²³ Ld. uo. §§ 852–855, 392–393.

⁵²⁴ Ld. uo. § 856, 393.

talál, amelyek esetében a bizonyítékok nem elegendőek. A vád tárgyát képező bűncselekményekre külön-külön is vonatkoztatva a 25. cikk (3)(a) alkalmazhatóságát, arra a következtetésre jut, hogy a bűnszervezetben való elkövetés miatti felelősség megáll, illetve egyes esetekben, a saját kézzel elkövetett bűncselekmények miatt a közvetlen tettesi értelemben is megáll a 25. cikk (3)(a).

Ezekután az ítélet rámutat arra, hogy a 25. cikk (3)(a) szerinti közvetett társtettesi minőség megállapítása miatt azt már nem szükséges megvizsgálnia, hogy egyébként a 25. cikk (3) egyéb felelősségi alakzatai megvalósultak-e.⁵²⁵ Itt az én olvasatomban a bűnös parancsok kiadása miatt a 25. cikk (3)(b), illetve általában az akciókhoz biztosított logisztikai háttér miatt a bűnszegély 25. cikk (3)(c) vagy 25. cikk (3)(d) merülhetett volna fel. A legfontosabb értelemszerűen a parancsok kérdése, de mint fent utaltam rá, a konkrét parancsokat és azok végrehajtottságát a Tárgyaló Kamara a lényegi közreműködés kritériuma teljesülésének bizonyítására már felhasználta.

4. A Bosco Ntaganda ügy további fejleményei

Az ítélet alapján a Tárgyaló Kamara 2019. november 7-én hozta meg ítéletét a kiszabandó büntetésről.⁵²⁶ A különböző bűncselekményekért, enyhítő körülményeket nem találva,⁵²⁷ külön-külön is hosszú büntetéseket⁵²⁸ kiszabva, össz-büntetésül harminc év szabadságvesztés-büntetést állapított meg,⁵²⁹ amelybe beszámítandó az előzetes letartóztatásban eltöltött hat év.⁵³⁰

⁵²⁵ “While the Chamber considers that a person’s conduct may be capable of satisfying elements of one or more modes of liability it does not find it appropriate or necessary, having found Mr Ntaganda’s principal liability to have been established for each of the counts charges, to reach any further finding on the remaining liability alternatives.” Ld. uo. § 1200, 530.

⁵²⁶ Sentencing judgment ICC-01/04-02/06-2442, 07 November 2019, (a továbbiakban: Bosco Ntaganda büntetés, elsőfok), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?doc-No=ICC-01/04-02/06-2442>

⁵²⁷ Bosco Ntaganda büntetés, elsőfok, § 244, 113.

⁵²⁸ Emberölésért 30 éves, nemi erőszakért 28 és 15 éves, szexuális rabszolgaságért 12 és 14 éves, üldözésért 30 éves, lakosság áttelepítéséért és erőszakos elhurcolásáért 10 és 8 éves, gyermekkatonaságért 18 éves, a polgári lakosság és a védett javak elleni támadásért 10 éves, a vagyontárgyak katonai szükséglet által nem indokolt, tömeges, jogellenes és önkényes elpusztítása és eltulajdonítása miatt 15 és 12 éves szabadságvesztést szabott ki. (Ahol két külön időtartamú szabadságvesztést mondott ki látszólag ugyanarra a bűncselekményre, ott tulajdonképpen jogilag különböző státuszú áldozatok sérelmére elkövetett bűncselekményekről van szó.) Uo. § 246, 114–115.

⁵²⁹ Uo. § 251, 116., 117.

⁵³⁰ Uo. § 252, 116., 117.

A védelem fellebbezést jelentett be mindkét ítélettel szemben, úgy anyagi jogi, mint eljárási jogi alapokra hivatkozva.⁵³¹ Ezek elbírálása jelen sorok írása-
kor még nem fejeződött be.

⁵³¹ Defence Appeal Brief - Part I, ICC-01/04-02/06-2443, 11 November 2019 ICC-01/12-01/18-1-Red, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-02/06-2443>, (A védelem Kuniko Ozaki bírónő függetlenségét kérdőjelezte meg az eljárás legutolsó hónapjait illetően, valamint a megerősített vádon való túlterjeszkedést vetette fel).

6. FEJEZET

AZ IDEIGLENES INTÉZKEDÉSEK A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG GYAKORLATÁBAN⁵³²

Az ideiglenes intézkedések a nemzetközi bíróságok gyakorlatában mindig jelen vannak. Éppen ezért azonban első látásra furcsának tűnik, hogy ennek az intézménynek a bevett angol elnevezéseit (*interim measures* vagy *provisional measures*) a Római Statútum angol szövege nem tartalmazza, francia szövege pedig a szokásos terminusok (*mesures intérimaires* vagy *mesures conservatoires*) közül az utóbbit, de azt is csak egyszer említi.⁵³³

A Római Statútum azonban igen gyakran utal „intézkedésekre” (ti. angolul a *measure*, franciául a *measure* kifejezést használva), és a szövegösszefüggésből derül ki, hogy mikor kell ezek alatt éppen ideiglenes intézkedést értenünk. Ezek

⁵³² E fejezet mintegy felére rövidített változata a *Les mesures conservatoires dans la pratique de la Cour Internationale de Justice et de la Cour Pénale Internationale* című tanulmányomnak. Ld. KOVÁCS (2017e) i. m.

⁵³³ Római Statútum 57. cikk (3)(e) Ha az 58. cikk szerinti elfogatóparancsot vagy idézést bocsátottak ki, az Államok együttműködését kérni a 93. cikk 1. bekezdésének k) pontja értelmében, kellően figyelembe véve a bizonyítékok súlyát, az érintett felek érdekeit, a jelen Statútumban és az Eljárási és Bizonyítási Szabályokban meghatározottak szerint, annak érdekében, hogy megtegye a biztosító intézkedéseket az elkobzás végrehajtása céljából, különösen a sértettek érdekében.

Rome Statute, Article 57 (3) “In addition to its other functions under this State, the Pre-Trial Chamber may [...] (e) Where a warrant of arrest or a summons has been issued under article 58, and having due regard to the strength of the evidence and the rights of the parties concerned, as provided for in this Statute and the Rules of Procedure and Evidence, seek the cooperation of States pursuant to article 93, paragraph 1 (k), to take protective measures for the purpose of forfeiture, in particular for the ultimate benefit of victims.”

Statut de Rome: Article 57 (3) «Indépendamment des autres fonctions qui lui sont conférées en vertu du présent Statut, la Chambre préliminaire peut: [...] (e) Lorsqu'un mandat d'arrêt ou une citation à comparaître a été délivré en vertu de l'article 58, solliciter la coopération des États en vertu de l'article 93, paragraphe 1, alinéa k), en tenant dûment compte de la force des éléments de preuve et des droits des parties concernées, comme prévu dans le présent Statut et dans le Règlement de procédure et de preuve, pour qu'ils prennent des mesures conservatoires aux fins de confiscation, en particulier dans l'intérêt supérieur des victimes».

mellett azonban számos más kifejezés is hordoz ilyen tartalmat, lásd például a 18. cikk (6) pontban említett *egyedülálló nyomozati lehetőség*⁵³⁴ (*unique investigative opportunity*) vagy a védelmi intézkedések, ti. a tanúk és áldozatok (sértettek) védelmét szolgáló intézkedések [43. cikk (6), 68. cikk (1), 87. cikk (4)], illetve a bizonyítékok megóvására irányuló intézkedések [54. cikk (3)(f), 56. cikk (3)(a)]. De említhetem ugyanilyen összefüggésben a letartóztatási parancsot (58. cikk) vagy az ideiglenes őrizetbe vételre irányuló kérelmet (92. cikk).

Az Eljárási és Bizonyítási Szabályzatban az ezekhez kötődő teendőket részletezi az 57. szabály [a 16. cikk (6) alá eső ideiglenes intézkedések], a 87. szabály (a védelmi intézkedések) és a 88. szabály (a különleges intézkedések).

Mivel mint említettem, az „ideiglenes intézkedések” (*interim measures* vagy *provisional measures*), *terminus technicus* gyanánt nem szerepel a Római Statútum angol szövegében, ugyanakkor egyik variánsa (*mesures conservatoires*) szerepel a francia változatban,⁵³⁵ ezért az alábbiakban megpróbálom a „szó szoros értelmében vett ideiglenes intézkedés” (ti. amikor a francia szöveg ezt használja) és a „tágabb értelemben vett ideiglenes intézkedés” ellentétpárjával kezelni ezt a sajátos helyzetet.

⁵³⁴ Római Statútum 18. cikk (6) A főügyész, a tárgyalás-előkészítő tanács döntésének meghozataláig vagy bármikor, miután a jelen cikk értelmében átengedte a nyomozást, rendkívüli felhatalmazást kérhet a tárgyalás-előkészítő tanácstól arra, hogy a bizonyítékok megóvása érdekében szükséges nyomozati cselekményeket tegyen, amennyiben egyedülálló lehetőség áll fenn fontos bizonyíték megszerzésére, vagy jelentős veszély áll fenn arra nézve, hogy a bizonyíték később már nem szerezhető meg.

Rome Statute, Article 18 (6): “Pending a ruling by the Pre-Trial Chamber, or at any time when the Prosecutor has deferred an investigation under this article, the Prosecutor may, on an exceptional basis, seek authority from the Pre-Trial Chamber to pursue necessary investigative steps for the purpose of preserving evidence where there is a unique opportunity to obtain important evidence or there is a significant risk that such evidence may not be subsequently available.”

Statut de Rome Article 18 (6): «En attendant la décision de la Chambre préliminaire, ou à tout moment après avoir décidé de surseoir à son enquête comme le prévoit le présent article, le Procureur peut, à titre exceptionnel, demander à la Chambre préliminaire l'autorisation de prendre les mesures d'enquête nécessaires pour préserver des éléments de preuve dans le cas où l'occasion de recueillir des éléments de preuve importants ne se représentera pas ou s'il y a un risque appréciable que ces éléments de preuve ne soient plus disponibles par la suite».

⁵³⁵ Ti. a Római Statútum 57. cikk (3) francia szövegében.

1. Az ideiglenes intézkedések célja

Bizonyos ideiglenes intézkedések célját már maga a Római Statútum is pontosan meghatározta. Így például az ún. egyedülálló nyomozati lehetőség (unique investigative opportunity) esetében a Római Statútum felhatalmazza a Tárgyalás-előkészítő Kamarát, hogy a Főügyész indítványára tegye meg „a megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy biztosítsa az eljárás hatékonyságát és tisztességes lefolytatását, különös tekintettel a védelem jogainak megóvására”.⁵³⁶

Ilyen intézkedések meghozatalával egyrészt elkerülhető egy szerencsétlenkedő pingpongozás⁵³⁷ az ICC és a nemzeti hatóságok között, másrészt pedig el lehet kerülni, hogy az összegyűjtött bizonyítékok a háborús/polgárháborús körülmények között megsemmisüljenek,⁵³⁸ és így az exhumálás jegyzőkönyvei és egyéb anyagai,⁵³⁹ dokumentált eredményei, a maradványok DNS azonosító adatai⁵⁴⁰ a későbbi eljárás számára felhasználhatók maradnak.

Nem meglepő, hogy a letartóztatási parancs esetében a cél ugyanaz, mint a nemzeti bűnüldöző szervezeteknél: a gyanúsított jelenlétének biztosítása, a bűncselekmények felderítésének megakadályozására irányuló törekvések elhá-

⁵³⁶ Római Statútum 56. cikk (1)b.

⁵³⁷ TAYLOR i. m.

⁵³⁸ NSEREKO i. m. 847.

⁵³⁹ Ld. erről KLAMBERG i. m. Ld. még GUARAGLIA–HOCHMAYR i. m. 1414.

⁵⁴⁰ A Triffterer-kommentár az exhumálást kiegészíti a DNS-re való utalással, illetve annak a tanúnak a meghallgatásával, akinek közeli elhunytával – egészségi állapota miatt – számolni kell. Utal arra is, hogy Rómában felvetődött – ebben az összefüggésben – a veszélyeztetett áldozatok tanúvallomásainak begyűjtése is. Bár ezt a kérdést akkor a vitában nem tudták egyértelműen lezárni, de a szerzők szerint erre igennel kell válaszolni. Ld. GUARAGLIA–HOCHMAYR i. m. 1415.

ritása és további bűncselekmények elkövetésének megelőzése.⁵⁴¹ Az áldozatok és a tanúk védelmét szolgáló intézkedések célja is azonos az otthoniakkal.⁵⁴²

A szó szoros értelmében vett ideiglenes intézkedések célját – mint amilyenek a biztosító intézkedések⁵⁴³ –, a sértettek kárpótlásával összefüggésben határozza meg a Római Statútum, amelynek tartalmát egy döntés úgy konkretizálta, hogy ez (ti. egy repülőgép zár alá vétele) „szükséges [...] a sértettek azon elemi érdekének biztosításához, [...] hogy kárpótlást kaphassanak a nekik okozott károkért”.⁵⁴⁴ Az nem előfeltétel, hogy az adott vagyontárgyak vagy pénzügyi letétek eredetükben függjenek össze azzal a bűncselekménnyel, amely miatt a letartóztatási parancs kibocsátásra került.⁵⁴⁵

⁵⁴¹ Római Statútum 58. cikk Elfogatóparancs vagy idézés tárgyalás-előkészítő tanács általi kibocsátása

- (1) A tárgyalás-előkészítő tanács a főügyész megkeresésére, a nyomozás megkezdése után bármikor kibocsáthat elfogatóparancsot, ha a főügyész által benyújtott kérelem és bizonyítékok vagy más információk megvizsgálása után meggyőződött arról, hogy:
 - (a) Alapos gyanú áll fenn arra nézve, hogy az adott személy a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményt követett el; és
 - (b) A személy letartóztatása szükségesnek látszik annak biztosítása érdekében, hogy:
 - (i) A személy a tárgyaláson megjelenjen,
 - (ii) A személy ne akadályozza vagy veszélyeztesse a nyomozást vagy a bírósági eljárást, vagy
 - (iii) Ha helyzet úgy kívánja, megakadályozzák, hogy az adott személy folytassa a bűncselekmény, vagy olyan kapcsolódó bűncselekmény elkövetését, amely a Bíróság joghatósága alá tartozik, és ugyanazon körülményekből származik.

⁵⁴² Római Statútum 68. cikk A sértettek és a tanúk védelme, részvételük a tárgyaláson

- (1) A Bíróság megteszi a megfelelő intézkedéseket a sértettek és a tanúk biztonságának, testi és lelki egészségének, méltóságának és magánéletének védelme érdekében. Ennek során a Bíróság tekintetbe vesz az ügyre vonatkozó minden tényezőt, ideértve az életkort, a nemet a 7. cikk 3. bekezdésének meghatározása szerint, és az egészségi állapotot, valamint a bűncselekmény jellegét, különösen, de nem kizárólag, ha a bűncselekmény nemi erőszakkal, nemi alapú erőszakkal vagy gyermekek sérelmére elkövetett erőszakkal járt. A főügyész különösen a nyomozás és e bűncselekmények miatti vádképviselőt során teszi meg ezeket az intézkedéseket. Ezen intézkedések nem sérthetik a vádlott jogait, és nem lehetnek ellentétesek azokkal, sem a tisztességes és pártatlan tárgyalás követelményeivel.

⁵⁴³ Ld. a Római Statútum már idézett 57. cikk (3)(e) pontját.

⁵⁴⁴ «Nécessaire dans l'intérêt supérieur des victimes pour garantir que [...] lesdites victimes puissent [...] obtenir réparation des préjudices qui peuvent leur avoir été causés.» ICC-01/05-01/08-08-US-Exp (reclassified «Public»), § 7. (A szerző megjegyzése: a «Décision et demande en vue d'obtenir l'identification, la localisation, le gel et la saisie des biens et avoirs adressées à la République Portugaise» című dokumentumnak van portugál, de – e sorok írásakor – nincs angol fordítása).

⁵⁴⁵ Ld. még GUARAGLIA–HOCHMAYR i. m. 1435–1436.

A Római Statútum egyéb rendelkezései – különösen francia változatukban – sugallhatnak egy megszorító értelmezést⁵⁴⁶ is, de a bírák a Kenyatta-ügyben hozott egyik – bár nem egyhangú – döntésben elutasították ezt a lehetőséget,⁵⁴⁷ amely egy korábbi, teleológikus érvelést⁵⁴⁸ alkalmazó, a Lubanga-ügyben hozott döntéssel⁵⁴⁹ volt összekapcsolható.

Az ICC első tizenöt éve igazolta Hervé Ascensio prognózisát, miszerint a zár alá vétel jogi lehetősége aligha nyer széleskörű gyakorlati alkalmazást az elszenvedett károk miatt kárpótlásukra várók igényei kielégítésének előkészítése során.⁵⁵⁰

A 2018. decemberig terjedő időszakot nézve a jogerős elítélések (ti. Lubanga, Katanga és Al Mahdi) vagyontalan személyeket érintettek. Eddig az egyedüli vagyonos elítélt Jean-Pierre Bemba Gombo volt, akit parancsnoki felelősség

⁵⁴⁶ Római Statútum 93. cikk Az együttműködés más formái [...] (1)(k) A bűncselekménnyel kapcsolatos jövedelmek, vagyon, vagyontárgyak és eszközök azonosítása, felkutatása, befagyasztása vagy lefoglalása, esetleges elkobzás végett, a jóhiszemű harmadik személyek jogainak sérelme nélkül;

Article 93 Other forms of cooperation [...] (1)(k): “The identification, tracing and freezing or seizure of proceeds, property and assets and instrumentalities of crimes for the purpose of eventual forfeiture, without prejudice to the rights of bona fide third parties;”

Article 93, Autres formes de coopération [...] (1)(k): «L’identification, la localisation, le gel ou la saisie du produit des crimes, des biens, des avoirs et des instruments qui sont liés aux crimes, aux fins de leur confiscation éventuelle, sans préjudice des droits des tiers de bonne foi;».

⁵⁴⁷ “13. [...] The Majority shares the view of Pre Trial Chamber I that: [t]he teleological interpretation of article 57 (3)(e) of the Statute reinforces the conclusion arising from a contextual interpretation. Indeed, since forfeiture is a residual penalty pursuant to article 77 (2) [b1 of the Statute, it will be contrary to the ‘ultimate benefit of victims’ to limit to guaranteeing the future enforcement of such a residual penalty the possibility of seeking the cooperation of the States Parties to take protective measures under article 57 (3)(e) of the Statute,” *The Prosecutor v. Uhuru Muigai Kenyatta*, 08 July 2014, ICC-01/09-02/11-931, § 13, 8., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/09-02/11-931>

⁵⁴⁸ “11.The Chamber notes the submission of the Kenyan Government that the implementation of a cooperation request under Article 93 (1)(k) of the Statute relating to identifying, tracing and/or freezing assets or property of an accused person requires an express finding that such assets or property were instrumentalities of a crime or that they came into the possession of the person upon execution of the crime.”

“12. The Majority considers that the statutory framework does not require any such nexus to be established when ordering protective measures under Article 57 (3)(e). [...]” *The Prosecutor v. Uhuru Muigai Kenyatta*, 08 July 2014, ICC-01/09-02/11-931, §§ 11–12, 7–8.

⁵⁴⁹ Decision concerning Pre-Trial Chamber I’s Decision of 10 February 2006 and the Incorporation of Documents into the Record of the Case against Mr Thomas Lubanga Dyilo, ICC-01/04-01106-8-Corr, <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=236260>

⁵⁵⁰ «Compte tenu de l’ampleur et de la nature des crimes entrant dans la compétence de la Cour, il est néanmoins probable que les confiscations opérées seront largement insuffisantes pour permettre l’indemnisation et que d’autres ressources seront nécessaires pour alimenter le Fonds d’indemnisation en faveur des victimes prévu à l’article 79 du Statut.» ASCENSIO i. m. 79.

alapján, gyilkosságokért és nemi erőszakért ítélték elsőfokon tizennyolc év szabadságvesztésre, őt azonban a Fellebbviteli Kamara másodfokon, részben az elsőfokú eljárás során elkövetett eljárási hibák miatt, részben pedig bizonyítottság hiányában felmentette.⁵⁵¹ (Lásd a 4. fejezetet.) Ehhez hozzá kell azonban tenni, hogy Bemba Gombonak volt egy egyéves szabadságvesztéssel és pénzbüntetéssel zárult másik elmarasztaló ítélete⁵⁵² is – ti. a tanúk befolyásolása az ICC előtti eljárás során elnevezésű bűncselekményt illetően –, amely viszont a Fellebbviteli Kamarának a fellebbezéseket elutasító döntésével 2018-ban jogerőssé vált.⁵⁵³

2. Előfeltételek

A Nemzetközi Bíróságtól eltérően a Nemzetközi Büntetőbíróság igen ritkán használja a *prima facie* joghatóság kifejezést,⁵⁵⁴ és még ott sem igazán, ahol az

⁵⁵¹ Judgment on the appeal of Mr Jean-Pierre Bemba Gombo against Trial Chamber III's "Judgment pursuant to Article 74 of the Statute", ICC-01/05-01/08-3636-Red 08-06-2018, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/05-01/08-3636-Red>

⁵⁵² Itt az eljáró Tárgyaló Kamara egy egyéves szabadságvesztést szabott ki, amelyet az előzetes letartóztatásban töltött évekre tekintettel kitöltöttnek minősített, de emellett pénzbüntetéssel is sújtotta Bemba Gombot:

"127. In addition, the Chamber again finds that a fine is a suitable part of the sentence. The Chamber recalls that there is a need to discourage this type of behaviour and to ensure that the repetition of such conduct on the part of Mr Bemba or any other person is dissuaded. Recognising Mr Bemba's enhanced culpability, and considering his solvency, the Chamber is of the view that he must be fined the same amount as before: EUR 300,000."

The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Aimé Kilolo Musamba, Jean-Jacques Mangenda Kabongo, Fidèle Babala Wandu and Narcisse Arido, Decision Re-sentencing Mr Jean-Pierre Bemba Gombo, Mr Aimé Kilolo Musamba and Mr Jean-Jacques Mangenda Kabongo, ICC-01/05-01/13-2312 17-09-2018, § 127, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2018_04355.PDF

⁵⁵³ Case Information Sheet, *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Aimé Kilolo Musamba, Jean-Jacques Mangenda Kabongo, Fidèle Babala Wandu and Narcisse Arido*, ICC-01/05-01/13, ICC-PIDS-CIS-CAR-02014/18_Eng, <https://www.icc-cpi.int/car/Bemba-et-al>

⁵⁵⁴ Ld. pl. "Considering that Pre-Trial Chamber has *prima facie* jurisdiction [...]" but take into consideration that the French translation did not use it *expressis verbis*: «Attendu que de prime abord, la Chambre préliminaire I a compétence [...]», ICC-01/04-19-tFR 02-05-2005, 3.

Nota bene: A compétence *prima facie* / *prima facie* competence / *prima facie* jurisdiction kifejezés nem szerepel sem a Római Statútumban, sem az Eljárási és bizonyítási szabályzatban. Mint látható, az idézett döntésnek is csak az angol változata tartalmazza a kifejezést.

ügy jellemzői erre alapot adnak.⁵⁵⁵ Igaz, az ICC előtti helyzetek nemritkán jóval komplexebbek, mint az ICJ előttiéik.

Mint korábban már említettem, az ICC joghatósága elődegesen területi (*ratione loci*) vagy személyi alapon (*ratione personae*) áll fenn: amikor részes állam terjeszt fel „helyzetet”, neki kell megjelölnie, hogy az események részes állam területén vagy részes állam állampolgára által kerültek elkövetésre.⁵⁵⁶ Az ilyen felterjesztés lehet (i) az államra önmagára vonatkozó (*self-referral*), de (ii) vonatkozhat bármely más részes államra is.

A Főügyész magától (*proprio motu*) is terjeszthet fel helyzetet, amennyiben a területi vagy a személyi elvi kapocs valamely részes állam tekintetében fennáll.⁵⁵⁷

Amennyiben a helyzetet a Biztonsági Tanács terjeszti fel, a *ratione loci* vagy *ratione personae* kapcsolatnak nem kell feltétlenül részes államra mutatnia.⁵⁵⁸ A *ratione temporis* elv és a komplementaritás már említett koordinátái azonban itt is irányadóak.

A helyzetből a konkrét esetek kiválasztása során hazai eljárásoknak a *ne bis in idem re* szempontjából történő vizsgálata viszont adott esetben hosszabb adatgyűjtést és elemzést igényelhet.

Könnyű lenne azt mondani, hogy a bírák addig nem hozhatnak tágabb értelemben vett ideiglenes intézkedést, amíg *prima facie* nem világos, hogy az ICC rendelkezik-e joghatósággal az adott helyzetben vagy az adott ügyben. Mivel azonban a joghatóság és az elfogadhatóság két külön fogalom, a *prima facie* joghatóság egy adott helyzet viszonylatában önmagában nem elegendő ahhoz, hogy egy konkrét ügy feltételezett elkövetőjével szemben ideiglenes intézkedés meghozatalára kerüljön sor.

Ezért az ideiglenes intézkedések alkalmazása bizonyos eljárási döntéseket feltételez, amelyeket tipikusan a Tárgyalás-előkészítő Kamara hoz meg, a Főügyész indítványára. Ilyen például az arról való döntés, hogy megállapították a joghatóságot, és a *ne bis in idem re* szabály elve sem sérül. Utóbbi bizonyos kifogások elutasításával összefüggésben is megjelenhet.⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ Nem említi a myanmari Rohingya közösség – a Főügyész által áttelepítésnek (deportálásnak) minősített – helyzete tárgyában hozott döntés sem. „Decision on the »Prosecution’s Request for a Ruling on Jurisdiction under Article 19(3) of the Statute«, ICC-RoC46(3)-01/18-37 06-09-2018.

⁵⁵⁶ Ld. a Római Statútum 12. cikkét.

⁵⁵⁷ Ld. uo. 15. cikk.

⁵⁵⁸ Ld. uo. 13. cikk.

⁵⁵⁹ Római Statútum 19. cikk A Bíróság joghatóságának és az ügy elfogadhatóságának megtámadása

Vannak bizonyos egyéb, úgy a tágabb értelemben,⁵⁶⁰ mint a szűkebb értelemben⁵⁶¹ vett ideiglenes intézkedések, amelyek meghozatala egyéb előfeltételektől és a nyomozás sajátos logikájától függ.

A sürgősség és a szükségesség mellett a „rendkívüli” mivolt is megjelenik a Római Statútumban (lásd például az *egyedülálló nyomozati lehetőség*⁵⁶² intézményét).

Az ideiglenes intézkedéseket elvben a Főügyész kéri, de vannak példák arra is, amikor a védelem indítványozta ezt, ti. amikor Laurent Gbagbo és Charles

- (1) A Bíróság meggyőződik arról, hogy fennáll-e joghatósága a Bíróság elé terjesztett ügyben. A Bíróság hivatalból határozhat az ügy elfogadhatóságáról a 17. cikknek megfelelően.
- (2) Az ügy elfogadhatóságát a 17. cikkben meghatározott indokkal vagy a Bíróság joghatóságát kifogással megtámadhatja:
 - (a) A vádlott, vagy az a személy, akivel szemben elfogatóparancsot, illetve az 58. cikk szerint idézést bocsátottak ki;
 - (b) Az ügyben joghatósággal rendelkező Állam, azzal az indokkal, hogy az ügyben nyomozást folytat vagy folytatott, illetőleg az ügyben a büntetőeljárás lefolytatása folyamatban van, vagy azt lefolytatták; vagy
 - (c) Az az Állam, amelytől a 12. cikk értelmében a joghatóság elfogadását be kell szerezni.
- (3) A főügyész kérheti, hogy a Bíróság határozzon a joghatóság vagy az elfogadhatóság kérdéséről. A joghatóság vagy az elfogadhatóság kérdése miatt indult eljárásban azok, akik a 13. cikk szerint az ügyet a Bíróság elé utalták, továbbá a sértettek szintén a Bíróság elé terjeszthetik észrevételeiket.

Nota bene: a könyvben később majd kitérek arra, hogy valószínűleg a római diplomáciai konferencia utolsó napjainak véghøjrájában több, utólag észrevett szerkesztési furcsaság is bekerült. Így a 19. cikk harcias címe ellenére az 1. § és különösen annak második mondata láthatóan független attól, hogy nyújtottak-e be kifogást (megtámadást) vagy sem. Ennek a megfogalmazásnak a fontossága az ún. Rohingya-határozatra vezető főügyészi indítvány vizsgálata során domborodott ki. (Ld. erről a 14. fejezetet).

⁵⁶⁰ Ld. pl. a letartóztatási parancs egyik feltételeként:

Római Statútum 58. cikk (1) A tárgyalás-előkészítő tanács a főügyész megkeresésére, a nyomozás megkezdése után bármikor kibocsáthat elfogatóparancsot, ha a főügyész által benyújtott kérelem és bizonyítékok vagy más információk megvizsgálása után meggyőződött arról, hogy:

- (a) Alapos gyanú áll fenn arra nézve, hogy az adott személy a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményt követett el; [...].

⁵⁶¹ Ld. pl. a Római Statútum 57. cikk (3)(e) pontot. Ha az 58. cikk szerinti elfogatóparancsot vagy idézést bocsátottak ki, [...].

⁵⁶² Ld. a Római Statútum 18. cikk (6) pontot:

A főügyész, a tárgyalás-előkészítő tanács döntésének meghozataláig vagy bármikor, miután a jelen cikk értelmében átengedte a nyomozást, rendkívüli felhatalmazást kérhet a tárgyalás-előkészítő tanácstól arra, hogy a bizonyítékok megóvása érdekében szükséges nyomozati cselekményeket tegyen, amennyiben egyedülálló lehetőség áll fenn fontos bizonyíték megszerzésére, vagy jelentős veszély áll fenn arra nézve, hogy a bizonyíték később már nem szerezhető meg. (Ld. még az 56. cikk (1) bekezdést).

Blé Goudé védői (még) nem akartak egymással együttműködni. Az előbbi védője kérte a Tárgyalás-előkészítő Kamarát, hogy ne tegye lehetővé, hogy az utóbbi védői is betekinthessenek bizonyos benyújtott bizonyítékokba.⁵⁶³

Ugyanakkor ideiglenes intézkedést „egyedülálló nyomozati lehetőség” esetében *ex officio* is meg lehet hozni.⁵⁶⁴

Ezeket az intézkedéseket az ICC különböző fórumai előtt meg lehet támadni: az intézkedések természetétől függően a sürgősség megszűnésére lehet hivatkozni azon szerv előtt, amelyik azt meghozta, azaz az adott Tárgyalás-előkészítő Kamara vagy a Tárgyaló Kamara előtt,⁵⁶⁵ de bizonyos intézkedésekkel, mint például az *ex officio* is meghozható „egyedülálló nyomozati lehetőség” keretei között meghozottakkal szemben fellebbezni is lehet.⁵⁶⁶

A bizonyítás terhe az ideiglenes intézkedések indítványozóján van, de mint említettem, az adott kamara eljárhat hivatalból is. Értelemszerűen, ha utóbb a védelem a sürgősség megszűnésére alapítja a megszüntetésre irányuló indítványt, ennek terhe az ő vállát nyomja.

⁵⁶³ «[I]l est nécessaire que la Chambre préliminaire prenne des mesures conservatoires afin que le Procureur ne divulgue aucun élément de preuve émanant de la défense à l'équipe de défense de Monsieur Blé Goudé. [...]», ICC: *The Prosecutor v. Laurent Gbagbo*: Version publique expurgée du *corrigendum* de la demande d'autorisation d'interjeter appel de la décision de la Juge unique du 19 juin 2014 sur la "Prosecution's request to disclose material in a related proceeding pursuant to Regulation 42(2)", (ICC-02/11-01/11-659) ICC-02/11-01/11-660-Corr-Red 7., § 28.

⁵⁶⁴ Római Statútum 56. cikk (3)(a)
Ha a főügyész nem kérte a jelen cikk szerinti intézkedések megtételét, de a tárgyalás-előkészítő tanács úgy véli, hogy ezek az intézkedések szükségesek a tárgyaláson a védelem szempontjából általa fontosnak tekintett bizonyítékok megóvása érdekében, véleményt kér a főügyésztől arról, hogy nyomós oka volt-e arra, hogy nem kérte az intézkedések megtételét. Ha a tanácskozás után arra a megállapításra jut, hogy az a tény, hogy a főügyész nem kérte az intézkedések megtételét, nem megalapozott, a tárgyalás-előkészítő tanács hivatalból megteheti az adott intézkedéseket.

⁵⁶⁵ Ha azonban egy ügy már a Tárgyaló Kamara előtt van, ez a kamara felfüggesztheti a még a Tárgyalás-előkészítő Kamara által meghozott – a szó szoros értelmében vett – ideiglenes intézkedés hatályát, ahogyan ez a Kenyatta-ügyben is megtörtént. *The Prosecutor v. Uhuru Muigai Kenyatta*, Decision on the implementation of the freeze of assets, ICC-01/09-02/11-931 Conf, Pursuant to Trial Chamber V(b)'s Order ICC-01/09-02/11-967, dated 21st October 2014, this document is reclassified as "Public", 15., § 29.

⁵⁶⁶ Római Statútum 56. cikk [...] (3)(b) A főügyész fellebbezhet a tárgyalás-előkészítő tanács azon döntése ellen, hogy az a jelen bekezdés értelmében hivatalból intézkedik. A fellebbezést gyorsított eljárásban bírálják el.

3. Az ideiglenes intézkedések jogi természete

Bár első látásra talán furcsának tűnik, a Nemzetközi Büntetőbíróság ideiglenes intézkedéseinek jogi természete több tényezőtől függ, ideértve a meghozó kamara akaratát és a meghozandó intézkedés célját. Az ideiglenes intézkedések tipikusan a jogi természettel rendelkező végzésekben jelennek meg, és így *ex lege* kötelezőek, de az „egyedülálló nyomozati lehetőség” esetében a Tárgyalás-előkészítő Kamara megelégedhet azzal is, hogy csak ajánlás kibocsátására szorítkozik.⁵⁶⁷ [Lásd ezzel összefüggésben a Római Statútum 56. cikk (2)(a) és (e) pontjait.]

Ami a szó szoros értelmében vett ideiglenes intézkedések érvényesítését illeti, a Tárgyalás-előkészítő Kamara – a Római Statútum 93. cikkének megfelelően – kérheti az államok együttműködését is, ahol ezek maguk is ideiglenes intézkedéseket (angolul ez itt *protective measure*, franciául *measure conservatoire*) hoznak. [Ld. az 57. cikk (3)(e) pontot.]⁵⁶⁸ Az utalás a 93. cikkre a jogi kötelezettséget támasztja alá.⁵⁶⁹ Bár a *seek the cooperation of States / solliciter la coopération des Etats* nyelvtanilag talán puhább tartalmat is hordozhat, az ICC

⁵⁶⁷ Római Statútum 56. cikk [...]

- (2) Az 1. bekezdés (b) pontja szerinti intézkedések többek között a következők lehetnek:
 - (a) Az eljárás menetére vonatkozó ajánlások vagy rendelkezések kiadása;
 - (b) Az eljárásról jegyzőkönyv készítésének elrendelése;
 - (c) Szakértő kirendelése jogsegély érdekében;
 - (d) A letartóztatott vagy a Bíróság előtt idézésre megjelent személy védője részvételének engedélyezése, vagy ha a letartóztatás még nem történt meg, vagy a beidézett személy még nem jelent meg, illetőleg a védő kiválasztása még nem történt meg, másik védő kirendelése a védelem ellátására és az adott személy érdekeinek képviselésére;
 - (e) A tanács egy tagjának, vagy, ha szükséges, a Tárgyalás-előkészítő Kollégium másik tagjának, avagy az Elsőfokú Kollégium rendelkezésre álló bírójának kijelölése abból a célból, hogy kísérje figyelemmel az eljárást, és javaslatokat tegyen, vagy utasításokat adjon a bizonyítékok gyűjtése és megóvása, valamint a személyek kihallgatása tekintetében;
 - (f) Olyan más intézkedések megtétele, amelyek a bizonyítékok gyűjtése vagy megóvása céljából szükségesek.

⁵⁶⁸ Ld. fentebb.

⁵⁶⁹ Római Statútum 93. cikk Az együttműködés más formái

- (1) A Részes Államok a jelen Fejezet rendelkezéseinek és a nemzeti eljárási joguknak megfelelően teljesítik a Bíróság megkereséseit annak érdekében, hogy a következő módon nyújtsanak jogsegélyt a nyomozás és a büntetőeljárás során: [...]

Rome Statute, Article 93 “Other forms of cooperation

- (1) States Parties shall, in accordance with the provisions of this Part and under procedures of national law, comply with requests by the Court to provide the following assistance in relation to investigations or prosecutions: [...]

Statut de Rome, Article 93: «Autres formes de coopération

ügy értelmezte ezt a fordulatot, hogy itt jogilag kötelező végzésről van szó, és a *to request the cooperation*⁵⁷⁰ formában adta vissza tartalmát, ahol a megfelelő magyar ige kb. a „megkövetel”.

A letartóztatási parancsokat jogilag természetesen kötelező végrehajtani. Jogi mivoltuk – a dolog természete szerint – eleve nehezen vitatható, ráadásul a 86. és a 87. cikkek szóhasználata is mutatja, hogy az államokat terhelő jogi kötelezettségről⁵⁷¹ van szó.

Az ICC a letartóztatási parancs kötelező jellegét hangsúlyozta például a Szaif Kadhafi⁵⁷² és az Al Bashir ügyekben.⁵⁷³ Így legalábbis a nemzetközi jog elefántcsonttornyaiból nézve a helyzet egyértelmű.

- (1) 1. Les États Parties font droit, conformément aux dispositions du présent chapitre et aux procédures prévues par leur législation nationale, aux demandes d'assistance de la Cour liées à une enquête ou à des poursuites et concernant: [...]».

⁵⁷⁰ “In sum, Articles 57(3)(e) and 93(1)(k) of the Statute and Rule 99(1) of the Rules confirm the authority of the Pre-Trial Chamber to take protective measures to identify, trace, freeze and seize property or assets of an accused person prior to the commencement of trial. Collectively, these provisions authorise the Pre-Trial Chamber, after the consideration of certain factors, to request cooperation from a State to implement such protective measures after the issuance of a warrant of arrest or a summons to appear and prior to the start of trial, both for the purposes of eventual forfeiture as an applicable penalty under Article 77(2)(b) of the Statute and for reparations under Article 75 of the Statute.” *The Prosecutor v. Uhuru Muigai Kenyatta*, Decision on the implementation of the request to freeze assets, ICC-01/09-02/11-931, 8 July 2014., 11., § 19.

⁵⁷¹ Római Statútum 86. cikk Általános együttműködési kötelezettség
A Részes Államok a jelen Statútum rendelkezéseinek megfelelően teljes mértékben együttműködnek a Bírósággal a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmények miatti nyomozás és vádképviselet során.

87. cikk Együttműködési megkeresés: általános rendelkezések

(1) (a) A Bíróság jogosult a Részes Államok együttműködését kérni. [...]

(7) Ha a Részes Állam a jelen Statútum rendelkezéseivel ellentétben nem tesz eleget a Bíróság együttműködés iránti megkeresésének, és ezzel akadályozza a Bíróságot a jelen Statútumban meghatározott feladatai és hatásköre gyakorlásában, a Bíróság megállapíthatja ezt, és az ügyet a Részes Államok Közgyűlése elé terjesztheti, illetve, ha Biztonsági Tanács utalta az ügyet a Bíróság elé, a Biztonsági Tanács elé utalhatja az ügyet.

⁵⁷² “Outstanding obligation to surrender Saif Al-Islam Gaddafi to the Court” Situation in Libya, in the case of *The Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi and Abdullah Al-Senussi*, Decision on the “Request for an immediate finding of non-compliance and referral to United Nations Security Council”, 17 September 2013, ICC-01/11-01/11-446, 8., § 16.

⁵⁷³ “Uganda is a State Party to the Statute. It has an obligation to cooperate with the Court in accordance with Part 9 of the Statute, including with requests for arrest and surrender to the Court of persons against whom a warrant of arrest has been issued by the Pre-Trial Chamber under article 58 of the Statute. [...] In the present case, and notwithstanding its obligations to cooperate with the Court, Uganda did not arrest Omar Al-Bashir while he was present on its territory and surrender him to the Court nor did it raise with the Court any problem it might have identified in the execution of such request. In fact, Uganda did not even respond to the note verbale transmitted by the Court on 11 May 2016.” *The Prosecutor v. Omar*

Mint majd utalok is rá később, a tényleges helyzet azonban távolról sem rózsás.

4. Nyilvános és zárt formák

A Nemzetközi Bíróság és a nemzetközi emberi jogi bíróságok gyakorlatától eltérően Nemzetközi Büntetőbíróság ideiglenes intézkedései nem feltétlenül nyilvánosak. Lehetnek nyilvánosak is, de lehetnek bizalmas vagy titkos jellegűek is, sőt valószínűleg jelentős többségük az utóbbi kategóriába tartozik, mivel hatékony végrehajtásukat az azonnali nyilvánosságra hozatal megakadályozná. Így a szó szoros értelmében vett ideiglenes intézkedések végrehajtása (mint pl. a bankbetétek befagyasztása) nyilvánvalóan jóval nehezebb lenne, ha az illető tudná, hogy melyik országot kereste meg az ICC. Hasonló megfontolásokból a letartóztatási parancs is titkos – hivatalos elnevezésében zárt pecsétet (*sealed*) – formában kerül elfogadásra, és csak az illető Hágába történt átszállítása után minősítik át nyilvánossá (*unsealed*). Voltak ugyan olyan letartóztatási parancsok is, amelyek eleve nyilvánosak voltak, ilyen volt az ICC első éveiben a szudáni államfő, Al-Bashir ellen kibocsátott letartóztatási parancs, de mint ismeretes, ezt nem tudta a Nemzetközi Büntetőbíróság végrehajtatni az államokkal.

Az „egyedülálló nyomozati lehetőség” keretei között meghozott ideiglenes intézkedések java részéről is el lehet mondani, hogy azonnali nyilvánosságuk nemkívánatos, hiszen lehetetlenné tenné például egy fegyveres összeütközés keretei között elkövetett háborús bűncselekményekről szóló tanúvallomások begyűjtését. A tanúk vagy a sértettek személyi adatainak zárt kezelése az ő biztonságuk szempontjából ilyenkor alapvető fontosságú. Ugyanakkor a Római Statútum külön is utal rá, hogy mindezek az intézkedések a védelem jogait nem csorbíthatják. (Ennek a technikai megoldásait a könyv 7. fejezetében még érintem.)⁵⁷⁴

Hassan Ahmad Al Bashir, Decision on the non-compliance by the Republic of Uganda with the request to arrest and surrender Omar Al-Bashir to the Court and referring the matter to the United Nations Security Council and the Assembly of State Parties to the Rome Statute, ICC-02/05-01/09-267, 11 July 2016, § 9–10.

⁵⁷⁴ 56. cikk (1)(b) Ebben az esetben a tárgyalás-előkészítő tanács a főügyész megkeresésére megteszi a megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy biztosítsa az eljárás hatékonyságát és tisztességes lefolytatását, különös tekintettel a védelem jogainak megóvására.

5. Az ideiglenes intézkedések viszonya az indítványozottakhoz

A Római Statútum, mint láttuk, a Nemzetközi Büntetőbíróságon belül a Főügyésszel szemben a Tárgyalás-előkészítő Kamarát mintegy azt ellensúlyozó intézményt kezeli, ezért utóbbinak joga van arra, hogy az előbbi által indítványozott ideiglenes intézkedések egészét vagy egy részét szükségtelennek tartsa, és alkalmazásukat ne engedélyezze. Fentebb láthattuk azt is,⁵⁷⁵ hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara ugyanakkor még a Főügyész indítványa nélkül is kibocsáthat ideiglenes intézkedést az „egyedülálló nyomozati lehetőség” keretei között.

A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara rendszerint jóváhagyja, részben jóváhagyja vagy visszautasítja az indítványt, és nemigen van „precedens” arra, hogy olyan ideiglenes intézkedést hoznának a bírák, amely ne szerepelt volna a főügyészi indítványban, vagy ami ne lenne alternatívája vagy enyhített formája egy kért megoldásnak. Az ilyen intézkedések ezért nem ellentétesek a Római Statútummal.⁵⁷⁶

Ami a tágabb értelemben vett ideiglenes intézkedéseket illeti, a Tárgyalás-előkészítő Kamara vagy a Tárgyaló Kamara az indítványban szereplőhöz képest eltérő intézkedést is kibocsáthat: például csak idézést bocsát ki és nem letartóztatási parancsot,⁵⁷⁷ ha úgy véli, hogy a terhelt letartóztatása nem szükséges, vagy egyéb esetekben, ha megítélése szerint a tanú vagy a sértett esetében

⁵⁷⁵ Ld. a Római Statútum 56. cikk (3) bekezdését.

⁵⁷⁶ Ld. a Római Statútum 56. cikk (1)(b) pontját. Ld. továbbá az 56. cikk (2) (f) pontját: Olyan más intézkedések megtétele, amelyek a bizonyítékok gyűjtése vagy megóvása céljából szükségesek.

⁵⁷⁷ Római Statútum 57. cikk (3)

A jelen Statútumban meghatározott egyéb feladatai mellett a tárgyalás-előkészítő tanács:

(a) A főügyész megkeresésére olyan utasításokat és parancsokat bocsáthat ki, amelyek szükségesek lehetnek a nyomozás céljaira;

58. cikk (1). A tárgyalás-előkészítő tanács a főügyész megkeresésére, a nyomozás megkezdése után bármikor kibocsáthat elfogatóparancsot, ha a főügyész által benyújtott kérelem és bizonyítékok vagy más információk megvizsgálása után meggyőződött arról, hogy:

(a) Alapos gyanú áll fenn arra nézve, hogy az adott személy a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményt követett el; és

(b) A személy letartóztatása szükségesnek látszik annak biztosítása érdekében, hogy:

(i) A személy a tárgyaláson megjelenjen,

(ii) A személy ne akadályozza vagy veszélyeztesse a nyomozást vagy a bírósági eljárást, vagy

(iii) Ha helyzet úgy kívánja, megakadályozzák, hogy az adott személy folytassa a bűncselekményt, vagy olyan kapcsolódó bűncselekmény elkövetését, amely a Bíróság joghatósága alá tartozik, és ugyanazon körülményekből származik.

enyhébb vagy éppen az indítványozottnál erősebb intézkedés kívánatos az eset egyedi körülményeire figyelemmel. A Főügyész alternatív formában⁵⁷⁸ is indítványozhatja az általa szükségesnek tartott intézkedéseket, bár elvben az ő lehetőségeit behatárolja az, hogy két intézkedés közül az ügy sajátosságaihoz jobban illőt kell választani.⁵⁷⁹ A gyakorlat azt mutatja, hogy egy idézést *proprio motu* is felül lehet vizsgálni és helyébe letartóztatási parancsot kibocsátani, ha előbbi nem bizonyult hatékonynak.⁵⁸⁰ Mindazonáltal, a Főügyész és apparátusa kellően agilis ahhoz, hogy a különböző kamaráknak ne kelljen foglalkozniuk azzal a kérdéssel, hogy saját hatáskörben, indítvány nélkül nyúlnak-e hozzá a korábbi ilyen intézkedéshez.

A szó szoros értelmében vett ideiglenes intézkedések (bankbetétek befagyasztása, zár alá vétel) elfogadása a Római Statútum 57. cikk (3)(e) pontja értelmében nincs szükségképpen főügyészi indítványhoz kötve. Az azonban aligha meglepő, hogy az ügyek java részében a Főügyész és/vagy a sértetti képviselők⁵⁸¹ hívják fel, adott esetben ennek szükségességére a kamara figyelmét egy konkrét vagyontárgy viszonylatában. Az adott Kamara eljárhat *ex officio*⁵⁸² is, és ezt konkrét példák is alátámasztják.⁵⁸³

⁵⁷⁸ “1. Noting the ‘Prosecutor’s Application under article 58’ (the ‘Application’),¹ filed on 20 November 2008 pursuant to article 58 of the Statute of the Court in the investigation of the Situation in Darfur, Sudan, whereby it requested the Chamber to issue warrants of arrest or, alternatively, summonses to appear for Bahr Idriss Abu Garda (‘Abu Garda’), [REDACTED], on a confidential and *ex parte* basis;”, *The Prosecutor v. Bahr Idriss Abu Garda*, Decision on the Prosecutor’s Application under Article 58, ICC-02/05-02/09-1, 07 May 2009, 3/22 SL PT, 3.

⁵⁷⁹ Ld. HALL–RYNGAERT i. m. 1455.

⁵⁸⁰ “The Chamber reserves its right to review this finding either *proprio motu* or at the request of the Prosecutor, however, particularly if the suspect fails to appear on the date specified in the summons or fails to comply with the orders contained in the summons to appear issued by the Chamber.” *The Prosecutor v. Bahr Idriss Abu Garda*, Decision on the Prosecutor’s Application under Article 58, ICC-02/05-02/09-1, 07 May 2009, 3/22 SL PT, § 32, 15.

⁵⁸¹ Ez mindenekelőtt az ICC titkársági apparátusán belül egy sajátos, szakosított intézmény, az Office of Public Counsel for Victims (OPCV). Guaraglia és Hochmayr szerint azonban erre ebben a fázisban nem kerülhet sor. GUARAGLIA–HOCHMAYR i. m. 1436.

⁵⁸² Ezt az Eljárási és bizonyítási szabályzat 99. szabálya pontosítja.
“The Pre-Trial Chamber, pursuant to article 57, paragraph 3 (e), or the Trial Chamber, pursuant to article 75, paragraph 4, may, on its own motion or on the application of the Prosecutor or at the request of the victims or their legal representatives who have made a request for reparations or who have given a written undertaking to do so, determine whether measures should be requested”.

⁵⁸³ “For these reasons, the single judge hereby orders the Registrar to prepare and transmit, in accordance with article 87(2) of the Statute and rule 176(2) of the Rules and in consultation with the Prosecutor, a request for cooperation to the competent authorities of the Republic of Kenya for purposes of identifying, tracing and freezing or seizing the property and assets belonging to or under the control of Francis Kirimi Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta and

Az indítványozott és a meghozott intézkedések, mint említettem, különbözők lehetnek. A gyakorlatban ez akkor áll elő, ha úgy tűnik, hogy a javasolt intézkedés nem felel meg a vádlott személyes körülményeinek⁵⁸⁴ vagy ha kiderül, hogy az egybevág már egy élő, hatályos intézkedéssel, így például az adott esetben egy biztonsági tanácsi határozat tartalmával.⁵⁸⁵

6. Címzettek

A Nemzetközi Büntetőbíróság ideiglenes intézkedéseinek címzettjei elvben igen széles kört ölelnek fel, meghatározásuk leginkább az adott intézkedés természete szerint kísérlelhető meg.

A tanúk védelmét szolgáló intézkedések esetében ezek maguk az érintett személyek, továbbá gyakran a családjuk is, valamint azok az államok, amelyek az adott tanúvédelmi műveletben részt vesznek. Letartóztatási parancs vagy idézés esetén ez a gyanúsított, aki nem szükségképpen tud a letartóztatási parancsról, és főleg nem, amíg az titkos. Az ICC intézményrendszerében viszont a Titkárságon keresztül tájékoztatni kell azokat az államokat, ahol esély van a letartóztatásra, ti. feltehető, hogy az illető állandóan vagy ideiglenesen ott tartózkodik. A gyanúsítottat csak arról kell tájékoztatni, ha idézést bocsátottak

Mohammed Hussein Ali, without prejudice to the rights of bona fide third parties;" Decision Ordering the Registrar to Prepare and Transmit a Request for Cooperation to the Republic of Kenya for the Purpose of Securing the Identification, Tracing and Freezing or Seizure of Property and Assets of Francis Kirimi Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta and Mohamed Hussein Ali. ICC-01/09-02/11-42, 5.

Nota bene: figyeljünk itt arra, hogy *in consultation with* és nem *on the application of* szerepel a szövegben. A végzés 3. §-a szerint az egyes bíróként eljáró Trendafilova bírónő utalt arra, hogy "[o]n 21 March 2011, the Single Judge issued the 'Decision Requesting Information and Observations from the Prosecutor' (the '21 March 2011 Decision'), in which she requested the Prosecutor to submit observations and any information in his possession concerning the nature and whereabouts of the financial assets and properties belonging to or under the control of Francis Kirimi Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta and Mohammed Hussein Ali". A szövegben a *she* bizonyítja, hogy a kezdeményezés az egyes bírótól jött.

⁵⁸⁴ "[...] an order for protective measures for the purpose of reparations should be appropriately tailored to the circumstances, including consideration of the claims of victims and the personal circumstances of the accused, as appropriate." *The Prosecutor v. Uhuru Muigai Kenyatta*, Decision on the implementation of the request to freeze assets, ICC-01/09-02/11-931, 8 July 2014., 10., § 17.

⁵⁸⁵ Az ENSZ Alapokmány VII. Fejezete értelmében hozott kötelező erejű biztonsági tanácsi szankciós határozatok mellett ilyenek lehetnek például az Európai Unión belül elfogadott szankciós határozatok is.

ki ellene. (Ezzel szemben, ha letartóztatási parancsot adtak ki, arról nem kell őt tájékoztatni.)

Amikor az „egyedülálló nyomozati lehetőség” keretei között kell meghozni egy intézkedést, akkor a címzett lehet egy állam, egy ügyvéd, egy szakértő vagy akár az ICC valamelyik bírása is.⁵⁸⁶ A gyanúsítottat, ha már letartóztatták vagy ha megjelent, eleget téve az idézésnek, elvben tájékoztatni kell arról, hogy egy erre irányuló kérelmet nyújtottak be.⁵⁸⁷

Amikor a szó szoros értelmében vett ideiglenes intézkedésről van szó, a Titkárságon keresztül kell eljuttatni azokhoz az államokhoz a végzést, ahol feltehetően van a gyanúsítottnak bankbetéte vagy jelentősebbnek tekinthető, ingó vagy ingatlan vagyontárgya. Ez lehet az állampolgárság szerinti vagy állandó tartózkodási hely szerinti állam,⁵⁸⁸ de lehet bármely más állam is, amelynek bankjai, pénzügyi intézetei esetleg kezelhetnek a gyanúsítotthoz kötődő betéteket, letéteteket, részvényeket.⁵⁸⁹ Ahogy fentebb már említettem, a hatékony végrehajtás érdekében ezek a végzések nem publikusak, és ezt a státust a sikeres végrehajtás végéig megőrzik. (Legalábbis ezt a következtetést lehet levonni a csekély számú, nyilvánosságra került példából.)

⁵⁸⁶ Római Statútum 56. cikk (2)(e):

A tanács egy tagjának, vagy, ha szükséges, a Tárgyalás-előkészítő Kollégium másik tagjának, avagy az Elsőfokú Kollégium rendelkezésre álló bírójának kijelölése abból a célból, hogy kísérje figyelemmel az eljárást, és javaslatokat tegyen, vagy utasításokat adjon a bizonyítékok gyűjtése és megővése, valamint a személyek kihallgatása tekintetében.

⁵⁸⁷ Római Statútum 56. cikk (1)(c):

Ha a tárgyalás-előkészítő tanács másképpen nem dönt, a főügyész az (a) pont szerinti körülményről értesíti a letartóztatott vagy nyomozás keretében kibocsátott idézésre megjelent személyt, azért, hogy az kihallgatható legyen.

Guariglia és Hochmayr úgy vélik, hogy negatív döntést csak egészen szélsőséges körülmények között lehet elképzelni. GUARAGLIA–HOCHMAYR i. m. 1416.

⁵⁸⁸ Decision ordering the Registrar to Prepare and Transmit a Request for Cooperation to the Republic of Kenya for the Purpose of Securing the Identification, Tracing and Freezing or Seizure of Property and Assets of Francis Kirini Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta and Mohamed Hussein Ali, 5 April 2011, ICC-01/09-02/11-42-Conf. (Reclassifié public le 21 Octobre 2014).

⁵⁸⁹ «[...] Par ces motifs, la Chambre a) demande à la République portugaise de prendre, conformément aux procédures prévues par sa législation nationale, toutes les mesures nécessaires afin d'identifier, localiser, geler ou saisir les biens et avoirs de M. Jean-Pierre Bemba Gombo qui se trouvent sur son territoire, y compris ses biens meubles ou immeubles, ses comptes bancaires ou ses parts sociales, sous réserve des droits des tiers de bonne foi;»

Le procureur c. Jean-Pierre Bemba Gombo, Décision et demande en vue d'obtenir l'identification, la localisation, le gel et la saisie des biens et avoirs adressées à la République Portugaise. ICC-01/05-01/08-8-US-Exp (reclassifié public, le 14 novembre 2008), 4. (A dokumentumnak e sorok írásakor nincs angol szövege).

7. Az intézkedések megszűnése

A megszűnés mikéntje többnyire az adott ideiglenes intézkedési kategória sajátosságaival függ össze. Van, amelyik megszűnik a végrehajtással, például a gyanúsítottat letartóztatták és Hágába szállították. Fogvatartásának szabályai ettől kezdve újabb meghozandó intézkedésektől függenek.

Az „egyedülálló nyomozati lehetőség” keretei között hozott intézkedés szintén megszűnik a végrehajtással: a tanú vallomását felvették, az exhumálást, boncolást végrehajtották és jegyzőkönyvezték. A szó szoros értelmében vett ideiglenes intézkedéseknek hosszú vagy akár folyamatos jogi élete is lehet, a bankbetétek befagyasztására, a vagyontárgy zár alá vételére szóló végzéseket mindaddig végrehajtandónak kell tekinteni, ameddig azzal ellentétes tartalmú, felfüggesztő vagy megszüntető másik nem érkezik.⁵⁹⁰ Hasonlóképpen, a tanú-védelmi intézkedések szintén állandóak vagy hosszútávúak lehetnek, amelynek jogi hatálya csak az ICC egy adott kamarájának ellentétes tartalmú újabb döntése alapján szűnik meg.

8. Hatékonyság⁵⁹¹

A Nemzetközi Büntetőbíróság kapuinak 2002-ben történt megnyitása óta eltelt idő kellően hosszú ahhoz, hogy megállapíthassuk, a hatékonyság itt is, akárcsak az ENSZ-ben, csak egy többdimenziós vizsgálatban értékelhető helyesen. A nemzetközi jogászok számára nem meglepő, ha azt mondjuk, minél technikaibb természetű az adott intézkedés (lásd például az „egyedülálló nyomozati lehetőség” keretei között meghozottakat), annál könnyebb azt végrehajtani.

⁵⁹⁰ “Nevertheless, given the Prosecution’s acknowledgement that it ‘now has insufficient evidence to secure a conviction at trial’, [...] that any information provided ‘may not yield evidence relevant to this case’ [...], and the directive contained in Article 57(3)(e) of the Statute that the Chamber pay due regard to the strength of the evidence and the rights of the parties concerned, the Chamber considers it would not be appropriate at this stage of the proceedings to seek execution of the Pre-Trial Chamber’s Order. Mindful, however, that the current limited period of adjournment in this case may enable necessary evidence to be obtained ‘potentially shedding light on matters central to the charges’ [...] the Majority suspends the Pre-Trial Chamber’s order until further notice.” *The Prosecutor v. Uhuru Muigai Kenyatta*, Decision on the implementation of the request to freeze assets, ICC-01/09-02/11-931, 8 July 2014. 15., § 29.

⁵⁹¹ E fejezet végén írottakhoz kapcsolódik még e könyvnek az ICC és az államok együttműködéséről szóló 11. fejezete.

A tágabb értelemben vett ideiglenes intézkedések száma hallatlanul magas, csak 2010. júniusáig 2736-ot bocsátottak ki,⁵⁹² ezeket javarészt végre is hajtották, akárcsak a szó szoros értelmében vett ideiglenes intézkedéseket.⁵⁹³ Ugyanakkor tény, hogy számos letartóztatási parancs végrehajtása elmaradt.⁵⁹⁴

Meg kell azonban jegyezni, hogy nem merült fel *jogi* probléma Laurent Gbagbo, Charles Blé Goudé, Dominic Ongwen, Bosco Ntaganda Jean-Pierre Bemba Gombo, Al Faqi Al Mahdi, Al Hassan, Alfred Yekatom és Patrice Ngaiissona letartóztatási parancsainak végrehajtásával szemben. Az persze tagadhatatlan, hogy Ongwen⁵⁹⁵ és Ntaganda⁵⁹⁶ letartóztatása évekkel a kibocsátás után történt.

Több letartóztatási parancs célszemélyét pedig elérte a végzet: összecsapásokban estek el vagy pedig mozgalmak vezetői végeztek velük. Esetükben a letartóztatási parancs hatálya akkor szűnik meg, amikor az ICC-ben hitelesítették a hírt.

De természetesen a világ a nagy nevekre figyel, mint amilyen a ma már csak egykori szudáni államfő, Al-Bashir neve. Hatalmának 2019-es otthoni megdöntése nyomán sem került sor az ő átadására.

A letartóztatott Al Bashirral szemben otthon indul, a sajtóhírek szerint korrupcióra, sikkasztásra fókuszáló büntetőeljárás, míg őt az ICC a Darfur tartományban elkövetett népirtás vádjával kívánná szembesíteni.

Számos letartóztatási parancs végrehajtásának elmaradása mögött hol az akarathiány (*unwillingness*), hol a képesség hiánya (*unability*), hol ezek kombinációja érezhető.

⁵⁹² BA i. m. 48.

⁵⁹³ Uo. 52. (Ba egyik lábjegyzetében, (n°147, 179.) rámutat arra, hogy az államoknak az ICC megkeresésére adott válaszainak tartalma szintén a bizalmas kategóriába tartozik. («Sans que l'on puisse donner un pourcentage sur l'état de l'exécution, notamment des réponses données par les États, puisque celles sont en général confidentielles, mais les avoirs des personnes visées sont bloqués à la demande de la Cour.»).

⁵⁹⁴ «La CPI dépend donc totalement de la coopération des Etats et il va sans dire que seuls les Etats Parties ont l'obligation de coopérer avec la Cour. Les conséquences sont bien entendue dramatiques pour la Cour [...] Pour la première décennie d'activité de la CPI, on compte à ce jour 14 mandats d'arrêt décernés contre 13 personnes qui n'ont pas été exécutés». BITTI (2016) i. m. 896–897.

⁵⁹⁵ A Dominic Ongwen elleni letartóztatási parancsot 2005-ben bocsátották ki, de csak 2015-ben tudták letartóztatni. Ebben bizonyos közép-afrikai köztársaságbeli miliciák és az amerikai titkosszolgálat is szerepet játszott. (Ld. erről a 14. fejezet erre vonatkozó lábjegyzeteit).

⁵⁹⁶ A 2006-os letartóztatási parancsot csak 2013-ban tudták végrehajtani, amikor Bosco Ntaganda bement a ruandai Kigaliban levő amerikai nagykövetségre. (Ld. erről az 5. fejezet és a 14. fejezet erre vonatkozó lábjegyzeteit).

A letartóztatási parancsok végrehajtása vagy éppen végrehajtásuk elmaradása több tényezőn múlik, és megítélésem szerint alapvetően az alábbiakon: (i) Az ICC eljárása egy részes állam által a saját országában levő helyzet beterjesztése (*self-referral*) révén indult-e el? Ha igen, úgy elvben az állami hatóságok együttműködése garantált, mégha egy esetleges bizonytalan politikai klíma, erős kormányellenes fegyveres erők léte az ország területe egy részén akadályát is jelentheti a kötelezettségek teljeskörű végrehajtásának. (ii) Amikor viszont az ICC elé a helyzet a Biztonsági Tanács indítványára vagy a Főügyész *proprio motu* tett lépése nyomán került, a tapasztalatok szerint jelentős nehézségekkel kell számolni, főleg, ha minél magasabb szinten kerülnek az elkövetéssel alaposan gyanúsítható személyek a nyomozás látókörébe. Mindez hatványozódik, amikor nem részes államokról van szó.

A jövő mutatja meg, hogy a részes államoknak egy másik részes államon belüli helyzetre⁵⁹⁷ vonatkozó beterjesztésük hasonló nehézségekkel találkozhat-e. Ebben az esetben a Római Statútum értelmében a *helyzet-állam* köteles közreműködni. Ugyanakkor az adott ügy sajátosságainak függvényében könnyen megtörténhet, hogy bizonyos ideiglenes intézkedések végrehajtása nem a helyzet-államot, hanem egy harmadik államot érint. Annak függvényében, hogy itt részes államról vagy nem részes államról van-e szó, jelentős eljárási különbség van. Részes állam esetében a közreműködés kötelezettsége a Római Statútumra mutat vissza, nem részes állammal viszont a kötelezettség az ICC-vel kötendő megállapodás alapján állítható be. Van, amikor könnyű ilyet letárgyalni, van, amikor nem.

Minél magasabbra céloz a Főügyész, annál inkább fokozódhat egyes államok vagy azok önmagukért aggódó vezetőinek frusztráltsága. Ez még akkor is így van, amikor az eljárás alatt levő személy egy volt államfő, egy volt kormányfő stb. Ráadásul a szubregionális szolidaritás is jelentősen befolyásolni tudja az államok együttműködési készségét.

A Római Statútum értelmében az ENSZ Biztonsági Tanácsa (a helyzet BT általi beterjesztése esetén), illetve általában a Részes Államok Közgyűlése hivatott arra, hogy megtegye a megfelelő lépést a Római Statútumból fakadó kötelezettségek teljesítésének elmulasztása esetén.⁵⁹⁸ De aki nemzetközi jogot

⁵⁹⁷ A Főügyész 2018. szeptember 27-én vette át Argentina, Canada, Chile, Colombia, Paraguay és Peru közös beadványát, amelyben a venezuelai helyzet vizsgálatára kérték, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=180927-otp-stat-venezuela>

⁵⁹⁸ Római Statútum 87. cikk Együttműködési megkeresés: általános rendelkezések [...] (7) Ha a Részes Állam a jelen Statútum rendelkezéseivel ellentétben nem tesz eleget a Bíróság együttműködés iránti megkeresésének, és ezzel akadályozza a Bíróságot a jelen Statútumban meghatározott feladatai és hatásköre gyakorlásában, a Bíróság

tanult (vagy esetleg csak újságot olvas, tévét néz), tudja, hogy az igazi szankciókhoz az ENSZ Biztonsági Tanácsában a nemzetközi béke és biztonság sérelme mint ténybeli előfeltétel és a BT öt állandó tagjának⁵⁹⁹ egyetértése (azaz hogy egyikük se éljen vétőjogával), mint eljárási előfeltétel teljesülése szükséges. Ennek alapján viszont nem meglepő, hogy az ICC Főügyészének évente ismételt sürgetése, miszerint a BT által beterjesztett szudáni és líbiai helyzet tekintetében a BT vállalja fel a felelősséget, és merjen lépni, eddig nem vezetett kézzel fogható eredményre. A maga részéről pedig a Részes Államok Közgyűlése sem tudott elfogadni olyan dokumentumot, amelynek érdemi visszatartó ereje lenne.

De itt már a geopolitikai szakemberek biztosabb terepen mozognak, mint az elméleti és gyakorlati nemzetközi jogászok.⁶⁰⁰

megállapíthatja ezt, és az ügyet a Részes Államok Közgyűlése elé terjesztheti, illetve, ha Biztonsági Tanács utalta az ügyet a Bíróság elé, a Biztonsági Tanács elé utalhatja az ügyet.

⁵⁹⁹ Az öt állandó tag közül Anglia és Franciaország részes állam, az Amerikai Egyesült Államok, Kína, Oroszország viszont nem.

⁶⁰⁰ «Certains s'étonnent d'ailleurs qu'au niveau du Conseil de Sécurité, aucune mesure, même hautement symbolique, n'ait été prise pour rappeler l'existence du mandat d'arrêt.» BLAISE i. m. 435–436. «La banalisation» des mesures coercitives, qu'elle soient prises par le Conseil de Sécurité, ou par une juridiction internationale est aujourd'hui un fait.» GHANTOUS i. m. 91.

7. FEJEZET

A SÉRTETTEK ÉS A TANÚK VÉDELME- NEK LEGFONTOSABB ESZKÖZEI

1. A megoldások általános, elvi indokoltsága

A terrorista és a maffia típusú bűncselekmények, illetve utóbb a nemi erőszak különböző formái vagy a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények tekintetében az USA-ban, illetve Európában kialakult technikai szabályok átvételét a Nemzetközi Büntetőbíróságot életre hívó államok hasznosnak találták az ICC-t illetően is, így a Római Statútumba is bekerült egy erre vonatkozó, nevezetesen a 68. cikk.⁶⁰¹

⁶⁰¹ Római Statútum 68. cikk A sértettek és a tanúk védelme, részvételük a tárgyaláson

- (1) A Bíróság megteszi a megfelelő intézkedéseket a sértettek és a tanúk biztonságának, testi és lelki egészségének, méltóságának és magánéletének védelme érdekében. Ennek során a Bíróság tekintetbe vesz az ügyre vonatkozó minden tényezőt, ideértve az életkort, a nemet a 7. cikk 3. bekezdésének meghatározása szerint, és az egészségi állapotot, valamint a bűncselekmény jellegét, különösen, de nem kizárólag, ha a bűncselekmény nemi erőszakkal, nemi alapú erőszakkal vagy gyermekek sérelmére elkövetett erőszakkal járt. A főügyész különösen a nyomozás és e bűncselekmények miatti vádképviselőt során teszi meg ezeket az intézkedéseket. Ezen intézkedések nem sérthetik a vádlott jogait, és nem lehetnek ellentétesek azokkal, sem a tisztességes és pártatlan tárgyalás követelményeivel.
- (2) A 67. cikkben kimondott nyilvános tárgyalás elve alóli kivételként a Bíróság tanácsai a sértettek, a tanúk vagy a vádlott védelme érdekében az eljárás bármely szakaszában elrendelhetik a nyilvánosság kizárását, vagy engedélyezhetik a bizonyítékok elektronikus, vagy más különleges eszközök útján történő bemutatását. Ezen intézkedések különösen a nemi erőszak sértettjének esetében alkalmazhatók, illetve akkor, ha a sértett vagy a tanú gyermek, kivéve, ha a Bíróság a körülményekre figyelemmel másként rendelkezik, különös tekintettel a sértett vagy a tanú véleményére.
- (3) Ha a sértettek személyes érdekeit érinti, a Bíróság engedélyezi véleményük, aggályaik előterjesztését és figyelembevételét az eljárásnak a Bíróság által megfelelőnek ítélt szakaszaiban, úgy, hogy az ne sértse, vagy ne legyen ellentétes a vádlott jogaival és a tisztességes és pártatlan tárgyalás követelményeivel. A véleményeket és aggályokat a sértettek jogi képviselői terjeszthetik elő, ha a Bíróság azt – az Eljárási és Bizonyítási Szabályokkal összhangban – megfelelőnek tartja.

Ebben a fejezetben megpróbálom áttekinteni a teljességre való törekvés igénye nélkül azokat a legfontosabb megoldásokat, amelyekkel eddig találkoztam a Nemzetközi Büntetőbíróságon, akár annak írásbeli eljárásaiban – azaz döntően a Tárgyalás-előkészítő Kamarák gyakorlatában – akár annak a szóbeli, tanúvallomások szakaszban, amire értelemszerűen alapvetően az elsőfokon eljáró Tárgyaló Kamarák esetében kerül sor.

A 68. cikk első bekezdése utal ezzel összefüggésben a vádlott jogainak és a *fair* eljárás követelményeinek tiszteletben tartására, azaz áttételesen ide kap-

-
- (4) A sértetteket és a tanúkat segítő egység tanácsot adhat a főügyésznek és a Bíróságnak a megfelelő védőintézkedésekről, biztonsági rendelkezésekről, és a 43. cikk 6. bekezdésében meghatározott jogi tanácsadásról és segítségnyújtásról.
 - (5) Ha bizonyítéknak vagy információnak a jelen Statútum szerinti nyilvánosságra hozatala a tanú vagy családja biztonságának súlyos veszélyeztetését okozhatja, a főügyész, a tárgyalás megkezdése előtti bármelyik eljárási szakaszban, visszatarthatja az adott bizonyítékot vagy információt, és helyette azok rövidített ismertetését nyújthatja be. Ezen intézkedéseket úgy kell megtenni, hogy ne sértsék a vádlott jogait és a tisztesség- és pártatlan tárgyalás követelményeit, és ne legyenek ellentétesek azokkal.
 - (6) Bármely Állam kérelmezheti a szükséges intézkedések megtételét tisztségviselői vagy képviselői, továbbá a titkos vagy kényes információk védelmének érdekében.

csolódnak az ezekre vonatkozó egyéb cikkek is, köztük mindenekelőtt az 55. cikk,⁶⁰² a 66. cikk⁶⁰³ és 67. cikk.⁶⁰⁴

⁶⁰² Római Statútum 55. cikk A személyek jogai a nyomozásban

- (1) A jelen Statútum szerint megindított nyomozás során a személy:
 - (a) Nem kényszeríthető arra, hogy magára nézve terhelő vallomást tegyen, vagy bűnösségét beismerje;
 - (b) Nem vehető kényszer, erőszak vagy fenyegetés, kínzás, vagy bármilyen más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés alá; és
 - (c) Ha olyan nyelven hallgatják ki, amelyet nem ért és beszél tökéletesen, jogosult ingyenesen megfelelő tolmács segítségére és minden olyan fordításra, amelyet a tisztességes eljárás követelményei megkívánnak;
 - (d) Önkényesen nem tartóztatható le és nem tartható fogva; szabadságától csak a jelen Statútumban meghatározott okok alapján és eljárás szerint fosztható meg.
- (2) Ha alapos okkal feltehető, hogy valaki a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményt követett el, és vagy a főügyésznek, vagy a IX. Fejezet szerinti megkeresés értelmében a nemzeti hatóságoknak ki kell hallgatniuk, az érintett személy még a következő jogokkal is rendelkezik, amelyekről a kihallgatás előtt tájékoztatják:
 - (a) A kihallgatás megkezdése előtt tájékoztatják arról, hogy alapos gyanú áll fenn arra, hogy a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményt követett el;
 - (b) Megtagadhatja a vallomást anélkül, hogy hallgatását bűnössége vagy ártatlansága megállapításánál figyelembe vennék;
 - (c) A választása szerinti védő segítségét veheti igénybe, vagy ha nincs védője, azt számára kirendelnek, mindenkor, amikor az igazságszolgáltatás érdeke úgy kívánja, ellenszolgáltatás nélkül, ha az érintett személy nem képes azt megfizetni;
 - (d) Védője jelenlétében hallgassák ki, kivéve, ha önként lemondott a védőhöz való jogáról.

⁶⁰³ Római Statútum 66. cikk Az ártatlanság védelme

- (1) Mindenki ártatlannak tekintendő mindaddig, amíg bűnösségét a Bíróság előtt az alkalmazandó jogszabályok szerint nem állapítják meg.
- (2) A vádlott bűnösségének bizonyítása a főügyész terheléi.
- (3) A vádlott elítéléséhez a Bíróságnak a vádlott bűnösségéről minden ésszerű kétséget kizáróan kell meggyőződnie.

⁶⁰⁴ Római Statútum 67. cikk A vádlott jogai

- (1) A terhére rótt vádpontok vizsgálata során a vádlottnak joga van ahhoz, hogy ügyét a jelen Statútum rendelkezéseinek megfelelően, tisztességesen és pártatlanul, nyilvánosan tárgyalják, és a teljes fegyveregyenlőség elve alapján a következő minimális garanciákra jogosult:
 - (a) Haladéktalanul és részletesen ismertessék vele a terhére rótt vád jellegét, okát és tartalmát, olyan nyelven, amelyet tökéletesen ért és beszél;
 - (b) Rendelkezzék a védelme előkészítéséhez szükséges megfelelő idővel és lehetőségekkel, és szabadon, bizalmas körülmények között érintkezessen választott védőjével;
 - (c) Indokolatlan késedelem nélkül hozzanak ítéletet;
 - (d) A 63. cikk 2. bekezdésének fenntartásával, jelen lehessen a tárgyaláson, védelmét személyesen, vagy az általa választott védő útján elláthassa, ha nincs jogi képviselője, oktassák ki az ehhez való jogáról, és mindenkor, amikor az igazságszolgáltatás érdeke azt kívánja, a Bíróság hivatalból rendeljen ki számára

Míg, mint említettem, a technikai megoldások sajátosságai a terrorista vagy maffia összefüggésű bűncselekményekhez, illetve gyermekek sérelmére elkövetett vagy nemi erőszak természetű cselekményekhez kötődnek, az ICC gyakorlatában ezek eddig jelentős részben kapcsolódnak a polgárháborúkhoz, különösen azoknak ahhoz a fajtájához, ahol nem egyszerűen politikai irányzatok küzdenek felfegyverkezve, hanem a konfliktus maga etnikai színezetű. (Erről lásd a könyv 13. fejezetét.)

Így azonban a bűncselekmények sértettjei, tanúi többnyire – az esetek java részében – nem is a már előzetes letartóztatásban levő terhelt/vádlott vagy az ő családja bosszújától tartanak, hanem attól, hogy az etnikai szolidaritás többször is tapasztalt elve alapján a barátok, hívek, közeli, távoli és még távolabbi vérrokonok, klánikus formációk tagjai próbálnak „elégtételt venni”.

Ráadásul, amíg a vád megerősítése vagy a vád tárgyalása idején a terhelt/vádlott már többnyire a scheveningeni börtön őrizetében van, más a helyzet az ún. előzetes információgyűjtés (*preliminary examination*) vagy a nyomozás (*investigation*) idején, amikor a szabadlábon levő elkövetők, főleg, ha magasabb pozícióban vannak, sokat tudnak tenni annak érdekében, hogy az információgyűjtés, nyomozás ne legyen akadálymentes, és gyakran célszerűnek tűnhet számukra, hogy véletlen balesetek vagy egyéb „technikai megoldások” révén, a számukra veszélyesnek tűnő információhordozókat vagy véglegesen kapcsolják

védőt, ingyenesen, ha nem rendelkezik megfelelő anyagi eszközökkel a védő megfizetéséhez;

- (e) Kihallgassa vagy kihallgattathassa a vád tanút, és biztosítsa, hogy a védelem tanúi megjelenhessenek, és a vád tanúival azonos feltételek mellett kihallgassák őket. A vádlott jogosult továbbá mentő körülményeket felhozni, és a jelen Statútum szerint elfogadható más bizonyítékokat előterjeszteni;
 - (f) Ellenszolgáltatás nélkül képesített tolmács segítségét vehesse igénybe, és megkapja mindazon fordításokat, amelyeket a tisztességes eljárás követelményei szükségessé tesznek, ha a Bíróság eljárása, vagy a Bíróság előtt bemutatott dokumentumok olyan nyelvűek, amelyet a vádlott nem ért, és nem beszél tökéletesen;
 - (g) Ne kényszerítsék saját személye elleni vallomástételre vagy bűnösségének beismerésére, és megtagadhatja a vallomástételt, anélkül, hogy azt a bűnösség vagy ártatlanság megállapítása során figyelembe vennék;
 - (h) Védelmében – nem eskü alatti – szóbeli vagy írásbeli nyilatkozatot tegyen; és
 - (i) Ne alkalmazzák vele szemben a bizonyítás, és a bizonyítékok cáfolata terhének megfordítását.
- (2) A jelen Statútumban meghatározott minden más közlésen kívül, a főügyész, amint lehetséges, a védelem számára betekintést nyújt minden olyan bizonyítékba, amely a főügyész birtokában van, vagy rendelkezésére áll, és amely a főügyész szerint ártatlanságát bizonyítja vagy bizonyíthatja, bűnösségét enyhíti, illetve a vád bizonyítékainak hitelességét befolyásolhatja. A jelen bekezdés alkalmazása tekintetében felmerülő kétség esetén a Bíróság dönt.

ki az ICC-vel, mindenekelőtt annak Főügyészével való együttműködésből vagy kellőképpen rettentsék el őket a kapcsolatfelvételtől.

Emellett pedig, különösen a gyermekek sérelmére elkövetett illetve a szexuális természetű bűncselekmények esetében az államok jelentős részében egyre elterjedtebb gyakorlat szerint egyrészt indokolt megakadályozni vagy a minimumra csökkenteni az elszenvedett bűncselekmény fájdalmas újraélését (*retraumatisation*), valamint részben ugyanezekben az esetekben és hasonló megfontolásokból figyelemmel kell lenni arra, hogy a társadalmi integrálódást nehezítené, ha a sértett, illetve a sértetti tanú személyazonossága és az ellene elkövetett bűncselekmények jellege, száma egyszerre kapnának nyilvánosságot.

Mindezek az elvek vonatkoznak úgy egy már vizsgálat vagy tárgyalás alatt levő ügyre, mint az esetleges későbbiekre: ha a potenciális tanúk azt látnák, tapasztalnák, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság nem képes a tanúkat megvédeni a bosszútól vagy a kirekesztéstől, ez nyilvánvalóan csökkenté együttműködési hajlandóságukat az őket közvetlenül érintő ügyekben.

Az alábbiakban röviden bemutatom az ezeket a célokat szolgáló legfontosabb technikai megoldásokat. Ezek remélhetően anélkül is érthetőek, hogy a konkrét példát értelemszerűen nem ismerheti meg a kívüljáró, hiszen az abban levő szenzitív információk nem kaphatnak nyilvánosságot. Bizonyos eljárási szabályok kapcsolódnak az ún. ideiglenes intézkedésekhez is, amelyekről a 6. fejezet szól.

2. Az írott anyagokhoz kapcsolódó megoldások

Ezek leggyakoribb formája a név, egyéb személyi adatok, lakcím és egyéb hivatalos azonosítók kitakarása. Ugyanakkor az is előfordul, hogy például az írásos tanúvallomásban is szerepelnek a védelmet jogosan igénylő tanúnak olyan elszólásai, amelyek alkalmas lehetnek a beazonosítására.⁶⁰⁵

Itt a tanú védelmét illetően eljáró fél, többnyire értelemszerűen a Főügyész, hiszen leginkább a vád tanúja esetében vetődik fel a különleges védelem, de számos példa van arra, hogy a védelem a saját tanúi számára is indítványozott illet, előterjesztést nyújt be az eljáró kamara, azaz az eljárási fázisnak megfelelően a Tárgyalás-előkészítő Kamara vagy a Tárgyaló Kamara számára, amely tartalmazza, hogy miért tartja a szükségesnek a védelmet és milyen technikai

⁶⁰⁵ Pl. „A piactéren a szokásos standomon árultam at, amikor azt láttam, hogy”; „Mivel pont szemben lakom a épületével, jól láttam, hogy...”; „Nagybátyám, a városban egyedül gyakorolja a mesterséget...”; „Együtt voltam vele, amikor azt az utasítást adta ki, hogy”; „Az autóban együtt utaztunk ezen a napon, hogy végrehajtsuk a parancsot....” stb.

megoldás jóváhagyását kéri. Az utóbbihoz a teljes anyagot és a törlési javaslatokat bemutató változatot is csatolja. Az indítványozó félnek csatolnia kell az ICC egy specializált, a Főügyészi hivatali apparátusától független szerve, az áldozati és tanúvédelmi egység (*Victims and Witness Protection Unit*) szakvéleményét a lépés indoklásáról és a formáról.

Mivel az Al Hassan ügyben az Al Kaida hálózat Maliban levő személyeiről van szó, a Főügyész meglehetősen sok személy esetében kérte a tanúvédelmi előterjesztés jóváhagyását, amelynek a Tárgyalás-előkészítő Kamara eleget is tett, nem egyszer úgy, hogy még több elem letakarását is indokoltnak tartotta. Volt példa természetesen arra is, hogy feleslegesnek tartotta ennek vagy annak az információnak a kitakarását.

A másik fél így védett tanú esetében a teljes anyagot nem, hanem csak a kitakarásokkal érintett, a kamara döntése után véglegesített változatot kapja meg, amellyel szemben joga van észrevétel benyújtására. Ebben indítványozhatja, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara gondolja újra, hogy az adott személy esetében valóban indokolt-e a védelem, illetve még ha esetleg indokolt is, akkor is túlzottnak, és a védői munkát nehezítőnek tartja a kihúzásokkal érintett részeket. Ebből a szempontból mindenki jobban szereti a jóval több tintát fogyasztó kitakarást, vagy újabban kifehéritést, mintha csak a [REDACTED] illetve [EXPURGÉ] jelzést látja, amelyből nem derül ki, hogy egy szó, egy bekezdés, fél oldal vagy éppen több oldal van-e mögötte. (Egyes döntéseknek, illetve ítéleteknek a kívülág által olvasható változatában e könyv olvasója is láthatja ezt, ha megnyitja az egyes lábjegyzetekben adott linkek alapján ezeket a dokumentumokat.)

Az ilyen beadványokra a Tárgyalás-előkészítő Kamara természetesen köteles válaszolni: megváltoztathatja döntését, egészben vagy részben, de ha a beadvánnyal nem ért egyet, azt elutasítja.

Az ellenoldal nemritkán azt veti fel, hogy a sok törléssel érintett dokumentum így értelmezhetetlen számára, nem tudja annak a hitelességét megítélni, mert annyi releváns információ hiányzik belőle.

Ugyanakkor az alábbiakra kell felhívni a figyelmet.

- (i) A Főügyész köteles az ügyben releváns, minden nála levő dokumentumot a védelem rendelkezésére bocsátani, azonban a vád megerősítésének szakaszában nem köteles az összes bizonyítékot teljes egészében átadni. Mint láttuk, nem biztos, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara az összes vádpontot megerősíti, (sőt, az is lehet, hogy semmit sem

erősít meg, volt erre példa),⁶⁰⁶ és ha a meg nem erősített vádpontok tekintetében bizonyos anyagok *in extenso* a védelem és a terhelt kezében lennének, az esetleg veszélyt jelentene arra a tanúra, aki az információt szolgáltatta. (Az igaz, hogy a védelemre, adatkezelés szempontjából is természetesen szigorú deontológiai szabályok vonatkoznak,⁶⁰⁷ ám ezeket a tanú kívülről vélhetően nem is ismeri, ugyanakkor a terheltet/vádlottat ezek a szabályok nem kötik. Ha a scheveningeni börtönben van, a külvilággal való kapcsolattartásában be kell tartania bizonyos szabályokat: ügyvédjével és az állampolgársága szerinti konzullal való érintkezését kivéve a többi kapcsolatait ellenőrzik, a családtagok stb. látogatásai, a velük való telefonbeszélgetés során az ügyről nem beszélhet, e beszélgetéseket felügyelik, rögzítik, és a szabályok megsértése a kapcsolattartás tekintetében szankciókkal sújtható. E szankciók hasonlóak azokhoz, amelyek az előzetes letartóztatás, illetve a büntetés-végrehajtás céljait szolgáló magyar intézményekben érvényesek.)

- (ii) Az is lehet, hogy a Főügyész eleve úgy tekinti, hogy a benyújtott bizonyítékok egy bizonyos részére is bőven elegendő hivatkoznia vádindítványban (a 4. fejezetben említett DCC-ben), mivel a többit majd akkor használja fel, ha a vád megerősítésre került. Mivel ezekre a bizonyítékokra a DCC-ben nem hivatkozik, így és ekkor a védelem érdekei nem sérülnek.
- (iii) Ugyanakkor mindebben rejlik kockázat is a vád számára. Ha a Tárgyalás-előkészítő Kamara nem találja elégségesnek a vádat alátámasztó bizonyítékokat, akkor nincs megerősítés.
- (iv) Ráadásul az a kialakult gyakorlat a vád megerősítési eljárásokban, hogy vádat nem lehet *csak* anonim tanúkkal, illetve *csak* kitakarásokkal érintett bizonyítékokra alapozni. Az ilyenek bizonyító ereje ráadásul eleve jóval alacsonyabb, mint az *in extenso* átadott anyagoké. Ennek megfelelően tehát az ilyenek csak kiegészítő szerepet játszhatnak a DCC-ben.
- (v) Az ICC eddigi gyakorlata azt mutatja, hogy ami nincs kellően erős anyagokkal alátámasztva a vád megerősítési szakaszban, az nehezen tud a későbbiekben erősödni. Akárcsak a nemzeti eljárásokban, az

⁶⁰⁶ Ld. <https://www.icc-cpi.int/drc/mbarushimana>

⁶⁰⁷ Code of Professional Conduct for counsel, ld. ICC-PIOS-LT-03-002/15_Eng, <https://www.icc-cpi.int/resource-library#coreICTtexts>

elsőfokú tárgyalások szükségképpen arra vezetnek, hogy az írásban még meggyőzőnek tűnő vallomások értékének egy része a kereszt-kérdéses eljárásban gyengül, kiütköznek a pontos visszaemlékezés nehézségei. Ennek megfelelően tehát a vádnak azzal kell számolnia, hogy előbb vagy utóbb át kell adnia a védelem számára a kérdéses vallomás eredeti anyagát, és ha meg kívánja hallgattatni a tárgyaláson, akkor a személyét is fel kell fednie.

Ugyanakkor a külvilág irányában a személyi adatok, az információ zárt kezelése továbbra is indokolt maradhat. Ezért a különböző e tárgyban hozott ügyvezető végzésekből és a jelentős határozatokban is, mint amilyen a letartóztatási parancs vagy a vád megerősítéséről szóló határozat, az adott Tárgyalás-előkészítő Kamara utasítja a feleket, hogy tegyék meg javaslataikat arra vonatkozóan, mely szövegelemek legyenek kitakarva a már elfogadott határozatokban, illetve az azok alapjául szolgáló beadványokban. Ha a felek javaslatai nem esnek egybe, az adott kamara dönt.

A következő alpontban fogom érinteni az elsőfokú tárgyalások során alkalmazandó szabályokat. Mivel a tárgyaláson elhangzottaknak is van írásos nyoma (ti. a napi tárgyalási jegyzőkönyvek), ezért azokban is ügyelni kell a nyilvánosság számára nem kiadandó információk e jellegének megóvására. Ezt az előző bekezdésben leírtakhoz hasonlóan valósítják meg.

A sértettek védelme az eljárás folyamán végig szem előtt tartandó elv, ideértve a kárpótlási eljárást is. (A kárpótlás kérdését a 9. fejezetben tárgyalom.) A tapasztalatok szerint még az együttműködő elítélt esetében is aggályos lehet a sértettek nevesített felsorolása, például akkor, amikor mások ügyében még zajlanak büntetőeljárások, és azok vádlottainak szimpatizánsai nem feltétlenül nézik jó szemmel az együttműködést a Nemzetközi Büntetőbírósággal, valamint az adott ország kormánya nincs abban a helyzetben, hogy abszolút biztonságot nyújtson az illetőknek. Másrészt pedig abban a néhány esetben is (ti. Lubanga gyermekkatonái, illetve a bogoroi áldozatok), ahol a kárpótlási eljárás jogi döntése már megszületett és csak (?) annak végrehajtása van hátra, komoly személyes veszélyeket vethet fel, ha kiderül, hogy X mint közvetlen sértett, vagy Z mint közvetett sértett, Y elhunyt áldozatnak családtagja hirtelen kongói viszonyok közepette elképesztően magasnak tűnő kárpótlási összeghez jut.⁶⁰⁸ Ennek megfelelően a kárpótlási határozatok személyi része is zárt anyag, ahhoz

⁶⁰⁸ A bogoroi áldozatoknak jutó 250 \$ értékű szimbolikus kárpótlás önmagában kb. három havi tábornoki fizetés értékének felel meg.

csak az áldozatok jogi képviselőjének, illetve a kárpótlást lebonyolító szervnek, az Áldozatok Kárpótlási Alapjának van hozzáférési joga.

Mindezeket abban lehet összegezni, hogy a tanúvédelmi szabályok különböző dimenziókban értelmezendők: mindenekelőtt van az *inter partes* és van az *erga omnes* érvényesülés.

Természetükben ezekre emlékeztetnek a hasonló motivációjú *ex parte* indítványok és az azokban való döntések: itt az egyik fél úgy kér valamit az eljáró kamarától, hogy arról a másik fél nem tudhat: ilyen például a fogvatartott terhelt vagy vádlott konkrét egészségügyi problémája, amellyel összefüggésben indítványozza a védelem valamilyen lépés megtételét. De *ex parte* lépés tanúkat is érinthet,⁶⁰⁹ ha történik velük valami, például a másik fél engedélyezetlen kapcsolatfelvételi kísérlete. (Ez lehet jóhiszemű is, ha a védelem nem is tudta, hogy éppen W az egyik védett tanú, és a saját kutatásai alapján érezte úgy, hogy W tudhat valamit a kérdéses cselekmény körülményeiről.)

3. A szóbeliséghez kapcsolódó megoldások

E ponton döntően olyan megoldásokat említek, amelyeknek az érvényesülését láttam mint az Ongwen-ügyben⁶¹⁰ eljáró Tárgyaló Kamara⁶¹¹ egyik tagja.

Ezek a megoldások értelemszerűen mindenekelőtt az elsőfokú tárgyalásokon és főleg azoknak a kívüllág számára való közvetítése során érvényesülnek.

Ugyanakkor előfordulhat, hogy a tanúvallomás felvétele a tanú egészségi állapota miatt vagy a trauma újraélésének elkerülése miatt még a tárgyalás-előkészítési szakaszban történik mint ideiglenes intézkedés, azon belül az ún. egyedülálló nyomozati lehetőség (*unique investigative opportunity*) keretei között. (Lásd erről a 6. fejezetet.) Ez a megoldás annyiban sajátos, hogy a vádat ekkor még nem erősítették meg: ugyanakkor a rögzített anyag felhasználható, ha a fegyverek egyenlősége elve alapján vették fel, azaz gyakorlatilag már akkor megtörténik a kereszkérdezés, a vád és a védelem egyaránt teljesítette a maga feladatát. Az Ongwen-ügyben a Tárgyaló Kamara így megtekintett olyan rögzített vallomásokat, amelyek e feltételeknek megfeleltek. Így nem kellett az illetőkkel újra elmondatni azt, ami velük történt.

⁶⁰⁹ ICC-01/04-02/06-1684-Red 20-12-2016, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_26087.PDF

⁶¹⁰ Situation in Uganda, *The Prosecutor v. Dominic Ongwen*, ICC-02/04-01/15ICC-PIDS-CIS-UGA-02-014/18_Eng, <https://www.icc-cpi.int/uganda/ongwen>

⁶¹¹ Bertram Schmitt, Raul Pangalanguan, Kovács Péter.

A tipikus azonban az, hogy a szóbeliséggel összefüggő megoldások az elsőfokon jelennek meg.

Ekkor a védelem már ismeri a tanú adatait, „felkészült” az illető személyéből, és a tanú is tudja (akár sértetti tanú, akár egyszerű tanú), hogy nagyjából mire kell számítani a keresztkérdés során. Ebből azonban nem következik az, hogy adott esetben ne lenne indokolt az ő védelmét a kívülág irányába biztosítani, akár a vádlottal szimpatizálók, akár – amennyiben ő a védelem tanúja – az egykori áldozatok hozzátartozóinak haragjától kell tartania. Az is előfordulhat, hogy olyan elem is szerepel a vallomásban, amely mások vonatkozásában vethet fel eljárásra okot adó elemeket, például hazai szinten. Az ICC részes államai a Római Statútumban rögzített együttműködési kötelezettségéből (erről lásd részletesebben a 11. fejezetet) következik a tanúk védelme,⁶¹² de az ICC a tanúnak garanciát csak az ICC előtti eljárás tekintetében adhat.⁶¹³ Arról hallgat a Római Statútum, hogy hazai eljárás tekintetében a Hágában elmondottaknak lehet-e következménye.

Az ebből fakadó hiástust bizonyos mértékben lefedik az egyes konkrét eljárások vonatkozásában esetleg létrejött különmegállapodások vagy a hazai nemzeti jog. Így a ma már jócskán felnőttkorú egykori ugandai gyerekkatonák a tizennyolc év alatti cselekményeik tekintetében amnesztia alá estek, illetve az Ongwen-ügyben érintett LRA (*Lord Resistance Army*) felkelő szervezet egykori katonái közül valószínűleg többen is egyéni kegyelmet kaptak ennél magasabb korban elkövetett cselekményeikért cserébe az ugandai katonai erőnek saját magukról és feletteseikről átadott információkért. Jelentős részük ma az ugandai hadsereg vagy rendőrség állományát erősíti.

Az esetleg még így sem lefedett vetületekben pedig technikai szempontból a tanúvédelem bizonyos szabályainak alkalmazása oldja meg a kérdést.

Az a felek felelőssége, hogy időben terjesszék elő a meghallgatni kívánt tanú vonatkozásában a tanúvédelem indokoltságát alátámasztó érveket és információkat, valamint azt is, hogy pontosan milyen jellegű intézkedést kérnek. Ha

⁶¹² Római Statútum 93. cikk Az együttműködés más formái

(1) A Részes Államok a jelen Fejezet rendelkezéseinek és a nemzeti eljárási joguknak megfelelően teljesítik a Bíróság megkereséseit annak érdekében, hogy a következő módon nyújtsanak jogsegélyt a nyomozás és a büntetőeljárás során: [...]

(j) A sértettek és tanúk védelme, továbbá a bizonyítékok megőrzése;

⁶¹³ Római Statútum 93. cikk Az együttműködés más formái

(2) A Bíróság jogosult az előtte megjelenő tanúnak vagy szakértőnek biztosítékot adni arra nézve, hogy a Bíróság nem vonja felelősségre, nem tartja fogva vagy egyéb módon nem korlátozza személyi szabadságát olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amelyet az adott személy a Megkeresett Államból való távozása előtt követett el.

korábban még nem történt volna meg (ti. akkor esetleg nem tűnt indokoltnak a lépés), akkor most kell ehhez benyújtani az ICC említett specializált, független szervének, az áldozati és tanúvédelmi egységnek (*Victims and Witness Protection Unit*) az állásfoglalását az indokltságról és a formáról. A másik fél észrevételezi ezt, és mindezek alapján a Tárgyaló Kamara hozza meg a döntést: elfogadja és elrendeli az adott, kért technikai megoldás alkalmazását, vagy alacsonyabb szintűt is elegendőnek tart, vagy elutasítja azt. Benyomásaim szerint e téren a vád és a védelem többnyire elég fogékony egymás érveire. Ugyanakkor előfordult, hogy egyik vitatta a másikat, például azon az alapon, hogy ha X tanú ennek vagy annak a televíziós riporternek már adott arccal, névvel felvállaltan interjút, akkor most miért kívánja a különleges védelmet. Amire az előterjesztő fél *clausula rebus sic stantibus* érvel, időmúlással, az akkor feltett kérdésekre válaszul elhangzottak és a most felteendő kérdések és az azokra várhatóan elhangzók közötti különbségekre való hivatkozással válaszolt.

A leggyakoribb megoldások a következők: (i) a név és az adatok zárt kezelése; (ii) az arc felismerhetetlenné tétele a videofelvételen; (iii) arc- és hangtorzítás; (iv) teljes vagy részleges zárt tárgyalás, azaz a tanú vallomásának egy bizonyos része nem lesz a kívül világ által megismerhető. Ezeket kombinálni is lehet egymással, ennek egyik következménye, hogy a kívül világ számára a tárgyalások közvetítése gyakran nem élvezhető a szétkockázódott, felismerhetetlen arc miatt, illetve lehet, hogy a néző úgy érzi, gyakran pont akkor rendelik el a zárt tárgyalást, amikor éppen kezdett volna érdekes lenni a dolog...

A zárt tárgyalás van, amikor egy-két perc, van, amikor jóval hosszabb.

Mindezeket a megoldásokat még több pragmatikus furfang egészíti ki. Így az Ongwen-ügyben például a védelemre jogosult tanú kioktatása arra, hogy ha egykori LRA-gyermekkatona volt, közvetlen hozzátartozójának (ún. „férjének”, „feleségének”) vagy annak, akinek egy bizonyos időpontban beosztottja, távirásza, helyettese stb. volt, ne használja nevét vagy katonai álnevét sem, hanem a n°1 személy, a n°2 személy stb. formában utaljon rájuk. Ezeket a kódokat egy rövid zárt tárgyaláson egyeztetik, és utána visszaáll és folytatódik a nyílt közvetítés.

Nyilván előfordul, hogy a tanú izgalmaiban elfelejti a n°1 személy stb. jellegű szóhasználatot, és kimondja annak a személynek a nevét, akihez feleségül kényszerítették, vagy azét, akihez fűződő alárendeltségéből személye beazonosítható.

A tárgyalóterem berendezése olyan, hogy az attól üveggel elválasztott karzaton levők a tanút közvetlenül sohasem látják, a bírakat, ügyészeket, az áldozati képviselőket, a védőket és a vádlottat viszont igen. A tanúról a karzat látogatói

is csak azt látják, amit a tárgyalótermen kívüli világ lát a tévén: teljes képet, torzított képet vagy semmit, ha zárt tárgyalás⁶¹⁴ van. Hangja közvetlenül nem, hanem csak fülhallgatón keresztül hallható. Ha zárt tárgyalás van, a hangot lekapcsolják.

Többször utaltam már arra, hogy a külvilág az internet révén – ha érdekli – napra készen nyomon tudja követni a tárgyalást, otthonról is nézheti azt. A tanúvédelmet szolgálja viszont az, hogy ez nem előadásban, hanem fél órával késleltetett közvetítés révén valósul meg. Így, ha kicsúszott valami olyan a tanú száján, ami az ő biztonságát veszélyeztetheti, technikai beavatkozással mód van arra, hogy ezt az elemet érthetlenné tegyék a közvetítésben.

Végül pedig megemlítem, hogy a tárgyalási jegyzőkönyvekben is ennek megfelelően a külvilág számára elérhető leírásában [REDACTED] jelzéssel letakarják az elhangzott, a tanú biztonságára esetleg veszélyt jelentő információt.

⁶¹⁴ A külvilág számára ez nem látszik, de van az ún. *private session* (hang és képfelvétel kikapcsolva) és a *closed session* (a függöny is leereszkedik). A tárgyalási közvetítéseket nézők internet közvetítésén ez ugyanabban a formában jelenik meg. A *closed session* elrendelésére akkor kerül sor, ha valami incidens történik, és a tárgyalást megzavaró vádlottal szemben a pusztán szóbeli rendreutasítás nem eredményes. Erre talán két alkalommal került sor az elmúlt két évben ebben az ügyben.

8. FEJEZET

A SÉRTETTEK RÉSZVÉTELE A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG ELJÁRÁSÁBAN

1. A sértetti részvétel fontosságának elismerése a nemzetközi joggyakorlatban

Akárcsak a nemzeti eljárásokban, az ICC-ben is a bűnös megbüntetése nem önmagáért való dolog, a speciális prevenció mellett az elrettentés, a generális prevenció is cél, ahogyan azt a Római Statútum preambulumban is hangsúlyozza.⁶¹⁵ Emellett, részben a különböző nemzetközi emberi jogi mechanizmusok, elsőként talán az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága joggyakorlatában megjelent elveknek megfelelően, immár emberi jogi háttérűnek tekintik viszont azt a követelményt, hogy az áldozatnak joga van megtudnia az igazságot, és joga van arra is, hogy a külvilág is tudja meg az igazságot arról, hogy ki és miért tartozik felelősséggel.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének különböző szerveiben, ma már mindenekelőtt az Emberi Jogok Európai Bíróságának a joggyakorlatában, pedig szélesedett a sértett részvétele. Míg kezdetben meg kellett a sértettnek elégednie azzal, hogy egyáltalán beindulhat beadott panaszára egy eljárás, a strasbourgi joggyakorlat fokozatosan eljutott odáig, hogy az egykori Emberi Jogok Európai Bizottságának vendégeként, majd a Bizottságnak az ő ügyében eljáró szakértői csapata mellett (azaz már nem a karzaton, mint az érdeklődők egyike) foglalhatott helyet, és az 1990-es évek átfogó reformjainak eredményeként bizonyos

⁶¹⁵ Római Statútum, Preambulum

A jelen Statútumban Részes Államok,

[...] Megerősítve azt, hogy a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűncselekmények nem maradhatnak büntetlenül, és a hatékony felelősségre vonást nemzeti intézkedésekkel és a nemzetközi együttműködés erősítése révén kell biztosítani,

Elhatározva, hogy véget vetnek ezen bűncselekmények elkövetői büntetlenségének, hogy ezzel elősegítsék a bűncselekmények megelőzését, [...].

eljárási jogokat is biztosítottak neki: először még a régi rendszerben, amikor őt is feljogosították, hogy a Bizottság jelentése után az ügyet az Emberi Jogok Európai Bírósága elé vigye tovább,⁶¹⁶ majd pedig az intézményi struktúrát átrendező nagy reform⁶¹⁷ során arra, hogy az elsőfokú eljárást eleve beindíthatja, és a kivételes, a nagykamara előtti másodfokú eljárást is kezdeményezheti, hiszen azt bármely fél (tehát a panaszos sértett is) is benyújthatja.

2. A sértetti részvétel elhelyezése a Római Statútum egyes rendelkezéseiben

Ebben a sértetti pozíció iránt nagyvonalúbbá váló hangulatban zajlottak az ICC felállításának előmunkálatai, és az államok, részben az ICTY, ICTR tapasztalatait is figyelembe véve,⁶¹⁸ készenek mutatkoztak arra, hogy a sértetti részvételnek intézményes, saját jogon járó megoldást biztosítsanak.

A nemzetközi büntetőtörvényszékek között ez az első ilyen megoldás, és a szakirodalom a sértetti részvételt és a sértettek kárpótlását tekinti olyannak, mint ami hosszú távon is elismerést fog hozni a Nemzetközi Büntetőbíróságnak.⁶¹⁹

Ez a tárgyalás-előkészítési és a tárgyalási szakaszban egy *sui generis* résztvevői pozíció (ti. ott a vád és a védelem a két fél), de a kárpótlási eljárás során már a sértettek jelentik az egyik, kvázi felperesi oldalt, míg az elítélt mintegy alperesként a másik fél.

Mivel a sértettek száma többnyire meglehetősen nagy, valamint annak érdekében, hogy akár a terhelt, illetve a vádlott védőivel, akár a Főügyész és annak szakértői csapatával vetjük össze, valódi partnerként lépjenek fel az eljárásban, a Nemzetközi Büntetőbíróság rendszerében a sértettek részvétele alapvetően közvetett, az ő nevükben eljáró ügyvédek vagy az ICC erre hivatott különleges szerve, a Sértetti Közvédői Hivatal, az *Office of Public Counsel for Victims* (OPCV) révén.

Miért van szükség az OPCV-re, miért nem elegendő a szokványos ügyvédi képviselő? Vagy éppen fordítva, ha van az OPCV, akkor miért vannak mégis magánügyvédek?

⁶¹⁶ Emberi Jogok Európai Egyezményének 9. jegyzőkönyve (1990).

⁶¹⁷ Uo. 11. jegyzőkönyv (1998).

⁶¹⁸ JORDA–HEMPTINNE i. m. 1389–1399

⁶¹⁹ Ld. erről: Uo. 1408.; OLÁSOLO–KISS i. m. 125–126.; BRACQ i. m. 10., § 35.; AMBACH i. m. 132.

Itt a figyelembe veendő elvek a gyakorlatban a következők: (i) az ügyvédválasztás szabadságának elve, (ii) a szakmaiság, az ICC „precedens-rendszer” ismeretének fontossága, (iii) a rendelkezésre állás, hogy az adott időpontban az ICC előtti eljárásban legyen jelen, és készítse el a felmerült, adott jogi probléma tekintetében a sértettek álláspontját tükröző beadványt, (iv) a készség és a lehetőség arra, hogy a sértettek körében a helyszínen gyűjtse be a szükséges információkat, véleményeket, javaslatokat. (v) a költségvetési korlátok.

Az ügyvédválasztás szabadsága tekintetében figyelembe kell venni, hogy az ügyvédnek szerepelnie kell az ICC „ügyvédi listáján”, hiszen a képviseleti jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése csak így biztosítható.⁶²⁰ Erre a listára való felkerülésnek vannak bizonyos adminisztratív szabályai, de a lista nyitott, és mint a rajta levő nevek száma mutatja,⁶²¹ távolról sem teljesíthetetlenek a feltételek.⁶²²

A költségvetési korlátok említésének azért van jelentősége, mert bár elvben és főszabályként az eljáró ügyvédek költségeit a megbízó fizeti a majdani pernyertesség esélyében bízva, az ügyvédi munkadíjra és a sértettek anyagi lehetőségeire való tekintettel azonban (és itt gondoljunk a polgárháborúban elpusztított településeken élők vagy a gyermekkatonáságból kiszabadult, egy-két osztály elemi iskolai végzettséggel rendelkező személyek munkaerőpiaci értékére és jövedelmi viszonyaira), az esetek java részében nyilvánvaló, hogy a magánügyvédek munkadíját érdemben a megbízók nem tudják biztosítani. Így viszont, hacsak az ügyvéd nem *pro bono* dolgozik, és hacsak az adott helyzet-állam vagy valamilyen NGO nem siet e tekintetben a sértettek segítségére, egy valami marad, és ez az ICC költségvetésén alapuló támogatás. Ez viszont értelemszerűen korlátozott, és ezért felvállalhatatlan, hogy az ICC költségvetése terhére minden elismert sértettnek legyen külön-külön képviselője, sőt az sem járható, hogy csak néhány sértettet képviseljen egy ügyvéd.

Ebből következően az ügyvédválasztás szabadságának elvét szem előtt tartva, az ICC arra törekszik, hogy a sértetteket győzze meg arról, hogy ha ők nem tudják állni képviseletük költségeit, akkor egyezzenek meg közös képviselőjükkel.⁶²³ Ez a gyakorlatban az ügyvédek közötti megegyezést is feltételezi, és benyomásom szerint egy (esetleg két) olyan ügyvédi csapat alakul, amelyeknek van a helyzet-államban levő helyszíni tagja, van az ICC előtt megjelenő tagja,

⁶²⁰ MASSIDA–WALTER i. m. 1570.

⁶²¹ Ld. <https://www.icc-cpi.int/about/registry/Pages/list-of-counsel.aspx>

⁶²² Ld. <https://www.icc-cpi.int/get-involved/Pages/legal-professionals.aspx>

⁶²³ S. PELLET i. m. 984.

és minden bizonnyal vannak a beadványok szerkesztését, a szükséges „precedensekre” való felfűzését végző további kollégák.

Az esetek egy részében, és akkor mindenképpen, ha nincs a sértettnek egyéni ügyvédje, sértetti képviselőként megjelenik az említett OPCV⁶²⁴ is, amelynek megvan a szakmaisága, és képviselőinek költségeit, mint az ICC funkcionáriusainak, a rendes költségvetésből eleve fedezi.

Akármelyik formában valósul is meg a sértetti képviselet, azaz *(i)* magánügyvédi csapat vagy *(ii)* az OPCV vagy *(iii)* mindkettő révén, fontos hangsúlyozni, hogy a sértetti képviselet önálló, független, a Főügyésznek nem alárendeltje.

A sértetti képviseletnek eleve nem az a funkciója, hogy egyfajta kettes számú ügyészként szekundáljon a Főügyésznek.⁶²⁵

A sértetti képviseletnek nem arra kell koncentrálnia, hogy „mi történt?”, „hogyan történt?”, hanem arra, hogy ami történt, annak mi lett a következménye. Emlékezetem szerint ez mindenekelőtt a sértett testi-lelki károsodására, annak sikeres vagy csak részben sikerült vagy lehetetlen reparációjára, társadalmi be- és visszailleszkedésének ritka sikereire és gyakoribb akadályaira való rákérdezést jelentette. Emellett a különböző ügyekben a terheltjének, vádlottjának védelmére koncentráló ügyvéd esetenként olyan megjegyzést tett írásban vagy szóban, ami többek szerint a sértettek emberi méltóságát is súlyosan érintette. Az ilyen természetű – ritkán ugyan, de esetenként mégis előforduló – megjegyzések visszautasításában, illetve annak kezdeményezésében a sértetti képviselet aktív szokott lenni, és az ő tollából vagy szájából ez szükségképpen meggyőzőbb, mintha ezt csak a vád sikeres képviseletére koncentráló Főügyész tenné.

A Római Statútum a sértettek részvételét első ránézésre csak a tárgyalási részvétel tekintetében nevesíti, jelesül az erről szóló a 68. cikk (3) bekezdésében,⁶²⁶

⁶²⁴ Donat-Cattin szerint eredetileg csak a magánvédők számára segítséget nyújtó segédszervnek szánták az OPCV-t, az fokozatosan vált önálló képviseleti intézménnyé. DONAT-CATTIN i. m. 1701.

⁶²⁵ CARNERO-ROJO i. m.; S. PELLET i. m. 985.; STAHN (2019) i. m. 303.

⁶²⁶ Római Statútum 68. cikk A sértettek és a tanúk védelme, részvételük a tárgyaláson [...] (3) Ha a sértettek személyes érdekeit érinti, a Bíróság engedélyezi véleményük, aggályaik előterjesztését és figyelembevételét az eljárásnak a Bíróság által megfelelőnek ítélt szakaszaiban, úgy, hogy az ne sértse, vagy ne legyen ellentétes a vádlott jogaival és a tisztességes és pártatlan tárgyalás követelményeivel. A véleményeket és aggályokat a sértettek jogi képviselői terjeszthetik elő, ha a Bíróság azt – az Eljárási és Bizonyítási Szabályokkal összhangban – megfelelőnek tartja.

de valójában a nyomozás megindítása,⁶²⁷ az elfogadhatóság megtámadása,⁶²⁸ a jóvátétel⁶²⁹ és az ahhoz kapcsolódó fellebbezések⁶³⁰ területén külön-külön rendelkezések utalnak a sértettek intézményesített részvételére, a rájuk vonatkozó eljárási szabályokra, az általuk gyakorolható bizonyos jogokra.

A sértetti pozícióba kerülés azonban nem pusztán jelentkezés, hanem ellenőrzés függvénye: a kontroll során alkalmazandó standard azonban az eljárási szakasztól függ. A vád megerősítésének szakaszában és a tárgyaláson való sértetti részvétel biztosításakor ez az észszerűségi standard, viszont a vádlott elítélését csak olyan sértett tekintetében mondhatja ki az adott Tárgyaló Kamara, akinek a sérelmére a vádlott által vagy rá visszamutatóan elkövetett bűncselekményt minden észszerű gyanún felül bizonyítottak találták. A kárpótlási eljárásban ennél valamivel alacsonyabb standard, az észszerű valószínűség (*balance of probabilities*) tesztje az irányadó. Ha a vádlott bűnösségét megállapították, a tárgyaláson esetleg részvételi jogot nem kérő áldozat utóbb, azaz csak a kárpótlási eljárás indításakor is bejelentheti igényét: igaz, ez tulajdonképpen a kezdeti megoldás volt, amikor amúgy is külön jelentkezési dokumentumot használtak a két eljárásban.⁶³¹

⁶²⁷ Római Statútum 15. cikk A Főügyész

(3) Ha a főügyész megállapítja, hogy a nyomozás megindítása megalapozott, ilyen értelmű, a nyomozás engedélyezése iránti kérelmet nyújt be a tárgyalás-előkészítő tanácshoz a kérelem alátámasztására összegyűjtött anyagokkal együtt. A sértettek indítványokat nyújthatnak be a tárgyalás-előkészítő tanácshoz az Eljárási és Bizonyítási Szabályoknak megfelelően.

⁶²⁸ Római Statútum 19. cikk A Bíróság joghatóságának és az ügy elfogadhatóságának megtámadása

(3) A főügyész kérheti, hogy a Bíróság határozzon a joghatóság vagy az elfogadhatóság kérdéséről. A joghatóság vagy az elfogadhatóság kérdése miatt indult eljárásban azok, akik a 13. cikk szerint az ügyet a Bíróság elé utalták, továbbá a sértettek szintén a Bíróság elé terjeszthetik észrevételeiket.

⁶²⁹ Római Statútum 75. cikk A sértetteknek nyújtandó jóvátétel

(1) A Bíróság meghatározza a sértetteknek vagy rájuk nézve nyújtandó jóvátétel formáira, például a helyreállításra, kártérítésre és a rehabilitációra vonatkozó alapelveket. Ezek alapján a Bíróság határozatában kérelemre vagy kivételes körülmények fennállása esetén hivatalból meghatározhatja a sértetteknek vagy a velük kapcsolatban okozott kár, veszteség és sérelem nagyságát és mértékét, és meghatározza azon alapelveket, amelyek szerint eljár. [...]

(3) A jelen cikk szerinti rendelkezés kibocsátása előtt a Bíróság kérheti, és figyelembe veheti az elítélt, a sértettek, más érdekelt személyek vagy érdekelt Államok észrevételeit, vagy a nevükben tett észrevételeket.

⁶³⁰ Római Statútum 82. cikk Fellebbezés más határozatok ellen

(4) A 75. cikk értelmében hozott határozat által hátrányosan érintett sértettek jogi képviselője, az elítélt vagy a vagyontárgy jóhiszemű tulajdonosa fellebbezhet a jóvátételi döntés ellen az Eljárási és Bizonyítási Szabályok szerint.

⁶³¹ HOBBS i. m. 7–8.

Ez mára átadta a helyét annak, hogy a részvételi és a kárpótlási igénylési adatlap legyen azonos: ez csökkenti az ICC saját bürokráciáját, és az elszenvedett bűncselekmény fájdalmas újraélésének elkerülése szempontjából⁶³² is indokolt.

A sértettnek kapcsolatba kell lépnie a Nemzetközi Büntetőbírósággal. Ez a jelentkezés az ICC honlapján felajánlott kapcsolat igénybevételével is megtörténhet, de tipikusan a helyi kapcsolattartók (az ún. *intermediaryk*) segítségével köszönhető, akik döntően a helyzet-államban dolgozó NGO-k, ügyvédi irodák stb. munkatársai. Miután a sértett jelentkezett, az illetőnek a személyi adatai mellett a kérdéses bűncselekményekhez kötődését kell valószínűsítienie, *ratione materiae*, *ratione loci*, *ratione temporis* és *ratione personae* alapon.

A közvetett sértettek esetében (amikor a konfliktusban megölt, eltűnt vagy azóta elhunyt közvetlen sértett esetében az ő közvetlen hozzátartozója léphet helyébe) is ugyanezek a követelmények. Az ő saját ismeretei lehet, hogy csak a történetek egy részére – például gyermekkatonáság esetében az elhurcolásra – terjednek ki, és a többről legfeljebb közvetett információi vannak az azóta elhunyt sértett vagy szerencsésebb, túlélő sorstársa elmesélése alapján. A közvetett sértett esetében az eseményekről ismeretekkel rendelkező két tanú vagy az illető hitelességét igazoló helyi vezetőnek (polgármester, falufőnök, „vajda” stb.) a beadványt alátámasztó nyilatkozatát is mellékelni kell.

3. A sértetti részvétel az előzetes adatgyűjtés és a nyomozás eljárási szakaszában

Az ICC gyakorlata szerint a (potenciális) sértettek irányába való nyitottság megnyilvánul már azelőtt is, hogy formálisan állást foglalt volna egy adott Tárgyalás-előkészítő Kamara arról, hogy rendelkezik-e joghatósággal az adott helyzetre nézve.⁶³³ Meg kell jegyezni, hogy ez a lehetőség viszonylag gyakran generál konfliktusokat az államok (főleg, ha nem részes államról van szó) és az ICC között. A nem részes állam egyrészt – vitathatóan – a *pacta tertiis nec nocent, nec prosunt* elvre hivatkozva a területi szuverenitását véli támadottnak, az ICC pedig a maga részéről azt próbálja érzékeltetni, hogy a joghatóság egyrészt nemcsak területi, hanem esetleg személyi alapon is fennállhat, másrészt

⁶³² STAHN (2019) i. m. 302.

⁶³³ Ld. az alábbi tájékoztató anyagokat, amelyeket egyes nem részes államokat (is) érintő helyzetek tekintetében bocsátottak ki: <https://www.icc-cpi.int/palestine>, <https://www.icc-cpi.int/bangladesh-myanmar>

pedig a területi szuverenitások érintkezése is előállíthat olyan kombinációkat, amelyek a Római Statútum értelmében megalapozhatják a joghatóságot, ami eleve nem az államok feletti joghatóság, hanem a helyzet és az abban érintett személyek feletti joghatóság gyanánt értendő.

Ekkor még nem is beszéltünk arról, hogy mi van akkor, amikor felmerül az esélye annak, hogy a Biztonsági Tanács terjeszt fel megvizsgálandó helyzetet a Nemzetközi Büntetőbíróság asztalára, és érzékelhető jelei vannak annak, hogy az állandó tagok egyike sem fog élni vétőjogával. Igaz, erre nem sok példa van: eddig csak két helyzetet küldött a Biztonsági Tanács az ICC elé, ti. a szudánit és a líbiait. Ennél jóval gyakrabban érzékelhetjük, hogy más ENSZ szervek, például az Emberi Jogi Tanács vagy egyes helyzeteknek a Főtitkár által ki-nevezett különleges jelentéstevői hasztalanul próbálták a Biztonsági Tanácsot fellépésre bírni, és kezdeményezéseiket valahol a BT titkársági előszobájában a – képletesen szólva – „nem érdemes erőltetni” címkézésű fiók legmélyén érdemes keresni.

Melyek azok az érvek, amelyek amellet szólnak, hogy a sértettekkel való kapcsolatok felvétele már a formális joghatósági döntés meghozatala előtt is célszerű lehet?

Az érvek egy része talán ahhoz kötődik, hogy esetleg szólhatnak bizonyos megfontolások amellet, hogy nem abszolút kizárt az ICC joghatósága az adott helyzetben, de talán legalább annyira releváns lehet az abban való gondolkodás, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság mint intézménykomplexum nemcsak nyomozással és büntetéssel foglalkozik – figyelembe véve természetesen a komplementaritás elvét –, hanem az áldozatok segítségével is. (Ez döntően az Áldozatok Kárpótlási Alapjának egyik fő hivatásának, az ún. *assistance mandate*-nek hatálya alá programok keretei közé tartozó, áldozatokat segítő programok menedzselése során történik.) Ennek egyik tipikus formája az orvosi, pszichológusi segítség, ahol azonban értelemszerűen van jelentősége annak, az milyen hamar érkezik meg.

Az előzetes vizsgálódás tekintetében pedig a nyitottság arra is lehetőséget ad, hogy a helyzet összes áldozata esetében legyen meg a jelentkezési lehetőség, ne csak azok jelenjenek meg a képbén, akik adott esetben esetleg csak az egyik oldal sértettjeit jelentik, míg gyakran a másik oldalon is vannak ártatlan áldozatok, az előző oldalhoz tartozók által elkövetett bűncselekmények miatti bosszúk áldozatai.

Ennek a nyitottságnak azonban vannak korlátai: a *részvétel* – mint jog és mint státus – a bírói szakaszban van biztosítva, az azt megelőzőkben nem ga-

rantált.⁶³⁴ Ez azonban nem zárja ki a kapcsolattartást,⁶³⁵ és a Főügyész ebben az értelemben jár el.⁶³⁶

4. A sértetti részvétel a vád megerősítésének eljárási szakaszában

A vád megerősítésének eljárási szakaszában a sértetti képviselő írásbeli beadványokat készít és – már a megerősítési tárgyalás során – szóban is kifejtheti álláspontját. Ennek pontos szabályait, időbeli és terjedelmi korlátait a Tárgyalás-előkészítő Kamara állapítja meg.⁶³⁷ Az Al Hassan ügyben a DCC benyújtása után is beadtak egy részletes elaborátumot,⁶³⁸ reflektáltak a számukra biztosított részvételi lehetőség csökkentésére törekvő, a védelem által benyújtott anyagra.⁶³⁹ A tárgyaláson szóban is részletezték álláspontjukat, majd a tárgyalás

⁶³⁴ “Article 68(3) of the Statute correlates victims’ participation to ‘proceedings’, a term denoting a judicial cause pending before a Chamber. In contrast, an investigation is not a judicial proceeding but an inquiry conducted by the Prosecutor into the commission of a crime with a view to bringing to justice those deemed responsible.” Situation in Democratic Republic of the Congo, Judgment on victim participation in the investigation stage of the proceedings in the appeal of the OPCD against the decision of Pre-Trial Chamber I of 7 December 2007 and in the appeals of the OPCD and the Prosecutor against the decision of Pre-Trial Chamber I of 24 December 2007, ICC-01/04-556, 19 December 2008, §. 45, 20., <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=612293>

⁶³⁵ “[I]n the view of the Appeals Chamber, there is ample scope within the statutory scheme of the Statute for victims and anyone else with relevant information to pass it on to the Prosecutor without first being formally accorded ‘a general right to participate’. For example under Article 15 (2) the Prosecutor is authorised to receive information from, inter alia, any ‘reliable source’ – including victims. He is similarly authorised under article 42 (1) to receive and consider ‘any substantiated information on crimes within the jurisdiction of the Court’. Victims may thus make representations to the Prosecutor on any matter pertaining to the investigations and to their interests. They are also specifically granted the right to make representations under articles 15 (3) and 19 (3) of the Statute.” § 53, 23., <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=61229>

⁶³⁶ Policy Paper on Victims’ Participation, April 2010, 13–14., <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=otp-policy-vic-part>; Ld. még: MASSIDA–WALTER i. m. 1562–1563.

⁶³⁷ Decision on Principles Applicable to Victims’ Applications for Participation, to Legal Representation of Victims, and to the Manner of Victim Participation in the Proceedings, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-289-Red>

⁶³⁸ Observations des Représentants légaux des victimes en vertu de la règle 121-9 du Règlement de procédure et de preuve, ICC-01/12-01/18-395, 04 July 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-395>

⁶³⁹ Réponse des Représentants légaux au document de la Défense intitulé „Defence Observations on the Confirmation of Charges Hearing” (ICC-01/12-01/18-365), ICC-01/12-01/18-380, 19 June 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-380>

vége felé szintén módjuk volt reflektálni az elhangzottakra. Az utolsó szó, mint mindig, természetesen a védelemé volt.

A nagyjából egy hétig zajló vádmege erősítési tárgyaláson a sértetti képviselők számára megállapított időkeret rövidebb volt, mint külön-külön a vád és a védelemé. A saját időkeretét a sértetti képviselő pontosan ki is töltötte.

A lezárás után a feleknek és a sértetti képviselőknek is joguk volt zárókövetkeztetések benyújtására.⁶⁴⁰ A sértetti képviselők reagálhattak még a védelem által benyújtott, többek között a súlyosságot kétségbe vonó kifogásra, valamint a fellebbezési beadványok közül azokra, amelyek nem közvetlenül terjeszthetők be a Fellebbviteli Kamara elé, hanem csak a Tárgyalás-előkészítő Kamara jóváhagyásával. (Lásd erről a 4. fejezetet.) Nem meglepő, hogy a sértetti képviselők ezek elutasítását javasolták.⁶⁴¹ Reagálhatnak továbbá a közvetlenül benyújtható fellebbezésekre is, de ekkor már a Fellebbviteli Kamara szabja meg az időt és a terjedelmet.

5. A sértetti részvétel a tárgyalási eljárásban

Az elsőfokú eljáráshoz kötődő tárgyalásokon, a sértetti képviselőknek joguk van kérdéseket feltenni a vád és a védelem tanúinak, ők saját tanúk állítását is indítványozhatják. Akár a kérdésekről, akár a saját tanúról van szó, mint említettem, a sértetti képviselő nem „kettes számú ügyészként” viselkedik, hanem a sértettek személyes és közösségbeli helyzetét, érzéseiket, tipikus problémáikat próbálják láttatni.

A mai gyakorlat nagyvonalúbb, mint az ICC első ügyeiben érvényesülő, amikor a sértetti képviselő csak a Tárgyaló Kamara engedélyével tehetett fel a kérdését: akkor a képviselő a megfogalmazott kérdés feltételére kért engedélyt, amit annak függvényében adtak meg, hogy beleillik-e a sértetti képviselő funkciójába és nem hangzott-e már el.⁶⁴² Ma a helyzet fordított: mivel a „kettes számú ügyész” pozíciójával immár nem kacérkodik a sértetti képviselő, a kérdésnek főszabályként megvan a maga helye: ha láthatóan már megválaszolt témát akar újra nyitni, a Tárgyaló Kamara elnöke jelzi ezt neki, érzékeltetve ennek a szerinte felesleges voltát.

⁶⁴⁰ Observations finales des Représentants légaux relatives aux débats, ICC-01/12-01/18-429, 24 July 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-429>

⁶⁴¹ Observations en réponse à l'exception d'irrecevabilité soulevée par la Défense, ICC-01/12-01/18-439, 30 July 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-439>

⁶⁴² OLÁSOLO–KISS i. m. 154.

A sértetti képviselők kérdéseinek feltevésére azután kerül sor, hogy a vád tanújának kérdésését a vád és a védelem, illetve a védelem tanúját a védelem és a vád már befejezte. A sértetti képviselő számára ez jog, de nem kötelesség. A tárgyaláson jelen van (a tárgyalóteremben a vád képviselőjével azonos oldalon, de külön asztalok mögött), és ha úgy ítéli meg, hogy az általa esetleg feltenni szándékozott kérdést valamelyik fél kérdésére vagy spontán a tanú tulajdonképpen már megválaszolta, akkor el szokott tekinteni a saját kérdés feltételétől.

A tanúk állításának jogát a többi eljárási szabállyal összhangban kell érteni. Így az Ongwen-ügyben a Tárgyaló Kamara elnöke elutasította a sértetti képviselők által kért olyan tanúk meghallgatását, akik az LRA⁶⁴³ alakulatok által elkövetett olyan bűncselekményekről kívántak az előzetes összegzés szerint tanúskodni, amelyek tartalmilag nem képezik a vád tárgyát.⁶⁴⁴ Itt a *ratione loci*, *ratione temporis* korlátokra gondoljon az olvasó, mivel a vád az LRA két és félévtizedes tevékenységéből egy szűk, mintegy kétéves időszakaszt választott ki, és azt is egy meghatározott földrajzi dimenzióval.⁶⁴⁵

Az elnök elutasította azt is, a sértetti képviselő az eljárás végén új tanúkat állítson, ráadásul úgy, hogy a sértetti képviselő záró következtetéseinek keretei között, az ő időkeretének terhére kapjanak szót, azaz nem a rendes, kereszkérdéses szakaszban.⁶⁴⁶

6. A sértetti részvétel a büntetőjogi felelősség kérdésével összefüggő másodfokú eljárásban

Ez értelemszerűen mindenekelőtt az elsőfokú, elmarasztaló ítéletekhez kapcsolódik, de elvben kapcsolódhat a Tárgyalás-előkészítő Kamara bizonyos dön-

⁶⁴³ Lord Resistance Army, az észak-ugandai régió Joseph Kony által irányított részben vallási-miszticista hátterű felkelő mozgalma.

⁶⁴⁴ Decision on the Legal Representative Request for Reconsideration of the Decision on Witnesses to be Called by the Victims Representatives, ICC-02/04-01/15-1210 28-03-2018, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/04-01/15-1210>

⁶⁴⁵ Case Information Sheet, Situation in Uganda, *The Prosecutor v. Dominic Ongwen*, ICC-02/04-01/15, ICC-PIDS-CIS-UGA-02-014/18_Eng Updated, <https://www.icc-cpi.int/uganda/ongwen>

⁶⁴⁶ Decision on Legal Representatives of Victims Request to Present Views and Concerns in Person, ICC-02/04-01/15-1655, 4 November 2019, § 10, 5., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/04-01/15-1655>

téseivel szemben benyújtott fellebbezések elbírálásának eljárásához is. (Lásd például a Kadhafi-,⁶⁴⁷ Comoros-,⁶⁴⁸ Al Hassan⁶⁴⁹ ügyekben benyújtottakat.)

A büntető ítélettel szembeni fellebbezések eljárásában akár elmarasztalást, akár felmentést mondott ki az ítélet, a sértetti képviselőknek módjuk van kifejezteni álláspontjukat. (Lásd például a Bosco Ntaganda,⁶⁵⁰ Bemba-,⁶⁵¹ Laurent Gbagbo⁶⁵² ügyekben benyújtottakat.)

7. A sértetti részvétel a kárpótlási eljárásban

A sértettek itt már az előzőekben említett fázisokhoz képest nem *sui generis* státusban vannak, hanem ők jelentik a kvázi felperesi oldalt, és az elítélt ekkor az alperes fél. Ilyenkor a Főügyészre már nincs szükség, ő elvben semmilyen formában nem résztvevője a kárpótlási eljárásnak.

A kárpótlás kérdésének az igen hosszú 9. fejezetet szenteltem ebben a könyvben, itt most eljárási szempontból csak azt hangsúlyozom, hogy a sértetti

⁶⁴⁷ Response on Behalf of Victims to the Defence Appeal Brief on the Decision on the Admissibility of the Case, ICC-01/11-01/11-670, 11 June 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/11-01/11-670>; Decision on the conduct of the hearing before the Appeals Chamber, ICC-01/11-01/11-681, 01 November 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/11-01/11-681>

⁶⁴⁸ Victims' Response to the Prosecution's Appeal of the "Decision on the »Application for Judicial Review by the Government of the Union of the Comoros«, ICC-01/13-90, 04 March 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-90>; Response on behalf of the Victims to the "Prosecution Appeal Brief", ICC-01/13-92, 04 March 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-92>

⁶⁴⁹ Ordonnance aux fins de présentation d'observations de la part des victimes et de l'État du Mali, ICC-01/12-01/18-480, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-480>

⁶⁵⁰ Decision on victim participation, ICC-01/04-02/06-2439, 08 October 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-02/06-2439>; Joint Response of the Common Legal Representatives for Victims to the Defence "Request for extension of page limit and time to file appeal brief", ICC-01/04-02/06-2400, 12 September 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-02/06-2400>

⁶⁵¹ Legal Representatives of Victims' joint submissions on the consequences of the Appeals Chamber's Judgment dated 8 June 2018 on the reparations proceedings, ICC-01/05-01/08-3649, 12 July 2018, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/05-01/08-3649>

⁶⁵² Response to the "Prosecution's Document in Support of Appeal pursuant to Article 81(3)(c) (ii) of the Statute", ICC-02/11-01/15-1246, 29 January 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/11-01/15-1246>; Public Redacted Version of "CLRVR Consolidated Response to Defence's Requests No. ICC-02/11-01/15-1272-Conf, No. ICC-02/11-01/15-1273 and No. ICC-02/11-01/15-1275-Conf", 16 October 2019, ICC-02/11-01/15-1278-Conf, ICC-02/11-01/15-1278-Red, 28 October 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/11-01/15-1278-Red>

képviselők itt már ügyfeleik konkrét kárpótlási igényének megvalósítására törekednek, alapvetően a kárpótlási eljárás gyors lebonyolításának fontosságát hangsúlyozva.

Míg a korábbi fázisokban a sértetti képviselők között, ha tudniillik többen vannak, azaz több külön ügyvéd van, vagy/és az ügyvédek mellett az OPCV is képvisel egy áldozati kört, értelemszerűen van szolidaritás,⁶⁵³ ám ez a kárpótlási fázisban már megrepedezhet.

Ha ugyanis az adott ügyvéd sértetti kliensi köre földrajzilag determinált (egy bizonyos településhez kötődik), akkor nincs szükségképpen érdekelve abban, hogy a másik, illetve a többi település áldozatai hogyan és milyen kárpótlást kapjanak. Adott esetben szinte ellenérdekelt a kárpótlás ezen dimenzióinak kidolgozásában, főleg, ha az időben kitolná a döntés meghozatalának várható időpontját.

De ez fordítva is érvényesülhet: ha már formálódóban van a kárpótlás milyensége, akkor az egyik áldozati csoport képviselője jelezheti, hogy ami bizonyos más áldozati csoportok számára készül, az „jár” az övéinek is. (Így például a Lubanga gyermekkatonák kárpótlási folyamatában több önálló döntés született a végső nagy határozat előtt, és ezek között volt a szimbolikus kárpótlás is, amelynek keretei között emlékhely és ezt befogadó olyan épületről van szó, ami a képzési vagy pszichológiai segítő programok helyszíne lehet. Így a korábbi habozás után az egyik áldozati képviselő megváltoztatta álláspontját, mivel ez úgymond „az én ügyfeleimnek is kell”, a szimbolikus érték miatt és azért is, mivel az Áldozatok Kárpótlási Alapja az építkezéseket lehetőség szerint a helyi munkaerő bevonásával végzi el, ily módon ottani munkaalkalmat is teremtvé.

Ezért is fontos, hogy a sértetti képviselet ügyfeleivel tartson aktív kapcsolatot, és az ő álláspontjukat közvetítse. Ráadásul a kárpótlások menedzselése során is hárulhat rájuk feladat. Így például, mivel a Katanga kárpótlási határozat mellékletében nevesített több személy azóta elhalálozott, az ő jogutódjaik jogainak érvényesítéséhez szükséges végzéseket is a sértetti képviselő kezdeményezte az adott Tárgyaló Kamaránál. Ő közvetítette, hogy az Áldozatok Kárpótlási Alapja által, a Tárgyaló Kamara határozata alapján kidolgozott kárpótlási csomagok közül ügyfelei melyiket választották.⁶⁵⁴

⁶⁵³ Ez megnyilvánul esetenként abban is, hogy bizonyos kérdésekben, ha úgylis egybeesik az álláspontjuk, esetleg közös beadványt adnak be.

⁶⁵⁴ Itt háztáji gazdasági kárpótlási csomag (*agricultural kit*), helyszíni házépítési kárpótlási csomag, oktatási kárpótlási csomag és hasonlók között választhattak a jogosultak, bizonyos átfedési lehetőségekkel, de úgy, hogy a nemzetközi felajánlások alapján rendelkezésre álló összegnek a *per capita* részét ne lépjék túl.

8. A sértetti részvétel értékelése

Az bizonyos, hogy nem igazolódtak Jorda és Hemptinne aggodalmai, hogy a sértettek érdemi szerepet aligha tudnak majd játszani, mivel szükségképpen jóval kevesebb információval rendelkeznek, mint a felek.⁶⁵⁵ Az igaz, hogy sértetti minőségük elismerése után joguk lesz az ügy összes nyilvános anyagához, de a gyakorlat szerint a nem nyilvános anyagokhoz csak az adott kamara döntése alapján jutnak hozzá, abban az esetben és annyiban, amennyiben az őket sértetti minőségükben érinti.⁶⁵⁶ E tekintetben emlékeztetek a tanú és áldozatvédelemről írott 7. fejezetben említettkre, ahol utaltam a védett tanú esetében arra, hogy a kitakarásnak, illetve a [REDACTED], [EXPURGÉ] jelzettel jelölt törléseknek különböző szintjei vannak. Ugyanott említést tettem az *ex parte* természetű indítványokról és döntésekről.

Ami pedig a sértetti képviselőt tárgyalótermi jelenlétet illeti, ott az ügyvédek, illetve az OPCV akkor is jelen vannak, amikor a külvilág számára rövidebb-hosszabb ideig tartó zárt tárgyalást rendel el az eljáró kamara elnöke. Így volt ez az Ongwen-ügyben is, és ugyanezt lehet elmondani az Al Hassan ügynek a vád megerősítéséről tartott tárgyalásáról is.

A sértetti képviselő a munkájához szükséges információval tehát eleve rendelkezik, sőt gyakorlatilag annál jóval többel. Mindebből annyit és azt használja fel, ami az általa képviselt sértetteknek érdekében áll, és ami az ő feladatköréhez kötődik.

⁶⁵⁵ JORDA–HEMPTINNE i. m. 1412–1413.

⁶⁵⁶ BRACQ i. m. 24., § 104.

9. FEJEZET

KÁRTÉRÍTÉS ÉS KÁRPÓTLÁS A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG ELŐTT⁶⁵⁷

1. Kártérítés és kárpótlás – a Katanga-ügy fényében

1.1. A Nemzetközi Büntetőbíróság és a kártérítési/kárpótlási eljárás alapelemei

Az ICC egyik nagy újításaként értékeli az áldozatok jogi státusának aktív perbeli intézményesítését, aminek legfontosabb szabályait a könyv 8. fejezetében mutattam be. Az ICC által biztosított képviselet alapján vagy attól független ügyvédek révén az áldozatok, ha nem is felek a Főügyész és az adott bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személy közötti büntetőperben, de részt vesznek az eljárás szóbeli és írásbeli szakaszában, beadványokat nyújthatnak be, kérdést intézhetnek a tanúkhöz stb. Ha az illető büntetőjogi felelősségét megállapították, akkor az ezt követő kártérítési/kárpótlási eljárási szakaszban immár félként vehetnek részt, és kérhetik az ICC-től az elkövető anyagi jogi felelősségének megállapítását.

Mivel az eljárások viszonylag hosszú ideig tartanak, és az elkövetők ténylegesen vagy mindenesetre az okozott kár volumenéhez kötődő kártérítési kötelezettség tekintetében relatíve vagyontalanok, az államok az ICC keretei között, de jelentős autonómiával létrehoztak egy különleges intézményt, az Áldozatok Kárpótlási Alapját (*Trust Fund for Victims*), amely eljárhat addig is, amíg a büntetőper eljárása be nem fejeződik (ez az ún. támogatási mandátum, *assistance mandate*), illetve elvégzi a kárpótlás menedzselését (*reparation mandate*). Utóbbit teheti az elítélt bűnelkövetők elkobzott vagyonelemeiből,

⁶⁵⁷ E fejezet szövege megjelent: Kovács (2017b) i. m. 343–351. Aktualizált változata pedig Kovács (2018a) i. m. 100–124. A jelen szöveg aktualizálása, kiegészítése, de a könyvben már korábban tárgyaltaakra figyelemmel rövidítése is a 2017-es írásnak.

kiszabott bírságokból (*saját forrás*), illetve ennek híján (és úgy tűnik, ez lesz a tipikus) az államok, természetes és jogi személyek részéről történt felajánlásokból. (Ez az *egyéb forrás*.) A *saját forrás* tekintetében az eljáró kamara teljes jogkörrel dönt, azonban, ha az *egyéb források* felhasználására is szükség van, akkor a pénzügyi kifizetések az Áldozatok Kárpótlási Alapja igazgató tanácsának autonóm döntéseitől függenek.

Fentieket azért tartottam szükségesnek előrebocsátani, mivel ezek ismerete nélkül kevésbé érthetőek azok a problémák és intézményi megoldások, amelyekkel a Katanga áldozatainak kárpótlási ügyében eljáró kamara⁶⁵⁸ szembesült, illetve amelyeket alkalmazott határozatában.⁶⁵⁹

1.2. A Katanga-ügy háttere

A Kongói Demokratikus Köztársaság észak-keleti részén, az ugandai határ mellett található Ituri tartomány különösen sokat szenvedett az ún. második kongói polgárháborúban (1998–2003), és vannak, akik elhúzódó jellege (1999–2007) miatt önálló konfliktusnak tartják. E polgárháború számos tragédiájának egyik legsúlyosabbika volt 2003. február 24-én Bogoro falu elpusztítása, és akkor még döntően *hema* etnikumú lakosságának részben lemészárlása, részben elűzése a javarészt *lendu* és *ngiti* etnikumból alakított milíciák által.

A kongói kormány előterjesztésére indított nyomozásban az ICC Főügyésze a *lendu* és a *ngiti* milíciák⁶⁶⁰ katonai vezetőjének tekintett Ngudjulo Chui és Germain Katanga ellen emelt vádat, mindkettejükkel szemben a parancsnoki felelősség elve alapján. A büntető per során azonban a védelem a vád számos bizonyítékát sikerrel vonta kétségbe, és a polgárháború kaotikus viszonyai ehhez jó alapot szolgáltatottak. A bíróság nem találta bizonyítottnak, hogy *a kérdéses napon* a két személy már milíciája parancsnoka lett volna, és ekként ők adták volna ki a parancsot a pusztításra. Bizonyítékok hiányában a *lendu* Ngudjulo Chui-t felmentették,⁶⁶¹ a *ngiti* Germain Katanga esetében azonban

⁶⁵⁸ Marc Perrin de Brichambaut, Olga Herrera Carbucia, Kovács Péter.

⁶⁵⁹ Order for Reparations pursuant to Article 75 of the Statute, ICC-01/04-01/07-3728-tENG 17-08-2017, (a továbbiakban: Kárpótlási határozat a bogoroi áldozatok ügyében, elsőfok), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/07-3728>

⁶⁶⁰ Ngiti háttérű volt a *Force de résistance patriotique de l'Ituri* (FRPI), míg *lendu* háttérű volt a *Front des nationalistes et intégrationnistes* (FNI).

⁶⁶¹ ICC-01/04-02/12-3 18-12-2012, XI, 215., https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_10249.PDF

a bíróság élt az átminősítés lehetőségével, és őt a polgári életek kioltásáért, a polgári javak elpusztításáért mint bűnsegédet bűnösnek találta,⁶⁶² az ugyanis bizonyítást nyert, hogy a milíciája fegyverraktárának parancsnokaként ő adta át a pusztító fegyvereket a korábban gyengén felszerelt ngiti harcosoknak. Ezért főbüntetésül tizenkét év börtönbüntetésre ítélték,⁶⁶³ és ezután következett a kártérítési/kárpótlási eljárás, amelynek legfontosabb elemeit és a felvetődött jogi problémákat az alábbiakban mutatom be.

1.3. A Katanga-ügy kárpótlási határozatának előmunkálatai és tartalma

Az eljárással megbízott kamara mindenekelőtt a kártérítésre/kárpótlásra jogosultak körét mérte fel: a túlélők, akiknek döntő része visszatért a jelentős nemzetközi segítséggel újjáépített faluba, az áldozatok képviselőtét ellátó intézmények révén nyújtották be a Tárgyaló Kamara felhívására igényüket, megjelölve az elszenvedett anyagi és nem anyagi természetű sérelmeket. Így személyre szóló igénylapok készültek, amelyek ellenőrzése során azzal szembesültek a bírúk, hogy a tönkretett ingatlanoknak olyan természetű nyilvántartása, amely pontos adatokat és értéket tartalmazna kataszteri rendszerben, nincs és nem is volt Ituri tartományban. Az ICC gyakorlata elfogadja a két független tanú által tanúsított nyilatkozatot, illetve esetenként elegendő egy is, ha az hivatali hatóságtól (mint a polgármester funkcióira emlékeztető jogköröket gyakorló falufőnöktől, települési főnöktől) ered. Ezek a tanúsítványok ritkán mentek mélyebbre annál, hogy az illetőnek volt háza, boltja, többnyire azt sem pontosították, hogy vályogházról, faházról vagy ha valaki „gazdag” volt, téglaházról volt-e szó. Hasonlóképpen a ház körüli állatállományt illetően csaknem mindenki hivatkozott néhány kecskére, csirkére, egy-két tehénre, utóbbiak esetében gyakran az állatok életkorát – a metszőfog száma alapján – megjelölve. Ugyanakkor állatorvosi, állategészségügyi, adóügyi vagy erre vonatkozó települési igazgatási nyilvántartás nem volt: ebben persze Bogoro nem állt egyedül sem Ituriban, sem Kongóban.

Ilyen körülmények között az eljáró Tárgyaló Kamara – figyelembe véve azokat az elveket, amelyeket még 2015-ben egy másik ügyben körvonalazott az ICC

⁶⁶² ICC-01/04-01/07-3436 07-03-2014, XII, 709–710., https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2014_02618.PDF

⁶⁶³ ICC-01/04-01/07-3484 23-05-2014, § 170, 70–71., https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2014_04297.PDF

Fellebbviteli Kamarája,⁶⁶⁴ a 341 igénylőből 297-et⁶⁶⁵ talált olyannak, mint ami megfelel az ICC kritériumainak, azaz hogy olyan cselekmények miatt szenvedett kárt, amelyekért a bíróság joghatósága alá tartozó ügyben az ICC megállapította ítéletében egy adott személy büntető felelősségét.⁶⁶⁶ A kártérítési/kárpótlási eljárásban az állítások valóságának ellenőrzéséhez a valószínűség magas foka (*hypothèse la plus probable / balance of probabilities*) teszt elegendő.⁶⁶⁷ Az ügy sajátosságaira tekintettel, de figyelembe véve az amerikaiaközi emberi jogi bírói gyakorlatot és történelmi példákat, a Tárgyaló Kamara a közvetett bizonyítékok és a vélelmek alkalmazásának fontosságát hangsúlyozta.⁶⁶⁸

E vélelmek megjelentek például az elszenvedett anyagi károk volumenének megítélésében. A Tárgyaló Kamara a lakóingatlanok tekintetében egységes értéket alkalmazott,⁶⁶⁹ egységes értékben vélelmezve egy családi élethez szükséges bútorzatot, edény- és ruhaneműt,⁶⁷⁰ valamint az állatállományt, utóbbit egy tehén, két kecske, három tyúk gyanánt vélelmezve, kiegészítve az állatok éllelmzéséhez szükséges kisebb házkörűli mezőgazdasági ingatlannal,⁶⁷¹ megjegyezve, hogy az ezt meghaladó ingatlanérték, illetve állatállomány tanúsítása a károsultra hárul.⁶⁷²

A testi sérelmeket (lőtt, vágott és szúrt sebek) a kérelmezők orvosi igazolással is alátámasztották, nyomaik tizennégy év után is rendszerint szemmel láthatóak voltak, azonban kettő kivételével az esetek többségében nem tudták alátámasztani, és az igazolások sem terjedtek ki rá, hogy azok 2003. február 24-én keletkeztek volna.⁶⁷³ (A település külön tragédiája volt, hogy lakóik a kérdéses időpont előtt is több alkalommal voltak támadások célpontjai.)

A kérelmezőknek pszichológiai sérelmet is megállapított a Tárgyaló Kamara: minden túlélőnek *ab ovo* és ugyanabban az összegben,⁶⁷⁴ továbbá azok számára

⁶⁶⁴ ICC-01/04-01/06-3129 03-03-2015, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2015_02631.PDF, ez a döntés a gyermekkatónák toborzásáért és alkalmazásáért elítélt Thomas Lubanga Dyilo áldozatainak folyamatban levő kárpótlási ügyében egy fontos dokumentum.

⁶⁶⁵ Kárpótlási határozat a bogoroi áldozatok ügyében, elsőfok, táblázat, 87., § 287, 109.

⁶⁶⁶ Uo. § 39, 23.

⁶⁶⁷ Uo. § 50, 27–28.

⁶⁶⁸ Uo. § 61, 32.

⁶⁶⁹ Uo. § 85, 41.

⁶⁷⁰ Uo. § 90–91, 43.

⁶⁷¹ Uo. § 101, 46.

⁶⁷² Uo. § 104–105, 47–48.

⁶⁷³ Uo. § 111, 49–50.

⁶⁷⁴ Uo. § 129, 57.

külön is, akik hozzátartozóikat⁶⁷⁵ (túlnyomórészt gyerekeiket és idős szüleiket) veszítették el. Esetükben a halotti bizonyítvány és a rokoni kapcsolat tanúsítása is kellett.

A támadás során négy nő nemi erőszak áldozatává is vált, de mivel e vádpont alól Katangát felmentették, ezért ezt a Tárgyaló Kamara nem tudta a határozatában a kártérítési/kárpótlási jogcím gyanánt figyelembe venni.⁶⁷⁶

Mint említettem, a bogorói mészárlásban két milícia vett részt, egymással egyeztetett terv alapján, de az ICC előtti büntetőeljárásban csak a ngiti milícia egyik fontosabb főtisztjének a felelőssége került megállapításra, és az övé sem a parancsnoki felelősség alapján, hanem a bűnsegédként. A Tárgyaló Kamara a 2014-es ítélet szövegére visszautalva nem tartotta szükségesnek azt vizsgálni, hogy a hema áldozatok tragédiája – az egyébként jóval kisebb létszámú - a lendu milíciáknak vagy pedig a ngiti milíciák tudható-e be. Úgy tekintette, hogy a kauzalitás (annak a *common law*-ban bevett *but/for*, illetve *proximate cause* elvei szerint)⁶⁷⁷ enélkül is megáll.⁶⁷⁸

A kártérítési kötelezettség alapjául szolgáló összegeket a materiális károk tekintetében a Tárgyaló Kamara a védelem és az áldozatok képviselte által megjelölt, a helyben, a határozat meghozatalakor szokásos értékek⁶⁷⁹ alapján, a „től-ig” javaslatok közül *ex aequo et bono* vontta meg.⁶⁸⁰ Az immateriális károk esetében – a nemzetközi gyakorlatot és magát a kongói gyakorlatot is figyelembe véve⁶⁸¹ – a materiális károkhoz képest magasán állapította meg: közeli rokon esetében 8000 USD, távolabbi rokon esetében 4000 USD. A túlélők mindegyike esetében *ab ovo* megítélhető pszichológiai kár értékét 2000 USD-ban határozta meg.⁶⁸²

⁶⁷⁵ A túlélők családjukban 25 gyermek és 35 idősebb személy megölését panaszolták. Uo. § 115, 51. (Összesen több mint kétszázhalálos áldozat volt).

⁶⁷⁶ Uo. § 150–152, 63–65.

⁶⁷⁷ Uo. § 162, 67.

⁶⁷⁸ Uo. § 167, 69.

⁶⁷⁹ Uo. § 185, 74.

⁶⁸⁰ Így az egyszerű ház 600 USD, a ház ingóságai 500 USD, személyes tárgyak, ruhanemű 75 USD/fő, ház körüli állatállomány (egy tehén, két kecske, három tyúk) 524 USD, ház körüli kis mezőgazdasági ingatlan 150 USD stb. Az ennél magasabb kárértéket a károsult kell, hogy valószínűsítse. Uo. § 193–222, 76–82.

⁶⁸¹ Uo. § 230–231, 83–85.

⁶⁸² Uo. § 232–236, 85–86.

A fentiek alapján elemzett egyedi dossziék a határozat mintegy 1000 oldalas mellékletébe kerültek. Az ennek a tartalmát összegző táblázat 3 752 620 USD-ban állapította meg a teljes kárösszeget.⁶⁸³

Elvi élő kérdésként merült fel, hogy a kártérítési kötelezettség szempontjából figyelembe kell-e venni, hogy Katanga valójában „vagyonatlan”, és ebbéli minőségét a határozat meghozatala során az ICC illetékes szerve rendszeresen ellenőrizte és igazolta. Felidézve a Fellebbviteli Kamara döntését a Tárgyaló Kamara kimondta, hogy ellentétben a védelem álláspontjával, a vagyontalanságnak nincs kihatása a kártérítési kötelezettség összességének megállapítására.⁶⁸⁴ A másik elv az arányosság elve, azaz hogy az elkövetőt terhelő kártérítési kötelezettség arányos legyen azzal, ahogyan az elkövető büntetőjogi felelősségét a teljes cselekmény tekintetében ténylegesen megállapították.⁶⁸⁵

Miután felidézte Katanga büntetőperének fordulatait és mindenekelőtt az átminősítést, valamint a tényt, hogy nem a parancsnoki minőségben eljáró tettesként, hanem bűnsegédként állapították meg a felelősségét 2014-ben,⁶⁸⁶ a Tárgyaló Kamara hangsúlyozta, hogy az ügy körülményeit figyelembe véve⁶⁸⁷ (ti. a kegyetlenséget, a maradandó nyomokat, azt, hogy a támadás egyértelműen és csak az ott lakó hema etnikum ellen irányult)⁶⁸⁸ az okozott kárért való felelősséget 1 000 000 USD-ben állapítja meg.⁶⁸⁹ Az olvasó könnyűszerrel kiszámolhatja, hogy ez lényegében a teljes összeg 1/4-e.

Milyen formában lehet az okozott károkat megtéríteni, a reparációt végrehajtani? Milyen gyakorlati következménye van mindennek az áldozatokra nézve? Itt kap magyarázatot az, hogy nem véletlenül használtam a tanulmány elején a kártérítési/kárpótlási eljárás fogalmat ebben a bonyolult formában. A károk megtérítése a vagyonatlan és jelenleg egy kongói börtönben büntetését töltő – és az ICC által nem vizsgált bűncselekmények tekintetében – kongói büntetőeljárás alatt álló Katangával ténylegesen aligha lehetséges, és majdani

⁶⁸³ Uo. § 239, 86. A táblázat jól mutatja, hogy a 3 752 620 USD java része (89%) az immateriális károkból áll össze: közeli családtag elvesztése 1 608 000 USD, távolabbi tagé 1 136 000 USD, a túlélők pszichológiai kára 594 000 USD.

⁶⁸⁴ Kárpótlási határozat a bogoroi áldozatok ügyében, elsőfok § 246, 89–90.

⁶⁸⁵ Uo. § 252, 93.

⁶⁸⁶ Uo. § 253–257, 93–95.

⁶⁸⁷ Uo. § 257, 95.

⁶⁸⁸ Uo. § 260, 97.

⁶⁸⁹ Uo. § 264, 98.

szabaddálbra helyezése után is az őt terhelő kártérítési összeg szerény részének megtérítésére lesz csak képes.⁶⁹⁰

Az ICC-t megalkotó államok – az ilyen helyzeteket mintegy előre látva – úgy döntöttek még Rómában, hogy az Áldozatok Kárpótlási Alapját is létre kell hozni. Erre az ICC keretein belüli autonóm intézményre hárul az a feladat, hogy különböző rehabilitációs programokkal segítse az áldozatok testi és lelki egészségének helyreállítását az egyes országokban tevékenykedő karitatív és szakmai intézményekkel, NGO-kkal együtt az így beindítandó vagy kiszélesítendő projektek költségeinek fedezésével vagy lehetőség szerint az állammal együtt történő ko-finanszírozással.

Az ICC kamarái dönthetnek egyéni vagy kollektív kártérítésről, illetve kárpótlásról, de ha az elkövetőnek nincs ezt fedező vagyona vagy értékesíthető vagyontárgyai – ha vannak, ezeket az eljárás során már időben⁶⁹¹ zár alá vette az eljáró Tárgyaló Kamara –, úgy a nemzetközi közösség segítsége nélkül érdemben nem sokat lehet tenni. A fejezet bevezetésében már utaltam a segítséget menedzselő Áldozatok Kárpótlási Alapja döntéshozatali autonómiájára és az *assistance mandate/reparation mandate*, valamint a saját források/egyéb források⁶⁹² kettősségére. Ahol az ún. *egyéb források* felhasználása merül fel, ott az Áldozatok Kárpótlási Alapja igazgató tanácsa (*Board*) a kollektív kárpótlás politikáját folytatja: működési szabályzata – amelyet a Részes Államok Közgyűlése alkotott meg – meglehetősen bonyolult keresztutalásokkal erre valóban a kollektív kárpótlás technikáját írja elő vagy legalábbis egyértelműen azt tekinti elsődlegesnek.

Erre tekintettel a határozat meglehetősen hosszasan fejtegette a kollektív kárpótlás természetét, fajtáit,⁶⁹³ utalva arra is, hogy az áldozatok egyértelműen egyéni kárpótlást (is) szeretnének. A kollektív kárpótlás számos fajtája ugyanakkor minden további nélkül el tudja az áldozatokat közvetlenül is érni, ilyen

⁶⁹⁰ A példa kedvéért: ha büntetése letöltése után visszatérhetne Katanga a kongói hadseregbe, és feltéve, hogy tábornoki rangját a folyamatban levő hazai büntetőeljárás nem érinti, úgy tábornoki havi alapilletménye kb. 80 000 kongói frank (CDF) lenne. Mivel 1000 CDF = 1 euro, ezért ez havi 80 eurós fizetést jelent. Felesége három gyermeket szült, és örökre fogadtak egy háborús árvát.

⁶⁹¹ Erre a letartóztatási parancs vagy az idézés kibocsátásától kezdve van joga az eljáró kamarának.

⁶⁹² A *saját forrás* lényegében az eljárási bírság vagy az ítéletben mellékbüntetésként kiszabott bírság, míg az *egyéb forrás* gyakorlatilag az önkéntes adományokat jelenti, jönnek azok államoktól, jogi vagy természetes személyektől. Az Áldozatok Kárpótlási Alapja javára nincs kvótászerű állami befizetés. Egyelőre az Áldozatok Kárpótlási Alapja felhasználható érdemi vagyona mind *egyéb forrás* természetű.

⁶⁹³ Kárpótlási határozat a bogoroi áldozatok ügyében, elsőfok § 271–294, 101–111.

például az egészségügyi, pszichológiai ellátás, szakmai képzés, sőt tulajdonképpen a mikro-hitelszövetkezetek, háztáji vagy háziipari alapsomagok is. Ezek áttekintése után mondta ki a Tárgyaló Kamara, hogy olyan kollektív kárpótlás kell, amely Katanga minden egyes kárpótlásra jogosultként elismert áldozatára fókuszál, azért, hogy érzékelhetően kárpótoljon az elszenvedett sérelmekért.⁶⁹⁴ Ebbe a keretbe illeszthető a fentiekén túl egy személyenként 250 USD értékű szimbolikus kárpótlás.⁶⁹⁵

A Tárgyaló Kamara felkérte az Áldozatok Kárpótlási Alapját, hogy a fenti elvek figyelembevételével készítsen tervet a kárpótlási projekt részleteiről, amelyben prioritást adhat a leginkább rászorultaknak.⁶⁹⁶ (A nemzetközi humanitárius szervezetek az elmúlt másfél évtizedben nagyvolumenű helyreállítási-újjaépítési munkát végeztek, Bogoro újjáépült, lakossága többszöröződött.) A tervet a Tárgyaló Kamara hagyja jóvá a felek véleményének tanulmányozása után.⁶⁹⁷

Katanga vagyontalanságának fennállása alatt is közreműködhet a kárpótlásban, többek között az áldozatok megkövetésével,⁶⁹⁸ de a védelem az ő nevében már korábban ígéretet tett arra, hogy kész közreműködni a rehabilitációs programokban. A Tárgyaló Kamara felszólította a védelmet, hogy ennek konkretizálását, ideértve ennek egyéni és kollektív formáit, az Áldozatok Kárpótlási Alapjával végezze el.⁶⁹⁹

A Tárgyaló Kamara felhívta a kongói kormányt, hogy folyamatosan ellenőrizze Katanga vagyoni helyzetét, mivel az abban bekövetkező változások értelemszerűen felélesztik az ő anyagi közreműködési kötelezettségét, aminek érvényesítését a vonatkozó kongói jogszabályok szerint kell biztosítani.⁷⁰⁰ Az Áldozatok Kárpótlási Alapja pedig vegye fel a kapcsolatot a kongói kormánnyal, hogy tisztázza: az a maga részéről mivel és hogyan tud hozzájárulni a kárpótláshoz.⁷⁰¹

Emlékeztetve arra, hogy a kollektív kártérítés mellett 250 USD szimbolikus kárpótlás is megállapításra került,⁷⁰² és mivel méltánytalan lenne, ha az elkö-

⁶⁹⁴ Uo. § 295, 111.

⁶⁹⁵ Uo. § 300, 113.

⁶⁹⁶ Uo. § 307–311, 117–119.

⁶⁹⁷ Uo. § 311–313, 119.

⁶⁹⁸ Uo. § 315, 119.

⁶⁹⁹ Uo. § 316–317, 120.

⁷⁰⁰ Uo. § 329, 123.

⁷⁰¹ Uo. § 323–325, 121–122.

⁷⁰² Uo. § 334, 125.

vető vagyontalansága kizárólag az áldozatok kockázata lenne,⁷⁰³ ráadásul ez az összeg megszorozva az áldozatok számával is csak 7% -át érné el az 1 000 000 USD-nak,⁷⁰⁴ amely alapvetően a különböző kollektív reparatív megoldásokban – mint a lakhatási támogatás, jövedelemszerzési képesség támogatása, oktatás és pszichológiai segítség nyújtása – öltene testet,⁷⁰⁵ de figyelembe véve, hogy a „saját eszközök” rendelkezésre bocsátása az Áldozatok Kárpótlási Alapja igazgató tanácsának autonóm döntése, a Tárgyaló Kamara felkérte a testületet, nyilatkozzon arról, hogy kész-e ezeket bevetni, és ha igen, úgy milyen összegben. Ennek keretei között a Tárgyaló Kamara azzal az ajánlással élt, hogy az Áldozatok Kárpótlási Alapja igazgató tanácsa jóindulattal szemlélje, és vegye tekintetbe az áldozatok csaknem egészének egyértelmű vágyát, hogy számukra egyéni szinten is szignifikáns segítség érkezzen.⁷⁰⁶

Végsősoron tehát a határozat szerint a kártérítési kötelezettség az elkövető Katangát terheli, de hogy az áldozatok számára ez ne pusztán csak paragrafusok megfogható tartalom nélküli átnyújtását jelentse, hanem érdemi segítséget is, ezért a nemzetközi közösség jóvoltából, de végső soron *ex aequo et bono* alapon, a rendelkezésre álló források függvényében, kárpótlás formájában materializálódnak az áldozatok számára a jogi elvek.

Ott pedig, ahol olyan jogos sérelmek voltak, amelyek összefüggtek a támadással, de annak olyan szegmenseivel, amelyben Katanga büntetőjogi felelősségét korábban nem állapították meg, a Tárgyaló Kamara a segítségnek az *assistance mandate* keretében történő, annak pénzügyi borítékából fedezett megvalósítására tett *javaslatot*.⁷⁰⁷ az *assistance mandate* ugyanis szintén Áldozatok Kárpótlási Alapja igazgató tanácsának autonóm döntése alá tartozik.

Hogy ez milyen sikerrel jár, azt az elkövetkezendő évek mutatják meg. Nincs az a pénz, ami elfeledtetné a gyermekeiket, szüleiket elvesztő, saját életüket éppen, hogy megmentő, életre szóló traumákat elszenvedett túlélőkkel a tragédiájukat, ugyanakkor a konfliktus etnikai háttére miatt a megfelelő megoldások keresése során a nemzetközi közösség az újabb etnikai konfliktusok generálását is nyilvánvalóan el kívánja kerülni.

A kártérítés/kárpótlás dogmatikai elkülöníthetősége és összekapcsolhatósága még sok elemzést fog indukálni a Nemzetközi Büntetőbírósággal foglalkozó

⁷⁰³ Uo. § 335, 125.

⁷⁰⁴ Uo. § 338, 126.

⁷⁰⁵ Uo. § 306, 115.

⁷⁰⁶ Uo. § 342, 127.

⁷⁰⁷ Uo. § 161, 67.

szakirodalomban. Egy valami viszont megkérdőjelezhetetlen: ez az ICC első átfogó kártérítési/kárpótlási határozata.

A határozattal szemben Katanga ügyvédje, valamint a sértetteket képviselő ügyvéd és a Sértetti Közvédői Hivatal (*Office of Public Counsel for Victims, OPCV*) is fellebbezést nyújtott be. (Utóbbiak a kárpótlásra jogosultak körébe fel nem vett személyek tekintetében kívántak jogorvoslatot elérni.)

2018. március 8-án hozta meg a Fellebbviteli Kamara ítéletét. Bár több kritikát is megfogalmazott az elsőfokon eljáró Tárgyaló Kamara munkamódszerével szemben, úgy ítélte meg, hogy a választott megoldás beleillik az eljáró kamarákat megillető mozgásszabadságba, és megerősítette a megállapításokat, a konkrét döntéseket, a jogosultnak elismert áldozatokat és a megítélt kárpótlási összegeket. Az ítélet elején az elvi élű megállapítások (*key findings*) között is megjelentek a jövőre mutatóan bizonyos kritikai megállapítások.⁷⁰⁸ Ezek dön-

⁷⁰⁸ ICC-01/04-01/07-3778-Red 09-03-2018, Judgment on the appeals against the order of Trial Chamber II of 24 March 2017 entitled “Order for Reparations pursuant to Article 75 of the Statute”, §§ 1–6, 4–6., (a továbbiakban: Kárpótlási ítélet a bogoroi áldozatok ügyében, másodfok), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/07-3778-Red>,

- “1. The Appeals Chamber is not persuaded that the approach chosen by the Trial Chamber for the reparations proceedings in this case, which was based on an individual assessment of each application by the Trial Chamber, was the most appropriate in this regard as it has led to unnecessary delays in the award of reparations. However, the Appeals Chamber considers that the Trial Chamber’s approach did not amount to an error of law or an abuse of discretion that would justify the reversal of the Impugned Decision.
2. Rather than attempting to determine the “sum-total” of the monetary value of the harm caused, trial chambers should seek to define the harms and to determine the appropriate modalities for repairing the harm caused with a view to, ultimately, assessing the costs of the identified remedy. The Appeals Chamber considers that focusing on the cost to repair is appropriate, in light of the overall purpose of reparations, which is indeed to repair.
3. There may be circumstances where a trial chamber finds it necessary to individually set out findings in respect of all applications in order to identify the harms in question (for example, if there is a very small number of victims to whom the chamber intends to award individual and personalised reparations). However, when there are more than a very small number of victims, this is neither necessary nor desirable. This is not to say that trial chambers should not consider those applications – indeed the information therein may be crucial to assess the types of harm alleged and it can assist a chamber in making findings as to that harm. However, setting out an analysis for each individual, in particular in circumstances where a subsequent individual award bears no relation to that detailed analysis, appears to be contrary to the need for fair and expeditious proceedings.
4. Resort to factual presumptions in reparations proceedings is within a trial chamber’s discretion. However, this discretion is not unlimited and a trial chamber must respect the rights of victims as well as the convicted person when resorting to presumptions.
5. The definition of ‘victims’ in rule 85(a) of the Rules as “natural persons who have suffered harm as a result of the commission of any crime within the jurisdiction of the

tően az egyénekre lebontott elemzésekkel szemben – figyelemmel a sértettek nagy számára – az átfogóbb, egyszerűbb megközelítéseket kívánják preferálni.

Egy területen utasította csak a Fellebbviteli Kamara új eljárásra az elsőfokot: ez az ún. transzgenerációs károk megítélése volt, ahol a másodfok túlzottan leegyszerűsítőnek találta az elsőfok öt panaszost érintő azon megállapítását, hogy ezt egyelőre a pozitív nemzetközi jog nem ismeri el.⁷⁰⁹

A Tárgyaló Kamara ezért újra, de immár részletesen megvizsgálta a transzgenerációs kár jogi fogalmát, ideértve a jelenleg elfogadott két alapvető tudományos megközelítést, ti. (i) a genetikai károsodást hangsúlyozót (epigenetikai iskola / *epigenetic school*) és (ii) a szociológiai iskolát (*sociological school* vagy *family behavioural school*), és azt, hogy a kérdéses öt panasznak a transzgenerációs károsodásra való hivatkozása olyan bűncselekményekre vonatkozik-e, amelyek miatt Katangát eredetileg elítélték.

Mivel ezek az állítások vagy bizonytalanok voltak, vagy az időpont tekintében nem mutattak közvetlen kapcsolatot a bogoroi mészárlással, vagy pedig az ott elkövetett nemi erőszakkal függtek össze – ami alól Katangát az eredeti ítélet viszont felmentette –, az újabb vizsgálat szintén negatív eredményre vezetett.⁷¹⁰ A határozat felhívta azonban az *Áldozatok Kárpótlási Alapját*, hogy

Court” emphasises the requirement of the existence of harm rather than whether the indirect victim was a close or distant family member of the direct victim.

6. In principle, the question of whether other individuals may also have contributed to the harm resulting from the crimes for which the person has been convicted is irrelevant to the convicted person’s liability to repair that harm. While a reparations order must not exceed the overall cost to repair the harm caused, it is not, *per se*, inappropriate to hold the person liable for the full amount necessary to repair the harm.” Kárpótlási ítélet a bogoroi áldozatok ügyében, másodfok, §§. 1–6, 4–6.

⁷⁰⁹ “259. In relation to the appeal brought by the LRV, the Appeals Chamber has found that the Trial Chamber erred by failing to properly reason its decision in relation to the causal nexus between the attack on Bogoro and the harm suffered by the Five Applicants.

260. The Appeals Chamber recalls that, in this case, the Trial Chamber assessed all applications for reparations individually with a view to determining whether the applicants were victims and the harm suffered. These determinations were then the basis for awarding symbolic individual as well as collective reparations. While the Appeals Chamber has expressed concerns about this approach in this case, it has not found that it amounted to an error of law or an abuse of discretion. In these circumstances and bearing in mind that the number of applications alleging transgenerational harm is low, the Appeals Chamber considers it appropriate that these applications be reassessed. Thus, the Appeals Chamber considers it appropriate to reverse the Trial Chamber’s findings in relation to the Five Applicants and to remand the matter to the Trial Chamber, which has detailed knowledge of the case, for it to reassess the question of the causal nexus between the crimes for which Mr Katanga was convicted and their psychological harm and whether they should be awarded reparations.” Uo. §§ 259–260, 110–111.

⁷¹⁰ Decision on the Matter of the Transgenerational Harm Alleged by Some Applicants for Reparations Remanded by the Appeals Chamber in its Judgment of 8 March 2018. ICC-01/04-

törekedjen az ő igényeik figyelembevételére az *assistance mandate* hatálya alá tartozó programok menedzselése során. Az ezt tartalmazó határozatot a sértettek képviselője tudomásul vette.

2. Thomas Lubanga gyermekkatonáinak kárpótlási ügye a Nemzetközi Büntetőbíróságon⁷¹¹

2.1. A Lubanga-ügy és háttere⁷¹²

A Thomas Lubanga Dyilo a Kongói Demokratikus Köztársaság észak-keleti sarkában elhelyezkedő, Ugandával határos Ituri tartományban, egyrészt a *hema*, másrészt a *lendu* és a *ngiti* népcsoportok között a korábbi konfliktusokból kirobbant, az 1999–2003. években különös heveségű polgárháború egyik helyi vezetője volt, aki az *Union des Patriotes Congolais* (UPC) és annak katonai szárnya, a *Force patriotique pour la libération du Congo* (FPLC) vezetőjeként harcolt az *Armée Populaire Congolaise* (APC) és a *Force de Résistance Patriotique en Ituri* (FRPI) ellen, és mint a Nemzetközi Büntetőbíróság 2012. március 14-én hozott ítéletében⁷¹³ megállapította, 2002. szeptember 1. és 2003. augusztus 13. között⁷¹⁴ „széles körben” toborzott, képzett ki és vetett be gyermekkatonákat.

01/07-3804-Red-tENG 01-10-2018, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/07-3804-Red>

⁷¹¹ A fejezet eredeti szövege ugyanezzel a címmel a *Honeste benefacere pro sciencia – Ünnepi kötet Burián László 65. születésnapja alkalmából* című kiadványban jelent meg. Ld. Kovács (2019c). Átdolgozásakor elhagytam a perszonália jellegű részeket.

⁷¹² Ld. <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/LubangaEng.pdf>

⁷¹³ Situation in the Democratic Republic of the Congo. *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Judgment pursuant to Article 74 of the Statute, 14 March 2012, ICC-01/04-01/06-2842. (a továbbiakban: Ítélet Lubanga büntetőjogi felelősségéről), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_03942.PDF

⁷¹⁴ Az időtartam sajátos meghatározását a Római Statútum a Kongói Demokratikus Köztársaság tekintetében történő hatálybalépése, Lubanga pozíciója és az általa aláírt, a gyermekkatonák leszerelésére vonatkozó megállapodás időpontja magyarázza.

A Római Statútum a gyermekkatonaságot a tizenöt év alatti életkorhoz köti.⁷¹⁵ (Ez részben egybeesik azzal, részben szigorúbb annál, mint amit más egyezmények tartalmaznak.)⁷¹⁶

A Lubanga-ügyben rendszeresen visszatérő kérdés volt, hogy (i) tulajdonképpen hány gyerekkatonáról is van szó, és (ii) van-e egyáltalán jelentősége a pontos számnak.

A Lubanga büntetőjogi felelősségét megállapító ítélet⁷¹⁷ pontos vagy akárcsak hozzávetőleges számot nem adott meg, hanem a „széles körben” (*widespread*) és hasonló fordulatokat használta.⁷¹⁸ Ez összefüggésben volt azzal, hogy a gyermekkatonák ténye tagadhatatlan volt, ugyanakkor a tanúk és a különböző jelentések, ENSZ BT és egyéb határozatok egy része a tizennyolc éves, másik része viszont a tizenöt éves korhatárt használta, többnyire összefüggésben azzal, hogy a tanú vagy a szerző az ENSZ szakértőjeként dolgozott-e a területen, vagy pedig már az ICC Főügyészének a kérésére, a Római Statútum szerinti koordináták alapján lépett fel. A tényleges életkorra utaló dokumentumok pedig számos személy esetében hiányoztak vagy ellentmondtak egymásnak, esetleg valamelyik családtag bemondásán, emlékezetén alapultak a polgárháborúból való kilábalás során kiállított okmányokban, amelyek között több⁷¹⁹ személy is eltérő adatokat tartalmazókkal rendelkezett.

⁷¹⁵ Római Statútum 8(2)(e)(vii):
15 éven aluli gyermekeknek fegyveres erőkhöz vagy csoportokhoz való behívása vagy besorozása, vagy az ellenségeskedésben való aktív részvételük igénybevétele;

⁷¹⁶ A Gyermek jogairól szóló Egyezmény 38. cikk [...]
(2) Az Egyezményben részes államok minden lehető gyakorlati intézkedés megtételével gondoskodnak arról, hogy a tizenötödik életévüket be nem töltött személyek ne vegyenek részt közvetlenül az ellenségeskedésekben.
(3) Az Egyezményben részes államok tartózkodnak attól, hogy tizenötödik életévüket be nem töltött személyeket besorozzanak fegyveres erőikbe. Amennyiben tizenötödik életévüket betöltött, de tizennyolc éven aluli személyeket besoroznak, az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy a legidősebbek besorozásának adjanak elsőbbséget. [...]

1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.TV>

⁷¹⁷ Az eljáró kamara a Trial Chamber I (TC I) volt, tagjai Adrian Fulford, Elizabeth Odio Benito, René Blattmann.

⁷¹⁸ Ítélet Lubanga büntetőjogi felelősségéről, § 911, 397.; ld. még: *a significant number*, §§ 643, 811, 838, 857, 883; 291., 361., 369., 376., 385.

⁷¹⁹ Ti. a személyi igazolvány, az adóhatósági azonosító, a választási igazolvány és az iskolai dokumentumok.

A Római Statútum tartalmaz rendelkezést az áldozatok kárpótlásáról,⁷²⁰ de a Lubanga büntetőjogi felelősségének tárgyában hozott 2014-es ítélet az áldozatok kárpótlásáról nem döntött, hanem csak utalt arra, hogy erről majd külön születik döntés.⁷²¹

2.2. A Lubanga-ügyben született kárpótlási ítéletek és fontosabb döntések

2.2.1. Ítélet a kárpótlás alapelveiről

A megígért kárpótlási döntést – pontosabban annak alapelveit – ugyanez a Tárgyaló Kamara (a Trial Chamber I vagy TC I, azaz 1. számú Tárgyaló Kamara)⁷²² pár hónappal később meg is hozta,⁷²³ röviddel azután, hogy a már-

⁷²⁰ Római Statútum 75. cikk A sértetteknek nyújtandó jóvátétel

- (1) A Bíróság meghatározza a sértetteknek vagy rájuk nézve nyújtandó jóvátétel formáira, például a helyreállításra, kártérítésre és a rehabilitációra vonatkozó alapelveket. Ezek alapján a Bíróság határozatában kérelemre vagy kivételes körülmények fennállása esetén hivatalból meghatározhatja a sértetteknek vagy a velük kapcsolatban okozott kár, veszteség és sérelem nagyságát és mértékét, és meghatározza azon alapelveket, amelyek szerint eljár.
- (2) A Bíróság határozatában az elítélttel szemben közvetlenül elrendelheti a sértetteknek vagy a sértettek tekintetével nyújtandó megfelelő jóvátételt, ideértve a helyreállítást, a kártérítést és a rehabilitációt.

Ha szükséges, a Bíróság elrendelheti a jóvátételnek a 79. cikk szerinti Jóvátételi Alapon keresztül történő kifizetését.

⁷²¹ Ítélet Lubanga büntetőjogi felelősségéről, § 1360, 591.

⁷²² Az ICC-n minden Tárgyalás-előkészítő Kamarának és minden a Tárgyaló Kamarának megvan a maga száma: PTC I, PTC II, PTC III, illetve TC I, TC II, TC III [...] TC IX. Ennek önmagában nincs különösebb jelentősége és ezért a többi fejezetben nem is hivatkoztam ezekre a számokra. A Lubanga gyermekkatonák kárpótlási ügyében azonban azért vagyok kénytelen említeni a számokat, hogy világos legyen, melyik döntést melyik Tárgyaló Kamara hozta, és a Fellebbviteli Kamarának melyik döntése melyik Tárgyaló Kamarának a döntésére vonatkozik. Ez az eljárás során is gondot okozott, amikor a 2. számú Tárgyaló Kamara azzal szembesült az 1. számú Tárgyaló Kamara döntéséről hozott fellebbviteli ítéletet olvasva, hogy abban egyes megjegyzések érintettjeként a „Tárgyaló Kamara” (nagybetűvel írva), a „tárgyaló kamara” (kisbetűvel írva) és „a jövőben létrehozandó Tárgyaló Kamara” (nagybetűvel írva) voltak feltüntetve, és ez értelmezési problémákat is generált.

⁷²³ *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, “Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations”, 7 August 2012, ICC-01/04-01/06-2904, (a továbbiakban: Döntés a Lubanga-ügy kárpótlási alapelveiről), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_07872.PDF

ciusi ítélet nyomán a szabadságvesztés büntetés időtartamát tizennégy évben állapította meg.⁷²⁴

Ebben az ítéletben az elvek között többek között annak fontosságát hangsúlyozták, hogy figyelemmel az eljárás résztvevői, mindenekelőtt az áldozati képviselők, valamint az Áldozatok Kárpótlási Alapja, a *Trust Fund for Victims*⁷²⁵ által kifejtettekre, nem egyéni, hanem kollektív kárpótlást kell foganatosítani,⁷²⁶ az okozati összefüggéseket nem a *sine qua non* (*but/for*), hanem a valószínűség (*balance of probabilities*) aljáról nézve⁷²⁷ és mivel Lubanga vagyontalan, így ezt a kárpótlást az Áldozatok Kárpótlási Alapja eszközei révén kell majd megoldani.⁷²⁸ Lubanga tényleges közreműködését pedig az áldozatok megkövetésére korlátozta.⁷²⁹

Ezt az ítéletet azonban úgy az áldozatok képviselői,⁷³⁰ mind a védelem megfellebbezték, az Áldozatok Kárpótlási Alapja pedig különösen éles kritikával illette. Így a Fellebbviteli Kamara elé került a kérdés.

⁷²⁴ The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Decision on Sentence pursuant to Article 76 of the Statute, 10 July 2012, ICC-01/04-01/06-2901, (a továbbiakban: Ítélet Lubanga szabadságvesztésének időtartamáról), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_07409.PDF

⁷²⁵ A félhivatalos magyar fordítás, mint látjuk, „Jóvátételi Alap” gyanánt fordítja.

⁷²⁶ “The views of the child victims are to be considered when decisions are made about individual or collective reparations that concern them, bearing in mind their circumstances, age and level of maturity.[...] Given the uncertainty as to the number of victims of the crimes in this case – save that a considerable number of people were affected – and the limited number of individuals who have applied for reparations, the Court should ensure there is a collective approach that ensures reparations reach those victims who are currently unidentified.” Döntés a Lubanga-ügy kárpótlási alapelveiről, §§ 215, 219, 74–75.

⁷²⁷ “Given the Article 74 stage of the trial has concluded, the standard of “a balance of probabilities” is sufficient and proportionate to establish the facts that are relevant to an order for reparations when it is directed against the convicted person.” Uo. § 253, 84.

⁷²⁸ “Moreover, the Chamber is of the view that when the convicted person has no assets, if a reparations award is made ‘through’ the Trust Fund, the award is not limited to the funds and assets seized and deposited with the Trust Fund, but the award can, at least potentially, be supported by the Trust Fund’s own resources. [...]” Uo. § 271, 88.

⁷²⁹ “Mr Lubanga is able to contribute to this process by way of a voluntary apology to individual victims or to groups of victims, on a public or confidential basis.” Uo. § 241, 81.

⁷³⁰ Az áldozatok egy-egy részét egy belgiumi és egy kongói ügyvédi iroda, a többiek pedig az ICC erre hivatott különleges szerve, az *Office of Public Counsel for Victims* képviselte, ám álláspontjuk nem mindig esett egybe.

2.2.2. A Fellebbviteli Kamara a kárpótlás alapelveiről

A Fellebbviteli Kamara⁷³¹ ítéletét⁷³² 2015. március 3-án hozta meg. Az ítélet – a bevett gyakorlatnak megfelelően – a legelején külön is összegezte az elvi élű tételeket (*Key findings*), amelyek kibontása az azt követő mintegy száz oldalon történt meg.

Ezek közül a legfontosabb annak az öt elemnek a rögzítése volt, amelyet a kárpótlási határozatoknak tartalmazniuk kell, jelesen (1) az elítélt személy legyen a címzettjük; (2) állapítsák meg az elítélt személy anyagi felelősségét; (3) pontosan és indoklással ellátva kell rögzíteniük, hogy egyéni, kollektív vagy vegyes kárpótlást írnak-e elő; (4) meg kell határozniuk a közvetlen és a közvetett áldozatoknak okozott károkat, valamint ezekre figyelemmel a kárpótlási módozatokat; (5) azonosítaniuk kell a kárpótlásra jogosultakat vagy pedig az áldozatok által elszenvedett kár és azon bűncselekmény között fennálló összefüggés alapján, amelynek elkövetéséért az adott személyt elítélték, meg kell határozniuk a kárpótlási jogosultsági kritériumokat.⁷³³

Emellett azonban a Fellebbviteli Kamara azt is hangsúlyozta, hogy amennyiben az Áldozatok Kárpótlási Alapja tekintetében is határozni kíván egy eljáró kamara, úgy az Alap szabályzatának autentikus értelmezéseként kell figyelembe vennie a Részes Államok Közgyűlése által meghozott, az Alapra vonatkozó határozatokat,⁷³⁴ és valahányszor az államok befizetéseiből, valamint önkéntes adományokból származó pénzeszközök felhasználásáról van szó, úgy tekintetbe kell vennie, hogy az azokról való döntés az Alap igazgató tanácsának kizárólagos jogkörébe tartozik.⁷³⁵

Ha az elítélt személy nem képes azonnal eleget tenni a kárpótlási határozatnak, az Alap megelőlegezheti az összeget, de az elítélt anyagi felelőssége megmarad, és a folyósított összeget köteles megtéríteni.⁷³⁶ Felelőssége arányos

⁷³¹ A fellebbviteli kamarában ekkor Erkki Kourula, Sang-Hyun Song, Sanji Mmasenono Monageng, Anita Ušacka és Ekaterina Trendafilova foglaltak helyett.

⁷³² *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Judgment on the appeals against the “Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations” of 7 August 2012 with amended order for reparations (Annex A) and public annexes 1 and 2; ICC-01/04-01/06-3129, (a továbbiakban: Másodfokú ítélet a Lubanga-ügy kárpótlási alapelveiről), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2015_02631.PDF

⁷³³ Uo. § 1, 7.

⁷³⁴ Uo. § 2, 7.

⁷³⁵ Uo. § 4, 7.

⁷³⁶ Uo. § 5, 7.

az okozott kárral és többek között azon bűncselekményben való részességével, amelyért elmarasztalták.⁷³⁷

Ha *csak* kollektív kárpótlásról történik döntés, akkor az eljáró kamarának nem kell döntenie az egyéni kárpótlási kérelmekről.⁷³⁸ Lubangától kárpótlásra csak azok jogosultak, akik azon bűncselekmények tekintetében szenvedtek kárt, amelyekért Lubangát elítélték.⁷³⁹ Ha a kárpótlási határozat egy közösség javára szól, a közösségnek csak azon tagjai igényjogosultak, akik megfelelnek az adott kritériumoknak.⁷⁴⁰

A Fellebbviteli Kamara megerősítette azt is, hogy a 1. számú Tárgyaló Kamara helyesen döntött, amikor látva bírói mandátumának közelgő lejártát, a kárpótlási eljárás befejezését az újonnan létrehozandó kamarára bízta.⁷⁴¹

2.2.3. A 2. számú Tárgyaló Kamara előtti nehézségek

Az ICC elnöksége 2015-ben ennek megfelelően egy új kamarát hívott életre, a 2. számú Tárgyaló Kamarát,⁷⁴² és rábízta a Lubanga-ügy kárpótlási vetületeinek hátramaradt döntései meghozatalának feladatát, valamint az ún. Katanga-ügy áldozatai⁷⁴³ kárpótlásának kidolgozását.

A 2. számú Tárgyaló Kamara azonban jóval több nehézséggel szembesült a gyakorlatban, mint az a Fellebbviteli Kamara döntésekor sejthető volt. A döntésben pedig – ha nem is ellentmondások, de – ellentétes irányban ható vektorok feszültek.

Ezek között meg kell említeni a kárpótlási költségek pontos kiszámolásának és megelőlegezésének a kérdését. Amennyire indokolt elméletileg az, hogy az elkövető maga álljon helyt, és ne a nemzetközi közösség „fizessen, mint a katonatiszt” – az Áldozatok Kárpótlási Alapján keresztül –, amennyiben az illető

⁷³⁷ Uo. 6, 7.

⁷³⁸ Uo. § 7, 7.

⁷³⁹ Uo. § 7, 7.

⁷⁴⁰ Uo. § 8, 7.

⁷⁴¹ Uo. §§ 232, 236, 91–92.

⁷⁴² Tagjai Marc Perrin de Brichambaut, Olga Herrera Carbuccion, Kovács Péter.

⁷⁴³ Szintén Ituri tartományhoz kötődő ügyben Bogoro falu hema lakosainak megölésében vagy elűzésében és vagyonuk felpredálásában állapították meg a ngiti csoporthoz tartozó parancsnok, Germain Katanga felelősségét. (A pusztításban résztvevő lendu milícia vezetőjét, Mathieu Ngudjulo Chui-t bizonyíték hiányában felmentették.) E fejezet 9.1. alfejezetében mutattam be a bogoroi áldozatokra vonatkozó kárpótlási határozatot.

abszolút vagy relatív értelemben (figyelemmel az áldozatok/sértettek számára) vagyontalan, ez az utólagos megtérítés inkább fikció, mintsem reális esély.

A védelem – amelynek a költségeit a vagyontalan Lubanga helyett az ICC állja – maga sem a gyors eljárásban érdekelt. Ráadásul hivatkozni tudott a Fellebbviteli Kamara ítéletének elvi élű tételei között arra, hogy „(1) az elítélt személy legyen a címzettjük; (2) állapítsák meg az elítélt személy anyagi felelősségét”.

Ráadásul az igazi kérdés az, hogy az abszolút pontosan kiszámolt összegnek van-e a konkrét gyakorlati következménye, és ha igen, akkor az milyen. Hiszen – hacsak a vagyontalan elkövető nem jut legalisan hatalmas jövedelemhez – ő ezt a terhére rótt összeget egészében vagy akárcsak érdemi részét illetően megfizetni képtelen, ami persze nem jelenti azt, hogy ne kellene megoldani, hogy a jog alapján lehetséges legmagasabb kulccsal levonhassák Lubanga jövedelmeiből a megfelelő részt. Az áldozatok esetében az érdemi segítség az Áldozatok Kárpótlási Alapján keresztül döntően az államok felajánlásaiból és magánszemélyek adományaiból áll össze. Az államok önkéntes felajánlásai szempontjából orientáló jellege van annak, hogy most éppen melyik áldozatcsoport kárpótlása van napirenden, és milyen volumenű összeget tart indokoltnak az ICC adott Tárgyaló Kamarája erre fordítani, valamint milyen projekteket indít be a maga autonómiájában az Alap igazgató tanácsa. Ez a testület is csak abból gazdálkodik, amit *ex gratia* az államok, illetve magánszemélyek felajánlanak. A ténylegesen rendelkezésre álló összeg így roppant távol van az eszmei pontosságú kártérítési összegtől.

Bár abban az 1. számú Tárgyaló Kamara és a Fellebbviteli Kamara döntései óta egyetértés volt, hogy a kollektív kárpótlás mindenekelőtt iskoláztatási, orvosi kezelési és pszichológusi támogatási formában fog megvalósulni, ennek költségvonzatait értelemszerűen befolyásolja a résztvevők száma. Mint láttuk azonban, a kollektív kárpótlás részeseiből csak azok kárpótlási költségei terhelhetők Lubangára, akik az ő gyerekkatonái voltak, azaz akik az adott idődimenzióban a UPC/FPLC kötelékeiben voltak, miközben Ituri tartományban egy jó tucat milícia is érintett volt a gyermekkatonaság bűncselekményében.

A *Key findings*, mint láttuk, alternatívaként vetette fel a jogosult pontos azonosítását, illetve az elvont, de operatíván mégis alkalmazható definíciót, ám ennek részleteit nem bontotta ki.

Nagy súlyt fektetett azonban az Áldozatok Kárpótlási Alapja döntéshozatali autonómiájának tiszteletben tartására, ideértve a „megelőlegezés” tényében és összeghatárában való döntést.

Mindezeknek a következménye egy olyan helyzet kialakulása lett, ahol az Áldozatok Kárpótlási Alapja egy igen elvont, ám sem költségvetési végösszeget, sem pontosan kiszámolt vagy megalapozott becsléseken és információkon alapuló kárpótlási jogosulti számot nem tartalmazó tervet nyújtott be,⁷⁴⁴ és röviden felsorolta a büntetőjogi felelősségi eljárásban a javarészt a Főügyész által már bemutatott különböző dokumentumokat és ottani számadatokat, amelyek részben egyes objektumokra, részben egyes időszakokra vonatkoztak, amelyekből egységes számot azonban nem tudott összesíteni. Úgy vélte, a pontos szám kimondása a 2. számú Tárgyaló Kamara feladata. Ez önmagában igaz volt, ugyanakkor, bár az 1. számú Tárgyaló Kamara és a Fellebbviteli Kamara a terv ellenőrzését és jóvágyásának feladatát bízta a 2. számú Tárgyaló Kamarára, az érdemi előre lépést „*az addig nem lehet pontos tervet készíteni, amíg nincs pontos szám!*” tézis mögötti „negatív hatásköri vita” akadályozta.⁷⁴⁵ Ráadásul az ICC gyakorlatában egyszerre jelenlevő kontinentális és *common law* hagyományok közül az utóbbiak a felek beadványainak arbitrázsát preferálják.

Az elítélt személy érdekeinek védelmében eljáró védő pedig ahhoz ragaszkodott, hogy a kárpótlási igényjogosultság tekintetében egyenkénti és kontradiktórius eljárás alapján szülessen döntés. Ezt viszont határozottan elleannezték a sértettek képviselői, mondván, hogy egyrészt ez idegen a kollektív kár-

⁷⁴⁴ “The Trust Fund regrets that, at this time, despite best efforts it is not in a position to assist the Court with a definite number of potentially eligible (direct and indirect) victims.” Filing on Reparation and draft implementation plan, ICC-01/04-01/06-3177-Red, § 241, 111., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/06-3177-Red>

E dokumentum egyik mellékletében megjelent azonban a többezer, illetve a háromezer mint tervezési szám.

“As discussed in the filing, the number of potentially eligible victims is very difficult to estimate but is likely to number in the thousands. It is, therefore, almost certain that because of the limited funds available, the number of victims will exceed those who will in the end be able to benefit from the initiatives outlined in this draft implementation plan.”

“The Trust Fund also notes that for planning purposes, and despite all the considerations outlined in the filing, it is necessary to formulate an estimate of the potentially eligible victims (direct and indirect) in the design and drafting of the implementation plan which is set at 3,000 victims. The estimated number of 3,000 potentially eligible victims is accompanied by the caveat that a final determination of the number of eligible victims will be made during application of the Draft Implementation Plan. As discussed in detail, the figure is merely an estimate for purposes of collective reparation programme planning and budgeting at the design stage, and a final tabulation will be verified in the course of implementation.” ICC-01/04-01/06-3177-AnxA, §§ 27–28, 10–11.

⁷⁴⁵ Ezért a TC II, bár alapelveit illetően egyetértéséről biztosította az Áldozatok Kárpótlási Alapját, de a jóváhagyásról való döntés meghozatalát csak a pontosítások beérkezése után tartotta lehetségesnek.

Order instructing the Trust Fund for Victims to supplement the draft implementation plan, ICC-01/04-01/06-3198-tENG, § 10, 5., (a továbbiakban: Végzés a kárpótlási terv kiegészítéséről), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/06-3198>

pótlás természetétől, másrészt pedig akkor, amikor még folyik – azaz akkor még folyt – az ICC előtt egy másik eljárás, amelynek vádlottja, Bosco Ntaganda⁷⁴⁶ éppen Lubanga egyik alvezére volt, és az áldozatok úgymond joggal félnek, hogy az illető egykori hadúr hívei megtorolnák rajtuk az ICC való együttműködést, illetve úgy tekintenek, hogy saját etnikumuk és „hőseik” ellen fordulnak. Az áldozatok képviselői minimum az érzékeny adatok anonimizálását kérték, és elutasították ügyfeleiknek a védelemmel való személyes konfrontációját, amihez a védelem a végletekig ragaszkodott.

Jelen fejezet terjedelmi keretei között nincs mód a számtalan beadvány, apróbb eljárási végzés és a nézetkülönbségek tisztázását célzó azon döntések bemutatására, amelyek segítették az ügy befejezését. Ezek közül legfontosabb talán az volt, amelynek nyomán az Áldozatok Kárpótlási Alapja, valamint az *Office of Public Counsel for Victims* és az áldozatok részvételében és kárpótlási ügyeiben szerepet játszó, részben a helyi kapcsolattartást biztosító másik szerv, a *Victims Participation and Reparations Section* megállapodtak, hogy a kárpótlásra való igényjogosultság benyújtásának helyi megszervezésében és a 2. számú Tárgyaló Kamara számára történő továbbításában együttműködnek.⁷⁴⁷

2.2.4. A 2. számú Tárgyaló Kamara döntése a szimbolikus kárpótlásról

Az egyik végzés felkérte az Áldozatok Kárpótlási Alapját, hogy tanulmányozza a gyermekkatonáknak emléket állító szimbolikus kárpótlás megvalósíthatóságát.⁷⁴⁸ Az Alap erre pozitívan reagált,⁷⁴⁹ egyrészt azért, mert ehhez valóban nem kell egyéni vagy egyéb azonosító eljárás, másrészt pedig tovább gondolkodva a felkérésen, már nem szoborban, emléktáblákban látta a megoldást, hanem olyan emlékhelyekben, amelyek a leginkább érintett településeken közösségi házként

⁷⁴⁶ *The Prosecutor vs. Bosco Ntaganda*, <https://www.icc-cpi.int/drc/ntaganda> (Az ő ügyében a TC VI 2019. július 8-án hozta meg elmarasztaló ítéletét, a szabadságvesztés időtartamáról a TC VI pedig 2019. november 7-én – mint az 5. fejezetben említettem – harminc éves börtönbüntetést kiszabva).

⁷⁴⁷ Végzés a kárpótlási terv kiegészítéséről § 16, § 7.

⁷⁴⁸ Request Concerning the Feasibility of Applying Symbolic Collective Reparations, ICC-01/04-01/06-3219, § 12, 7., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/06-3251>

⁷⁴⁹ “Filing regarding symbolic collective reparations projects with Confidential Annex: Draft Request for Proposals, ICC-01/04-01/06-3223-Red”, <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?docno=icc-01/04-01/06-3223-red>

megemlékezések, az áldozatoknak járó pszichológiai segítség vagy oktatási formák otthonául szolgálhatnak. A kamara jóváhagyta a benyújtott tervet.⁷⁵⁰

2.2.5. A 2. számú Tárgyaló Kamara döntése Lubanga kártérítési kötelezettségének mértékéről és a kárpótlás egyéb kérdéseiről

A 2017. december 15-én kihirdetett „nagy” döntés⁷⁵¹ kidolgozását elősegítette a fent említett intézményközi együttműködés kibontakozása, amely végül is több hullámban összesen 473 egyéni dosszié beérkezéséhez vezetett, amelyeket a 2. számú Tárgyaló Kamara abból a szempontból ellenőrzött, hogy tartalmuk alapján megfelelnek-e a Fellebbviteli Kamara ítéletében foglaltaknak, különös tekintettel arra, hogy alapos okkal valószínűsíthető, hogy az illető nem egyszerűen gyermekkatona volt, hanem Lubanga parancsnoksága alatti gyermekkatona, azaz az UPC/FPLC formációkban szolgált 2002. szeptember 1. és 2003. augusztus 13. között.

Ehhez figyelembe vette az adott dossziék életrajzi, eseménytörténeti részeiben foglaltak⁷⁵² konkrétságát, ideértve az idődimenzió és az életkor fontossága mellett a toborzás, az elrablás, a kiképzés, a bevetés, a szökés, a leszerelés helységneveit, a parancsnoki neveket, és ahol volt, az egyéb dokumentumokat, mint a leszerelési igazolások – amelyek azonban a gyermekek védelmében nem utaltak arra a formációra, amelynek keretei között szolgáltak –, az orvosi láttelepek, a falufőnöki igazolások, két hiteles tanú igazolása stb. Ily módon a *balance of probabilities* elve alapján 473-ból 425 személy esetében találta úgy, hogy esetükben Lubanga áldozatairól van szó, azaz vagy egykori gyermekkatonáról (385-ből 349), vagy annak elhunytá esetében igényjogosult hozzátarto-

⁷⁵⁰ Order approving the proposed plan of the Trust Fund for Victims in relation to symbolic collective reparations, ICC-01/04-01/06-3251, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/06-3251>

⁷⁵¹ “Decision Setting the Size of the Reparations Award for which Thomas Lubanga Dyilo is Liable”, ICC-01/04-01/06-3379-Red-Corr-tENG, (a továbbiakban: Döntés Lubanga kárpótlási felelősségéről), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/06-3379-Red-Corr-tENG>

⁷⁵² A védelem, amely a személynevek és az illető beazonosítására alkalmas adatokat kitakarva megkapta a dossziékat, hogy előzetesen kifejttesse álláspontját, egyetlen egyet sem talált megalapozottnak. Többnyire nem tartotta őket elég konkrétoknak, vagy pedig azt kifogásolta, hogy az ítéletben nem szereplő településnevek, alacsonyabb rangú, az ítéletben nem szereplő (ám jelentős részben azonos) parancsnoki személyek neve jelent meg.

zójáról (88-ból 76).⁷⁵³ Az egyes dossziék vizsgálatának eredményét a döntés II. Melléklete tartalmazta.

Ugyanakkor a 2. számú Tárgyaló Kamara ezt nem tekintette a teljes számnak, hanem csak mintegy mintának ahhoz, hogyan kell, hogy Áldozatok Kárpótlási Alapja a továbbiakban a kárpótlásban való részvételhez szükséges személyi ellenőrzést elvégezze.⁷⁵⁴

Mennyi áldozat lehet összesen?

Ennek tisztázása vagy megbecsülése nemcsak a több mint törékeny biztonsági helyzettel összefüggő jelentkezési látencia miatt volt fontos, hanem azért is, mivel a véglegesnek tekinthető számra kell felépíteni a kárpótlás egészségügyi, pszichológiai és oktatási szolgáltatásainak infrastruktúráját, és kell mozgósítani a meglevő vagy felajánlott állami támogatásokat.

A képet bonyolítja, hogy az Áldozatok Kárpótlási Alapja nemcsak kárpótlási, hanem támogatási projekteket is menedzsel, ugyanakkor státútumának szabályai miatt a kettőt el kell választani, és az *assistance mandate* portfóliójából fedezett támogatásnak oda kell irányulnia, ahol az áldozatoknak okozott károkért való felelőst nem ítélték el. (Mert nem találták meg, szökésben van, meghalt, felmentették vagy perbe fogták ugyan, de messze van még az eljárás vége, ám kvázi azonnal szükséges a segítség, mint például az orvosi természetű stb.)

A 2. számú Tárgyaló Kamara áttekintve a büntetőeljárás szakaszban benyújtott dokumentumokat és számos, a kongói gyermekkatonák leszerelésével foglalkozó nemzetközi szervezet és intézmény, mindenekelőtt a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (IBRD) mint finanszírozó és az UNICEF mint az egyik koordinátor korábbi és frissebb jelentéseinek nyilvános és az internetes honlapokon *open access* jellegű adatsorait, továbbá a kongói hatóságoknak a gyermekkatonák leszerelésének egy rövid időszakát felölelő, a neveket, az életkort és a milícia affiliációt mutató adatsorát,⁷⁵⁵ úgy találta, hogy ezek alapján megkísérélhető az összesítés. (Ezeket a dokumentumokat előzetesen észrevéte-

⁷⁵³ Döntés Lubanga kárpótlási felelősségéről, §§ 155 és 169, 59., 62.

⁷⁵⁴ Uo. §§ 35, 191, 231, 248, 296, 21., 70., 85., 93., 113. Ld. még 111–112.: “FOR THESE REASONS, the Chamber HANDS DOWN, unanimously, the present decision setting the size of the reparations award for which Mr Lubanga is liable; FINDS that 425 of the 473 potentially eligible victims in the sample have shown on a balance of probabilities that they are direct or indirect victims of the crimes of which Mr Lubanga was convicted; [...] DIRECTS the Trust Fund to file, by 15 January 2018, submissions on the possibility of continuing to seek and identify victims with the assistance of the OPCV and the Legal Representatives of V01 and V02 Victims;”.

⁷⁵⁵ Az adatsor nevei és a „mintában” szereplő nevek között nem volt egyébként átfedés. Az adatsor 282 tizenennyolc év alatti egykori UPC/FPLC katonájából a tárgyalt időszakban 202 volt 15 év alatti.

lezésre megküldte az áldozati képviselőknek és a védelemnek, előbbiek inkább csak általánosságban reagáltak, utóbbi megbízhatatlannak, számsoraikat, statisztikájukat értelmezhetetlennek vagy irrelevánsnak vélte, és ezért alkalmazhatatlannak minősítette őket.)

A 2. számú Tárgyaló Kamara számításaihoz három különböző kiindulatszámot [ti. A) Lubanga összes katonája, B) a különböző ENSZ missziók által észlelt Lubanga gyermekkatonák, C) az Ituri tartományban dokumentáltan leszerelt összes gyermekkatonák] és azok variációit alapul véve, a dokumentumok összefüggéseiből kiszámított kvóciensek segítségével⁷⁵⁶ olyan eredményre jutott, amelyek minimuma 2451, maximuma 5938, de java részük alulról vagy felülről a háromezerhez közelít. (E kvócienseket, forrásukat és megalapozottságukat lásd részletesen a döntés VII. fejezetében és még bővebben a III. Mellékletben.)⁷⁵⁷

Ezt a döntés – miután a legalacsonyabb eredményt (a 2451-et) adó számítást bemutatta – abban a megfogalmazásban összegezte, hogy 425-ös mintához képest „több százszal vagy akár több ezerrel is több az áldozatok száma”.⁷⁵⁸

Hátra volt még az okozott kár kiszámítása és összegzése.

Itt a 2. számú Tárgyaló Kamara egyrészt emlékeztetett az áldozati képviselők által indítványozott összegekre,⁷⁵⁹ valamint arra, hogy a védelem Lubanga vagyontalanságát hangsúlyozta, és méltányosságot kért,⁷⁶⁰ másrészt pedig felidézte saját, egy évvel korábban hozott döntését a már említett Katanga-

⁷⁵⁶ „A” számítási mód (ahol a kiindulatszám Lubanga összes katonája, egykori saját nyilatkozata szerint): „A” kiindulatszám x a 18. év alatti gyermekkatonák aránya x a 15. év alatti gyermekkatonák aránya x gyermekkatonák halálozási aránya = Lubanga gyermekkatonái a Római Statútum értelmében.

„B” számítási mód (ahol a kiindulatszám az ENSZ által jelentett, 18 év alattinak tűnő gyermekkatonák Lubanga hadseregében): „B” kiindulatszám x a 15. év alatti gyermekkatonák aránya x gyermekkatonák halálozási aránya = Lubanga gyermekkatonái a Római Statútum értelmében.

„C” számítási mód (ahol a kiindulatszám az Ituriban „hivatalosan” leszerelt gyermekkatonák száma): „C” kiindulatszám x a Hema etnikai arány x a 15. év alatti gyermekkatonák aránya x a spontán leszerelték (szököttek) aránya x gyermekkatonák halálozási aránya = Lubanga gyermekkatonái a Római Statútum értelmében.

⁷⁵⁷ Döntés Lubanga kárpótlási felelősségéről, §§ 213–230, 79–84., valamint részletesebben és táblázatba foglalva: Annex III, ld. különösen 2., https://www.icc-cpi.int/RelatedRecords/CR2018_03743.PDF

⁷⁵⁸ “The Additional Documents Entered on Record therefore indicate, as do the other evidence and the submissions of the parties, that the sample alone does not represent the sum-total of the victims affected by the crimes committed by Mr Lubanga, and that there are in fact hundreds and possibly thousands more victims.” Döntés Lubanga kárpótlási felelősségéről, § 231, 85.

⁷⁵⁹ Ezek 2 000 – 10 000 USD között mozogtak. Uo. § 252–256, 94–95.

⁷⁶⁰ Uo. § 264, 98.

ügyben,⁷⁶¹ ahol a családnak a megöltek tekintetében – figyelembe véve a kongói bíróságoknak a háborús bűncselekmények tekintetében kialakított gyakorlatát – ottani értékben igen magas összeget állapított meg, míg a bogoroi mészárlást túlélőknek „saját jogon” állapította meg az elszenvedett pszichológiai kárt.⁷⁶²

Erre figyelemmel a Lubanga zászlaja alatti csaknem egy év megpróbáltatásaiért a közvetlen áldozatoknak, azaz az egykori gyermekkatonáknak, illetve a közvetett áldozatoknak, ha a gyermek meghalt, eltűnt, *ex aequo et bono* 8 000 USD kárt állapított meg a kamara.⁷⁶³ A minta 425 elismert áldozata tekintetében összesen 3 400 000 USD-t,⁷⁶⁴ míg a „több százal vagy akár több ezerrel is több” közül a később beazonosítandók tekintetében *ex aequo et bono* alapon 6 600 000 USD-t állapított meg.⁷⁶⁵

Ez az összeg azonban csak Lubanga anyagi felelősségének mértékét jelöli ki. Az Áldozatok Kárpótlási Alapjára az a kötelezettség hárul, hogy jelölje meg, ebből mennyit tud megelőlegezni a minta szerinti és a később beazonosítandó áldozatok kárpótlási programjainak finanszírozására,⁷⁶⁶ figyelemmel a már folyamatban levő szimbolikus kárpótlási projektekre is,⁷⁶⁷ valamint a Kongói Demokratikus Köztársaság⁷⁶⁸ és esetleg más részes államok közreműködésére.⁷⁶⁹ Erre is tekintettel a holland kormány a Római Statútum hatálybalépésének huszadik évfordulójára 1 millió USD különleges hozzájárulást adott, amelyből 350 000 USD-t az egykori Lubanga gyermekkatonák kárpótlási programjára kért fordítani.⁷⁷⁰

⁷⁶¹ A TC II a Katanga-ügyben – akárcsak a Másodfokú ítélet a Lubanga-ügy kárpótlási alapelveiről – arra az álláspontra helyezkedett, hogy a vagyontalanságnak – amelyet amúgy is időről-időre ellenőrizni kell – nincs kihatása az okozott kár összegének kiszámítására. Kovács (2016b) i. m. 385.

⁷⁶² Ott a közeli hozzátartozó esetében egyszeri 8 000, távoli hozzátartozó esetében egyszeri 4 000 USD erkölcsi kárt állapított meg, a túlélő saját megpróbáltatásáért pedig 2 000 USD-t állapított meg, *ex aequo et bono*. Döntés Lubanga kárpótlási felelősségéről, § 257, 95.

⁷⁶³ Uo. § 259, 96.

⁷⁶⁴ $425 \times 8\,000 = 3\,400\,000$.

⁷⁶⁵ Döntés Lubanga kárpótlási felelősségéről, §§ 280–291, 102–103.

⁷⁶⁶ Uo. § 294, 107.

⁷⁶⁷ Uo. § 288–289, 105.

⁷⁶⁸ Uo. § 299, 108.

⁷⁶⁹ Uo. § 300, 108.

⁷⁷⁰ Ld. <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=20181205-TFVPR2>

2.2.6. A Fellebbviteli Kamara a 2. számú Tárgyaló Kamara döntésében foglaltak jóváhagyásáról

A döntést az áldozatok egyik csoportját képviselő ügyvéd, valamint a védelem egyaránt megfellebbezte, és a Fellebbviteli Kamara⁷⁷¹ 2019. július 18-án hozta meg ítéletét.⁷⁷²

A védelem fellebbezése a kárpótlásra jogosultak számának kiszámítását (ideértve úgy a „minta” felállítását és ellenőrzését, mint az alapszámok és kvóciensek révén történő számítást), valamint az egy főre eső kár összegét és azoknak összesítését egyaránt támadta. Az áldozatok egyik csoportjának ügyvédje a minta ellenőrzésének módját kifogásolta, valószínűleg azért, mert több, általa képviselt személy esetében a 2. számú Tárgyaló Kamara negatív döntést⁷⁷³ hozott.

Az ítélet jóváhagyta a kárpótlásra jogosultak számának kiszámítását (ebben úgy a „minta” felállítását és ellenőrzésének módját, mint az alapszámok és kvóciensek révén történő számítást), valamint az egy főre eső kár összegét és azoknak összesítését is. A védelem kifogásait elutasította, az áldozatok említett csoportját képviselő ügyvéd fellebbezésének annyiban adott helyet, hogy felhívta az Áldozatok Kárpótlási Alapját, hogy amennyiben az érintettek kiegészítő dokumentációt nyújtanak be, az azokban foglaltak alapján vizsgálja meg, nem jogosultak-e mégis a kárpótlásban való részvételre. Az Alap vizsgálatának eredményét – mint ajánlást – terjessze megerősítésre a 2. számú Tárgyaló Kamara elé.

Az ítélet elején kiemelt elvi élő tételek (*Key findings*) szerint elméletileg helytelen és nem is kívánatos, hogy a kárpótlás mindig csak az egyéni beadványok elbírálásán alapuljon, amennyiben nem az összes áldozat jelentkezett: de ehhez az adott tárgyaló kamarának az elítélt személy által okozott kárnak a mértékét „a maga tényleges valóságában” kell figyelembe vennie.⁷⁷⁴ A „megfelelő” kárpótlás megtalálásához a kamarának figyelembe kell vennie az elítélt jogait, és lehetőséget kell adni neki arra, hogy álláspontját kifejtthesse. Úgy az ő, mint

⁷⁷¹ Piotr Hofmański, Chile Eboe-Osuji, Howard Morrison, Luz del Carmen Ibáñez Carranza, Solomy Balungi Bossa.

⁷⁷² „Decision Setting the Size of the Reparations Award for which Thomas Lubanga Dyilo is Liable”, Judgment on the appeals against Trial Chamber II’s, ICC-01/04-01/06-3466-Red, (a továbbiakban: Másodfokú ítélet a Lubangát terhelő kárpótlás mértékéről), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_03906.PDF

⁷⁷³ A TC II ugyanakkor az illetőket az Áldozatok Kárpótlási Alapjának figyelmébe ajánlotta, mint akiket méltányos lenne az “assistance mandate” projektjei között segíteni.

⁷⁷⁴ Másodfokú ítélet a Lubangát terhelő kárpótlás mértékéről, § 2, 5.

az eljárás többi résztvevője számára az eljárás menetét, az elbírálás alapjául szolgáló bizonyítékokat, azok ellenőrzésének módját jó előre tisztázni kell. Amennyiben a kamara az áldozatok tekintetében becslésekhez folyamodik, azoknak kellően megbízható alapjuk kell legyen, és minden bizonytalanságot az elítélt javára kell feloldani, azaz a kisebb áldozati számot választva vagy a felelősség mértékét csökkentve.⁷⁷⁵

Az elítélt személyt terhelő anyagi felelősség mértékét a kárpótlási programok költségei és a közvetlen és közvetett áldozatoknak, valamint az áldozatok közösségének az okozott kár alapján kell kiszámítani.⁷⁷⁶ Az eljárásban már korábban is résztvevő áldozatok és a kárpótlásukat kereső többi áldozat számára a kérelem elbírálásának standardjait világossá kell tenni.⁷⁷⁷

Ezek az elvi tételek a százharminchét oldalas ítélet többi oldalán részletes alátámasztással megismétlődnek, és a Fellebbviteli Kamara a méltányosságnak a 2. számú Tárgyaló Kamara általi gyakorlásában sem talált kifogásolnivalót.

Az előreláthatóság tekintetében a *Key findings* megállapításai fontosak, indokoltak és „ülnek”, de mint fentebb talán látható volt, az 1. számú Tárgyaló Kamara 2012-es alapelvei, valamint azoknak a Fellebbviteli Kamara 2015-ös ítélete fényében történő alkalmazása az adott ituri helyzet sajátosságai, a terepmunka realitásai miatt, a meglehetősen bonyolult intézményközi együttműködési és hatásköri szabályok keretei között valóban hangsúlyváltásokkal, adaptációkkal és némi kreativitással volt csak lehetséges.

Így jutottunk el oda, hogy a 2002–2003-as év idején történekeért a kárpótlás jogi koordinátái 2019-re véglegessé váltak, amelyek adminisztratív végrehajtását már *csak* az egykori polgárháború utózóngéi és az ebola-járvány újbóli és újbóli felbukkanása nehezíti. Ez az ituri helyzet immár jócskán felnőttkorú, egykori gyermekkatonáinak igazi tragédiája...

⁷⁷⁵ Uo. § 3, 5–6.

⁷⁷⁶ Uo. § 4, 6.

⁷⁷⁷ Uo. § 5, 6.

10. FEJEZET

A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG HIVATKOZÁSAI MÁS NEMZETKÖZI BÍRÓSÁGOK JOGGYAKORLATÁRA

1. A Nemzetközi Büntetőbíróság hivatkozásai a Nemzetközi Bíróság és a nemzetközi büntetőtörvényszékek joggyakorlatára⁷⁷⁸

A nemzetközi bíróságok statútumaik és a státusukat rendező egyéb nemzetközi szerződéseik szerint autonóm intézmények. Ugyanakkor ismert tény, hogy szoktak egymástól kölcsönözni, egymás ítéleti téziseit a forrás feltüntetésével felhívni, kiegészítve saját joggyakorlatukat vagy esetleg annak kívánatos irányát bástyákkal megtámogatva ott, ahol korábbi saját döntések még nincsenek. Hagyományosan vannak sokat idéző és vannak a saját idézettségüket természetesnek vevő, de a többiekre való hivatkozást a maguk részéről sokáig arisztokratikusan elkerülő bíróságok. Az ilyen kölcsönzések, hivatkozások, „interakciók” jelensége a nemzetközi jogi kutatások egyik kedvenc témája.

Mi a helyzet ebből a szempontból a Nemzetközi Büntetőbírósággal?

A Nemzetközi Büntetőbíróság legelső nagy ítéleteiben, a Lubanga-ügyben hozott, a kongói Ituri tartomány polgárháborújának egyik hadurát gyermekkatónák toborzása és alkalmazása miatt elítélő ítéletekben⁷⁷⁹ a bírák⁷⁸⁰ figyelemre

⁷⁷⁸ E fejezet alapja a *Jurisprudential Interactions in the First Judgements of the International Criminal Court* című tanulmányom. Ld. Kovács (2014) i. m. 97–110. A tanulmány bírói választási kampányom egyik szakmai bemutatkozó anyaga volt.

⁷⁷⁹ *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC-01/04-01/06, <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/LubangaEng.pdf> Ld. az ügyről és az ítéletekről készített első elemzések közül pl. COLE–ASKIN i. m.; KAMMER i. m.; DE VOS i. m.; DRUMBL i. m.; BUISMAN i. m.

⁷⁸⁰ A Tárgyaló Kamara tagjai Adrian Fulford, Elizabeth Odio Benito és René Blattmann.

méltóan tettek hitet a nemzetközi bírósági és törvényszéki gyakorlat figyelembe vétele mellett.

Azért kell két elsőfokú ítéletet említeni, mivel a Római Statútum rendszerének megfelelően az első ítélet⁷⁸¹ a vádakban való bűnösséget állapította meg, a második⁷⁸² pedig az azért járó büntetést, az adott esetben szabadságvesztést és annak időtartamát, tizennégy évet. Az előbbi ítélet jóval hosszabb, 593 oldalas, szemben a második 40 oldalával.

Igaz, nem ekkor került sor először ilyen természetű hivatkozásokra, de itt mintegy koncentrálódtak, és érdemi kérdésekben nyújtottak iránymutatást, nemcsak amolyan „karácsonyfa-díszként” lógatták fel az elfogadott ítéletre, hogy lám-lám, milyen olvasottak is vagyunk...

E két ítéletben a hivatkozások többnyire *proprio motu* jellegűeknek tűnnek, de gyakran látunk utalást arra, hogy a Főügyész vagy a védelem hivatkozott más bíróságok precedenseire, így a Nemzetközi Bíróságra, az Emberi Jogok Európai Bíróságára, az Emberi Jogok Amerikai Bíróságára, de leggyakrabban a Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszékének és a Sierra Leone-i Különleges Törvényszéknek a joggyakorlatára.

Vannak olyan hivatkozások, (i) amelyek csak visszaidézik, összefoglalják a vád vagy a védelem joggyakorlati hivatkozásait, (ii) olyanok, amelyekben a Tárgyaló Kamara maga is kifejti álláspontját a felvetett „precedensről”, és (iii) ahol a Tárgyaló Kamara maga hozza fel őket, hosszabban vagy rövidebben bemutatva, vagy csak nevesítve, „lásd még” jelleggel behivatkozva.

2. A Lubanga büntetőjogi felelősségről szóló ítélet hivatkozásai más bíróságok joggyakorlatára

2.1. Hivatkozások a Nemzetközi Bíróság joggyakorlatára

Ezek a hivatkozások a fegyveres összeütközések minősítése (ti. nemzetközi vagy nem-nemzetközi fegyveres összeütközésekről van-e szó) kapcsán kerültek elő,

⁷⁸¹ *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Judgement pursuant to Article 74 of the Statute, 14/03/2012, ICC-01/04-01/06-2842, (a továbbiakban: Ítélet Lubanga büntetőjogi felelősségéről), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_03942.PDF

⁷⁸² *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Decision on Sentence pursuant to Article 76 of the Statute, 10/07/2012, ICC-01/04-01/06-2901, (a továbbiakban: Ítélet Lubanga büntetésének hosszáról), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_07409.PDF

és (i) a Nicaraguai és ellene irányuló katonai és félkatonai tevékenységek ügyét⁷⁸³ és (ii) a Kongó területén zajló fegyveres tevékenységek ügyét⁷⁸⁴ érintették.

A minősítés kérdése azért került elő, mivel a vád a nem-nemzetközi fegyveres összeütközés keretei közötti háborús bűncselekmények közül választotta ki a gyermekkatonaság bűncselekményét a 8. cikk (2)(e)(vii)⁷⁸⁵ értelmében, de az Ituri régióban zajló polgárháborúnak volt egy olyan időszaka, amikor a régió Bunia nevű „fővárosának” repülőterét és stratégiai pontjait az ugandai hadsereg szállta meg, azaz a polgárháború tagadhatatlanul nemzetköziesedett. Bár a gyermekkatonaság bűncselekménye gyakorlatilag ugyanazzal a szöveggel szerepel a nemzetközi fegyveres összeütközés során elkövetett háborús bűncselekmények között a 8. cikk (2)(b)(xxvi) pontban,⁷⁸⁶ de a védelem álláspontja szerint a 8. cikk (2)(e)(vii) a „nemzetköziesedés” miatt nem alkalmazható, a 8. cikk (2)(b)(xxvi) pedig azért nem, mivel az sem a vádindítványban, sem a vád befogadásáról szóló, a Tárgyalás-előkészítő Kamara által hozott döntésben (*decision on the confirmation of charges*)⁷⁸⁷ nem lett nevesítve, így ha a Főügyész ehhez ragaszkodik, akkor menjen vissza Tárgyalás-előkészítő Kamarához, és indítványozza a vád befogadásáról szóló döntés módosítását.

⁷⁸³ ICJ: *Case Concerning the Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (Merits)*, Judgement of 27 June 1986, Reports 1986, § 219: “The conflict between the contras’ forces and those of the Government of Nicaragua is an armed conflict which is ‘not of an international character’. The acts of the contras towards the Nicaraguan Government are therefore governed by the law applicable to conflicts of that character; whereas the actions of the United States in and against Nicaragua fall under the legal rules relating to international conflicts. Because the minimum rules applicable to international and to non-international conflicts are identical, there is no need to address the question whether those actions must be looked at in the context of the rules which operate for the one or for the other category of conflict.” Hivatkozta: Ítélet Lubanga büntetőjogi felelősségéről, 1644. lábjegyzet, 246.

⁷⁸⁴ ICJ: *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgement, 19 December 2005, Reports 2005. Hivatkozta: uo. 1651. lábjegyzet, 248.

⁷⁸⁵ Római Statútum 8. cikk (2)(e) (vii): 15 éven aluli gyermekeknek fegyveres erőkhöz vagy csoportokhoz való behívása vagy besorozása, vagy az ellenségeskedésben való aktív részvételük igénybevétele.

⁷⁸⁶ Római Statútum 8. cikk (2)(b)(xxvi): 15 éven aluli gyermekeknek a nemzeti fegyveres erők soraiba való behívása vagy besorozása, vagy az ellenségeskedésekben való aktív részvételük igénybevétele.

⁷⁸⁷ ICC-01/04-01/06-803-tEN, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2007_02360.PDF

2.2. Hivatkozások az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatát⁷⁸⁸ abban az összefüggésben hívta fel a védelem, hogy a *nullum crimen sine lege* elv sérül az eljárásban, mivel a vádak világos megfogalmazásának követelménye szerint nem teljesült. Hivatkozott strasbourgi példái a *Veeber contra Észtország* és a *Pessino contra Franciaország* ügyek voltak.⁷⁸⁹ Az ezt alátámasztandó érvelés mögötti kérdés az volt, hogy a gyermekkatonaságnak a római statútumbeli megfogalmazása (ti. *az ellenségeskedésben való aktív részvételük igénybevétele*) (i) csak a harci bevetésre vonatkozik-e vagy (ii) ideértendők azok a gyermekek is, akiket katonai jellegű egységekben nem fegyveres, vagy nem közvetlenül harci célokra alkalmaznak. Itt a védelem az exjugoszláv és a Sierra Leone-i különleges törvényszék joggyakorlatára is hivatkozott, a Tárgyaló Kamara erre adott válaszára majd ott térek ki.

A strasbourgi hivatkozásra válaszolva a bírák nem vonták kétségbe, hogy az EJEB joggyakorlatában a *nullum crimen sine lege* elv értelmezéséről kibontottak ne lehetnének relevánsak *in abstracto* az ICC gyakorlata számára, de részben a Római Statútum előkészítő anyagai (*travaux préparatoires*) alapján, részben a Sierra Leonei Különleges Törvényszéknek a problémakörben releváns joggyakorlatát bemutatva arra a következtetésre jutottak, hogy a normavilágosság követelményeit „*az ellenségeskedésben való aktív részvételük igénybevétele*” fordulat kielégíti.⁷⁹⁰ (A kérdés érdemére majd az SCSL joggyakorlatának bemutatásakor térek vissza.)

⁷⁸⁸ Az EJEB joggyakorlatára való hivatkozásnak egy külön alfejezet is szenteltem. Itt nemcsak azért hagytam benn ezt a rövid pontot, mivel szerepelt az eredeti anyagban is, hanem azért, mert itt a Lubanga-ügyben hozott két ítéletre van felfűzve ez a hivatkozás is, és a különböző hivatkozások egymást erősítve állnak össze egy koherens képpé, ahol ugyanazt a kérdést több oldalról is vitatta a védelem, és így azt több oldalról is megvizsgálva válaszolta meg a Tárgyaló Kamara.

⁷⁸⁹ ECHR: *Veeber v. Estonia* (No. 2), Application No. 45771/99, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 21 January 2003, para. 31; ECHR, *Pessino v. France*, Application No. 40403/02, Judgement (Merits and Just Satisfaction), 10 October 2006, § 35. Ítélet Lubanga büntetőjogi felelősségéről, 1733. lábjegyzet, 266.

⁷⁹⁰ “The extent of the potential danger faced by a child soldier will often be unrelated to the precise nature of the role he or she is given. Those who participate actively in hostilities include a wide range of individuals, from those on the front line (who participate directly) through to the boys or girls who are involved in a myriad of roles that support the combatants. All of these activities, which cover either direct or indirect participation, have an underlying common feature: the child concerned is, at the very least, a potential target. The decisive factor, therefore, in deciding if an ‘indirect’ role is to be treated as active participation in hostilities is whether the support provided by the child to the combatants exposed him or her

2.3. Hivatkozások a Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszékének (ICTY) joggyakorlatára

Az ICTY joggyakorlatára számos hivatkozást találunk. Ez összefüggött a polgárháborúnak az előbbieken említett „nemzetköziesedett” voltával, és mind a vád, mind a védelem számos ügyet hívott fel.

A Főügyész a fegyveres összeütközés „nem nemzetközi” jellegének domináns voltához az ICTY joggyakorlatát hívta segítségül,⁷⁹¹ és – a védelem szerint – ezzel eltávolodott a Tárgyalás-előkészítő Kamarának⁷⁹² a vádat befogadó döntésében foglalt felelősségi koncepciótól, és a felelősséget az ICTY joggyakorlatában hangsúlyozott átfogó ellenőrzés (*overall control test*) értelmében kívánta volna kimutatni.⁷⁹³

A Tárgyaló Kamara igazat adott a Főügyésznek, és megjegyezte, hogy „e koncepció definícióját más nemzetközi törvényszékek is vizsgálták, és a Kamara segítségül hívta az ICTY joggyakorlatát”.⁷⁹⁴ Ezután hivatkozott a Tadić-ügyben hozott egyik pervezetési fellebbviteli döntésben kimondottakra,⁷⁹⁵ majd arra

to real danger as a potential target. In the judgement of the Chamber these combined factors – the child’s support and this level of consequential risk – mean that although absent from the immediate scene of the hostilities, the individual was nonetheless actively involved in them. Given the different types of roles that may be performed by children used by armed groups, the Chamber’s determination of whether a particular activity constitutes ‘active participation’ can only be made on a case-by-case basis.” Uo. § 628, 285–286.

⁷⁹¹ Uo. § 506, 232.

⁷⁹² “The prosecution submits the conflict was non-international in character, notwithstanding the conclusion of the Pre-Trial Chamber that it was international until Uganda withdrew from Ituri on 2 June 2003.” Uo. § 509, 233.

⁷⁹³ Uo. § 533, 242.

⁷⁹⁴ “The definition of this concept has been considered by other international tribunals and the Chamber has derived assistance from the jurisprudence of the ICTY.” Uo. § 533, 242.

⁷⁹⁵ “[...] an armed conflict exists whenever there is a resort to armed force between States or protracted violence between governmental authorities and organized armed groups or between such groups within a State. International humanitarian law applies from the initiation of such armed conflicts and extends beyond the cessation of hostilities until a general conclusion of peace is reached; or, in the case of internal conflicts, a peaceful settlement is achieved. Until that moment, international humanitarian law continues to apply in the whole territory of the warring States or, in the case of internal conflicts, the whole territory under the control of a party, whether or not actual combat takes place there”. ICTY, *Prosecutor v. Tadić*, Case No. IT-94-I-AR72, Appeals Chamber, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995 (“Tadić Interlocutory Appeal Decision”, § 70). Ld. Uo.1629. lábjegyzet, 242.

utalt, hogy ezt az ügyet érintette a Tárgyalás-előkészítő Kamara is⁷⁹⁶ és „ezzel az értelmezéssel a Tárgyaló Kamara egyetért”⁷⁹⁷ (Az adott lábjegyzetben utalás van arra, hogy a védelem talán félreérthette a Tárgyalás-előkészítő Kamara álláspontját.)

A nem-nemzetközi fegyveres összeütközés egyik konstitutív eleme, a konfliktus intenzitásának megítélésével összefüggésben bizonyos egyéb ICTY ügyekben⁷⁹⁸ kimondottak is előkerültek. Az ICTY ugyanis idézte a klasszikus genfi különbségtételt a fegyveres összeütközés és a lázongás között,⁷⁹⁹ de ott az adott magyarázatot részben az 1977. évi II. kiegészítő jegyzőkönyv és az ENSZ-gyakorlat inspirálta. Az ICTY álláspontja szerint, ami meghatározó, az

„a támadások komoly volta és a fegyveres összecsapások potenciális növekedése, szétterjedésük térben és időben, a kormányzati fegyveres erők létszámának növekedése, az összeütközésben – mindkét részről – résztvevők mozgósítása és felfegyverzése, valamint az, hogy az összeütközés az ENSZ Biztonsági Tanácsának napirendjére került, és ha igen, úgy az vezetett-e valamilyen határozat elfogadására”⁸⁰⁰

E tézis beidézése azzal zárul, hogy „a Tárgyaló Kamara úgy véli, ez a megközelítés helyes”⁸⁰¹

⁷⁹⁶ “[T]he involvement of armed groups with some degree of organisation and the ability to plan and carry out sustained military operations would allow for the conflict to be characterised as an armed conflict not of an international character.” ICC-01/04-01/06-803-tEN, § 233. Uo. § 535, 243.

⁷⁹⁷ Uo. § 536, 243.

⁷⁹⁸ ICTY, *Prosecutor v. Limaj et al.*, Case No. IT-03-66-T, Trial Chamber, Judgement, 30 November 2005, § 90; ICTY, *Prosecutor v. Haradinaj et al.*, Case No. IT-04-84-T, Trial Chamber, Judgement, 3 April 2008, § 60; ICTY, *Prosecutor v. Boškoski*, Case No. IT-04-82-T, Trial Chamber, Judgement, 10 July 2008, §§ 199–203. Ld. uo. 1637. lábjegyzet, 244.

⁷⁹⁹ “[...] used solely as a way to distinguish an armed conflict from banditry, unorganized and short-lived insurrections, or terrorist activities, which are not subject to international humanitarian law.” ICTY, *Prosecutor v. Dornević*, Case No. IT-05-87/1-T, Trial Chamber I, Public Judgement with Confidential Annex – Volume I of II, 23 February 2011, § 1522. Ld. uo. § 538, 244–245.

⁸⁰⁰ “The seriousness of attacks and potential increase in armed clashes, their spread over territory and over a period of time, the increase in the number of government forces, the mobilisation and the distribution of weapons among both parties to the conflict, as well as whether the conflict has attracted the attention of the United Nations Security Council, and, if so, whether any resolutions on the matter have been passed.” ICTY, *Prosecutor v. Mrkšić et al.*, Case No. IT-95-13/1-T, Trial Chamber, Judgement, 27 September 2007, §. 407. Ld. uo. 1639. lábjegyzet, 245.

⁸⁰¹ Uo. § 538, 245.

A Tárgyaló Kamara akkor is követte az ICTY joggyakorlatát, amikor kimondta, hogy „a Kamara támogatja és elfogadja azt a véleményt, hogy a nemzetközi és a nem nemzetközi összeütközések egyszerre is megvalósulhatnak”.⁸⁰² (Ennek lábjegyzetében hivatkozott a Nemzetközi Bíróság nicaraguai ítéletében kimondott fentebb idézetekre.)

A nemzetközi fegyveres összeütközések fogalmát is az ICTY joggyakorlatának segítségével értelmezte az ICC. A Tárgyalás-előkészítő Kamara ebben a Tadić fellebbviteli ítéletre⁸⁰³ hivatkozott, és ezzel a Tárgyaló Kamara egyetértett.⁸⁰⁴ Ezt nem sokkal követte egy másik, a tudományos kommentárok összefüggéseiben megfogalmazott utalás az ICTY-ra,⁸⁰⁵ az átfogó ellenőrzés (*overall control test*) alkalmazhatóságát alátámasztandó. Ezután pedig a Tárgyaló Kamara azt idézte ICTY-tól, hogy az *átfogó ellenőrzés* tényének megállapításához azt kell vizsgálni, hogy egy állam olyan helyzetben van-e, amikor „szerepe van a katonai csoport katonai akcióinak szervezésében, koordinálásában vagy megtervezésében, túl azon, amit e csoportnak a finanszírozásában, kiképzésében, felszerelésében vagy e csoportnak az operatív támogatásában játszik”.⁸⁰⁶

⁸⁰² Tadić Interlocutory Appeal Decision, §§ 96–98 és § 119. A Kamara itt érintette a nemzetközi és a nem-nemzetközi fegyveres összeütközések közötti elmosódott határokat. A Kamara szerint: “it is only natural that the aforementioned dichotomy should gradually lose its weight”. Tadić Interlocutory Appeal Decision, §§ 72–77; ICTY, *Prosecutor v. Tadić*, Case No. IT-94-1-A, Appeals Chamber, Appeals Judgement, 15 July 1999 (“Tadić Appeal Judgement”), § 84. Ld. uo. 1642–1644. lábjegyzet, 245–246.

⁸⁰³ ICC-01/04-01/06-803-tEN, § 209.

⁸⁰⁴ Eszerint egy fegyveres összeütközés nemzetközi, “if it takes place between two or more States; this extends to the partial or total occupation of the territory of another State, whether or not the said occupation meets with armed resistance. In addition, an internal armed conflict that breaks out on the territory of a State may become international – or depending upon the circumstances, be international in character alongside an internal armed conflict – if (i) another State intervenes in that conflict through its troops (direct intervention), or if (ii) some of the participants in the internal armed conflict act on behalf of that other State (indirect intervention)”. Az idézet forrása a Tadić Interlocutory Appeal Decision, fentebb idézett § 70 és egy lábjegyzeti hivatkozás tárgya pedig: ICTY, *Prosecutor v. Delalić et al.*, Case No. IT-96-21-T, Trial Chamber, Judgement, 16 November 1998, para. 183. és ICTY, *Prosecutor v. Brnjanin*, Case No. IT-99-36-T, Trial Chamber, Judgement, 1 September 2004, § 122. Ld. az ítéletet Lubanga büntetőjogi felelősségéről, § 541, 247. és az 1645. lábjegyzet.

⁸⁰⁵ Tadić Appeal Judgement, §§ 84, 90, 131, 137–145.; ld. uo. 247. és az 1646. lábjegyzet.

⁸⁰⁶ “Has a role in organising, coordinating or planning the military actions of the military group, in addition to financing, training and equipping or providing operational support to that group.” Ld. uo. § 541, 248. és különösen az 1649. lábjegyzet, amelyik idézi Tadić Appeal Judgement, § 137-t: “[C]ontrol by a State over subordinate armed forces or militias or paramilitary units may be of an overall character (and must comprise more than the mere provision of financial assistance or military equipment or training).” Uo. para. 137., valamint ICTY, *Prosecutor v. Aleksovski*, Case No. IT-95-14/1-A, Appeals Chamber, Appeals Judgement, 24

A Tárgyalás-előkészítő Kamara követte ezt a megközelítést, ahogyan erre a Tárgyaló Kamara utalt,⁸⁰⁷ és valamivel később megjegyezte, hogy a Tárgyalás-előkészítő Kamara hangsúlyozta a katonai megszállást mint a nemzetközi fegyveres összeütközések jellemzőjét.

Úgy tűnik, a Tárgyaló Kamara mintha szükségét érezte volna egy mélyebb elemzésnek, de végül is belenyugodott a fenti *dictumba*, mivel miután összevetette a Római Statútum cikkeinek, a bűncselekmények tényállási elemeinek, az 1949. évi genfi egyezményeknek és azok 1977. évi első kiegészítő jegyzőnyveinek szövegét és a Nemzetközi Bíróság említett kongói ítéletének a szövegét, arra a következtetésre jutott, hogy a Statútum 8.cikk (2)(b)(xxvi) szempontjából egy ‘nemzetközi fegyveres összeütközés’ magában foglalja a katonai megszállást.⁸⁰⁸ A védelem felvetésének annyiban tett eleget, hogy utalt az ICTY és az ICTR joggyakorlatára.⁸⁰⁹

Az ítélet számos referenciája a védelemnek a Tárgyalás-előkészítő Kamara – a vádat befogadó – döntésében foglaltakra visszamutató kritikájára utalt, mint például arra a tételére, hogy a bűncselekmény tudati eleme, a *mens rea* megvan, ha a vádlott „tudatában van azon kockázatnak, hogy saját tettei vagy mulasztásai a bűncselekmény tárgyi elemeit valósíthatják meg, és ebbe belenyugszik vagy ezzel egyetért [ez mint *dolus eventualis* is ismert].”⁸¹⁰

Ennek kapcsán felhívom az olvasó figyelmét arra, hogy az eventuais szándék *terminus technicus*át nem azonos értelemben használja a kontinentális jog és a *common law*. Ami kontinentális jogban a *dolus eventualis*, az a *common law*-ban *dolus directus of second degree*, amit viszont a *common law dolus eventualis* gyanánt ír le, az nem elegendő a bűnösség tudati eleme meglétének megállapíthatóságához. A Római Statútum felelősségi koncepciójában viszont a *dolus eventualis* annak angol szóhasználati értelmében szerepel.

A védelem azt helyesen állapította meg, hogy Tárgyalás-előkészítő Kamara következtetéseit az ICTY-on a *Prosecutor v. Milomir Stakić* ügyben hozott

March 2000, §§ 131–134; ICTY, *Prosecutor v. Delalić et al.*, Case No. IT-96-21-A, Appeals Chamber, Appeals Judgement, 20 February 2001, para. 26; ICTY, *Prosecutor v. Kordić and Čerkez*, Case No. IT-95-14/2-A, Appeals Chamber, Appeals Judgement, 17 December 2004, §§ 306–307”. Ld. az ítéletet Lubanga büntetőjogi felelősségéről, 248. és különösen az 1649. lábjegyzetet.

⁸⁰⁷ Uo. § 541, 248.

⁸⁰⁸ “[T]hat for the purposes of Article 8(2)(b)(xxvi) of the Statute, an ‘international armed conflict’ includes a military occupation.” Uo. § 542, 249.

⁸⁰⁹ Uo. § 584, 268.

⁸¹⁰ ICTY, *Prosecutor v. Stakić*, Case No. IT-97-24-T, Trial Chamber, Judgement, 31 July 2003, § 587; uo. § 957, 414.

egyik elsőfokú döntésre alapozta.⁸¹¹ A Tárgyaló Kamara ezt a kérdést azután válaszolta meg, hogy a sértetti képviselőknek a beadványait és különösen azokban a tudati elem tesztjeként az elkövetőnek „tudnia kellett (*should have known*)” fordulatot értelmelte.

Ami pedig a lényegi közreműködésnek (*essential contribution*) a bűncselekmény tárgy elemei összefüggésében való elemzését illeti, a Tárgyaló Kamara hangsúlyozta a tettesi/bűnrészesi különbségtétel fontosságát:

„a tettesi felelősség ‘objektíve’ nagyobb hozzájárulást követel, mint a bűnrészesi felelősség. Ha a bűnrészesek esetében a ‘bűncselekmény elkövetéséhez való lényegi hozzájárulást’ követelnénk meg a felelősség megállapításához, akkor e rendelkezés rendszertani olvasatában, a társtetteseknek többet, mint lényegi közreműködést kellene megvalósítaniuk”.⁸¹²

Ezután a „bűncselekmény elkövetéséhez való lényegi hozzájárulás” kritériumainak vizsgálatához a Tárgyaló Kamara egy sor ICTY,⁸¹³ ICTR és SCSL ügyre utalt, mint amelyeket ebben irányadónak tekintett.

⁸¹¹ Ahogyan a Tárgyaló Kamara rámutatott, az ICC-01/04-01/06-2773-Red-tENG, § 80, ami továbbutalt az ICC-01/04-01/06-803-tEN, § 352-re, eleve csak egy idézet volt. Uo. 2658. lábjegyzet, 414.

⁸¹² “[P]rincipal liability ‘objectively’ requires a greater contribution than accessory liability. If accessories must have had ‘a substantial effect on the commission of the crime’ to be held liable, then co-perpetrators must have had, pursuant to a systematic reading of this provision, more than a substantial effect.” Uo. § 997, 430.

⁸¹³ ICTY, *Prosecutor v. Tadić*, Case No. IT-94-1-T, Trial Chamber, Opinion and Judgement, 7 May 1997, §§ 688–692; ICTY, *Prosecutor v. Delalić et al.*, Case No. IT-96-21-T, Trial Chamber, Judgement, 16 November 1998, §§ 325–329; ICTY, *Prosecutor v. Naletilić & Martinović*, Case No. IT-98-34-T, Trial Chamber, Judgement, 31 March 2003, § 63; ICTY, *Prosecutor v. Blagojević & Jokić*, Case No. IT-02-60-T, Trial Chamber, Judgement, 17 January 2005, § 726; ICTY, *Prosecutor v. Mucić et al.*, Case No. IT-96-21-A, Judgement, Appeals Chamber, 20 February 2001, § 352; ICTY, *Prosecutor v. Furundžija*, Case No. IT-95-17/1-T, Trial Chamber, Judgement, 10 December 1998, §§ 226, 229, 231, 233–235; ICTY, *Prosecutor v. Aleksovski*, Case No. IT-95-14/1-T, Trial Chamber, Judgement, 25 June 1999, § 61; ICTY, *Prosecutor v. Tadić*, Case No. IT-94-1-A, Appeals Chamber, Judgement, 15 July 1999, § 229; ICTY, *Prosecutor v. Vasiljević*, Case No. IT-98-32-A, Appeals Chamber, Judgement, 25 February 2004, § 102; ICTY, *Prosecutor v. Blaškić*, Case No. IT-95-14-A, Appeals Chamber, Judgement, 29 July 2004, §§ 46, 48; ICTY, *Prosecutor v. Brđanin*, Case No. IT-99-36-T, Trial Chamber, Judgement, 1 September 2004, § 271. Ld. uo. 2704, lábjegyzet, 430.

2.4. Hivatkozások a Ruandai Népirtás Nemzetközi Törvényszékének (ICTR) a joggyakorlatára

Az első utalás úgy tűnik, „*az ellenségeskedésben való aktív részvételük*” fordulat kapcsán jelent meg, ami az ICTR Rutaganda és Akayesu ítéleteire hivatkozó védelem szerint azonos a „közvetlen részvétellel”, azaz olyan „harci cselekmények, amelyek természetükből vagy céljukból adódóan képesek tényleges kárt okozni az ellenséges fegyveres erők állományában és felszerelésében”.⁸¹⁴

A Tárgyaló Kamara ezt a kérdést azután válaszolta meg, hogy előbb bemutatta a Római Statútum előkészítő anyagaiban foglaltakat, majd a sértetti képviselők álláspontját és az ENSZ különleges jelentéstevőinek (*special rapporteur*) dokumentumait, valamint a Sierra Leone-i Különleges Törvényszék joggyakorlatát (ez utóbbit lásd e fejezetben lejjebb), és úgy tűnik, hogy nem kívánta követni az ICTR megközelítését, mivel „figyelemmel azokra a különböző típusú feladatokra, amelyeket a fegyveres csoportok által felhasznált gyermekek megvalósíthatnak, a Kamara véleménye az, hogy azt, hogy egy bizonyos tevékenység ‘aktív részvétel’-e, csak esetről esetre lehet meghatározni”.⁸¹⁵

Követte azonban a Tárgyaló Kamara az ICTR irányvonalát, ami a gyermekkatonáság bűncselekményének *ratione temporis* szabály értelmében vett végét jelenti, ti. amikor a gyermek elhagyja a haderőt vagy amikor betölti a tizenötödik életévét.⁸¹⁶

A védelem azt is az ICTR-ra hivatkozva vetette fel, hogy „egy vádlott nem viselheti annak kockázatát, hogy más felelősségi módozatban ítélik el, mint amit az eljárás megindulásakor nevesítettek”.⁸¹⁷ (A kérdés itt is a *nullum crimen sine lege* és a normavilágosság összefüggéseire mutatott vissza.) Azt viszont, hogy a bűnrészesek hozzájárulása érje el annak küszöbét, hogy mint a felelőség anyagi elemének konstitutív része, „lényegi hatással legyen bűncselekmény

⁸¹⁴ ICTR, *Prosecutor v. Rutaganda*, Case No. ICTR-96-3-T, Trial Chamber I, Judgement, 6 December 1999, para. 99; reference is also made to ICTR, *Prosecutor v. Akayesu*, Case No. ICTR-96-4-T, Trial Chamber, Judgement, 2 September 1998, para. 629. Ld. uo. § 584 és az 1740. lábjegyzet, 268.

⁸¹⁵ “Given the different types of roles that may be performed by children used by armed groups, the Chamber’s determination of whether a particular activity constitutes ‘active participation’ can only be made on a case-by-case basis”. Uo. § 628, 286.

⁸¹⁶ Uo. § 584, 1790. lábjegyzet, 282. ICTR, *Prosecutor v. Nahimana et al.*, Case No. ICTR-99-52-A, Appeals Chamber, Judgement, 28 November 2007, § 721.

⁸¹⁷ Ld. uo. § 946, 2640. lábjegyzet, 410. ICTR, *Prosecutor v. Rukundo*, Case No. ICTR-2001-70-A, Appeals Chamber, Judgement, 20 October 2010, § 37.

elkövetésére”, többek között az ICTR joggyakorlatára hivatkozva mondta ki a Tárgyaló Kamara.⁸¹⁸

2.5. Hivatkozások a Sierra Leone-i Különleges Törvényszék (SCSL) joggyakorlatára

A Főügyész az SCSL joggyakorlatát többek között a „behívás” (ti. „a 15 éven aluli gyermekeknek fegyveres erőkhöz vagy csoportokhoz való behívása [...]”) értelmezése miatt hívta segítségül. Ezt az ún. hibrid törvényszékek csoportjába tartozó intézményt az ENSZ segítségével a nyugat-afrikai Sierra Leone azért állította fel, hogy az 1991–2002 közötti polgárháború legfontosabb bűnelkövetőit felelősségre vonja. Munkájában számos nagynevű nemzetközi jogász vett részt (így például William Schabas), és többek között a gyermekkatonság bűncselekményét is tárgyalniuk kellett. A SCSL-nek tehát már volt egy kiforrott gyakorlata azelőtt, hogy a Lubanga-ügy a Nemzetközi Büntetőtörvényszék előtt tárgyalási ügyszakba jutott volna el.

A „behívás” (*enlistment*) a SCSL értelmezésében „bármilyen olyan magatartás, amely a gyermeket a milícia részeként fogadja be. Ilyen magatartás magában foglalja azt is, hogy katonai műveletekben vetik be őket.”⁸¹⁹

Az ICC előtt a Lubanga-ügyben a kérdés többek között az volt, hogy vajon a milicista erők táboraiiban levő összes gyermek gyermekkatónának számít-e, akiket „behívtak” vagy csak azok, akik *de facto* maguk is harcosokká váltak, katonai műveletekben vettek részt, *a fortiori* fegyveres cselekményeket hajtottak végre.

Megjegyzem, hogy a félhivatalos magyar fordítás nem a legjobb: szerencsésebb lenne, a „bevontak maguk közé”, az *enlisting* visszaadásával az az egyik gond, hogy listák nem feltétlenül készültek, vagy ha igen, gyakran nem akkor, amikor az illető gyermek már a milícia valamelyik katonájának hatalma alá ke-

⁸¹⁸ ICTR, *Prosecutor v. Rutaganda*, Case No. ICTR-96-3-T, Trial Chamber I, Judgement, 6 December 1999, § 43; ICTR, *Prosecutor v. Musema*, Case No. ICTR-96-13-T, Trial Chamber I, Judgement and Sentence, 27 January 2000, § 126; ICTR, *Prosecutor v. Kamuhanda*, Case No. ICTR-95-54A-T, Trial Chamber I, Judgement, 22 January 2004, § 597; ICTR, *Prosecutor v. Ntakirutimana & Ntakirutimana*, Case No. ICTR-96-10 & ICTR-96-17-T, Trial Chamber I, Judgement, 21 February 2003, para. 787; SCSL, CDF Appeal Judgement, § 73. Ld. uo. 2704. lábjegyzet, 430.

⁸¹⁹ “[A]ny conduct accepting the child as a part of the militia. Such conduct would include making him participate in military operations.” SCSL, *Prosecutor v. Fofana and Kondewa*, Case No. SCSL-04-14-A, Appeals Chamber, Judgement, 28 May 2008 (“CDF Appeal Judgement”), § 144. Ld. uo. § 573, 1719. lábjegyzet, 263.

rült. A Római Statútum francia szövegében levő *enrôlement*-hoz talán közelebb áll a javaslatom.

A „bekényszerítettek maguk közé” sem lenne jobb, mivel bár a gyermekek egy részét gyakorlatilag elrabolták, voltak önkéntes jelentkezők is – persze a gyermeki akaratnyilatkozat „irreleváns” –, akiknek tetszett a katonásdi élemben, és voltak éhező, csavargó, otthonukat, szüleiket támadásban elvesztett gyermekek, akik betértek valamelyik milícista táborba élelemért vagy hogy segítségükkel bosszút álljanak. Írhatnék „maguk közé soroltak”-at is, de akkor a másik elkövetési alakzat, a *conscription* bevett fordításával (ti. „sorozás”) való hasonlatosság okozna gondot. Az igazságügyi minisztériumi fordítás a *conscription* tekintetében helyesen használja a „besorozása” szót.)

Maradna még a „beléptettek maguk közé”.

A katonai szakkifejezésként vett „behívást” ugyanis, legalábbis a magyar katonai, hadkiegészítő parancsnoksági szóhasználatban – ha a könyv olvasója esetleg teljesített kötelező sorkatonai szolgálatot, akkor még bizonyára emlékszik rá, megelőzte a „sorozás”, és a behívás egy írásbeli felszólítás volt, a „behívó”, ami formális szolgálati megjelenésre kötelezett, akár kiképzésre, akár tartalékos szolgálatra. Azonban sem a polgárháborús Sierra Leonében, sem Kongó Ituri tartományában messze nem így, ilyen formalizált rendszerben, szabályos hivatali-közigazgatási adminisztrációval működtek a dolgok, az etnikai milíciák nem levélben keresték meg a fegyverforgatásra alkalmas korúnak tartott személyt, nem volt ott katonaorvosi egészségügyi alkalmassági vizsgálat, és aligha jobb a helyzet a legtöbb polgárháború sújtotta országban ...

Az SCSL-től szerzett tapasztalatokból inspirálódott vád szerint „ha (tőrökkel, késekkel és puskákkal felfegyverzett) gyermekeket testőrként alkalmaznak úgy, hogy aktív harci zónákban legyenek jelen, vagy gyermekek arra használnak, hogy ellenőrző pontokon figyeljenek, vagy ‘Kamajor’-ok legyenek, táncoljanak előttük, ahogy mennek a csatába, ez mind a gyermek aktív részvétele az ellenségeskedésben”.⁸²⁰ (A *mende* etnikum nyelvéhez kötődő, lefordíthatatlan „Kamajor” tartalmát illetően a „vadölő”, a „nyomkereső” és a „sámán” együttesének felel meg, de hangulatát a magyar olvasónak inkább a Rákóczi szabad-

⁸²⁰ “[U]sing children as bodyguards, allowing children (armed with cutlasses, knives and guns) to be present in active combat zones, using children to monitor checkpoints and leading ‘Kamajors’, or dancing in front of them as they go into battle, constitute the use of children to participate actively in hostilities.” ICC-01/04-01/06-2748-Red, para. 141; referring to SCSL, *Prosecutor v. Fofana and Kondewa*, Case No. SCSL-04-14-T, Trial Chamber I, Judgement, 2 August 2007 (“CDF Trial Judgement”), § 688. Ld. uo. § 576, 1723. lábjegyzet, 264–265.

ságharc kuruc alakulatainál vagy az 1848–1849-es honvédseregben szolgáló „kisdobos” fogalma adja vissza.)

Az ICC Főügyésze a SCSL-től idézte, hogy „gyermeknek az ellenségeskedésben való aktív részvételű ‘igénybevétele’ valósul meg, amikor harcban kockáztatják életüket, vagy amikor ott vannak jelen, ahol bűncselekményeket követnek el, függetlenül a rájuk bízott sajátos feladatokról”⁸²¹ és „az ellenségeskedésben való részvétel minden olyan munkát vagy támogatást lefed, ami összeütközést eredményez vagy annak fenntartását jelenti”.⁸²²

A Tárgyaló Kamara a Római Statútum előkészítő anyagaiban is talált ezt erősítő fogódzókat.⁸²³ (A védelem azzal próbálta az ezekre való esetleges utalásnak elejét venni, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének – fentebb idézett – elveire hivatkozott, és emlékeztetett arra, hogy az említett SCSL *dictum* nem volt egyhangú, hanem különvéleményt csatoltak hozzá.⁸²⁴

A sértettek képviselője pedig egy másik SCSL döntésre hivatkozott.⁸²⁵

Mielőtt a Tárgyaló Kamara kitért volna ezekre a kérdésekre, elvi élel fejtette ki álláspontját a más nemzetközi bíróságok és közülük is különösen a SCSL joggyakorlatának segítségéről és értékéről:

„A Tárgyaló Kamara tanulmányozta az SCSL joggyakorlatát. Bár a más nemzetközi bíróságok és törvényszékek döntései nem képezik részét a Statútum 21. cikke⁸²⁶ szerinti közvetlenül alkalmazható jognak, az

⁸²¹ “The ‘use’ of children to participate actively in hostilities occurs when their lives are put at risk in combat and if they are present when crimes are committed, irrespective of their particular duties.” SCSL, *Prosecutor v. Brima, Kamara and Kanu*, Case No. SCSL-04-16-T, Trial Chamber I, Judgement, 20 June 2007 (“AFRC Trial Judgement”), para. 1267. Ld. uo. § 576, 1724. lábjegyzet, 265.

⁸²² “Participation in hostilities includes any work or support that gives effect to, or helps maintain, the conflict.” SCSL, CDF Trial Judgement, para. 193; SCSL, AFRC Trial Judgement, para. 736. Ld. uo. § 576, 1725. lábjegyzet, 265.

⁸²³ Uo. § 576, 265.

⁸²⁴ Robertson bíró azt írta: „[...] forcible recruitment is always wrong, but enlistment of child volunteers might be excused if they are accepted into the force only for non-combatant tasks, behind the front lines.” SCSL, *Prosecutor v. Norman*, Case No. SCSL-2004-14-AR72(E), Appeals Chamber, Decision on Preliminary Motion Based on Lack of Jurisdiction (Child Recruitment), Dissenting Opinion of Justice Robertson, 31 May 2004, § 9. Ld. uo. § 582, 1737. lábjegyzet, 267.

⁸²⁵ “Using children to ‘participate actively in the hostilities’ encompasses putting their lives directly at risk in combat [...] [A]ny labour or support that gives effect to, or helps maintain, operations in a conflict constitutes active participation”. SCSL, AFRC Trial Judgement, §§ 736, 737. Ld. uo. § 594, 1756. lábjegyzet, 271.

⁸²⁶ Római Statútum 21. cikk Alkalmazandó jog

(1) A Bíróság a következőket alkalmazza:

SCSL Statútumának azon része, amely a 15 éven aluli gyermekeknek fegyveres erőkhöz vagy csoportokhoz való behívása vagy besorozása, vagy igénybevételük büntetendőségét írja elő, azonos a Római Statútum 8. cikk (2)(e)(vii) pontjával és nyilvánvalóan ugyanarra a célra irányulnak. Az SCSL esetjoga ezért potenciálisan segít a Római Statútum releváns cikkeinek értelmezésében.”⁸²⁷

Ami a „behívás” és a „sorozás” római statútumbeli fogalmait illeti, a Tárgyaló Kamara – követve a Tárgyalás-előkészítő Kamara által kimondottakat – hangsúlyozta, hogy ezek fedik a haderő kiegészítésének önkéntes és kényszerrel történő formáit, és idézte az egyik SCSL különvéleményt.⁸²⁸ A 8. cikk(2)(e)(vii) alpontot értelmezve a SCSL gyakorlatára hivatkozott annak alátámasztásául, hogy három elkövetési mód van (a sorozás, a behívás és a felhasználás),⁸²⁹ amelyek különálló bűncselekmények.⁸³⁰

- (a) Elsősorban a jelen Statútumot, a Bűncselekmények Tényállási Elemeit, továbbá az Eljárási és Bizonyítási Szabályokat;
 - (b) Másodsorban, adott esetben, az ügyben alkalmazandó egyezményeket és a nemzetközi jog alapelveit és szabályait, ideértve a nemzetközi jognak a fegyveres konfliktusokra vonatkozó, általánosan elismert alapelveit;
 - (c) Ha az előbbiek nem lehetségesek, a Bíróság által a világ jogrendszereinek nemzeti szabályaiból levezetett általános jogelveket, ideértve, adott esetben, azoknak az Államoknak a nemzeti jogát, amelyek egyébként általában joghatósággal rendelkeznek a bűncselekmény tekintetében, ha ezek a jogelvek nem ellentétesek a jelen Statútummal, a nemzetközi joggal, továbbá a nemzetközileg elismert normákkal és követelményekkel.
- (2) A jogi alapelveket és más szabályokat a Bíróság úgy alkalmazhatja, ahogyan azokat korábbi döntéseiben értelmezte.
 - (3) A jog jelen cikknek megfelelő alkalmazásának és értelmezésének összhangban kell állnia a nemzetközileg elismert emberi jogokkal, és nem lehet hátrányosan megkülönböztető a nemek 7. cikk 3. bekezdésében meghatározott szempontja, életkor, faj, bőrszín, nyelv, vallás vagy vallásos meggyőződés, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti, etnikai vagy társadalmi származás, vagyon, születés vagy egyéb helyzet szerint.

⁸²⁷ “The jurisprudence of the SCSL has been considered by the Trial Chamber. Although the decisions of other international courts and tribunals are not part of the directly applicable law under Article 21 of the Statute, the wording of the provision criminalising the conscription, enlistment and use of children under the age of 15 within the Statute of the SCSL is identical to Article 8(e)(vii) of the Rome Statute, and they were self-evidently directed at the same objective. The SCSL’s case law therefore potentially assists in the interpretation of the relevant provisions of the Rome Statute.” Ítélet Lubanga büntetőjogi felelősségéről, § 603, 275.

⁸²⁸ Uo. § 607, 1776. lábjegyzet, 278, Robinson bíró különvéleménye, ld. fenn.

⁸²⁹ “Conscription, enlistment and use”.

⁸³⁰ SCSL, AFRC Trial Judgement, § 733; CDF Appeal Judgement, §. 139, és Robinson bíró különvéleménye, § 5, ld. Ítélet Lubanga büntetőjogi felelősségéről, § 609, 1781. lábjegyzet, 279.

Ezután a gyermekek beleegyezésének relevanciáját vizsgálták. Az SCSL az orthodox álláspontot tette magáévá (ti. „amikor a 15 alatti gyermeknek megengedik, hogy önként csatlakozzon fegyveres erőhöz vagy ilyen csoporthoz, az ő beleegyezése nem érvényes mint kimentési ok”)⁸³¹ és „a különbségtétel [az önkéntes behívás és a kényszerrel történő behívás között] mesterkélte. A fegyveres erőkhöz történő önkéntes behívásról beszélni 15 év alatti gyermekek esetében, különösen olyan konfliktusban, ahol tömeges az emberi jogok megsértése [...] eleve megkérdőjelezhető.”⁸³²

Ezt láthatóan követte a Tárgyalás-előkészítő Kamara,⁸³³ de a Tárgyaló Kamara már egy kicsit árnyaltabb megfogalmazást adott:

„Azt a módot, ahogyan a gyermeket katonává tették, és hogy ez kényszerrel járt-e vagy ‘önkéntes’ volt, a Kamara a büntetési tétel kiszabásának vagy a kárpótlásnak az ügyszakában veheti számításba, amennyiben indokolt. Mindazonáltal a gyermek beleegyezése nem érvényesíthető kimentési okként a vádlott javára.”⁸³⁴

A „fegyveres összeütközésben való részvétel” *versus* „gyermekek tiltott részvétele fegyveres összeütközésben” a védelem szerint eltérő jogi tartalmának értelmezésében a Tárgyaló Kamara a SCSL joggyakorlatára hivatkozott, ami szerint

„egy fegyveres erő logisztikai segítséget is igényel hadműveleteihez. Bármilyen munka vagy támogatás, amely előmozdítja, vagy segít fenntartani a hadműveleteket egy összeütközésben, aktív részvételt jelent. Így a harcoló alakulatoknak terhet szállítani, élelmiszert, lőszert, felszerelést keresni vagy szerezni, a csali szerepét játszani, üzeneteket vinni,

⁸³¹ “[W]here a child under the age of 15 years is allowed to voluntarily join an armed force or group, his or her consent is not a valid defence”, SCSL, *Prosecutor v. Fofana and Kondewa* case or CDF Appeal Judgement, § 139. Ld. uo. § 616, 1788. lábjegyzet, 281.

⁸³² “The distinction between [voluntary enlistment and forced enlistment] is somewhat contrived. Attributing voluntary enlistment in the armed forces to a child under the age of 15 years, particularly in a conflict setting where human rights abuses are rife, is [...] of questionable merit.” SCSL, CDF Trial Judgement, § 192. Ld. uo. § 616, 1789. lábjegyzet, 281.

⁸³³ “[...] a child’s consent does not provide a valid defence to enlistment.” ICC-01/04-01/06-803-tEN, § 248. Idézi uo. § 616, 1789. lábjegyzet, 281.

⁸³⁴ “The manner in which a child was recruited, and whether it involved compulsion or was ‘voluntary’, are circumstances which may be taken into consideration by the Chamber at the sentencing or reparations phase, as appropriate. However, the consent of a child to his or her recruitment does not provide an accused with a valid defence.” Ld. uo. § 617, 281–282.

utat törni vagy keresni, ellenőrző pontoknál lenni vagy emberi pajzs szerepét megvalósítani, mind ugyanolyan példái az aktív részvételnek, mint a tényleges küzdelem és a harc.”⁸³⁵

A Tárgyaló Kamara így foglalta össze az SCSL álláspontját: „Az SCSL tehát úgy döntött, hogy a gyermekek ‘felhasználása’ az ellenségeskedésben való aktív részvételre kiterjed a gyermekek nem frontvonalbeli, (ottani harcban résztvevő) felhasználására is, ideértve a hadműveleteket támogató feladatok megvalósítását.”⁸³⁶ Idézte azt is, hogy „a gyermekek ‘felhasználása’ az ellenségeskedésben való aktív részvételre magában foglalja azt is, hogy életüket összecsapásban kockáztatják”.⁸³⁷

A tettesi és a részesi felelősség különbségeinek boncolgatásakor, a Tárgyaló Kamara az ICTY és az ICTR joggyakorlatának terjedelmes bemutatása mellett hivatkozott SCSL ítéletre is.⁸³⁸

2.6. Néhány olyan bíróság, ami nem került be a Lubanga büntetőjogi felelősségéről szóló ítéletbe referenciaként

Úgy tűnik, sem az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága, sem a Nürnbergi Nemzetközi Törvényszék, sem a Tokiói Nemzetközi Törvényszék nem kapott nevesített hivatkozást ebben az ítéletben. Nürnberg kihagyása talán azért volt meglepő, mivel az ICTY első ítéleteiben igen gyakran hivatkozott rá. Igaz azonban az is, hogy a Lubanga-ügy annyira a gyermekkatonákra koncentrált, hogy e három bíróság joggyakorlata ehhez – a hagyományos tiszteletkörök lefutásán túl – nem feltétlenül szolgáltatott volna konkrét fogódzókat.

⁸³⁵ “[A]n armed force requires logistical support to maintain its operations. Any labour or support that gives effect to, or helps maintain, operations in a conflict constitutes active participation. Hence carrying loads for the fighting faction, finding and/or acquiring food, ammunition or equipment, acting as decoys, carrying messages, making trails or finding routes, manning checkpoints or acting as human shields are some examples of active participation as much as actual fighting and combat.” SCSL, AFRC Trial Judgement, para. 737. Ld. uo. § 624, 1798. lábjegyzet, 284–288.

⁸³⁶ “The SCSL therefore held that the concept of “using” children to participate actively in hostilities encompasses the use of children in functions other than as front line troops (participation in combat), including support roles within military operations.” Ld. uo. § 625, 285.

⁸³⁷ “[U]sing’ children to ‘participate actively in the hostilities’ encompasses putting their lives directly at risk in combat.” SCSL, AFRC Trial Judgement, § 736. Ld. uo. § 626, 1800. lábjegyzet, 285.

⁸³⁸ SCSL, CDF Appeal Judgement, § 73. Ld. uo. § 997, 2704. lábjegyzet, 430.

3. A Lubanga büntetésének hosszáról szóló ítélet hivatkozásai a nemzetközi bíróságok és törvényszékek joggyakorlatára

E hivatkozások bemutatása egyszerűbb itt, mint volt a büntetőjogi felelősséget megállapító ítéletben: két hivatkozás van az ICTY joggyakorlatára és szintén kettő az SCSL-ére. Itt nem történt hivatkozás a Nemzetközi Bíróságra, az Emberi Jogok Amerikaközi Bíróságára, az ICTR-re és Nürnbergi Nemzetközi katonai Törvényszékre sem.

3.1. Hivatkozások a Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszékének (ICTY) joggyakorlatára

A Tárgyaló Kamara még az előzetes, általános megfontolások keretei között felsorolta az irányadó elveket, és ezek között említette a kétszeres büntetés (*double counting*) tilalmának elvét.

„Semmilyen olyan tényezőt nem lehet figyelembe venni súlyosbító körülményként, amelyet előtte már figyelembe vettek a bűncselekmény súlyának megállapításakor, és nem lehet ezt fordítva sem”, és itt az ICTY joggyakorlatára utalt.⁸³⁹ Ugyanerre az ítéletre hivatkozott, amikor aláhúzta, hogy a „bűncselekmény súlya” az egyik fő tényező a büntetési tétel meghatározásában,⁸⁴⁰ amelynek arányosnak kell lennie és tükröznie kell az egyén felelősségét.

3.2. Hivatkozások a Sierra Leone-i Különleges Törvényszék (SCSL) joggyakorlatára

Az SCSL-re való hivatkozás az „Egyéb bíróságok büntetéskiszabási joggyakorlata a gyermekkatonaság tekintetében” című fejezetben jelenik meg. Ez egy elvont és korrekt idézéssel indul, ami igen hasonló ahhoz – bár nem szó

⁸³⁹ “Any factors that are to be taken into account when assessing the gravity of the crime will not additionally be taken into account as aggravating circumstances, and *vice versa*.” ICTY, *Prosecutor v. Nikolic*, Case No. IT-02-60/1-A, Appeals Chamber, Judgement on Sentencing Appeal, 8 March 2006, § 58. Ld. uo. § 35, 52. lábjegyzet, 14.

⁸⁴⁰ Uo. § 36, 53. lábjegyzet, 14–15.

szerint azonos –, amit fentebb már idéztem, és ami más bíróságok joggyakorlata tanulmányozásának hasznosságára és annak korlátaira vonatkozik.

Itt a szöveg a következő:

„Bár a más nemzetközi bíróságok és törvényszékek döntései nem képezik részét a Statútum 21. cikke szerinti közvetlenül alkalmazható jognak, az *ad hoc* törvényszékek a Bírósághoz hasonló helyzetben vannak a büntetéskiszabás tekintetében. Azonban gyermekkatonaság bűncselekményét illetően eddig csak egyetlen nemzetközi büntetőtörvényszék szabott ki büntetést, nevezetesen a Sierra Leone-i Különleges Törvényszék.”⁸⁴¹

Ezt az SCSL joggyakorlatának összefoglalása követi.

„Az SCSL gyermekkatonaság bűncselekményében négy, 15 év alatti gyermekek gyermekkatonaság miatti indult eljárásban hét⁸⁴² személlyel szemben szabott ki büntetést.⁸⁴³ Ezek közül kettőben⁸⁴⁴ a Tárgyaló Kamara nem kezelte külön e bűncselekményeket az elmarasztaló ítéletben, és ezért nem lehet meghatározni a gyermekkatonák alkalmazásáért járó büntetési tételt az összbüntetésben. Azt a két esetet, amelyben gyermekkatonák felhasználásának bűncselekményéért különálló büntetéseket szabtak ki, az alábbiakban röviden bemutatjuk.”⁸⁴⁵

⁸⁴¹ “Although the decisions of other international courts and tribunals are not part of the directly applicable law under Article 21 of the Statute, the *ad hoc* tribunals are in a comparable position to the Court in the context of sentencing. However, the only convictions by an international criminal tribunal for the recruitment or use of child soldiers are from the Special Court for Sierra Leone.” Ld. uo. § 12, 6–7.

⁸⁴² *Prosecutor v. Fofana and Kondewa*, Case No. SCSL-04-14-A, Appeals Chamber, Judgement, 28 May 2008. Ld. uo. § 12, 22. lábjegyzet, 7.

⁸⁴³ SCSL, *Prosecutor v. Fofana and Kondewa*, Case No. SCSL-04-14-T, Trial Chamber, Judgement, 2 August 2007 (“CDF case”); *Prosecutor v. Taylor*, Case No. SCSL-03-01-T, Trial Chamber, Judgement, 18 May 2012 (“Taylor case”); *Prosecutor v. Sesay, Kallon and Gbao*, Case No. SCSL-04-15-T, Trial Chamber, Judgement, 25 February 2009 (“RUF case”); *Prosecutor v. Brima, Kamara and Kanu*, Case No. SCSL-04-16-T, Trial Chamber, Judgement, 20 June 2007 (“AFRC case”). Ld. uo. § 12, 23. lábjegyzet, 7.

⁸⁴⁴ AFRC és Taylor ügyek. Ld. uo. § 12, 24. lábjegyzet, 7.

⁸⁴⁵ Uo. § 12, 7.

A lábjegyzeti hivatkozások azután az ún. RUF-ügyet mutatják be részletesen,⁸⁴⁶ míg az ún. CDF-ügyet jóval rövidebben érintik.⁸⁴⁷

A fő tétel pedig a következő: „egyetemesen elismert és elfogadott, hogy egy személy, akit sok bűncselekményért ítélték el, általánosságban véve magasabb büntetési tételt kell, hogy kapjon, mint az, akit e bűncselekmények közül csak egy miatt ítélték el”.⁸⁴⁸

4. Hogyan tovább?

Láthattuk, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság már első nagy ügyében hozott ítéleteiben is jelentős számban hivatkozott az egyéb nemzetközi bíróságok és törvényszékek joggyakorlatára. Ezek a hivatkozások – mint utaltam rá – hol szó szerinti idézetek, hol inkább általános utalások e bíróságok joggyakorlatának bizonyos irányvonalára, ott, ahol az adott elem vagy jogi konstrukció az adott bíróság statútumának olyan fordulatához kötődik, amelyek a Római Statútumhoz hasonlóak vagy esetleg azonosak.

A Lubanga-ügyben ezek a hivatkozások mindenekelőtt a gyermekkatonaság bűncselekményének fogalmi elemeihez, a tettesi és részesi felelősséghez, az „átfogó ellenőrzés” (*overall control test*), a *fair* eljárás követelményéhez és a büntetés kiszabásának elvi szabályaihoz kötődnek.

Egy másik fontos ügyben, az Ituri tartománybeli Bogoro falu felpredálásáért a Főügyész által felelősnek tekintett Germain Katangával szembeni vádak befogadásáról szóló döntés⁸⁴⁹ is többször hivatkozott más bíróságok ügyeire. A Tárgyalás-előkészítő Kamara⁸⁵⁰ bizonyos hivatkozásai egybeesnek a Lubanga-ítélet kapcsán említettekkel, így például a Nemzetközi Bíróság *Kongó contra Uganda ügyére* való hivatkozás⁸⁵¹ vagy az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára való hivatkozás.⁸⁵² A legtöbb hivatkozás azon-

⁸⁴⁶ Uo. §§ 13–14, 7–8.

⁸⁴⁷ Uo. § 15, 7.

⁸⁴⁸ SCSL, RUF Sentencing Judgement, § 18. Ld. uo. § 14, 33. lábjegyzet, 8.

⁸⁴⁹ *Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui*, decision on the confirmation of charges, 30/9/2008, ICC-01/04-01/07.

⁸⁵⁰ Akua Kuenyehia, Anita Usacka és Sylvia Steiner.

⁸⁵¹ ICJ, *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of Congo v. Uganda)*, Judgement, I.C.J. Reports 2005, 19 December 2005.

⁸⁵² ECHR (*a megjelenés sorrendjében*): *Kostovski v The Netherlands*, Judgement of 20 November 1989, Application No. 11454/85, §. 44; *Imbrioscia v. Switzerland*, Judgement, 24 November 1993, Application No. 13972/88, §§ 35, 36; *Brennan v. The United Kingdom*, Judgement,

ban a Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszékének joggyakorlatára irányul,⁸⁵³ de a Ruandai Népirtás Nemzetközi Törvényszéke⁸⁵⁴ és a Sierra Leone-i Különleges Törvényszék⁸⁵⁵ ítéleti tételei is visszaköszönnek a döntésben.

Az persze nyilvánvaló, hogy az első ítéletekből messzemenő következtetéseket még nem lehet levonni, és minél több saját ítélet van, elvben annál kevésbé van szükség arra, hogy az ICC kölcsönözzön. Ugyanakkor annyi bűncselekmény felett rendelkezik a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósággal, hogy az ICTY joggyakorlata még számos ügyben visszaköszönhet. Az Emberi Jogok Európai Bírósága és a többi hasonló intézmény joggyakorlata is olyan terjedelemben fejlődik, hogy úgy a vád, mint a védelem, és persze a Tárgyalás-előkészítő Kamarák és Tárgyaló Kamarák számára vannak benne tartalékok.

16 October 2001, Application No. 39846/98, § 45; *John Murray v. The United Kingdom*, Judgement, 8 February 1998, Application No. 41/1994/488/57, §§ 62–63; *Magee v. The United Kingdom*, Judgement, 6 June 2000, Application No. 28135/95, § 41.; *Schenk v. Switzerland*, Judgement, 12 July 1988, Application No. 10862/84; *Öcalan v. Turkey*, Judgement, 12 March 2003, Application No. 46221/99, para. 140 and Grand Chamber Judgement of 12 May 2005, § 131; *Salduz v Turkey*, Judgement of 26 April 2007, Application No. 36391/02, §. 22.

⁸⁵³ ICTY (a megjelenés sorrendjében): *Prosecutor v. Naser Oric*, Case No. IT-03-68-T, Trial Chamber, Order Concerning Guidelines on Evidence and the Conduct of Parties During Trial Proceedings, 21 October, 2004, § 8; *Prosecutor v. Milan Manic*, Case No. IT-95-11-T, Trial Chamber, Decision adopting guidelines on the standards governing the admission of evidence, 19 January 2006, § 5; *Prosecutor v. Radoslav Brdanin and Momir Talic*, Case No. IT-99-36-T, Trial Chamber, Order on the Standards Governing the Admission of Evidence, 15 February 2002, § 18; *Prosecutor v. Mucic et al.*, Case No. IT-96-21, Trial Chamber, Decision on the Motion of the Prosecution for the Admissibility of Evidence, 19 January 1998, §§ 33–34; *Prosecutor v. Kupreskic et al*, Case No. IT-95-16-A, Appeals Judgement, 23 October 2001, § 31; *Prosecutor v. Blaskic*, Case No. IT-95-14, Trial Judgement, 3 March 2000, para. 36 and Case No. IT-95-14-A, Appeals Judgement, 29 July 2004, §§ 101, 124; *Prosecutor v. Naletilic and Martinovic*, Case No. IT- 98-34-T, Trial Judgement, 23 March 2003, § 203–205; *Prosecutor v. Aleksovski*, Case No. IT-95-14/1-T, Trial Judgement, 25 June 1999, § 229 and Case No. IT-95-14/1-A, Appeals Judgement, 24 March 2000, §§ 147–152; *Prosecutor v. Tadic*, Case No IT-04-1-AR72-A, Appeals Judgement, 15 July 1999, § 166; *Prosecutor v. Kvocka et al.*, Case No. IT-98-30/1-T, Trial Judgement, 2 November 2001, §§ 173, 179; *Prosecutor v. Kordic and Cerkez*, Case No. IT-95-14/2-T, Trial Judgement, 26 February 2001, § 179 and Case No. IT-95-14/2-A, Appeals Judgement, 17 December 2004, §§ 94, 99; *Prosecutor v. Kunarac*, IT-96-23&23/1, Trial Judgement, 22 February 2001, § 157.

⁸⁵⁴ ICTR (a megjelenés sorrendjében): *Prosecutor v. Bagosora*, Case No. ICTR-94-1-T, Trial Chamber, Decision on Motions for Judgement of Acquittal, 2 February 2005, § 40; *Prosecutor v. Semanza*, Case No. ICTR-97-20-T, Trial Judgement, 15 May 2003, § 332; *Prosecutor v. Akayesu*, Case No. ICTR-96-40- T, Trial Judgement, 2 September 1998, § 580; *Prosecutor v. Kayishema*, Case No. ICTR-95-1-T, Trial Judgement, 21 May 1999, § 123; *Prosecutor v. Rutaganda*, Case No. ICTR-96-3-T, Trial Judgement, 6 December 1999, §§ 67–68; *Prosecutor v. Kajelijeli*, Case No. ICTR-98-44A-T, Trial Judgement, 1 December 2003, §§ 869-870.

⁸⁵⁵ SCSL, *Prosecutor v. Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara, Santigie Borbor Kanu*, Case No. SCSL-04-16-T, 20 June 2007, § 110.

5. A Nemzetközi Büntetőbíróság hivatkozásai az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságainak joggyakorlatára⁸⁵⁶

5.1. A bírósági kölcsönhatások kutatásának fontossága

A nemzetközi bíróságok joggyakorlatának elemzése a nemzetközi jogászok megkerülhetetlen kutatási témája. Az adott nemzetközi bíróság saját jogeseteit felidéző, a joggyakorlat koherenciáját demonstráló – esetenként az addigiakhoz képest vissza- vagy éppen előre tett lépéseket vitató – elemzések ugyanolyan szerepet játszanak a nemzetközi jog tudományában, mint amennyire fontos az alkotmánybírósági joggyakorlat elemzése az alkotmányjogászok számára. Az utóbbi tizenöt évben pedig itthon is megjelent az a kutatási irányvonal, amely a különböző nemzetközi bíróságok egymásra történő hivatkozásait vizsgálja.⁸⁵⁷ Ez ugyanolyan érdekes, mint amennyire az az alkotmánybíróságok egymásra hivatkozásának vagy éppen a strasbourgi vagy luxemburgi joggyakorlatra való hivatkozásának elemzése.

Az ilyen kereszthivatkozások (interakciók) a nemzetközi bíróságok döntő részében spontán jelentek meg, explicit statútumbeli felhatalmazás nélkül, de ma már tendenciának tekinthetők: alapja kezdetben a csaknem azonos szerződési fordulatokban rejtett (legalábbis az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye esetében), de utóbb a hasonlóság, illetve az adott problémakörben releváns joggyakorlat megléte az egyik oldalon és hiánya a másikon is sokban segített.⁸⁵⁸ A hasonlóság magyarázza a történelmi és a mai nemzetközi büntetőtörvényszékek⁸⁵⁹ joggyakorlatának a kölcsönha-

⁸⁵⁶ E fejezet szövege – a perszónália jellegű részletek elhagyásával – lényegében azonos *A Nemzetközi Büntetőbíróság hivatkozásai az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bírósága joggyakorlatára* című tanulmányával. Ld. Kovács (2016b) i. m. 63–76., ami előbb franciául készült el *Références à la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme et de la Cour interaméricaine des droits de l'homme dans la pratique de la Cour pénale internationale* címmel. Ld. Kovács (2017a) i. m. 245–262.

⁸⁵⁷ Ld. a szerzőtől: Kovács (2002), (2003a), (2003b), (2010), (2014), (2016), (2017a) i. m.; Ld. továbbá RAISZ i. m.

⁸⁵⁸ Így segítette például az „eltűnések” és az élethez való jog sérelmének összekapcsolásában kifejlesztett amerikaközi joggyakorlat a strasbourgi bírakat. Az európajogban az ún. alapjogvédelem kérdésköre – mint emlékeztetés – a strasbourgi és a luxemburgi joggyakorlat összekapcsolódására vezetett, amelynek intézményes formája jelenleg a véglegesítődés irányába lépett az EU, az ET és a tagállamok tárgyalásain.

⁸⁵⁹ A második világháború német és japán főbűnöszeit felelősségre vonó nürnbergi és tokiói nemzetközi törvényszékek joggyakorlatát az exjugoszláv és a ruandai nemzetközi törvényszékek (ICTY, ICTR) egyaránt hivatkozták.

tásait, de a Nemzetközi Bíróság is hivatkozott a balkáni fegyveres konfliktus háborús bűnöseit megbüntető az exjugoszláv büntetőbíróság által megállapított tényekre, így például a szrebrenyicai mészárlás konkrét, pontos adataira, hiszen neki azzal államközi viszonylatban kellett foglalkoznia.⁸⁶⁰

Ehhez hasonlatosan az alkotmánybíróságok esetében a nemzeti alkotmányoknak a nemzetközi jogi kötelezettségekre, valamint az európai integrációra vonatkozó rendelkezései szolgáltak fogódzóként akkor is, ha az alkotmánybíróági törvények nem igazán tartalmaztak explicit utalásokat a nemzetközi jogi vagy európai jogi gyakorlat figyelembevételére.

A Nemzetközi Büntetőbíróságot⁸⁶¹ létrehozó Római Statútumban találunk több fogódzót is: az alkalmazandó jog⁸⁶² gyanánt utal arra, hogy az ICC alkalmazza „az ügyben alkalmazandó egyezményeket és a nemzetközi jog alapelveit és szabályait”, de mindenekelőtt arra érdemes felhívni a figyelmet, hogy „a jog jelen cikknek megfelelő alkalmazásának és értelmezésének összhangban kell állnia a nemzetközileg elismert emberi jogokkal”.

Ezen túlmenően a Római Statútum számos klasszikus büntetőeljárás-garanciát nevesít, ott van például a *ne bis in idem*,⁸⁶³ *nullum crimen sine lege*,⁸⁶⁴

⁸⁶⁰ ICJ: A népirtás megelőzéséről és megtorlásáról szóló egyezmény alkalmazhatóságának ügye, Bosznia-Hercegovina contra Szerbia–Montenegró, és különösen a 2007. február 26-i ítélet.

⁸⁶¹ A kérdés hazai irodalmából ld. Ádány (2005) i. m.; Ádány (2014) i. m.; APREOTESI i. m.; KIRS (2009) i. m.; KIRS (2012) i. m.; SZTANCS i. m.; VARGA (2012) i. m.; VARGA (2014a) i. m.

⁸⁶² Római Statútum 21. cikk Alkalmazandó jog

1. A Bíróság a következőket alkalmazza:

- (a) Elsősorban a jelen Statútumot, a Bűncselekmények Tényállási Elemeit, továbbá az Eljárási és Bizonyítási Szabályokat;
- (b) Másodsorban, adott esetben, az ügyben alkalmazandó egyezményeket és a nemzetközi jog alapelveit és szabályait, ideértve a nemzetközi jognak a fegyveres konfliktusokra vonatkozó, általánosan elismert alapelveit;
- (c) Ha ez nem lehetséges, a Bíróság által a világ jogrendszereinek nemzeti szabályaiból levezetett általános jogelveket, ideértve, adott esetben, azoknak az Államoknak a nemzeti jogát, amelyek egyébként általában joghatósággal rendelkeznének a büntett tekintetében, ha ezek a jogelvek nem ellentétesek a jelen Statútummal, a nemzetközi joggal, továbbá a nemzetközileg elismert normákkal és követelményekkel.

2. A jogi alapelveket és más szabályokat a Bíróság úgy alkalmazhatja, ahogyan azokat korábbi döntéseiben értelmezte.

3. A jog jelen cikknek megfelelő alkalmazásának és értelmezésének összhangban kell állnia a nemzetközileg elismert emberi jogokkal, és nem lehet hátrányosan megkülönböztető a 7. cikk 3. bekezdése által meghatározott nem, életkor, faj, bőrszín, nyelv, vallás vagy vallásos meggyőződés, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti, etnikai vagy társadalmi származás, vagyon, születés vagy egyéb helyzet szerint”.

⁸⁶³ Uo. 20. cikk.

⁸⁶⁴ Uo. 22. cikk.

nulla poena sine lege,⁸⁶⁵ a személyi hatály visszamenőleges alkalmazásának tilalma,⁸⁶⁶ az egyén büntetőjogi felelőssége,⁸⁶⁷ az ártatlanság védelme⁸⁶⁸ és a *fair* eljárás követelményének számos elve (tisztességes, pártatlan, nyilvános tárgyalás, fegyveregyenlőség, védelemhez való jog, ítélethozatal indokolatlan késedelem nélkül, tolmácshoz való jog, vallomás megtagadásának joga, a vádon van a bizonyítási teher, kereszkérdezés joga stb.).⁸⁶⁹

Eleve eldöntött volt vajon, hogy a római diplomáciai konferencián elfogadott megoldás nyomán az ICC joggyakorlata anélkül fejleszthető, hogy a regionális emberi jogi egyezmények vonatkozásában a *pacta tertiis nec nocent nec pro sunt* elv felhívásától kellene tartani?

A *travaux préparatoires*-t ismerő szakértők egyetértének abban, hogy – a várakozások ellenére – a 21. cikk 3. §-át hosszasan vitatták Rómában, ám ez a vita nem annak az első felére vonatkozott (ti. „A jog jelen cikknek megfelelő alkalmazásának és értelmezésének összhangban kell állnia a nemzetközileg elismert emberi jogokkal”), hanem a második felére („és nem lehet hátrányosan megkülönböztető a 7. cikk 3. bekezdése által meghatározott nem, életkor, faj, bőrszín, nyelv, vallás vagy vallásos meggyőződés, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti, etnikai vagy társadalmi származás, vagyon, születés vagy egyéb helyzet szerint”).⁸⁷⁰ A vita a „nem” alapján történő hátrányos megkülönböztetés kapcsán robban ki, ahol az angol szöveg nem a *sex*, hanem a *gender* kifejezést használja, és ezért állítólag a homoszexualitás, transzszexualitás propagálásától tartott sok ellenző állam.⁸⁷¹

Az így elfogadott szöveg ugyanakkor nem minden szempontból egyértelmű, és többen hiányolják a nemzetközi bírósági joggyakorlat pontos jogi relevanciájának tisztázását⁸⁷² attól tartva, hogy az eredendően a bírák szövegtérképezési szabadságának korlátozását célzó szabályból éppen a szabadoosság trambulinja válhat.⁸⁷³ Vannak – mint például Olivia Martelly –, akik viszont éppen, hogy

⁸⁶⁵ Uo. 23. cikk.

⁸⁶⁶ Uo. 24. cikk.

⁸⁶⁷ Uo. 25. cikk.

⁸⁶⁸ Uo. 66. cikk.

⁸⁶⁹ Uo. 67. cikk.

⁸⁷⁰ PELLET (2002b) i. m. 1081.; DE GUZMAN i. m. 947.; SADAT (2002) i. m. 180.

⁸⁷¹ Uo. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és az Emberi Jogok Európai Egyezménye angol szövegében a *sex* kifejezést használja. A francia szöveg mindhárom esetben – azaz a Római Statútumban is – egyaránt a *sexe* kifejezést alkalmazza.

⁸⁷² HEIKKILÄ i. m.

⁸⁷³ ARSANJANI i. m. 29.

ezt tartanák kívánatosnak, legalábbis – bizonyos visszafogottsággal – abban az értelemben, hogy ennek alapján, amikor kell, a nyelvtani értelmezéstől a teleológikus értelmezés irányába lehet majd elmozdulni.⁸⁷⁴

Alain Pellet szerint az bizonyos, hogy itt mindenféleképpen valamilyen nemzetközi szuperlegalitásról van szó, jóllehet sem a szöveg, sem az előkészítő anyagok nem adják meg a pontos tartalmat, amely szerinte nem is felel meg a bevett jogi kategóriáknak. (A maga részéről e rejtélyes kifejezés tényleges tartalmának meghatározását az *erga omnes / jus cogens* normák irányában remélte, ahogyan arra az exjugoszláv törvényszék (ICTY) is kísérletet tett a Furundzija ügyben.)⁸⁷⁵ De természetesen az ICC-n múlik, merre indul el.⁸⁷⁶

5.2. A hivatkozások indokoltsága melletti és elleni érvek és hipotézisek

A *hivatkozás mellett szól*, (i) ha a szöveg azonos vagy nagyon közeli, vagy (ii) ha még elegendő saját jogeset híján kívánatosnak tűnik a másik bíróság gyakorlatának importálása, vagy (iii) ha egy nagy spektrumú összehasonlító jogi áttekintés nem árthat, vagy (iv) ha az áttekintés az ügy bonyolultságának megértéséhez szükséges, vagy (v) amikor indokoltan vagy indokolatlanul a peres felek hivatkoznak a strasbourgi vagy az amerikai joggyakorlatra, ily módon feladva a labdát az ICC adott kamarájának.

A *visszafogottság irányába mutat*, (i) ha tulajdonképpen nincs is szükség a hivatkozásra, vagy (ii) ha eleve annyira különbözik a Római Statútum és az emberi jogi egyezmények cikkeinek a szövege, hogy a hivatkozás racionálisan fel sem merül, vagy (iii) ha a Római Statútum és az emberi jogi egyezmények alapkoncepciója, belső logikája és funkciója merőben eltér, vagy (iv) ha a hivatkozható ügy egyedi, elszigetelt vagy egy későbbi stabilizálódott joggyakorlat által túlhaladott.

Az más kérdés, hogy a hivatkozás vagy az arról való lemondás motivációja mennyire van explicit módon kifejtve magában a bírói döntésben.⁸⁷⁷

⁸⁷⁴ MARTELLY i. m. 76.

⁸⁷⁵ PELLET (2002b) i. m. 1082.

⁸⁷⁶ Uo. 1080.

⁸⁷⁷ “But citation by one court of another’s jurisprudence does not in and of itself mean material influence. By the same token, non-citation does not imply the lack of thereof: conformity to foreign judicial rationales may be the result of implicit acculturation.” VASILIEV i. m. 375.

5.3. Példák a Nemzetközi Büntetőbíróság gyakorlatából

Előre bocsátandó, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság jóval több döntést hozott, mint amennyit az őt támadó, részben földrész-orientált kritika szeret hangsúlyozni: a politikai sajtó a nagy, az ügyet büntetéssel lezáró ítéletekre fókuszál, miközben voltak és vannak felmentő ítéletek, eljárást megszüntető végzések és főleg a különböző közbenső, írásbeli indoklással ellátott, pervezető döntések. Ha ezeket is figyelembe vesszük, akkor jelentős számú olyan döntést találunk, ahol az európai vagy az amerikai joggyakorlatra történt hivatkozás.

Ezeket az ítéleteket és döntéseket az ICC mindhárom formációjában hozta, azaz a Tárgyalás-előkészítő Kamarához, Tárgyaló Kamarához és a Fellebbviteli Kamarához egyaránt köthetünk ilyen hivatkozásokat.

A *Lubanga*-ügyben, ahol a kongói polgárháborúnak az Ituri régióban zajló szakaszában a gyermekkatonák toborzásában és sorozásában végül bűnösnek talált helyi hadurat ítélte el az ICC, az európai és az amerikai emberi jogi bírósági gyakorlatból az alábbi kérdéskörökhöz talált fogódzót⁸⁷⁸ a testület: (i) az előzetes letartóztatás hossza és megszüntetésének feltételei, (ii) a vádlott javára szóló megszerzett bizonyítékok ügyészégi visszatarthatósága, (iii) az anonimizált bizonyítékok felhasználhatósága, (iv) a *nullum crimen sine lege* és a büntetőjogi tényállás normatív világosságának állítólagos hiányosságai, (v) az áldozatok kártalanításának mértéke, módozata és az elkövetői okozatosság összefüggése.

Az előzetes letartóztatás hosszát és megszüntetésének feltételeit illetően az ICC Tárgyalás- előkészítő Kamarája mindenekelőtt azokat a téziseket vette át, amelyek szerint az előzetes letartóztatás ügyében hozandó döntéseket a terhelt életviszonyainak, az eljárás alóli kibúvás veszélyének és az egyedi körülményeknek a konkrét, eseti elemzése alapján kell meghoznia, azonban az ügy bonyolultsága is olyan tényező, amelyet adott esetben figyelembe lehet venni.⁸⁷⁹

A vádlott javára szóló megszerzett bizonyítékok ügyészégi visszatarthatósága ügyében a Tárgyaló Kamara nem fogadta el, hogy ebben csak és

⁸⁷⁸ A terjedelmi korlátok miatt itt és a későbbiekben kénytelen vagyok mellőzni az ítéletek sorszám és dátum szerinti beazonosítását és magát az átemelt *dictumot* sem idézem. *Nota bene*: a jelen alfejezet alapjául szolgáló, a *dictumokat* egymás mellé állító összeállításom kb. negyven oldal terjedelmű lett.

⁸⁷⁹ ICC-01/04-01/06-586, Chambre préliminaire I, Décision sur la demande de mise en liberté provisoire de Thomas Lubanga Dyilo, 18 octobre 2006, 6–7. Hivatkozott európai ügyek: Tomasi contra Franciaország, Mansur contra Törökország, Van der Tang contra Spanyolország, W. contra Svájc, Wemhoff contra Németország, Stögmüller contra Ausztria, Contrada contra Olaszország. Az amerikai joggyakorlatból: Guy Malary contra Haiti és Génie Lacayot contra Nicaragua.

kizárólagosan az ügyészség dönthetne: köteles a dokumentumokat a bíróság asztalára tenni, és ez utóbbi dönt arról, hogy szólnak-e indokok amellett, hogy egy bizonyos ideig a védelem betekintési jogát korlátozzák, mindaddig, amíg ez nem sérti a fegyverek egyenlőségének elvét.⁸⁸⁰

Az anonimizált bizonyítékok felhasználhatósága a tanúvédelemre hivatkozó ügyészség és a védelem vitájában merült fel, amelyben a tárgyalás előkészítő kamara viszont többek között arra is hivatkozott, hogy ezt a megoldást bizonyos keretek között az EJEB is elfogadta, figyelmeztetve azonban arra, hogy az már garanciális problémát jelenthet, ha meghatározó jelleggel építene az ilyen valamásra egy bíróság.⁸⁸¹

A *nullum crimen sine lege* elvet a védelem a strasbourgi joggyakorlatra hivatkozva abban az értelemben hívta fel, hogy a Római Statútumnak adott bűncselekményi fordulata, a gyermekkatonák „részvétele a fegyveres összeütközésben” nem teljesíti a normavilágosság kritériumait, mivel szerinte csak a fegyveres, harcbeli részvétel miatti toborzás, sorozás lenne jogszerűen büntetendő, és a nem fegyveres részvétel más kategóriába kellene, hogy tartozzon. A Tárgyaló Kamara nem bonyolódott bele a normavilágosság EJEB-kritériumrendszerének elemzésébe, hanem arra hivatkozva döntötte el ezt a vitát, hogy nem esett csorba a „normavilágosság” követelményén, mivel a részben nemzetközi összetételű Sierra Leone-i Különleges Törvényszék értelmezése követhető,⁸⁸² miszerint a gyerekek felhasználása katonai logisztikai és nem fegyveres felderítői, hírvivői feladatokra ugyanúgy a gyermekkatonaság tilalmába ütközik, mint a fegyveres bevetés.⁸⁸³

⁸⁸⁰ ICC-01/04-01/06-1401-tFRA, 13 juin 2008 Chambre de Première Instance, Décision relative aux conséquences de la non-communication de pièces à décharge couvertes par les accords prévus à l'article 54-3-e du Statut, à la demande de suspension des poursuites engagées contre l'accusé et à certaines autres questions soulevées lors de la conférence de mise en état du 10 juin 2008, § 77, 38. Hivatkozott európai ügyek: Jaspers contra Belgium, Jasper contra Egyesült Királyság, Fitt contra Egyesült Királyság, V. contra Finnország, Rowe & Davis contra Egyesült Királyság, Edwards contra Egyesült Királyság.

⁸⁸¹ *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Decision on the confirmation of charges, ICC-01/04-01/06-803-tEN, 07 February 2007 ICC-01/04-01/06-803, § 102, 34. (Ld. EJEB: Kostovski contra Hollandia), <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=266175>

⁸⁸² “The jurisprudence of the SCSL has been considered by the Trial Chamber. Although the decisions of other international courts and tribunals are not part of the directly applicable law under Article 21 of the Statute, the wording of the provision criminalising the conscription, enlistment and use of children under the age of 15 within the Statute of the SCSL is identical to Article 8(e)(vii) of the Rome Statute, and they were self-evidently directed at the same objective. The SCSL's case law therefore potentially assists in the interpretation of the relevant provisions of the Rome Statute.” Judgment pursuant to Article 74 of the Statute, ICC-01/04-01/06-2842, 05 April 2012, Ítélet Lubanga büntetőjogi felelősségéről, § 603, 275., <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=1379838>,

⁸⁸³ Uo. §§ 616, 624, 625, 281., 284., 285.

Az áldozatok kárpótlása ügyében a Tárgyaló Kamara valamelyest épített az európai és főleg az amerikai joggyakorlatra,⁸⁸⁴ azonban a Fellebbviteli Kamara elővigyázatosságra intett, mondván, hogy azért kell óvatosságot tanúsítani e téren a két emberi jogi bíróság gyakorlatának esetleges figyelembe vételekor, mivel ott a kártalanítás egyén kontra állam viszonylatban érvényesül, míg az ICC az ügyész kontra egyén viszonylatában zajló büntetőper után egyén kontra egyén viszonylatban dönt a kártalanítás mértékéről, annak esetleges megelőlegezéséről.⁸⁸⁵

A könyvben már sokszor említett ituri falu, Bogoro 2003. február 24-ei felprédálása, lakosai java részének lemészárlása miatt megindított büntetőeljárásban két gyanúsított, majd vádlott volt, a ngiti milíciák egyik vezetője, Germain Katanga és a lendu milíciák egyik parancsnoka, Ngudjulo Chui.

Az ügyvéddel való kontaktus az eljárás első, nyomozati-kihallgatási szakaszában még nem azonnal valósult meg: az ezt illető védői panaszra a Tárgyalás-előkészítő Kamara azzal reagált, hogy mindez az eljárás egészének *fair* jellegét nem kérdőjelezi meg, ha a védelem kétségbe tudja vonni a védői jelenlét nélkül, a vádlottól szerzett információkat, és ezzel összefüggésben több strasbourgi ítéletre is utalt.⁸⁸⁶ A tanúvédelem és az anonimizált vallomások tekintetében a Tárgyalás-előkészítő Kamara tulajdonképpen megismételte azt, amit a Lubanga-ügyben is kimondott.⁸⁸⁷

Az eljárás során azonban – nem először és nem utoljára – a bizonyítékok egy részének erejét a védelem sikerrel tudta kétségbe vonni: Germain Katanga parancsnoki pozíciója valós volt, de nem egyértelmű, hogy már a kérdéses napon is fennállt-e. Valóban ő fegyverezte fel az adott törzsi milíciát modern fegyverekkel a kérdéses időpontban, de a támadásra való utasítás ténye, az egység akciója feletti ellenőrzési képesség nem volt minden kétséget kizáró módon

⁸⁸⁴ “Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations”, 7 August 2012, ICC-01/04-01/06-2904., Döntés a Lubanga-ügy kárpótlási alapelveiről, § 186, 76., https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_07872.PDF

⁸⁸⁵ ICC-01/04-01/06-3129, Judgment on the appeals against the “Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations” of 7 August 2012, Másodfokú ítélet a Lubanga-ügy kárpótlási alapelveiről, §§ 127–128, 46–47., https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2015_02631.PDF

⁸⁸⁶ Imbrioscia contra Svájc, Schenk contra Svájc, John Murray contra Egyesült Királyság, Granger contra Egyesült Királyság, Magee contra Egyesült Királyság, Brennan contra Egyesült Királyság, Öcalan contra Törökország, Salduz contra Törökország, Yurttas contra Törökország. Decision on the confirmation of charges, ICC-01/04-01/07-717 01-10-2008, § 93–96, 33–41., <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=571253>

⁸⁸⁷ Decision on the confirmation of charges, ICC-01/04-01/07-717 01-10-2008, § 118, 41., <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=571253>

bizonyítható. Így merült fel az eljárás során az „átminősítés” kérdése, azaz, hogy a közvetlen, parancsnoki felelősség helyett a bűnsegédi bűnrészesség egy bizonyos formájára minősítsék át a vád tárgyává tett cselekményt.⁸⁸⁸

Erre az átminősítésre az ICC eljárási és bizonyítási szabályzata 55. cikkében lehetőséget ad, és a Tárgyaló Kamara 2012-ben már jelezte az ezzel élés indokoltságát. Ebben a döntésében a feltételeket is rögzítette – ti. mindez úgy történjék, hogy a vádlott és a védelem jogai ne sérüljenek – és ezek alátámasztásául több európai⁸⁸⁹ és amerikai⁸⁹⁰ ítéletre is hivatkozott.⁸⁹¹ (Ennek alapján a Tárgyaló Kamara az átminősítést elvégezte és elmarasztaló ítéletet hozott:⁸⁹² az ezeket az eljárási lépéseket kifogásoló fellebbezést a Fellebbviteli Kamara elutasította, röviden utalva a strasbourgi joggyakorlat figyelembevételére).⁸⁹³

A Főügyész eredendően Katanga bűnsegédeként, de egy másik, a mérszárlásban szintén valóban résztvevő lendu milícia parancsokaként vádolta Mathieu Ngudjulo Chuit és a Tárgyalás-előkészítő Kamara ezt jóváhagyta. A bizonyítási nehézségek azonban utóbb annyira markánsan jelentek meg, hogy a Tárgyaló Kamara a bizonyíték hiányában való felmentés mellett döntött, amit a fellebbviteli kamara is jóváhagyott. Ngudjulo ezt követően előzetes letartóztatásának a scheveningeni börtönben eltöltött idejére tekintettel kártalanítási kérelmet nyújtott be az ICC ellen. A Római Statútum erre elvben lehetőséget ad „súlyos és nyilvánvaló bírói tévedés” (*manifest miscarriage of justice*) ICC bírósági elkövetése esetén.⁸⁹⁴ e

⁸⁸⁸ Ti. a 25. cikk (3)(a) helyett a 25. cikk (3)(d) pont szerinti felelősségre. (A felelősségi alakzatokat ld. a 4. és az 5. fejezetben).

⁸⁸⁹ Dallos contra Magyarország, Sipavicius contra Litvánia, Vesque contra Franciaország, Pierre Bäckström és Mattias Andersson contra Svédország, Morel contra Franciaország, Castillo Algar contra Spanyolország, Fey contra Ausztria, Bulut contra Ausztria, Piersack contra Belgium, Kamasinski contra Ausztria, Pélissier és Sassi contra Franciaország.

⁸⁹⁰ Barreto Leiva contra Venezuela.

⁸⁹¹ *The Prosecutor v. Germain Katanga*, Decision on the implementation of regulation 55 of the Regulations of the Court and severing the charges against the accused persons, ICC-01/04-01/07-3319-tENG/FRA, 21 November 2012, § 22, 15., <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=1529337>

⁸⁹² *The Prosecutor v. Germain Katanga*, Judgment pursuant to article 74 of the Statute, ICC-01/04-01/07-3436-tENG, 07 March 2014, 709., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/07-3436-tENG>

⁸⁹³ “Judgment on the appeal of Mr Germain Katanga against the decision of Trial Chamber II of 21 November 2012 entitled Decision on the implementation of regulation 55 of the Regulations of the Court and severing the charges against the accused persons”, ICC-01/04-01/07-3363, 27 March 2013, §§ 93–94., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/07-3363>

⁸⁹⁴ Római Statútum 85. cikk A letartóztatott vagy elítélt személy kárpótlása

(1) Bárki, akit jogellenesen tartóztattak le, vagy tartottak fogva, peres úton érvényesíthető kárpótlásra jogosult. [...]

fogalom tisztázása érdekében az eljáró Tárgyaló Kamara terjedelmes összehasonlító jogi áttekintést adott, és ennek keretei között hivatkozott a fogalom strasbourgi használatára is.⁸⁹⁵ Sem a két ügy egyesítését, sem a szétválasztást, sem az ártatlanság vélelme elvének bírói magyarázatát nem minősítette olyannak, hogy az *manifest miscarriage of justice* lehetne.

A *Bemba-ügyben* a vádlottat a közép-afrikai köztársaságbeli polgárháborúba beavatkozó kongói hadtest katonái által tömeges mértékben elkövetett nemi erőszak miatt a parancsnoki felelősség elve alapján helyezték vád alá és ítélték el elsőfokon. Az ügyben az ítélet érintette azt a védői kifogást, hogy úgymond sérült a vádlottnak az ellene emelt vádról történő tájékoztatáshoz való joga. A Tárgyaló Kamara strasbourgi ítéletre is hivatkozott, amikor megállapította, hogy nem kifogásolható, ha nem szó szerint azonos a tájékoztatás az eljárás különböző szakaszaiban, amennyiben a vádlott így megérti, hogy mi az, amivel vádolják, és ennek megfelelően tudja védekezését megtervezni.⁸⁹⁶ Az ún. kumulatív bűncselekményeknek és *a ne bis in idem* szabálynak a védelem által állított ütközését azzal vetette el, hogy úgy a nemzetközi büntetőtörvény-székek, mint az EJEB gyakorlata szerint nem sérül az elv az azonos tényállási elemekre építkező vádemelés és elítélés esetében akkor, ha a különböző tényállások esetében legalább egy-egy tényállási elem különbözik.⁸⁹⁷

De mint láttuk, a Fellebbviteli Kamara felmentette Bembát, mivel úgy ítélte meg, hogy a probléma nem a tájékoztatás megléte vagy hiánya, hanem a vádhoz kötöttség elvén való túlterjeszkedés volt. (Lásd a 4. fejezetben írottakat.)

(3) Kivételes körülmények esetén, ha a Bíróság olyan meggyőző tényeket talál, amelyek azt bizonyítják, hogy súlyos és nyilvánvaló bírói tévedés történt, belátása szerint kárpótlást ítél meg az Eljárási és Bizonyítási Szabályokban meghatározott követelmények szerint annak a személynek, akit a jogerős felmentő ítéletet követően, vagy az eljárás emiatt való megszüntetése után szabadon bocsátottak.

A Római Statútum angol szövegében: “3. In exceptional circumstances, where the Court finds conclusive facts showing that there has been a grave and manifest miscarriage of justice, [...]”.

⁸⁹⁵ *The Prosecutor v. Mathieu Ngudjolo Chui*, Decision on the «Requête en indemnisation en application des dispositions de l'article 85(1) et (3) du Statut de Rome», ICC-01/04-02/12-301-tENG, 16 December 2015, § 43, 18., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-02/12-301-tENG> (A dokumentum az EJEB joggyakorlatából a Granger contra Egyesült Királyság ügyben hozott ítéletre hivatkozik).

⁸⁹⁶ EJEB hivatkozás: Pélissier et Sassi contra Franciaország, Mattoccia contra Olaszország, Giosakis contra Görögország (no. 3), ICC-01/05-01/08-3343 21-03-2016, Situation in the Central African Republic, in the case of *the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, Judgment pursuant to Article 74 of the Statute, §§ 31, 33, 23., 24.

⁸⁹⁷ EJEB hivatkozás: Zolotoukhin contra Oroszország, ICC-01/05-01/08-3343 21-03-2016, Situation in the Central African Republic, in the case of *the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, Judgment pursuant to Article 74 of the Statute, § 747, 361.

A *Bemba és társai ügyben* a fenti perrel összefüggésben, a Főügyész a tanúk megvesztegetése és megfenyegetése miatt külön is vádat emelt Bemba és egyes, a védői csapathoz kötődő munkatársai ellen. Az ügyben a Tárgyalás-előkészítő Kamara nevében eljáró egyesbíró döntését felülbírálv a Fellebbviteli Kamara az előzetes letartóztatás elrendelésének és megszüntetésének feltételei kapcsán hangsúlyozta a szabadságkorlátozás mellett és ellenében szóló körülmények részletes vizsgálatának fontosságát és azt, hogy ennek a döntésben is egyértelműen meg kell jelennie.⁸⁹⁸

A *Mbarushimana-ügyben* a kongói É-Kivu és D-Kivu tartományokban zajló polgárháborúban a szomszédos ruandai népirtás hutu-tutszi szembenállása jelent meg, azonban a Tárgyalás-előkészítő Kamara nem tartotta a vádemeléshez elégségesnek az adott vezetővel szemben az ügyészség által benyújtott bizonyítékokat, és a vádat nem erősítette meg. Az ártatlanság vélelmére és az ügyészségen nyugvó bizonyítási teherre hivatkozó kamara általánosságban utalt az idevágó strasbourgi joggyakorlatra⁸⁹⁹ és a konfliktusban való közvetlen és közvetett részvétel elkövetésével összefüggésben hivatkozott az amerikai közti emberi joggyakorlatra.⁹⁰⁰ A döntéssel szembeni ügyészségi fellebbezést elutasító fellebbviteli kamarai ítélet viszont már nem hivatkozott sem európai, sem amerikai közti joggyakorlatra.⁹⁰¹

5.4. A hivatkozások stílusa és típusai

Az európai és az amerikai közti emberi jogi praxisra való utalások a logikailag lehetséges összes variációt kimerítik: vannak általános utalások az emberi jogi bí-

⁸⁹⁸ Az amerikai közti joggyakorlatból a Luis Lizardo Cabrera contra Dominikai Köztársaság, az európaiból a Wemhoff contra Németország és a Chraidi contra Németország ügyre hivatkozott. ICC-01/05-01/13-969, Judgment on the appeals against Pre-Trial Chamber II's decisions regarding interim release in relation to Aimé Kilolo Musamba, Jean-Jacques Mangenda, Fidèle Babala Wandu, and Narcisse Arido and order for reclassification, 29 May 2015, § 45, 20–21., <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/05-01/13-969-tARB>

⁸⁹⁹ *The Prosecutor v. Callixte Mbarushimana*, Decision on the confirmation of charges, ICC-01/04-01/10-465-Red, 16 December 2011, § 40, 22., <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=1286409>

⁹⁰⁰ Itt tulajdonképpen az Emberi jogok amerikai közti bizottságának egyik, a kolumbiai emberi jogsértéseket vizsgáló jelentésének a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottság egyik humanitárius jogi kommentárjába bekerült részére történt hivatkozás. *The Prosecutor v. Callixte Mbarushimana*, Decision on the confirmation of charges § 148, 73.

⁹⁰¹ *The Prosecutor v. Callixte Mbarushimana*, Judgment on the appeal of the Prosecutor against the decision of Pre-Trial Chamber I of 16 December 2011 entitled "Decision on the confirmation of charges", ICC-01/04-01/10-514, 30 May 2012, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/10-514>

róságok gyakorlatára vagy éppen hol csak az európaira, hol csak az amerikaiaközire, esetleg mindkettőre, de nem ritkán vannak konkrét hivatkozások is egyes ügyekre, hol csak a lábjegyzetekben, hol azonban a főszövegben is. Vannak továbbá olyan ügyek is, ahol az ICC ugyan nem reagál nevesítve a vád vagy a védelem által felhívott idegen jogesetekre, azonban döntésének logikájában, érveiben mégis visszaköszönnek egy adott bírói döntés vagy éppen egy tartós joggyakorlat ismert tézisei.

Ugyanakkor az is tény, hogy a hivatkozott emberi jogi bírósági jogesetek ránézésre – érthetően – elenyésző számban vannak az ICC saját hivatkozott „precedenseihez” képest, és valószínűleg jelentősen kevesebb hivatkozársra lehet büszke a két emberi jogi bíróság, mint amennyit a nemzetközi büntetőtörvénysszékek (ICTY, ICTR, STSL) gyűjtöttek be.

Ugyanakkor a hivatkozások tekintetében nem a statisztikai sorrendiség a mérvadó, hanem az ütőerő: e tekintetben a hosszabb időtáv áttekintése és a felhívott „precedensek” tartalmának részletes – e rövid fejezet kereteibe sajnos be nem férő – elemzése nélkül végleges megállapításokra aligha lehet jutni. Az azonban valószínűnek tűnik, hogy az átvételek sem ügydöntő jellegűek, sem feleslegesek nem voltak: alátámasztották a Római Statútum szövegéből, annak előkészítő anyagaiból és a többi kapcsolódó dokumentumból levonható következtetéseket, azokhoz egy szélesebb joggyakorlati háttér és egy-egy, a maga földrészén népszerű és elismert jogrendszer és annak tudományos világa által elemzett, kritikailag „hitelesített” gondolkodásmódot hívtak segítségül. Arra is láthattunk viszont a fentiekben példát, hogy az ICC adott kamarája maga mutatott rá azokra a korlátokra, amelyek figyelembevétele elengedhetetlen ahhoz, hogy döntsön egy-egy tézis, *a fortiori* egy megközelítés átvételéről.

Azt a megállapítást tehát meg lehet kockáztatni, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság más nemzetközi bíróságok joggyakorlatának figyelembevétele-től nem zárkózik el, azokból pragmatikusan mer inspirálódni, megőrizve a saját manőverezési szabadságát. A nemzetközi bírósági kölcsönhatások, joggyakorlati interakciók itt is érzékelhetőek, amelyeket a nemzetközi jog tudományának ezzel foglalkozó szerzői az emberi jogok mint az emberiség közös öröksége fogalmával is magyaráznak,⁹⁰² és amit az alapokmányok szóhasználati hasonlósága is eleve szembeötlővé tett.

⁹⁰² Ld. ebben az értelemben CASSESE i. m.; FROUVILLE i. m. 261.; MARTELLY i. m. 81.; JOUANNET i. m. 278.

11. FEJEZET

A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG ÉS AZ ÁLLAMOK EGYÜTTMŰKÖDÉSE: SZABÁLYOK, SIKEREK, NEHÉZSÉGEK, KIHÍVÁSOK ÉS REALITÁSOK⁹⁰³

1. Az „együttműködés” elve és szabályai a Római Statútumban

E címben sugalltak dacára hadd kezdjem egy általános szabállyal: „*A nemzetközi jog az államok együttműködésén alapszik.*” Ezt a joghallgatók a tantárgy oktatásának első óráján már hallják, majd utána csaknem minden további órán. Akik pedig végzett jogásként a nemzetközi joggal hivatásszerűen foglalkoznak, akár diplomataként, akár a különböző minisztériumoknak a más országok hasonló tárcáinál dolgozó referensek kontaktaiként, akár a rendőrség, az ügyészség és a bíróság nemzetközi kapcsolatainak szervezőiként, a nemzetközi jogsegélyügyek robotosaként, szinte naponta szembesülnek ezzel, ideértve azt az örömet és hatékonyságot, amikor van együttműködés, és mindazt a nehézséget, ami egy konkrét ügy intézésében merül fel, ha az együttműködés ilyen-olyan okból megakad.

A Római Statútumban egy külön fejezet (ti. a *Nemzetközi együttműködés és jogsegély* címet viselő IX. fejezet) foglalkozik az együttműködéssel, de ezen túlmenően számos fejezet több ponton is kapcsolódik ehhez. A fent említett fejezet java részben a részes államokat terhelő együttműködési kötelezettségről szól, de vannak a nem részes államokat érintő szabályai is. Az általános kö-

⁹⁰³ A fejezet eredeti szövege ugyanezzel a címmel az *Emlékkönyv Farkas Ákos 65. születésnapjára* című kiadványban jelent meg. Ld. Kovács (2019c) i. m. Átdolgozásakor elhagytam a perszonália jellegű részeket.

teleleztségeken⁹⁰⁴ túl bizonyos eljárástechnikai, dokumentációs, titokvédelmi szabályok⁹⁰⁵ rögzítése, illetve az Interpollal⁹⁰⁶ és egyéb nemzetközi szervezettekkel⁹⁰⁷ való együttműködés hangsúlyozása mellett ezért külön is érdemes felidézni a nem részes államokkal való kapcsolatokat érintő paragrafust,⁹⁰⁸ amely mindenekelőtt, de nem kizárólagosan *ad hoc* megállapodást⁹⁰⁹ irányoz elő. Részes államok esetében a Részes Államok Közgyűlése, a Biztonsági Tanács által az ICC elé utalt helyzetek esetében az ENSZ BT hivatott az egyik vagy másik alapon⁹¹⁰ beálló együttműködési kötelezettség teljesítésének elmulasztása esetén annak okainak kivizsgálására és a következmények megállapítására.

⁹⁰⁴ Római Statútum 86. cikk Általános együttműködési kötelezettség
A Részes Államok a jelen Statútum rendelkezéseinek megfelelően teljes mértékben együttműködnek a Bírósággal a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmények miatti nyomozás és vádképviselés során.

⁹⁰⁵ Római Statútum 87. cikk Együttműködési megkeresés: általános rendelkezések (1)–(4) §.

⁹⁰⁶ Római Statútum 87. cikk (1)(b) Amikor célszerű, és az (a) pont sérelme nélkül, a megkereséseket a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrség Szervezete, vagy bármely más megfelelő regionális szervezet útján is el lehet juttatni.

⁹⁰⁷ Római Statútum 87. cikk [...]
(6) A Bíróság kormányközi szervezetektől is kérhet információt vagy dokumentumokat. A Bíróság másfajta együttműködést és segítséget is kérhet, amelyről az ilyen szervezettel megállapodhat, és amelyek összhangban állnak annak hatáskörével vagy feladataival.

⁹⁰⁸ Római Statútum 87. cikk [...]
(5)(a) A Bíróság felkérhet olyan Államot is, amely a jelen Statútumnak nem részese, hogy a jelen Fejezetnek megfelelően eseti megállapodás vagy az ilyen Állammal kötött nemzetközi szerződés alapján, illetve bármely más megfelelő alapon segítséget nyújtson.
(b) Amennyiben a Statútumban nem részes Állam, amely eseti megállapodást vagy nemzetközi szerződést kötött a Bírósággal, nem teljesíti az ilyen megállapodás vagy a nemzetközi szerződés szerint benyújtott kérelmeket, a Bíróság értesítheti erről a Részes Államok Közgyűlését vagy, ha a Biztonsági Tanács utalta a Bíróság elé az ügyet, a Biztonsági Tanácsot.

⁹⁰⁹ A fent hivatkozott 87. cikk (5)(a) ("on the basis of an *ad hoc* arrangement, an agreement with such State or any other appropriate basis" / «sur la base d'un arrangement *ad hoc* ou d'un accord conclu avec cet État ou sur toute autre base appropriée») nem feltétlenül írott, konkrét okmányra utal.

⁹¹⁰ Így a Biztonsági Tanács által kezdeményezett eljárásban a BT határozata, illetve – részben azzal is összefüggésben – az ENSZ tagállami mivolt is a nem részes állam kötelezettségét keletkeztetheti.

Az összesen mintegy tíz oldalas⁹¹¹ IX. fejezet egyéb rendelkezései a hazai jogi eljárások⁹¹² illeszkedésének fontosságát, a konkuráló megkereséseket,⁹¹³ az átadás⁹¹⁴ kérdését, az ideiglenes letartóztatást,⁹¹⁵ az együttműködés egyéb formáit⁹¹⁶ és annak eljárási, nyelvi és egyéb követelményeit,⁹¹⁷ a teljesítés halasztásának bizonyos formáit,⁹¹⁸ egyéb típusú együttműködési segítségék tartalmi és

⁹¹¹ A teljes terjedelem oldalszáma természetesen az adott kiadvány betű- és lapméretétől függ, de láthatóan terjedelmes fejezetről van szó.

⁹¹² Római Statútum 88. cikk Nemzeti jog szerint rendelkezésre álló eljárások
A Részes Államok biztosítják, hogy nemzeti jogrendszerükben olyan eljárások álljanak rendelkezésre, amelyek lehetővé teszik a jelen Fejezet szerinti valamennyi együttműködési forma érvényesítését.

⁹¹³ Római Statútum 90. cikk Párhuzamos kérelmek.

⁹¹⁴ Római Statútum 89. cikk Személyek átadása a Bíróságnak
[*Nota bene:* Az átadás – akárcsak az európai unió európai letartóztatási parancs esetében – érdemben azonos a kiadatás közismert intézményével, amelynek gyakori alkotmányos akadályai (ti. ahol a nemzeti alkotmány tiltja a saját állam kiadatását idegen állam megkeresésére) elkerülése miatt találták hasznosnak a “surrender” / “remise” fogalmának bevezetését].

⁹¹⁵ Római Statútum 92. cikk Ideiglenes letartóztatás.

⁹¹⁶ Római Statútum 93. cikk Az együttműködés más formái

- (1) A Részes Államok a jelen Fejezet rendelkezéseinek és a nemzeti eljárási joguknak megfelelően teljesítik a Bíróság megkereséseit annak érdekében, hogy a következő módon nyújtsanak jogsegélyt a nyomozás és a büntetőeljárás során:
 - (a) A személyek azonosítása és tartózkodási helyük, illetve dolgok feltalálási helyének megállapítása;
 - (b) Bizonyítás-felvétel, ideértve az eskü alatti vallomásokat, valamint a bizonyítékok bemutatását, ideértve a szakvéleményeket és a Bíróság számára szükséges jelentéseket;
 - (c) A gyanúsítottak vagy vádlottak kihallgatása;
 - (d) Iratkézbetés, ideértve a bírósági iratokat is;
 - (e) A személyeknek a Bíróság előtt tanúkénti vagy szakértőként való önkéntes megjelenésének elősegítése;
 - (f) Személyek ideiglenes átadása a 7. bekezdés szerint;
 - (g) Helyszíni szemlék, ideértve sírok exhumálását és megvizsgálását;
 - (h) Házkutatások és lefoglalások fogantatása;
 - (i) Jegyzőkönyvek és dokumentumok megküldése, ideértve a hivatalos jelentéseket és dokumentumokat is;
 - (j) A sértettek és tanúk védelme, továbbá a bizonyítékok megőrzése;
 - (k) A bűncselekménnyel kapcsolatos jövedelmek, vagyon, vagyontárgyak és eszközök azonosítása, felkutatása, befagyasztása vagy lefoglalása, esetleges elkobzás végett, a jóhiszemű harmadik személyek jogainak sérelme nélkül; és
 - (l) Bármilyen más olyan jogsegély, amelyet a Megkeresett Állam joga nem tilt, és amely alkalmas a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmények miatti nyomozás és büntetőeljárás előmozdítására.

⁹¹⁷ Római Statútum 99. cikk A 93. és a 96. cikk szerinti megkeresések teljesítése.

⁹¹⁸ Római Statútum 94. cikk A kérelem teljesítésének elhalasztása folyamatban lévő nyomozás vagy büntetőeljárás esetén, 95. cikk A megkeresés teljesítésének elhalasztása az elfogadhatóság kifogásolása miatt.

egyéb követelményeit,⁹¹⁹ az esetleges konzultációt,⁹²⁰ a nemzetközi jog alapján fennálló bizonyos immunitás esetén történő együttműködést,⁹²¹ az együttműködés költségeinek viselését⁹²² (ideértve azoknak tételes felsorolását, mint például az úti, fordítói, szakértői költségek, amit a Nemzetközi Büntetőbíróság áll), a specialitás elvét, azaz, hogy az átadásra kért személyt csak a megkeresésben foglaltak miatt vonják felelősségre, hacsak az átadó állammal ettől eltérően nem állapodik meg utólag az ICC,⁹²³ illetve az átadás és kiadatás definícióját⁹²⁴ tartalmazzák.

Mint említettem, a Római Statútum egyéb fejezeteiben is találunk az együttműködésre vonatkozó szabályokat, az ott levő cikkekre történő utalások többnyire szerepelnek a IX. fejezet említett cikkeiben és azok paragrafusaiban. Emellett figyelemre érdemesek különösen a *ne bis in idem re* szabályaival összefüggő eljárási kifogások és azok dokumentálásának szabályai,⁹²⁵ a nem

⁹¹⁹ Római Statútum 96. cikk A 93. cikkben meghatározott más együttműködési formák iránti megkeresés tartalma

(Itt a magyar fordítás a “Contents of request for other forms of assistance under article 93” / «Contenu d’une demande portant sur d’autres formes de coopération visées à l’article 93» angol és a francia szövege közül az utóbbihoz áll közelebb. Érdekes, hogy a 93. cikk angol címe viszont “other forms of cooperation”).

⁹²⁰ Római Statútum 97. cikk Tanácskozások.

⁹²¹ Római Statútum 98. cikk A mentességről való lemondással és az átadáshoz való hozzájárulással kapcsolatos együttműködés

- (1) A Bíróság nem terjeszthet elő olyan átadás vagy jogsegély iránti kérelmet, amely a Megkeresett Államot olyan cselekményekre kényszerítené, amelyek ellentétesek lennének nemzetközi jogi kötelezettségeivel az államok mentessége, vagy egy harmadik államhoz tartozó személy diplomáciai mentessége, illetve egy harmadik állam tulajdona tekintetében, kivéve, ha a Bíróság előzetesen megszerzi a harmadik Állam együttműködését a mentességről való lemondáshoz.
- (2) A Bíróság nem terjeszthet elő olyan átadás iránti megkeresést, amely a Megkeresett Államot arra kényszerítené, hogy olyan nemzetközi szerződéses kötelezettségével ellentétesen cselekedjen, amely szerint a küldő Állam hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy az adott Államhoz tartozó személyt átadhassa a Bíróságnak, kivéve, ha a Bíróság előzetesen megszerzi a küldő Állam együttműködését az átadáshoz szükséges hozzájáruláshoz.

⁹²² Római Statútum 100. cikk.

⁹²³ Uo. 101. cikk A specialitás szabálya.

⁹²⁴ Uo. 102. cikk A fogalmak használata.

⁹²⁵ Ld. uo. 17–19. cikket. 17. cikk Az elfogadhatóság kérdései; 18. cikk Előzetes döntés az elfogadhatóságról; 19. cikk A Bíróság joghatóságának és az ügy elfogadhatóságának megtámadása.

részes állam által tett joghatósági elismerő nyilatkozat lehetősége⁹²⁶ és például „A büntetés végrehajtása” című X. Fejezet.

2. Az együttműködés a gyakorlatban: néhány példa

Az együttműködés statútumbeli szabályát értelmező három legismertebb kommentár⁹²⁷ a *travaux préparatoires*-t és az addigi gyakorlatot részletesen bemutatja, ezeket az olvasók szíves figyelmébe ajánlom.

Az együttműködés tényleges sikerességét illetően nem lehet általánosítva, egyértelmű állító vagy tagadó választ adni. Az alábbiakban néhány gyakorlati példát hozok azokra a nehézségekre, amelyekkel az együttműködés elve az elmúlt években találkozott.

A részes államok értelemszerűen a Római Statútum alapján kötelezettek, azaz az együttműködésre vonatkozó fejezet végrehajtása a teljes kötelezettség *pacta sunt servanda*-jának integráns eleme. A gyakorlatban ugyanakkor – sajnos – úgy tűnik, a „legjobb akarattal” sem lehet minden kötelezettségi elemet mindig végrehajtani.

Így például a Kongói Demokratikus Köztársaság Ituri nevű, egyik észak-keleti tartományában található döntően hema lakosságú Bogoro falu etnikumközi konfliktusokra visszamutató, lendu és ngiti milíciák által történt felpredálásának túlélőit megillető kárpótlások ügyében⁹²⁸ a testület eljáró kamarája – amelynek történetesen tagja voltam – azzal szembesült, hogy pontos ingatlannyilvántartás, vagy állategészségügyi, állatállományt felmérő vagy adóztatási szempontú regiszter nincs (Ituriban legalábbis nem volt) dacára annak, hogy az egykori belga gyarmattartó hatalom jogi igazgatási technikáinak, jogi kultúrájának túlélését sokan vélelmezik: az intézmények és igazgatási technikák egy jelentős része azonban a gyarmati függetlenné válást követő évtizedekben, részben azok polgárháborúiban elpusztult, elenyészett. Ennek következtében jóval kevesebb

⁹²⁶ Római Statútum 12. cikk [...]

(3) Ha Bíróság joghatóságának olyan Állam általi elfogadása szükséges a 2. bekezdés szerinti célból, amely a jelen Statútumban nem Részes Állam, az adott Állam a hivatalvezetőhöz benyújtott nyilatkozattal elfogadhatja az adott bűncselekmény tekintetében a Bíróság joghatóságát. Az elfogadó Állam késedelem és kivétel nélkül a IX. Fejezetben meghatározottak szerint együttműködik a Bírósággal.

⁹²⁷ KRESS–PROST i. m. 2003–2157.; KLAMBERG (2017) i. m. 630–678.; CIAMPI i. m.; CAZALA i. m.; DÉTAIS i. m.; RALPH i. m.; RASPAIL i. m.; SHOAMANESH–MBAYE i. m. 1791–1955.

⁹²⁸ *The Prosecutor v. Germain Katanga*, Public Document Order for Reparations pursuant to Article 75 of the Statute, 24 March 2017, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2017_05121.PDF

használható információt, dokumentációt tudtak átadni, mint ami a különböző nemzetközi szervezetek és intézmények – mindenekelőtt a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank – részéről rendelkezésre állt.

Így a testület a felek által szállított információkat, falufőnöki igazolásokat és a szomszédok tanúsítványait bizonyos tulajdoni vélelmekkel kiegészítve próbálta az optimális döntést meghozni.⁹²⁹

Az ugyanezt a régiót érintő másik ügyben, a gyerekkatonák toborzása és felhasználása bűncselekményért elítélt helyi hema politikai és katonai vezető, Thomas Lubanga ügyében⁹³⁰ viszont az jelentette a nehézséget, hogy a gyerekkatonák leszerelése több hullámban, eltérő dokumentációs bázissal történt, a több évig eltartó folyamatnak nem volt összegző, a teljes létszámot nevesítő nyilvántartása, az érintetteknek a második leszerelési hullámtól kezdve átadott leszerelési igazolás – a gyermekek védelme okán – nem utalt az adott milíciához való tartozásra, ráadásul azt a leszerelés és a kárpótlási ítélet között eltelt mintegy tizenkét-tizenöt évben⁹³¹ sokan elvesztették, nem találták. Ugyanakkor az eljáró kamara csak azoknak a kárpótlási költségeit róhatta fel Lubanga terhére, akik a mintegy fél tucat milícia közül valóban az övéhez tartoztak. A kongói kormány részéről átadott névsor csak egy bizonyos rövid időszakban leszerelteteket ölelte fel,⁹³² így akárcsak az előbbi esetben, a nemzetközi szervezetek és intézmények – az említett Világbank⁹³³ vagy az UNICEF⁹³⁴ – saját jelentései, az általuk finanszírozott tanulmányok és elemzések, valamint a náluk megőrzött kongói kormányzati jelentések pótolták részben azt, amit a kormány nem tudott átadni.⁹³⁵

⁹²⁹ *The Prosecutor v. Germain Katanga*, Public Document Order for Reparations pursuant to Article 75 of the Statute, 24 March 2017, §§ 57, 62, 88, 105. Ld. még: Kovács (2017b).

⁹³⁰ *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Public Redacted Version Corrected version of the “Decision Setting the Size of the Reparations Award for which Thomas Lubanga Dyilo is Liable”, 21 December 2017, Döntés Lubanga kárpótlási felelősségéről, §§ 185, 247., https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2018_03560.PDF

⁹³¹ A tizenöt évet az olvasó úgy értékelje, hogy bár a cselekménysorozat 2002–2003-ban történt, az ICC előtti vád befogadása csak 2007-ben valósult meg, míg a Lubangát elmarasztaló elsőfokú ítélet 2012-ben, a másodfokú 2014-ben született, és mivel a Római Statútum szabályai szerint kárpótlás csak jogerős elmarasztaló ítélet után hozható, így a kárpótlási eljárás tényleges hossza mindebből abban a kamarában, amelyben dolgoztam, mintegy két évet jelent.

⁹³² Döntés Lubanga kárpótlási felelősségéről, §§ 195–199.

⁹³³ World Bank Document. Report No: ICR2168, Implementation completion and results report, <http://documents.worldbank.org/curated/en/143681468026636389/Congo-Democratic-Republic-of-Emergency-Demobilization-and-Reintegration-Project>

⁹³⁴ Döntés Lubanga kárpótlási felelősségéről, §§ 220, 224.

⁹³⁵ Ld. a Döntés Lubanga kárpótlási felelősségéről című határozathoz csatolt Annexe III-ban a 9–10. oldalon, <https://www.legal-tools.org/doc/348c18/pdf/>

A kárpótlási döntések meghozatala után azok végrehajtását pedig hol a polgárháború újra kezdődése, hol pedig az ebola-járvány kitörése⁹³⁶ fékezte.

A 3., a 4. és a 7. fejezetben érintettem a vád megerősítésének eljárását az afrikai Mali északi régiójában 2012-ben történt iszlamista hatalomátvétel és elszakadási kísérlet egyik szereplőjének, a főügyész által Timbuktu városa iszlám rendőrsége *de facto* parancsnokaként azonosított Al Hasszánnak az ügyében.⁹³⁷ A Tárgyalás-előkészítő Kamarának az Al Hasszannal szemben indítványozott, kínzást, üldöztetést, nemi erőszakot, szexuális rabszolgaságot, jogi garanciák nélkül kiszabott büntetéseket, műemlékek pusztítását felölölő vádak befogadásáról kellett döntenie. Bár a francia hadsereg bevetése helyreállította a bamakói kormány fennhatóságát a kérdéses – hatalmas – szaharai területen,⁹³⁸ a tényleges biztonsági helyzet még sok kívánnivalót hagy maga után. Ennek következményeként azonban a főügyész meglehetősen nagyszámú tanúnak kért⁹³⁹ és kapott különböző tanúvédelmi garanciákat, ideértve – az eljárás jelenlegi szakaszában⁹⁴⁰ – az anonim tanú vagy a terhelttel még nem teljes egészükben közölt tanúvallomások intézményét. Így bár a mali kormány kész az együttműködésre, nem rajta, hanem számos egyéb tényezőről múlik az, hogy a tanúskodni hajlandó személy, gyakran egykori áldozat ne tartson az Ansar Dine és az Al Kaida itteni ágának (AQIM)⁹⁴¹ bosszújától.

A nem részes állam Líbia egykori vezetőjének, Muammer Kadhafinak egyik fia, Szaif ellen különböző emberiség elleni és háborús bűncselekmények miatt bocsátott ki letartóztatási parancsot a Biztonsági Tanács által kezdeményezett

⁹³⁶ Victims at the Center of justice. From 1998 to 2018: Reflections on the Promises and the Reality of Victim Participation at the ICC. Fédération Internationale des Droits de l'homme, Décembre 2018, No. 730a, 73., https://www.fidh.org/IMG/pdf/droitsdesvictimes730a_final.pdf; ld. még: Report on the Activities of the International Criminal Court, Assembly of States Parties, Seventeenth session, ICC-ASP/17/9, § 49, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP17/ICC-ASP-17-9-ENG.pdf

⁹³⁷ *The Prosecutor v. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud.*

⁹³⁸ Egy egymáshoz tolt félkör és egy derékszögű háromszög kompozíciójának tekinthető Mali teljes területe 1 241 238 km², az akkor Azawad névvel illetett, elszakadással érintett terület 822 000 km², ebből Timbuktu régió 328 000 km², amelynek déli részén játszódtak a főügyész által vizsgált cselekmények.

⁹³⁹ Ld. pl. Public redacted version of the "Prosecution's Request for authorisation to withhold the identity of Witness MLI-OTP-P-0538 upon whose evidence the Prosecution will rely at the confirmation hearing", 23 January 2019, ICC-01/12-01/18-223-Conf-Exp, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_00829.PDF

⁹⁴⁰ Ti. a vád befogadásáról (*confirmation of charges*) történő tárgyalás előkészítésekor.

⁹⁴¹ Al Quaeda in the Islamic Maghreb.

eljárásban a Nemzetközi Büntetőbíróság.⁹⁴² (A 2. fejezetben már utaltam erre az ügyre és ennek összefüggéseiben az évek óta kaotikusnak tekinthető líbiai helyzetre.) Az apja bukását és agyonverését eredményező polgárháborúban a titkosszolgálati kapcsolatait is mozgató Szaif Kadhafi tényleges sorsára az anarchiába süllyedt Líbiának az ENSZ által elismert, Tripoliban székelő kormánya bírt – úgy tűnik – a legkevesebb ráhatással: öt egy, az ország jelentős részét hatalomban tartó, Zintán városában székelő formáció tartotta fogságban, majd ítélte távollétében halálra, a bár szintén Tripoli városában, de nem a fentebb említett kormányhoz kötődő bíróság, majd engedett – valószínűleg – szabadon tényleges fogvatartója úgy, hogy a nemzetközileg elismert kormány parlamentje által elfogadott amnesztia törvényt alkalmazta rá egy harmadik kormányformáció igazságügyminiszterének kérésére, miközben a Tripoli kormány szerint az amnesztia törvényben felsorolt feltételeknek Szaif nem felel meg. (Az egyszerűség kedvéért és a terjedelmi korlátok miatt nem bonyolódok itt bele a mintegy negyven különböző hatalmi és milícista formációk egymáshoz való viszonyának boncolgatásába.) Ügyvédje viszont a *ne bis in idem re* elvre hivatkozva kérte az ICC-től a Szaif Kadhafi elleni eljárás megszüntetését.⁹⁴³

A szintén a Biztonsági Tanács által a Nemzetközi Büntetőbíróság elé vitt másik helyzet a szudáni Darfúr régióban végrehajtott népirtás ügye, amelyben az ország elnökével, Mohammed Al-Bashirral szemben bocsátott ki letartóztatási parancsot az ICC egyik Tárgyalás-előkészítő Kamarája. Szudán szintén nem részes állama a Római Statútumnak, és Al-Bashir számos államban tett látogatást, s ezek hol az Afrikai Unió viszonylatában szerintük fennálló konkuráló kötelezettségeikre,⁹⁴⁴ hol az ICC elfogultságát állítva, hol nagyhatalmi pozíciójukat demonstrálva fogadták őt és nem hajtották végre a kötelezettséget.⁹⁴⁵

⁹⁴² *The Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi*, <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/GaddafiEng.pdf>

⁹⁴³ Admissibility Challenge by Dr. Saif Al-Islam Gadafi pursuant to Articles 17, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2018_02919.PDF

⁹⁴⁴ Supplementary African Union Submission in the “Hashemite Kingdom of Jordan’s Appeal Against the Decision under Article 87(7) of the Rome Statute on the Non-Compliance by Jordan with the Request by the Court for the Arrest and Surrender [of] Omar Al Bashir”, ICC-02/05-01/09-389, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/05-01/09-389>; The Hashemite Kingdom of Jordan’s submissions following the hearing of 10,11,121 and 14 September 2018, ICC-02/05-01/09-390, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/05-01/09-390>; The League of Arab States’ post-hearing submissions ICC-02/05-01/09-388, 28 September 2018, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/05-01/09-388>

⁹⁴⁵ Ld. <https://www.icc-cpi.int/darfur/Pages/default.aspx>; <https://www.icc-cpi.int/darfur/albashir/pages/alleged-crimes.aspx>

A szudáni Darfur tartományban elkövetett mészárlások egyik gyanúsítottját, a Janjawed milícia vezetőjét, Ali Kushaybot azonban a Közép-afrikai Köztársaság, Csád és Franciaország együttműködésének köszönhetően 2020. júniusában letartóztatták és átadták az ICC-nek.⁹⁴⁶

Ráadásul – sajnos – az ICC és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolata is igen távol van attól, amit optimálisnak lehetne nevezni. A még demokrata adminisztráció idején letárgyalt Római Statútumot az azzal sok mindenben nem elégedett Bill Clinton aláírta, de az őt követő republikánus adminisztráció ezt visszavonta, és G.W. Bush első elnöksége idején elfogadtak egy, az ICC-vel való amerikai együttműködést tiltó és az ICC-vel szemben, valamint az ICC-vel az amerikai érdekeket sértően együttműködő államokkal szemben különböző szankciókat előírányzó törvényt.⁹⁴⁷ Donald Trump kormányzatának hivatalos megnyilatkozásai is ebbe az ellenségeskedő irányba mutatnak.⁹⁴⁸

Mindebből – elsőre – az olvasó mintha azt a következtetést vonhatná le, hogy „fogatlan oroszlán”, „papírtigris” vagy minimum *lex imperfecta* az ICC és a Római Statútumnak az együttműködésre vonatkozó szabályrendszere.

Nem árt, ha az olvasó a (rész)sikerekre is figyel.

Így például a jelenleg tárgyalási ügyszakban levő, Uganda északi részének mára már viasszorított polgárháború ügyében⁹⁴⁹ a kampalai kormánnyal való együttműködésben nem merültek fel problémák, éspedig sem a vád, sem a védelem tanúi szempontjából. Jelentős mennyiségű rádió lehallgatási jegyzőkönyvet és hangszalagot adott át az ugandai kormány az ICC főügyészének, ugyanis az ún. *Lord's Resistance Army*t többnyire Szudánból – részben annak azóta Dél-Szudánként függetlenné vált tartományából – napi rádióadásokkal irányította Joseph Kony, a messianisztikusként kezelt vallási vezető és katonai parancsnok.

⁹⁴⁶ Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, following the surrender and transfer of alleged militia leader, Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman, also known as Ali Kushayb, to the Court, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=200609-otp-statement-ali-kushayb>

⁹⁴⁷ American Service-Members' Protection Act, <https://web.archive.org/web/20080306080603/http://www.state.gov/t/pm/rls/othr/misc/23425.htm>

⁹⁴⁸ John Bolton threatens ICC with US sanctions, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-45474864>; US denying visas to International Criminal Court staff, <https://edition.cnn.com/2019/03/15/politics/pompeo-icc-visa-restrictions/index.html>; Trump says International Criminal Court has 'no legitimacy', <https://www.news24.com/World/News/trump-says-international-criminal-court-has-no-legitimacy-20180925>

⁹⁴⁹ *The Prosecutor v. Dominic Ongwen*, 6 December 2016, Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, at the opening of Trial in the case against Dominic Ongwen, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=2016-12-06-otp-stat-ongwen>

A vád alá helyezett egyik alparancsnok, Dominic Ongwen pedig amerikai katonai és diplomáciai segítséggel került Hágába,⁹⁵⁰ akárcsak a már említett ituri polgárháborúban a vád szerint magasabb parancsnoki posztot betöltő Bosco Ntaganda⁹⁵¹ is. Igaz, ezek még a Barack Obama adminisztráció⁹⁵² idején történtek, de az ICC és az USA közötti kapcsolatok G.W. Bush második elnöki ciklusa idején már javuló tendenciát mutattak.

A grúziai helyzet (ti. szakadár Dél-Oszétia) főügyészi vizsgálata során döntött úgy a Római Statútumot aláíró, de nem ratifikáló Oroszország, hogy aláírását is visszavonja, és megszakítja az együttműködést, de előtte még jelentős mennyiségben adott át vizsgálati jegyzőkönyveket, tanúvallomásokat. A grúziai helyzetben ugyanis elkövetőként grúz katonai egységek, a szakadár dél-oszét alakulatok, a beavatkozó orosz katonai és légi erő tagjainak tulajdonítható a Római Statútum hatálya alá eső cselekedetek vizsgálata tekintetében, míg áldozatként pedig grúz és dél-oszét polgári lakosság, valamint az EBESZ keretei közötti orosz békefenntartó alakulatok soraiban esett áldozatok vonatkozásában merült fel az együttműködés fontossága. Az orosz ajkú áldozatok, az orosz békefenntartó erők soraiban vagy vagyontárgyaiban esett károk tekintetében Oroszország együttműködése, dokumentációs és információs segítsége

⁹⁵⁰ Press Release: 20 January 2015, Dominic Ongwen transferred to The Hague.

“On behalf of the Court, the Registrar of the ICC Herman von Hebel thanked the United Nations and in particular the MINUSCA (the UN Mission for the Stabilization of the Central African Republic) for their support and cooperation in enabling Mr Dominic Ongwen’s transfer to the ICC. He also extended his appreciation to the authorities of the Central African Republic, Uganda, the United States of America, Belgium and the Netherlands (the ICC host State), as well as to the African Union, for their instrumental roles during this operation. The Court welcomed these joint efforts as a concrete expression of the international community’s commitment to the pursuit of justice.”, <https://www.icc-cpi.int/pages/item.aspx?name=pr1084>

⁹⁵¹ Ld. https://en.wikipedia.org/wiki/Bosco_Ntaganda

⁹⁵² Ez vélhetően összefügghet azzal, hogy a már hivatkozott amerikai törvény a mindenkori elnök számára jelentős mozgásszabadságot ad, és egyedi, kivételes együttműködéseket nem zár ki, ha ezt az USA érdeke így kívánja.

„Sec. 2011. Application Of Sections 2004 And 2006 To Exercise Of Constitutional Authorities

A) In General– Sections 2004 and 2006 shall not apply to any action or actions with respect to a specific matter involving the International Criminal Court taken or directed by the President on a case-by-case basis in the exercise of the President’s authority as Commander in Chief of the Armed Forces of the United States under article II, section 2 of the United States Constitution or in the exercise of the executive power under article II, section 1 of the United States Constitution [...]

Sec. 2015. Assistance To International Efforts

Nothing in this title shall prohibit the United States from rendering assistance to international efforts to bring to justice Saddam Hussein, Slobodan Milosovic, Osama bin Laden, other members of Al Queda, leaders of Islamic Jihad, and other foreign nationals accused of genocide, war crimes or crimes against humanity”.

roppant széleskörű és igen intenzív volt.⁹⁵³ Az ICC-vel való együttműködés megszakítása – és az aláírás visszavonása – azután történt, hogy a grúz oldalon esett áldozatokért esetleg felelősséggel tartozó orosz (vagy azóta ismét orosz) katonai személyzetre vonatkozó információk gyűjtése és kontrolláltatása is napirendre került. A grúz kormányzati együttműködést – amely elsőként a grúz áldozatokra vonatkozó adatokat adta át – egy időben mintha fékezte volna az orosz és dél-oszét áldozatokért felelős, vélhetően grúz elkövetők iránti főügyészi érdeklődés érzékelése, valamint az együttműködés orosz részről tapasztalt megszakítása. A grúz kormányzati együttműködés azonban nem kevés hazai parlamenti vita és politikai krízis keresztüzében újraindult.⁹⁵⁴

A Római Statútumban nem részes Myanmar elhagyására kényszerült több mint hétszázezer muzulmán rohingya – akiknek helyzetét deportálásként írta le a Főügyész – tekintetében a nekik menedéket nyújtó – és részes állam – Bangladesh fogadta a főügyészség szakértői küldöttségét, amelynek tagjai az előzetes információ gyűjtéshez kötődően találkoztak az ottani hatóságokkal és azokkal a helyi szervezetekkel, akik segítségével a menekültek között egy esetleges eljárás szempontjából hasznos információkat gyűjtenek majd.⁹⁵⁵

A Római Statútumot aláíró, de nem ratifikáló Izrael állam pedig több alkalommal is fogadott ICC szakértői delegációt,⁹⁵⁶ és volt példa arra, hogy a támadott kibucok lakói nyújtottak be beadványokat a palesztin helyzet ügyében előzetes információgyűjtést folytató Főügyészhez.⁹⁵⁷

Egyes *amicus curiae* beadványokban pedig néha meglehetősen pontossággal megjelent egy-egy adott ország kormányának hivatalos álláspontja nem egyszer dokumentációs mellékletként vagy hivatalos állásfoglalások citátumaként egy részletes eseménysorozat vagy cselekmények hazai kivizsgálásának tanúsítása-

⁹⁵³ Russia Says Will Cooperate With ICC Georgia War Probe, <https://www.rferl.org/a/russia-says-will-cooperate-with-icc-probe-of-war-crimes/27520262.html>

⁹⁵⁴ Georgian Gov't and International Criminal Court sign cooperation deal, <http://agenda.ge/en/news/2017/1604>

⁹⁵⁵ Statement of the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court at the conclusion of its visit to Bangladesh, 6–11 March 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=20190311-otp-stat>

⁹⁵⁶ Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, ahead of the Office's visit to Israel and Palestine from 5 to 10 October 2016, 5 October 2016, <https://www.legal-tools.org/doc/449145/pdf/>

⁹⁵⁷ NGO building ICC war crimes case against Hamas over flaming Gaza kites, Jerusalem Post, May 28, 2018, <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/NGO-building-ICC-war-crimes-case-against-Hamas-over-Gaza-flaming-kites-558544>

ként.⁹⁵⁸ Ezek természetesen nem azonosíthatók hivatalos együttműködéssel, és az *amicus* lett legyen magánszemély, ügyvédi iroda vagy NGO, önmagát képviseli és csak segíteni akar... (Az *amicus curiae* az eljáró kamara engedélyével és az általt megszabott terjedelemben adhat egyébként be anyagot,⁹⁵⁹ amelyet a Kamara belátás szerint hasznosít.)

Mindemellett nyilvánvaló, hogy nagyon sok állammal az együttműködés akadálymentes, lett legyen szó vízumról, transzferről, letartóztatás fogadtatásáról,⁹⁶⁰ átadásról, kihallgatási jegyzőkönyvek rendelkezésre bocsátásáról, vagyontárgyak lefoglalásáról⁹⁶¹ vagy betétek befagyasztásáról, DNS minta fogadásáról, küldéséről stb. Ezeket különböző nemzetközi szervezetekkel vagy államokkal kötött előzetes megállapodások még flottaabbá tehetik.⁹⁶²

⁹⁵⁸ Situation on Registered Vessels of the Union of the Comoros, the Hellenic Republic and the Kingdom of Cambodia Transmission of Two Documents received from the Shurat Ha-Din – Israel Law Center, ICC-01/13-84 08 February 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-84>

⁹⁵⁹ Eljárási és bizonyítási szabályzat, 103. szabály *Amicus curiae* és egyéb beadványok

- (1) Az eljárás bármelyik szakaszában, a Bíróság bármely kamarája, ha az igazságszolgáltatás jó ügymenetében kívánatosnak tartja, meghívhat vagy felhatalmazhat bármely államot, szervezetet vagy személyt arra, hogy írásban vagy szóban észrevételeket tegyen minden olyan kérdésről, amelyről a kamara azt hasznosnak tekinti.
- (2) A Főügyész és a védelem jogosultak válaszolni a fenti (1) bekezdés értelmében beterjesztett észrevételekre. [...] (*saját fordítás*).

⁹⁶⁰ Ld. pl. Belgium együttműködését a Bemba-ügyben 2008-ban. *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, Case Information Sheet, 2., <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/bembaEng.pdf>; Niger együttműködését az Al Faqi ügyben 2015-ben, *The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*, Case Information Sheet, 2., <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/al-mahdiEng.pdf>; Mali együttműködését az Al Hasszán ügyben 2018-ban, *The Prosecutor v. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud*, Case Information Sheet, 2., <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/al-hassanEng.pdf>; a Közép-Afrikai Köztársaság és Franciaország együttműködését a Ngaïssona és Yekatom ügyben 2018-ban és 2019-ben. *The Prosecutor v. Alfred Yekatom and Patrice-Edouard Ngaïssona*, Case Information Sheet, 2., <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/yekatom-ngaiissonaEn.pdf>

⁹⁶¹ Ld. pl. Portugália közreműködését a Bemba-ügyben 2008-ban, 2., <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/bembaEng.pdf>

⁹⁶² Ld. erről pl. ICC-ASP/15/18, Assembly of States Parties, Fifteenth session: Report of the Bureau on cooperation, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP15/ICC-ASP-15-18-ENG.pdf; Cooperation agreements, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP15/ICC-ASP-15-18-ENG.pdf; Argentina Signs Voluntary Agreements on Protection of Witnesses, <https://www.pgaction.org/news/argentina-signs-voluntary-agreements-protection-of-witnesses.html>; ICC signs enforcement agreement with Slovenia, <http://www.diplomatmagazine.nl/2018/12/08/icc-signs-enforcement-agreement-with-slovenia/>

3. A statútumbeli együttműködés hatékonysága a nagy és a kis kérdésekben

A fentiek megítélésem szerint alátámasztják, hogy

„napjainkban tanúi lehetünk annak a folyamatnak, melynek során fokozatosan elfogadottá válik az az elv, hogy azokat a politikai, katonai vezetőket, akik saját országuk lakossága ellen követnek el tömeggyilkosságot, saját országuk közreműködésével jussanak a büntető igazságszolgáltatás elé. Ma már a világ legtöbb országában természetesnek tekintik azt, hogy véget kell vetni legalább az olyan politikai és katonai vezetők büntetlenségének, akik nem tartoznak sem a szuperhatalmak, sem szövetségeseik körébe”.⁹⁶³

E két mondatban három szónak, ti. a „*fokozatosan*”, a „*legtöbb*” és a „*legalább*” szavaknak, valamint a legutolsó félmondatnak („*akik nem tartoznak sem a szuperhatalmak, sem szövetségeseik körébe*”) különös jelentősége van. Itt tartunk, egyelőre ezek a realitások és ezeken alapul az együttműködés. Ha ez nem is annyira hatékony, mint az európai uniós büntetőjogi együttműködés, azonban még így is hatalmas előrelépés.

⁹⁶³ FARKAS i. m. 32–33.

12. FEJEZET

NYELVEK ÉS NYELVI KÉRDÉSEK A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG ELŐTT⁹⁶⁴

1. Nyelvek és nemzetközi szervezetek

A nyelveknek megvan a maguk szerepe minden nemzetközi szervezetben és intézményben, ahol szükségképpen több mint egy állam vesz részt, feltéve, hogy különböző nyelvű államokról van szó, vagy pedig, ha a szervezet/intézmény ambicionálja, még ha esetleg ugyanazon nyelvhez kötődnek is tagállamai, hogy határozatai és egyéb dokumentumai még legalább egy másik nyelven is elérhetőek legyenek. Ennek megfelelően a jelen kor nemzetközi szervezetei és intézményei tipikusan többnyelvűek, különösen, ha tagságuk kibővülését kívánatosnak tekintik.

Azok a nemzetközi szervezetek, amelyeknek van saját nemzetközi bíróságuk, és különösen, ha ezeknek nemcsak államok közötti, hanem egyéb, mindenekelőtt az egyéneket is érintő jogvitákat is rendezniük kell, a nyelvi kérdések (pl. hivatalos nyelvek, nyelvi parítások, méltányos nyelvi megoszlás a különböző irányító testületekben) szabályozásának egy részét tipikusan a *fair* eljárás, illetve a vádlotti jogok keretei között helyezik el.

Mindazonáltal mindig vannak olyan kérdések, amelyeket nem lehetett előre elrendezni, és így az adott helyzet avagy az adott ügy sajátosságainak függvényében kisebb-nagyobb gondok, megoldandó feladatok nyelvi kihívásként (is) jelentkeznek.

Mivel a jelen írás sokkal inkább a nyelvekre, mintsem a jogra, mint olyanra koncentrál, ezért az olvasó türelmére és megértésre appellálok, amikor a Nemzetközi Büntetőbíróság (*International Criminal Court, ICC*) joggyakorla-

⁹⁶⁴ Ez a fejezet először a *Magyar Jogi Nyelv* című folyóiratban jelent meg [Kovács (2019d) i. m. 27–32.], és tulajdonképpen a fordítása a *Hungarian Yearbook of International Law and European Law (2019)* számában megjelent tanulmánynak [Kovács (2019e) i. m.].

tára csak röviden utalok, és mindenekelőtt a tömörített összefoglalásokra hívom fel a figyelmet, különösen akkor, amikor jelen sorok írásakor még folyamatban levő ügyekről van szó. Megpróbáltam továbbá minél több nyilvános, *open access* jellegű enciklopédia hivatkozásokat találni a különböző nyelvek, bizonyos katonai szakszavak, például fegyverek tekintetében, amelyek esetleg – a nem európai nyelvi vagy a katonai kérdésekben nem feltétlenül biztos talajon álló olvasó számára – nem vagy nem pontosan ismertnek tekinthetők.

Az alábbiakban, miután röviden bemutatom a Római Statútumban foglalt nyelvi szabályozást, néhány olyan valós problémára, nehézségre és kihívásra hívom fel a figyelmet, amelyekkel eddig szembesültek a bírák, ügyészek, ügyvédek, az eljárások egyéb szereplői, továbbá az ICC gyakorlatát figyelemmel követő gyakorlati és elméleti szakemberek, újságírók és az érdeklődő olvasóközönség.

2. A Római Statútum nyelvi rezsimje

Mint fentebb említettem, bizonyos tipikus nyelvi kérdéseket szükségképpen előre el kell rendezni egy többnyelvű nemzetközi szervezetben. Ezt a feladatot a Római Statútum szövegezőinek is el kellett végezniük.

Ezért amellett, hogy tisztázták, hogy a hat hivatalos nyelv (ti. az angol, az arab, a francia, a kínai, az orosz, a spanyol)⁹⁶⁵ közül kettő (az angol és a

⁹⁶⁵ Római Statútum 50. cikk

(1) A Bíróság hivatalos nyelvei az angol, az arab, a francia, a kínai, az orosz és a spanyol nyelv. A Bíróság ítéleteit és a Bíróság más alapvető fontosságú kérdésekről hozott határozatait minden hivatalos nyelven közzéteszik. Az Elnökség az Eljárási és Bizonyítási Szabályokban meghatározott követelményeknek megfelelően határozza meg, hogy a jelen bekezdés alkalmazásában milyen határozatok minősülhetnek alapvető kérdést eldöntőnek.

francia)⁹⁶⁶ minősül munkanyelvnek, bizonyos külön szabályokat is beiktattak a Résztes Államok Közgyűlésével foglalkozó cikkekbe.⁹⁶⁷

A nyelvi kritériumok említésre kerülnek a bírói,⁹⁶⁸ főügyési és főügyészhelyettesi,⁹⁶⁹ a főtítkári és főtítkárhelyettesi⁹⁷⁰ posztok kritériumai között, és bár *expressis verbis* a Római Statútum nem említi, de a munkanyelvek használatára vonatkozó követelmények teljesítésének képességet hangsúlyozottan megkövetelik a beosztott, jogász, adminisztratív, technikai státusok betöltése során.⁹⁷¹

⁹⁶⁶ Római Statútum 50. cikk

(2) A Bíróság munkanyelvei az angol és a francia nyelv. Az Eljárási és Bizonyítási Szabályok határozzák meg, hogy milyen esetekben lehet másik hivatalos nyelvet munkanyelvként használni.

Nota bene: az Eljárási és Bizonyítási Szabályoknak (*Rules of Procedure and Evidence*) hivatalos vagy félhivatalos magyar fordítása egyelőre nincs.

A 41. szabály (A Bíróság munkanyelvei) szerint:

(1). Az 50. cikk (2) céljainak érdekében az Elnökség engedélyezheti munkanyelvkénti használatát a Bíróság valamelyik hivatalos nyelvének, ha (a) ezt a nyelvet érti és beszéli a Bíróság előtti ügyben érintettek többsége, és bármelyik eljárási résztvevő fél azt kéri; vagy (b) ha azt a Főügyész vagy a védelem kéri.

(2) Az Elnökség engedélyezheti munkanyelvkénti használatát a Bíróság valamelyik hivatalos nyelvének, ha úgy tekinti, hogy ez javítja az eljárások hatékonyságát.

A 42. szabály (Fordítási és tolmácsszolgáltatások) szerint:

A Bíróság biztosítja a Statútum és a Szabályok szerinti kötelezettségeinek teljesítéséhez szükséges fordítási és tolmácsszolgáltatásokat.

⁹⁶⁷ Római Statútum 112. cikk A Résztes Államok Közgyűlése [...]

(10) A Közgyűlés hivatalos és munkanyelvei azonosak az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének hivatalos és munkanyelveivel.

Ezek (az ENSZ-ben 1973 óta) egyenrangúan az angol, az arab, a francia, a kínai, az orosz és a spanyol.

⁹⁶⁸ Római Statútum 36. cikk A bírák képzettsége, jelölése és megválasztása [...]

(3)(c) A bírói tisztségre jelölt minden személynek kiválóan kell ismernie és folyékonyan beszélnie a Bíróságnak legalább az egyik munkanyelvét.

⁹⁶⁹ Római Statútum 42. cikk A Főügyészség [...]

(3) A főügyésznek és az ügyészeknek nagy erkölcsi tekintélyű és a büntetőügyek nyomozásában vagy a vád képviselésében kiváló szakértelemmel és széleskörű gyakorlati tapasztalattal rendelkező személyeknek kell lenniük, valamint a Bíróság legalább egyik munkanyelvét tökéletesen ismerniük és folyékonyan beszélniük kell.

⁹⁷⁰ Római Statútum 43. cikk A Hivatal [...]

(3) A hivatalvezetőnek és a helyettes hivatalvezetőnek nagy erkölcsi tekintélyű, kiemelkedő szakértelemmel rendelkező, és a Bíróság legalább egyik munkanyelvét kiválóan ismerő, és azt folyékonyan beszélő személynek kell lennie.

⁹⁷¹ Római Statútum 44. cikk Személyi állomány

(1) A főügyész és a hivatalvezető a hivataluk jellege által igényelt szakértelemmel rendelkező személyeket nevez ki. A főügyész esetében ez nyomozók kinevezését is jelenti.

(2) A személyi állomány felvételekor a főügyész és a hivatalvezető a legnagyobb hatékonyságot, hozzáértést és tisztességet biztosítja, és megfelelően figyelembe veszi a 36. cikk 8. bekezdésében meghatározott követelményeket.

A *fair* eljárással összefüggő nyelvi aspektusok kérdését a nemzeti büntető eljárási kódexekből ismertekhez hasonlóan szabályozták, lásd például a terhelt⁹⁷² vagy a vádlott⁹⁷³ jogait. Ezeket kiegészítik azok a rendelkezések, amelyek a bírakat jogosítják fel az eljárás nyelvének meghatározására.⁹⁷⁴

A szabályok harmadik típusa az ICC és az államok együttműködésére vonatkozik, különös tekintettel a jogsegélyügyi eljárás keretei között átadott dokumentumokra.⁹⁷⁵

Nota bene: Római Statútum 36. cikk (8) pontja tulajdonképpen a bírák földrajzi, jogrendszeri, nemi, szakmai szempontból vett „méltányos megoszlását” írja le, de a 44. cikk (2) pontnak a hatékonyságra, a hozzáértésre való utalása a nyelvi készségeket is magában foglalja, ideértve a felvételi eljárás írásbeli és szóbeli fázisaiban is megtörténő kompetencia-felmérést. Mint a hasonló nemzetközi intézmény java részében, az angol nyelv ismerete és használata a gyakorlatban jelentősen a francia fölé kerekedik.

⁹⁷² Római Statútum 55. cikk A személyek jogai a nyomozásban

(1) A jelen Statútum szerint megindított nyomozás során a személy:

(c) Ha olyan nyelven hallgatják ki, amelyet nem ért és beszél tökéletesen, jogosult ingyenesen megfelelő tolmács segítségére és minden olyan fordításra, amelyet a tisztességes eljárás követelményei megkívánnak;

⁹⁷³ Római Statútum 67. cikk A vádlott jogai

(1) A terhére rótt vádpontok vizsgálata során a vádlottnak joga van ahhoz, hogy ügyét a jelen Statútum rendelkezéseinek megfelelően, tisztességesen és pártatlanul, nyilvánosan tárgyalják, és a teljes fegyveregyenlőség elve alapján a következő minimális garanciákra jogosult:

(a) Haladéktalanul és részletesen ismertessék vele a terhére rótt vád jellegét, okát és tartalmát, olyan nyelven, amelyet tökéletesen ért és beszél; [...]

(f) Ellenszolgáltatás nélkül képesített tolmács segítségét vehesse igénybe, és megkapja mindazon fordításokat, amelyeket a tisztességes eljárás követelményei szükségessé tesznek, ha a Bíróság eljárása, vagy a Bíróság előtt bemutatott dokumentumok olyan nyelvűek, amelyet a vádlott nem ért, és nem beszél tökéletesen.

⁹⁷⁴ Római Statútum 64. cikk Az elsőfokú tanács feladatai és jogosítványai [...]

(3) Az ügynek a jelen Statútum szerinti tárgyalásra bocsátása esetén az ügyre kijelölt elsőfokú tanács:

(b) Meghatározza a tárgyaláson használandó nyelvet vagy nyelveket; és [...].

⁹⁷⁵ Római Statútum 87. cikk Együttműködési megkeresés: általános rendelkezések [...]

(2) Az együttműködés iránti megkereséseket és a kérelmeket alátámasztó dokumentumokat vagy a Megkeresett Állam hivatalos nyelvén készített fordításban, vagy azzal együtt, avagy a Bíróság valamelyik munkanyelvén kell megküldeni, az egyes Államoknak a megerősítéskor, az elfogadáskor, a jóváhagyáskor vagy a csatlakozáskor tett választásától függően.

Római Statútum 99. cikk A 93. és 96. cikk szerinti megkeresések teljesítése [...]

(3) A Megkeresett Állam válaszát eredeti nyelven és formában kell megküldeni.

Nota bene: a 93. és a 96. cikk címében szereplő „más együttműködési formák” alatt azokat a jogsegélyügyi együttműködési formákat értik, amelyek a külön cikkben szabályozott letartóztatás, ideiglenes őrizetbe vétel, átadás, kiadatás keretein kívül esnek.

3. Nyelvi kérdések a gyakorlatban

3.1. Az angol nyelv mint a *common law* angol szakzsargonja

Az senkit sem lep meg, hogy a hivatalos nyelvek közül a két munkanyelv, az angol és a francia az ICC-ben is ugyanazokat a hagyományos értelmezési problémákat generálja, mint az a nemzetközi jog egyéb területein is megszokott. Bonyolítja a dolgot, hogy az 1998-ban elfogadott Római Statútum előkészítő anyagai, azaz a tervezetekhez fűzött tagállami megjegyzések, értelmezések, módosító javaslatok és azok magyarázatai java része angol nyelvű, és csak egy részüknek készült akkor vagy később francia fordítása.

A legismertebb ICC kommentárok közül kettő⁹⁷⁶ angol nyelvű, és csak a harmadik francia, amelyik ráadásul rövidebb és nem annyira részletező. Ez is hozzájárul az angol nyelvnek a Rómában elgondoltnál jóval hangsúlyosabb jelenlétéhez az ítéletek, a határozatok, a végzések, a belső feljegyzések szövegezésében, a munkaértekezleteken és a menzai, kávézóbeli beszélgetésekben.

Ráadásul itt az angol nem egyszerűen a mindenki által tanult „English”, hanem „*legal English*”, azaz a *common law* terminológiája, hol (talán többnyire) az Egyesült Királyság jogi szakzsargonja alapján, hol az Amerikai Egyesült Államok joggyakorlatából eredően. Bár az USA nem részes állam, azonban több amerikai munkatárs is van, mások pedig amerikai egyetemeken is végeztek tanulmányokat, a védőügyvédek között is több amerikai lép fel, és az általuk készített beadványokon – megítélésem szerint – felismerhetők az USA joggyakorlatában kikristályosodott formulák.

Az igaz, hogy ami a Római Statútumot és a kapcsolódó normákat illel, ezek szövegezői „a sajátos *common law* terminológia [...] bevezetését tudatosan el kívánták kerülni, nehogy egyértelműen determinálja egy eljárási lépés megtételét”.⁹⁷⁷ Mások szerint azonban, az eljáró kamarák összetételének függvényében igenis jelen van a gyakorlatban: „mégha a Lubanga- és a Bemba-ügyben az eljáró kamarák inkább semleges nyelvezetet használtak, a Katanga- és a Ngudjolo-ügyekben az ICC egyértelműen a hagyományos *common law* terminológiát fogadta el”.⁹⁷⁸

Jó példa erre a szó szerinti fordításban nem sokat mondó *no case to answer* indítvány intézménye, amelyet némi hezitálás után, mint az „alkalmazandó

⁹⁷⁶ TRIFFTERER–AMBOS i. m.; KLAMBERG (2017) i. m.; FERNANDEZ–PACREAU i. m.

⁹⁷⁷ AMBOS (2016a) i. m. 465.

⁹⁷⁸ Ld. ILS-PAS

jog” ernyője alá tartozó általános jogelvek egyikét fogadta be az ICC joggyakorlata.⁹⁷⁹

Bár természetesen a kontinentális jog is ismeri az ügyészi vádejtést vagy a vádlottnak bizonyíték hiányában történő felmentését, a *common law* biztosítja a védelem számára annak a jogi lehetőségét is, hogy mintegy kiprovokálja a felmentést (vagy az eljárás megszüntetését) még azelőtt, hogy a védelem megkezdte volna saját tanúinak felvonultatását, ha tudniillik a vád által beterjesztett bizonyítékok közül azok, amelyek a meghallgatott tanúk vallomásai és a védelem keresztkérdései után is még talpon maradtak, már nyilvánvalóan nem elégségesek a vádlott elítéléséhez.

Ezt ténylegesen alkalmazták a Ruto-ügyben,⁹⁸⁰ de elutasították a Bosco Ntaganda ügyben, amelyben az egyik pervezető végzéssel szemben benyújtott fellebbezés elutasításakor a Fellebbviteli Kamara a következő formában magyarázza a *no case to answer* intézményét:

„a Bíróság jogi alapidokumentumai kifejezett módon nem irányozzák elő a *no case to answer* eljárását. A Fellebbviteli Kamarának ráadásul nincs is tudomása arról, hogy a Statútum és az Eljárási és Bizonyítási Szabályzat [...] szövegezése során tárgyaltak volna ilyen természetű eljárást előírányzó javaslatokról. [...] Mindazonáltal a Fellebbviteli Kamara szerint a *no case to answer* eljárás nem eleve összeegyeztethetetlen a Bíróság jogi kereteivel. [...] Az arról szóló döntés, hogy lehet-e vagy sem *no case to answer* eljárást lefolytatni, diszkrécionális jellegű, és esetről esetre lehet csak döntení róla, de úgy, hogy a Statútum 64.

⁹⁷⁹ Római Statútum 21. cikk Alkalmazandó jog

(1) A Bíróság a következőket alkalmazza:

- (a) Elsősorban a jelen Statútumot, a Bűncselekmények Tényállási Elemeit, továbbá az Eljárási és Bizonyítási Szabályokat;
- (b) Másodsorban, adott esetben, az ügyben alkalmazandó egyezményeket és a nemzetközi jog alapelveit és szabályait, ideértve a nemzetközi jognak a fegyveres konfliktusokra vonatkozó, általánosan elismert alapelveit;
- (c) Ha az előbbiek nem lehetségesek, a Bíróság által a világ jogrendszerének nemzeti szabályaiból levezetett általános jogelveket, ideértve, adott esetben, azoknak az Államoknak a nemzeti jogát, amelyek egyébként általában joghatósággal rendelkeznének a bűncselekmény tekintetében, ha ezek a jogelvek nem ellentétesek a jelen Statútummal, a nemzetközi joggal, továbbá a nemzetközileg elismert normákkal és követelményekkel. [...].

⁹⁸⁰ *The Prosecutor v. William Samoei Ruto and Joshua Arap Sang*, ICC-01/09-01/11 Questions and answers arising from the decision of no-case to answer in the case of Prosecutor v Ruto and Sang, <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/PIDS/publications/EN-QandA-Ruto.pdf>

cikk (2) és a 64. cikk (3)(a) szerinti tisztességes és gyors eljárás követelményei teljesüljenek.”⁹⁸¹

A *common law* szabályoknak az ICC joggyakorlatában való érvényesülése igen népszerű kutatási téma,⁹⁸² a *no case to answer* példáját itt csak abból a szempontból kívántam megemlíteni, hogy mindez a tolmácsok számára milyen kihívást jelenthet. Ahogyan azt Ludmila Stern írja, „[a] tolmácsnak és a fordítónak meg kell találniuk a lexikai ekvivalenciáit azoknak a joggyakorlatoknak, amelyek a más rendszerekben különbözőképpen artikulálódnak”.⁹⁸³ Leigh Swigart szerint

„[a]nnak szükségessége, hogy úgy az angol, mint a francia nyelvet beszélők számára érthető legyen, több érdekes nyelvi jelenséget eredményez. A különböző jogrendszerek és peres eljárások elemeinek ötvözése a nemzetközi büntetőbíróságok és törvényszékek joggyakorlatában olyan szakkifejezések megteremtéséhez vezettek a munkanyelvekben, amelyek korábban nem léteztek”.⁹⁸⁴

Az angol jogi szaknyelv és a francia jogi szaknyelv harmonizálása is már eleve nehéz, a helyzet és a tolmácsolási/fordítói munka azonban még bonyolultabb lesz, amikor a kis, helyi nyelvek is belépnek a képbe, ahogyan azt az alábbiakban majd láttatni törekszem. Megítélésem szerint Prieto Ramos helyesen állapítja meg, hogy „az ICC-nél, a legnagyobb terminológiai kihívások pontosan a kisebb vagy nem sztenderdizált nyelvek fordításánál jelennek meg, amelyeket olyan tanúk beszélnek, akik számára egyes elvont fogalmak, mint például a ‘sértett’ egyszerűen ismeretlenek.”⁹⁸⁵

⁹⁸¹ *The Prosecutor v. Bosco Ntaganda*, OA6 Judgment, ICC-01/04-02/06-2026, paras 43–44.

⁹⁸² Ld. BITTI (2001) i. m.; CHRISTENSEN i. m.; PICKER i. m.; PALOMARES i. m. stb.

⁹⁸³ STERN i. m.

⁹⁸⁴ SWIGART I. M.

⁹⁸⁵ RAMOS i. m. 320.

3.2. Az ICC és a Kongói Demokratikus Köztársaság Ituri tartományában beszélt helyi nyelvek

A hema,⁹⁸⁶ lendu⁹⁸⁷ és ngiti⁹⁸⁸ közösségek közötti, hol lappangó, hol élesebb látens konfliktus 2000 körül egy véres polgárháborúba torkollott.

A jelentős részben általuk lakott Iruri régióhoz kötődött több ügy is: Thomas Lubangát⁹⁸⁹ gyermekkatonák toborzásáért és bevetéséért, Germain Katangát⁹⁹⁰ egy Bogoro nevű falu felpredálásához, többszáz lakos elpusztításához nyújtott segítségért ítélték el, a Ruandában született, tutszi háttérű Bosco Ntaganda pedig az ituri hemákat segítve követte el háborús és emberiség elleni bűncselekményeit.⁹⁹¹

A helyi vezetéknevek, parancsnoki harci nevek és helységnevek eltérő angol vagy francia leírása a per előkészítése, a tárgyalások és a kárpótlási eljárás során önmagában is jelentett kisebb kihívásokat (ti. a hasonló, de nem azonos név ugyanazt a személyt, ugyanazt a települést jelöli-e), de persze ennél nagyobb gondot jelentett a hosszú évek alatt megfakult emlékezet, amikor a bíróság előtt tett szóbeli tanúvallomások nemritkán jelentősen különböztek attól, amit a Főügyészség szakemberei, az áldozatok segítői vagy a kárpótlási alap (*Trust Fund for Victims*) szakértői vettek fel.⁹⁹² A túlélő áldozatok narratíváiban megjelenő konkrét ténybeli, elemek (kiképzések toborzások, elrablások, bevetések helységnevei, parancsnoki nevek) meglete fontos szerepet játszott például a

⁹⁸⁶ A hema nyelvet illetően ld. FRAWLEY i. m. 302.

⁹⁸⁷ A lendu nyelvet illetően ld. uo. 302.

⁹⁸⁸ A ngiti nyelvet illetően ld. uo. 304.

⁹⁸⁹ Ld. <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/LubangaEng.pdf>

⁹⁹⁰ Ld. <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/KatangaEng.pdf>

⁹⁹¹ Ld. <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/NtagandaEng.pdf>

⁹⁹² Ld. erről a védelem megjegyzéseit (§ 60 és annak lábjegyzeteiben a konkrét példákat) és az eljáró tárgyaló kamara (Trial Chamber II) arra vonatkozó értékelését (§ 64) a Lubanga áldozatok kárpótlásáról szóló határozatban.

“60. [...] The Defence also points to contradictions and inconsistencies in the accounts of some potentially eligible victims regarding the circumstances of their enlistment, in particular to contradictions between participation forms and reparations forms or between reparations forms completed on different dates.”

“64. [...] In that connection, it is of note that in Katanga the Chamber considered – as have other Chambers of this Court in relation to applications for participation – that the mere fact that an application for reparations contains slight discrepancies does not, on the face of it, cast doubt on its credibility.”, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/06-3379-Red>

kárpótlásra való jogosultság megállapításában,⁹⁹³ ám ezek az elemek jogászok, nemzeti és nemzetközi áldozati segítő szervek küldöttei, illetve helyi munkatársaik által kerültek leírásra, hallás után, amikor az áldozatoknak maguknak is nemegyszer gondjuk volt a francia nyelvvel. Természetesen a kontaktusokat tolmácsok is segítették, akik hol szakképzettek voltak, hol csak megbízható, lelkes, az ICC jogi alapfogalmainak ismerője bizonyos képzésben részesült önkéntesek. Ennek megfelelően ugyanazon kistelepülés, folyó, patak több változatban is szerepelhetett a dokumentációban.

Az érem másik oldala a vádlott nyelvi készsége. Ahogyan a bevezetésben említettem, a *fair* eljárás szellemében a letartóztatott terhelt, majd a vádlott megkapja azt a fordítási segítséget, amelyre szüksége van. (Emellett azonban a munkanyelvekre való fordítás teljes vagy részleges volta közötti választás összeköthető az adott elem perbeli relevanciájával.)⁹⁹⁴ A Bíróság gyakorlata e tekintetben a nemzetközi emberi jogi bíróságok joggyakorlatában felállított standardokkal összhangban van.⁹⁹⁵ Érdekes azonban megjegyezni, hogy a Katanga-ügyben – abban a szakaszban, amikor az elítélés után a konkrét büntetési tétel kiszabásáról volt szó – a Főügyész felvetette, hogy mivel a vádlott kérésére biztosított a folyamatos lingala nyelvre való tolmácsolás – utóbb úgy tűnt – valójában nem is volt szükséges, azért ezt figyelembe kellene venni, ami-

⁹⁹³ “64. The Chamber pays particular attention to the level of detail of the facts described, including the circumstances of enlistment, the positions held and duties performed in the UPC/FPLC, the living conditions in the militia and the circumstances in which the victim left the UPC/FPLC. The Chamber also looks at references to relevant information, such as the activities connected to child-soldier status, the sites of recruitment, training, deployment (including battlefields) and demobilization, the names of superiors in the UPC/FPLC militia, and the organizations responsible for demobilization. [...]”, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/04-01/06-3379-Red>

⁹⁹⁴ “9. Conversely, whilst the statutory instruments do not make it mandatory for the Prosecutor to provide translation of disclosed evidence into one of the working languages of the Court, the need for translation into a working language of the Court does indeed arise in respect of any portion of evidentiary item which is relevant to the nature, cause and content of the charges and upon which the Prosecutor intends to rely for the purposes of the confirmation hearing and will therefore include in her list of evidence. Those items will form the basis for the Chamber’s determination on the charges brought by the Prosecutor and must therefore be submitted in a working language of the Court.” *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Aimé Kilolo Musamba, Jean-Jacques Mangenda Kabongo, Fidèle Babala Wandu and Narcisse Arido*, Decision on the “Defence request for an order requiring the translation of evidence”, ICC-01/05-01/13-177, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/05-01/13-177>

⁹⁹⁵ Ld. erről részletesen a hivatkozott Triffterer kommentárnak vonatkozó részét William A. Schabas és Yvonne McDermott tollából, SCHABAS–McDERMOTT i. m. 1661., 1672.

kor az eljáró tárgyaló kamara Katanga együttműködését ítéli meg.⁹⁹⁶ A bírák azonban nem reagáltak erre a felvetésre.

3.3. Az acholi és néhány többi észak-ugandai nyelv az ICC előtt

A jelenleg tárgyalás alatt levő ügyek egyike a Főügyész kontra Dominic Ongwen ügy. A vádlott – aki maga is egykori elrabolt gyermek volt, akit katonává neveltek át – a vád szerint az egyik parancsnoka a *Lord Resistance Army* elnevezésű, észak-ugandai hátterű, kormányellenes felkelőknek. (Jelen sorok 2019. decemberi írásakor a tanúvallomások meghallgatása éppen befejeződött, a felek zárókövetkeztetéseiket 2020 márciusában adják elő.)

A fegyveres harc által érintett, Szudánnal (ma már az azóta függetlenné vált Dél-Szudánnal) határos észak-ugandai területeken élő lakosság jelentős része, különösen azok, akiknek iskoláztatását a polgárháború egyszer (vagy többször) megszakította, akár mert elrabolták őket, akár mivel ebben a helyzetben családjuk nem mindig tudta előteremteni a tandíjat vagy az iskoláztatás egyéb járulékos költségeit, nem beszél angolul vagy legalábbis nem a mai élet elvárásaihoz szükséges szinten, és igazán csak a különböző helyi nyelvekhez kötődik, mint amilyen az acholi,⁹⁹⁷ a luo⁹⁹⁸ (amelyet egyesek csak az előbbi nyelvjárásának tekintenek), a lango,⁹⁹⁹ a szuahéli¹⁰⁰⁰ stb. Mivel a vádlott tökéletesen csak az acholi nyelvet beszéli, az erre a nyelvre és az erről a nyelvről való tolmácsolást és fordítást is meg kellett szervezni. Acholi tolmácsok fordítják a hágai tárgyalóteremben vagy a kampalai *field office* épületében levő tanúk vallomásait.

A Főügyész láthatóan nagy jelentőséget tulajdonít a számos információ szerint szinte állandóan nem otthon, hanem többnyire szudáni bázisain tartózkodó Joseph Kony, az LRA főparancsnoka és a különböző alvezérei között rádióadóvevők segítségével megvalósított, ám az ugandai katonai és rendőri szervek által lehallgatott, magnószalagon és/vagy írásban rögzített napi taktikai egyeztetések és továbbított parancsok anyagainak. Anélkül, hogy ehelyütt –

⁹⁹⁶ “The Prosecution denounced the behaviour of the convicted person in that he insisted on Lingala interpretation throughout proceedings at both the preliminary and the trial stages, whereas, in due course, he chose to testify in French, showing perfect mastery of the French language.e”, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2015_19319.PDF

⁹⁹⁷ Az acholi nyelvet illetően ld. FRAWLEY i. m. 495.

⁹⁹⁸ A luo nyelvet illetően ld. uo. 498.

⁹⁹⁹ A lango nyelvet illetően ld. uo. 497–498.

¹⁰⁰⁰ A szuahéli nyelvet illetően ld. uo. 181.

figyelemmel a folyamatban levő ügyekről való megnyilatkozások kapcsán elvárt visszafogottságra – belebocsátkoznék az ilyen természetű kommunikáció tartalmi hitelességének megállapítására vonatkozó szabályok ismertetésébe –, a kiindulópont mindenféleképpen az, hogy ezeket az eredetileg acholi nyelvű rádióbeszélgetéseket angol nyelven meg kell ismertetni az eljáró tárgyaló kamarával. (Az angolról franciára történő tolmácsolás közben természetesen biztosított.) Csakhogy a beszélők nem a standard acholit használták, hanem azt az érzékeny információkat (mit, mikor, milyen erővel támadni, honnan milyen hadizsákmányt szerezve stb.) illetően rendszeresen változtatott kódszavakkal és kifejezésekkel fűszerezték, hogy megnehezítsék a lehallgatott szövegek megértését, hiszen tudták, hogy a katonai, rendőri hírszerző szolgálatok technikájukkal fogják és rögzítik az elhangzottakat. Számos tanúvallomás pedig azt is tükrözte, hogy hogyan és mennyiben sikerült feltörni a kódokat.

Mindez nemcsak a nyelvészként képzett ugandai acholi tolmácsok és fordítók¹⁰⁰¹ rendelkezésre állását igényli, hanem szükséges időt és technikát is, avégett, hogy a *fair* eljáráshoz szükséges magas színvonalú szimultán tolmácsolás valósulhasson meg olyan ügyben, ahol az acholi nyelv tulajdonképpen nem is ismer számos, a modern nyelveken már evidensnek tekintett elvont jogi szakkifejezést.

Bizonyos nehézségeket természetesen magyarázatokkal, körülírásokkal azért le lehet küzdeni. A helynevek, törzsi nevek, katonai álnevek leírása azonban itt is a szokott gondokkal szembesül. Az esetleges hibákat, félrehallásokat utóbb kijavítják, amikor az első, a kimondott mondat után mintegy öt másodperc késéssel a bíró előtt levő számítógép képernyőjén megjelenő (brutto) leírást a vád és a védelem képviselőinek bevonásával a végleges jegyzőkönyv (*edited transcript*) számára letisztázzák.¹⁰⁰²

Bizonyos helyi szavak eredeti formájukban bekerültek a tárgyalás angol nyelvébe is, mint ami a lafony-nak ejtendő *lapwony*: ez az eredetileg „tanító” jelentést hordozó szó kb. olyan tartalommal bír azonban, mint a „bajtárs” a honvédségben vagy az „elvtárs” a rendszerváltozás előtti Magyar Néphadsereg zsargonjában, és a tolmácsok a *teacher* helyett is inkább eredetiben használták, amit a bírák elfogadtak. Hasonlóképpen a *ting-ting* (azaz az elrabolt kiskorú lány, akinek a státusa valahol a szolgáló és a rablány között, az utóbbihoz közelebb helyezhető el) valós tartalmát is megtanulták a bírák, hiszen a *baby-sitter*,

¹⁰⁰¹ A tolmácsok és fordítók bekerüléséről és képzéséről ld. SWIGART i. m. 9.

¹⁰⁰² Initial Directions on the Conduct of the Proceedings, 13 July 2016, ICC-02/04-01/15-497, para. 38, <http://www.legal-tools.org/doc/60d63f/>

amivel a tolmács megpróbálkozott, igen idegenül csengett a polgárháborús összefüggésekben.

Hasonlóképpen a *dog adaki* (a parancsnok pihenőjét őrző testőr-gyermek, „örkutya”, ha az idősebb olvasó esetleg még emlékszik saját katonai szolgálatára) vagy a *kadogo* (aminek a jelentése valahol az őrszem és a futár között helyezkedik el Kelet-Afrikában) jelentése is hamar annyira egyértelmű lett, hogy egyszerűbb volt e kifejezést benne hagyni az angol tolmácsolásban, mint tolmáctól függően a *body-guard*, *scout* és *messenger* elnevezésekkel kísérletezni, és ezek nyelvtanilag korrekt szinonímáit váltogatni.

Érdemes megjegyezni talán azt is, hogy az acholi nyelven elhangzott tanúvallomásokban felismerhetőek voltak az angol katonai szaknyelv bizonyos szavai (mint például a *battalion*, a *brigade*, a *recoilless*,¹⁰⁰³ az *LMG*)¹⁰⁰⁴ vagy az orosz (!) katonai szaknyelvé (pl. a *PK*,¹⁰⁰⁵ az *AK*,¹⁰⁰⁶ az *RPG*)¹⁰⁰⁷ legalábbis annyiban, amennyiben az angol szaknyelv bevette a különböző fegyverek orosz változatainak elnevezését.

Rendszeresen elhangzik, hogy a különböző településeken meglevő *barracks* katonáit hogyan és milyen erővel támadták,¹⁰⁰⁸ akadályozva őket, hogy – a vád szerint – a másik oszlop által támadott civilek védelmére siessenek, itt azonban az olvasó ne a szótári jelentés szerinti erős fallal és méretes őrtornyokkal körülvett laktanyai épületkomplexumra gondoljon, hanem inkább szögesdrót és némi árok által körülvett vályogviskó együttesre, ahol a parancsnoki épület is egy kisebb faház.

Többször esett szó a tanúvallomásokban különböző vizekről, amelyeket a – földrajzi szegletet nem feltétlenül ismerő – tolmács nyilván szövegűen az acholi eredetiről *river* gyanánt fordított. A településen tett látogatás során viszont egy nagyjából egy méter széles, egy-fél méter mély vizet láttunk folyni egy olyan mederben, amely az esős évszakban legfeljebb három méter szélességben, egy esetleg két méter mélységben „hömpölyög”.

¹⁰⁰³ Ld. <https://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/political-science-and-government/military-affairs-nonnaval/recoilless-rifle>

¹⁰⁰⁴ Ld. <http://www.weaponslaw.org/weapons/light-machine-gun>

¹⁰⁰⁵ Ld. <https://modernfirearms.net/en/machineguns/russia-machineguns/pk-pks-pkm-pkms-eng/>

¹⁰⁰⁶ Ld. <https://www.warhistoryonline.com/guns/14-facts-ak-47.html>

¹⁰⁰⁷ Ld. <https://modernfirearms.net/en/grenade-launchers/russia-grenade-launchers/rpg-7-eng/>

¹⁰⁰⁸ Nevezetesen a Gulu tartományban levő Abok, Lukodi, Pajule és Odek.

3.4. Az arab és a többi Maliban beszélt nyelv az ICC előtt

Ahmad Al Faqi Al Mahdi¹⁰⁰⁹ a Főügyész a Timbuktu városában levő, az UNESCO által az emberiség kulturális örökség részének minősített mauzóleumok és egyéb építmények 2012-es, az Al Kaida és az Anszar Dine hatalomátvétele során történt elpusztításának bűncselekményével, és abban irányítóként történt közreműködéssel vádolta meg és ítélte el a VIII. sz. Tárgyaló Kamara, amelynek munkáját ebben az esetben jelentősen megkönnyítette a vádlott beismerése és a Főügyésszel megkötött vádalku megállapodás (*guilty plea*).

A Főügyész azóta egy másik személy, Al Hasszan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud ellen is vádat emelt.¹⁰¹⁰ (Ezeknek az ügyeknek a háttérét és bizonyos kérdéseit a 3. és a 4. fejezetben érintettem.)

Mindketten az arabot választották, mint amelyen a vádak és az azok alapjául szolgáló bizonyítékokat meg kívánták ismerni,¹⁰¹¹ de ezen kívül még néhány más nyelv, mint a tamasheq,¹⁰¹² a songhay¹⁰¹³ és a bambara¹⁰¹⁴ is jelentős szerepet játszik az eljárásban.

Ezeket a nyelveket használják többek között számos, sem franciául, sem arabul nem beszélő áldozattal való kapcsolattartás¹⁰¹⁵ nyelveként, ideértve az eljárásban való részvétel kérelméről szóló nyilatkozatokat¹⁰¹⁶ stb. Hasonlóképpen az Al Mahdi által az áldozatokat megkövető, arabul tett nyilatkozatát az ICC két munkanyelvén túl bambara, songhay és tamasheq nyelvre lefordítva is felhelyezte a honlapjára.¹⁰¹⁷

¹⁰⁰⁹ Ld. https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_07244.PDF; <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/Al-MahdiEng.pdf>

¹⁰¹⁰ Ld. az áttekintést: <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/al-hassanEng.pdf>

¹⁰¹¹ Decision on the Defence Request for an Arabic Translation of the Prosecution Application for the Issuance of a Warrant of Arrest, ICC-01/12-01/18-42-tENG, §§ 5, 9, 13, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2018_04122.PDF

¹⁰¹² A tamasheq nyelvet illetően ld. FRAWLEY i. m. 222.

¹⁰¹³ A songhay nyelvet illetően ld. uo. 110.

¹⁰¹⁴ A bambara nyelvet illetően ld. uo. 198.

¹⁰¹⁵ Public redacted version of "Annex to the Registry's Joint Report on Outreach and Other Victim Related Issues", 27 July 2018, ICC-01/12-01/18-102-Conf-Exp-Anx, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-102-Anx-Red>

¹⁰¹⁶ Ld. <https://www.icc-cpi.int/mali/al-hassan>; https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/alHassan/2018-alHassanAppFormInd_TAQ.pdf; https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/alHassan/2018-alHassanAppFormORG_TAQ.pdf; https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/alHassan/2018-alHassan-AppForm-Guidelines_TAQ.pdf; https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/alHassan/2018-alHassan-AppForm-Guidelines_Organizations_TAQ.pdf

¹⁰¹⁷ Ld. <https://www.icc-cpi.int/mali/al-mahdi>

Mindennek következményeként a bambara, a songhay és a tamasheq nyelvet magas szinten értő, szakképzett tolmácsokat, fordítókat is alkalmazni kellett,¹⁰¹⁸ annak minden költségvetési következményével.¹⁰¹⁹

Ami viszont magát az arab nyelvet illeti, érdemes megjegyezni, hogy ugyanaz az arab vezetéknev és személynév vagy földrajzi név angol és francia standard leírása több eltérést mutat, és ezek között az „s” hangnak az angol “sh” és a francia «ch» általi leírása szerinti eltérések még a könnyebben kezelhetők közé tartoznak. Ráadásul, szemben a szakfolyóiratok tanulmányaiban olvasható tézisek¹⁰²⁰ szerinti kívánalmakkal és evidenciákkal, gyakran megtörténik, hogy egy rendőr vagy jogász által leírt vallomás fordítása vagy összefoglalása – egy nyelvész szempontjából nézve – nem szükségképpen *lege artis* lett, de a célnak megfelelő.

Mint mindig, a nevek, személynevek, apai nevek kérdése itt is előtérbe kerül, hol arabul (pl. Mohamed ibn Hussayn), hol tamasheq nyelven írva (mint Mohamed Ag Hussayn, esetleg mint Mohamed Agh Hussayn), ahol az, hogy ugyanazt a személyt fedí-e, az ügy, a vallomás, a dokumentum részletei (cselekmény helyszíne, időpontja stb.) alapján állapítható meg.¹⁰²¹

Mindez önmagában nem jelent megoldhatatlan feladatot, de az bizonyos, hogy az ICC munkatársai részéről folyamatos odafigyelést igényel.

Ahogy a jelen tanulmány elején azonban utaltam arra, hogy az angolon belül különösen fontos az angol jogi szaknyelv, ugyanezt elmondhatom az arab és az arab jogi szaknyelv viszonylatáról, ahol az utóbbi ráadásul számos ponton szorosan összefügg az iszlámmal.

Mivel a *saria* bevezetése Timbuktuban olyan büntetési formák alkalmazásához vezetett, mint a korbácsolás (amit a Főügyész kínzásnak minősített), és számos panasz utalt a kényszerházasságra (amit a Főügyész egyéb embertelen cselekménynek minősített), és e cselekmények már a Tárgyalás-előkészítő

¹⁰¹⁸ A felvételi aspektusokat illetően ld. az ICC honlapján “Career Opportunities: Freelance Transcriber - Bambara, Fulfulde, Hassaniyya, Songhay or Tamasheq (18761)”, <https://www.icc-cpi.int/jobs/pages/vacancies.aspx>

¹⁰¹⁹ Ld. erről az ICC 2018. évi költségvetését, § 119, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP16/ICC-ASP-16-10-ENG.pdf

¹⁰²⁰ Ld. erről SAADANE–SEMMAR i. m.

¹⁰²¹ Ezeket a neveket hangsúlyozottan fiktív példaként említem.

Kamara által a Főügyész kérelmére¹⁰²² kiadott letartóztatási parancs¹⁰²³ indokai között is szerepet játszottak, így okkal feltételezhető, hogy az arab büntetőjogi, büntetőeljárásjogi és családjogi szaknyelv sajátosságai a későbbiek során még szerepet fognak kapni, ráadásul bizonyos fogalmak és bizonyos jogintézmények a Korán fordulataihoz kapcsolódnak. (Ilyen például a *hudud* és a *ta'zir* büntetések közötti különbségtétel, ahol az előbbi esetében az adott bűncselekményt és az azért járó büntetést a Korán pontosan leírja.) Két szó van a válasra is: a válasz vagy csak a férj által, tanúk előtt, bizonyos szó (*talak*) kimondásával történt eltaszítás, vagy a feleség által is kérhető, a bíró által kimondott és írásba foglalt, ám a kapott hozomány visszaadásának kötelezettségével járó *khula*.

Mindezek a kihívások természetesen kezelhetőek, de időt, folyamatos odafigyelést és komoly mögöttes ismeretanyagot feltételeznek, úgy a főügyészi, mint a bírói apparátus részéről.

¹⁰²² Version publique expurgée de la «Requête urgente du Bureau du Procureur aux fins de délivrance d'un mandat d'arrêt et de demande d'arrestation provisoire à l'encontre de M. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud», 20 mars 2018, ICC-01/12-01/18-1-Red, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-1-Red> (E dokumentumnak egyelőre nincs angol fordítása).

¹⁰²³ “60. The material submitted by the Prosecutor further shows that there was a defined policy to attack the civilian population. The policy was defined in that the armed groups wished to impose their authority and their new religious order. The policy followed a regular pattern in that it involved strict rules, prohibitions and punishments and was calculated to oppress anyone who failed to demonstrate the required religiosity, in particular women and girls. [...]” (*Lábjegyzetek nélküli közlés.*)

“70. The Prosecutor submits that there are reasonable grounds to believe that the members of the armed groups Ansar Dine and AQIM committed crimes against humanity of acts of torture. The Prosecutor refers to several methods of interrogation, physical violence and other brutal sanctions allegedly constituting cases of torture.

The Prosecutor alleges that, in some cases, violations of the new rules by the population were referred to the Islamic court, which then ordered physical punishments, such as whipping in public.” (*Lábjegyzetek nélküli közlés.*)

“81. The Prosecutor submits that there are reasonable grounds to believe that women and girls in Timbuktu were forced to marry members of Ansar Dine and AQIM. The Prosecutor alleges that, although the families of the victims generally received a dowry in exchange, they were not free to object to the members' wishes and were either forced to submit or did so out of fear of retaliation. The Prosecutor alleges that the purpose of these marriages was to legitimize the rapes and sexual violence perpetrated against the victims by the members of the armed groups, and to integrate the members of the armed groups into the population. As noted above, the Prosecutor alleges that about forty cases of rape, sexual slavery and other sexual violence took place in the context of forced marriage.” (*Lábjegyzetek nélküli közlés.*)

Decision on the Prosecutor's Application for the Issuance of a Warrant of Arrest for Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud ICC-01/12-01/18-35-Red2-tENG, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/12-01/18-35-Red2-tENG>

Megjegyzendő továbbá, hogy a védelem, úgy az Al Mahdi, mint az Al Hasszán ügyekben, figyelemmel a Római Statútumnak már idézett 50. cikk (2) és (3) pontjára, azt is kérte, hogy az arabot is használhassa mint olyan nyelvet, amin ő (ti. az eljáró ügyvéd) szóbeli előadmányokat tehet. Az első esetben az akkor eljáró tárgyaló kamara erre pozitív választ adott,¹⁰²⁴ de a második esetben az elnökség eljárásjogi szempontú érveléssel elutasította az indítványt, mint amit nem a döntésre hivatott fórum (ti. nem az eljáró Tárgyalás-előkészítő Kamara, hanem az ICC elnöksége) előtt nyújtottak be.¹⁰²⁵

4. Egyéb ügyek, egyéb nyelvek

A Nemzetközi Büntetőbíróság előtt folyamatban van olyan „helyzetek” vizsgálata, amelyekben szintén több nyelv használata merült fel, lásd például a grúziai helyzetet,¹⁰²⁶ ahol grúz, orosz és emellett¹⁰²⁷ oszét¹⁰²⁸ nyelvű vallomások, dokumentumok gyűjtéséről és feldolgozásáról van szó. Előzetes vizsgálat alatt van az ún. rohingyák helyzete,¹⁰²⁹ ahol szintén egy újabb, eddig még nem említett nyelv¹⁰³⁰ jelenti a kapcsolattartás és a primer adatgyűjtés eszközt. Mindezek magukkal hozzák a szokásos nehézségeket, kihívásokat és nem utolsósorban költségvetési következményeket.

Jelen sorok írásakor a cél nem egy átfogó jogi elemzés készítése volt, hanem csak néhány példát kívántam hozni olyan kérdésekre, amelyeknek az exjugoszláv (ICTY) és a ruandai (ICTR) nemzetközi törvényszékek és a Sierra

¹⁰²⁴ Ld. Defence request to authorise the use of Arabic as a working language, ICC-01/12-01/18-268 08-03-2019, § 7, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_01335.PDF

¹⁰²⁵ Decision on the admissibility of the ‘Defence request to authorise the use of Arabic as a working language’, ICC-01/12-01/18-302 04-04-2019, Ld. különösen §§ 17–19, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_01895.PDF

¹⁰²⁶ Ld. <https://www.icc-cpi.int/georgia>; A felvételi aspektusokat illetően ld. az ICC honlapján: Career Opportunities: Freelance Transcriber – Georgian, Ossetian or Russian (18759), <https://www.icc-cpi.int/jobs/pages/vacancies.aspx>

¹⁰²⁷ Az 1801 óta a cári Oroszországhoz, majd a Grúz SzSzK keretein belül – ahol „autonóm terület” volt – a Szovjetunióhoz tartozó Dél-Oszétiában, az orosz gyakorlatilag a kommunikáció *lingua franca*ja volt.

¹⁰²⁸ A magyarországi jászok egykori nyelve és az oszét egymáshoz állítólag igen közel áll. Az oszét nyelvről ld. *Worldmark Encyclopedia* i. m., <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/ossetians>

¹⁰²⁹ Ld. <https://www.icc-cpi.int/rohingya-myanmar>

¹⁰³⁰ A rohingyák nyelvéről ld. *Worldmark Encyclopedia* i. m., <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/rohingyas>

Leone-i vegyes törvényszék (STSL) joggyakorlatában való megjelenése már jelentős jogi, nyelvészi és jogász-nyelvészi kutatásokat indukált.¹⁰³¹

Megítélésem szerint a Nemzetközi Büntetőbíróság előtti ügyekben a „kis” (esetenként persze több százezer vagy millió ember által beszélt) nyelvek által generált problémák és azok megoldásainak vizsgálata legalább olyan érdekes, mint a tudományban rendszeresen vizsgált, szokásos angol és francia nyelvi, *common law* és kontinentális jogi ütközések kérdése.

¹⁰³¹ Ld. STERN i. m. 63–75.; SWIGART i. m. 1–16., akik nemcsak az ICTY (*International Criminal Tribunal for Yugoslavia*) gyakorlatát, de az ICTR (*International Criminal Tribunal for Rwanda*) és az STSL (*Special Tribunal for Sierra Leone*) mellett a kambodzsai különleges, vegyes törvényszék, az ECCC (*Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia*) gyakorlatában is vizsgálják a nyelvek által generált problémákat.

13. FEJEZET

KISEBBSÉGI LÉTHELYZETEK A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG JOGGYAKORLATA MÖGÖTT¹⁰³²

Vannak-e kisebbségi, kisebbségvédelmi ügyek a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt? Erre a rövid válasz az, hogy nincsenek. A kicsit hosszabb válasz az, hogy az ICC – nevéből is következően – büntető törvényszék, az egyéni büntetőjogi felelősséget vizsgálja, és alapidokumentumában, a Római Statútumban nincs olyan klauzula, amely a kisebbségekhez tartozó személyeket vagy a kisebbségeket megillető speciális jogoknak a megsértését nemzetközi büntető felelősségre vonással szankcionálná.

A még hosszabb, sőt jóval hosszabb válasz az – amelyre a jelen fejezet is törekszik –, hogy a Római Statútum alapján indult számos eljárás olyan helyzetekhez kötődik, ahol meglehetősen egyértelműen érezhető, hogy a konkrét bűncselekmény (népirtás, emberiség elleni bűncselekmények, háborús bűncselekmények, agresszió) az adott esetben, ha nem is jogilag, de történelmi vagy szociológiai szempontból elválaszthatatlan attól, amelyet a nemzetközi jog tekint kisebbségi helyzetnek. (Az olvasónak egyes fejezetekben – például az 5. fejezet bevezetőjében – ez már bizonyára szembeűnt.)

Vessünk először egy pillantást Afrika térképére.¹⁰³³

¹⁰³² Ez a fejezet ugyanezen cím alatt eredetileg az *Ünnepi tanulmánykötet Bruhács János 80. születésnapja tiszteletére* című kötetben [KOVÁCS (2019f) i. m. 157–166.] jelent meg. Szövegéből most elhagytam a perszonalia jellegű részeket, kiegészítettem viszont a Bruhács János professzor tiszteletére a PTE-n rendezett 2019. október 4-ei konferencián bemutatott térképekkel.

¹⁰³³ A térkép forrása: <https://www.infoplease.com/atlas/africa>

Érdemes ezek után egy másik, immár etnikai bontású térképre pillantva megnézni a Kongói Demokratikus Köztársaságban levő Ituri¹⁰³⁴ tartományhoz

¹⁰³⁴ Ituri tartomány térképének forrása: <https://africacenter.org/spotlight/ituri-becomes-congos-latest-flashpoint/>

kapcsolódó Thomas Lubanga,¹⁰³⁵ a Germain Katanga,¹⁰³⁶ Ngudjulo¹⁰³⁷ és a Bosco Ntaganda¹⁰³⁸ ügyek etnikai összefüggéseit.

¹⁰³⁵ “The Union des Patriotes Congolais (‘UPC’) was created on 15 September 2000; Thomas Lubanga was one of the UPC’s founding members and its President from the outset. The UPC and its military wing, the Force Patriotique pour la Libération du Congo (‘FPLC’), took power in Ituri in September 2002. The UPC/FPLC, as an organised armed group, was involved in an internal armed conflict against the Armée Populaire Congolaise (‘APC’) and other *Lendu militias*, including the Force de Résistance Patriotique en Ituri (‘FRPI’), between September 2002 and 13 August 2003. Between 1 September 2002 and 13 August 2003, the armed wing of the UPC/FPLC was responsible for the widespread recruitment of young people, including children under the age of 15, on an enforced as well as a ‘voluntary’ basis.” Case Information Sheet The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, (*Kiemelés tőlem*), <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/lubangaEng.pdf>

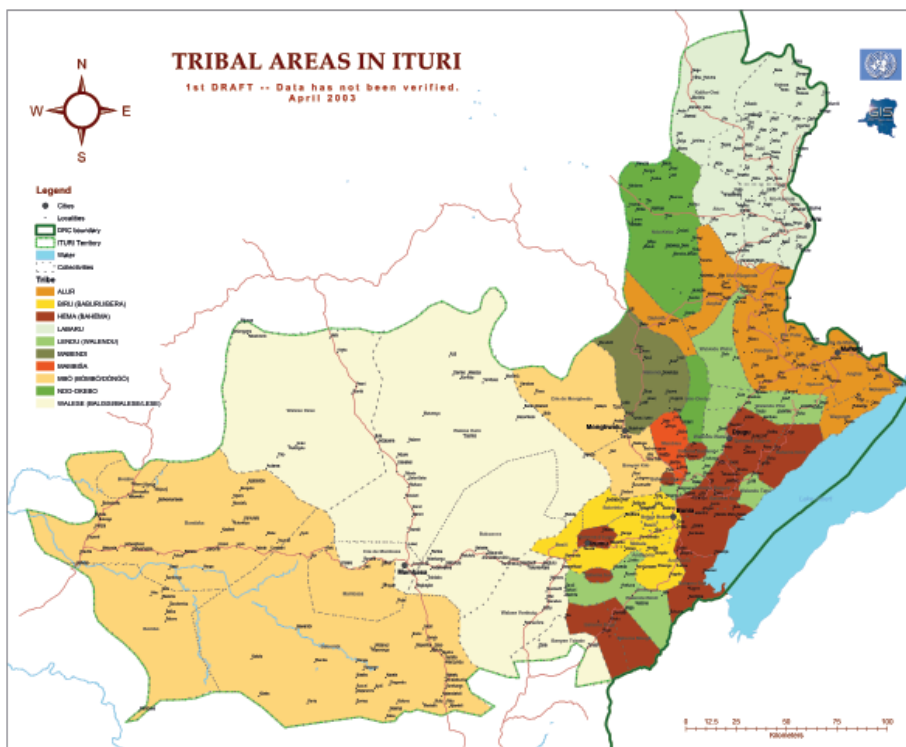
“57. Evidence is identified to the effect that the accused ‘issued public calls’ to *mobilise the Hema population*, and he allegedly implemented or contributed to a policy of encouraging young recruits (including those under 15 years of age) to participate in the war effort. [...] 73. The DRC has close to 450 different ethnic groups within its borders. In Ituri alone there are approximately 18 different *ethnic groups, including the Lendu, the Ngiti and the Hema* (and its sub-clan, the *Gegere or Hema North*).” 37,43. (*Kiemelés tőlem*), *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Judgment pursuant to Article 74 of the Statute, ICC-01/04-01/06-2842 14-03-2012, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_03942.PDF

¹⁰³⁶ “Trial Chamber II found German Katanga guilty, as an accessory, within the meaning of article 25(3)(d) of the Rome Statute, of one count of crime against humanity (murder) and four counts of war crimes (murder, attacking a civilian population, destruction of property and pillaging) committed on 24 February 2003 during the attack on the village of Bogoro, in the Ituri district of the DRC. The Chamber found that it had been established beyond reasonable doubt that Germain Katanga had made a significant contribution to the commission of the crimes *by the Ngiti militia*, which was acting with a common purpose, by assisting its members to plan the operation against Bogoro. The Chamber found that Germain Katanga acted in the knowledge of the criminal common plan devised by the militia to target the *predominantly Hema population* of Bogoro. The crimes of murder, attacking civilians, destroying property and pillaging were part of the common plan.” Case Information Sheet – *The Prosecutor v. Germain Katanga*, (*Kiemelés tőlem*), <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/katangaEng.pdf>

¹⁰³⁷ “4. In the summer of 1999, tensions arose over disagreements about the allocation of land in Ituri and the appropriation of its natural resources. During the second half of 2002, renewed violence flared up in several parts of the district, including the conflict *among the Hema, the Lendu, and the Ngiti*.” [...] “13. The Prosecution submitted that in the fall of 2002, *combatants predominately of Lendu and Ngiti ethnicity* organised themselves as the FNI and FRPI as a means of fighting other combatants, who were *predominately of Hema ethnicity* and had organised themselves under the Union des Patriotes Congolais (‘the UPC’) and the Forces Patriotiques pour la Libération du Congo (‘the FPLC’).” *The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui*, Decision on the confirmation of charges, ICC-01/04-01/07-717, 7–9., (*Kiemelés tőlem*), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2008_05172.PDF ,

¹⁰³⁸ “On 9 June 2014, Pre-Trial Chamber II unanimously confirmed charges consisting in 13 counts of war crimes (murder and attempted murder; attacking civilians; rape; sexual slavery of civilians; pillaging; displacement of civilians; attacking protected objects ; destroying the enemy’s property; and rape, sexual slavery, enlistment and conscription of child soldiers under the age of fifteen years and using them to participate actively in hostilities) and 5

Ituri tartomány etnikai összetétele a térképen¹⁰³⁹ a következő:

counts of crimes against humanity (murder and attempted murder; rape; sexual slavery; persecution; forcible transfer of population) against Bosco Ntaganda.

The Chamber found that there was a widespread and systematic attack against the civilian population pursuant to an organisational policy adopted by the Union des Patriotes Congolais/ Forces Patriotiques pour la Libération du Congo (UPC/FPLC) to attack civilians perceived to be non-Hema, such as those belonging to Lendu, Bira and Nande ethnic groups. The attack took place between on or about 6 August 2002 and on or about 27 May 2003, in Ituri Province, Democratic Republic of the Congo (DRC). In addition, the Chamber found that a noninternational armed conflict between the UPC/FPLC and other organized armed groups took place between on or about 6 August 2002 and on or about 31 December 2003 in Ituri Province, DRC.” Case Information Sheet, *The Prosecutor v. Bosco Ntaganda*, (Kiemelés tőlem), <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/ntagandaEng.pdf>

¹⁰³⁹

Az etnikai térképet ld. VIRCOULON–LIÈGEOIS i. m., <https://www.ifri.org/en/publications/enotes/notes-de-lifri/violence-bush-how-international-peacebuilding-faces-land-use>

Markáns etnikai-nyelvi háttérrel hordoz az Ugandához¹⁰⁴⁰ kötődő Dominic Ongwen ügy¹⁰⁴¹ is.

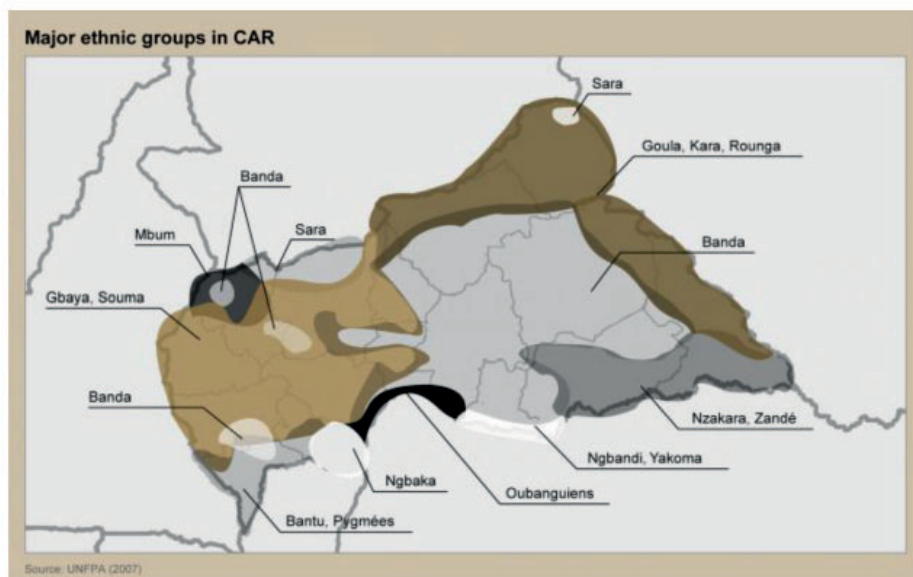
¹⁰⁴⁰ A térkép forrása: <https://journals.plos.org/plosone/article/figure?id=10.1371/journal.pone.0195431.g003>; <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0195431.g003>

¹⁰⁴¹ “During the period from 1 July 2002 to end 2005, the LRA, an armed group, allegedly carried out an insurgency against the Government of Uganda and the Ugandan Army (also known as the Uganda People’s Defence Force – UPDF – and local defence units – LDUs). There are reasonable grounds to believe that the LRA had been directing attacks against both the UPDF and LDUs and against civilian populations, and that, in pursuing its goals, the LRA had engaged in a cycle of violence and established a pattern of ‘brutalization of civilians’. This had been carried out by acts including murder, abduction, sexual enslavement, mutilation, and mass burnings of houses and looting of camp settlements. Civilians, including children, are believed to have been abducted and forcibly ‘recruited’ as fighters, porters and sex slaves to serve the LRA and to contribute to attacks against the Ugandan army and civilian communities.

In the context of this insurgency, it is alleged that the Pajule IDP (October 2003), the Odek IDP (April 2004), the Lukodi IDP (May 2004) and Abok IDP camps (June 2004), were attacked and that in his capacity as Brigade Commander of the Sinia Brigade of the LRA, Dominic Ongwen would have ordered the commission of crimes within the jurisdiction of the Court in the context of these attacks.” Case Information Sheet, *The Prosecutor v. Dominic Ongwen*, <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/ongwenEng.pdf>

“9. Yoweri Museveni took power in Uganda in 1986 at the head of the National Resistance Army (‘NRA’). In the following years, various armed groups sought to contest his rule, particularly in northern Uganda and among *the people of Acholi ethnicity*.” [...] “12. In these early years the LRA’s objectives were said to be the spiritual cleansing and liberation of *the Acholi people* from the oppression of President Museveni by toppling him, although veterans of other longer established groups are likely to have had more secular reasons for wishing the same end result.” *The Prosecutor v. Dominic Ongwen*, Prosecution’s Pre-Trial Brief, ICC-02/04-01/15-533 06-09-2016, 7–9. (*Kiemelés tölem*), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_06511.PDF

A Közép-Afriai Köztársasághoz kötődő Alfred Yekatom és Patrice-Edouard Ngaïssona¹⁰⁴² ügyekben is felsejlik egy etnikai/etnikumközi földrajzi háttér:¹⁰⁴³

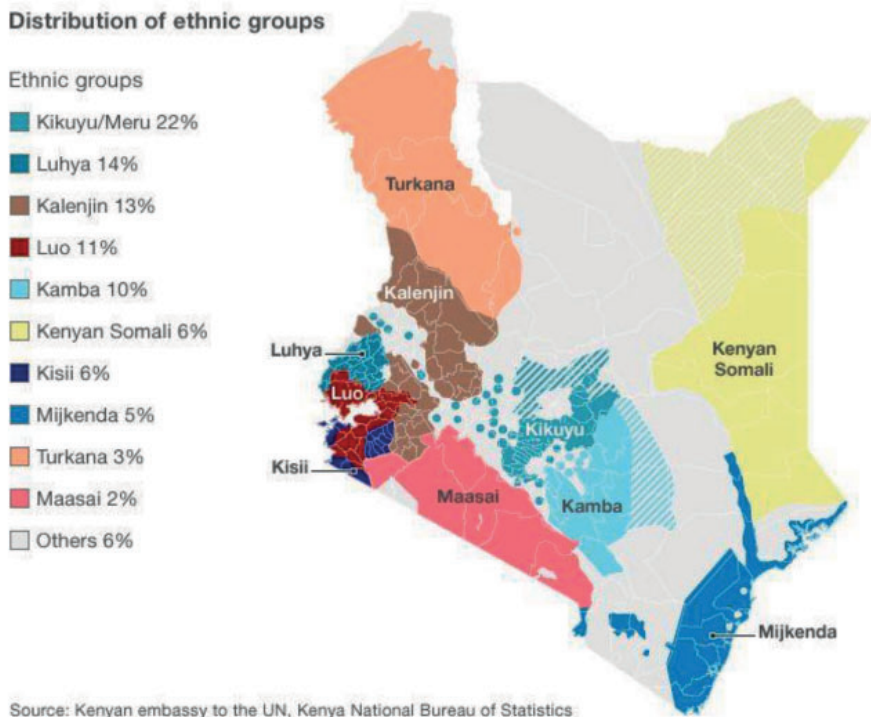
Ráadásul világos, hogy ezek a konfliktusok mennyire egymáshoz közeli régiókat érintenek, nehezen ellenőrizhető, de könnyen átjárható államhatárokkal, ahol a lakosság etnikai, nyelvi és/vagy vallási különbözőségének, illetve sajátosságainak relevanciája fel-felbukkan az eljárások különböző, az érdeklődő közönség által olvasható dokumentumokban.

(Ezeket az eredetiben nem szereplő kurziválással törekedtem a fenti és az alábbi publikus dokumentumokban könnyebben felismerhetővé tenni.)

¹⁰⁴² “Alleged crimes: Pre-Trial Chamber II found that there are reasonable grounds to believe that, an armed conflict not of an international character was ongoing on the territory of the CAR since at least September 2013 until at least December 2014 between the Seleka – a coalition of armed groups predominantly composed of Muslims – and the Anti-Balaka – a predominantly Christian countermovement to the Seleka. The Chamber also found that there are reasonable grounds to believe that, from at least September 2013 until at least December 2014, a widespread and systematic attack was carried out by the Anti-Balaka against the Muslim civilian population and anyone perceived to support the Seleka.” Case Information Sheet, *The Prosecutor v. Alfred Yekatom and Patrice-Edouard Ngaïssona*. (Kiemelés tőlem), <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/yekatom-nga%C3%AFssonaEn.pdf>

¹⁰⁴³ Ld. <https://reliefweb.int/map/central-african-republic/central-african-republic-major-ethnic-groups-car-2007>

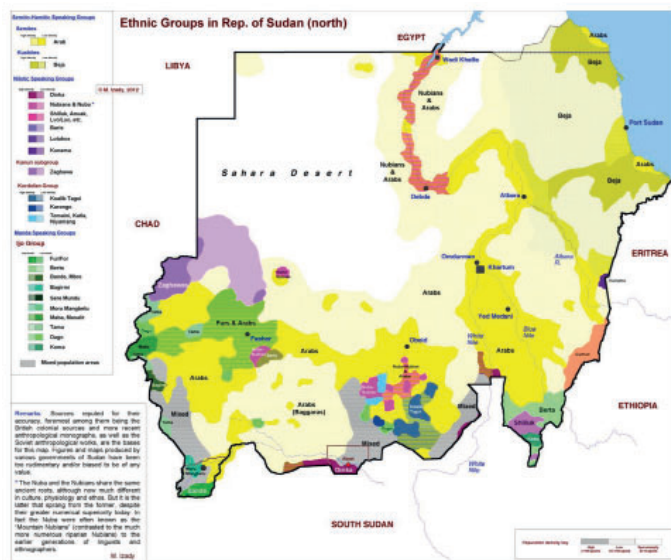
A sor folytatható Kenyával,¹⁰⁴⁴ az ottani Kenyatta,¹⁰⁴⁵ Ruto és Sang¹⁰⁴⁶ ügyekkel:

¹⁰⁴⁴ A térkép forrása: <https://www.bbc.com/news/uk-21592589> (Kenya elections: Maps and graphics, 4 March 2013).

¹⁰⁴⁵ “Alleged crimes (non-exhaustive list), Pre-Trial Chamber II found that there were substantial grounds to believe that: From 24 until 28 January 2008, the Mungiki criminal organisation allegedly carried out a widespread and systematic attack *against the non-Kikuyu population* perceived as supporting the Orange Democratic Movement (ODM) (mostly belonging to *Luo, Luhya and Kalenjin ethnic groups*) in Nakuru and Naivasha. [...]” Case Information Sheet, *The Prosecutor v. Uhuru Muigai Kenyatta*. (Kiemelés tőlem), <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/kenyattaEng.pdf>

¹⁰⁴⁶ “Alleged crimes (non-exhaustive list), Pre-Trial Chamber II found that there were substantial grounds to believe that: Immediately after the announcement of the results of the presidential election and specifically from 30 December 2007 until 16 January 2008, an attack was carried out – following a unified, concerted and pre-determined strategy – *by different groups of Kalenjin people*, in locations including Turbo town, the greater Eldoret area (encompassing Huruma, Kiambaa, Kimumu, Langas, and Yamumbi), Kapsabet town and Nandi Hills town, in the Uasin Gishu and Nandi Districts, the Republic of Kenya. The attack allegedly targeted the civilian population, namely *the Kikuyu, Kamba and Kisii ethnic groups*, which were perceived as Party of National Unity (PNU) supporters.” Case Information Sheet, *The Prosecutor v. William Samoei Ruto and Joshua Arap Sang*. (Kiemelés tőlem), <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/rutosangEng.pdf>

A szudáni Al Bashir¹⁰⁴⁷ és az Ali Kushayb¹⁰⁴⁸ ügyben az ország délnyugati részén fekvő és Csáddal határos Darfur tartomány etnikai közösségei¹⁰⁴⁹ voltak az áldozatok.

¹⁰⁴⁷ “During the campaign, GoS forces allegedly committed crimes against humanity, war crimes, and crimes of genocide, and in particular:

- a. carried out numerous unlawful attacks, followed by systematic acts of pillage, on towns and villages, mainly inhabited by civilians belonging to *the Fur, Masalit and Zaghawa groups*;
- b. subjected thousands of civilians – belonging primarily to the *Fur, Masalit and Zaghawa groups* – to acts of murder, as well as to acts of extermination;
- c. subjected thousands of civilian women – *belonging primarily to the said groups* – to acts of rape;
- d. subjected hundreds of thousands of civilians – *belonging primarily to the said groups* – to acts of forcible transfer;
- e. subjected civilians – belonging primarily to the said groups – to acts of torture; and
- f. contaminated the wells and water pumps of the towns and villages primarily inhabited by members of the *Fur, Masalit and Zaghawa groups* that they attacked; and encouraged members of *other tribes*, which were allied with the GoS, to resettle in the villages and lands previously mainly inhabited by members of the *Fur, Masalit and Zaghawa groups*.” Case Information Sheet The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir, [GoS = Government of Sudan]. (*Kiemelés tőlem*), <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/albashirEng.pdf>

Az ügy háttéréről ld. igen részletesen magyarul: SÜLYÖK i. m. 100–108.

¹⁰⁴⁸ Public redacted version of „Second warrant of arrest for Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman („Ali Kushayb”)”, 16 January 2018, ICC-02/05-01/07-74-Secret-Exp, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/05-01/07-74-Red>; Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, following the surrender and transfer of alleged militia leader, Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman, also known as Ali Kushayb, to the Court, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=200609-otp-statement-ali-kushayb>

¹⁰⁴⁹ A térkép forrása: Map of Sudan showing different areas and the distribution of ethnic groups, <http://nealrauhauser.wordpress.com/2012/12/25/sudan-africasyugoslavia/sudanethnigroups/>

Az elefántcsontparti Laurent Gbagbo¹⁰⁵⁰ és Charles Blé Goudé¹⁰⁵¹ ügy előzményeinek bemutatásában az ország belső etnikai különbözőségére¹⁰⁵² történtek utalások a különböző dokumentumokban.

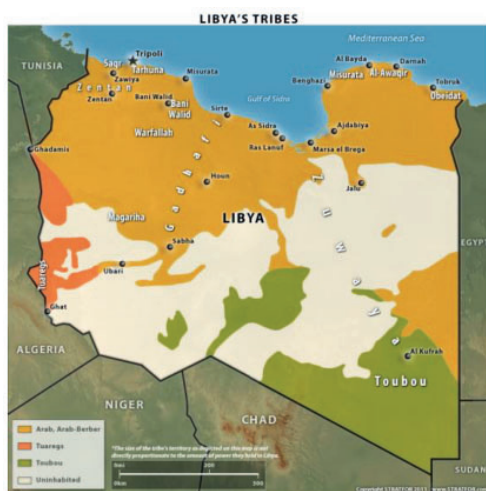

¹⁰⁵⁰ “174. The evidence also indicates that, by this time, the distinction between the enemy, most commonly referred to as ‘rebels’, and the civilian population was blurred, if at all present. In fact, the evidence indicates that residents of certain neighbourhoods of Abobo were, on account of their ethnic, national or religious affiliation, perceived as pro-Ouattara and thus targeted by the FDS intervening in Abobo at the time.” [...] “205. [...] Accordingly, the Chamber finds that these acts of violence constitute persecution on political grounds, as well as on *ethnic (against ethnic groups originating in the north of Côte d’Ivoire, such as Dioula and Baoulé)*, national (against nationals of other West African countries, and Ivoirians of West African descent) and *religious (against Muslims) grounds*, as members of these groups were as such considered as supporters of Alassane Ouattara.” Decision on the confirmation of charges against Laurent Gbagbo, ICC-02/11-01/11-656-Red 12-06-2014, 83., 93. (*Kiemelés tölem*), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/11-01/11-656-Red>

¹⁰⁵¹ “The Prosecutor brought against Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé charges of crimes against humanity (murder, rape, other inhumane acts or – in the alternative – attempted murder, and persecution) allegedly committed in the context of post-electoral violence in Côte d’Ivoire between 16 December 2010 and 12 April 2011. These crimes were allegedly committed between 16 and 19 December 2010 during and after a pro-Ouattara march on the RTI headquarters, on 3 March 2011 at a women’s demonstration in Abobo, on 17 March 2011 by shelling a densely populated area in Abobo, and on or around 12 April 2011 in Yopougon. On 15 January 2019, Trial Chamber I, by majority, acquitted Mr Gbagbo and Mr Blé Goudé from all charges of crimes against humanity.” Case Information Sheet, *The Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé*, <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/gbagbo-goudeEng.pdf>

Az ügy hátteréről ld. igen részletesen magyarul: SULYOK i. m. 88–99. Ld. még: CSAPÓ (2018) i. m.; CSAPÓ (2019) i. m.

¹⁰⁵² A térkép forrása: LEWIS i. m., <http://www.geocurrents.info/geopolitics/ethnic-dimensions-of-the-conflict-in-ivory-coast>

Saif Al Islam Gaddafi ügyében¹⁰⁵³ az előrelépést az is nehezíti, hogy az országnak az ENSZ-ben elismert kormánya valójában a területnek csak kis részén tudja gyakorolni a tényleges hatalmat, és hol egymástól függetlenül, hol

¹⁰⁵³ “Warrant of Arrest: Issued on 27 June 2011, Charges: Pre-Trial Chamber I considers that there are reasonable grounds to believe that, under article 25(3)(a) of the Rome Statute, Saif Al-Islam Gaddafi is criminally responsible as indirect co-perpetrator for two counts of crimes against humanity: Murder, within the meaning of article 7(1)(a) of the Statute; and Persecution, within the meaning of article 7(1)(h) of the Statute.” [...] “Pre-Trial Chamber I also found that there are reasonable grounds to believe that: Although not having an official position, Saif Al-Islam Gaddafi is Muammar Gaddafi’s unspoken successor and the most influential person within his inner circle and, as such, he exercised control over crucial parts of the State apparatus, including finances and logistics and had the powers of a de facto Prime Minister; Muammar Gaddafi, in coordination with his inner circle, including Saif Al-Islam Gaddafi, conceived a plan to deter and quell, by all means, the civilian demonstrations against the regime, and that both of them made an essential contribution to implement that plan.” Case Information Sheet, *The Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi*, <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/gaddafiEng.pdf>
Az ügy hátteréről ld. magyarul: SULYOK i. m. 108–113.

rivalizálva és fegyverhez is nyúlva több tucat milícia igazgatja az ország java részét,¹⁰⁵⁴ sőt, magát Tripolit is.¹⁰⁵⁵

Bár nem annyira markáns a Maliban¹⁰⁵⁶ levő Timbuktu városához és környezetéhez kapcsolódó Al Mahdi¹⁰⁵⁷ és Al Hassan¹⁰⁵⁸ ügyekben (amelyek az Al Kaida jegyében gyakorolt, az azzal együttműködő Ansar Dine általi rombo-

¹⁰⁵⁴ “46. My Office also learnt with regret of recent escalation of *tribal fighting between Tebu and other communities* and Libya Dawn-aligned militias in the south of the country, around Sabha and Kufra and the fact that this has reportedly displaced an estimated 12,000 civilians since July according to Office of the High Commissioner for Human Rights (‘OHCHR’).” Statement to the United Nations Security Council on the Situation in Libya, pursuant to UNSCR 1970 (2011), Statement: 5 November 2015. (*Kiemelés tőlem*), <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=otp-stat-05-11-2015&ln=en>

“On 17 October, clashes began between pro-government militias and fighters in Bani Walid, a former stronghold of the late Muammar Qaddafi. Government forces and militias besieged the town following the death of Omran Shaban, a former rebel credited with having captured Qaddafi on 20 October 2011. The *Warfalla tribe* controlling Bani Walid has been accused of kidnapping and torturing Shaban. Violence peaked on 20 October when 26 people were killed and more than 200 wounded. The following day some 200 people stormed the grounds of the Parliament in Tripoli demanding an end to violence. On 24 October pro-government forces reportedly captured the town, but on 30 October Defense Minister Osama al-Jueili said that the army had no control over Bani Walid and that armed groups were preventing residents from returning to the town.” (*Kiemelés tőlem*), https://www.security-councilreport.org/monthly-forecast/2012-11/libya_1.php

¹⁰⁵⁵ Az első térkép forrása: <https://www.fragilestates.org/2012/03/01/understanding-libya-the-role-of-ethnic-and-tribal-groups-in-any-political-settlement/>; A második térkép forrása: <https://www.polgeonow.com/2018/07/libyan-civil-war-map-libya-who-controls-what.html>

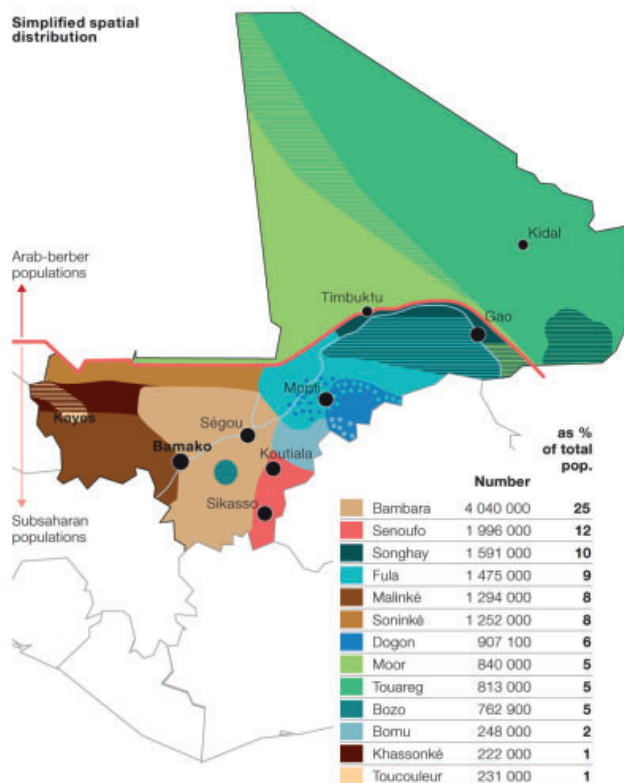
¹⁰⁵⁶ A térkép forrása: BOSSARD i. m. 191., https://www.clingendael.org/pub/2015/the_roots_of_malis_conflict/2_rebellion_and_fragmentation_in_northern_mali/

¹⁰⁵⁷ “Ahmad Al Faqi Al Mahdi Found guilty, sentenced to 9 years. On 27 September 2016, Trial Chamber VIII found Mr Al Mahdi guilty, as a co-perpetrator, of the war crime of intentionally directing attacks against historic monuments and buildings dedicated to religion, including nine mausoleums and one mosque in Timbuktu, Mali, in June and July 2012.” *The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*, Case Information Sheet, <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/al-mahdiEng.pdf>

¹⁰⁵⁸ “Alleged crimes (non-exhaustive list): Pre-Trial Chamber I found that there are reasonable grounds to believe that: Between April 2012 and January 2013, in furtherance of a policy designed by the armed groups Al-Qaida in the Islamic Maghreb (‘AQIM’) and Ansar Eddine, a widespread and systematic attack within the meaning of article 7(1) of the Statue was carried out against the civilian population, including by torturing, raping and persecuting members of the civilian population of Timbuktu, in Mali.

A non-international armed conflict began in January 2012 and remained ongoing in Mali throughout the period of the alleged events. During that period, from the beginning of April 2012 to 17 January 2013, the city of Timbuktu was allegedly under the control of the armed groups Al-Qaida in the Islamic Maghreb (‘AQIM’) and Ansar Eddine, a *primarily Tuareg movement* associated with AQIM. Mr Al Hassan is alleged to have played a prominent role in the commission of crimes and religious and gender-based persecution by those armed groups against the civilian population of Timbuktu.” *The Prosecutor v. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud*, Case Information Sheet. (*Kiemelés tőlem*), <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/al-hassanEng.pdf>

lásra, illetve a polgári lakosság sérelmére elkövetett bűncselekmények miatti felelősségre vonásra fókuszálnak, igaz, megkerülhetetlen kiindulópont az or-

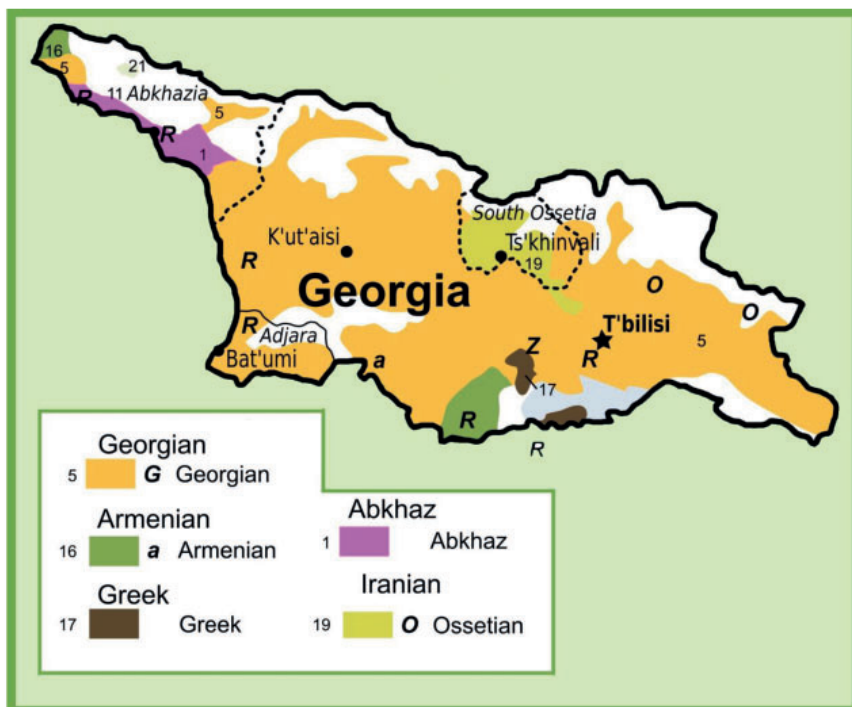

szág északi, szaharai részének Azawad néven való 2012-es elszakítási kísérlete), de az etnikai háttér felbukkant az azóta az országban elkövetett egyes bűncselekmények kapcsán.¹⁰⁵⁹

¹⁰⁵⁹ “It is with grave concern that I note the recurrent violence in central Mali. On Saturday, 23 March, the Ogossagou village in the Mopti region was reportedly the scene of vicious attacks resulting in the alleged massacre of more than 130 innocent civilians, including women and children, with dozens more seriously wounded.” Statement of the ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, on reported upsurge of violence and mass killings in Mopti region, central Mali, Statement: 25 March 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=190325-otp-stat-mali>

“Malian authorities have detained five people suspected of taking part in the massacre of at least 157 villagers, a prosecutor said on Friday, following one of the worst attacks in Africa’s Sahel region in living memory. The March 23 raid by suspected hunters from the *Dogon* community on Ogossagou, a village in central Mali populated by rival *Fulani* herders, was part of a wider surge in ethnic and extremist violence across Mali and neighbouring Burkina Faso and Niger. [...] Prosecution for violent acts related to conflict in the Sahel is rare, and widespread impunity is among the reasons communities take it upon themselves to exact revenge in tit-for-tat killings. The United Nations dispatched human rights experts to the area this week to investigate the killings, and the International Criminal Court also said the crimes could fall under its jurisdiction.” Mali arrests five suspects in killing of 157 villagers, Arab News, March 29, 2019, <http://www.arabnews.com/node/1474676/world>

A grúziai helyzetről¹⁰⁶⁰ itthon is sokan tudják, hogy ott (Georgiában) oszét, abház és adzsár közösségek is élnek.¹⁰⁶¹ Közülük az egykor onnan Magyarországra érkezett jászoknak a rokonai az oszétek, akiknek a korábbi autonóm státusuk megszüntetésével összefügg a jelenlegi konfliktus genézise.

Az immár független Ukrajna a cári Oroszország, majd azt követően a Szovjetunió keretei között eltöltött évszázadai alatt, részben tudatos telepítési politikák, részben spontán belső migráció eredményeként olyan államként

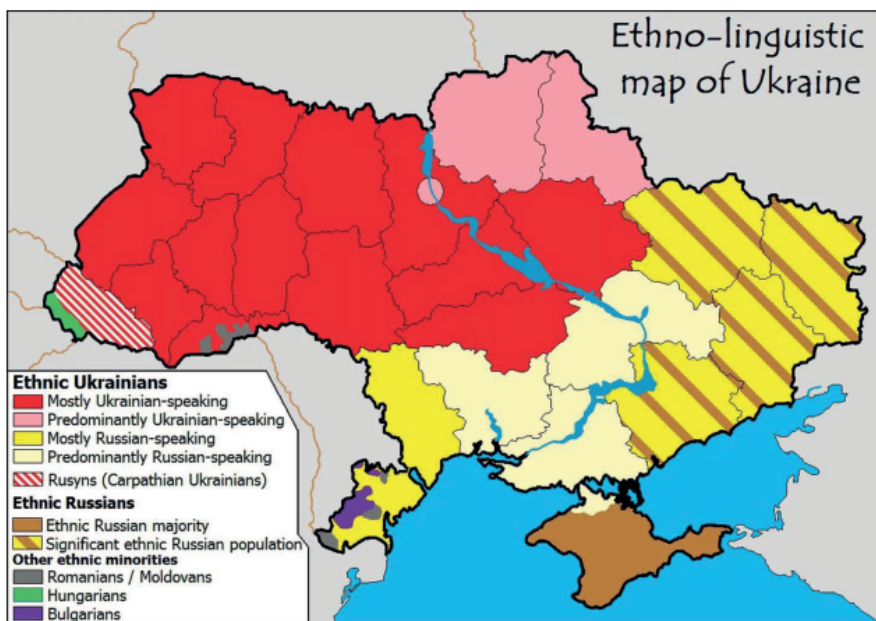
¹⁰⁶⁰ Situation in Georgia, ICC-01/15-4 13-10-2015, Request for authorisation of an investigation pursuant to article 15, <https://www.legal-tools.org/en/doc/460e78/>

A főügyési dokumentumban külön is figyelemre méltó a III/A alpont (Historical context of the 2008 armed conflict, 13–25), az *ethnic Georgian*, illetve a *South-Ossetian* fordulatok. Több etnikai adatsort is beiktattak a dokumentumba (Ld. § 20, 13.). Ld. még: a B/1/b alpontot “Alleged war crimes committed against *ethnic Georgians*” (64–71.), a B/1/d/i pontot „Alleged Indiscriminate and Disproportionate Attacks by Georgian armed forces” (pp. 95-97) és a 2/b alpontot “Acts allegedly committed by South Ossetian forces” (107–123.) (Kiemelés tőlem).

¹⁰⁶¹ A térkép forrása: <http://ontheworldmap.com/georgia/map-of-ethnic-groups-in-georgia.html>

nyerte vissza függetlenségét, ahol minél keletebbre megyünk, annál nagyobb az orosz ajkú közösségek aránya.¹⁰⁶²

Ezzel függ szorosan össze az ICC előtti ún. a kelet-ukrajnai helyzet.¹⁰⁶³

¹⁰⁶² A térkép forrása: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/01/30/9-questions-about-ukraine-you-were-too-embarrassed-to-ask/> és <https://www.pinterest.com/pin/439241769883339023/>; Ethnolingusitic map of ukraine.png

¹⁰⁶³ "Procedural history and focus of the preliminary examination

The preliminary examination of the situation in Ukraine was announced on 25 April 2014. On 29 September, the Prosecutor announced, based on Ukraine's second declaration under article 12(3), the extension of the preliminary examination of the situation in Ukraine to include alleged crimes occurring after 20 February 2014. The OTP has received several communications under article 15 of the Rome Statute in relation to the 'Maidan protests' as well as to *events in Crimea and eastern Ukraine*.

The preliminary examination initially focussed on alleged crimes against humanity committed in the context of the 'Maidan' protests which took place in Kyiv and other regions of Ukraine between 21 November 2013 and 22 February 2014, including murder; torture and/or other inhumane acts. Following the lodging of a new article 12(3) declaration by Ukraine on 8 September 2015, the Office decided to extend the temporal scope of the existing preliminary examination to include any alleged crimes committed on the territory of Ukraine from 20 February 2014 onwards." (*Kiemelés tőlem*), <https://www.icc-cpi.int/ukraine>

"70. Following 'referendums' held on 11 May 2014 that were deemed illegitimate by the Ukrainian Government, representatives of the self-proclaimed 'Donetsk and Luhansk People's Republics' ('DPR'/'LPR') made declarations claiming 'independence' from Ukraine. Both the DPR and the LPR also appealed to be incorporated into the Russian Federation. Both self-declared 'republics' are not recognised by the vast majority of states." Report on Preliminary Examination Activities (2018), 21., <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=181205-rep-otp-PDF>

A myanmari rohingyák¹⁰⁶⁴ helyzetéről¹⁰⁶⁵ készült anyagokban szintén megjelennek a hosszabb-rövidebb történelmi múltra és azok mai kihatásaira való hivatkozások, mint amelyek ismerete segít annak a probléma komplexumnak a megértésében, amelyhez legalábbis közvetve kötődnek a Főügyész által vizsgált helyzetekben a Római Statútum hatálya alá tartozó bűncselekmények.

¹⁰⁶⁴ A térkép forrása: <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2017/03/myanmar-major-ethnic-groups-live-170309143208539.html>

¹⁰⁶⁵ “Procedural history and focus of the preliminary examination: On 6 September 2018, following a request submitted by the Prosecutor pursuant to article 19(3) of the Statute, Pre-Trial Chamber I (the ‘Chamber’) of the International Criminal Court (‘ICC’ or the ‘Court’), decided by majority that the Court may exercise jurisdiction over the alleged deportation of the *Rohingya people* from Myanmar occurred on the territory of Myanmar (which is a State not party to the Statute) to Bangladesh (which is a State party to the Statute).

On 18 September 2018, the Prosecutor announced the opening of a preliminary examination concerning the alleged deportation of the *Rohingya people* from Myanmar to Bangladesh. The Office received a number of Article 15 communications and reports concerning the alleged crimes. The preliminary examination focusses over the alleged deportation of the *Rohingya people* from Myanmar to Bangladesh, as well as potentially other crimes under article 7 of the Rome Statute.” (*Kiemelés tőlem*), <https://www.icc-cpi.int/rohingya-myanmar>

“34. Bangladesh is located in southern Asia at the Bay of Bengal and shares a border with Myanmar in the south-east of the country. Since its independence in 1948, Myanmar’s political history has been marked by a number of insurgencies and *internal struggles for ethnic and sub-national autonomy*, in particular in the Kachin, Kayin, Rakhine and Shan states. These *ethnically-based conflicts*, which persist to this day, have seen a number of episodes of violence and clashes between State military forces, local government forces and a number of armed groups, as well as between such groups.” “35. Rakhine state, the northern part of which borders Bangladesh, is home to *various ethnic and religious minority groups*. In particular, *members of the Rohingya population, a Muslim ethnic minority group*, have reportedly suffered years of severe systemic oppression as a result of State policies and practices which have led to their gradual denial of legal status, identity, citizenship and political participation, restrictions on their right to freedom of movement, access to food, livelihoods, health care and education. In 2012, and again in 2016, violence erupted and security forces allegedly committed a number of serious human rights violations against Muslim minorities across Rakhine State, accompanied by further tightening of general restrictions against them, and the spreading of a hate campaign *portraying the Rohingya and other Muslims as an existential threat* to Myanmar and to Buddhism. [...] Report on Preliminary Examination Activities (2018)”, 12–13. (*Kiemelés tőlem*), <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=181205-rep-otp-PDF>

Még nem beszéltünk arról sem, hogy egyéb, partikuláris nemzetközi törvényszékek, mint a Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszéke (ICTY), a Ruandai Nemzetközi Törvényszék (ICTR), utódjuk, a Mechanizmus (MICT) és az ún. hibrid bíróságok, mint a Sierra Leone-i Különleges Törvényszék (STSL) vagy a Koszovói Különleges Törvényszék (KSC) olyan bűncselekmények tekintetében jártak/járnak el, ahol nem tagadhatóan van etnikai/vallási különbözőségekre visszamutató kötődés, a történelmi sebek felszaggatására, és az ellenség keresésre és kreálásra való hajlam a bűnelkövetőkben.

Miért van ez így?

A kisebbségvédelemmel komolyabban foglalkozók számára evidencia, hogy a *kisebbség* léte egy *nemzetállamban* nem könnyű, sőt lényegében a „nemzetállam” objektíve fenyegetést jelent a kisebbségi létforma számára. A *nemzetállam*, ahogyan az az 1648-as vesztfáliai béke utáni európai államfejlődésben, és különösen a XIX. század Franciaországában kialakult, ami tetszik,

nem tetszik, meghatározó szerepet játszott számtalan európai és nem európai állam alkotmányos berendezkedése alapvonalaibanak megállapításában, ugyanis egy piramisszerű struktúrán alapul, amelynek az egy nyelv, egy kultúra, egy egységes jogrendszer és az egy központból vezényelhető állam és társadalom víziójára épült. Egy ilyen szisztémában a kisebbség kötődése identitásához, azaz saját, külön nyelvéhez, önálló kultúrájához, saját jogához vagy történelmi jogi garanciáihoz ugyanúgy kihívást jelent az állam mindenhatóságával szemben, mint ahogyan az állam központilag vezérelt jogalkotása, közigazgatása, oktatásügyi lépései, fejlesztési programjai, természeti kincseinek kitermelése és hasznosítása többnyire inkább a többség, s nem a kisebbség érdekét szolgálják vagy legalábbis nem úgy és nem annyiban, ahogyan azt a kisebbség szeretné vagy méltányosnak tartaná.

Bár Franciaország alkotmányos és jogi gyakorlata e tekintetben sokkal rugalmasabbá vált az 1990-es évek óta, számos állam joggyakorlata, attól függetlenül, hogy kulturálisan vagy történelmileg kötődött vagy kötődik-e Franciaországhoz, lelkesen másolta annak XIX–XX. századi megoldásait, mert vezetői így tanulták egykori tanulmányaik során vagy mert „ezt így szokták mindenütt csinálni”.

A többség és kisebbség közötti idegenkedés, bizalmatlanság, feszültség, ellenségeskedés természetesen nagyon sok egyéb tényező által kondicionált. Ilyen például az egymás mellett élő etnikumok kötődése a nagy vallások egyikehez és másikához (vagy éppen az egyiknek különböző „felekezeteihez”), a természetközeli népek esetében ahhoz, hogy melyik közösség a földművelő, melyik az állattenyésztő. Melyik közösség él értékes ásványkincsek felett. Melyik közösség mikor érkezett a mai területre, ám egy olyan korban, amikor mai értelemben vett államhatárok nem léteztek. Történelmi szempontból nem jelentéktelen faktor, hogy melyik közösség volt az egykori gyarmattartó hatalom altiszti, tiszti, köztisztviselői karában reprezentált (nemritkán ez valamilyen kisebbségi közösség), és ekként részt vett-e tevőlegesen is az ún. gyarmati felszabadítási mozgalmak elleni katonai és rendészeti fellépésekben, ami a függetlenség elnyerése után nem könnyítette meg, hogy valódi esélyegyenlőséggel vegyen részt az állami életben. Ezen adottságokból egyes szomszéd országok „testvéri segítsége” és ennek elvárt viszonztatása, némely államoknak pedig a „proxy háború” iránti vonzódása még bonyolultabb kombinációkat tudott előállítani. Nem beszéltünk a természeti csapások (aszályok, járványok) vagy a polgárháborúk nyomán szétesett állami struktúrák újjáépítési nehézségeinek kihatásairól sem.

Egyszerű lenne a megoldás, ha a nemzetközi jog, és mindenekelőtt az egyetemes nemzetközi jog kellő fogódzót és jogvédelmet tudna biztosítani a kisebbségek számára. Mint tudjuk, e tekintetben még jócskán van mit tennie az Egyesült Nemzetek Szervezetének.¹⁰⁶⁶

Mindenesetre aligha tagadható, hogy ha a kisebbségtől, ennek tagjaitól a fizikai léthez való jogot is megtagadják, azaz, ha megsemmisítik őket, akkor az egyéb kisebbségi jogok önmagukban gyakorlati jelentőséggel már nem igazán bírnak.

De a világ több országából – még ha ott szerencsére nem is merült fel a népirtás gyanúja – érkeztek hírek olyan cselekményekről, amelyek polgárháborús összefüggésekben elkövetett tömeges nemi erőszaknak, ezzel együtt vagy ettől függetlenül tömeges elűzésnek, áttelepítésnek, a polgári lakosság javai pusztításának és más háborús bűncselekményeknek tűnnek, és ahol nemritkán az áldozati és az elkövetői oldalon egyaránt markáns etnikai színezete van. Ezekben a konfliktusokban a dominancia stabilizálása vagy a saját közösség elvesztett – valódi vagy vélt – korábbi pozíciójának visszaszerzése nemritkán egy új, saját dominancia igényével olyan eszközökkel történik, amelyek emberiség elleni bűncselekményeknek vagy emberiség elleni bűncselekményeknek minősülhetnek.

A Nemzetközi Büntetőbíróság épülete előtt van egy „tüntetési sarok” (az ún. Demonstrációs sarok), a holland nemzeti ajándék, a sókristály szobor¹⁰⁶⁷ mellett. Itt rendszeresen a tüntetések: hol olyat láthatok az ablakomon kinézve, miért van valaki vád alá helyezve, hol olyat, miért nincs másvalaki, X, Y és Z is vád

alá helyezve. A leggyakoribb tüntetések azok, amelyek többnyire „A mi ... közösségünk ellen elkövetett bűncselekményeket is ki kell vizsgálni!” címmel jelezhetők. A kipontozott helyen gyakran kisebbségi közösségekre utaló jelző látható.

¹⁰⁶⁶ Ld. erről: BRUHÁCS (1998) i. m.; BRUHÁCS (2010) i. m.; BRUHÁCS (2013) i. m.

¹⁰⁶⁷ A nemzeti ajándékok – amelyeknek van egy előzetes jóváhagyó, elfogadó bizottsága – nem pusztán tárgyasult adományok, hanem a vonatkozó szabályzat szerint filozófikus üzenetet is kell, hogy hordozzanak, ami egyszerre kötődik az adományozó államhoz és az ICC misz-sziójához. Az impozáns méretű, stilizált fém sókristály így szimbolizálja a holland partok melletti tengert, az élethez szükséges sót, de azt a sót is, ami a háborús és emberiség elleni bűncselekmények áldozatainak és hozzátartozóinak a könnyeiben volt vagy van jelen.

14. FEJEZET

A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG JOGI SZEMÉLYISÉGÉNEK SAJÁTOSSÁGAI¹⁰⁶⁸

1. Kihívások a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt

A Római Statútum 1998. évi elfogadásának huszadik és hatálybalépésének tizenhatodik évfordulója, azaz az ICC tényleges működésének mintegy másfél évtizede jó alapot szolgáltatott ahhoz, hogy elgondolkodjunk a Nemzetközi Büntetőbíróság jogalanyiségének sajátosságairól.

Bár a téma ránézésre csak az elméletre tartozik, és elvontsága miatt aligha van a bűnelkövetők és a bűnüldözők látóterében, valójában mégis komoly következménye van, ideértve úgy a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlatának alakulását, mint az államokkal és a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés perspektíváit.

A Nemzetközi Büntetőbíróság számos kihívással találkozott eddig is, amelyek egyrészt a Római Statútum 1998. július 17-i elfogadásának kegyelmi pillanata, az államok akkori fellángolása, az akkori nagy elvárások és a büntetlenség „kultúrájának” megszüntetéséről szóló ígéret, másrészt pedig a realpolitikára való visszakacsintás, a multilateralizmussal szembeni gyanakvás, a „szuverenizmus”, a regionális szolidaritás, az állami együttműködés objektív és szubjektív akadályai, a bizonyítási eljárások természetes nehézségei (különösen ha polgárháború ronsolta országokban több évvel ezelőtti háborús és emberiség elleni bűncselekményekről van szó), és persze a minden nemzetközi intézményt jellemző nehézkesség, lassú reakcióidő közötti konfliktusokból fakadnak. E kihívásokat, illetve az ezekből fakadó problémákat hol jól, hol kevésbé jól sikerült kezelni.

¹⁰⁶⁸ E fejezet eredetileg angolul íródott, ld. Kovács (2019b) i. m. 225–244. A fejezet magyar szövegének rövidített változata a *Jogtudományi Közlemény* (LXXXV. évf.) 2020/1. számában is megjelent; ld. Kovács (2020) i. m.

Elméletinek vagy elméletieskedőnek tűnő jellege dacára az ICC jogi személyiségének vizsgálata segít abban, hogy megértsük, meddig mehet el a Nemzetközi Büntetőbíróság, és meddig is kell elmennie a Római Statútumban – mint minden nemzetközi szerződésben – rejlő *pacta sunt servanda* érvényesítési kötelezettségében.

2. A klasszikus kiindulópont: a Bernadotte-ügy

Bár az ICC a Római Statútum szerint *sui generis* jogalany, mégis nagyon sok hasonlóságot mutat a nemzetközi szervezetekkel.

Amikor pedig a nemzetközi szervezetek nemzetközi jogi személyiségét vizsgálja egy nemzetközi jogász, a megkerülhetetlen kiindulópont az a tanácsadó vélemény, amelyet a Nemzetközi Bíróság adott a tragikus sorsú ENSZ főtitkári közel-keleti különmegbízott, Bernadotte gróf és vele együtt meggyilkolt adjutánsa, Sérot ezredes ügyében.¹⁰⁶⁹ Az alapkérdés mindig ugyanaz: transzponálható-e a *dictum* más nemzetközi szervezetekre vagy egyszeri, kivételes és csak az ENSZ-re vonatkoztatható tézis kimondásáról van szó.

A szakirodalomban a domináns álláspont az, hogy ha nem is zárható ki, hogy elviekben más nemzetközi szervezet is kerülhet hasonló helyzetbe, de eleddig csak az ENSZ-t lehet olyannak tekinteni, mint amelynek objektív nemzetközi jogalanyiséga van. Minden más nemzetközi szervezet nem tagállamokkal szemben vagy irányukban akkor járhat el, ha azok *de jure* vagy *de facto* elismerték

¹⁰⁶⁹ Mint emlékeztetés, Izrael állam második világháború utáni újrateremtése folyamatának turbulens hónapjaiban a palesztin lakosságon belüli fegyveres formációk a Holokausztot óriási veszteségekkel túlélő zsidóság betelepülését merényletekkel és egyéb erőszakos cselekményekkel is akadályozni próbálták, amivel szemben a már régóta ott levő kibucok lakosainak, illetve a zsidó betelepülőknek (történelmi értelemben visszatelepülőknek) egy része is fegyveres önvédelmi csoportokat hozott létre. Az arab és zsidó milicák és formációk összecsapásaiban egyre robbanásveszélyesebbé váló helyzetet kellett volna Bernadotte grófnak kezelnie, de ő hamar merénylet áldozatává lett, amelynek elkövetői zsidó fegyveres csoportok tagjai voltak. A merényletet elkövetésekor Izrael állam még nem kiáltotta ki a függetlenségét. Az ENSZ főtitkára elégtételadást és kártérítést kívánt volna kérni az időközben viszont függetlenségét kikiáltott, a paramilitáris formációk jelentős részét saját új hadseregébe átvett Izrael államtól, amely azonban akkor még nem volt az ENSZ tagja. Ezért kért az ENSZ Közgyűlése tanácsadó véleményt a Nemzetközi Bíróságtól arról, hogy nem tagállammal szemben felléphet-e az ENSZ általában véve illetve *in concreto* kártérítési igényrel, vagy pedig törődjön bele abba, hogy az ENSZ Alapokmány – nem tagállamok számára – *res inter alios acta*. A Nemzetközi Bíróság a tanácsadó véleményt megadta, és egyébként hetekkel később Izrael államot fel is vették az ENSZ tagjai közé. Elvi jelentősége miatt azonban a tanácsadó vélemény a Nemzetközi Bíróság kiemelkedő horderejű, gyakran idézett döntései közé tartozik. Ld. részletesebben: LAMM i. m. 407–413.

az ő jogalanyiságát. (Ezt egyébként gyakran és különösebb gond nélkül meg is teszik, mivel érdekükben áll, hogy az adott nemzetközi szervezet segélyprogramjaiban vagy egyéb együttműködési projektjeiben részt vegyenek.)

Hogyan is hangzott az *ún. az Egyesült Nemzetek szolgálatában elszenvedett károk* tárgyában adott tanácsadó véleményben kimondott híres tétel?

„E tekintetben a Bíróság úgy véli, hogy a nemzetközi közösség túlnyomó többségét képviselő ötven államnak jogában állt, összhangban a nemzetközi joggal, olyan egységet létrehozni, amely objektív nemzetközi személyiséggel bír, és nem csupán mindössze általuk elismert személyiséggel, és amely rendelkezik nemzetközi igényérvényesítési képességgel.”¹⁰⁷⁰

A „nemzetközi közösség túlnyomó többségét képviselő ötven állam” fordulat kapcsán emlékeztetek arra, hogy ezt az 1945-ös konstelláció fényében kell olvasni, ami nagyjából 50 cca 72 arányt jelent.¹⁰⁷¹

Bár fentebb utaltam arra, hogy a doktrínában van egy domináns álláspont, érdemes ezt a Nemzetközi Büntetőbíróságra vonatkoztatva árnyalni. Úgy tűnik, hogy az ICC jogalanyiséga tekintetében három irányzat van. Van egy állító álláspont (amelyik az ICC objektív jogalanyiságát vagy *expressis verbis* állítja, vagy az adott szerzőnek a nemzetközi szervezetek objektív jogalanyiságát eleve

¹⁰⁷⁰ “On this point, the Court’s opinion is that fifty States, representing the vast majority of the members of the international community, had the power, in conformity with international law, to bring into being an entity possessing objective international personality, and not merely personality recognized by them alone, together with capacity to bring international claims.” ICJ, *Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations*, Advisory Opinion, [1949] ICJ Rep. 174, 185.

¹⁰⁷¹ Amerikai Egyesült Államok, Argentína, Ausztrália, Belgium, Bolívia, Brazília, Bjelarusz SzSzk, Chile, Costa Rica, Csehszlovákia, Dánia, Dél-Afrikai Unió, Dominikai Köztársaság, Ecuador, Egyesült Királyság, Egyiptom, El Salvador, Etiópia, Franciaország, Fülöp-szigetek, Görögország, Guatemala, Haiti, Hollandia, Honduras, India, Irak, Irán, Jugoszlávia, Kanada, Kína, Kolumbia, Kuba, Lengyelország, Libanon, Libéria, Luxembourg, Mexikó, Nicaragua, Norvégia, Panama, Paraguay, Peru, Szaud-Arábia, Szíria, Szovjetunió, Törökország, Ukrán SzSzk, Új-Zéland, Uruguay és Venezuela. A legyőzött tengelyhatalmak (Bulgária, Finnország, Magyarország, Németország, Románia) és a még háborúban álló Japán nem lehettek jelen. Néhány akkori semleges ország, mint pl. Afganisztán, Írország, Izland, Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország, valamint a tengelyhatalmak által korábban bekebelezett, újjáépülőben levő állam, mint Albánia és Ausztria sem voltak ott.

elismerő téziséből *per analogiem* vezethető le),¹⁰⁷² van egy tagadó irányzat¹⁰⁷³ és van egy kompromisszumos, vagy ha úgy tetszik habozó, amely szerint a kérdést az ICC gyakorlata, és mindenekelőtt a nem részes államok viszonylatában kialakított tényleges gyakorlata alapján lehet eldönteni.¹⁰⁷⁴ Érdemes azonban hangsúlyozni, hogy utóbbi kettő esetében is a Bernadotte-tétel az alapvető viszonyítási pont.

Ne felejtsük el, hogy a Bernadotte-formula igazi súlya nem a konkrét kárpótlási-igényérvényesítési lehetőség *locus standijában* rejlik, hanem abban, hogy ettől fogva vitán felül állt, hogy a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság érdekében – az ENSZ Alapokmány VII. fejezetén alapuló – hatásköreit a nem ENSZ tagállamokkal szemben is gyakorolhatja.

Fontos, hogy figyeljünk a hasonlóságokra és a különbségekre az ENSZ és az ICC létrehívása és missziója között, ahogyan ezeket az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, illetve a Római Statútum tükrözik. (Erre lejjebb még kitérek.)

Érdemes továbbá figyelni a számarányokra is.

Az ENSZ létrehozásakor számokat a fentiekben érintettem. Az ICC esetében az 1998. július 17-i szavazáskor százhuszan szavaztak a tervezet mellett, heten ellene, huszonegyen pedig tartózkodtak. (Ekkor egyébként 185 ENSZ tagállam volt, ezek száma 2011 óta 193. Az ENSZ univerzális jellegére és tényleges tagfelvételi politikájára figyelemmel mára az ENSZ tagállamok száma és földünk államainak a száma gyakorlatilag azonos.) Az ENSZ létrehozásakor 50:72 arány 69%, míg az ICC esetében, ha csak az igen szavazatokat vesszük figyelembe, akkor a 120:185 kerekítve 65%-ot ad, ha pedig a tartózkodókat is hozzáadjuk a pozitív szavazathoz (hogy miért, az a későbbiekben megmagyarázom), akkor 140:185 már 76%-ot tesz ki.

Bár a matematika a nagypolitikában és a nemzetközi jogban nem perdöntő, a hasonlóság az 1945-ös és 1998-as számarányok között megdöbbentő.

¹⁰⁷² Erre az álláspontra nézve ld. pl. PELLET (1997) i. m. 1080–1081., 1082–1083.; PELLET (1998) i. m. 78.; PELLET (2002a) i. m. 147.; CRAWFORD i. m. § 247–248, 201–202.; DANILENKO (2000) i. m. 450–451.; DANILENKO (2002) i. m. 1873.; GALLANT i. m. 557.; CRYER i. m. 261.; ORENTLICHER i. m. 490.; LÜDER i. m. 82., 91.; REISMAN i. m. 226.: “[...] the Statute of the International Criminal Court represented a *collective decision by the member States of the United Nations against* a universal jurisdiction for national courts, reposing contingent criminal jurisdiction in an international jurisdiction.” (*Kiemelés tőlem*), QUAST MERTSCH i. m. 155.; BOYLE–CHINKIN i. m. 240–241.

¹⁰⁷³ Erre az álláspontra nézve ld. pl. RÜCKERT i. m. 105.; CHAIN i. m. 356., 358–359.; SVAČEK i. m. 10.

¹⁰⁷⁴ Erre az álláspontra nézve ld. pl. ENGSTRÖM i. m.; MARTINES i. m. 207., 210–211., 216.; DAVID i. m. 359., 364., 368.

Ezért (is) gondoltam úgy, hogy érdemes megpróbálkozni a Bernadotte-formula átigazításával:

„E tekintetben a Kamara úgy véli, hogy a nemzetközi közösség túlnyomó többségét képviselő százhusz államnak jogában állt, összhangban a nemzetközi joggal, Nemzetközi Büntetőbíróság név alatt egy olyan egységet létrehozni, amely objektív nemzetközi személyiséggel bír, és nem csupán mindössze általuk elismert személyiséggel, és amely rendelkezik olyan képességgel, hogy fellépjen azért, hogy a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűncselekmények ne maradjanak büntetlenül, és ami a nemzeti büntető joghatóságokhoz képest kiegészítő jellegű.”¹⁰⁷⁵

(A „fazonigazítás” két utolsó tagmondata a Római Statútum preambuluma ötödik és tizenegyedik bekezdéséből került átvételre.)

3. Az államok álláspontja 1998-ban és az akörüli években egy (illetve a) nemzetközi büntetőbíróság létrehozásának szükségességét illetően

Magától értetődik, hogy a Bernadotte-formula kölcsönzése és testreszabása mint intellektuális kezdeményezés, csíny vagy stílusgyakorlat, önmagában semmit sem ér, ha nem lehet alátámasztani az államok akaratnyilatkozataival, amelyeket 1998. július 17-én vagy az azt követő időkben tettek.

Itt nézetem szerint az az igazán érdekes, ha azokat a nyilatkozatokat vizsgáljuk, amelyeket olyan államok tettek, akik nem szavazták meg a létrehozást, azaz ellene szavaztak vagy tartózkodtak, vagy esetleg mellette szavaztak ugyan, de utóbb nem írták alá vagy aláírásukat nem követte megerősítés (ratifikáció), azaz nem váltak részes államokká.

Tudni kell, hogy hivatalosan a szavazás titkos és nem nevesített volt, és az államok nem voltak kötelesek szavazatuk mögötti indokaikat feltárni.

¹⁰⁷⁵ “On this point, the Chamber’s opinion is that more than one hundred and twenty States, representing the vast majority of the members of the international community, had the power, in conformity with international law, to bring into being an entity called the International Criminal Court, possessing objective international personality, and not merely personality recognized by them alone, together with the capacity to act against impunity for the most serious crimes of concern to the international community as a whole and which is complementary to national criminal jurisdictions”.

Ugyanakkor van egy tudományos, és ha úgy tetszik, félhivatalos konszenzus arról, hogy mely államok tartózkodtak és melyek szavaztak nemmel.¹⁰⁷⁶ Ez mindenekelőtt az utolsó napokban vagy azokat követően tett nyilatkozatokon alapul, ideértve azokat is, amelyeket az államok küldöttségeinek jelentős része tett a többi állam, a nemzetközi sajtó vagy a hazai alkotmányos intézmények, mindenekelőtt a parlament számára.

Mielőtt ebbe belemennék, azt kell hangsúlyoznom, hogy természetesen a *nem* szavazat és a *tartózkodás* egyaránt legitim, sőt a *nem* szavazat nem zárja ki, hogy az illető kormány a gondolatot támogatja, de bírál egy-két választott intézményi megoldást, és olyan fontosnak tart bizonyos leszavazott, így a szövegbe be nem került javaslatot – főleg, ha az az övé volt –, hogy *nem* szavazatával azt is jelezni kívánja, hogy a mögöttes probléma hordereje nagyobb annál, mintsem azt egy tartózkodással elengedhette volna.

Nagyon érdekes tanulmányozni ezeket a szóbeli, de jegyzőkönyvben rögzített vagy az állam által köröztetett írásbeli magyarázatokat. Ehelyütt az olvasó türelmét kérem, amiért többet teljes vagy csaknem teljes terjedelemben idézek a lábjegyzetekben, mindössze a kötelező udvariassági tiszteletkörök elhagyásával. Az *in extenso* hivatkozás azért is fontos, mivel több elem egymásra épül, és egy adott elem kihagyása értelmezhetetlenné tenné a gondolatot vagy pedig más üzenetet adna az állami akaratan nyilatkozatnak, mint amiről az eredetileg szólt.

Fontos tudnunk, hogy több, végül nemmel szavazó állam küldöttsége a Római Diplomáciai Konferencián – és azt megelőzően, de utóbb is, a különböző szakértői bizottságokban és a különösen a szétágazó javaslatokat egybefűszni próbáló ún. Prep.Com-ban – egyértelműen az ICC létrehozása mellett tört lándzsát. A későbbi negatív szavazatot egyes rendelkezések vélt vagy valós hibáival, „egyoldalúságával”, a Biztonsági Tanácsnak juttatott szereppel, a Római Statútumból hiányzó bűncselekményekkel, homályosnak vagy pontatlannak tekintett fordulataival magyarázták. Közülük két állam, nevezetesen

¹⁰⁷⁶ A hét közül az Amerikai Egyesült Államok, Izrael és Kína hivatalosan bejelentette, hogy nemmel szavazott, Mellettük többnyire Irak, Jemen, Líbia és Qatar kerül említésre a nemzetközi sajtóban, de egyesek Indiát, Indonéziát, Szaud-Arábiát, Szudánt is sejteni vélik a nemmel szavazók között.

az Amerikai Egyesült Államok¹⁰⁷⁷ és Izrael¹⁰⁷⁸ utóbb ennek ellenére aláírta a

¹⁰⁷⁷ Ld. Clinton elnök nyilatkozatát: President William J. Clinton's Statement on the Rome Treaty on the International Criminal Court, 31 December 2000: "The United States is today signing the 1998 Rome Treaty on the International Criminal Court. In taking this action, we join more than 130 other countries that have signed by the December 31, 2000, deadline established in the treaty.

We do so to reaffirm our strong support for international accountability and for bringing to justice perpetrators of genocide, war crimes, and crimes against humanity. We do so as well because we wish to remain engaged in making the ICC an instrument of impartial and effective justice in the years to come.

The United States has a long history of commitment to the principle of accountability, from our involvement in the Nuremberg tribunals that brought Nazi war criminals to justice, to our leadership in the effort to establish the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda. Our action today sustains that tradition of moral leadership.

Under the Rome Treaty, the International Criminal Court (ICC) will come into being with the ratification of 60 governments and will have jurisdiction over the most heinous abuses that result from international conflict, such as war crimes, crimes against humanity, and genocide. The treaty requires that the ICC not supersede or interfere with functioning national judicial systems; that is, the ICC prosecutor is authorized to take action against a suspect only if the country of nationality is unwilling or unable to investigate allegations of egregious crimes by their national. The U.S. delegation to the Rome Conference worked hard to achieve these limitations, which we believe are essential to the international credibility and success of the ICC.

In signing, however, we are not abandoning our concerns about significant flaws in the treaty. In particular, we are concerned that when the court comes into existence, it will not only exercise authority over personnel of states that have ratified the treaty but also claim jurisdiction over personnel of states that have not. With signature, however, we will be in a position to influence the evolution of the court. Without signature, we will not.

Signature will enhance our ability to further protect U.S. officials from unfounded charges and to achieve the human rights and accountability objectives of the ICC. In fact, in negotiations following the Rome Conference, we have worked effectively to develop procedures that limit the likelihood of politicized prosecutions. For example, U.S. civilian and military negotiators helped to ensure greater precision in the definitions of crimes within the court's jurisdiction.

But more must be done. Court jurisdiction over U.S. personnel should come only with U.S. ratification of the treaty. The United States should have the chance to observe and assess the functioning of the court, over time, before choosing to become subject to its jurisdiction. Given these concerns, I will not, and do not recommend that my successor submit the treaty to the Senate for advice and consent until our fundamental concerns are satisfied.

Nonetheless, signature is the right action to take at this point. *I believe that a properly constituted and structured International Criminal Court would make a profound contribution in deterring egregious human rights abuses worldwide* and that signature increases the chances for productive discussions with other governments to advance these goals in the months and years ahead." (*Kiemelés tőlem*), <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=64170>; <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-2001-01-08/pdf/WCPD-2001-01-08-Pg4.pdf>

Ld. még különösen a delegáció vezetőjének, az egyetemi világba azóta visszatért egykori különleges megbízatású, emberi jogi kérdésekkel és nemzetközi büntetőbíráskodással összefüggő ügyekben illetékes nagykövetének az elemzését, SCHEFFER i. m.

¹⁰⁷⁸ Ld. Izrael állam nyilatkozatát: Israel's Declaration upon signature, United Nations Treaty Collection, Status of Treaties, the Rome Statute of the International Criminal Court, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en "Being an active consistent supporter of the concept of an International

Római Statútumot, jöllehet az USA G.W. Bush alatt visszavonta a még Bill Clinton által jegyzett aláírást,¹⁰⁷⁹ míg Izrael, bár aláírását nem vonta vissza, bejelentette, hogy nem fogja azt ratifikálni.¹⁰⁸⁰

Criminal Court, and its realization in the form of the Rome Statute, the Government of the State of Israel is proud to thus express its acknowledgment of the importance, and indeed indispensability, of an effective court for the enforcement of the rule of law and the prevention of impunity.

As one of the originators of the concept of an International Criminal Court, Israel, through its prominent lawyers and statesmen, has, since the early 1950's, actively participated in all stages of the formation of such a court. Its representatives, carrying in both heart and mind collective, and sometimes personal, memories of the holocaust – the greatest and most heinous crime to have been committed in the history of mankind – enthusiastically, with a sense of acute sincerity and seriousness, contributed to all stages of the preparation of the Statute. Responsibly, possessing the same sense of mission, they currently support the work of the ICC Preparatory Commission.

At the 1998 Rome Conference, Israel expressed its deep disappointment and regret at the insertion into the Statute of formulations tailored to meet the political agenda of certain states. Israel warned that such an unfortunate practice might reflect on the intent to abuse the Statute as a political tool. Today, in the same spirit, the Government of the State of Israel signs the Statute while rejecting any attempt to interpret provisions thereof in a politically motivated manner against Israel and its citizens. The Government of Israel hopes that Israel's expressions of concern of any such attempt would be recorded in history as a warning against the risk of politicization, that might undermine the objectives of what is intended to become a central impartial body, benefiting mankind as a whole.

Nevertheless, as a democratic society, Israel has been conducting ongoing political, and academic debates concerning the ICC and its significance in the context of international law and the international community. The Court's essentiality - as a vital means of ensuring that criminals who commit genuinely heinous crimes will be duly brought to justice, while other potential offenders of the fundamental principles of humanity and the dictates of public conscience will be properly deterred - has never ceased to guide us. Israel's signature of the Rome Statute will, therefore, enable it to morally identify with this basic idea, underlying the establishment of the Court.

Today, [the Government of Israel is] honoured to express [its] sincere hopes that the Court, guided by the cardinal judicial principles of objectivity and universality, will indeed serve its noble and meritorious objectives." (emphasis in the original).

¹⁰⁷⁹ Ld. még: United Nations Treaty Collection, Status of Treaties, the Rome Statute of the International Criminal Court, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en "In a communication received on 6 May 2002, the Government of the United States of America informed the Secretary-General of the following: 'This is to inform you, in connection with the Rome Statute of the International Criminal Court adopted on July 17, 1998, that the United States does not intend to become a party to the treaty. Accordingly, the United States has no legal obligations arising from its signature on December 31, 2000. The United States requests that its intention not to become a party, as expressed in this letter, be reflected in the depositary's status lists relating to this treaty'".

¹⁰⁸⁰ In a communication received on 28 August 2002, the Government of Israel informed the Secretary-General of the following: "[...] in connection with the Rome Statute of the International Criminal Court adopted on 17 July 1998, [...] Israel does not intend to become a party to the treaty. Accordingly, Israel has no legal obligations arising from its signature on 31 December 2000. Israel requests that its intention not to become a party, as expressed in

Érdemes idézni Bill Clinton nyilatkozatát:

„Az Egyesült Államok ma aláírja a Nemzetközi Büntetőbíróságról szóló Római Statútumot; Ezzel csatlakozunk a több mint 130 többi államhoz. [...] Azért teszünk így, hogy ismét kinyilvánítsuk eltökéltségünket a nemzetközi felelősség mellett, és amellett is, hogy a népirtást, háborús bűncselekményeket és emberiesség elleni bűncselekményeket elkövetők bíróság elé kerüljenek. Azért teszünk így, mivel elköteleztünk vagyunk, hogy az ICC-ből egy pártatlan és hatékony igazságszolgáltatási eszköz váljon az elkövetkező években. [...] Amikor aláírunk, nem vonjuk vissza a szerződésben meglevő hibák tekintetében kifejtett aggodalmainkat. [...] Az aláírással olyan helyzetbe kerülünk, hogy befolyásolni tudjuk a bíróság fejlődését. [...] Hiszek abban, hogy egy megfelelően megalakított és strukturált Nemzetközi Büntetőbíróság alapvető hozzájárulás a szörnyűséges emberi jogsértésektől való elrettentéshez világszerte. [...]”¹⁰⁸¹

Hasonlóképpen, az aláíráskori izraeli nyilatkozat is figyelemre méltó:

„Mint egy Nemzetközi Büntetőbíróság koncepciójának és annak a Római Statútum formájában történt létrehozásának következetes támogatója, Izrael Állam kormánya büszkén erősíti meg, hogy mennyire fontosnak, sőt elengedhetetlennek tartja egy hatékony bíróság létét a jogállamiság kikényszerítése és a büntetlenség megelőzése érdekében. Mint a Nemzetközi Büntetőbíróság koncepciójának egyik kezdeményezője, Izrael a maga kiemelkedő jogászai és államférfiai révén, már az 1950-es évek elejétől kezdve részt vett egy ilyen bíróság létrehozásának minden fázisában. Képviselői szívükben és lelkükben hordozva a holokausztal – az emberiség történetében elkövetett legnagyobb és legszörnyűbb bűncselekménnyel – kapcsolatos, nemritkán személyes emlékeket, lelkesen, őszintén és nagy megfontoltsággal vettek részt a Statútum létrehozásának minden fázisában. Az 1998-as római konferencián Izrael mély csalódottságának és sajnálatának adott hangot, hogy a Statútumba bekerültek olyan formulák is, amelyek bizonyos államok politikai na-

this letter, be reflected in the depositary's status lists relating to this treaty.”, https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=ind&mtdsg_no=xviii-10&chapter=18&lang=en#4

¹⁰⁸¹ Ld. az angol nyelvű eredetit a fentebbi lábjegyzetekben.

pirendjének kívánnak eleget tenni. [...] A Bíróság lettlényege – hogy ti. életfontosságú eszközként biztosítsa, hogy azok a bűnözők, akik a legszörnyűbb bűncselekményeket követik el, bíróság előtt feleljenek, és az emberiesség alapvető elveinek és a közlelkiismeret követelményeinek potenciális megsértőit elrettentsék tettüktől – mindig is iránymutatásul szolgált számunkra. Izrael aláírása a Római Statútumon ezért képessé teszi, hogy erkölcsileg azonosítsa magát a Bíróság létrehozásában rejlő alapgondolattal. Ma Izrael kormánya, őszinte reményét fejezi ki, hogy a Bíróság az objektivitás és az egyetemesség alapvető elvei által irányítottan, valóban szolgálni tudja nemes és tiszteletre méltó céljait.”¹⁰⁸²

Oroszország szintén aláírta a Római Statútumot, de aláírását 2016-ban visszavonta. Ekkor azt is hangsúlyozta, hogy miért vett részt a létrehozásban:

„[...] Oroszország következetesen lépett fel annak érdekében, hogy a legsúlyosabb nemzetközi bűncselekmények felelőseit üldözni kell. Országunk ott volt a nürnbergi és a tokiói törvényszékek megteremtésénél, részt vett a népirtás, emberiesség elleni és háborús bűncselekmények elleni harcra szóló alapidokumentumok megfogalmazásában. Ezek voltak azok az okok, amiért Oroszország a Római Statútum elfogadása mellett szavazott, és amiért azt aláírta 2000. szeptember 13-án. Az ICC mint az első állandó nemzetközi büntető igazságszolgáltatási testület nagy reményeket ébresztett a büntetlenség ellen küzdő nemzetközi közösségben, a nemzetközi béke és biztonság megőrzésének, a meglevő konfliktusok rendezésének és új feszültségek kialakulása megelőzésének összefüggésében. [...]”¹⁰⁸³

¹⁰⁸² Ld. az angol nyelvű eredetit a fentebbi lábjegyzetekben.

¹⁰⁸³ Ld. az orosz külügyminisztérium nyilatkozatát. Statement by the Russian Foreign Ministry, 16 November 2016: “On November 16, the President of the Russian Federation signed the Decree »On the intention not to become a party to the Rome Statute of the International Criminal Court«. The notification will be delivered to the Depository shortly.

Russia has been consistently advocating prosecuting those responsible for the most serious international crimes. Our country was at the origins of the Nuremberg and Tokyo tribunals, participated in the development of the basic documents on the fight against genocide, crimes against humanity and war crimes. These were the reasons why Russia voted for the adoption of the Rome Statute and signed it on September 13, 2000.

The ICC as the first permanent body of international criminal justice inspired high hopes of the international community in the fight against impunity in the context of common efforts to maintain international peace and security, to settle ongoing conflicts and to prevent new tensions.

Kína a Római Statútumot bár nem írta alá, de tett olyan nyilatkozatot, hogy az alapgondolattal és magával a létesítéssel egyetért.

„[...] A Kínai Kormány megérti, és következetesen támogatja egy független, pártatlan, hatékony és egyetemes nemzetközi büntetőbíróság felállítását. Ha a bíróság működése tényleg megvalósítja, hogy a leg-súlyosabb bűncselekményeket elkövető személyek megfelelő büntetést kapjanak, az nemcsak segíti, hogy az emberek bízzanak a nemzetközi közösségben, de hosszabb távon hozzá is járul a nemzetközi békéhez és biztonsághoz. Pontosan ezen az alapon és ebben az értelemben vett részt a Kínai Kormány aktívan a Római Statútum tárgyalásában. Sajnálatos, hogy mivel a Római Konferencián elfogadott statútum nem tudta kielégíteni a Kínai Kormány bizonyos jogos aggályait, a kínai delegáció kénytelen volt a statútum ellen szavazni annak elfogadásakor. Ez az oka annak is, amiért Kína nem tudta aláírni a Római Statútumot.”¹⁰⁸⁴

Unfortunately, the Court failed to meet the expectations to become a truly independent, authoritative international tribunal. The work of the Court is characterized in a principled way as ineffective and one-sided in different fora, including the United Nations General Assembly and the Security Council. It is worth noting that during the 14 years of the Court's work it passed only four sentences having spent over a billion dollars. [...]”, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2523566

Ld. még: United Nations Treaty Collection, Status of Treaties, the Rome Statute of the International Criminal Court, at https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?s-rc=IND&mtmsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en, “In a communication received on 30 November 2016, the Government of the Russian Federation informed the Secretary-General of the following: I have the honour to inform you about the intention of the Russian Federation not to become a party to the Rome Statute of the International Criminal Court, which was adopted in Rome on 17 July 1998 and signed on behalf of the Russian Federation on 13 September 2000.

I would kindly ask you, Mr. Secretary-General, to consider this instrument as an official notification of the Russian Federation in accordance with paragraph (a) of Article 18 of the Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969”.

1084

Ld. a kínai külügyminisztérium nyilatkozatát. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, China and the International Criminal Court, 28 October 2003. “[...] The Chinese Government consistently understands and supports the establishment of an independent, impartial, effective and universal international criminal Court. If the operation of the court can really make the individuals who perpetrate the gravest crimes receive due punishment, this will not only help people to establish confidence in the international community, but also will be conducive to international peace and security at long last. It was precisely based on this stand and understanding that the Chinese Government took an active part in the process of negotiations on the Rome Statute. What was regrettable was that because some articles of the text of the statute agreed by Rome Conference could not satisfy some reasonable concern of the Chinese Government, the participating Chinese Delegation had to vote against the statute when it was adopted. This was also the reason why China could not sign the Rome Statute.”, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/

India pedig a Római Diplomáciai Konferencián a tervezett eljárási szabályokkal és mechanizmusokkal szemben gyakorolt bírálatot, de az ICC létrehozását, mint olyat, nem utasította el.¹⁰⁸⁵ A konferencia megnyitásakor Irán is az ICC felállítása mellett állt ki,¹⁰⁸⁶ jóllehet az iráni delegátus már akkor is terjedelmes

tyfls_665260/tyfl_665264/2626_665266/2627_665268/t15473.shtml; <https://www.unilim.fr/iirco/2017/06/13/dossier-cour-penale-internationale-retrait-etats-parties/>, 41.

¹⁰⁸⁵ India képviselője a Biztonsági Tanácsnak biztosított jogosítványokat, a Főügyész *proprio motu* hatásköreit bírálta, valamint bizonyos bűncselekményeket hiányolt a statútumból, a benne levőkről azt állította, hogy közülük több nem tekinthető szokásjogi jellegűnek vagy pedig olyanok, amelyeknek nincs egyetemes szerződési háttere. Attól is tartott, hogy az exjugoszláviai és ruandai nemzetközi törvényszékek (ICTY, ICTR) joggyakorlata túlzottan rá fog nehezedni az ICC-re: Ezután így folytatta:

“Mr. President, the Conference must address all these matters of substance which are critical to the establishment of the International Criminal Court. A purist approach reflecting a particular group position alone would not be adequate. The international community does not have to repeat the past mistakes as seen in the attempts to pursue narrow national agendas on human rights matters in various UN human rights fora. Instead, the best way to find solutions to these problems lies in recognising genuine diversity, and striving for a broad based Statute capable of wide acceptance and participation by States. Despite the odds, this is a course worth pursuing for all those committed to the basic objectives of establishing a universal international criminal court. My delegation assures you of our support in such an endeavour.” (emphasis added); Statement by Mr. Dilip Lahiri, Additional Secretary (UU) Ministry of External Affairs, Head of the Indian Delegation at the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, https://www.legal-tools.org/uploads/tx_ltpdb/doc27815.pdf.

Ld. még az érintett diplomata, Lahiri, 2010-ben személyes minőségben, a csatlakozás mellett és ellen szóló érveket mérlegelő, de az aláírásra konkludáló írását; D. Lahiri, “Should India continue to stay out of ICC?”, <https://www.orfonline.org/research/should-india-continue-to-stay-out-of-icc/>

¹⁰⁸⁶ Ld. az iráni külügyminiszterhelyettes nyilatkozatát. Statement by H.E.M. Javad Zarif, Deputy Foreign Minister of the Islamic Republic of Iran, 17 June 1998: “For nearly half a century, and almost since the inception of the United Nations, the international community, through the General Assembly, has recognized the need to establish an international criminal court to prosecute and punish perpetrators of the most heinous international crimes, namely war crimes, crimes against humanity, genocide and aggression. [...] The international community and the victims of these very horrifying crimes have suffered enough from the abuse of existing international mechanisms through politically motivated negligence or application of double standards. Thus, we need to put this momentum to the best use and truly seize this propitious moment through understanding and tolerance for diversity, to establish an international court that must be an independent, universal effective and impartial judicial body. [...] An independent and effective international criminal court requires collective preparation and active participation of all States. To this end, flexibility and consensus building constitute the best means for achieving results now and facilitating the work of the ICC in the future. [...] *We all want to see the establishment of an independent judicial body free from the influence and interference of political organs.* [...] In conclusion, *my delegation hopes that we will all witness, in the near future, the establishment of an independent and impartial international criminal court, which could exercise justice in international community and help realize the aspirations of the human society; a Court that contributes to eliminate and deter acts of cruelty and inhumanity throughout the globe, and thus paves the way for a more humane*

felsorolást adott azokról az elemekről, ahol kormánya lényegi változást szeretne elérni.¹⁰⁸⁷ (A Római Statútumot Irán is aláírta, de azt még nem ratifikálta.)

Magam részéről nem vagyok és nem is lehetek abban a helyzetben, hogy megítéljem ezen államok döntéseit és nyilvános vagy mögöttes indokait. Ugyanakkor arra szeretnék rámutatni, hogy míg az említett államok bizonyos megfogalmazásokat, hatásköröket és vélelmezett gyakorlatokat 1998–2002 között bíráltak és bíráltnak akár a mai napig, a kulcsfontosságú négy évben ők is egyetértettek azzal, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróságot létre kell hozni, a népiértés, az emberiség elleni és a háborús bűncselekmények megbüntetésére koncentrálva, és amint lehet, az agresszió bűncselekményének megbüntetésére kiterjedő hatáskörrel. Ráadásul a Részes Államok Közgyűlésén is többször

world order in which peace and justice compliment each other.”, <https://www.legal-tools.org/doc/036269/pdf/>

¹⁰⁸⁷ A kritika mindenekelőtt a Biztonsági Tanácsnak biztosított jogosítványokat, a Főügyész függetlenségét és az ügyek kiválasztásának objektivitását érintette.

These items concerned mostly the envisaged role of the Security Council and the independence and objectivity of the Prosecutor in the selection of cases; Statement by H.E.M. Javad Zarif, Deputy Foreign Minister of the Islamic Republic of Iran, 17 June 1998, <https://www.legal-tools.org/doc/036269/pdf/>

Ld. Irán és az ICC kapcsolatairól és a Római Statútum és az iráni jogrendszer kompatibilitásáról АВТАНІ i. m. 635–648.

részt vettek, mint megfigyelők (például az USA¹⁰⁸⁸ és Kína),¹⁰⁸⁹ ahol bár megismételték korábbi kritikáikat, sőt újabbakat is megfogalmaztak, mindazonáltal hangsúlyozták az ICC jelentőségét a nemzetközi együttműködésben.

4. Az ENSZ és az ICC alapokmányainak, valamint kapcsolódó dokumentumainak hasonlósága és ennek jelentősége

E fejezet terjedelmi korlátai miatt mellőzöm a nemzetközi szerződések preambulumai sajátos jogi státusának részletes elemzését. Mint ismeretes, a preambulumok az 1969. évi bécsi egyezmény szerint konkrét jogi kötelezettséget

¹⁰⁸⁸ Ld. az amerikai delegáció nyilatkozatát a Részes Államok Közgyűlésének 2017. évi ülésén. Statement on Behalf of the United States of America, 16th Session of the Assembly of States Parties, 8 December 2017. “The United States strongly supports justice and accountability for war crimes, crimes against humanity, and genocide, including through support of domestic accountability efforts. We appreciate the efforts of the ICC and the Parties to the Rome Statute to pursue these objectives. At the same time, recent developments in connection with a request by the Office of the Prosecutor to open an investigation into the situation in Afghanistan raise serious and fundamental concerns that we wish to register today. [...]”

By intervening at this meeting, we are expressing our long standing, continuing, and principled objections. We registered these objections throughout the course of the negotiations in the 1990s. We registered these objections following the entry into force of the Rome Statute. And we repeat these objections today. Further, we have long believed and stated that justice is most effective when it is delivered at the local level. In this regard, we don’t believe that moving to open an investigation by the ICC would serve the interests of either peace or justice in Afghanistan.

The United States stands as a strong ally in the fight to end impunity. Earlier this week, we joined many of you in commemorating the accomplishments of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, an institution we have supported since day one as an important way to help ensure justice for the victims of atrocities committed during the Balkans conflict. Our support for such efforts dates back to Nuremberg and Tokyo. We were one of the most vocal supporters for the creation of tribunals to try those most responsible for atrocities committed in Rwanda and Sierra Leone. And we continue to support a number of hybrid, regional, and domestic efforts to ensure accountability for atrocity crimes, from Guatemala to Syria to Kosovo to South Sudan. The International Criminal Court can play an important role alongside these efforts by exercising its power judiciously within the limits of international law.”, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP16/ASP-16-USA.pdf

¹⁰⁸⁹ Ld. a kínai delegáció vezetőjének nyilatkozatát a Részes Államok Közgyűlésének 2017. évi ülésén. Statement of the Chinese Observer Delegation at the General Debate in the 16th Session of the States Parties to the Rome Statute of the ICC, Mr. Ma Xinmin, Deputy Director-General of the Department of Treaty and Law of the Ministry of Foreign Affairs of China (New York, 7 December 2017). “[...] China has always supported law-based efforts to fight against and punish grave crimes that threaten international peace and security and we expect that the International Criminal Court plays a constructive role in this regard. [...]”, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP16/ASP-16-CHI.pdf

nem hordoznak, de az ottani fordulatok az adott szerződés értelmezésében nagy szerephez juthatnak, különösen amikor a preambulumban meghirdetett célok alapján, a szerződés érdemi részeiben megtalálható jogok és kötelezettségek, de főleg a kompetenciák tartalmának felderítése érdekében az ún. teleológikus értelmezésre kerül sor.

Azt azonban fontos megjegyezni, hogy az ENSZ Alapokmány¹⁰⁹⁰ és a Római Statútum¹⁰⁹¹ egyaránt tartalmaznak nyilvánvalóan nemcsak *inter partes*, hanem *erga omnes* normákat is.

¹⁰⁹⁰ Az ENSZ Alapokmány preambuluma

Mi, az Egyesült Nemzetek népei, elhatározván azt,

hogy megmentjük a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól, amelyek életünk folyamán kétszer zúdítottak kimondhatatlan szenvedést az emberiségre,

hogy újból hitet teszünk az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, a férfiak és nők, valamint a nagy és kis nemzetek egyenjogúsága mellett,

hogy megteremtjük azokat a feltételeket, amelyek mellett az igazságosság és a nemzetközi szerződésekből, valamint a nemzetközi jog egyéb forrásaiból eredő kötelezettségek iránti tisztelet fenntartható,

hogy előmozdítjuk a szociális haladást és a nagyobb szabadság mellett az életfeltételek javítását,

és hogy ebből a célból

türelmet gyakorolunk és egymással jó szomszédként *békességben élünk együtt*,

egyesítjük erőinket a nemzetközi béke és biztonság fenntartására,

alapelvekben való megegyezés, valamint eljárási módszerek létesítése útján biztosítjuk azt, hogy *fegyveres erő alkalmazására, ha csak közérdek nem kívánja, sor többé ne kerüljön* és

nemzetközi szervezet segítségével előmozdítjuk valamennyi nép gazdasági és szociális előrehaladását, [...] (*Kiemelés tőlem*).

¹⁰⁹¹ Római Statútum, Preambulum

A jelen Statútumban Részes Államok,

Annak tudatában, hogy *minden nemzetet közös szálak kötnek össze, kultúrájuk közös örökség*, és attól tartva, hogy ez a finom mozaik bármikor összetörhet,

Annak tudatában, hogy e század folyamán gyermekek, nők és férfiak milliói váltak elképzelhetetlen atrocitások áldozataivá, ami mélyen megrázza az emberiség lelkiismeretét,

Felismerve azt, hogy ezek a súlyos bűncselekmények veszélyeztetik a világ békéjét, biztonságát és jólétét,

Megerősítve azt, hogy a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűncselekmények nem maradhatnak büntetlenül, és a hatékony felelősségre vonást nemzeti intézkedésekkel és a nemzetközi együttműködés erősítése révén kell biztosítani,

Elhatározva, hogy *véget vetnek ezen bűncselekmények elkövetői büntetlenségének*, hogy ezzel elősegítsék e bűncselekmények megelőzését,

Emlékeztetve arra, hogy minden Államnak kötelessége a nemzetközi bűncselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása,

Megerősítve az Egyesült Nemzetek Alapokmányának céljait és alapelveit, különösen azt, hogy minden Állam köteles tartózkodni a más Állam területi integritása, vagy politikai függetlensége elleni erőszak alkalmazásától, vagy az azzal való fenyegetéstől, vagy bármely más olyan magatartástól, amely az Egyesült Nemzetek Szervezetének céljaival ellentétes,

Hangsúlyozva ebben a tekintetben azt, hogy a jelen Statútum nem értelmezhető úgy, hogy bármely Részes Államot másik Állam fegyveres konfliktusába vagy belügyeibe való beavatkozásra jogosít,

A két preambulum céljai hasonlóságának rögzítése után figyeljünk még a Római Statútum 2. cikkére,¹⁰⁹² valamint az ENSZ és az ICC közötti kapcsolatra és az abban szerepet játszó speciális megállapodásokra.¹⁰⁹³

A Római Statútum bizonyos más rendelkezései, így például a 4. cikke¹⁰⁹⁴ és a 87. cikk (6) pontja¹⁰⁹⁵ szintén figyelemre méltóak ebből a szempontból, akár csak az ICC–ENSZ együttműködési megállapodás (*Negotiated Relationship Agreement*) preambulumának első három bekezdése,¹⁰⁹⁶ valamint annak 7. cik-

Elhatározva ezért, továbbá a jelen és jövő generációk érdekében, hogy létrehoznak egy, az Egyesült Nemzetek rendszeréhez kapcsolódó független, állandó Nemzetközi Büntetőbíróságot a nemzetközi közösség egészét sértő, legsúlyosabb bűncselekmények fölötti joghatósággal,

Hangsúlyozva, hogy a jelen Statútummal létrehozott Nemzetközi Büntetőbíróság a nemzeti büntető joghatóságokhoz képest kiegészítő jellegű,

Elhatározva, hogy tartósan szavatolják a nemzetközi igazságszolgáltatás tiszteletben tartásának érvényesítését,

A következőkről állapodtak meg: [...]. (*Kiemelés tőlem*).

¹⁰⁹² Római Statútum 2. cikk Az Egyesült Nemzetek és a Bírószág kapcsolata

A Bírósaágot a jelen Statútumban Részes Államok Közgyűlése által jóváhagyott, majd a Bírósaág elnöke által a Bírósaág nevében megkötött megállapodás fűzi az Egyesült Nemzetekhez.

¹⁰⁹³ Ld. különösen: Negotiated Relationship Agreement between the International Criminal Court and the United Nations, 22 July 2004, ICC-ASP/3/Res.1., (a továbbiakban: ICC–ENSZ együttműködési megállapodás), https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/ICC-ASP-ASP3-Res-01-ENG.pdf

¹⁰⁹⁴ Római Statútum 4. cikk A Bírósaág jogállása és jogosítványai

(1) A Bírósaág nemzetközi jogi személyiséggel, valamint a feladatai elvégzéséhez és a céljai megvalósításához szükséges jogosítványokkal is rendelkezik.

(2) A Bírósaág feladatait és jogosítványait a jelen Statútumban meghatározott módon gyakorolhatja bármely Részes Állam, továbbá külön megállapodás révén, bármely más Állam területén. (*Kiemelés tőlem*).

¹⁰⁹⁵ Római Statútum 87 cikk (6). A Bírósaág kormányközi szervezetektől is kérhet információt vagy dokumentumokat. A Bírósaág másfajta együttműködést és segítséget is kérhet, amelyről az ilyen szervezettel megállapodhat, és amelyek összhangban állnak annak hatáskörével vagy feladataival. (*Kiemelés tőlem*).

¹⁰⁹⁶ ICC–ENSZ együttműködési megállapodás, Preambulum (*Saját fordításom*)

„A Nemzetközi Büntetőbíróság és az Egyesült Nemzetek,

Figyelemmel az Egyesült Nemzetek Alapokmányának céljaira és elveire,

Emlékeztetve, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma megerősíti az Egyesült Nemzetek Alapokmányának céljait és elveit,

Tekintettel a Nemzetközi Büntetőbíróságra bízott azon fontos feladatra, hogy foglalkozzon – ahogy arra a Római Statútum utal – a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűncselekményekkel, amelyek veszélyeztetik a világ békéjét, biztonságát és jólétét, [...]”.

ke,¹⁰⁹⁷ 15. cikk (1) pontja¹⁰⁹⁸ és különösen a Biztonsági Tanács előterjesztéseire vonatkozó 17. cikke,¹⁰⁹⁹ a 18. cikk (1) és (2) pontjai.¹¹⁰⁰ Azt se felejtjük el, hogy

¹⁰⁹⁷ Uo. 7. cikk (*Saját fordításom*)

A Bíróság az Egyesült Nemzeteknek megfontolásra ajánlhat tárgyköröket. Ilyen esetekben a Bíróság a Főtitkárnak megküldi javaslatait és megad hozzá minden releváns információt. A Főtitkár, hatáskörével összhangban, ezeket a tárgyköröket a Közgyűlés vagy a Biztonsági Tanács és egyéb érintett ENSZ szervek elé terjeszti, ideértve az Egyesült Nemzetek programjait és alapjait.

¹⁰⁹⁸ Uo. 15. cikk (1) Az Egyesült Nemzetek és a Bíróság közötti együttműködés általános szabályai (*Saját fordításom*)

Figyelemmel az Alapokmány szerinti feladatokra és hatáskörre, és az alkalmazandó nemzetközi jog szerinti szabályok függvényében, az Egyesült Nemzetek vállalja, hogy együttműködik a Bírósággal, és átadja a Bíróságnak azokat az információkat és dokumentumokat, amelyeket a Bíróság a Statútum 87. cikk (6) pont szerint kérhet.

¹⁰⁹⁹ Uo. 17. cikk Együttműködés az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa és a Bíróság között (*Saját fordításom*)

(1) Amikor a Biztonsági Tanács az Egyesült Nemzetek Alapokmánya VII. fejezete alapján eljárva, úgy dönt, hogy a Statútum 13. cikk (b) szerint olyan helyzetet terjeszt a Főügyész elé, amelyben egy vagy több, a Statútum 5. cikke alá tartozó bűncselekmény elkövetésére utalnak jelek, a Főtitkár haladéktalanul átteszi a Biztonsági Tanács írott döntését a Főügyészhez, együtt mindazokkal a dokumentumokkal és egyéb anyagokkal, amelyek a Tanács döntéséhez kapcsolódnak. A Bíróság vállalja, hogy a Biztonsági Tanácsot viszont tájékoztatja, összhangban a Statútummal és az Eljárási és bizonyítási szabályzattal. Ezek az információk a Főtitkáron keresztül kerülnek átadásra.

(2) Amikor a Biztonsági Tanács az Alapokmány VII. fejezete alapján eljárva fogad el határozatot, amely a Statútum 16. cikke értelmében, azt kérve a Bíróságtól, hogy ne kezdje el vagy ne folytassa a nyomozást vagy az eljárást, ezt a kérést a Főtitkáron keresztül azonnal át kell tenni a Bíróság elnökéhez és a Főügyészhez. A Bíróság tájékoztatja a Főtitkáron keresztül a fenti kérés megérkezéséről, és ha indokolt, a Főtitkáron keresztül tájékoztatja a Biztonsági Tanácsot azokról a lépésekről, amelyeket a Bíróság tett e tekintetben.

(3) Amikor a Biztonsági Tanács révén került a Bíróság elé egy ügy, és a Bíróság a Statútum 87. cikk (5)(b) és (7) pontja alapján megállapítja, hogy valamely állam elmulasztotta az egyműködést a Bírósággal, a Bíróság tájékoztatja a Biztonsági Tanácsot a Főtitkáron keresztül vagy átteszi ezt az ügyet neki, és a Hivatal vezetője a Főtitkáron keresztül juttatja el a Biztonsági Tanácshoz a Bíróság döntését, az üggyhöz kapcsolódó információkkal együtt. A Biztonsági Tanács, a Főtitkáron keresztül és az a Hivatal vezetőjén keresztül tájékoztatja a Bíróságot, ha ezen körülmények között lépést tett.

¹¹⁰⁰ Uo. 18. cikk (1) és (2) Együttműködés az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa és a Főügyész között (*Saját fordításom*)

(1) Figyelemmel az Egyesült Nemzetek Alapokmánya szerinti feladatokra és hatáskörre, valamint a szabályainak függvényében, az Egyesült Nemzetek vállalja, hogy együttműködik a Főügyésszel, és ilyen megállapodásokat vagy szükség esetén, megfelelő megállapodásokat köt a Főügyésszel, amelyek szükségesek az együttműködés megkönnyítéséhez, különösen, amikor a Főügyész a Statútum 54. cikke alapján teljesíti feladatait és gyakorlja nyomozati hatásköreit és ezen cikkel összhangban az Egyesült Nemzetek együttműködését kéri.

(2) Figyelemmel az érintett szerv szabályaira, az Egyesült Nemzetek vállalja, hogy együttműködik a Főügyész megkereséseit illetően, átadva olyan kiegészítő információkat, amelyeket az a Statútum 15. cikk (2) bekezdés értelmében kért az Egyesült Nemzetektől

a 18. cikk (1) pont az *in particular* (különösen) fordulatot használja, és érdemes tanulmányozni a 12. cikket („A joghatóság gyakorlásának előfeltételei”) és a 13. cikket („A joghatóság gyakorlása”) is. A Bíróság kamaráinak bármilyen olyan tényleges tevékenysége, amelyet nem lehet a „joghatóság gyakorlásának” tekinteni, nem esik ezen cikkek hatálya alá. Hasonlóképpen, a Főügyész fő funkciója a bűnüldözés és a nyomozás, ám azok a feladatok, amelyek ettől eltérő természetűek (pl. a diplomáciai, kommunikációs és a tájékoztatási tevékenységek) nem esnek a Római Statútum „A nyomozás és a büntetőeljárás” című 5. fejezetének (ott különösen az 53–55. és 59. cikkeknek) a hatálya alá.

Az olvasó bizonyára emlékszik a Népirtás Bűncselekményének Megelőzéséről és Megbüntetéséről szóló Egyezmény 1948-as elfogadásakor tett ígéretekre, ahol az államok kötelezettséget vállaltak, hogy létrehoznak egy nemzetközi büntetőbíróságot (az angol szövegben ezt akkor *international penal tribunal*¹¹⁰¹ elnevezéssel említették), és aminek a hatáskörei és működési elvei meglehetősen hasonlítanak az ötven évvel később felállított ICC-éire.¹¹⁰²

a Főügyész által ezen cikk értelmében *proprio motu* kezdeményezett nyomozásokhoz. A Főügyész az ilyen információkra vonatkozó kérést a Főtitkáron keresztül juttatja el, aki az érintett szerv elnöki tisztségviselőjének vagy egyéb megfelelő tisztségviselőjének adja át.

¹¹⁰¹ A népirtás büntetnének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény (kihirdette az 1955. évi 16. törvényerejű rendelet) VI. Cikk A népirtással vagy a III. Cikkben felsorolt egyéb cselekmények bármelyikének elkövetésével vádolt személyek felett azon állam illetékes bírósága ítélezik, melynek területén a cselekményt elkövették, vagy a Nemzetközi Büntető Bíróság azon Szerződő Felek viszonylatában, amelyek annak joghatóságát magukra nézve elismerték.

A genocidium egyezmény angol szövege itt kisbetűvel az *international penal tribunal* elnevezést használja.

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (the “Genocide Convention”), 9 December 1948, 78 UNTS 277, article VI: “Persons charged with genocide or any of the other acts enumerated in article III shall be tried by a competent tribunal of the State in the territory of which the act was committed, or by such international penal tribunal as may have jurisdiction with respect to those Contracting Parties which shall have accepted its jurisdiction”.

¹¹⁰² A Római Statútum és a Genocídium egyezmény közötti kapcsolatokról, valamint az ICC (*International Criminal Court*) és az *international penal tribunal* közötti hasonlóságokról ld. pl. Minority Opinion of Judge Marc Perrin de Brichambaut to Pre-Trial Chamber II, “Decision under article 87(7) of the Rome Statute on the non-compliance by South Africa with the request by the Court for the arrest and surrender of Omar Al-Bashir”, 6 July 2017, ICC-02/05-01/09-302-Anx, §§ 10–18, és különösen §§ 11–13.

5. A Biztonsági Tanács vonatkozó gyakorlata és az ottani szavazatok magyarázata

Emlékeztetni kell arra, hogy számos nem részes állam (ideértve a Biztonsági Tanács több állandó tagját is) *de facto* együttműködtek vagy éppen meg is állapodtak arról, hogy együttműködnek az ICC-vel¹¹⁰³ például a gyanúsítottak letartóztatásában és átadásában,¹¹⁰⁴ valamint támogatásukról biztosították a Biztonsági Tanácsnak bizonyos helyzeteket az ICC elé terjesztő határozatait,¹¹⁰⁵

¹¹⁰³ Ld. a Főügyész 2014-es utalását az amerikai és az orosz hatóságokkal megvalósult együttműködésre: “We Should at All Costs Prevent the ICC from Being Politicized”, Interview with Fatou Bensouda, Chief Prosecutor of the International Criminal Court (ICC):

“How is your cooperation with non-states parties?”

We have received assistance from non-States Parties in many instances. I can give you the example of Bosco Ntaganda. He was indicted by the Court in 2006 for, amongst other things, recruiting child soldiers. In March 2013, he decided to walk into the American Embassy in Kigali (Rwanda) and requested to be transferred to the ICC. Neither Rwanda nor the US is a State Party to the Court. One would have expected this to create difficulties getting hold of Ntaganda, but it happened. We were able to work with both States, and the transfer took place in the most efficient way.

Another example is Russia. We have a preliminary examination on-going in Georgia, in the wake of the August 2008 armed conflict in South Ossetia. Georgia, which is a State Party, has given us documents; we have also visited the country on several occasions. But Russia, a non-State Party, has also sent more than 3000 documents to the Office. This shows that being a non-State Party does not necessarily preclude you from working with the Court.”, PAPPENFUSS i. m. 6–7., https://www.dgvn.de/fileadmin/user_upload/DOKUMENTE/English_Documents/Interview_Fatou_Bensouda.pdf

Ld. a Főügyész 2014-es utalását a líbiai hatóságokkal megvalósult együttműködésre. Ms. Fatou Bensouda, Speech at the African Leadership Centre’s Simulation Seminar: “A Season of Changes in Africa: Is Africa’s Voice Getting Louder?”: “In our Libya situation, we have received very good cooperation from the Libyan authorities, and we visited Tripoli at the end of last year.”, African Leadership Centre Keynote, 22 February 2012, 7., <http://www.africanleadershipcentre.org/attachments/article/174/ALC%20Keynote%201%20-%20Ms%20Fatou%20Bensouda.pdf>

¹¹⁰⁴ Ld. még az (akkor még helyettes) Főügyész 2012-es utalását egy Ugandát érintő ügyben a szudáni hatóságok által tett együttműködési ígéretre. Fatou Bensouda: “Africa and the International Criminal Court”, 31 May 2007, Pretoria, South Africa: “One of the militia commanders – Raska Lukwiya – was killed in a confrontation with the Ugandan army. At the request of the Government of Uganda, forensic experts from the Office of the Prosecutor helped to identify his body. While the four remaining LRA commanders are still at large, the Court has made a significant impact on the ground. This case shows how arrest warrants issued by the Court can contribute to the prevention of atrocious crimes.

The Court’s intervention has galvanized the activities of the states concerned. Uganda and the DRC, parties to the Rome Statute and legally bound to execute the arrest warrants, have expressed their willingness to do so. *The Sudan, a non-State Party, has voluntarily agreed to enforce the warrants.*” (Kiemelés tőlem), http://www.africalegalaid.com/download/afla_lecture_series/Africa_and_the_International_Criminal_Court_ICC.pdf 5.

¹¹⁰⁵ Ld. e tekintetben Susan Rice amerikai, Vitalij Csurkin orosz, Li-Baodong kínai, Hardeep Singh Puri indiai BT-delegátus felszólalását.

nem éltek a vétőjoggal, tartózkodtak vagy a Részes Államok Közgyűlésének munkájában megfigyelőként részt vettek¹¹⁰⁶ vagy fogadtak tájékoztató/népszerűsítő (*outreach*) ICC-missziókat.¹¹⁰⁷

UN Press Release, “In Swift, Decisive Action, Security Council Imposes Tough Measures on Libyan Regime, Adopting Resolution 1970 in Wake of Crackdown on Protesters”, 26 February 2011, New York.

“Susan Rice (United States) welcomed the fact that the Council had spoken with one voice this evening, in a clear warning to the Libyan Government that it must stop the killing. Calling the text a strong resolution, she said that this was about people’s ability to shape their own future. Their rights were not negotiable and could not be denied.”

“Vitaly Churkin (Russian Federation) said he supported the resolution because of his country’s deep concern over the situation, its sorrow over the lives lost and its condemnation of the Libyan Government’s actions. He opposed counterproductive interventions, but he said that the purpose of the resolution was to end the violence and to preserve the united sovereign State of Libya with its territorial integrity. Security for foreign citizens, including Russian citizens, must be ensured.”

“Li Baodong (China) said that China was very much concerned about the situation in Libya. The greatest urgency was to cease the violence, to end the bloodshed and civilian casualties, and to resolve the crisis through peaceful means, such as dialogue. The safety and interest of the foreign nationals in Libya must be assured. Taking into account the special circumstances in Libya, the Chinese delegation had voted in favour of the resolution [...].

Hardeep Singh Puri (India) [...] Noting that five Council members were not parties to the Rome Statute that set up the International Criminal Court, including India, that country’s representative said he would have preferred a ‘calibrated approach’ to the issue. However, he was convinced that the referral would help to bring about the end of violence and he heeded the call of the Secretary-General on the issue, while stressing the importance of the provisions in the resolution regarding non-States parties to the Statute.”, <https://www.un.org/press/en/2011/sc10187.doc.htm>.

¹¹⁰⁶ Az USA delegációja megfigyelőként vett részt a 2010-es kampalái felülvizsgálati konferencián; ld. Review Conference of the Rome Statute of the International Criminal Court, Kampala, 31 May – 11 June 2010, Official Records, RC/11, 3-4., para. 4. and 126., https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP9/OR/RC-11-ENG.pdf

¹¹⁰⁷ Ld. még a Főügyész 2016-os utalását az iraeli és a palesztín hatóságoknál megvalósult szakmai tájékoztató programra.

Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, ahead of the Office’s visit to Israel and Palestine from 5 to 10 October 2016, 5 October 2016: “As part of its commitment to promote a better understanding of the work of the Office of the Prosecutor (the ‘Office’) of the International Criminal Court (‘ICC’), a delegation from the Office will visit Israel and Palestine from 5 to 10 October 2016.

The purpose of this visit will be to undertake outreach and education activities with a view to raising awareness about the ICC and in particular, about the work of the Office; to address any misperceptions about the ICC and to explain the preliminary examination process. *Such visits are standard practice, even in countries that are not State Parties to the Rome Statute.* In accordance with its usual practice at this stage of its work, the delegation will not engage in evidence collection in relation to any alleged crimes; neither will the delegation undertake site visits, or assess the adequacy of the respective legal systems to deal with crimes that fall within ICC jurisdiction.

The delegation is scheduled to travel to Tel Aviv, Jerusalem and Ramallah and will hold meetings with Israeli and Palestinian officials at the working levels. The delegation will also participate in two events at academic institutions and engage in television and newspaper in-

6. Az ICC ítéleteinek joghatása *a ne bis in idem re* szemszögéből

Fontos tudnunk, hogy amennyiben a Biztonsági Tanács terjeszt egy nem részes állam területét érintő helyzetet az ICC elé, az ilyen állam – amennyiben ENSZ-tagállam, ami gyakorlatilag biztosra vehető – köteles együttműködni az ICC-vel, és a kötelezettség az ENSZ-beli tagságára, a világszervezetnek általa is elfogadott Alapokmányára mutat vissza. Ha esetleg mégsem lenne ENSZ-tag (játsszunk el ezzel az iskolahipotézissel), az Alapokmánynak a nemzetközi béke és biztonság sérelme vagy annak veszélyeztetése esetén a Biztonsági Tanács számára különleges jogosítványokat elismerő VII. fejezete megadja a BT fellépésének jogcímét. Az ENSZ objektív jogalanyiséga ebben az esetben az ICC-nek is segítséget nyújt.

Hangsúlyozni kell, hogy amennyiben – feltéve, hogy a Római Statútum 11., 12., 13., 14. és 15. cikkeiben foglalt feltételek teljesülnek – az elkövetőt vád alá helyezik, és a Nemzetközi Büntetőbíróság elítéli olyan bűncselekmény miatt, ami a 6., 7., 8. és 8bis cikkei alá esik, az ő elítélését, ami szükségképpen a Római Statútum különböző cikkeiben, mindenekelőtt a 22., 23., 24., 25., 31., 66. és 67. cikkeiben rögzített *fair* eljárási garanciák keretei között történt, egy jogállam nemzeti joghatósága – a saját joga miatt – kénytelen figyelembe venni, még akkor is, ha nem részese a Római Statútumnak, mivel különben a *ne bis in idem re* szabályt megsértené.

Feltéve, hogy a tettazonosság (*same person / same conduct test*) fennáll, a *ne bis in idem re* elve a részes államok tekintetében a Római Statútum ezt részletező 17. és 20. cikkei alapján, nem részes államok tekintetében pedig az elven önmagán keresztül érvényesül, azt akár szokásjogi természetűnek, akár ún. a nemzetek által elismert általános jogelvnek tekintjük.

Ha pedig a Nemzetközi Büntetőbíróság hatályos szabadságvesztés ítéletet hoz, és ezt valamelyik részes államban végrehajtják (azaz ott tölti le az elítélt), azt ugyanezen (ti. a *ne bis in idem re* alapuló) megfontolások miatt egy nem részes államban is figyelembe kell venni, különösen ha egyszerre két bilaterális megállapodás is van, azaz (i) az ICC és „A” részes állam közötti, illetve (ii) egy,

interviews in both Israel and Palestine. In addition, the delegation will hold a courtesy meeting with United Nations agencies under the auspices of the United Nations Special Coordinator for the Middle East Peace Process (‘UNSCO’). Given the limited duration of the visit, the delegation will not engage in unscheduled events or meetings.

The Office is grateful to both the Israeli and Palestinian authorities for facilitating the visit and to UNSCO for providing logistical support. [...]”, (*Kiemelés tőlem*), <https://www.legal-tools.org/doc/449145/pdf/>

„A” állam és „B” nem részes állam közötti jogsegélyügyi és bűnügyi együttműködési megállapodás, és az illető által elkövetett bűncselekmény „A” állam és „B” állam területét is érinti, vagy ha egyéb alapon áll fenn mindkettejük joghatósága.

7. A Római Statútum hibrid természetűe

Érdemes elgondolkodnunk a Római Statútum hibrid természetén is, hiszen az a római diplomáciai konferencián kialakult pontos intézményi és eljárási szabályok mellett nagyon sok szó szerinti átvételt tartalmaz más nemzetközi szerződésekből, mindenekelőtt ott, ahol az egyes bűncselekmények megfogalmazásáról van szó. (Igy például az 1948-as genocídium egyezmény, az 1899., 1907. és 1954. évi hágai egyezmények, az 1949. évi genfi egyezmények és azok 1977. és 2005. évi kiegészítő jegyzőkönyvei és az 1989. évi gyermekjogi egyezmény fordulatai egyértelműen felismerhetők.)

Ráadásul a Római Statútum 7. cikkét (emberiesség elleni bűncselekmények) és 8. cikkét (háborús bűncselekmények) úgy tekintik, hogy jelentős részben szokásjogi természetűek (ti. tiszta kodifikációs jellegűek), míg egyes alpontjaik a szokásjog progresszív továbbfejlesztésének tekinthetők.¹¹⁰⁸ Vannak továbbá olyan formulái is, amelyek a háborús bűncselekmények és az emberiesség elleni bűncselekmények tekintetében a különböző nemzetközi törvényszékek (Nürnberg, Tokió, ICTY, ICTR), illetve a vegyes (*hibrid*) törvényszékek által adott értelmezéseket követik.

Bár, mint ismeretes, a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény is megerősíti a szerződések relatív hatályának elvét (*pacta tertiis nec nocent nec pro sunt*),¹¹⁰⁹ ez alól már a 38. cikk¹¹¹⁰ is tartalmaz kivételt, és a szakiroda-

¹¹⁰⁸ A tiszta szokásjogi normák és a progresszív továbbfejlesztéssel érintett normák pontos elválasztásának fontossága tekintetében ld. ICJ, *North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany/Denmark; Germany/The Netherlands)*, Judgment of 20 February 1969, [1969] ICJ Rep., 39–40., §§ 63. PAPENFUSS i. m. 64.

¹¹⁰⁹ 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről (a továbbiakban: Bécsi egyezmény) 34. cikk Harmadik államra vonatkozó általános szabály
A szerződés harmadik állam számára – annak beleegyezése nélkül – sem kötelezettségeket, sem jogokat nem hoz létre.

¹¹¹⁰ Bécsi egyezmény 38. cikk
A szerződés azon szabályai, amelyek a harmadik államra nemzetközi szokás útján válnak kötelezővé

lom a joggyakorlat alapján egyéb kivételeket is ismer.¹¹¹¹ Mindezeket a Római Statútum 21. cikk (2) tükrében érdemes néznünk.¹¹¹²

Ezen alpont zárásaként még arra kell emlékeztetni, hogy az ICC léte önmagában is egy objektív tény, azaz egy olyan jogi – igazságszolgáltatási – intézményi entitás, amely nemcsak részes államokkal, de nagyszámú nem részes állammal (köztük olyanokkal, akik a Római Statútumot aláírták, de nem ratifikálták, és olyanokkal, akik alá sem írták) tartott kapcsolatot és működött együtt.

Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy az ICC *erga omnes* jogalanyiséga nem jelent sem automatikus, sem *erga omnes* joghatóságot. A joghatóságnak megvannak a maga feltételei (mindenekelőtt *ratione loci*, *ratione personae*, és *ratione temporis* alapon), amelyeket a Római Statútum 11., 12., 13., 14. és 15. cikkei részleteznek.

8. A Főügyész előzetes elemző, analitikai tevékenysége

A részes államok és a nem részes államok közötti különbségtétel elsődleges fontosságú a Római Statútumban. E különbségtétel visszaköszön például a 4. cikk (2), 12. cikk (3), 15bis cikk (5), 87. cikk (5), 90. cikk (4) és (6), valamint a 93. cikk (10)(c) alpontokban.

A bírói joghatóság az ICC-re bízott hatásköröknek a legfontosabbika, de nem ez az egyetlen kompetenciája.

Az ICC-nek – megítélésem szerint – egyaránt vannak igazságszolgáltatási és nem-igazságszolgáltatási kompetenciái. Utóbbiakba tartozik szerintem: (i) segítség az áldozatoknak, sértetteknek az Áldozatok Kárpótlási Alapján (*Trust Fund for Victims*) keresztül. (ii) elemzés; (iii) publikációs tevékenység; (iv) népszerűsítés; (v) tudományos szintetizáló munka; (vi) szakmai képzés; (vii) kapcsolattartás államokkal, kormányközi szervezetekkel, más nemzetközi bíróságokkal és törvényszékekkel és az ICC tevékenysége szempontjából

A 34–37. cikkek nem zárják ki azt, hogy valamely a szerződésben lefektetett szabály a harmadik államra nézve, mint a nemzetközi jognak ilyenként elismert szokásszabálya érvényesüljön.

¹¹¹¹ Ld. a nemzetközi jog imperatív (*jus cogens*) normáit, az ún. „objektív helyzeteket” az érintkező (kollaterális) szerződéseket, a szokásjog pusztán írásba foglalt ismétlését, (*nota bene*: az egyszerűség kedvéért most eltekintek az ún. *persistent objector* problémájától), illetve a más nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek megismétlését.

¹¹¹² Római Statútum 21. cikk Alkalmazandó jog [...]

(2) A jogi alapelveket és más szabályokat a Bíróság úgy alkalmazhatja, ahogyan azokat korábbi döntéseiben értelmezte.

fontos nemzetközi intézményekkel; (viii) munkáltatói jogok gyakorlása saját alkalmazottai felett; (ix) magánjogi kompetenciák, a működéshez szükséges tárgyak, segédeszközök, élelmiszer stb. tárgyában való beszállítói, vásárlási, bérleti szerződések megkötésére és az ügyletek lebonyolítására Hollandiában és másutt, pl. a helyi kirendeltségek (*field office*) székhelyállamaiban.

Az értelemszerűen az igazságszolgáltatási kompetenciába tartozó bírói joghatóság gyakorlása a statútumbeli rendelkezések függvénye. Ezek a pontos szabályok mindenekelőtt a 11., 12., 13., 14. és 15. cikkekben található, és többek között azt pontosítják, hogy (i) kik jogosultak helyzeteket az ICC elé terjeszteni, (ii) mi, hogyan és milyen feltételek mellett tehető, ha részes államokról és ha nem részes államokról van szó; (iii) melyek a Főügyész *proprio motu* lépéseinek előfeltételei.

E tekintetben azt kell kiemelni, hogy a Főügyész nem részes állam *területén* csak annak hozzájárulásával végezhet bármilyen tevékenységet. Amennyiben az ICC joghatósága nem *prima facie* kizárt (például a cselekmény nem esik a Római Statútum tárgyi hatálya alá vagy annak 2002-es hatályba lépése előtt követték el), és egyszerre legalább egy részes állam és egy nem részes állam területe van benne érintve, a Főügyész a részes állam területén eleve akcióba léphet.

A Római Statútumban egyéb tevékenységekre is találunk utalást. Itt mindenekelőtt a 4. cikk (1), 42. cikk (9), 43. cikk (1) és 112. cikk (2)(a) és (2)(g) alpontjait érdemes megemlíteni, összefüggésben a Főügyész Hivatal szabályzatával (*Regulations of the Office of the Prosecutor*),¹¹¹³ valamint a Részes Államok Közgyűlése által elfogadott bizonyos dokumentumokkal, mint amilyen például az Áldozatok Kárpótlási Alapjának szabályzata (*Regulations of the Trust Fund for Victims*).¹¹¹⁴

Megítélésem szerint releváns anyagok tanulmányozása és elemzése nem azonos az igazságszolgáltatási joghatóság gyakorlásával. Az igaz, hogy releváns anyagok tanulmányozása és elemzése az igazságszolgáltatási joghatóság gyakorlása során is szükségképpen megjelenik.¹¹¹⁵

¹¹¹³ Ld. például a 15., 23., 24., 25(1), 26., 27. és 28. szabályokat. (*Regulations of the Office of the Prosecutor*), <https://www.icc-cpi.int/resource-library#corelCCtexts>

¹¹¹⁴ ICC-ASP/4/Res. 3. Ld. különösen az 50(a)(i) és 53. szabályokat (*Regulations of the Trust Fund for Victims*), <https://www.trustfundforvictims.org/en/about/legal-basis>

¹¹¹⁵ Római Statútum 15. cikk (2) A főügyész megvizsgálja a kapott információ komolyságát. Ennek érdekében kiegészítő információt kérhet Államoktól, az Egyesült Nemzetek Szervezetének szerveitől, kormányközi vagy nem-kormányzati szervezetektől, vagy más, olyan megbízható forrásokból, amelyeket megfelelőnek ítél, valamint a Bíróság székhelyén írásbeli vagy szóbeli tanúvallomásokat vehet fel.

A nyilvánosan elérhető anyagok és információs elemek, valamint – ha indokolt – a közvetlenül a Főügyésznek küldött nem beadványértékű anyagok (*communications*) tanulmányozása is részét képezi a Főügyész hivatala munkájának. Enélkül nehezen lenne elképzelhető az érdemi fellépés az ENSZ főtitkára, a Biztonsági Tanács vagy egyéb ENSZ szervek, intézmények előtt, ideértve a kapcsolattartást, a sajtóértekezleteket, a tárgyalásokat. A részes államokkal és a nem részes államokkal a kapcsolatok ápolása vagy létesítése is feltételezi, hogy a Főügyész felkészült legyen, hogy mi történt, és ami történt, az olyan cselekmény-e, amire a Római Statútum vonatkozik stb.

(Lásd erre példaként a Főügyész katari látogatásáról¹¹¹⁶ vagy hivatala szakértőinek Izraelben és a palesztín területeken tett tájékoztató útjáról kiadott sajtókommunikét.)¹¹¹⁷

A Római Statútum 4. cikk (2)¹¹¹⁸ és 87. cikk (5a)¹¹¹⁹ pontjai utalnak a nem részes államokkal kötendő megállapodásra, ami az ő területükön elvégezni kívánt feladat előfeltétele. Más tevékenységekhez, mint például a kormányközi szervezetekkel való információs kapcsolatokhoz nincs szükség előzetes megállapodásra.¹¹²⁰

¹¹¹⁶ Ld. a katari hírgyűnökség anyagát felhasználó Al Jazeera utalását arra, hogy az ICC és Katar közötti együttműködés területeiről is szó esett. "ICC prosecutor voices regret over anti-Qatar blockade: Fatou Bensouda visits Doha to discuss violations of international accords committed by the blockading states. On Sunday, ICC's Fatou Bensouda met Qatar's Emir Sheikh Tamim bin Hamad Al Thani in Doha and discussed the violations of international accords as well as human rights abuses committed by the four blockading countries." QNA, Qatar's state news agency, reported that Bensouda praised Doha's mature handling of the crisis. The meeting also dealt with fields of cooperation between Qatar and the ICC, QNA reported. <https://www.aljazeera.com/news/2017/07/icc-prosecutor-expresses-regret-anti-qatar-siege-170709192916957.html>

¹¹¹⁷ Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, ahead of the Office's visit to Israel and Palestine from 5 to 10 October 2016, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=161005-OTP-stat-Palestine>

¹¹¹⁸ Római Statútum 4. cikk [...]

(2) A Bíróság feladatait és jogosítványait a jelen Statútumban meghatározott módon gyakorolhatja bármely Részes Állam, továbbá külön megállapodás révén, bármely más Állam területén.

¹¹¹⁹ Római Statútum 87. cikk Együttműködési megkeresés: általános rendelkezések

(5)(a) A Bíróság felkérhet olyan Államot is, amely a jelen Statútumnak nem részese, hogy a jelen Fejezetnek megfelelően eseti megállapodás vagy az ilyen Állammal kötött nemzetközi szerződés alapján, illetve bármely más megfelelő alapon segítséget nyújtson.

¹¹²⁰ Római Statútum 87. cikk

(6) A Bíróság kormányközi szervezetektől is kérhet információt vagy dokumentumokat. A Bíróság másfajta együttműködést és segítséget is kérhet, amelyről az ilyen szervezettel megállapodhat, és amelyek összhangban állnak annak hatáskörével vagy feladataival.

Az ENSZ-szel való kapcsolatokhoz¹¹²¹ azonban egy külön megállapodást írt elő a Római Statútum.¹¹²² Más nemzetközi szervezetekkel szintén kötött az ICC megállapodásokat.¹¹²³

A beadványok, dokumentumok, és amennyiben szakmailag hitelesek, a nyílt, *open access* anyagok hozzájárulhatnak ahhoz, hogy világos legyen, részes állam polgára van-e az állítólagos elkövetők között, akik tekintetében az ICC joghatósága a 12. cikk (2)(b) alapján fennállhat.

Ráadásul, amikor a Főügyész a Római Statútum 53. cikke alapján már jogosult nyomozás elvégzésére, akkor is profitálhat az adott helyzet tekintetében már korábban elvégzett információelemző tevékenységéből. Ezen túl viszont, ha a kvázi-diplomáciai és felvilágosító-népszerűsítő munkája során nyert információk alapján úgy ítéli meg, hogy a Római Statútum 11., 12., 13., 14. és 15. cikkei közel állnak a teljesüléshez, megítélésem szerint, fel is tudja gyorsítani információgyűjtési tevékenységét, illetve annak irányát pontosíthatja, hogy készen álljon, amint az ICC joghatóságának összes előfeltétele teljesül.

9. Következtetések

Nézetem szerint a fentiek alátámasztják, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróságot azért és úgy állították fel az államok, hogy legyen egy olyan nemzetközi igazságszolgáltatási testület, amelyik *erga omnes* jelleggel objektív jogalany, még akkor is, ha a konkrét eljárásokban a részes államok és a nem részes államok közötti különbségtétel nem kerülhető meg.

A részes államok együttműködési kötelezettségeit a Római Statútum pontosan definiálja, míg a nem részes államok együttműködése – hacsak nem a Biztonsági Tanács előterjesztésére került a helyzet az ICC elé – alapvetően a megkötendő külön megállapodásoktól függ. A gyakorlatban azt látjuk, hogy számos nem részes állam kész együttműködni az ICC-vel egy adott „helyzet-

¹¹²¹ Római Statútum 2. cikk Az Egyesült Nemzetek és a Bíróság kapcsolata

A Bíróságot a jelen Statútumban Részes Államok Közgyűlése által jóváhagyott, majd a Bíróság elnöke által a Bíróság nevében megkötött megállapodás fűzi az Egyesült Nemzetekhez.

¹¹²² Ld. Negotiated Relationship Agreement between the International Criminal Court and the United Nations (2004).

¹¹²³ Ld. Agreement between the International Criminal Court and the European Union on Cooperation and Assistance (2006); Letter of Understanding on Co-operation between the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court with Eurojust (2007).

ben”, mivel úgy véli, hogy ez legsajátabb nemzeti érdeke is, illetve részt kíván venni bizonyos nemzetközi bűncselekményekkel szembeni globális harcban.

A Biztonsági Tanácsnak az akár részes, akár nem részes államok tekintetében az eljárások beindítását illetően a Római Statútumban biztosított szerep jól láttatja, hogy a római diplomáciai konferencián az államok nemcsak a részes államok és a nem részes államok közötti különbségtételre figyeltek, hanem arra is, hogy a BT állandó tagjainak a világ ügyeire gyakorolt meghatározó befolyása megmaradjon, jóllehet mindenki, aki tanult nemzetközi jogot, vélhetően emlékszik rá, hogy 1945 óta a BT milyen esetekben volt sikeres, és milyenekben nem.

A részes államok és a nem részes államok közötti különbségeknek nincs közvetlen kihatása az ICC jogi személyiségére: nézetem szerint ez egyértelműen objektív jogi személyiség, saját jogán és a Bernadotte-formula matematikai és jogi adaptálhatósága alapján.

10. Addendum

E tanulmány (angol) kézírata akkor készült, amikor még valóban nem volt az ICC-nek érdemi döntése ebben a kérdésben.

Immár azonban van.¹¹²⁴

Nagyon örülök annak, hogy a tanulmány alapvonalai és java része – ideértve a Bernadotte-formula adaptálását¹¹²⁵ is – paragrafusokba szedve, bekerült a 2018. szeptember 6-án elfogadott határozatba, többnyire *verbatim* formában, annak V. fejezeteként.¹¹²⁶ Ami ezt az örömet viszont jelentősen árnyalja az az, hogy erre egy olyan tragikus ügy vonatkozásában került sor, amikor hétszázezer (!) muzulmán vallású Rohingya menekült át Myanmarból Bangladeshbe 2017-ben. A Főügyész szerint *de facto* kiűzték őket.¹¹²⁷

Az említett és tulajdonképpen tanácsadó véleményre emlékeztető határozat a Főügyész azon kérdésére válaszolva született meg, hogy egyáltalán fennállhat-e

¹¹²⁴ Decision on the “Prosecution’s Request for a Ruling on Jurisdiction under Article 19(3) of the Statute”; ICC-RoC46(3)-01/18-37, 06-09-2018, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2018_04203.PDF; <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1403> A Tárgyalás-előkészítő Kamara tagjai: Kovács Péter, Marc Perrin de Brichambaut, Reine Sophie Adelaïde Alapini Gansou.

¹¹²⁵ Ld. a határozat 48. §-át.

¹¹²⁶ Ld. uo. 34–49. §.

¹¹²⁷ Press Release: 4 July 2019, ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, requests judicial authorisation to commence an investigation into the situation in Bangladesh/Myanmar, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1465>

az ICC joghatósága egy olyan helyzetben, amely egyszerre egy nem részes államot és egy részes államot érint¹¹²⁸ az „áttelepítés” [a Római Statútum 7. cikk (1)(d) angol és francia szövegében: *deportation/déportation*]¹¹²⁹ mint emberiség elleni bűncselekmény tekintetében vagy pedig ez fogalmilag kizárt. A Tárgyalás-előkészítő Kamara, miután áttekintette a nemzetközi büntetőjogi gyakorlatot, ideértve a nemzetközi büntetőtörvényszékek, valamint az államok joggyakorlatát, arra a következtetésre jutott, hogy elegendő a joghatóság fennállásához, ha akár csak egy tényállási elem is már részes állam területén történik. Ez a 7. cikk (1)(d) szövegét figyelembe véve, az államhatár átlépése is lehet, és eleve ez az a tényező, amelynek alapján fogalmilag elhatárolható egymástól a pont két alapesete (ti. a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása). Előbbi országok között, utóbbi az országon belül történő kényszcselekményt jelent.¹¹³⁰

A döntés hozzájárult ahhoz, hogy a Főügyész előzetes vizsgálódást indítson, majd annak eredményei alapján konkrét nyomozati felhatalmazást kérjen az ICC-tól.¹¹³¹ Erre a felhatalmazást 2019. november 14-én meg is kapta.¹¹³²

¹¹²⁸ Myanmar, az egykori Burma nem részes állam, az átmenekülőket befogadó Bangladesh viszont az.

¹¹²⁹ Angolul: *Deportation or forcible transfer of population*; franciául: *Déportation ou transfert forcé de population*.

¹¹³⁰ Ld. a határozat VI. fejezetét, az 50–73. §-t.

¹¹³¹ Preliminary examination, Bangladesh/Myanmar, <https://www.icc-cpi.int/bangladesh-myanmar>

¹¹³² Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorisation of an Investigation into the Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, ICC-01/19-27, 14 November 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/19-27>

ZÁRSZÓ GYANÁNT...

Az olvasó a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlatából kapott ízelítőt. Nem a teljeskörű áttekintés volt a célom, hanem az, hogy akinek kedve van az ICC joggyakorlatának megismeréséhez, kapjon magyar nyelven egy olyan iránytűt, amellyel tovább mehet.

Akárcsak a többi nemzetközi bíróságé, az ICC joggyakorlata is evolutív jellegű, egy új ügy a maga sajátos problematikájával a koordinátákat át tudja igazítani. Ami ma egyöntetűnek tűnik, az a későbbiekben változhat, egyszerűsödhet vagy éppen különböző tényezők köteles figyelembevételének függvényében bonyolultabbá válhat. Ez különösen vonatkozik azokra az esetekre, ahol az adott kérdés közben a Fellebbviteli Kamara elé került, amit e könyv megfelelő oldalain jeleztem is. Ugyanakkor minden könyvkéziratot egyszer le kell zárni, és figyelembe véve az ICC jelenlegi ügyeinek eloszlását a Tárgyalás-előkészítő Kamarák, a Tárgyaló Kamarák és a Fellebbviteli Kamara között, úgy ítélt meg, hogy ezt célszerű most 2019. december 31-ével megtenni.

Tény, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság – akárcsak a nemzetközi bíróságok java része – nincs könnyű helyzetben. A nemzetközi bíróságok jó része szembesül azzal, hogy az államok egy részében most egy olyan ideológiai irányzat kezd erősödni, ami a nemzetközi bírói joggyakorlatot, az evolutív jogértelmezést kétkedéssel kezeli, sőt gyanakvással szemléli, és egy sajátos *szuverenista* felfogással az abszolút és korlátozhatatlan szuverenitás Machiavelli által leírt világába szeretné visszaálmódni magát. Ezzel a kihívással küzd az Emberi Jogok Európai Bírósága, de maga a Nemzetközi Bíróság is, valahányszor a földgolyón meghatározó befolyással rendelkező hatalmak ügyei kerülnek nagy ritkán napirendjére.

A Nemzetközi Büntetőbíróságot hosszú előkészítő munka után, az 1998-as római diplomáciai konferencia egy kegyelmi pillanatában az államok hozták létre, és ők működtetik, akárcsak a többi nemzetközi igazságszolgáltatási intézményt. Sok államban úgy gondolhatták, hogy ezzel részükről mindent meg is tettek, és további tennivalójuk nincs, leszámítva az éves költségvetési hozzájárulás befizetését és protokolláris eseményeken, valamint a Részes Államok

Közgyűlésén való részvételt. Hiszen problémák náluk nincsenek, problémák, gondok, háborús és emberiség elleni bűncselekmények csak másutt vannak. Minden rossz mindig csak másutt van...

Mint az a nemzetközi közjogban nem ritka, kiderült, hogy jóval több dimenzióban találkoznak az államok a Római Statútummal létrehozott intézménykomplexummal, mint azt sejtették. Kiderült, hogy bizony, a saját katonák és katonai vezetők is képesek nemzetközi bűncselekmények elkövetésére, ráadásul akkor is, amikor maga a katonai beavatkozás a nemzetközi jog értelmében vitathatatlanul jogszerű, mint például az önvédelem vagy a Biztonsági Tanács által elrendelt vagy jóváhagyott béketeremtő vagy békefenntartó misszió.

Így kiderült, hogy nemcsak a másokra kell figyelniük, hanem önmagukra is, és arról igenis számot kell adni, hogy otthon történt-e vagy sem irányukban felelősségre vonási eljárás. Van, ahol ez könnyebben ment, van, ahol ez egyelőre nehézkesen tör át a döntéshozók gondolkodásmódján.

Az államok találkoztak olyan kihívásokkal is, amikor diplomáciai kapcsolataik keretei között merültek fel egyszerre bizony nehezen teljesíthető elvárások: egyrészt, fejleszteni a kapcsolatokat X állammal, fegyvereket vagy mást oda eladni vagy onnan venni, másrészt pedig végrehajtani az ICC által kiadott letartóztatási parancsot azzal szemben vagy annak a közeli beosztottjával szemben, akitől az ilyen kapcsolatok függenek. Nem mindig könnyű egyrészt a pusztá szavakon túlmenően, érdemben fellépni az emberiség egyetemes érdekeinek érvényesítéséért, másrészt pedig befolyási övezeteket kezelni vagy azok létét tudomásul venni, mindezt esetleg éppen úgy, hogy az illető országgal szövetséges állam akcióiról van szó.

Bár távolról sem rossz a Római Statútum ratifikáltságának aránya, de az egyelőre kimaradó államok egy része a másokra vár, akár mert szövetséges, akár mert éppen azzal van ellenséges viszonyban. A Biztonsági Tanács állandó tagjai közül pedig az Amerikai Egyesült Államok, Kína és Oroszország nem részes állam, ami egyrészt ürügyül szolgál egyeseknek a saját csatlakozásuk halogatására, másrészt nem könnyíti meg sem az együttműködést velük, sem pedig azt, hogy az ICC irányában fennálló kötelezettségeiket nem teljesítő államok érdemi szankcióktól tartva az együttműködés útjára lépjenek.

Ilyenkor mindig könnyű rámutatni a Nemzetközi Büntetőbíróságra, hogy *(i)* miért ilyen lassú itt?, *(ii)* miért siet ennyire amott? *(iii)* miért ítélte el X közösség Y személyét, és miért nincs eljárás ugyanott a V közösségbeli W-vel szemben?

(iv) miért nem tudja elérni, hogy Z-vel szemben végrehajtsák a letartóztatási parancsot? (v) miért kerül sokba¹¹³³ az ICC fenntartása?

A nemzetközi jog az államok együttműködésén alapszik – ismételhetem a jól ismert, sokszor hallott tételt – és az államok együttműködését nagyon sokminden befolyásolja, ezek között a nemzetközi jog figyelembe veendő elméleti szabályai nem a sor elején találhatók.

Minden nemzetközi bíróság nehézkesen kezdte meg munkáját és mindegyik szembesült azzal, hogy a működése alapjául szolgáló szerződés távol van a tökéletestől, alkotói sok mindent előre láttak ugyan, de sok mindent nem, agyonbonyolították olyan kérdések szabályozását, ahol az egyszerűség többet segített volna, és nem adtak világos útmutatást olyan pontok tekintetében, ahol pedig arra nagy szükség lett volna. A Római Statútum is ebbe a kategóriába tartozik, ahol a Nemzetközi Büntetőbíróságra hárul a feladat, hogy egy koherens értelmezést alakítson ki, arra figyelemmel, ahogy az államok képviselői megtervezték a működését, de felhasználva mindazt a lehetőséget, amelyekkel egy nemzetközi igazságszolgáltatási hatóság természetéből fakadóan rendelkezik.

A Nemzetközi Büntetőbíróság számos értelmezési problémát, statútumbeli fogalmazási pontatlanságot és abból fakadó gondot meg tudott oldani, és megadta a megfelelő jelzéseket is a Részes Államok Közgyűlése felé, hogy ha majd az államok arra elszánják magukat, hol lehetne a Római Statútumon azokat a javításokat, kiigazításokat megtenni, amelyek a bírói jogértelmezés technikáival nem pótolhatók.

Fontos látni a koherenciára való törekvést, és ezért fontosak az egyes rész-problémákat illetően kifejtett értelmezések miatt az olyan ügyekben hozott döntések is, ahol maga az ügy, például az áldozatok elvárásai szempontjából, tagadhatatlanul nem a várt sikerrel fejeződött be.

A magyar bírói szóhasználatban ismert a mondás: „A bíró olyan, mint a szabó: hozott anyagból dolgozik”.

Az ICC előtti ügyek igazi megértéséhez az olvasónak át kell rágnia magát ügyenként nemritkán több száz oldalas ítéleteken, amelyekben kiderül, hogy mit sikerült bizonyítani és mit nem. A főügyészi apparátushoz kötődő vagy

¹¹³³ Hogy mi a sok, az persze relatív. Az ilyen jellegű kritikára szokta Bertram Schmitt, az ICC német bíróját, választ azzal kezdeni, hogy a nagyjából 140 millió eurós éves költségvetés körülbelül ugyanannyi, mint a berlini tűzoltóság éves költségvetése. SCHMITT i. m.

A Részes Államok Közgyűlése a 2020. évre 149,2 millió eurós költségvetést hagyott jóvá. Press Release: 6 December 2019, Assembly of States Parties concludes its eighteenth session, ICC-CPI-20191206-PR1505, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1505>

hozzájuk közeli szakértők álláspontja és a védelemhez kötődőké sem feltétlenül ugyanúgy értékeli a szakirodalomban az adott ügy nehézségeit.

De egy adott ügy nehézsége, mutasson az vissza akár az adott államon (államokon) belüli okokra, akár azokon kívüliekre, és a megkísérelt vagy sikeres megoldás tapasztalatai már segíthetnek egy másik ügy hasonló vetületeinek feldolgozásában, az igazság feltárásában, a bűnösök megbüntetésében, az áldozatok kárpótlásában. Szerencsés esetben és remélhetően minél gyakrabban ez utóbbi három egyszerre fog megvalósulni a Nemzetközi Büntetőbíróságon, sőt – és lehetőleg már – az otthoni fórumokon.

Bízom abban, hogy e könyv is hozzájárult ahhoz, hogy az olvasó megértse nemcsak azt, hogy miért fontos a Nemzetközi Büntetőbíróság, de azt is, hogy miért van értelme bízni benne.

Hága, 2020. január 31.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ABTAHI

Hirad ABTAHI: The Islamic Republic of Iran and the ICC. *Journal of International Criminal Justice*, vol. 3. (2005), 635–648. <https://academic.oup.com/jicj/article-pdf/3/3/635/9615321/mqi050.pdf>

ÁDÁNY (2005)

Ádány Tamás Vince: A nemzetközi törvényszékek és a Nemzetközi Büntetőbíróság szerepe az egyén felelősségre vonásában. *Föld-rész: Nemzetközi és Európai Jogi Szemle*, 2005/1–2. 96–105.

ÁDÁNY (2010)

Ádány Tamás Vince: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága és a magyar jog. *PázmányLawWorkingPapers*, 2010/2. <http://plwp.eu/evfolyamok/2010/139-2010-2>

ÁDÁNY (2014)

Ádány Tamás Vince: *A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága – előzmények, tendenciák és előfeltételek*. Budapest, PázmányPress, 2014.

AKSENOVA

Marina AKSENOVA: The Modes of Liability at the ICC: The Labels that Don't Always Stick. *International Criminal Law Review*, 15. (2015) 629–664. https://brill.com/view/journals/icla/15/4/article-p629_2.xml?crawler=true&mimetype=application%2Fpdf

ALHADI

Nadia ALHADI: Bemba and its troubling implications for factual review in international criminal cases. *Michigan Journal of International Law – MJIL Online*, 2018. <http://www.mjilonline.org/bemba-and-its-troubling-implications-for-factual-review-in-international-criminal-cases/>

AL HASSAN

Decision on the Admissibility Challenge raised by the Defence for Insufficient Gravity of the Case, ICC-01/12-01/18-459-tENG 31-10-2019, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_06328.PDF

AMBACH

Philip AMBACH: The International Criminal Court Reparation Scheme – A Yardstick for Hybrid Tribunals? In: Gerhard WERLE – Andreas ZIMMERMANN (eds.): *The*

International Criminal Court in Turbulent Times. Berlin–Heidelberg, Springer, 2019. 131–144.

AMBOS (2009)

Kai AMBOS: Critical Issues in the Bemba Confirmation. *Leiden Journal of International Law*, 22. (2009) 715–726. <https://www.legal-tools.org/doc/3e4213/pdf/>

Kai AMBOS: *Treatise on International Criminal Law*. Oxford, Oxford University Press, 2013., 2014., 2016.

AMBOS (2013)

Volume I.: Foundations and General Part. 2013.

AMBOS (2014)

Volume II.: The Crimes and Sentencing. 2014.

AMBOS (2016a)

Volume III.: International Criminal Procedure. 2016.

AMBOS (2016b)

Kai AMBOS: Article 25. In: Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. München, Beck–Hart–Nomos, 2016. 979–1029.

AMBOS (2017)

Kai AMBOS: Modes de responsabilité. In: Olivier BEAUVALLET (ed.) *Dictionnaire encyclopédique de la justice pénale internationale*. Paris, Berger Levrault, 2017. 676–684.

APREOTESEI

Ioana-Alina APREOTESEI: A Nemzetközi Büntetőbíróság hatáskörébe tartozó bűncselekmények áldozatai. *Iustum Aequum Salutare*, 2007/3. 115–123.

ARSANJANI

Mahnoush H. ARSANJANI: The Rome Statute of the International Criminal Court “While the original intention behind this paragraph may have been to limit the court’s powers in the application and interpretation of the relevant law, it could have the opposite effect and broaden the competence of the court on these matters. It provides a standard against which all the law applied by the court should be tested”. *American Journal of International Law*, vol. 93. (1999) 22–43.

ASCENSIO

Hervé ASCENSIO: L’urgence et les juridictions pénales internationales. In: Hélène RUIZ-FABRI – Jean-Marc SOREL (sous la dir.): *Le contentieux de l’urgence et l’urgence dans le contentieux devant les juridictions internationales*. Paris, Pédone, 2001.

ASCENSIO–DECAUX–PELLET

Hervé ASCENSIO – Emmanuel DECAUX – Alain PELLET (eds.): *Droit international pénal*. Paris, Pédone, 2012.

AVIRAM

Keren AVIRAM: The International Criminal Court on the Mavi Marmara, Continued. *INSS Insight*, no. 728. August 6, 2015., <https://www.inss.org.il/publication/the-international-criminal-court-on-the-mavi-marmara-continued/>

BA

Amady BA: L'effet et l'exécution des décisions internationales, Rapport présenté au Colloque AHJUCAF, Internationalisation du droit – internationalisation de la justice, tenu les 21 et 22 juin 2010 à Ottawa, <http://www.ahjucaf.org/L-effet-et-l-execution-des.html>

BARUCH–ZUR

Pinna Sharvit BARUCH – Lior ZUR: The ICC: The Flotilla Case is Closed, Settlements and Operation Protective Edge Remain under Examination. *INSS Insight*, no. 999. December 17, 2017. <https://www.inss.org.il/publication/icc-flotilla-case-closed-settlements-operation-protective-edge-remain-examination/>

BASSIOUNI

Cheriff BASSIOUNI: *Crimes Against Humanity – Historical Evolution and Contemporary Application*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011.

BERGSMO–KRUGER–BEKOU

Morten BERGSMO – Pieter KRUGER – Olympia BEKOU: Article 53. In: Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. München, Beck–Hart–Nomos, ³2016. 1365–1380.

BITTI (2001)

Gilbert BITTI: Two Bones of Contention Between Civil Law and Common Law. The Record of the proceedings and the Treatment of Concursum Delictorum. In: Claus KRESS – Horst FISCHER: *International and National Prosecution*. Berlin, BWV Berliner-Wissenschaft, 2001. 273–283. <https://www.legal-tools.org/doc/b7b81a/pdf/>

BITTI (2016)

Gilbert BITTI: Les tribulations de la Cour Pénale Internationale au XXIe siècle: entre utopie et réalité. In: *Humanisme et justice (Mélanges en l'honneur de Geneviève Giudicelli-Delage)*. Paris, Dalloz, 2016.

BLAISE

Noémie BLAISE: Les interactions entre la Cour Pénale Internationale et le Conseil de Sécurité: Justice versus politique? *Revue Internationale de droit pénal*, vol. 82., no. 3. (2011) 420–444. <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2011-3-page-420.htm>

BOSSARD

Laurent BOSSARD: *Atlas Jeune Afrique 2010'*. OECD, Sahel and West Africa Club, 2015. 191.

BOYLE–CHINKIN

Alan BOYLE – Christine CHINKIN: *The Making of International law*. Oxford, Oxford University Press, 2007.

BOZBAYINDIR

Ali Emrah BOZBAYINDIR: The Venture of the Comoros Referral at the Preliminary Examination Stage. In: Morten BERGSMO – Carsten STAHN (eds.): *Quality Control in Preliminary Examination: Volume 1*. Brussels, Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2018. 555–670. <http://www.legal-tools.org/doc/b07a98/>

BRACQ

Natacha BRACQ: Analyse comparée de la participation des victimes devant la Cour Pénale Internationale et devant les juridictions pénales des pays de tradition romano-germanique, Comparative study on victims' participation at the ICC and at criminal courts in civil law countries. *La revue des Droits de l'Homme*, no. 4. (2013) 1–42. <https://journals.openedition.org/revdh/316>

BRUHÁCS (1988)

BRUHÁCS János: A kisebbségek védelmének nemzetközi jogi szabályozása az ENSZ keretében. In: SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet (szerk.): *Tanulmányok a nemzeti kisebbségek védelméről*. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem ÁJK, 1988.

BRUHÁCS (2010)

BRUHÁCS János: *A nyelvi jogok kérdéséhez*. [Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata146.] Pécs, 2010.

BRUHÁCS (2013)

BRUHÁCS János: A nemzetközi jog, tegnap és ma. *Állam- és Jogtudomány*, 2013/3–4.

BUCHAN

Russel J. BUCHAN: The Mavi Marmara Incident and the International Criminal Court. *Criminal Law Forum*, vol. 25., no. 3. (2014) 465–503. http://eprints.whiterose.ac.uk/98788/8/The_Mavi_Marmara_Incident_and_the_ICC.pdf

BUISMAN

Caroline BUISMAN: Delegating Investigations: Lessons to be Learned from the Lubanga Judgment. *Northwestern Journal of International Human Rights*, vol. 11., no. 3., article 3. (2013) <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1143&context=njihr>

CAHIN

Gérard CAHIN: Article 4. In: Julian FERNANDEZ – Xavier PACREAU (eds.): *Statut de Rome de la Cour pénale internationale*. Paris, Pédone, 2012.

CARLSON

Kerstin CARLSON: Bemba acquittal overturns important victory for sexual violence victims. *The Conversation*, July 15, 2018. <http://theconversation.com/bemba-acquittal-overturns-important-victory-for-sexual-violence-victims-99948>

CARNERO-ROJO

Enrique CARNERO-ROJO: Article 68. *Case-Matrix*, <https://www.casematrixnetwork.org/cmn-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/commentary-rome-statute/commentary-rome-statute-part-6/>

CASSESE

Antonio CASSESE: The influence of the European Court of Human Rights on international criminal tribunals – some methodological remarks. In: Morten BERGSMO (ed.): *Human Rights and Criminal Justice for the Downtrodden. Essays in Honour of Asbjörn Eide*. Leiden–Boston, Martinus Nijhoff, 2003. 19–52.

CASSESE–GAETA–JONES

Antonio CASSESE – Paola GAETA – John JONES (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. Oxford, Oxford University Press, 2002.

CAZALA

Julien CAZALA: Articles 89, 90, 91, 92. In: Julian FERNANDEZ – Xavier PACREAU (eds.): *Statut de Rome de la Cour pénale internationale*. Paris, Pédone, 2012.

CHRISTENSEN

Robert CHRISTENSEN: Getting to Peace by Reconciling Notions of Justice: The Importance of Considering Discrepancies between Civil and Common Legal Systems in the Formation of the International Criminal Court. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, no. 2. (2001–2002) 391–424.

CIAMPI

Annalisa CIAMPI: Article 87. In: Julian FERNANDEZ – Xavier PACREAU (eds.): *Statut de Rome de la Cour pénale internationale*. Paris, Pédone, 2012.

COLE–ASKIN

Alison COLE – Kelly ASKIN: Thomas Lubanga: War Crimes Conviction in the First Case at the International Criminal Court. *ASIL Insights*, vol. 16., no. 12. (2012) <http://www.asil.org/insights/volume/16/issue/12/thomas-lubanga-war-crimes-conviction-first-case-international-criminal>; www.asil.org/sites/default/files/insight120327.pdf

CRAWFORD

James CRAWFORD: *Change, Order, Change: The Course of International Law*. [General Course on Public International Law, Pocketbooks of The Hague Academy of International Law] Leiden, Brill, 2014.

CRYER

Robert CRYER: The International Criminal Court and its Relationship to Non-States Parties. In: Carsten STAHN (ed.): *The Law and Practice of the International Criminal Court*. Oxford, Oxford University Press, 2015.

CSAPÓ (2018)

CSAPÓ Zsuzsanna: Afrikai Nemzetközi Büntetőbíróság versus ICC? Egy esetleges regionális nemzetközi büntetőbíróság felállításának gondolata. In: BÉLI Gábor

- KIS KELEMEN Bence – MOHAY Ágoston – SZALAYNÉ Sándor Erzsébet (szerk.): *Emlékkötet Herczegh Géza születésének 90. évfordulója alkalmából*. Pécs, Publikon, 2018. 135–136.
- CSAPÓ (2019)
CSAPÓ Zsuzsanna: Az állam- és kormányfői immunitás *versus* a hivatali minőség irrelevanciájának elve a felelősségre vonáskor. Az Afrikai Unió kezdeményezése tanácsadó vélemény kérésére a Nemzetközi Bíróságtól. *Állam- és Jogtudomány*, 2019/1. 20–22.
- DANILENKO (2000)
Gennady M. DANILENKO: The Statute of the International Criminal Court and Third States. *Michigan Journal of International Law*, vol. 21., no. 3. (2000) (<https://repository.law.umich.edu/mjil/vol21/iss3/3/>)
- DANILENKO (2002)
Gennady M. DANILENKO: The ICC Statute and Third States. In: Antonio CASSESE – Paola GAETA – John JONES (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court*. Oxford, Oxford University Press, 2002. vol. II. 1873.
- DAVID
Eric DAVID: La Cour pénale internationale, *RCADI*, vol. 313. (2005)
- DE GUZMAN
Margaret M. DE GUZMAN: Article 21. In: Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS: *The Rome Statute of the International Criminal Court*. München, Beck Nomos, 2016.
- DE MEESTER
Karel DE MEESTER: Article 53. *Lexsitus*, <http://www.casematrixnetwork.org/cmn-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/>
- DÉTAIS
Julien DÉTAIS: Articles 94, 95, 96, 97, 99. In: Julian FERNANDEZ – Xavier PACREAU (eds): *Statut de Rome de la Cour pénale internationale*. Paris, Pédone, 2012.
- DE VOS
Christian M. DE VOS: Case Note – Prosecutor v. Lubanga 'Someone who comes between one person and another': Lubanga, Local Cooperation and the Right to a Fair Trial. *Melbourne Journal of International Law*, vol. 12., no. 1. (2011) 217. <http://www.law.unimelb.edu.au/files/dmfile/download63e01.pdf>
- DONAT-CATTIN
David DONAT-CATTIN: Article 68. In: Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. München, Beck–Hart–Nomos, 2016. 1681–1711.
- DRUMBL
Mark A. DRUMBL: The Effects of the Lubanga Case on Understanding and Preventing Child Soldiering, *Yearbook of International Humanitarian Law, Washington & Lee Legal Studies Paper*, no. 5. (2013) www.ssrn.com/abstract=2253494

ELDAR

Shachar ELDAR: Indirect Co-Perpetration. *Criminal Law & Philosophy*, no. 8. (2014) 1–19. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2393671

EL ZEIDY (2002)

Mohamed M. EL ZEIDY: The United States Dropped The Atomic Bomb of Article 16 of the ICC Statute: Security Council Power of Deferrals and Resolution 1422. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 1503. (2002)

EL ZEIDY (2008)

Mohamed M. EL ZEIDY: The Principle of Complementarity. In: *International Criminal Law*. Leiden, Brill, 2008.

ENGSTRÖM

Viljam ENGSTRÖM: Article 4(2). *CaseMatrixNetwork*, <https://www.casematrixnetwork.org/cmn-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/commentary-rome-statute/commentary-rome-statute-part-1/>

FARKAS – KIS – M. NYITRAI

FARKAS Ákos – KIS László – M. NYITRAI Péter: *Nemzetközi büntetőjog és nemzetközi büntető igazságszolgáltatás*. 2010. http://real.mtak.hu/2670/1/63795_ZJ1.pdf

Farkas

FARKAS Ákos: *Nemzetközi büntetőjog és nemzetközi büntető igazságszolgáltatás*, OTKA K63795. sz. projekt zárójelentése. 2009. 32–33. http://real.mtak.hu/2670/1/63795_ZJ1.pdf

FERNÁNDEZ – ESTRADA

Cristina FERNÁNDEZ – Pacheco ESTRADA: The International Criminal Court and the Čelebići Test: Cumulative Convictions Based on the Same Set of Facts from a Comparative. *Journal of International Criminal Justice*, vol. 15., no. 4. (2017) 689–712. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqx038>, <https://academic.oup.com/jicj/article/15/4/689/4085324>

FERNANDEZ – PACREAU

Julian FERNANDEZ – Xavier PACREAU (eds.): *Statut de Rome de la Cour pénale internationale*. Paris, Pédone, 2012.

FERNANDEZ – PACREAU – SAILLARD

Julian FERNANDEZ – Xavier PACREAU – Muriel Ubéda SAILLARD: *Commentaire article par article du Statut de Rome de la Cour pénale internationale*. Paris, Pedone, 2019.

FORD

Stuart FORD: What Investigative Resources Does the International Criminal Court Need to Succeed? A Gravity-Based Approach. *Washington University Global Studies Law Review*, vol. 1., no. 1. (2017) 1–70. https://openscholarship.wustl.edu/law_globalstudies/vol16/iss1/5

FOUCHARD

Isabelle FOUCHARD: *Crimes internationaux (Entre internationalisation du droit pénal et pénalisation du droit international)*. Bruxelles, Bruylant, 2014.

FRAWLEY

William FRAWLEY: *International Encyclopedia of Linguistics*. Volume 1. USA, Oxford University Press, 2003.

FROUVILLE

Olivier DE FROUVILLE: La Cour Pénale Internationale: une humanité souveraine? *Les Temps Modernes*, no. 610. (2000) septembre-octobre-novembre

GALL

Timothy L. GALL: *Worldmark Encyclopedia of Cultures and Daily Life*. Cengage Learning, Gale, 2009.

GALLANT

Kenneth S. GALLANT: The International Criminal Court in the System of States and International Organizations. *Leiden Journal of International Law*, vol. 16. (2003)

GELLÉRT

GELLÉRT Ádám: Törvényjavaslat az emberiség elleni bűncselekmények elévülhetetlenségéről. *mandiner.hu*, 2011. 04. 28. https://mandiner.hu/cikk/20110428_az_emberiesseg_elleni_buncselekmenyek_elevulhetetlensegerol

GHANTOUS

Marie GHANTOUS: Les mesures conservatoires indiquées par la Cour internationale de Justice dans le cadre de conflits territoriaux et frontaliers: Développements récents. *The Canadian Yearbook of International Law*, 2012.

GOLDSTONE

Richard GOLDSTONE: Acquittals by the International Criminal Court. *EJIL: Talk!*, January 29, 2019. <https://www.ejiltalk.org/acquittals-by-the-international-criminal-court/>

GRANIK

Maria GRANIK: Indirect Perpetration Theory: A Defence. *Leiden Journal of International Law*, 28. (2015) 977–992. <https://doi.org/10.1017/S0922156515000540>

GREPPI

Edoardo GREPPI: Inability to investigate and Prosecute under Article 17. In: Mauro POLITI – Federica GIOIA: *The International Criminal Court and National Jurisdictions*. Abingdon, Routledge, 2016.

GUARAGLIA–HOCHMAYR

Fabrizio GUARAGLIA – Gudrun HOCHMAYR: Article 56. In: Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. München, Beck–Hart–Nomos, 2016.

HALL–RYNGAERT

Christopher K. HALL – Cedric RYNGAERT: Article 58. In: Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. München, Beck–Hart–Nomos, ³2016.

HEIKKILÄ

Mikaela HEIKKILÄ: Article 21. *Case Matrix Network*, <https://www.casematrixnetwork.org/cmn-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/commentary-rome-statute/commentary-rome-statute-part-2-articles-11-21/>

HELLER (2013)

Kevin Jon HELLER: Could the ICC Investigate Israel’s Attack on the Mavi Marmara? *opinioJuris*, 2013. 05. 14. <http://opiniojuris.org/2013/05/14/could-the-icc-investigate-the-mavi-marmara-incident/>

HELLER (2015)

Kevin Jon HELLER: The Pre-Trial Chamber’s Dangerous Comoros Review Decision. *opinioJuris*, 2015. 07. 17. <http://opiniojuris.org/2015/07/17/the-pre-trial-chambers-problematic-comoros-review-decision/>

HOBBS

Harry HOBBS: Victim Participation in International Criminal Proceedings: Problems and Potential Solutions in Implementing an Effective and Vital Component of Justice. *Texas International Law Journal*, vol. 49., no. 1. (2014) 1–33. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2428623

HOFFMANN

HOFFMANN Tamás: Az emberiség elleni bűncselekmények nemzetközi és magyar jogi szabályozása. *Állam- és Jogtudomány*, 2017/1. 29–55. <http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/2017-01-Hoffmann.pdf>

ILS-PAS

INSTITUTE OF LAW STUDIES, POLISH ACADEMY OF SCIENCES (ILS-PAS): Powers of the Prosecutor Before the Trial Chamber. *Law Explorer*, 05 Oct. 2015. <https://lawexplores.com/powers-of-the-prosecutor-before-the-trial-chamber/#Fn96>

JORDA–DE HEMPTINNE

Claude JORDA – Jérôme DE HEMPTINNE: The status and the role of the victim In: Antonio CASSESE – Paula GAETA – John JONES (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court*. Oxford, Oxford University Press, 2002. 1387–1419.

JOUANNET

Emmanuelle JOUANNET: Actualité des questions d’indépendance et d’impartialité des juridictions internationales: La consolidation d’un tiers pouvoir international? In: Hélène RUIZ FABRI – Jean-Marc SOREL (sous la dir.): *Indépendance et impartialité des juges internationaux*. Paris, Pédone, 2010.

JURDI

Nidal Nabil JURDI: The Complementarity Regime of the International Criminal Court in Practice: Is it Truly Serving the Purpose? Some Lessons from Libya. *Leiden*

Journal of International Law, 30. (2017) 199–220. https://www.cambridge.org/core/journals/leiden-journal-of-international-law/article/complementarity-regime-of-the-international-criminal-court-in-practice-is-it-truly-serving-the-purpose-some-lessons-from-libya/72162DDA7975EEFAF47820E8A88E8AD3;https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2790795

KAFEDŽIĆ

Selma KAFEDŽIĆ: Determining Modes of Liability in International Criminal Law: Why the Common Purpose Doctrine is the Strongest Legal Response to Mass Atrocity Crimes. *New Zealand Yearbook of International Law*, vol. 14., no. 2016. (2018) 134–179. https://brill.com/view/book/edcoll/9789004345911/B9789004345911_006.xml

KAMMER

Stephanie KAMMER: Deconstructing Lubanga, The ICC's First Case: The Trial and Conviction of Thomas Lubanga Dyilo. American Non-Governmental Organizations Coalition for the International Criminal Court (AMICC). A Program of the Columbia University Institute for the Study of Human Rights. 2012. http://www.amicc.org/docs/Deconstructing_Lubanga.pdf

KIRS (2009)

KIRS Eszter: (szerk.): *Egységesedés és széttagolódás a nemzetközi büntetőjogban*. Miskolc, Bíbor, 2009.

KIRS (2012)

KIRS Eszter: *Demokratikus átmenet a háborús bűntettek árnyékában*. Miskolc, Bíbor, 2012.

KIRS (2018)

KIRS Eszter: Az ICTY által megalkotott bünszervezeti felelősségi koncepció élete és remélt halála. *Állam- és Jogtudomány*, 2018/1. 57–77. <https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/2018-01-KirsE.pdf>

KLAMBERG (2016)

Mark KLAMBERG: ARTICLE 56. In: Mark KLAMBERG (ed.): *Commentary on the Law of the International Criminal Court*. Lexsisus, <http://www.casematrixnetwork.org/cm-n-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/>

KLAMBERG (2017)

Mark KLAMBERG (ed.): *Commentary on the Law of the International Criminal Court*. Brussels, Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2017. <http://www.casematrixnetwork.org/cm-n-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/>

KNOOPS–ZWART

Geert-Jan Alexander KNOOPS – Tom ZWART: The Flotilla Case before the ICC: The Need to Do Justice While Keeping Heaven Intact. *International Criminal Law Review*, 15. (2015) 1069–1097. https://brill.com/view/journals/icla/15/6/article-p1069_3.xml?language=en

Kovács (2002)

Kovács Péter: Szemtől szembe... (Avagy hogyan kölcsönöznek egymástól a nemzetközi bíróságok, különös tekintettel az emberi jogi vonatkozású ügyekre). *Acta Humana*, 49. (2002) 3–11.

Kovács (2003a)

Péter Kovács: Développement et limites de la jurisprudence en droit international. In: Vincent COUSSIRAT-COUSTÈRE: *La juridictionnalisation du droit international*. Paris, Pédon, 2003. 269–341.

Kovács (2003b)

Péter Kovács: Developments and Limits in International Jurisprudence. *Denver Journal of International Law and Policy*, vol. 31., no. 3. (2003) 461–489.

Kovács (2010)

Kovács Péter: *A nemzetközi jog fejlesztésének lehetőségei és korlátai a nemzetközi bíróságok joggyakorlatában*. Budapest, PPKE Jog- és Államtudományi Kar, 2010.

Kovács (2014)

Péter Kovács: Jurisprudential Interactions in the First Judgements of the International Criminal Court. *Iustum Aequum Salutare*, 2014/1. 97–110.

Kovács (2015)

Kovács Péter: Kátyúba ragadt-e a szekér? (Avagy menthető-e a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma kihirdetésének elmaradása és magyarázható-e annak hazai hányattatása? Alternatív javaslatok a megoldás irányába...). *Iustum Aequum Salutare*, 2015/2. 61–81.

Kovács (2016a)

Kovács Péter: *Nemzetközi közjog*. Budapest, Osiris ³2016.

Kovács (2016b)

Kovács Péter: A Nemzetközi Büntetőbíróság hivatkozásai az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bírósága joggyakorlatára. In: BARABÁS A. Tünde – BELOVICS Ervin (szerk.): *Sapiens in sapientia: Ünnepi kötet Vókó György 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2016. 63–76.

Kovács (2017a)

Péter Kovács: Références à la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme et de la Cour interaméricaine des droits de l'homme dans la pratique de la Cour pénale internationale. In: Mylène BIDAULT – Mouloud BOUMGHAR – Olivier DE FROUVILLE – Laurent TRIGEAUD (eds.): *Réciprocité et universalité – Sources et régimes du droit international des droits de l'homme, Mélanges en l'honneur du Professeur Emmanuel Decaux*. Paris, Pédone, 2017. 245–262.

Kovács (2017b)

Kovács Péter: Kártérítés és kárpótlás a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt – a Katanga-ügy fényében. In: HOMICSKÓ Árpád Olivér – SZUCHY Róbert (szerk.): *Studia in honorem Péter Miskolczi-Bodnár*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 343–351.

Kovács (2017c)

Péter Kovács: The International Criminal Court as an International Judicial Control of the National Public Power? The ICC's Standpoint on the Complementarity Principle in the Prosecutor V. Simone Gbagbo Case. In: Arnold RAINER – José Ignacio MARTINEZ ESTAY (eds.): *Rule of Law, Human Rights and Judicial Control of Power*. Berlin, Springer, 2017. 343–360.

Kovács (2017d)

Péter Kovács: Crimes internationaux. In: Olivier BEAUVALLET (ed.): *Dictionnaire encyclopédique de la justice pénale internationale*. Paris, Berger Levrault, 2017. 298–302.

Kovács (2017e)

Péter Kovács: Les mesures conservatoires dans la pratique de la Cour Internationale de Justice et de la Cour Pénale Internationale, *Revue Générale de Droit International Public*, 3. (2017) 573–594.

Kovács (2018a)

Péter Kovács: Victims' Right to Reparation in Light of Institutional and Financial Challenges: The International Criminal Court and the Reparation for the Victims of the Bogoro Massacre. *East-European Yearbook on Human Rights*, 1. (2018) 100–124.

Kovács (2018b)

Kovács Péter: Nemzetközi büntetőbíráskodás. In: JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. <https://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-buntetobiraskodas>

Kovács (2019a)

Kovács Péter: Miért nincs még kihirdetve a Római Statútum? Gondolatok a Római Statútum és az Alaptörvény összeegyeztethetőségének egyszerűségről. *Állam- és Jogtudomány*, 2019/1. 69–90.

Kovács (2019b)

Péter Kovács: *On the specificities of the international legal personality of the International Criminal Court*. *Hungarian Yearbook of International Law and European Law* (2018). The Hague, Eleven Publishing, 2019. 225–244.

Kovács (2019c)

Kovács Péter: A Nemzetközi Büntetőbíróság és az államok együttműködése: szabályok, sikerek, nehézségek, kihívások és realitások. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/2. különszám, 85–96.

Kovács (2019c)

Kovács Péter: Thomas Lubanga gyermekkatonáinak kárpótlási ügye a Nemzetközi Büntetőbíróságon. In: RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta (szerk.): *Honeste benefacere pro sciencia – Ünnepi kötet Burián László 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2019. 361–375.

KOVÁCS (2019d)

KOVÁCS Péter: Nyelvek és nyelvi kérdések a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt. *Magyar Jogi Nyelv*, 2019/2. 27–32.

KOVÁCS (2019e)

Péter KOVÁCS: Languages and linguistic issues before the International Criminal Court. *Hungarian Yearbook of International Law and European Law*, 2019. 155–167.

KOVÁCS (2019f)

KOVÁCS Péter: Kisebbségi léthelyzetek a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlata mögött. In: KIS KELEMEN Bence – MOHAY Ágoston – PÁNOVICS Attila (szerk.): *Ünnepi tanulmánykötet Bruhács János 80. születésnapja tiszteletére*. Pécs, PTE ÁJK, 2019. 157–166.

KOVÁCS (2020):

KOVÁCS Péter: A Nemzetközi Bíróság jogi személyiségének sajátosságai. *Jogtudományi Közlöny*, LXXV. évf., 2020/1. 1–11.

KRESS–PROST

Claus KRESS – Kimberly PROST: Part 9. In: Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. München, Beck–Hart–Nomos, 32016. 2003–2157.

KUSSBACH

KUSSBACH Erich: *Nemzetközi büntetőjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2004.

LAMM

LAMM Vanda: *A Nemzetközi Bíróság ítéletei és tanácsadó véleményei*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995.

LEANOS

Brenan LEANOS: Cooperative Justice: Understanding the Future of the International Criminal Court Through Its Involvement in Libya. *Fordham Law Review*, vol. 80., no. 5. (2012) 2267–2304. <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol80/iss5/10/>

LEWIS

Martin W. LEWIS: Ethnic Dimensions of the Conflict in Ivory Coast. *GeoCurrents*, April 28, 2011.

LEVY–ROZENZWEIG

Bar LEVY – Shir ROZENZWEIG: Israel and the International Criminal Court: A Legal Battlefield. *Strategic Assessment*, vol. 19., no. 2. (2016) 129–142. https://www.academia.edu/28392026/Israel_and_the_International_Criminal_Court_A_Legal_Battlefield

LONGOBARDO

Marco LONGOBARDO: Factors relevant for the assessment of sufficient gravity in the ICC. Proceedings and the elements of international crimes. *Questions of*

International Law, 33. (2016) 21–41. <http://www.qil-qdi.org/factors-relevant-assessment-sufficient-gravity-icc-proceedings-elements-international-crimes/>

LÜDER

Sascha Rolf LÜDER: The legal nature of the International Criminal Court and the emergence of supranational elements in international criminal justice. *Revue Internationale de la Croix Rouge*, vol. 84., no. 845. (2002) https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/079-092_luder.pdf

MARTELLY

Olivia MARTELLY: La légitimation des juridictions pénales internationales par la consécration dans leurs Statuts d'un droit commun du procès équitable autour de l'article 14 du PIDCP. In: Jean Pierre MASSIAS – Xavier PHILIPPE – Pascal PAS (ed.): *Annuaire de Justice pénale internationale et transitionnelle*, 2014. Paris, Institut Universitaire Varenne, 2014.

MARTINES

Francesca MARTINES: Legal Status and Powers of the Court. In: Antonio CASSESE – Paola GAETA – John JONES (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. Oxford, Oxford University Press, 2002.

MASSIDA–WALTER

Paolina MASSIDA – Caroline WALTER: Article 68. In: Julian FERNANDEZ – Xavier PACREAU (eds.): *Statut de Rome de la Cour pénale internationale*. Paris, Pédone, 2012. 1545–1576.

MBOKANI

Jacques B. MBOKANI: The Bemba Appeals Judgment: The ICC Facing the Tower of Babel? *International Justice Monitor*, June 26, 2018. <https://www.ijmonitor.org/2018/06/the-bemba-appeals-judgment-the-icc-facing-the-tower-of-babel/>

MCGONIGLE–BRIANNE

Leyh MCGONIGLE – Nora BRIANNE: *Procedural Justice? Victim Participation in International Criminal Proceedings*. Utrecht, Intersentia, 2011. <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/208649>

MELONI

Chantal MELONI: The ICC preliminary examination of the Flotilla situation: An opportunity to contextualise gravity. *Questions of International Law*, 33. (2016) 3–20. <http://www.qil-qdi.org/icc-preliminary-examination-flotilla-situation-opportunity-contextualise-gravity/>

M. NYITRAI

M. NYITRAI Péter: *Nemzetközi és európai büntetőjog*. Budapest, Osiris, 2006.

MOKHTAR

Aly MOKHTAR: The Fine Art of Arm-Twisting: The US, Resolution 1422 and Security Council Deferral Power under the Rome Statute. *International Criminal Law Review*, 295. (2003)

MORÃO

Helena MORÃO: The ICC Decisions on Perpetration Through an Organization: A New Form of Active Responsibility of the Superior? *Anatomy of Crime – Journal of Law and Crime Sciences*, 1. (2015) 1–19. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2624970&download=yes

NSEREKO

Daniel D. Ntanda NSEREKO: Commentary to article 18. In: Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. München, Beck–Hart–Nomos, ³2016.

OLÁSOLO–KISS

Hector OLÁSOLO – Alejandro KISS: The Role of victims in criminal proceedings before the International Criminal Court. *Revue Internationale de droit pénal*, vol. 81., no. 1. (2001) 125–163. <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2010-1-page-125.html>

ORENTLICHER

Diane F. ORENTLICHER: Politics by Other Means: The Law of the International Criminal Court. *Cornell International Law Journal*, 32. (1999)

ORIOLO

Anna ORIOLO: Revisiting the Interaction between the ICC and National Jurisdictions as a New Gateway to Strengthening the Effectiveness of International Criminal Justice. *International Review of Penal Law*, vol. 83. (2012) 195–2019. <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2012-1-page-195.htm>

PALOMARES

Salvador Guerrero PALOMARES: Common and Civil Law Traditions on Victims' Participation at the ICC. *International Journal of Procedural Law (IJPL)*, 4. (2014) 217–235.

PAPENFUSS

Anja PAPENFUSS: Vereinte Nationen. *German Review on the United Nations*, vol. 62., no. 1. (2014) 6–7.

PAZARTIS

Photini PAZARTIS: *La répression pénale des crimes internationaux*. [Cours et travaux de l'Institut des Hautes Etudes Internationales, no. 8.] Paris, Pedone, 2007.

PECORELLA

Giulia PECORELLA: The Comoros Situation, the Pre-Trial Chamber and the Prosecutor: The Rome Statute's System of Checks and Balances is in Good Health. *International Law Blog*, November 30, 2015. <https://aninternationallawblog.wordpress.com/2015/11/30/thecomoros-situation-the-pre-trial-chamber-and-the-prosecutor-the-rome-statutes-system-ofchecks-and-balances-is-in-good-health/>

PELLET (1997)

Alain PELLET: Le projet de Statut de Cour Criminelle Internationale Permanente – Vers la fin de l'impunité? In: Héctor Gros ESPIELL: *Amicorum liber: Persona*

humana y derecho internacional / Personne humaine et droit international / Human Person and International Law. Vol. II. Bruxelles, Bruylant, 1997. <http://pellet.actu.com/wp-content/uploads/2016/02/PELLET-1997-Le-projet-de-statut-de-cour-criminelle-internationale-permanente-vers-la-fin-de-limpunité.pdf>

PELLET (1998)

Alain PELLET: *Le droit international à l'aube du XXIème siècle (La société internationale contemporaine – Permanences et tendances nouvelles). Cours fondamental in Cours Euro-méditerranéens. Bancaja de droit international*. Vol. I. 1997, Pampelune, Aranzadi, 1998. 19–112. <http://pellet.actu.com/wp-content/uploads/2015/11/PELLET-1997-Cours-Bancaja.pdf>

PELLET (2002A)

Alain PELLET: Entry into Force and Amendment of the Statute. In: Antonio CASSESE – Paola GAETA – John JONES (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. Oxford, Oxford University Press, 2002. 145–184.

PELLET (2002B)

Alain PELLET: Applicable Law. In: Antonio CASSESE – Paola GAETA – John JONES (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. Oxford, Oxford University Press, 2002. 1051–1084.

S. PELLET (2017)

Sarah PELLET: Victimes (participation des victimes, Cour pénale internationale). In: Olivier BEAUVALLET (ed.): *Dictionnaire encyclopédique de la justice pénale internationale*. Paris, Berger Levrault, 2017. 982–985.

PETŐ

PETŐ Andrea: *Átvonuló hadsereg, maradandó trauma. Az 1945-ös budapesti nemi erőszak esetek emlékezzete. Történelmi Szemle*, 1999/1–2., http://epa.oszk.hu/00600/00617/00003/tsz99_1_2_peto_andrea.htm

PICKER

Colin B. PICKER: International Law's Mixed Heritage: A Common/Civil Law Jurisdiction. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 41. (2008) 1083–1140. https://wp0.vanderbilt.edu/wp-content/uploads/sites/78/Picker_final_7.pdf

POLITI–GIOIA

Mauro POLITI – Federica GIOIA: *The International Criminal Court and National Jurisdictions*. Abingdon, Routledge, 2016.

PUES

Anni PUES: Discretion and the Gravity of Situations at the International Criminal Court. *International Criminal Law Review*, 17. (2017) 960–984. https://brill.com/view/journals/icla/17/5/article-p960_960.xml

QUAST MERTSCH

Anneliese QUAST MERTSCH: *Provisionally Applied Treaties: Their Binding Force and Legal Nature*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2012.

RAISZ

RAISZ Anikó: *Az emberi jogok fejlődése az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságának kölcsönhatásában*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2010.

RALPH

Jason RALPH: Article 98. In: Julian FERNANDEZ – Xavier PACREAU (eds.): *Statut de Rome de la Cour pénale internationale*. Paris, Pédone, 2012.

RAMOS

Fernando Prieto RAMOS: International and supranational law in translation: from multilingual lawmaking to adjudication. *The Translator*, vol. 20., no. 3. (2014) 313–331. <https://doi.org/10.1080/13556509.2014.904080>; <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13556509.2014.904080>

RASHID

Farid Mohammed RASHID: The hidden discretionary capacity of the ICC prosecutor: revisiting the analysis of legal and relative gravity. *The International Journal of Human Rights*, 2019. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13642987.2019.1671827>

RASPAIL

Hélène RASPAIL: Article 88. In: Julian FERNANDEZ – Xavier PACREAU (eds.): *Statut de Rome de la Cour pénale internationale*. Paris, Pédone, 2012.

REISMAN

W. Michael REISMAN: *The Quest for World Order and Human Dignity in the Twenty-first Century, Constitutive Process and Individual Commitment*. [The Pocket Books of The Hague Academy of International Law / Les livres de poche de l'Académie de droit international de La Haye, vol. 16]. Leiden, Brill, 2012.

RÜCKERT

Wiebke RÜCKERT: Article 4. In: Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. München, Beck–Hart–Nomos, ³2016.

SAADANE–SEMMAR

Houda SAADANE – Nasredine SEMMAR: Transcription des noms arabes en écriture latine. *Revue RIST*, vol. 20., no 2. (2013) 57–68. https://www.academia.edu/9009511/Transcription_des_noms_arabes_en_ecriture_latine; www.webreview.dz/IMG/pdf/05fr-rist20-2.pdf

SÁCOUTO–VISEUR SELLERS

Susana SÁCOUTO – Patricia VISEUR SELLERS: The Bemba Appeals Chamber Judgment: Impunity for Sexual and Gender-Based Crimes? *Mary and William Bill of Rights*, vol. 27., no. 3. (2019) <https://scholarship.law.wm.edu/wmborj/vol27/iss3/2>

SADAT (2002)

Leila Nadya SADAT: *The International Criminal Court and the Transformation of International Law. Justice for the New Millennium*. Ardsley, Transnational, 2002.

SADAT (2019)

Leila Nadya SADAT: Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo. *American Journal of International Law*, vol. 113., no. 2. (2019) 353–361. <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/prosecutor-v-jeanpierre-bemba-gombo/28C4F98095812E950711FB18A4E68916/core-reader>

SÁNTHA

Sántha Ferenc: Az emberiség elleni bűncselekmények. *Miskolci Jogi Szemle*, 2008/1. 50–69., különösen 50. http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/200801/5_santha.pdf

SCHABAS (2000)

William A. SCHABAS: *Genocide in International Law: The Crime of Crimes* Cambridge 2000. Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

SCHABAS (2010)

William A. SCHABAS: *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. Oxford, Oxford University Press, 2010.

SCHABAS–EL ZEIDY

William A. SCHABAS – Mohamed M. EL ZEIDY: Article 17 – Issues of Admissibility. In: Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. München, Beck–Hart–Nomos, 32016. 1650–1680.

SCHABAS–McDERMOTT

William A. SCHABAS – Yvonne McDERMOTT: Article 67. In: Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. München, Beck–Hart–Nomos, 32016. 1650–1680.

SCHEFFER

David J. SCHEFFER: Staying the Course with the International Criminal Court. *Cornell International Law Journal*, vol. 35., no 1. (November 2001 – February 2002) <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1497&context=cilj>

SCHMITT

Bertram SCHMITT: The International Criminal Court After 20 Years: The Possible way Ahead (Foreword). In: Gerhard WERLE – Andreas ZIMMERMANN (eds.): *The International Criminal Court in Turbulent Times*. Berlin–Heidelberg, Springer, 2019.

SHERESHEVSKY

Yahli SHERESHEVSKY: Back in the Game: International Humanitarian Lawmaking by States. *Berkeley Journal of International Law*, vol. 37., no.1. (2019) 3–63. <https://doi.org/10.15779/Z38WS8HM4H>; <https://scholarship.law.berkeley.edu/bjil/vol37/iss1/1/>

SHOAMANESH–MBAYE

Sam Sasan SHOAMANESH – Abdoul Aziz MBAYE: Article 86. In: Julian Fernandez – Xavier PACREAU (eds.): *Statut de Rome de la Cour pénale internationale*. Paris, Pédone, 2012.

VAN SLIEDREGT

Elies VAN SLIEDREGT: Criminalization of Crimes Against Humanity under National Law. *Journal of International Criminal Justice*, vol. 16., no. 4. (2018) 729–749. <https://academic.oup.com/jicj/article/16/4/729/5289265>

STAHN (2003)

Carsten STAHN: The Ambiguity of Security Council Resolution 1422(2002). *European Journal of International Law*, 85. (2003)

STAHN (2014)

Carsten STAHN: Taking complementarity seriously. In: Carsten STAHN – Mohamed M. EL ZEIDY: *The International Criminal Court and Complementarity. From Theory to Practice*. Cambridge, Cambridge University Press, 2014.

STAHN (2019)

Carsten STAHN: *A Critical Introduction to International Criminal Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2009.

STERN–EL ZEIDY

Carsten STAHN – Mohamed M. EL ZEIDY: *The International Criminal Court and Complementarity. From Theory to Practice*. Cambridge, Cambridge University Press, 2014.

STERN

Ludmila STERN: Interpreting Legal Language at the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: overcoming the lack of lexical equivalents. *The Journal of Specialised Translation*, no. 2. (2004) 63. https://www.jostrans.org/issue02/art_stern.pdf

STREIFF

Fritz STREIFF: The Bemba Acquittal: Checks and Balances at the International Criminal Court. *International Justice Monitor*, July 18, 2018. <https://www.ijmonitor.org/2018/07/the-bemba-acquittal-checks-and-balances-at-the-international-criminal-court/>

SULYOK

SULYOK Gábor: Humanitárius intervenció az ezredforduló után. In: BÉLI Gábor – KIS KELEMEN Bence – MOHAY Ágoston – SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet (szerk.): *Emlékkötet Herczegh Géza születésének 90. évfordulója alkalmából*. Pécs, Publikon, 2018.

SVAČEK

Ondřej SVAČEK: Review of the International Criminal Court's Case-Law 2013. *International and Comparative Law Review*, vol. 13., no. 2. (2013) <https://www.>

degruyter.com/downloadpdf/j/iclr.2013.13.issue-2/iclr-2016-0068/iclr-2016-0068.pdf

SWIGART

Leigh SWIGART: Linguistic and Cultural Diversity in International Criminal Justice: Toward Bridging the Divide, *University of the Pacific Law Review*, vol. 48., no. 2. (2016) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2955991

SZTANCS

SZTANCS Edit: A Nemzetközi Büntetőbíróság és a magyar jog viszonya. *Debreceni Jogi Műhely*, 2006/4. 1–4.

TAYLOR

Melinda TAYLOR: Commentary of article 18(6) – Case Matrix. In: Mark KLAMBERG (ed.): *Commentary on the Law of the International Criminal Court*. Brussels, Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2016. <http://www.casematrixnetwork.org/cmn-knowledge-hub/icc-commentary-clice/>

TRIFFTERER–AMBOS

Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. München, Beck–Hart–Nomos, 32016.

VARGA (2012)

VARGA Réka: A Római Statútum végrehajtása nemzeti szinten, különös tekintettel a magyar büntetőjogi rendszerre. *Kül-Világ*, 2012/4. 76–86.

VARGA (2014a)

Réka VARGA: *Challenges of domestic prosecution of war crimes with special attention to criminal justice guarantees*. Budapest, Pázmány Press, 2014. https://jak.ppke.hu/uploads/articles/458014/file/borito_RVarga_PhD4_web_final.pdf

VARGA (2014b)

VARGA Réka: A nemzetközi jog által büntetni rendelt cselekmények magyarországi alkalmazása. A Biszku-ügy margójára. *Iustum Aequum Salutare*, 2014/2. 19–24. <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/2014sz/02.pdf>

VASILIEV

Sergei VASILIEV: International Criminal Tribunals in the Shadow of Strasbourg and Politics of Cross-fertilization. *Nordic Journal of International Law*, 84. (2005)

WEIGEND

Thomas WEIGEND: Mr. Bemba's Acquittal – A Shortcut to Justice? *Comparative Criminal Law, International Criminal Justice*, June 25, 2019. <http://jamesgstewart.com/mr-bembas-acquittal-a-shortcut-to-justice/>

WHARTON–GREY

Sara WHARTON – Rosemary GREY: The Full Picture: Preliminary Examinations at the International Criminal Court. *Canadian Yearbook of International Law/Annuaire canadien de droit international*, no. 56. (2018) <https://www.cambridge.org/core/journals/canadian-yearbook-of-international-law-annuaire-canadien-de-droit->

international/article/full-picture-preliminary-examinations-at-the-international-criminal-court/7F5D5972CC9A724534F740DFF5B56830

VIRCOULON–LIÈGEOIS

Thierry VIRCOULON – Florence LIÈGEOIS: Violence in the Bush: How International Peacebuilding Faces Land-use Conflicts. *Notes de l'Ifri*, February 2010.

WIRTH

Steffen WIRTH: Co-perpetration in the Lubanga Trial judgment. *Journal of International Criminal Justice*, vol. 10., no. 4. (2012) 971–995. <https://academic.oup.com/jicj/article/10/4/971/809315>

YANEV–KOOJIMANS

Lachezar YANEV – Tijs KOOJIMANS: Divided Minds in the Lubanga Trial Judgement: A Case Against the Joint Control Theory. *International Criminal Law Review*, vol. 13., no. 4. (2013) 789–828.

ZAPPALA

Salvatore ZAPPALA: Les crimes d'omission. In: Hervé ASCENSIO – Emmanuel DECAUX – Alain PELLET (eds.): *Droit international pénal*. Paris, Pédone, 2012.

ZAWATI

Hilmi M. ZAWATI: The International Criminal Court and Complementarity. *Journal of International Law and International Relations*, vol. 12., no. 1. (2016) 208–228.

A könyv a Nemzetközi Büntetőbíróság valóságába nyújt betekintést. Olyan döntések közeli ismeretén alapul, melyek létrehozásában a szerző, mint a testület bírója maga is közreműködött. Azzal, hogy nem egyszerűsíti túl a Bíróság joggyakorlatában megjelenő, összetett jogintézményeket és jogalkalmazási dilemmákat, kompetens partnerként vezeti az olvasót az intézmény kevesek számára elérhető berkeibe, válaszokat nyújtva a működését meghatározó kérdésekre.

Mennyiben kell, hogy a bírói kamarák tiszteletben tartsák a Főügyész döntési autonómiáját? Milyen kihívásokkal jár a nemzeti büntetőeljárásokban bevett alapelvek, mint a vádhoz kötöttség érvényesítése egy nemzetközi büntetőeljárás keretében? Melyek egy első fokon hozott ítélet fellebbviteli felülvizsgálatának keretei? Mennyiben veszi figyelembe a Bíróság más nemzetközi bírói testületek jogértelmezését? Milyen védelemre és esetleges traumákra számíthatnak az áldozatok és tanúk a tárgyalóteremben? Milyen egyéni és kollektív kártérítésre tarthatnak igényt a nemzetközi bűncselekményeket elszenvedő áldozatok?

Az olvasó a gyakorlati szakértő pragmatikus gondolatmenetét követve járhatja körbe a mindezek háttérében álló központi kérdést, sikerrel teljesíti-e a Nemzetközi Büntetőbíróság legfontosabb küldetését, a büntetlenség kultúrájának felszámolását.

KIRS Eszter
egyetemi docens,
Budapesti Corvinus Egyetem

ISBN 978-963-308-394-9

9 789633 083949